

Komisyon

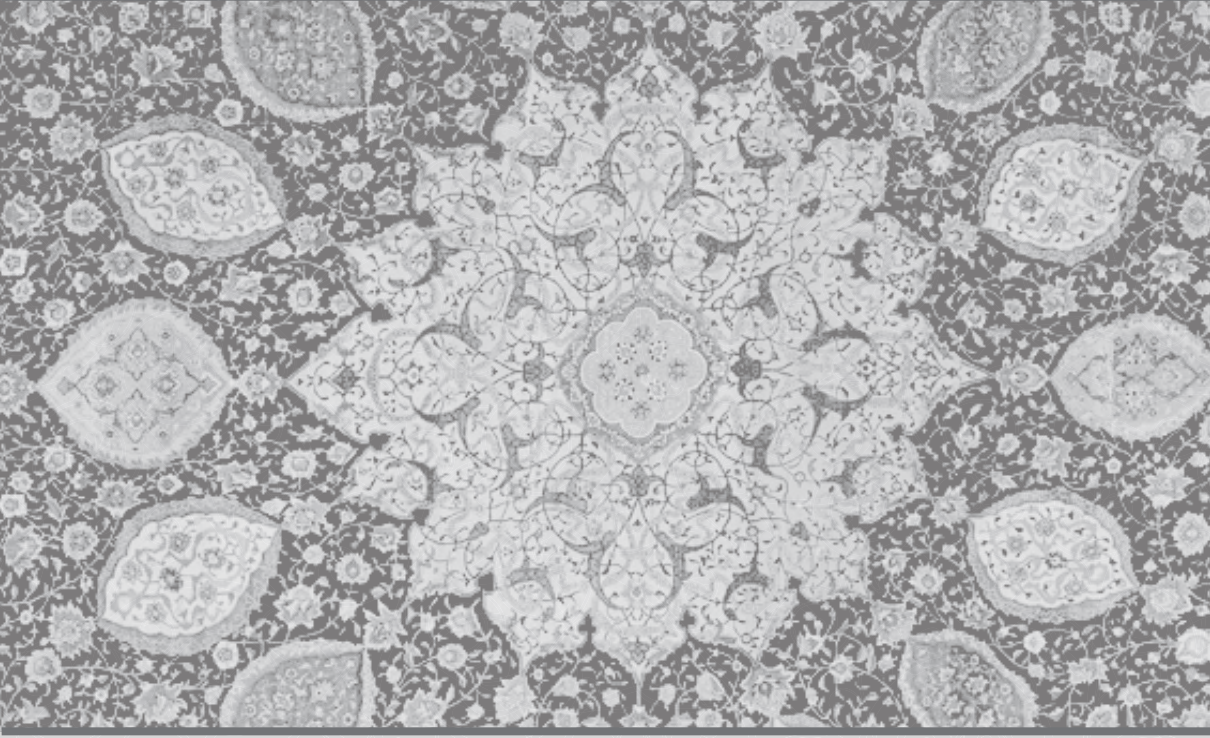

Sorular ve Cevaplar

CİLT 2 | KUR'AN & AHLAK

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Komisyon

Sorular ve Cevaplar

CİLT 2 | KUR'AN&AHLAK

el-Mustafa Yayınları: 26
ISBN: 978-605-9982-07-8

Sorular & Cevaplar 2

Kur'an & Ahlak

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 27932

© el-Mustafa Yayınları, 2014
Bu kitabın tüm yayın hakları,
el-Mustafa Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı ya-
pılabilir, izinsiz olarak hiçbir bi-
çimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Eserin özgün adı

پرسش ها و پاسخ ها - قرآنی ، اخلاقی

Genel Yayın Yönetmeni

Dr. Resul Abdullahî

Yazar

Komisyon

Editör

Yusuf Tazegün

Tashih ve Redakte

Nurcan Altun

Rızvan Murat Altun

Baskı Hazırlık

DBY Ajans

Birinci Baskı

İstanbul, Ağustos 2014

Baskı ve Cilt

Yılmaz Basın Yayın

Maltepe Mah. Litros yolu 2. Matbaacılar sitesi 3NB2

Topkapı / İstanbul • Tel: 0212 493 00 85

(Sertifika no: 27185)

Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi
Türkiye Temsilciliği

Merkez Efendi Mah. Mevlana Cad. Aktaş Apt. No: 108

Zeytinburnu / İSTANBUL Tel: (0212) 664 46 40

www.elmustafa.com.tr • elmustafa@hotmail.com.tr

İçindekiler

› Başlarken	11
-------------------	----

KUR'AN VE KUR'AN İLİMLERİ

» Allah'ın Rahmeti ve Cezaları.....	15
» Allah'ın Samed Oluşu.....	19
» Allah'ın Bazı Kullarını Unutması	21
» Allah'ın Günleri 1000 Yıl mı, 50000 Yıl mı?	25
» Allah'ın İlmi, Günümüz Bilimiyle Çelişir mi?	30
» Allah'ın Sözlerinin Tefsiri	35
» Allah'tan Başkasından Yardım Dilemenin Tevhit ile Uyumu	44
» “Allah'ın Halifesi” ile “Rabbin halifesi” Arasındaki Fark	48
» Ağır Söz.....	51
» Arş ve Kürsi'den Maksat.....	53
» Başkalarına Saygı Secdesi Etmek.....	57
» Birbirinin Elbisesi Olmak.....	63
» Bozgunculuktan Bahsedilen Âyetler.....	65
» Cin Sûresi 9. Âyeti.....	75
» Dağların Çiviye Benzetilmesi.....	78
» Daru'l-Hasret ile Yevmu'l-Hasret'in Farkı.....	82
» Dinde Zorlama Yoktur, Âyeti	85

» Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Kur'an Âyetlerinin Tahrifi Konusu.....	89
» Ehl-i Sünnet'e Göre Kur'an'da Velayet.....	94
» Ehlibeyt İmamlarının İsmi'nin Kur'an'da Olmayışı.....	97
» Erkeklerin Kadınlardan Üstün Tutulması.....	104
» Fakirlere İnfâk Etmenin Felsefesi.....	111
» Fatiha Sûresindeki Nimet Verilenler, Gazaba Uğramışlar ve Sapmışlar	115
» Garanık Efsanesi.....	117
» Göğ Çıkıldıkça Oksijenin Azalması.....	122
» Göklerin ve Yerin Yaratılması.....	125
» Güneşin Doğuşu ve Batışı	128
» Hayvan İsmi Taşıyan Süreler	133
» Hayvana Dönüşme.....	134
» Her Zorlukla Beraber Bir Kolaylığın Olması.....	138
» Hristiyanlığın Bütün Dinlerden Üstün Oluşu.....	140
» Hz. Âdem'in (a.s) Çocukları Kimlerle Evlendi?	144
» Hz. Meryem'e (s.a) Cennetten Yiyecek ve Meyve Gönderilmesi	147
» Hz. Meryem'in Makamının Yüceliğinin Nedeni	151
» Hz. Musa'nın Yılan Mucizesi	155
» Hz. Peygamber'in (s.a.a) Kur'an'daki Mucizeleri	157
» Hz. Peygamberimiz (s.a.a) Şehid midir?	161
» Hz. Salih'in (a.s) Devesinin Öldürülmesi.....	163
» Hz. Yusuf'un (a.s) Gunahtan Korunması.....	168
» Hz. Yusuf'un Saygısızlığı ve Bedeninin Çürümesi.....	170
» İhtiyarî Ölüm.....	173
» İlahi Nimetler ve Belalar Hakkında.....	178
» İlim Konusuna Değinen Âyetler	185
» İlk Ayet ve İlk Sure	191
» Son Ayet ve Son Sure.....	193
» İmam Cafer-i Sâdık'a (a.s) Göre Kur'an Kârisinin Özellikleri.....	196
» İnsan Suresindeki Ehlibeyt'le İlgili Ayetin Nuzul Zamanı.....	201
» İnsanlardaki Farklılıkların Felsefesi	204

» İslam'ın ve Kur'an'ın Evrenselliği.....	213
» Kadınların Özel Halleri	215
» Kadir Gecesi.....	218
» Kıyamet Günü Azabı İçin Kullanılan Tabirler.....	223
» Kötülüklerin Kime İsnat Edileceği Meselesi.....	227
» Kur'an Nasıl Bir Kitaptır?	229
» Kur'an-ı Kerim'in Adı.....	233
» Kur'an'ın Arapça Oluşu.....	235
» Kur'an'ın İsimleri.....	239
» Kur'an'da Vahiy.....	242
» Kur'an Âyetlerine Kıyasla Hadislerin İtibarı.....	247
» Kur'an Âyetlerinin Toplanması	251
» Kur'an Kıraatinin Bâtunî Âdâbından Kasıt.....	255
» Kur'an'da Zikredilen Sidretü'l-Munteha.....	259
» Kur'an'a Göre İblis ile Şeytanın Farkı	260
» Kur'an'a Göre İnsan.....	263
» Kur'an'a Göre Seçilmiş Kavim.....	267
» Kur'an'da Semanın Manası.....	271
» Kur'an-ı Kerim ile İstihare.....	276
» Kur'an-ı Kerim'de Allah için Tekil ve Çoğul Zamirlerin Kullanılması.....	278
» Kur'an-ı Kerim'de Hitabın Erkeklerle Olması	281
» Kur'an'ın Âyetler Halinde Nazil Olması.....	288
» Kur'an'ın Diğer Din Mensuplarına Yaklaşımı.....	292
» Kuranın Mucize Olduğu Yönler	305
» Kur'an'ın Sübut ve İspat Makamı	310
» Kur'an'ın Sünnetle Neshedilmesi	313
» Kur'an'ın Tahrif Olmadığıyla Çelişen Rivayetler	314
» Kur'an'ın Yol Göstericiliği.....	320
» Mekkî ve Medenî Sureler.....	326
» Meleklerin İnsanın Bozgunculuk Çıkaracağına Dair Bilgisi.....	328
» Mucize	331

» Mukattaa Harfler	338
» Mukattaa Harflerinin Faydası.....	341
» Müslüman Sözcüğünün Anlamı.....	346
» Nazardan Korunmak	349
» Nur Sûresindeki Hicap Ayeti	351
» Ölümün ve Cehennem Azabının İlahi Nimet Sayılması.....	359
» Peygamberlerin Masumiyeti ile Kur'an Âyetlerinin Çelişmesi.....	362
» Peygamberlerin İsimlerinin Sıralanmasında Etkili Olan Faktör.....	376
» Peygamberlerin Korkusu.....	382
» Ruhun Mahiyeti.....	389
» Sırat Köprüsü.....	394
» Şeytanın Cennetten Kovulduktan Sonra Yeniden Cennete Girmesi.....	398
» Şeytanların Taşlanması Anlamı.....	401
» Şia ve Ehl-i Sünnet'e Göre Allah'ın Görülüp Görülemeyeceği.....	406
» Tevbe Sûresinin Besmeleyle Başlamaması.....	411
» Tur Dağının İsrailoğullarının Üzerine Kaldırılması	416
» Ulu'l-Azm Peygamberler.....	419
» Ümmü'l-Müminin Deyimi.....	422
» Yahudilerin Özelliklerinin Zikredildiği Âyetler	425
» Yaradan ile Yaratılmış Arasındaki Benzerliği Reddeden Âyetler.....	435
» Ye'cüc ve Me'cüc Kavmi.....	441
» Uzayda Hayat	445

AHLAK VE İRFAN

» Allah Sevgisine Ulaşmanın Yolları.....	451
» Allah Dostlarının Özellikleri.....	457
» Allah'a Ulaşma Yolunda Ağlamanın Önemi.....	459
» Boşanma	464
» Çocuk Eğitiminde Anne ve Babanın Rolü	468
» Duaların Kabul Şartları.....	475
» Evlilikte Dikkat Edilmesi Gereken Ölçüler	486
» Gıybet.....	495

» İbn Arabî.....	499
» İslâm'da Çevrenin Temizliği ve Korunması.....	501
» Kanaatin Etkileri ve Cimrilikle Farkı.....	508
» Kanaatin Ölçüsü.....	514
» Müslüman Gençliğin Özellikleri.....	517
» Nehcü'l-Belağ'a'da İrfan.....	520
» Öfkelenmek.....	524
» Rızık Hakkında Hadisler ve Dualar.....	529
» Rızık ve İnsanın Çabası.....	533
» Sakatat Yemenin Ruhsal Etkisi	537
» Servet Biriktürmenin Kınanması.....	540
» Tövbe, Yeniden Allah'a Dönüş.....	547
» Zikir ve Türleri.....	550

Başlarken

Sorular, ihtiyacımız doğrultusunda oluşan bilmediğimiz, anlam veremediğimiz durumların gerekli mercîye danışılması ile ilgili bir araştırma sürecine tabidir. Bu mercî, ister düşünce yoluyla, ister bir başka insanın deneyimlerinden edinilmiş bilgilere başvurma olsun, hepsi öğrenme arzusunun istekleridir. Öğrenmek, ruhsal olgunluğa kavuşma dürtüsü, bu dünyada oluşumuzun nedeninin araştırılması gibi birçok sorumluluğun farkındalığı, bizleri sorarak en doğrusunu bulmamıza iten bir durumdur.

Buna toplum içerisinde en yakın olan her zaman gençler olmuştur. Onlar tam bir tevazu ile sadece doğruları öğrenme peşinde olup, akıllarının ve doğru bilgi değerlerinin kabul ettiği cevapları alma temayülünde olmuşlardır.

Ayrıca içinde bulunduğumuz bu çağda, gittikçe artış eğilimi gösteren intihar, yaralama, öldürme, cinayet, terör ve global savaş tehdidi gibi modern çağla birlikte; azgınlaşan insanın varlığını tehdit ve yok etmeye yönelik eylemlerin de dayatması ile birlikte din ve ahlak eğitimi, hem akademik hem de pratik anlamda yeniden insanlığın gündemine girmiştir.

Özellikle de günümüz gençliği yaratılış gayesi, yaşam felsefesi, ahiret yurdu hakkında çok daha meraklı ve kokuşmuş Batı medeniyeti içerisinde gerçek saadet yolu olan İslami irfanı tanımaya çok daha isteklidir. Tanımak da hiç şüphesiz sormak ve araştırmakla müyesser olabilir. Kur'an ayetlerinde bizler araştırmaya, akletmeye ve sormaya davet edilirken aynı şekilde hadisler de öğrenmenin yolunun sorudan geçtiğini şöyle bildirmektedir:

“Ancak güzel sorular soran, öğrenebilir ve sadece öğrenen, güzel sorular sorabilir.”

Fakat bu hususta dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta; aklımıza takılan soruların mutlaka doğru cevabını bulmamız, hiçbir zaman zihnimizde cevapsız soru bırakmamamızdır. Bu sorular ve aldığımız cevaplar sayesinde dünya görüşümüz şekillenecektir. Bu da ister istemez pratikteki yaşamımızı, hal ve hareketlerimiz oluşturacaktır.

Dünyanın dört bir tarafından sorulan sorulara en doğru şekilde cevap vermeye çalıştık, sorulara cevap verirken de kısa cevap ve ayrıntılı cevap olmak üzere iki başlık halinde konuyu ele aldık. Elimize ulaşan ve cevabını verdiğimiz binlerce soru içerisinde, toplumumuzun ihtiyaç duyduğu soru ve cevapları seçerek bir araya getirmeye çalıştık. Bunun neticesinde elinizde bulunan 3 ciltlik kitap ortaya çıkmış oldu.

Kitabımızın birinci cildi, kelim, akait ve felsefe alanında çokça karşılaşılan inançla alakalı birçok soruya ve bu sorulara verilen daha çok akli cevapları içermektedir.

İkinci cilt, Kur'an, Kur'an ilimleri, tefsir ve ahlak, irfan, tasavvuf alanında bizlere ulaşan soruların cevabıdır.

Kitabımızın üçüncü cildi ise, hadis ve tarih başlıklarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde elli ve ikinci bölümde yetmiş soruya cevap vererek, siz değerli okuyucularımızın aklına takılan şüpheleri gidermeye çalıştık. Böylece toplamda dört yüzden fazla sorunun cevabını verme gayreti içerisinde olduk. Her bölümdeki sorular çok farklı konuları içerdiğinden, başlık sıralamasını alfabetik sıraya göre yaptık.

Son olarak bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen Revak-ı Hikmet kurumuna, Komisyon başkanlığını yürüten ve cevapların hazırlanmasında çok faydalandığımız Dr. Resul Abdullahi beye, el-Mustafa Yayınları editörü Yusuf Tazegün hocamıza ve düzeltmeleriyle yardımcı olan Nurcan Altun ve Rıdvan Murat Altun kardeşlerimize en kalbi teşekkürlerimizi sunarız.

Umulur ki bu kitap, Öz Muhammedi İslam'ı meşale olarak seçip, bu aydınlık yol ile yaşamlarına yön vermek isteyenlere faydalı olur. Yine umulur ki azıkların az, yolun uzun olduğu günde, günahlarımız dolayısıyla yorgun düşmüş bedenlerimiz, Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.a) elimizden tutmasıyla ebedi saadete ulaşır.

Tevfik Allah'tandır..

el-Mustafa Yayınları

Kur'an ve Kur'an İlimleri

Allah'ın Rahmeti ve Cezaları

Soru

Yüce Allah Kur'an'da kendisini "Erhamerrahimîn" olarak tanıtırken aynı zamanda neden idama kadar giden (kisas, el kesmek veya şiddet gibi) cezalar koymuştur?

Kısa Cevap

Âyet ve rivayetlere baktığımızda, Allah'ın rahman ve rahim sıfatları gibi gazap sıfatının da olduğunu görmekteyiz. Yani Allah, günahları bağışladığı gibi şiddetli bir şekilde azap da eder. Hem "Erhamerrahimîn" dir, hem de "Eşeddü'l-muakibîn (şiddetle cezalandıran)."

Kur'an'da tehdit ve azaptan bahsedilen yerlerde genellikle rahmet ve mağfiretten de bahsedilmiştir. Bunun sırrı şu olabilir: İnsanın özelliklerinden biri her zaman korku ve ümit arasında yaşamasıdır. Ölçüyü kaçırmamak için rahmet âyetleriyle mağrur olmamalı ama Allah'ın rahmetinden de ümit kesmemelidir. Allah yalnızca "Erhamerrahimîn" değildir ki böyle bir soru sorulsun. Kisas, ağır ceza vb. uygulanan kimseler, mutlaka ağır suçlar işlemiş ve bir hakkı çiğnemişlerdir. Onların bu yaptıkları toplumu fesada çeken bir âfetdir ve toplumun korunması için bu âfetlerle mücadele etmek gerekir. İlâhi rahmet birinci derecede toplumun uçuruma sürüklenmesini ve sapmasını önlemeyi, ardından suçları azaltmak için kanun koymayı gerektirmektedir. Bu yüzden biz böyle cezaların

Allah'ın "Erhamerrahimîn" olmasıyla çelişmediğine, hatta böyle kanunlar koymanın "Erhamerrahimîn" olmanın gereği olduğuna inanıyoruz.

Ayrıntılı Cevap

Soruya dikkatle bakılırsa şu iki şüpheden kaynaklandığı anlaşılır:

1. Allah yalnızca "Erhamerrahimîn" midir?
2. Kısas, had gibi ağır cezalar "Erhamerrahimîn" olmayla çelişmekte midir?

Âyet ve rivayetlere baktığımızda, Allah'ın bütün güzel sıfatlara sahip olduğunu görürüz. Başka bir ifadeyle Allah zatî ve subûtî sıfatlara sahiptir. Yani rahman ve rahîm sıfatı olduğu gibi gazap sıfatı da vardır. Cennetle müjdelemiş, cehennemle korkutmuştur.¹ Mağfîret ümidi vermiş, azabı hatırlatmıştır. Bu yüzden de peygamberler hem müjdeleyici, hem de uyarıcıdır.²

Yüce Allah hem günahları bağışlayıcıdır, hem şiddetle azap eden. Masum İmamlardan (a.s) gelen rivayet ve dualarda bir taraftan Allah'ın "Erhamerrahimîn" olduğu belirtilmiştir, diğer taraftan "Eşeddü'l-muakibîn (şiddetle cezalandıran)".³

Korku ve Ümit

Kur'an genelde mükafat vaadlerinin yanında ceza vaadleri de vermiştir; müjdelerin yanında uyarılarda da bulunmuştur. Bu şekilde kemâle ulaştıran ümit ve korku duygularını güçlendirmektedir. Çünkü insan kendisini sevmesinin gereği olarak "menfaatini gözetme" ve "zararı uzaklaştırma" dürtülerinin etkisi altındadır.⁴ Başka bir ifadeyle Kur'an genellikle nerede

¹ Yasin, 63.

² "Ancak Allah'a kulluk edin; şüphe yok ki ben, onun tarafından sizi korkutmak ve size müjde vermek için gelmişim" (Hûd, 2.)

³ "Allah'im! Hamd ederek, seni sena etmeye başlıyorum. Kendi lütfünle doğru olanı yapmaya muvaffak kılan sensin. Af ve rahmette rahmet edenlerin en merhametlisi, ceza ve intikamda cezalandıranların en şiddetlisi, ululukta güçlülerin en büyüğü olduğuna yakın ettim." (Tûsî, *Tehzibu'l-Ahkam*, c.3, s.108, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran, h.ş. 1365.)

⁴ Mekarim Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c.18, s.273, İntişarat-ı Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1374.

azaptan, tehditten bahsetse arkasından rahmet ve mağfiretten bahsetmiştir. Bunun sırrı, insanın en iyi özelliklerinden biri olan hep korku ve ümit içinde yaşaması olabilir. Ölçüyü korumak için de ne rahmet âyetlerinden dolayı mağrur olmalı, ne de ilahi rahmetten ümidini kesmelidir:

“Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü kafir olan topluluktan başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez.”⁵

Hep korku ve ümit içinde olunmalıdır. Ehl-i Beyt’in (a.s) rivayetlerinde, korku ve ümidin, terazinin iki kefeşi gibi birbirine denk olması gerektiği belirtilmiştir. Korku ve ümit, imanın ve ahlâkın iki temel unsurudur ve onlar olmadan iman tam olmaz.⁶

Bu açıklamalardan Allah’ın yalnızca “Erhamerrahimîn” olmadığını dolayısıyla bu sorunun yerinde olmadığını anlıyoruz. Allah’ın diğer sıfatları dikkate alındığında ortada bir çelişki olmadığı da görülmektedir.

Kıyas, had gibi cezalar alan kimselere gelince, onlar mutlaka ağır suçlar işlemişler ve bir hakkı çiğnemişlerdir. Onların bu yaptıkları toplumu fesada sürükleyen bir afettir ve toplumun bu afetlerden korunması için (ki İslam bunun için kıyas veya had (ağır ceza) öngörmüştür) mücadele etmek gerekir. Burada iki tür mücadele düşünülebilir: Biri para ve hapis cezası gibi yüzeysel mücadele, diğeri ise kıyas, had gibi köklü mücadele. İslam ikincisini seçmiştir. Zira İslam’a göre toplumun değer ve saygısı bireylerinkinden daha fazla ve önemlidir. Nitekim akıl da buna hükmetmektedir. Yoksa bu durum intikam alma hissinden kaynaklanmıyor. Bu yüzden ilahi rahmet birinci derecede toplumun uçuruma sürüklenmesini ve sapmasını önlemeyi ve kanunlar koyarak suçları azaltmayı gerektirmektedir. Bu yüzden kıyas, had gibi cezaların Allah’ın “Erhamerrahimîn” olmasıyla çelişmediği gibi “Erhamerrahimîn” olmanın böyle kanunlar koymayı gerektirdiğine inanıyoruz. Ne güzel buyuruyor Allah Teâlâ:

“Ey akli erenler, özü sözü temiz kimseler, korunmanız, sakınmanız için kısısta size hayat var.”⁷

⁵ Yusuf, 87.

⁶ Emin, Seyyide Nusret, *Mahzenu’l-İrfan der Tefsir-i Kur’an*, İntişarat-ı Nehzet-i Zenan, Tahrân, h.ş. 1361.

⁷ Bakara, 179.

Gerçekte kısas ve diyet, insan yaşamının gözeneğidir. Bir taraftan toplumsal yaşamı garanti altına alır; çünkü bu hükümler olmasa ve taş kalpli kimseler kendilerini güvende hissetseler, günahsız insanların hayatı tehlikeye düşerdi. Diğer taraftan da (intikam ile) eşitlik sağlanarak arka arkaya işlenecek suçların önü alınır ve bir suçun birkaç suça, onların da diğer birçok suça dönüşmesine yol açan cahiliye adetlerine son verilir. Bu açıdan da toplumun hayatıdır.

Tıp, tarım, hayvancılık vs. düzenlerin tümü, aklın bu temeli (tehlikeli varlıkların yok edilmesi) üzerine kurulmuştur. Zira bedeninin korunması için kangrenli organın veya bitkinin gelişmesi için zararlı dalların kesildiğini görüyoruz. Katili öldürmenin toplumun bir başka ferdi öldürmek olduğunu söyleyenler olaya bireysel bakmaktadırlar. Oysa toplumun menfaatinin göz önüne alsalar ve kısasın insanlar üzerindeki koruyucu ve eğitici etkisini bilseler kesinlikle görüşlerini değiştirirler. Kan dökücü insanlara kısas uygulamak, kangrenli bir organı veya zararlı bir dalı kesmek gibidir. Akıl da bunu teyit etmektedir. Şimdiye kadar kimse kangrenli organın veya zararlı dalın kesilmesine itiraz etmemiştir.¹

Sonuç:

1- Allah bütün güzel sıfatlara sahiptir. “Erhamerrahimîn” olduğu gibi, aynı zamanda “Eşeddü’l-muakibin”dir.

2- Suçlu insanları cezalandırmak ilk bakışta taş kalplilik sayılabilir; ama suçlunun işlediği suça verilen bu tür cezalar toplumda caydırıcı rol oynar. Bu şekilde toplum, suçlara karşı bir nevi sigortalanır. Böyle cezaların koyulması toplumun gereklerindendir.

Şu noktayı hatırlatalım ki, rivayetlere göre bu dünyada cezalandırılan kimse ahirette yeniden cezalandırılmayacaktır. Yani günahından ötürü bu dünyada ceza alan kimse ahirette yeniden azap görmeyecektir. Bu da ilahi rahmetin bir cilvesidir.² Bu yüzden bazı kimseler, ahirette

¹ Mekarim Şirazi, Nâsır, a.g.e, c.18, s.606-607 (az bir değişiklik).

² Emiru’l Muminin (a.s) “Ve size gelip çatan her felaket, ellerinizle kazandığınız bir şeydir ancak ve çoğunu da bağışlar.” (Şura, 30) âyetini şöyle tefsir ediyor: “Dönen hiçbir damar, değen hiç bir taş, kayan hiç bir ayak ve vurulan hiç bir sopa günahların eserinden başka bir şey değildir. Allah’ın affettiği şey daha çoktur. Kim dünyada günahının cezasını ödemeye yönelirse Allah, onu ahirette yeniden cezalandırmaktan daha üstün, daha kerim ve yücedir.”

ilahi azaba düşer olmamak için İmam'ın (a.s) yanına gelip günahlarını itiraf edip kendilerine had uygulanmasını istiyorlardı.³

Allah'ın Samed Oluşu

Soru

“Allah Samed'dir” cümlesindeki Samed kelimesinin anlamı nedir?

Kısa Cevap

Sözlükler, rivayetler ve müfessirlerin sözlerinde Samed kavramı hakkında birçok anlam zikredilmiştir. Biz burada üç gruba ayrılan örneklerden kısaca bahsedeceğiz:

a) Ragıp, Müfredat'ta şöyle demektedir: Samed, efendi ve büyüklük anlamındadır. Büyük işlerin yapılması için kendisine müracaat edilendir. Bazıları da şöyle demiştir: Samed içi boş olmayan, aksine dolu olan şey anlamındadır.⁴

b) İmam Hüseyin (a.s) bir hadiste Samed için beş anlam belirtmiştir:

1. Samed, büyüklük ve efendiliğin zirvesinde olan kimsedir.
2. Samed, daima ezeli ve ebedi olan zata denir.
3. Samed, içinde boşluk olmayan varlıktır ve içi boş olmayan şey anlamındadır.
4. Samed, yemeyen ve içmeyen kimseye denir.
5. Samed, uyumayan kimsedir.⁵

Bir diğer rivayette ise Samedt'in kendi zatıyla kaim olan ve bir başkasına ihtiyaç duymayan kimse olduğu belirtilmiştir.⁶ İmam Ali bin

³ Kadının biri Emiru'l-Muminin'in (a.s) yanına gelerek zina ettiğini ve kedisine had cezası uygulayarak temizlenmek istediğini söyledi ve şöyle dedi: ‘Temizlenmeden ölümün gelip beni bulmasından korkuyorum.’ Daha fazla bilgi için bkz. *Biharu'l-Envar*, c.45 ve 76; *Men La Yahduruhu'l-Fakih* (Gaffarî'nin çevirisi), c.5, s.356-358.

⁴ Ragıb İsfahani, *Müfredat-ı Elfaz-ı Kur'an*, c. 1, s. 492, “Samed” kelimesi; *Sehahu'l-Lugat*, *Mecmeu'l-Bahreyn*, *Cevamiu'l-Cami'i*, *Gamus-u Kur'an*, *Nihaye-i İbni Kesir*...

⁵ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 3, s. 223, *Müessese-i el-Vefa*, Beyrut, h.k. 1409.

⁶ a.g.e.

Hüseyin'den (a.s) şöyle nakledilmiştir: Samed, ortağı olmayan, bir şeyi korumada sorun yaşamayan ve hiçbir şeyin kendisinden gizli kalmadığı kimsedir.¹

Aynı şekilde nakledildiği üzere Basra halkı İmam Hüseyin'e (a.s) bir mektup yollar ve kendisinden Samed'in manasını sorarlar. İmam kendilerine verdiği cevapta şöyle buyurur:

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Kur'an hakkında bilginiz olmadan tartışma ve mücadeleye girmeyin. Çünkü ben ceddim Allah Resulünden (a.s) şöyle buyurduğunu duydum: Her kim bilgisi olmaksızın söz söylerse, ateşte kendisi için belirlenmiş yere oturması gerekir. Yüce Allah kendisi Samed'i tefsir etmiştir: O doğmamış, doğurulmamıştır ve O'nun bir benzeri yoktur. Evet, Samed olan Allah hiçbir şeyden meydana gelmemiştir, bir şeyde bulunmamakta ve hiçbir şey üzerinde yer almamaktadır. O, eşyaları yaratan-dır. Her şeyi kendi gücüyle yaratmıştır. Yok olmak için yarattığı şey, yine O'nun iradesiyle yok olur ve beka için yarattığı şey de O'nun ilmiyle baki kalır. İşte bu Samed olan Allah'tır.”²

Samed hakkındaki rivayetlerde belirtilen manalar göz önünde bulundurularak tümünün bir hakikate döndüğü hatırlatılmalıdır. O hakikat, hiçbir şeye ihtiyaç duymayan büyüklük ve efendiliktir. Her şey ona ihtiyaç duymaktadır.

c) Allâme Tabatabâi şöyle demektedir: Allah'ın Samed olmasının manası şudur: Her şey zatında, tesirinde ve sıfatlarında Allah'a muhtaçtır ve O her şeyin nihai maksadıdır. Samed kelimesinin manasının kökü kastetmek veya güvenerek kastetmek anlamındadır. Arapça'da “Semedehu, Yesmidihu, Semeden” söylendiği vakit bunun manası “nasara ve yensuru” babında filan şahsa güvenerek onu kastetti veya filan şeyi kastetti manasındadır. Bazı müfessirler sıfat olan bu kelimeyi değişik manalarda tefsir etmişlerdir ve onların çoğu ihtiyaçlarını gidermek için her taraftan kendisine müracaat edilen efendi ve büyük varlık manasına dönmektedir. Bahse konu olan âyette bu mutlak bir şekilde geldiği için belirtilen anlamı vermektedir. O halde Yüce Allah, evrendeki tüm varlıkların bütün ihtiyaçlarında kendisine yöneldikleri efendi ve yüce varlıktır.

¹ a.g.e.

² Hürri, Âmulî, *Vesailu's-Şia*, c. 27, s. 189, Müessesesi-i Âlu'l-Beyt (a.s), Kum, h.k. 1409.

Evet, Yüce Allah her şeyin yaratıcısı olduğundan ve varlık sahibi olan her şey varlığını O'ndan aldığından, şey olarak adlandırılan her şey kendi zatî sıfatları ve tesirlerinde Allah'a muhtaçtır. Hakeza ihtiyaçlarını gidermede O'na yönelir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ”**³ ve aynı şekilde mutlak olarak şöyle buyurmuştur: **“وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُتَّبَعُ”**⁴

O halde yüce Allah varlık âleminde tasavvur edilen her ihtiyaçta Samed'dir; yani bir şeyi isteyen herhangi bir varlığın son hedefi O'dur ve onun ihtiyacının giderilmesi ancak Allah vesilesi ile. Buradan anlaşıldığı üzere Samed kelimesinin başına elif ve lam gelmişse bu özgünlük ifadesinde bulunmak içindir ve sadece yüce Allah'ın mutlak anlamda Samed olduğunu yansıtmaktadır. “Ahad” kelimesinde ise elif ve lam kullanılmamıştır. Çünkü bu kelime ifade ettiği özel anlam itibari ile yüce Allah dışında hiçbir varlık için kullanılamaz. O halde elif ve lam kullanılarak birliğin yüce Allah'a özgü kılınmasının ifade edilmesine gerek duyulmamış veya ahdedilmiş birliğin yansıtılmasına gerek kalmamıştır.⁵

Allah'ın Bazı Kullarını Unutması

Soru

Bazı âyetlerde Allah'ın dünyada ve ahirette bazı kullarını unutacağından söz edilmektedir. Acaba Allah'ın unutması gibi bir şey söz konusu olabilir mi?

Kısa Cevap

Yüce Allah Kur'an'ın dört yerinde kullarını unutmayı kendisine nispet vermiştir. Nitekim bir âyetle şöyle buyuruyor:

³ “Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir..” Â'raf Sûresi, 42.

⁴ “Şüphesiz en son varış Rabbinedir.” Necm Sûresi, 42.

⁵ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 20, s. 388-389, Defter-i İntişarat-ı İslami, Kum, 5. baskı, h.k. 1417.

“Onlar, nasıl bugüne kavuşacaklarını unutup bilebile ayetlerimizi inkâr ettilerse biz de bugün onları unutturuz.”

Bu ve benzeri âyetler ahirette (hatta bu dünyada) Allah'ın bazı kimseleri unutacağı konusunu teyit etmektedirler. Bu unutmaktan kasıt nedir? İslami kaynaklardaki aklî ve kelimî istidlaller, unutmamanın Allah'ın yarattıklarının durumuna ihata olmaması manasına gelmediğini göstermektedir. Yine Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor:

“Rabbin, hiçbir şeyi unutmaz.”

Masumların (a.s) sözlerinden de şunu anlamaktayız: Allah'ın unutmaması demek O'nun gaflette olması, bilmemesi ve haberi olmaması demek değildir. Zira Hak Teâlâ bütün gizli ilimleri bilmektedir. Allah'ın unutmaması, ilahi rahmetin onlardan kesilmesi manasındadır. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Allah'ın unutmaması demek, onların hayırdan mahrum olması demektir.” Eğer Allah'ın kelimasında O'nun unutmamasından söz edilmişse bunun manası kulun kendi haline bırakılması ve bunun sonucu olarak unutulması ve dünyayla meşguliyetine neden olan ilahi inayetin ondan kesilmesidir. Başka bir ifadeyle, Allah'ın unutmaması, kulun tekvinî unutuşu ve dine önem veremeyişine karşı olan tepki ve bunun neticesidir.

Ayrıntılı Cevap

Konuya girmeden önce sorunun sorulmasına yol açan âyetleri getirecek, sonra akıl, Kur'an ve rivayetler ışığında cevabımızı vereceğiz. Bunu yaparken soruyu iyice açacak, ardından da anlaşılabilirlik ve çelişkiyi gidermeye çalışacağız.

Böyle bir sorunun (ki acaba Allah bazı kimseleri unutuyor mu?) sorulmasına neden olan âyetler şunlardır:

“Onlar, nasıl bugüne kavuşacaklarını unutup bile bile ayetlerimizi inkâr ettilerse biz de bugün onları unutturuz.”¹

“Ve denir ki: Siz nasıl bugüne kavuşacağınızı unuttuysanız bugün de biz, sizi unuttuk.”²

¹ A'raf, 51.

² Casiye, 34.

“Böylece der, sana delillerim geldi de unutuverdin onları, işte sen de tıpkı o çeşit unutulmadasın bugün.”³

“Onlar Allah’ı unuttular da o da onları unuttu.”⁴

Görüldüğü üzere bu âyetlerde Allah’ın bazılarını unutacağı açıkça belirtilmiştir. İlk üç âyette unutulmanın mahşere, dördüncüsünün ise dünyaya ait olduğu görülmektedir.

Burada karşımıza şu sorular çıkmaktadır: 1) Allah unutabilir mi? Unutmak denen sıfatı (yani bir şeyin Allah’ın yanında hazır olmamasını) Allah’a nispet edebilir miyiz? 2) Böyle bir şey mümkün ise bunun gerçekleşmesi ne şekilde olur?

Deliller üzerine kurulu olan İslami akide ve dinî inançlar, bütün eksik sıfatları (sıfat-ı selbiye’yi), bu cümleden unutmayı Allah’tan nefyetmektedir. Muteber itikadî ve kelimî kaynaklarda, akli ve felsefî delillere dayalı burhanlarda O’nun (c.c) her türlü eksiklikten beri olduğu ispat olunmuştur. Onları geniş bir şekilde burada aktarma imkânımız yoktur.⁵

Kur’an-ı Kerim, Yüce Allah’ı bu eksik sıfattan tenzih ederek şöyle buyuruyor:

“Rabbim, hiçbir şeyi unutmaz.”⁶

Bir başka âyette de “Rabbim ne yanılır, ne unuttur.”⁷ diye buyurmaktadır.

Bu ve benzeri âyetler unutkanlık denen şeyin Allah için söz konusu olmayacağını gösterirler. O zaman Allah’ın kullarını unuttuğu şeklindeki âyetlerin manası nedir?

Her zaman zor meseleleri halledip âyetleri tefsir eden Masum İmamların (a.s) rivayetleri burada da böyle bir müşkülü halletmişlerdir. İmam

³ Taha, 126.

⁴ Tevbe, 67.

⁵ el-Kavlu’s-Sedid fi Şerhi’t-Tecrit, s. 274 ve sonrası; Akaid-i İslami, 15-22. Fasıllar.

⁶ Meryem, 64.

⁷ Taha, 52.

Rıza'dan (a.s) rivayet edilen bir hadiste İmam (a.s) “Biz de bugün onları unutturuz.” âyetinin tefsirinde şöyle buyurmaktadır:

“Onları unutturuz; yani onları terk ederiz; onlar kıyamete ve kıyamet gününe hazırlanmadıkları için biz de o günde onları kendi hallerine bırakırız, anlamındadır.”¹

Buradan anlıyoruz ki, unutmaktan kasıt lütuf ve merhamet nazarının kuldan kaldırılmasıdır. Hz. Ali (a.s) de bu konuda şöyle buyuruyor:

“Allah'ın unutmaması demek, onların hayırdan mahrum olması demektir.”²

Böylesine bilgece bir metod, adalet esası ve unutanların muradı üzerinedir. Bu gibi kulların Allah'a göre durumu, yıl boyunca derslerine önem vermeyen, okulu, derslerini ve öğretmenini alaya alan öğrenci gibidir. Öğrencisinin bu durumunu gören öğretmen de onu kendi haline bırakır ve sınav zamanı onu gözetip yardımcı olmaz.

Ancak şu nokta da göz ardı edilmemelidir: Allah'ın rahmetinden ümidi kesmek, kulların Allah'ı unutmalarına, dini alaya almalarına, dünyayla meşgul ve onunla mağrur olmalarına bağlıdır.³ Yani Allah, unutmamanın cezasını unutma olarak vermektedir. Nitekim unutmanın karşısında Allah'ı anmak vardır:

“Artık siz beni anın ki ben de sizi anayım.”⁴

Buraya kadar anlatılanlardan Allah'ın unutmayı kendisine nispet verdiğini, ama bunun gaflet ve bilmemezlikten kaynaklanmadığını gördük. Çünkü mutlak kemal olan, zerrenin bile ilminin dışında olmadığı *Alimu'l-Gayb* olan⁵ Allah'ın varlığında unutmak denen şeyin düşünilemeyeceği akıl ve Kur'an'la ispat edilmiştir. Dolayısıyla, Allah unuttu derken bundan, O yüce yaratıcının inayetinin kaldırılması ve O'nun (c.c) hayır ve rahmetinden mahrum kalındığı anlaşılmalıdır.

Âlemlerin Rabbinin gufran ve rahmetine nail olmak için Kur'an-ı Kerim üzerinde tedebbür etme nimetinin her zaman biz aciz kullara nasip olması ümidiyle.

¹ *Tefsir-i Nur* (Nuru's-Sakaleyn'den naklen)

² *Tefsir-i Nur* (Tefsir-i Burhan'dan naklen), Tevbe, 67.

³ A'raf, 51 ve Casiye, 34-35'ten esinlenerek.

⁴ Bakara, 152.

⁵ Sebe, 3.

Allah'ın Günleri 1000 Yıl mı, 50000 Yıl mı?

Soru

Allah'ın günleri 1000 yıla mı yoksa 50000 yıla mı denk düşmektedir? “Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir.” (Hac Sûresi, 47) “Gökten yere kadar bütün işleri Allah yürütür. Sonra bu işler, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan bir günde O'na yükselir.” (Secde Sûresi, 5) “Melekler ve Ruh (Cebrail) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir.” (Mearic Sûresi, 4)

Netice olarak bunların hangisi doğrudur?

Kısa Cevap

“Yevm” veya “gün” kavramı değişik manalarda kullanılmaktadır ve her birinin özel bir manası vardır. Bu kavramların veya benzerlerinin, bir metinde hiçbir çelişki oluşturmadan defalarca ve her defasında da ayrı bir manayla kullanıldığı pasajlar gözlemlenebilir. Çünkü iki cümlemin çelişik olması için aralarında ortak noktaların bulunması gerekir. Oysaki sizin sorunuz hakkında bu durum geçerli değildir; zira birinci âyet Allah'ın sabır ve tahammülünü göstermekte, ikinci âyet ilahî emir ve buyrukların nüzul ve yükseliş merhalelerinin zamanına işaret etmekte ve üçüncü âyet ise birkaç merhalede gerçekleşecek olan kıyamet vakiasının süresine atıfta bulunmaktadır.

Ayrıntılı Cevap

Sorunuza üç mihver çerçevesinde yanıt verilmelidir. Bunlar, “yevm” ve “gün” kelimesinin manasının incelenmesi, çelişki şartlarının bilinmesi ve son olarak da belirttiğiniz âyetlerin çelişip çelişmediği konularıdır. Her şeyden önce “yevm” kavramına dikkat etmeliyiz. Arapça sözlük kitaplarında yevm için değişik manalar belirtilmiştir ve bazıları şunlardır:

1. Güneşin doğuşundan batışına kadar.
2. Gece ve gündüzü içeren tam yirmi dört saat.
3. Mutlak anlamda zaman.
4. Nimet.
5. Hadise, vakia vb.⁶

⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. 12, s. 649 ve sonrası.

Gözlemlediğiniz gibi bu kelime değişik manalara sahiptir ve ancak cümlelerdeki karine ve delillere bakarak kastedilen manaya ulaşmak mümkün olur. Buna göre salt “bu kavram bir cümlede belirli bir zaman miktarı ve diğer bir cümlede ise başka bir zaman miktarı olarak kullanılmıştır” argümanını temel alarak, bu iki cümlelerin birbiriyle çelişik olduğuna hükmedemeyiz. Çünkü iki cümlelerin birbiriyle çelişkili olması için sekiz cihetten birbirleriyle ortak olmaları gerekir. Hatta görünüşte birbiriyle çelişkili olan iki cümle, yedi cihet açısından birbirleriyle benzeşse ve sadece bir cihet açısından aralarında fark olsa, ikisi arasında çelişki vardır denemez.

Bu sekiz cihet konu, yüklem, mekân, zaman, ek, cüz ve kül, şart, yeti ve eylemden oluşmaktadır (bu hususta daha fazla bilgi elde etmek için mantık kitaplarına müracaat ediniz). Örneğin, “Her gün yirmi dört saattir” ve “Nevruz (Yeni gün) on üç gündür” diye iki cümle içinde gün kelimesini kullandığımızda hiç kimse bizi çelişkili olmakla itham etmez. Zira ikinci cümlelerin birinci bölümünde kullanılan gün, yirmi dört saat manasında olmayıp mutlak zaman manasındadır. Buna göre, belirtilen iki cümlede çelişkiye sebep olacak konu birliği mevcut değildir. Bu, benzeri bir örnekte şöyle dememize benzer: “Sınavlar on beş gün sürecektir” ve “Sınav günü hiçbir devamsızlık kabul edilmeyecektir.” Gün kavramı il-könce yirmi dört saat ve sonra ise yirmi dört saati de aşabilecek mutlak zaman manasında kullanılmıştır. Bu tabir edebî ve mantikî olarak da hiçbir sorun taşımamaktadır. Bir kavramın böyle değişik kullanılışları, halkın konuşmalarında oldukça yaygındır. Kur’an-ı Kerim de halkın dilinde nazil olduğundan, birçok yerde bu yöntemden istifade etmiştir. Örneğin bir âyette şöyle okumaktayız:

“Hani onlar Cumartesi (yasağı) konusunda haddi aşıyorlardı. Zira tatil yaptıkları Cumartesi günü balıklar onlara akın akın geliyor, tatil yapmadıkları (diğer) günlerde ise gelmiyorlardı.”¹

Dikkat ederseniz bu âyette “gün” kavramı iki defa kullanılmıştır. Birinci defa normal bir gün yani Cumartesi manasında kullanılmış ve ikinci defa ise Cumartesi dışındaki diğer altı günü kapsayan günler manasında

¹ A’raf, 163.

kullanılmıştır. Bununla birlikte bu âyette herhangi bir çelişki gözlemlenmemektedir. Bu türden örneklere aşağıdaki âyetlerde de rastlamaktayız: Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Biz onların üstüne uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgâr gönderdik.”²

Diğer bir âyette de şöyle buyurmaktadır:

“Âd kavmine gelince, onlar da uğultulu ve dondurucu şiddetli bir rüzgârla helâk edildi. Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti.”³

Hiçbir insafli insan birinci âyet gürültülü ve dondurucu rüzgârın bir günde olduğunu ve sonraki âyet ise bunun sekiz günde olduğunu bildirdiğinden bunlar arasında çelişki vardır diyemez! Çünkü bu âyetler üzerinde biraz düşünüldüğünde birinci âyetteki gün kavramından mutlak zamanın kastedildiği ve ikinci âyette ise yirmi dört saat manasında günün kullanıldığı anlaşılabacaktır. Bundan dolayı, her ne kadar bu kelime iki ayrı manada kullanılmışsa da çelişki arz etmemektedir. Şimdi tüm yer ve gök günlerinin Allah'ın günleri olduğunu açıklığa kavuşturmak için sorunuza konu olan âyetleri inceliyoruz:

1. Hac Sûresi 47. Âyet:

Bu âyet sürekli Peygamber'den (s.a.a) nübüvvetini ve doğru sözlülüğünü ispat etmesi için kendilerine ilahi azabı indirmesini isteyen inkârcıları uyarma hakkındadır. Onlar bu istekleriyle ilahi azap gelmemesi durumunda Peygamber'in (s.a.a) elçiliği hususunda (Allah'a sığınırız) doğru söylemediğini lanse etmek istemişlerdir! Bu doğrultuda ve bu müşriklere cevap olarak Yüce Allah her ne kadar sizler aceleci olsanız da Allah'ın işinde acele olmaz ve sizin bin yılınız Allah'ın bir günüdür diye buyurmaktadır! (Nitekim Nuh kavmine de yaklaşık bin yıl fırsat verilmiştir.⁴) Bu esas uyarınca, sonraki âyette ahalisi zalim olmasına rağmen nice mem-

² Kamer, 19.

³ Hakka, 6 ve 8.

⁴ Ankebut, 14.

leket halklarına mühlet... verdim¹ diye buyurulmaktadır. Söz sanatına azıcık aşına olan her şahıs, bu âyetteki bin yılın hiçbir özelliği olmadığını, bunun sadece Allah'ın kendi düşmanlarını azaplandırmasında hiçbir acele ve telaşı bulunmadığını ve nitekim iki bin yıl veya daha fazlasının Allah için bir gün kadar olduğunu ve esasen Allah için zamanın söz konusu olmadığını gösterdiğini bilir. Zamana işaret eden, sadece bir konuyu iletmeyi hedefleyen ve tam bir miktarın gözetilmediği bu türden örnekler, Kur'an âyetlerinde oldukça göze çarpmaktadır. Örneğin:

a) “Kıyamet'in kopması, bir göz kırpması gibi veya daha az bir zamandır.”²

b) “Emrimiz ancak bir tek emirdir. Göz kırpması gibidir. (Anında gerçekleşir.)”³

c) “(Ey insanlar!) Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra tekrar diriltmeniz, ancak bir tek insanı yaratmak ve diriltmek gibidir.”⁴

Bu şekilde beyan edilen âyetlerin tümü şu mana ve mefhumun göstergesidir: İnsan belirli ve az bir zaman diliminde yaşadığından ve kısıtlı bir güce sahip olduğundan, Allah'ın fiilinin niteliğini anlaması olanaksızdır. İnsan, Allah'ın fiillerini kendi ölçülerıyla değerlendirmektedir. Ama bu insan dünyevî yaşam hisarından çıkacak olursa, onun için zaman ve mekânın manası değişecektir. Nitekim insan kıyamet gününü ve onun zamansal genişliğini gözlemlediğinde kendi dünyevî yaşamının müddetinin bir gece veya bir günden çok olmadığı sanısına kapılacaktır!⁵

2. Secde Sûresi 5. Âyet:

Bu âyet Allah tarafından yaratılış âleminin nasıl yönetildiğiyle irtibatlıdır. Her ne kadar biz onun tüm sır ve gizemlerinden haberdar olmasak da bu âyette ona kısa bir işaret edilmiş ve ilahi emrin gökten yeryüzüne ve onun yeniden göğe dönmesinin her merhalede dünyevî bin yıl

¹ Hac, 48.

² Nahl, 77.

³ Kamer, 50.

⁴ Lokman, 28.

⁵ Naziat, 46.

sürdüğü açıklanmıştır. Bu âyet kıyamete özgü değildir ve şimdi dahi tüm yaratıklar ilahi emir ve yönlendiriciliğin kontrolü altındadır. Bu esas uyarınca, bu âyetle işaret edilen husus, sadece ilahi emirlerdeki her merhalenin gerçekleşme zamanıdır. Dünyada bunun kaç merhalesinin gerçekleştiği ve onun kaçınıcı merhalesinde kıyamet günü ve ahiret dünyasının yer alacağı ise tam olarak beyan edilmemiştir!

3. Mearic Sûresi 4. Âyet:

En sonda işaret ettiğiniz bu âyet kıyamet hakkındadır. Bu âyetle önceki âyetlerle çelişmeye sebep olacak şekilde Allah'ın günü elli bin sene-
dir diye bir beyanda bulunulmamıştır. Bu âyet sadece kıyamet hadisesi-
nin elli bin yıl çekeceğini ilan etmektedir.⁶ Başka bir tabirle bu âyetteki
“gün” kavramı daha önce işaret ettiğimiz gibi hadise ve vakia manasın-
dadır. Buna göre, Mearic Sûresinde kıyamet vakiasının elli bin yıl olarak
ilan edildiği, bunun elli merhaleye sahip olduğu, her merhalenin diğer
sûrelerde belirtildiğine göre normal bin yıla denk düştüğü ve her mer-
halede meleklerin yükseldiği ve indiği gözlemlenebilir. Bu şekilde, hiç-
bir edebî ve mantıkî sorun olmaksızın bu âyetler tevîl ve tefsir edilebilir.
İmam Sâdık'tan (a.s) nakledilen bir rivayet de bu tefsiri onaylamaktadır.
İmam şöyle buyurmaktadır:

“Kıyametin elli merhalesi vardır ve her merhalesi bin yıldır.”⁷

Son netice şudur: Bu âyetler ayrı konular hakkında nazil olduğun-
dan ve konu birliği taşımadığından, birbirleriyle hiçbir çelişki arz etme-
mektedir. Bu alanda belirtilen delillere ek olarak, beyan edilmesi fay-
dalı bir nokta da mevcuttur: Her ne kadar Hac Sûresi Medine'de nazil
olmuşsa da Secde ve Mearic Sûrelerinin her ikisi de Mekke'de nazil ol-
muştur ama daima Peygamber'i (s.a.a) yalanlamak isteyen ve de Kur'an
âyetlerinde açık arayan düşmanlar, bu âyetlerde böyle bir çelişki göz-
lemlememişlerdir. O dönem Araplarını hatta tüm yönlerde geri kal-
mış fertler olarak kabul etsek de onların hitabet ve konuşma açısından
dönemin dünya halklarının çoğundan daha önde olduğunu kuşkusuz

⁶ İbn Şehraşub, *Muteşabehu'l-Kur'an*, c. 2, s. 106, Dar-ı Bidar, h.k. 1329.

⁷ Kuleynî, Muhammed b. Yakub, *el-Kafi*, c. 8, s. 143, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.k. 1365.

bilmekteyiz. Dolayısıyla onların böyle bir çelişkiyi tespit edecek ilmi bir kapasiteye sahip olmadıklarını veya hepsinin zayıf bir hafızaya sahip olduklarını veyahut önceki âyetleri unuttuklarını iddia etmek mümkün değildir! Allah'ın benzer bir sûreyi getirmeye dönük çağrısına karşın insanların şimdiye dek böyle bir çağrıya yanıt vermemeleri ve bu alanda yapılmış çalışmaların sonuçta başarısız kalması, Kur'an'ın mucize olduğunun yeterli kanıtıdır.

Allah'ın İlmî, Günümüz Bilimiyle Çelişir mi?

Soru

Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” (Lokman Sûresi, 34). “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir” (Müminun Sûresi, 14). Bu, meteoroloji ve ultrason gibi günümüz ilimleriyle çelişir mi?

Kısa Cevap

Allah'ın ilmi ve beşerin ilmi birbiriyle çelişmez, bir farkla ki Allah her şeye tüm ayrıntılarıyla ve hatta zaman kısıtlaması olmaksızın vakıftır. Beşerin ilmi ise sadece bazı hususları sınırlı olarak algılamaya kaptır. Elbette bu ilim her zaman ilerleme ve tekâmül halindedir. Ama bununla birlikte bilinmeyenler ile mukayese edildiğinde hiçbir şekilde Allah'ın ilmiyle türdeş olarak değerlendirilemez. İnsanın yaratılışıyla ilgili zikrettiğiniz âyet, modern beşeri ilimlerle çelişmemektedir. Hatta ceninin evrim merhalelerinde kemiğin oluşumunun etten önce gerçekleşmesi noktasının Kur'an tarafından bildirilmesi, Kur'an'ın ilmi mucizelerinden sayılmıştır.

Ayrıntılı Cevap

Sorunuza bakıldığında sizin için şüpheli olan ve yanıtlanması gereken bazı noktaların bulunduğu gözlemlenmektedir:

1. Beşerin yeni bilgilere ve özellikle geçmişte bulunmayan ve de Allah nezdinde olan bilgilere ulaşması, dinî ve Kur'anî öğretilerin yok olması ve sarsılmasına neden olur mu?

2. Beşer gerçekten Allah'ın ilmiyle aynı kategoride değerlendirilebilecek bir ilim seviyesine ulaşabilmiş midir?

3. Müminun Sûresinde cenin ile ilgili işaret edilen hususlar, beşerin modern ilmiyle çelişmekte midir?!

Birinci bölüm hakkında söylemeliyiz ki eğer Kur'an'ın bir yerinde veya bir rivayette Allah'ın bir husustan haberdar olduğu bildirilmişse bu, beşerin söz konusu husustan haberdar olmadığı anlamını gerektirmez. Bu minvalde gökleri ve yeri kendilerine hazırladığı için Allah'ın insanlara borçlu olduklarını hatırlatması, bizzat beşerin de sanayi, çiftçilik ve diğer değişik alanlardaki Allah vergisi bu imkânlardan istifade etmek veya bunlardan daha iyi yararlanmak üzere yollar arayıp çabaladığı gerçeğini ortadan kaldırmaz. Şu âyete dikkat ediniz:

“Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten yağmur indiren ve onunla size rızık olarak türlü meyveler çıkaran, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri emrinize veren, nehirleri de hizmetinize sunandır.”¹

Sorunuzda belirtilen istidlal üzere şu netice alınmalıdır: Allah göklerin ve yerin yaratılmasını, yağmurun gönderilmesini kendisine isnat etmesine ve sizin tabirinizle meteoroloji ilmini itibarsız kılmasına ek olarak, temelden çiftçilik ve gemi sanayisini de inkâr etmiş ve İslam öncesi bin yıllarda mevcut olan insanlar tarafından kazanılmış kanallar aracılığıyla su taşıma teknolojisini itibarsız ve değersiz addetmiştir! Çünkü bu hususların tümünü kendinden bilmiştir. Biz, Allah'ın izni olmaksızın elde edilmesi mümkün olmayan insanların ulaştığı ilmin küçük bir bölümünün ilahî sonsuz ilimle tezat arz etmeyeceğine inanmaktayız. İster beşer bir şeyi bilsin, ister bilmesin Allah her şeyden haberdardır. Eğer Allah

¹ İbrahim, 32.

insanların gizlice konuşmasından haberdar olduğunu¹ veya içlerinden geçeni bildiğini² buyuruyorsa, bu, bizzat insanların da konuşulan hususları bilmediğine ve içlerinden geçenden haberdar olmadıklarına mı delalet etmektedir?!

Buna göre, eğer Allah tüm işleri bildiğini belirtiyorsa, beşerin de bunlardan bazılarını bilmesi ve kendi hayatlarında onlardan yararlanması imkân dâhilindedir. Elbette bu bile Allah'ın ilmi olmaksızın gerçekleşmeyecektir. Diğer bir nokta da şudur: Beşerin tüm ilerlemelerini kabul etmekle birlikte, bu sınırlı ilmin, keşfedilmiş alanlarda dahi Allah'ın ilim ve bilgisiyle temelden farklılıkları olduğunu ve onunla mukayese edilemeyeceğini bilmemiz gerekir. Örnek olarak bu farklılıklar aşağıdaki iki başlık altında incelenebilir:

a) Kapsamlılık ve Bütünlük:

Bir bilgin güneş sisteminde veya diğer yıldızlarda bir takım keşifler yapabilir ama tüm evreni yarattığı için sadece Allah onların tümünü tam bir şekilde bilebilir. Başka bir ifadeyle, biz belki bir yaprağın bir ağaçtan kopmasını takip edebilir ve onun düştüğü yerden haberdar olabiliriz ama tüm ağaçların yapraklarının akıbetinden haberdar olacak kadar bilgisi olan yalnızca Yüce Allah'tır (düşen hiçbir yaprak yoktur ki onu bilmesin).³ Veya bir uzman doktor büyük bir dikkatle bir hastanın sorunuyla ilgilenebilir ve onu tedavi edebilir ama belirli bir zamanda birkaç şahsın tedavisi dışında başkalarının tedavisiyle ilgilenemez. Lâkin bir şahsın işlerini halletmek, Allah'ı diğer işlerden alıkoymaz.⁴

b) Dikkat ve Doğruluk:

Siz birçok defa yanlış çıkan ceninin cinsiyetini teşhis etme veya onun bazı hastalıklarını saptama hakkındaki ilerlemeyi Allah'ın sonsuz ilmini eleştirmek için bir delil olarak kullanmaktasınız! Eğer Allah annelerin

¹ Mücadele, 7.

² Neml, 25 ve Taha, 7.

³ Enam, 59.

⁴ Kuleynî, Muhammed Yakub, *el-Kâfi*, c. 2, s. 293, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.ş. 1365, { ... لا يشغله شيء عن شيء ولا سمع عن سمع و }

karnında olandan haberdar olduğunu belirtiyorsa, bu yalnız cinsiyetleri bildiği anlamına gelmez ve ultrason ilminin ortaya çıkmasıyla Allah'ın ilminin beşer ilmi gibi bir şey olduğunu lanse etmemizi gerektirmez! Bilakis İmam Ali'nin (a.s) deyimiyle O, ceninlerin cinsiyetini bilmeye ek olarak, onların güzel mi yoksa çirkin mi, cömert mi yoksa cimri mi, mutlu mu yoksa mutsuz mu, cehennem odunu mu yoksa cennette peygamberlerin arkadaşı⁵ mı olacağını da bilmektedir. Aynı şekilde cenin ne kadar anne karnında kalacaktır, dokuz aydan önce mi doğacaktır, herhangi bir sebepten ötürü düşük olacak mıdır veya yetersiz bir şekilde mi doğacaktır, belirlenmiş sürede dünyaya gelecek midir yoksa anne karnında daha çok mu kalacaktır⁶ gibi tüm hususları Yüce Allah tam olarak baştan itibaren bilmektedir. Hiçbir uzman doktor böyle iddialarda bulunabilir mi ve beşer hiçbir zaman bu düzeyde bir bilgiye sahip olabilir mi? Beşer su ve hava durumunu bir ölçüye kadar öngörebilir veya bulutlara müdahale ederek bir miktar yağmurun yerini değiştirebilir ama yerkürenin diğer gök cisimleriyle çarpışmasını önleyebilir mi yahut yeryüzünün belirlenmiş yörüngesinden sapmamasını sağlayabilir mi?!

Bundan dolayı bilimdeki her yeni ilerlemeyle şu gerçek inanca da ulaşmalıyız: Keşfedilmemiş başka birçok bulgu mevcuttur, onlara ulaşmaya dek uzun bir yol kat etmemiz gerekmektedir. Bu husus, ilim ve bilginin sona ermeyeceğine bir delil sayılmalı ve yeni her bulgu bizi bu düzeni meydana getiren gücün varlığına yöneltmelidir. Sınırlı bilgiye sahip olmak bizi Allah'tan müstağni kılmamalıdır. Sorunuzun son kısmıyla ilgili olarak da açıklamada bulunulmalıdır. Elbette Kur'an âyetlerinin içerikleri, hayat bilgisi kitaplarınınkinden farklıdır ama buna rağmen benzer soruları göz önünde bulundurularak bir takım noktaları vurgulamamız gerektiği kanısındayız: Her ne kadar İslam ortaya çıktığı zaman ceninin gelişim aşamalarının izlenebildiği ultrason teknolojisi yok idiyse de, o dönem insanları en azından ceninin farklı aşamalardaki görünümünü biliyorlardı. Belki de değişik aylarda, sağlık imkânlarının yetersizliği veya başka sebeplerden ötürü düşen ceninlerin, halk ve özellikle de doktorlar tarafından gözlemlenmesi ve incelenmesi suretiyle hamileliğin değişik dönemleri hakkında bilgi sahibi oluyorlardı. Eğer Kur'an âyetlerinde

⁵ Nehcül-Belağa, 128. Hutbe.

⁶ Rad, 8.

ceninin gelişimiyle ilgili belirtilenler, genel bilgiden farklı olsaydı, kesinlikle o dönemdeki insanlar tarafından inkâr edilirdi!

Bu âyet ve onun modern bilim ile uyuşması hakkında bazı kişilerin zihnine takılan şüphe şundan kaynaklanmaktadır: Onlar âyetten ceninin gelişim aşamalarıyla ilgili beyan edilen “sümme” (sonra) kavramını tam bir zaman sıralaması şeklinde algılamışlardır. Örneğin kemiğin ilk önce yapılanması ve sonra onun et ile çevrenmesi tıp ilmiyle uyuşmamaktadır diye eleştiride bulunmuşlardır. Arap edebiyatı ve Kur’an âyetleri üzerine biraz incelemede bulunulması durumunda “sümme” kavramının zorunlu olarak zaman tertibi manasına gelmediği ve eleştiriye konu olmayacağı anlaşılabacaktır! Şu âyete dikkat ediniz:

“Onları tehdit ettiğimiz şeylerin bir kısmını sana göstersek de, (göstermeden) seni vefat ettirsek de sonunda onların dönüşü bizedir. Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir.”¹

Hiçbir Müslüman bu âyete isnatta bulunarak ve “sümme”nin manasına bakarak, Allah ilk önce “onların dönüşü bizedir, “sonra” Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir” diye buyurduğuna göre Allah şimdi bizim yaptığımız amellerden habersizdir, diyebilir mi!? Kesinlikle bu söz konusu olamaz. Bilakis eşzamanlı meydana gelen hususlar hakkında da “sümme” kullanılabilir. Gerçekte de bir ceninin âzâları eşzamanlı gelişmektedir. Önce bir gelişim aşaması bitmiş, ardından sonraki merhale başlamıştır diye bir açıklama yapılamaz. Bu esas uyarınca Müminun Sûresinin on dördüncü âyeti, herkes için anlaşılabilir olacak şekilde ve tam bir zaman tertibi gözetmeksizin ceninin zahiri değişim sürecine işaret etmiştir.

Buna göre insan hayatı ilk önce bir spermle başlar, ardından bir müddet sonra bu alaka veya bir miktar katışık kan cismine dönüşür ve bir müddet sonra mudgaya yani insan ağzında yer edinebilecek kadar² miktarda olan bir ete dönüşür, ardından kemik iskeleti tamamlanır ve eşzamanda bedeninin et yapısı tamamlanır ve sonra yeni bir kalıp içinde doğuncaya dek yaşamına devam eder. Yüce Allah böyle bir açıklamayla

¹ Yunus, 46.

² İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. 8, s. 451.

insanlara sadece kendisinin böyle girift bir süreci yönlendirebileceğini ve sonlandırabileceğini bildirmek istemektedir. Modern bilim de bu âyetin içeriğiyle çelişecek herhangi bir mevzu ileri sürmemiştir. Elbette bazı bilginler kemiğin etin ortaya çıkmasından önce oluştuğunun savunulabileceğini ve bunun Kur'an'ın bilimsel mucizelerinden sayıldığını dile getirmiş ve şöyle demişlerdir:

Kemiklerin şekillenmesi etin ortaya çıkmasından öncedir ve bu yirminci yüzyılın ikinci yarısında en yeni araçlardan yararlanarak cenin bilimcilerin keşfetmeyi başardığı bir hakikattir. Bu tarihten önce insanlar arasında ceninde et oluşumunun, kemiklerin şekillenmesinden önce gerçekleştiği sanısı hâkimdi. Bunu onaylayan delil hamileliğin yedinci haftasında et oluşumundan önce (ceninin boyu 33 milimetreyken) çekilen filmidir. Bu film, çok isabetli film makineleriyle sağlanan X ışıkla çekilmiştir. Bu film, kemiklerin şekillenmesinin yedinci merhalenin hemen sonunda gerçekleşen et oluşumundan önce olduğunu gösteren en güçlü delildir. Çünkü kemiklerin üzeri et ile kaplanmış olsaydı, X ışık dışında başka bir şeyle kemiklerden bir film elde edilemezdi.³

Allah'ın Sözlerinin Tefsiri

Soru

Allah'ın sözlerinin O'nun resul ve elçisi dışında başka biri tarafından tefsir edilmesi caiz midir? Yüce Allah Kur'an'ın birkaç âyetinde “Biz âyetlerimizi böyle açık ve aşikâr kıldık, umulur ki düşünür ve öğüt alırlar” diye buyurmaktadır. Nahl Sûresinin kırk dördüncü âyetinde de elçisine şöyle buyurmaktadır: “İnsanlara, kendilerine indirileni açıklamaları ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'an'ı indirdik.”

Soru 1: Kur'an'ın (külli veya cüzi) tahrif olduğuna dair bir inanış var mıdır, yok mudur?

Soru 2: Allah âyetlerini halkın genelinin anlayabileceği şekilde mi yoksa özel kimselerin veya herkesin kendi idrakince anlayacağı ve istifade

³ Kur'an ve Daniş: Hilkat-i Daniş, Dr. Adnan eş-Şerif, mecelle-i Beşaret, Mehr ve Aban 1378, no. 13.

edebileceği şekilde mi nazil etmiştir? Peygamber'e (s.a.a) insanların geneline Allah tarafından indirileni açıkla, diye buyurmaktadır. Buna göre Allah'ın sözlerinin müfessiri sadece Peygamber'dir (s.a.a). Eğer Peygamber (s.a.a) dışında başka birisinin de Allah'ın âyetlerini tefsir edebileceğine ve onun şu âyetin gayesi filan mevzudur diyebileceğine inanılıyorsa bunun Kur'an'daki delili nedir?

Soru 3: Bazı âyetlerin tefsirinde müfessir, bu âyet falan konuya işaret ediyor, demiştir. Oysaki söz konusu âyet genel bir konuya işaret etmektedir. Rükû halinde zekât verenler veya sana indirileni bildir veyahut bugün din kemale erdi gibi âyetler bu kabildendir. Böyle bir tefsir kendi görüşüne göre tefsir etmek ve Allah'ın sözlerini tahrif etmek değil midir? Muhterem müfessir Allah'ın sözlerini kendi hata işleyebilen aklıyla nasıl kavramış, tefsir etmiş ve Allah'ın gayesinin böyle olduğunu ifade etmiştir? Allah meleklerle ve peygamberlere defalarca benim bildiğimi sizler bilmiyorsunuz diye buyurmuş mudur?

Soru 4: Allah Tebarek ve Teâlâ, Kur'an sûrelerinde en az on üç âyette (Teğabun/12, Mücadele/13, Muhammed/33, Nur/54 ve 56, Enfal/1, 20 ve 56, Maide/92, Nisa/59, Âl-i İmran/32 ve 133) müminleri sadece Allah'a, peygambere ve emir sahibine itaat etmekle mükellef kılmış ve inkârcıları veli edinmemeyi vurgulamıştır. Soru şudur: Allah kendi rızasını kazanmak için olsa dahi tevhid, nübüvvet ve ahirete inanan bireyleri de Allah'ın kulu olan ve O'na hesap vermesi gereken bir kula itaat etmek, uymak ve kendisine minnettarlık ifadesinde bulunmakla mükellef kılmış mıdır? Eğer cevap müspetse, Kur'an'daki adresini ve ilahi yükümlülüğü yazar mısınız?

Kısa Cevap

Tahrif olan diğer semavî kitapların aksine, biz gerçek dışı hiçbir hususu Kur'an'da gözlemlememekteyiz. Hatta tahrife inanan kimseler bile bu noktanın farkındadır. Yüce Allah Kur'an'ı kolay ve tüm muhatapların istifade edebileceği bir tarzda nazil etmiştir. Herkes istediği takdirde onun öğreti ve bilgilerinden yararlanabilir ve rabbiyle irtibat kurabilir. Ama bu irtibatın asıl vasıtası olan Peygamber'in (s.a.a), onun hak halifelerinin ve sonraki merhalede de ilahiyatçıların Kur'an'da yer alan nokta

ve incelikleri kavramada diğer insanlardan daha fazla bir idrak gücüne sahip olması gayet doğaldır.

Öte taraftan Kur'an'ın güzelliklerinden ve fesahatlerinden biri de onun bazen genel ve bazen de özel öğretileri buyurmuş olmasıdır. Bu özel öğretileri bazen açıkça zikretmekte ve ilgili şahıs ve gurupların adını belirtmekte ve bazen de genel bir betimlemeyle ifade etmektedir. Bu özel hususlara âyetin iniş sebebi denmektedir. Ama kesinlikle Kur'an âyetlerindeki öğretiler hiçbir zaman iniş sebebi konularına özgü değildir. Bilakis benzer konular için de kullanılabilir ve istinat edilebilir cinstendir.

Son olarak söylemek gerekir ki; insanlar her ne kadar birinci merhalede sadece rablerine itaat etmeyle mükelleflerse de, Kur'an-ı Kerim'in açık buyruğuyla ister peygamber olsun ve ister peygamber olmasın insanları Allah'a çağıran âlimlere itaat etmek de Allah'a itaat etme boylamında yer alır ve bu halkın tümü için gerekli ve farzdır.

Ayrıntılı Cevap

Siz sorularınızı dört bölüme ayırmışsınız ve biz de bu tertiple onları cevaplamaya çalışacağız:

1. Kur'an'ın tahrifi konusunda eskiden beri müfessirler arasında birçok tartışmanın yaşandığını, Şia ile Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunun Kur'an'ın tahrif edilmediğine inandıklarını söylememiz gerekir. Elbette bu iki önemli İslamî kesimden küçük bir gurup, bir tür tahrif göstergesi sayılan bazı hususları ifade etmişlerdir. Ama bununla birlikte, bugün Kur'an diye elimizde olan şeyin tümünün Allah tarafından indirildiği ve de istifade ve isnat edilir olduğu hususunda herkes görüş birliği ve ittifak içindedir

2. Kur'an halkın geneli için mi yoksa özel insanlar için mi inmiştir? Bu soruya yanıt olarak herkes için cevabını vermemiz gerekir. Daha fazla açıklama için bir örnek verecek ve ardından da sorunun asıl yanıtına değineceğiz. Kur'an'ın deyimiyle teşbihte hata olmamasına karşın¹, biz yine de Allah'ın sözleriyle vereceğimiz örneği kıyaslayacağımız için özür diliyoruz: Siz uzun bir müddet düşündükten ve çabaladıktan sonra değerli bir

¹ Bakara, 26.

filmi perdeye aktaran tecrübeli bir yönetmeni göz önünde bulundurun. Bu filmi izleyenler değişik guruplarda sınıflandırılabilir.

a) Sadece filmdeki mevcut hikâyeyle eğlenen ve vermek istediği mesajı düşünmeyen çocuklar.

b) Filmin başından sonuna dek yönetmenin mesajını ve bu filmi gösterime koymadaki amacını arayan yaşı büyük şahsiyetler.

c) Bu filmin bazı bölümlerini gelecekteki projelerinin bir kısmı olarak seçen ve onun hakkında araştırma ve inceleme yapan sanat fakültesi öğrencileri.

d) Dikkatlice tüm filmi değerlendiren ve ondaki en küçük hata ve yanlışla hassasiyet gösteren yönetmenler ve eleştirmenler.

Size göre bu film yukarıdaki guruplardan hangisi için yapılmıştır?

Şüphesiz herkes kendi idrak ve kavrayışı ölçüsünce ondan yararlanacaktır. Kerim olan Allah Kur'an'ı tüm insanların hidayete ermesi için nazil etmiş ve her insan da bilgisi ve Allah ile olan irtibatı miktarınca ondan yararlanabilir. Elbette Peygamber'in (s.a.a) ve onun hak halifelerinin Allah'ın asıl ve ilk muhatapları olduğu hususunda bir şüphe bulunmamaktadır. Onlar kesinlikle Kur'an âyetlerinin en iyi müfessirleri ve açıklayıcısı addedilebilir. Ama bunların tümü, Kur'an'dan istifade etmenin diğer insanlar için mümkün olmadığı anlamına gelmez. Bizim bu inancımızda dayandığımız hususlardan birisi de Allah'ın sözlerini irdelemeyi ve üzerinde düşünmeyi tavsiye eden birçok âyettir. Bu âyetlerden bazıları şunlardır:

“Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.”¹

“Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde kilitleri mi var?”²

“Bu Kur'an, âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.”³

¹ Nisa, 82.

² Muhammed, 24.

³ Sâd, 29.

“Bu, bizim indirdiğimiz ve (hükümlerini) farz kıldığımız bir süredir. Düşünüp öğüt almanız için onda apaçık âyetler indirdik.”⁴

Bunlardan başka onlarca âyet daha mevcuttur.⁵

İnsanları mana ve mefhumunu anlamadığı bir şeyi düşünmeye ve öğüt almaya çağırması Hekim olan Allah’a yakışır mı?! Böyle değildir, bilakis Arap dili ve kavramlarına aşina olan herkes Kur’an’ın zahirini idrak edebilir ve anlayabilir. Bu nedenle Yüce Allah defalarca şöyle buyurmuştur⁶:

﴿وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ﴾

“Andolsun biz, Kur’an’ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?!”

Elbette yukarıdaki örnekte belirtildiği gibi, Kur’an-ı Kerim’de bazı özel şahıslar dışında kimsenin anlamadığı nokta ve incelikler de mevcuttur ve bu, Kur’an’ın halkın genelinin istifade etmesi için inmiş olmasıyla hiçbir şekilde çelişmemektedir.

3. Üçüncü bölüm ile ilgili olarak da ilk önce aşağıdaki örneklerle dikkat ediniz:

- Yüce Allah müşriklere cevap verme doğrultusunda Hz. Peygamber’in (s.a.a) şahsına hitap ederek senin için bağ ve saraylar yaratabiliriz, diye buyurmuştur.⁷ Biz Yüce Allah’ın sadece elçisi için değil, bilakis tüm insanlar için böyle bir şeyi yapabilecek kudrete sahip olduğuna kalpten inanmaktayız.

- Tebbet Süresinde, Ebu Leheb’in mal ve kazandığının kendisine bir fayda sağlamayacağını açıkça belirten bir âyet mevcuttur.⁸ Kur’an’da adı zikredilmeyen diğer tüm müşrikler de Ebu Leheb’in akıbetinin bir benzerine kesinlikle duçar olacaklardır.

⁴ Nur, 1.

⁵ Âraf, 2; Ankebut, 51; Zuhurf, 44; Hakka, 48 vd.

⁶ Kamer, 17, 22, 32 ve 40.

⁷ Furkan, 10.

⁸ Tebbet, 2.

- Kur'an'ın bazı âyetleri Karun'un serveti ve akıbetine işaret etmektedir.¹ Her ne kadar bu âyetler tarihsel bir macerayı anlatsa da onun öğretileri evrenseldir ve her nesil ve her asır için faydalıdır.

- Kur'an'daki bir âyet, İsrailoğullarıyla ilgili şöyle bir hüküm belirtmektedir:

“Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır.”²

Birçok rivayette bu âyetten genel olarak faydalanılmış ve değişik yerlerde ona istinatta bulunulmuştur.³

Bu esas uyarınca, özel iniş sebebi bulunan ve Kur'an'ın açık buyruğuyla tefsir ve tevili olmayan yukarıdaki dört örnek, aziz Peygamber (s.a.a), Ebu Leheb, Karun ve İsrailoğulları hakkında nazil olmuştur. Ama onlardan genel olarak faydalanmaya ve benzeri durumlarda onlara istinatta bulunmaya hiçbir engel yoktur. Öte taraftan, zahirde genel bir hükmü beyan eden ama müfessirlerin mevcut rivayetlere dayanarak özel bir konu hakkında nazil olduklarını söylediği âyetler de mevcuttur. Örneğin:

a) Hemen hemen bütün müfessirler, “ifk âyeti” olarak meşhur olan Nur Sûresinin on birinci âyetinin Peygamber'in (s.a.a) hanımlarından birine haksız yere iftira atılması bağlamında nazil olduğu hususunda bir kuşku taşımamaktadır.⁴ Ama âyetin zahirine baktığımızda onu genel bir hüküm şeklinde gözlemlemekteyiz. Elbette bu âyetten iftiranın çirkin olduğuna dair genel bir kavram da kesinlikle elde edilebilir.

b) Taşındıkları makamın üstünlüğü hakkında bazı Müslümanların görüş ayrılıklarına düşmesi ve birbirlerine üstünlük taslaması neticesinde

¹ Kasas, 76-82.

² Maide, 32.

³ Kuleynî, Muhammed b. Yakub, *el-Kâfi*, c. 2, s. 210, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahrân, h.ş. 1365.

⁴ Örneğin bkz. Taberî, Muhammed b. Cerir, *Camîu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, c. 18, s. 69, Daru'l-Marifet, Beyrut, h.k. 1412.

Yüce Allah genel bir şekilde ve özel bir şahsın adını anmaksızın bir âyet⁵ nazil etmiş ve de kalbî iman ve O'nun rızasını kazanma cihetinde çabalamanın hatta zahirde dinsel bir makam sayılsa bile bazı toplumsal konum ve makamları üstlenmekten çok daha üstün ve değerli olduğunu ifade etmiştir.⁶

Gördüğünüz gibi bu âyetlerin iniş sebepleri özel konularla ilgilidir ve hatta söz konusu şahıslar hakkında görüş birliğine ulaşmasak bile en azından onların Peygamber (s.a.a) zamanında vuku bulan hadiseler ile ilgili olduğu hususunda hemfikiriz. Ama bu âyetlerdeki öğretiler sadece o zamana özgü olmayıp sonraki tüm zamanlarda da istifade edilebilecek tarzdadır. Şiîler de eğer bir âyetin iniş sebebinin Müminlerin Emiri hakkında olduğuna inanıyorlarsa bu, ilgili âyetin başka hiçbir konuda kullanılmayacağı anlamına gelmez. Bu hususta aşağıdaki iki örneğe dikkat ediniz:

1. Biz Ehl-i Beyt (a.s) takipçileri birçok Ehl-i Sünnet âlimi gibi Dehr Süresinin ilk âyetlerinin İmam Ali (a.s) ve onun ailesinin fedakârlık ve özverisi hakkında nazil olduğuna inanıyoruz. Ama hiçbir şekilde bu âyetin kapsamını daraltmamakta ve diğer şahısların onun yüce mefhumlarıyla amel etmesini imkânsız bilmemekteyiz. Bilakis önderlerimizden nakledilen rivayetler esasınca, böyle bir girişimde bulunan her imanlı bireyi bu âyetin canlı örneği saymak mümkündür.⁷ Her ne kadar rivayetlerimiz, Kur'an'da vurgulanan riayet edilmesi gereken hakların⁸ açık örneğinin Peygamber'e (s.a.a) Ehl-i Beyt'ine dostluk beslemek olduğunu ifade etse de, sonraki merhalede insanın kendi akrabalarına yönelik her türlü yardımda bulunmasını da bu âyetin diğer örnekleri olarak değerlendirmektedir.⁹

Bilmeniz gereken ilginç bir nokta da şudur: İmam Sâdık (a.s) bu konuyla ilgili bir rivayette zihninde sizin sorunuz gibi bir şüphe taşıyan bir ashabına şöyle tavsiyede bulunmaktadır: Bir âyeti özel bir örneğe özgü

⁵ Tevbe, 19.

⁶ Taberî, Muhammed b. Cerir, *Camîu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, c. 10, s. 68.

⁷ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 35, s. 243, h. 3,

“وہی جاریۃ فی کل مؤمن فعل مثل ذلک”،

Muessesetu'l-Vefa, Beyrut, h.k. 1404.

⁸ Rad, 21.

⁹ *el-Kâfi*, c. 2, s. 151, h. 7 ve s. 156, h. 26 ve 27.

bilen (ve onu diğer konulara uyarlamayan) şahıslardan sakın olma!¹ Bazı âyetlerin özel iniş sebepleri olduğunu vurgulamakla birlikte onların kapsamını ilgili sebeplere özgü bilmeyen ve benzeri hususlara da uyarlayan başka rivayetler de mevcuttur. Örneğin bu hususta ve sorunuzda sorduğunuz “velayet âyeti” hakkında bile İmam Bâkır’dan (a.s) nakledilen bir rivayet mevcuttur.² Evet, eğer bir şahıs sadece kendi hata işleyebilen aklına dayanır ve de âyet ve muteber ve mütevatir hadislerden bir delil taşımaksızın bir âyet için bir iniş sebebi ortaya atacak olursa, biz de onu kendi görüşüne göre tefsir etmek olarak değerlendirir ve kabul etmeyiz. Ama insanların hata işleyebileceği argümanına dayanarak hiçbir tarihsel vakıayı kabul etmemek de bizim tarafımızdan kabul edilir değildir.

4. Sorunuzun dördüncü kısmı hakkında şunları bilmek gerekir: İnsanlar Allah’ın kullandır ve ilk merhalede sadece O’na itaat etmekle mükelleftirler. Peygamberlere itaat etmek de bağımsız bir konu değildir ve Allah’a itaat etme doğrultusunda gerekli ve farzdır.³ Bu tertiple eğer Allah ve peygamberleri, insanları başka bireylere uymaya davet ederlerse, bu bireylere uymak da Allah ve peygambere uymak gibi değerlendirilecektir. Ama sizin istemiş olduğunuz şekilde bu iddiayı Kur’an-ı Kerim’den delil getirerek ispatlamak için aşağıdaki hususlara dikkat etmeniz gerekmektedir:

a) Bir Ulu’l-Azm peygamber olan Hz. Musa’ya (a.s) peygamber olduğu bile kuşkulu olan Hızır (a.s) adındaki bir bilgeye uymasını emreden Kur’an âyetleri mevcuttur!⁴ Sorunuzda belirttiğiniz argümanla böyle bir itaat açıklanabilir mi?!

b) Yüce Allah insanlara bilmediğiniz konular hakkında bilenlere müracaat ediniz⁵ diye buyurmaktadır. Allah’ın insanlara yönelik bu buyruğu sadece müracaat etmeye ve sormaya mı özgüdür, bilgi edindikleri konular hakkında onların itaat etmelerini kapsamamakta mıdır?!

¹ a.g.e. s. 156, h. 28.

² Hakım Hesekani, *Şevahu’t-Tenzil*, c. 1, s. 220, h. 228, Müesses-i Çap ve Neşir, h.k. 1411.

³ Nisa, 80.

⁴ Kehf, 62 ve sonraki âyetler.

⁵ Nahl, 43; Enbiya, 7.

c) Yüce Allah bazı imanlı bireylerden hatta savaşa katılmama ve cihadı terk etme pahasına olsa da sonraları kendi etraflarında olan kimse-leri aydınlatmaları için dinî buyrukları öğrenmelerini istemiştir.⁶ Elbette bu mevzu, cihadı tamamıyla terk etmeye bir bahane değildir, bilakis savaştırmak için yeterli gücün olduğu yerde onu sıralamaya tabi tutmak anlamındadır.⁷ Ama her halükârda, size göre herhangi bir nedenden ötürü gerekli bilgiyi öğrenemeyen bireylerin, davranış ve tutumlarını bilen şahıslara uyarak düzenlemesi gerekmez mi?! Biz taklidi bunun dışında başka bir şey bilmemekte ve onu belirtilen iki âyeti de içeren değişik Kur'an âyetlerine mutabık bilmekteyiz.

c) Peygamberleri, İsrailoğullarına Talut adında bir şahsa uymalarını ve itaat etmelerini emretti. O peygamber değildi ama diğerlerine nazaran daha fazla bilgiye sahipti!⁸ Sadece bu örnek bilginlere itaat etmenin gereğini açıklayamaz mı?!

d) Hz. Musa'nın (a.s) yardımcıları⁹ ve Hz. İsa'nın (a.s) havarileri¹⁰ peygamber miydiler ki diğerleri onların emirlerine uymakla mükellef kıldılar?!

Bu nedenle genel bir değerlendirmeye, Allah'ın ve peygamberlerinin hedefleri doğrultusunda hareket eden bilginlere itaat etmenin ve uymanın Kur'an'ın açık buyruğuyla farz ve gerekli olduğu ve onların buyruklarından sapmamak gerektiği söylenebilir. Bunun yanı sıra tüm imanlı bireyler birbirlerinin dostu olmalı, birbirlerine ilgi göstermeli ve iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak farzıyla birbirlerinin eksikliklerini bertaraf etmelidirler.¹¹ Din âlimleri diğer şahıslara nazaran daha yüksek bir rütbeye sahip olduklarından¹², doğal olarak yukarıdaki hususlar onlarda daha fazla belirgin olacaktır. Eğer onlara çok ilgi göstermeyi minnettarlık olarak yorumluyorsanız, bu dinsel ölçüler açısından sakıncasız olmakla kalmayıp

⁶ Tevbe, 122, "وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً"

⁷ Biharu'l-Envar, "ذَا حِينَ كَثُرَ النَّاسُ... وَأَنْ يَكُونَ الْغَزْوُ نَوْبًا"

⁸ Bakara, 247.

⁹ Maide, 12.

¹⁰ Saff, 14.

¹¹ Enfal, 72; Tevbe, 71; Âl-i İmran, 110 ve ...

¹² Mücadele, 11.

tavsiye bile edilmiştir. Ama onu Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk etmek olarak yorumluyorsanız, böyle bir şeyi biz de onaylamıyor ve bunu önderlerimizin tavsiyelerine aykırı buluyoruz. Onlar şöyle buyurmuştur: Bir başkasının kulu olma; çünkü Allah seni özgür yaratmıştır.¹

Allah'tan Başkasından Yardım Dilemenin Tevhit ile Uyumu

Soru

Çoğu yerde ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, ya Hüseyin söylenmekte veya yazılmaktadır. Bazıları, “Ya Allah” demenin dışında diğer isimler için “ya” sözcüğünü kullanmanın, Allah'tan başkasından yardım dilemek sayılması nedeniyle doğru olmadığını belirtmektedirler. Bu doğru mudur?

Kısa Cevap

Allah'tan başkasından yardım dilemek, eğer ilahî büyük şahsiyet ve velilerin direkt olarak isteği yerine getirdikleri ve isteği yerine getirmede Allah'a ihtiyaç duymadıkları inancıyla gerçekleşirse, bu şirk olup tevhit karşıtıdır ve caiz değildir. Ama bu büyük şahsiyetlerin Allah'ın izni ve Allah'ın kendilerine bahşettiği güç ile istekleri yerine getirdiklerine inanılıyorsa, bu şirk olmakla kalmayıp tevhidin ta kendisidir ve hiçbir sakıncası da yoktur.

Ayrıntılı Cevap

Şirk Kavramı

Şirk, insanın birini zat, yaratma, malikiyet, rububiyet ve ibadette Allah'ın eşi bilmesi ve bu hususlardan birinde Allah'a ortak koşmasıdır. Öyleyse Allah'tan başkasından yardım dilemek, Allah'tan başka birinin isteği yerine getirme hususunda Allah'ın kudretinden bağımsız bir şan ve kudrete sahip olduğuna inanmamız gibi Allah'a ortak koşmayı gerektirecek bir şekilde olursa, bu şirk ve haramdır. Ama Allah'tan başkasından

¹ Nehcu'l-Belağa, s. 401, İntişarat-ı Daru'l-Hicret, Kum, Tarihsiz.

yardım dilerken Allah'tan başkası için bağımsız bir kudret gözetmezsek ve onu Allah'ın kudretinin uzantısında ve Onun izni dâhilinde bilirsek, bu şirk değildir. Aksine Kur'an, sünnet ve şeriata bağlı kimselerin geleneklerindeki bir takım deliller bunu onaylamaktadır. Bundan ötürü eğer Peygamber-i Ekrem (s.a.a) ve Allah'ın diğer salih kullarından Allah'ın izniyle yerine getirebilecekleri bir takım isteklerde bulunursak, onları Yüce Allah'ın dengi ve etki etmede bağımsız görmediğimizden ötürü bu şirk değildir. Ayrıca bir başkasından yardım dilemek, ona ibadet etmek anlamında değildir.

Kur'an'da Dua Kavramı

Kur'an'da duanın manasını anlamadaki yanlışlık, bazılarının Allah'tan başkasından istekte bulunmayı ve O'nun dışında birine seslenmeyi şirk, bunu yapan şahsı kâfir ve kanını da helal bilmesine neden olmuştur. Bu fertler “Şüphesiz mescitler, Allah'ındır. O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin”² gibi bazı Kur'an âyetlerine isnatta bulunmaktadırlar. Oysaki Kur'an'da dua kavramı çeşitli manalarda kullanılmıştır:

- 1- Yukarıda zikredilen âyet-i kerimedeki³ gibi ibadet manasında.
- 2- Bir şeye davet etmek ve çağırarak; tıpkı Hz. Nuh'un (a.s) şöyle buyurması gibi:

“Ey Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim. Fakat benim davetim ancak onların kaçışını artırdı.”⁴

- 3- **“Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar”⁵** âyetindeki gibi bazen olağan ve normal yolla istekte bulunma manasında kullanılmıştır. Bu dua (çağırarak) olağan işler hakkındadır ve biri bunu yaparsa kesinlikle kâfir olmaz.

Bazen de mucizeler ve olağan dışı yollarladır. Bu da iki kısma ayrılır:

² Cin, 18.

³ Cin, 18.

⁴ Nuh, 5-6.

⁵ Bakara, 282.

1- Bazen etki etmede Allah'tan başkasının bağımsızlığına inanmayla birlikte. Bu kısım bir tür şirktir. Zira sadece Yüce Allah tesir etmede bağımsızdır ve O'nun dışındakilerin elde bulundurdıkları olağan sebepler bile Allah'tandır ve O'nun izni ile etkilemektedirler. Kur'an bu konuda şöyle buyuruyor:

“De ki: Onu bırakıp da ilâh diye ileri sürdüklerinizi çağırın. Onlar, başınızdaki sıkıntıyı ne kaldırabilirler ne de değiştirebilirler.”¹

Bilinçli ve inançlı hiçbir mümin fert, hiçbir peygamber ve ilahî bü-yük şahsiyet hakkında böyle bir akide taşımaz.

2- Bazen bir şahıstan bizim için Allah'tan bir şey talep etmesini isteriz. Bu tür istemek, kâmil insanın tevhididir. Büyük bir şahsı Allah'ın dergâhında vasıta ve şefaet edici kılan ve sebeplerin sebebinin, hakikî nedenin ve gerçek etki edenin Allah olduğuna inanan bir şahıs, Allah'ın velilerine tevessül ederek onlardan Allah nezdinde kendisi için bir hacette bulunmasını talep eder. Bu tevhit ve tekliğe tapınmanın ta kendisidir. İsrailoğulları Hz. Musa'nın (a.s) yanına gelir ve Yüce Allah'tan kendileri için çeşitli yemekler istemesini talep ederler. Kur'an şöyle buyuruyor:

“Ey Musa! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız. O hâlde, bizim için Rabbine yalvar da, o bize yerden biten sebze, kabak, sarımsak, mercimek, soğan versin.”²

Hz. Musa (a.s) neden bana “ey (ya) Musa” diye hitap ettiniz ve niçin kendiniz direkt Allah'tan istemediniz, bu şirk ve küfürdür, diye asla onları eleştirmedi. Aksine Hz. Musa (a.s) onların isteklerini Allah'tan talep etti ve onların hacetleri yerine getirildi. Yaratıkların etki ve etkilenmede, sebep ve sonuçta rolü olmasına inanmak şirk değildir. Tevhidin gereği, evrenin sebep ve sonuç eksenli düzenini inkâr etmek, her eseri vasıtasız olarak Allah'tan bilmek ve hatta boylamsal olarak dahi sebeplerin hiçbir rolü olmadığına inanmak değildir. Örneğin ateşin yakmada, suyun doyurmada ve yağmurun doğayı yeşertmede bir rolü olmadığına ve direkt Allah'ın yaktığına, direkt doyurduğuna ve direkt doğayı yeşerttiğine inanmamız buna bir örnek teşkil eder. O halde yaratığın varlığının

¹ İsrâ, 56.

² Bakara, 61.

zatî şîrk ve ikinci bir tanrıya inanmaya denk düşmemesi, aksine bir olan Allah'ın varlığına inanmanın tamamlayıcısı olması gibi, etki ve nedenselliğe ve evren düzeninde yaratıkların rol taşıdıklarına inanmak da varlıkların zatlari itibariyle bağımsız olmadıkları gibi etki etmede de bağımsız olmadıkları hususu gözetilerek şîrk değildir.

Öyleyse tevhit ve şîrkin sınırı, Allah'tan başkasının etki etmede bir rolü olduğuna inanmak veya inanmamak değildir. Şîrk, diğer sebepleri Yüce Allah'ın enlem ve kenarında karar kılmamız ve onların etki etmede bağımsız olduğuna inanmamızdır. Başka bir tabirle melek, peygamber ve imam gibi bir varlığın doğaüstü güç ve etkisine inanmak da olağan sebeplerin etkisine inanmak gibi şîrk değildir ve olağan etkenlerin sınırı üzerinde bir rol taşımak, Allah'ın karşısında bir güce inanmayı gerektirmez. Tüm hüviyetiyle Hakk'ın iradesine bağlı olan ve bağımsız olarak hiçbir yön taşımayan bir varlığın doğaüstü etkisi kendine dayalı olmaktan çok Hakk'a dayalıdır. O, eşyaya feyzi aktaran bir kanaldan öteye bir şey değildir. Nitekim Cebrail'in vahiy ve ilim feyzi vasıtası, Mikail'in rızık vasıtası, İsrail'in diriltme vasıtası ve ölüm meleğinin ruhların alınma vasıtası olması da şîrk değildir. Konunun daha aydınlanması için Kur'an âyetlerinden iki örneğe işaret ediyoruz:

Kur'an, Hz. İsa'nın (a.s) dilinden şöyle buyuruyor:

“Körü ve alacahı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim.”³

2- Hz. Yakub'un (a.s) evlatları pişman olduktan sonra kendisinin yanına gelir ve şöyle derler:

“Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler. (Yakup)Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir dedi.”⁴

Gördüğümüz gibi Hz. Yakub'un (a.s) evlatları “ey (ya) babamız” sözcüğünden istifade etmişlerdir ve Hz. Yakup (a.s) onları bu sözcüğü kullanmaktan men etmemiş ve kendiniz Allah'tan isteyiniz, diye buyurmamıştır.

³ Âl-i İmrân, 49.

⁴ Yusuf, 97-98.

“Allah’ın Halifesi” ile “Rabbin halifesi” Arasındaki Fark

Soru

Bakara Sûresinin 30. âyetinde şöyle buyuruluyor: “Hani Rabbin meleklerle “Ben yeryüzünde bir halife karar kılacağım” demişti de melekler “orada fesat çıkaracak ve kan akıtacak birini mi karar kılacaksın? Oysa biz seni överek yüceltiyor ve seni sürekli takdis ediyoruz” demişlerdi. Allah ise “Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim” demişti.” Bu âyet göz önüne alındığında Hz. Âdem, acaba Allah’ın mı halifesidir yoksa Rabbin mi halifesi?

Kısa Cevap

Bakara Sûresinin 31. âyeti insanın halife seçilmesinin sırrını, onun bütün ilahi isimleri bilmesine bağlıyor ve buyuruyor:

“Adem’e bütün isimleri öğretti.”

Bütün bu isimleri kendisinde toplayan ve onların cilvesi olan tek isim “Allah” lafzıdır. (Dolayısıyla) İnsan Allah’ın halifesidir, Rabbin halifesi değil. Zira Rab, Esmâ’l-Hüsna’dan biri ve Allah lafzının tecellisidir.

Belirtmek gerekir ki:

1. İsimlerden maksat, âlemin bütün hakikatlerinin kendisinden kaynaklandığı yüce hakikatlerdir. Âlemin hakikatleri, gayb ve şuhudu da içine alır.

2. İsimlerin öğretilmesi, onların insana verilmesi manasına gelir.

3. İlahi hakikatler, isimlerle zahir olur ve onlarla tecelli ederler.

Öyleyse insan gerçekte ilahi tüm sıfatların cilvegâhı, ilahi işleri üstlenen ve Allah’ın diğer yarattıklarına bir halifesidir.

Ayrıntılı Cevap

Soruyu şu şekilde de sorabiliriz: Hz. Âdem (a.s) kimin halifesi idi ve insan kimin halifesidir? Halifenin manasının, birinin yerine geçen ve onun yerine oturan kişi olduğu göz önüne alınırsa halife olacak kimse-nin, halife olduğu kimsenin vazife ve işlerini kendi çapında onun emriyle

yapabilmesi ve onun sıfatlarıyla vasıflanması gerekir. Buna göre Yüce Allah insana nereye kadar kendi sıfatlarıyla vasıflanması ve Onun işlerini üstlenme liyakâtini vermiştir ve insanın Yüce Allah'ın bir tecellisi olması ne ölçüdedir?

İnsan¹ Kimin Halifesidir?

Bakara Süresinin 30 ve 31. âyetleri, insanın halifetullah olduğunu ortaya koymaktadır.

Söyle ki: 30. âyette geçen “Ben yeryüzünde bir halife karar kılacağım” cümlesinden ve birinci tekil şahıs zamirinden bunu söyleyenin Yüce Allah olduğu ve başkası için değil de kendisi için halife seçtiği anlaşılmaktadır. Bir sonraki âyette² insanın halife seçilmesinin sırrını, onun bütün ilahi isimleri bilmesine bağlayarak buyuruyor:

“Adem’e bütün isimleri öğretti.”

Başka bir deyişle ilk âyette insanın kendi halifesi olduğunu belirtiyor, ikinci âyette ise bu halifenin gücünün ölçüsünü ve halifeliğinin sınırlarını beyan ediyor. Allah-u Teâlâ'nın hakikati isimlerle tecelli ettiği için isimler ve onların insana öğretilmesi konularına açıklık getirildiği zaman insan kimin halifesidir ve nereye kadar ilahi işleri üstlenebilir, onun sıfatlarına sahip olabilir ve kendisinde bunu zahir edebilir soruları da açıklığa kavuşacaktır.

İsimlerden Maksat Nedir?

İsim, alamet ve nişane demektir. İsim, zihinsel kavramların alamet ve nişanesi, zihinsel kavramlar hakikatlerin özünün ismidir, hakikatlerin özü ise -ister gaybî olsun ister şuhudî- yaratıcısının isim ve alametidir. Burada şu soru akla gelebilir: Söz konusu âyette insana öğretilen

¹ Söz konusu âyete ait diğer tefsirlere dayanarak halifeliğin yalnızca Hz. Âdem'e (a.s) özgü olmadığını, bütün insanların halife olma kabiliyetine sahip olduğunu görmekteyiz. Bu yüzden konuyu Hz. Âdem (a.s) açısından değil de genel olarak insan için ele aldık. Bkz. *Tesnim*, c. 3, s. 41 ve 293; *Misdak-ı Halifetullah ez Didgah-ı Kur'an*.

² Âdem'e bütün isimleri öğretti, sonra onları meleklerle sunarak, “Eğer doğru söylü iseniz, bunların isimlerini bana söyleyin” dedi.”

ilahi isimlerden maksat nedir? Acaba sözler mi, zihinsel kavramlar mı, yoksa hakikatlerin özü mü?

Sırf sözleri veya kavramları bilmesi, meleklerle göre Âdem'e secde etmek için yeterli değildi. Zira “sözleri kemal haddinde bilmek, kalplerdeki maksatlara ulaşmak içindir. Melekler ise kalplerdeki maksatları bilmek için sözlere gerek duymazlar. Onlar sözler aracı olmadan da kalplerdeki niyetleri bilirler.”¹

Buna göre zihinsel kavramları anlamak ve hakikatlerin suretini idrak etmek, meleklerin makamından aşağıdır. Zira onlar âlemdeki bazı hakikatlerin kavramlarıyla değil, kendisiyle irtibat halindedirler. Âlemin bütün hakikatleri onlara meşhud olmasa da onların idrakı huzurudur (yani öğrenilerek değil bizzat varlıkla ilişki sayesinde oluşan bir bilgidir), husulî (mefhum ve suretlerini idrak etmekle edinilen bir bilgi) değil. Bu yüzden onların insana secde etmesinin nedeni insanın yalnızca hakikatlerin mefhumunu bilmelerinden dolayı değildir. Öyleyse isimlerden maksat, hem hakikatlerdir, hem de hakikatlerin özüdür. Meleklerin onları yüklenmeye ve zirvesine kanat açmaya kabiliyetleri yoktu. Daha sonra gelen âyetlerde isimler, âlemin gaybî hakikatleri olarak nitelenmiştir. Söz konusu âyette şöyle buyruluyor:

“Allah ‘Ben göklerin ve yerin bütün gizliliklerini biliyorum; sizin açığladığınızı ve gizlemekte olduğunuzu da bilirim diye size söylememiş miydim?’ demişti.”²

Bazı müfessirlere göre Bakara Sûresinin 30 ila 33. âyetleri gösteriyor ki, öğretilen isimlerden ve **“Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim”³** âyetinden kasıt, göklerin ve yerin gaybı diye nitelenen şeylerdir. Yani sizin bilmediğiniz ama benim ilminde olan şeyi insana verdim. Demek ki isimler, madde âleminin üstünde olan ve bazı gaybî mertebelere sahip meleklerin kavramalarının üstünde olan gaybî hakikatlerdir; âlemin bütün hakikatlerinin kaynaklandığı -ister gaybi olsun ister şuhudi- bütün hakikatlerine şamil olan hakikatler.⁴

¹ el-Mizan, c. 1, s. 116-117.

² Bakara, 33.

³ Bakara, 30.

⁴ Tesnim, c. 3, s. 169.

Öğretmenin Anlamı

Yukarıda zikredilenlerden ve Hz. Âdem'in (a.s) isimleri vasıtasız öğrenmesinden⁵ anlıyoruz ki öğretmekten maksat:

1-İsimlerin yalnızca mefhumlarının değil, şuhudî ve huzurî olarak öğretilmesidir.

2-Burada ilm-i ledunnî yani Allah'tan doğrudan ilim almak söz konusudur. Çünkü ilim ister mefhum ve suret olarak olsun, isterse kendisi olsun, bir şeye sahip olmaktır.

İlahi öğretimin zikredilen (ledunnî ve şuhudî) manasından olan bu iki özelliğiyle Yüce Allah, Âdem'e ve insana esmaul-hüsnasının hakikatinin özünü vermiş, onu bütün isimlerinin âyet ve nişanesi yapmıştır.

Yukarıda söylenenler ve yine âyetin bütün isimlerin öğretilmesine delalet etmesi ve bütün isimleri kapsayan, bütün isimlerin cilvesi olan ismin "Allah" lafzı olduğu göz önüne alındığında insanın Rabbin halifesi değil, Allah'ın halifesi olduğu görülecektir. Zira Rab, ilahi isimlerden biri ve Allah isminin bir cilvesidir. Gerçekte insan, bütün ilahi sıfatların tecelisi ve yaratılmışlar arasında ilahi görevleri üstlenecek bir varlıktır.

Daha fazla bilgi için, *el-Mizan*, Bakara Sûresi, 30 ila 34. âyetlerin tefsirine başvurulabilir.

Ağır Söz

Soru

"Gerçekten de sana ağır bir söz vahyedeceğiz." (Müzzemmil Sûresi, 5) âyetindeki "ağır söz" ile kastedilen nedir?

Kısa Cevap

"Gerçekten de sana ağır bir söz vahyedeceğiz." âyetindeki "ağır söz", Kur'an-ı Kerim'dir. Mufessirler "ağır söz"ü değişik boyutlarıyla

⁵ 31. âyette geçen "Alleme (öğretti)" kelimesi meleklerin isimlerin öğretilmesinde vasıta olmadığını göstermektedir.

çeşitli şekillerde tefsir etmişlerse kastedilenin Kur'an-ı Kerim olduğuna dair şüphe yoktur. "Ağır söz" çeşitli yönlerle sahiptir. Ağır olmak içerik yönündendir; ağır olmak kalplerin ve gönüllerin tahammül etmesidir; ağır olmak tebliğ ve davet yolunun zorluğundandır; ağır olmak plan yapma, icra etme... yönündendir.

Ayrıntılı Cevap

Sıkl (ağırlık), cismin belli bir halidir. Özelliği de onu taşımanın ve bir yerden bir yere götürmenin zor olmasıdır. Bu kelime çoğu zaman cisimler haricinde manevî konular için de kullanılır. Örneğin, "Ders bugün ağır idi." denildiğinde öğrencilerin onu anlaması güç ve zordu manasına gelmektedir. "Tümü bilimsel teori olan bugünkü konuşma avama ağır geldi." gibi ifadelerde de soyut anlamda kullanılmıştır. Anlaşılması güç olan, ulaşılması zor hakikatleri içeren yahut emirlerine itaat edilmesi ve devamlı yerine getirilmesi zor olan manevî konularda da kullanılır. İlâhi kelimeler olan Kur'an-ı Kerim her iki (mananın idraki ve maarifi gerçekleştirmek) açıdan da ağırdır. Manasının idrakinin ağır olmasının nedeni, Allah Resulü'nün (s.a.a) Allah Teâlâ'dan aldığı ilâhi bir kelimelerden dolayıdır. Bu sözleri, bütün sebeplerden ümidini kesmiş ve yalnızca bütün sebeplerin sebebi ve Subhan olan Allah'a gönül bağlamış pak nefislerden başka kimse idrak edemez. O ilâhi kelimedir, zâhirî ve batınî, tenzili ve tevili, her şeyin açıklayıcısı olan aziz bir kitaptır. Onun ağırlığı Resulullah'ın (s.a.a) durumundan tamamen belli oluyordu. Vahiy geldiğinde nasıl bir duruma geldiğini herkes görüyordu.

Hakikatlerini yani tevhidî, itikadî ve ahlâkî öğretilerini uygulama yönüne gelince, bu o kadar ağırdır ki, Kur'an'ın kendisi bu konuda şöyle buyuruyor:

"Bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik elbette ki onun, Allah korkusundan baş eğip paramparça olduğunu görürdün."¹

Kur'an-ı Kerim, sadece bu iki yönle değil, toplumda uygulanması, halkı hanif dinin emirlerini yerine getirmeye davet etmesi ve bu hanif dini diğer dinlere üstün kılması itibarıyla da ağırdır. Ağır olmasının ka-

¹ Haşr, 21.

nıtı, Peygamberimizin (s.a.a) Allah yolunda katlandığı onca musibet ve zorluklar, Allah için çektiği onca eziyetlerdir. Kur'an, Peygamberimizin (s.a.a) müşrikler, kâfirler ve münafıklardan çektiği eziyet ve alayların sadece bir kısmını anlatmıştır. Dolayısıyla “Gerçekten de sana ağır bir söz vahyedeceğiz.” âyetindeki *ağır sözden* kasıt Kur'an-ı Kerim'dir.²

Arş ve Kürsî'den Maksat

Soru

Kur'an-ı Kerim âyetlerinde ve masumlardan nakledilen hadislerde arş ve kürsî kavramlarıyla çok kez karşılaşmaktayız. Bu iki kavramdan maksat nedir?

Kısa Cevap

Kur'an müfessirleri âyet ve rivayetlere dayanarak arş ve kürsî için değişik anlamlar ifade etmişlerdir. Bazıları arş ve kürsînin aynı anlamda iki farklı kelime olduğunu ve bundan maksadın kinaye yoluyla Allah'ın âlemi idare etmesi olduğunu söylemişlerdir. Fakat bazı âlimler ise şu anlamları söylemişlerdir:

1. Kürsîden maksat yüce Allah'ın ilmidir, yani Allah Teâlâ'nın ilmi, yeryüzü ve gökyüzünde bulunan her şeyi kapsamaktadır ve hiçbir şey onun bilgisi dışında değildir.
2. Arş ve kürsîden maksat yüce Allah'ın hükümranlılığı ve âlemin idaresine olan hâkimiyetidir. Kürsî, Allah'ın madde âlemine olan hâkimiyeti örneğin yeryüzü, yıldızlar, gezegenler, samanyolları, arş ise Allah'ın madde ötesi âleme yani ruhlar ve melekler âlemine hâkimiyetidir.
3. Arş özel ve gerçek bir varlıktır, bundan maksat kesinlikle benzetme değildir. Kürsî ise yer ve gökyüzünden çok daha geniş olan ve her taraftan kuşatandır.

² Tababatabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan* (Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır'ın Farsça çevirisi), c.20, s.97, Defter-i İntişarat-ı İslamî, Kum, 5. Baskı, h.ş. 1374; Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c.25, s.169-170, Daru'l-Kutubî'l-İslamiyye, Tahran, h.ş. 1374.

4. Arş bazı âyetlerde gerçek bir varlık manasında, bazı âyetlerde ise benzetme / kinaye anlamında kullanılmıştır.

Ayrıntılı Cevap

Arşin sözlük manası tahttır.¹ Arş, hükümdarların üzerinde oturdukları taht demektir. Bu kelime, kimi zaman kinaye yolu ile hükümdarlık makamı anlamında kullanılır. Ragıp İsfahanî *el-Müfredat* adlı eserinde bu kelime hakkında şu açıklamayı yapıyor:

“Arş” aslında üstü örtülü ve gölgelikli şey demektir. Çoğulu “urüş” tur. Bazılarına göre arş, en üstteki felek ve kürsî de yıldızlar feleğidir. Bu görüşü ileri sürenler, Peygamberimizin (s.a.a), “*Yedi gök ve yedi yer, kürsiye nispetle uçsuz bucaksız bir çöle atılmış bir halka gibidir. Arşın yanında kürsî de öyledir.*” şeklindeki hadisini delil göstermişlerdir.²

Öteden beri yerleşmiş olan geleneğe göre, toplumların önderleri, liderleri, hükümdarları özel oturma yerlerine sahiptirler. Bunlarla sıradan halktan ayrılırlar. Minderler ve koltuk yastıkları gibi. Bu ayrımcılık, sonunda sedirlerin ve tahtların icat edilmesine vardı, hükümdarlar için arş yapıldı ki bu, en yüce, en yüksek oturma yeridir ve hükümdarlara mahsustur. Böylece taht ve egemenlik birbirinden ayrılmaz oldu. Sonuçta, taht denince hemen akla egemenlik geldiği için taht (arş), egemenlik anlamını taşıyan ve saltanat makamını simgeleyen bir kelime oldu. Ülkenin yönetimi ile ilgili bütün yetkilerin dizginleri buraya varıp dayanır, burada birleşir.

Kürsî ise taht, ilim, mülk, Allah'ın kudreti ve onun idaresi anlamlarındadır.³

Kur'an-ı Kerim'de yeryüzü, gökyüzü ve bu ikisinin arasında bulunan varlıklar dışında, iki varlık için arş ve kürsî kavramları kullanılmıştır. Kur'an müfessirleri, bu iki kavramdan maksadın ne olduğu hususunda âyet ve rivayetlere dayanarak değişik görüşler ortaya koymuşlardır. Onlardan bazıları şöyledir:

¹ Abdülkerim Safipur, *Muntahal İrb*, c. 3-4, Ayn harfi, s. 1716.

² Ragıp İsfahanî, *el-Müfredat*, Arş kelimesi.

³ Abdülkerim Safipur, *Muntahal İrb*, c. 3/4, Kaf harfi, s. 1090

Bir gurup âlime göre arş ve kürsî iki farklı kelimedir ama manaları birdir ve maksat kinaye yoluyla Allah'ın âlemi idare etmesi, her şeyin onun isteği ve izni doğrultusunda hareket etmesidir.⁴

Arş kelimesi Kur'an'da dört yerde taht manasında kullanılmıştır: YusuŖ Sûresi 100 ve Nahl Sûresinin 23, 38, 42. âyetlerinde. Allah'ın arşı manasında ise 21 yerde geçmiştir ki genellikle istiare yapılmıştır. Nitekim arş kelimesi Kur'an'ın en önemli müteşabih âyetlerinden biridir. Bu âyetlerde gecen ilahi arştan maksadın ne olduğu hakkında ihtimaller şunlardır:

1. Arştan maksat Allah'ın saltanat ve âlemi idare makamıdır, bunu da özellikle âyetlerde arş kelimesinden sonra tedbir yahut ona benzer kelimelerin kullanılmasından anlamaktayız. Örneğin Yunus Sûresinin 3. âyetinde şöyle buyurulmuştur:

“Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'tır.”⁵

2. Bir diğer ihtimal ise, arştan maksadın gerçek ve özel bir varlık olduğudur. Nitekim Tevbe Sûresinin son âyetinde şöyle geçmiştir:

“O yüce Arş'ın sahibidir.”⁶

Görüldüğü gibi âyetin zahirinden de anlaşılan arşın bir varlık olduğu ve Allah'ın da onun rabbi olduğudur.

3. Arşın ne olduğu hakkında söylenen üçüncü açıklama; bu iki ihtimalin toplamıdır. Yani bazı âyetlerde arştan maksat gerçek bir varlıktır, bazı âyetlerde ise Allah'ın idaresi kinaye yoluyla kastedilmiştir.⁷

Allâme Tabatabâi arş hakkında şunları yazmaktadır: Arş, dışta olan hakikatlerden bir hakikattir. “Sonra arşa istiva etti” âyetinde yüce Allah'ın âlemin idaresini kapsadığı anlatıldığı gibi, bir diğer hakikat olan, âlemdeki tüm idare orada toplanmış ve her şey oradan kontrol edilmektedir gerçe-

⁴ M.Taki Misbah, *Maarif-i Kur'an*, c. 1-3, s. 248.

⁵ Yunus, 3.

⁶ Tevbe, 129.

⁷ M.Taki Misbah, *Maarif-i Kur'an*, c. 1-3, s. 249-250.

ğine de değinilmektedir. Ayrıca arşın hakiki bir varlık olduğu Muminun/7, Hakka/17 ve Zümer/74'ten de anlaşılmaktadır.¹

Masumlardan nakledilen bazı rivayetlerde, arşın gerçek bir varlık olduğu ve meleklerin de onu taşıdığı bildirilmektedir. İmam Sâdık'a (a.s) arş ve kürsînin ne olduğu soruldu, İmam şöyle buyurdular:

“Arşın birçok sıfat ve özelliği bulunmaktadır, Kur'an'ın hangi âyetinde arş kelimesi kullanılmışsa onunla alakalı olan sıfat kullanılmıştır. Örneğin “O, yüce Arş'ın sahibidir” âyetindeki yüce arşın maksat büyük ve yüce mülktür. “Rahman arşa istiva etti” âyetinden maksat da Allah'ın tüm mülküne ihata etmesi ve her şeyin niteliğini bilmesidir. Bu kelime kürsî ile birlikte kullanılacak olsa, kürsînin anlamının dışında bir anlam kazanacaktır. Zira arş ve kürsî gaybın iki büyük kapısıdır, ikisi de bizzat gaybdırlar ve gayb olmakta eşittirler. Şu farkla ki kürsî gaybın zâhirî kapısıdır; her şeyin oluşumu ve doğuşu o kapıdandır, lakin arş gaybın bâtınî kapısıdır yani oluşan varlıkların niteliğinin bilinmesi, sınır ve mekânlarının belirlenmesi, takdirleri, irade sıfatları ve tüm varlıkların başlangıcının-sonucunun bilinmesinin hepsi o kapıdandır.”²

Allah Resulünden (s.a.a) arş hakkında şöyle rivayet edilmiştir:

“Güneş, ay ve yıldızlar yüce Allah'ın arşının ışığından yaratılmışlardır.”³

Kürsîden maksadın ne olduğuna gelince:

Bu kelime Kur'an-ı Kerim'de sadece bir defa kullanılmıştır, Bakara Sûresinde şöyle buyruluyor:

“...O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır...”⁴

Bu ayete gecen kürsîden maksadın ne olduğu hakkında âlimlerin farklı görüşleri bulunmaktadır:

1.Kürsî, bölge ve hükümet demektir ki maksat Allah'ın hâkimiyetidir. Yani Allah her şeye hâkimdir, hiçbir şey onun hükûmetinin ve hâkimiyetinin dışında değildir, dolayısıyla madde âleminde görülen her şey yüce Allah'ın kürsüsüdür.⁵

¹ Muradali Şems, *Ba Allâme der el-Mizan*, c. 2, s. 165-167.

² Şeyh Saduk, *Tevhid*, c. 1, s. 321-322.

³ *ed-Durru'l-Mensur*, c. 3, s. 477; *Biharu'l-Envar*, c. 55, s. 210.

⁴ Bakara, 255.

⁵ *Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 200-201.

2. Kürsiden maksat Allah'ın bilgisinin ulaştığı yerlerdir. Yani Allah'ın bilgisi tüm yeryüzünü ve gökyüzünü kapsamaktadır, hiçbir şey onun bilgisinin dışında değildir.⁶

Bu görüş, İmam Sâdık'tan (a.s) nakledilen rivayet ile de uyusmaktadır. İmam'a: "...O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır..." âyetinden maksat nedir, diye sorulduğunda şöyle buyurdu: "Yüce Allah'ın ilmidir."⁷

Yine İmam Sâdık (a.s) kürsî hakkında şöyle buyurmuştur:

"Kürsî yüce Allah'ın özel ilmidir ki hiç kimse hatta peygamberler bile onun ne olduğunu bilmezler."⁸

3. Kürsî tüm yeryüzü ve gökyüzünden daha büyük olan ve her şeyi içine alan özel bir varlıktır.

Numûne tefsirinin yazarına göre bu üç ihtimal birbiriyle çelişmemektedir ve her üçü de kabul edilebilir. Yani yüce Allah her şeyin hâkimi ve her şeyi bilendir.⁹

Başkalarına Saygı Secdesi Etmek

Soru

Kardeşlerinin Hz. Yusuf'a (a.s) ettikleri tazim / saygı secdesi gibi bir secdeye, Ehl-i Beyt (a.s) mektebine göre Hz. Muhammed'in (s.a.a) şeriatında izin verilmiş midir?

Kısa Cevap

Secde, İslam'a ve Ehl-i Beyt mektebine göre yalnızca Allah-u Teâlâ'ya mahsus olup en kâmil ve en güzel ibadet şeklidir ve Allah'tan başkasına secde etmek yasaktır.

Hz. Yusuf'a yapılan secde ibadet secdesi değildi. O gerçekte Allah'a karşı yapılan bir ibadetti, tıpkı bizim Kâbe'ye yönelip namaz kıldığımız

⁶ el-Mizan, c. 2, s. 513.

⁷ et-Tevhid, s. 327.

⁸ Meaniu'l-Ahbar, c. 1, s. 29; Tefsir-i Burhan, c. 1, s. 240.

⁹ Tefsir-i Numûne, c. 2, s. 200-201.

ve secde ettiğimiz gibi. Bizim secde ve namazlarımızın Kâbe için olmadığı bilinen bir gerçektir. Kâbe, kendisine yönelerek yalnızca Allah'a ibadet ettiğimiz bir semboldür.

Ayrıntılı Cevap

İslam'a ve Ehl-i Beyt mektebine göre tevhid, en üstün ve değerli esas olup imanla küfür arasındaki sınırdır. Tevhidin karşısında Kur'an'ın "büyük zulüm"¹ ve "bağışlanmayan günah"² diye nitelediği Allah'a şirk koşturmak vardır.

Tevhid dört kısma ayrılmaktadır:

- 1- Zatta Tevhid
- 2- Sıfatta Tevhid
- 3- Fiillerde Tevhid
- 4- İbadette Tevhid

İbadette tevhid, yani yalnızca Allah'a tapınmak ve O'ndan başka kimsenin tapınmaya layık olmaması demektir. Zira ibadet mutlak kemale sahip olana yapılmalıdır. Böyle biri kimseye muhtaç olmayan, bütün nimetleri veren ve bütün varlıkları yaratan kimsedir. Bu sıfatlar Allah'tan başka kimsede yoktur.

İbadetin ana hedefi mutlak kemale yaklaşmak, sonsuz varlığa ulaşmak, O'nun kemal ve cemel sıfatlarından bir ışığı canın içinde yansıtmaktır. Bunun neticesi olarak insan heva ve heveslerden uzaklaşacak, nefis tezkiyesine yönelecektir. Böyle bir hedefe mutlak kemal olan Allah'a ibadet etmenin dışında bir şeyle ulaşmak mümkün değildir.³

İbadetin çok geniş bir manası vardır. Abd (kul), lügatte mevlasına ve sahibine her yönden bağlı olan kimseye denir. İradesi mevlasının iradesine bağlıdır, isteği onun isteğidir. Onun karşısında hiçbir şeye sahip değildir ve ona itaatte asla gevşeklik göstermez.

¹ Lokman Sûresi, 13: "An o zamanı ki hani Lokman, oğluna öğüt verirken oğulcağızım demişti, Allah'a şirk koşma; şüphe yok ki şirk, elbette pek büyük bir zulümdür."

² Nisa Sûresi, 48: "Şüphe yok ki Allah, kendisine ortak koşanları bağışlamaz, ondan başka dilediğinin bütün suçlarını bağışlar."

³ Tefsir-i Numûne, c. 27, s. 447.

Başka bir ifadeyle ubudiyet, mabudun karşısındaki huzûnun son derecesidir. Bu yüzden yalnızca bütün nimet ve ikramları veren kimse mabud olabilir ki O da âlemlerin rabbi olan Allah'tan başkası değildir.

Dolayısıyla ubudiyet insanın tekamülünün zirvesi, Allah'a yakınlığı ve O'nun yüce zatının karşısındaki teslimiyetinin son noktasıdır.⁴

Kur'an, insanın ve bütün mümkün varlıkların yaratılışının asıl nedeni olarak ibadeti zikrediyor ve şöyle buyuruyor:

“Ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”⁵

Yani ibadet yalnızca Allah'a mahsustur. Allah, yarattıklarının içinde kendisinden başka kimseye tapınılmasına izin vermemiştir. Zira Allah'tan başkasına tapınmak ve ibadet etmek şirkin en büyük örneğidir. Şirk ise büyük zulüm ve bağışlanmayan bir günahdır.

İbadetin en kâmil ve en güzel kalıplarından birisi secdedir.⁶ Çünkü secde, mabudun karşısındaki huzû ve huşunun en son derecesidir.

İslam'a göre Allah'a secde etmek en önemli ibadet veya ibadetlerin en önemlisidir. Rivayetlerde belirtildiği gibi insanın diğer hallerine göre Allah'a en yakın olduğu hal, secde halidir. Resul-u Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt (a.s) uzun uzun secde ederlerdi.⁷

Bu yüzden İslam'a göre Allah'tan başkasına secde etmek caiz değildir. Hadis kitaplarımızda “Allah'tan Gayrısına Secde Etmek Caiz Değildir” başlığında bâblar açılmış, Resul-u Ekrem (s.a.a) ve Şia'nın Masum İmamlarından (a.s), Allah'tan başkasına secde etmenin haram olduğuna dair hadisler nakledilmiştir.⁸

H. Yusuf'a (a.s) Secde

Kur'an'da Allah'tan başkası için yapılan iki secdeden söz edilmiştir. Biri meleklerin Hz. Âdem'e (a.s) secdesi,⁹ diğeri de Hz. Yusuf'a (a.s)

⁴ a.g.e., c. 22, s. 387.

⁵ Zariyat, 56: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”

⁶ Gerçi her secde ibadet değildir. Yani secde zatı ibadettir ve ibadetin dışında ona başka hiçbir isim verilmez, diye bir şey yoktur. Bkz. *el-Mizan*, c. 1, s. 190.

⁷ Mekarim Şirazi, *Şia Pasuh Miguyed*, 3. baskı, s. 143, h.ş. 1385.

⁸ *Vesailu's-Şia* (Müessese-i Âlu'l-Beyt baskısı), Kum, c. 6, s. 385, h.k. 1409.

⁹ Haşimizada Herisi Nemci, *Beyan der Mesail-i Kur'an*, s. 620.

anne, baba ve kardeşlerinin yaptıkları secdedir. İki secde de aynı türden olduğu için biz sadece Hz. Yusuf'a (a.s) yapılan secde konusuna cevap vereceğiz. Bununla Hz. Âdem'e (a.s) yapılan secdenin de cevabı ortaya çıkmış olacak. Kur'an şöyle buyuruyor:

“Anasıyla babasını tahta çıkartıp oturttu ve hepsi de ona karşı secdeye kapandılar. Babacığım dedi, evvelce gördüğüm rüya, bu işte.”¹

Bu konu hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır:

1- Bazı müfessirler diyorlar ki iki çeşit secde vardır: Biri Allah'a ait olan ubudiyet secdesidir. Bu secde Güneşe, Aya, putlara, yıldızlara yapılan secdenin karşısında olan secdedir. Diğeri padişahlara, sultanlara, peygamberlere ve diğer büyüklere karşı tazim (saygı) amaçlı yapılan secdedir. Bu ikincisi Allah'ın emir ve yasağına bağlıdır. İslam şeriatında bu ikincisi kesin bir şekilde haram edilmiştir ama şirk değildir. Yüce Allah bu tür secdeyi Hz. Âdem (a.s) hakkında vacip etmiştir ve bu da Allah'a itaatin kendisidir. Şeytan bu emre muhalefet ettiği için kovulmuştu. Ancak Hz. İbrahim (a.s) ve Benî İsrail peygamberlerinin şeriatında caiz hatta tasvip edilen bir şeydi. Bu iddianın delili Resul-u Ekrem'in (s.a.a) buyurduğu *“Eğer secde Allah'tan başkası için caiz olsaydı kadınların kocalarına secde etmelerini söylerdim.”* hadisidir. Bu sözün manası, kadınların kocalarına tapınmaları demek değildir. Onun manası, bununla (bu tür secdeyle) kadınlar kocalarını tazim edip onlara saygı gösterebilirler demektir.²

2- Âyetin maksadı şudur: Onlar Hz. Yusuf'un (a.s) emriyle çok saygı gördüler, kendilerine ayrılan saraya ve sultanlık tahtına oturtuldular. Hz. Yusuf (a.s) yanlarına geldiğinde yüzündeki ilahi nura hayran kalmış ve kendilerinden geçmişlerdi. Öyleki kendilerini kaybettiler ve ellerinde olmadan secdeye kapandılar ama bu secde ibadet için değildi. Çünkü ibadet ve tapınma manasındaki secde yalnızca Allah'a aittir. Hiçbir dinde hiç kimse için Allah'tan başkasına tapınmaya cevaz verilmemiştir. Bütün peygamberlerin davet ettiği tevhidin önemli bir dalı olan ibadette tevhidin manası budur.

¹ Yusuf, 100.

² Seyyid Abdülhüseyin Tayyib, *Ateybu'l-Kur'an fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 7, s. 280.

Dolayısıyla ne peygamber olan Yusuf (a.s) kendisine secde ve ibadet edilmesine izin verirdi, ne Yakup (a.s) gibi büyük bir peygamber böyle bir şey yapardı, ne de Kur'an böyle bir şeyi doğru veya en azından caiz bilebilirdi.

Buna göre söz konusu secde şükür amacıyla Allah'a yapılan secdeydi. Öyle bir Allah ki, Yusuf'a onca bağışta bulunmuş, Ona büyük makam vermiş, Yakup ailesini büyük bir zorluk ve müşkülden kurtarmıştır. Bu durumda secde Allah için yapılmasının yanı sıra, Yusuf'un yaptığı büyük yardımın hatırına ona yapılan bir yüceltme ve saygı sayılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında âyette geçen 'lehu' zamirinden maksat kesinlikle Hz. Yusuf'tur (a.s). Böyle olunca da bu manayla güzel bir uyum sağlamaktadır.

Tefsir-i Numûne şöyle yazar: Bu mana akla daha çok yatkındır, özellikle Masum İmamlar'dan (a.s) gelen çeşitli rivayetlerde onların secdelelerinin Allah için yapıldığı belirtilmiştir.

Başka hadislerde de şöyle gelmiştir: Hz. Yusuf'un (a.s) kardeşlerinin secdesi Allah'a itaat ve Yusuf'u selamlamak ve saygı göstermek amaçlıydı. Hz. Âdem'in (a.s) hikayesinde de geçen secde, böylesine bir varlığı yarattığı için Allah'a yapılan bir secdeydi. Bu secde Allah'a ibadet olmasının yanı sıra Âdem'e saygı ve onun makamının azametinden kaynaklanmakta idi. Bu, tıpkı çok önemli ve değerli bir iş yapan kişinin durumuna benzer. İşte biz böyle bir kul yarattığı için Allah'a secde ediyoruz. Bu secde hem Allah içindir, hem de o kişiye saygıdan dolayıdır.³

3- Secdeden maksat onun geniş manası olan huzû ve tevazudur. Zira secde her zaman bilinen manasına gelmemektedir. Bazen her türlü tevazuya da secde denilebilmektedir. Bu yüzden bazı müfessirler diyorlar ki selamlamak ve tevazu, o zamanlar eğilmek ve tazim şeklinde yaygındı. Söz konusu âyetteki secdeden maksat budur. Ancak "yere kapanmak" manasına gelen "Harru (خروا)" cümlesinin manasından onların secdelelerinin eğilmek ve baş eğmek anlamına gelmediği anlaşılmaktadır.⁴

³ Tefsir-i Numûne, c. 10, s. 82.

⁴ a.g.e.

4- Başka büyük müfessirler de diyorlar ki: İbadet, kulun kendisini ubudiyet makamına çıkarması, amelde kulluk ve ibadetini ispat etmesi ve kullukta daima sabit kalmasına denir.

Buna göre ibadî fiil, amelde gösterilirse mevlanın mevlalığını veya kulun ubudiyetini ortaya koyacak duruma gelebilir. Örneğin secde ve rükû etmek veya mevlanın ayağına kalkmak ya da onun arkasından yürümek vb. gibi. Bu durum ne kadar çok olsa ibadet daha çok ve ubudiyet daha belirgin olacaktır. Mevlalığın izzetine, kulluğun zilletine delil olan en açık amel secdedir. Zira secdede kul yere kapanıyor, yüzünü toprağa koyuyor. Ama ibadet secdesi zatî değildir, onda ibadet kastı da lazımdır. Bir secdede bir engel olduğu düşünülürse bu, şer'î veya akli bir engel olacaktır. Şeriatın ve aklın yasakladığı şey, insanın yaptığı secdeyle Allah'tan başkası için rububiyeti ispat etmesidir. Ama secdeden amaç rububiyet kastı olmadan yalnızca selamlamak ya da saygı olursa, hatta secde etmekten amaç yalnız ve yalnız bir çeşit saygı ve selamlama ise, böyle bir secdenin haram olduğuna dair ne şer'î delilimiz vardır, ne de akli.

Ancak dindar insanların dinin zahirinden aldıkları zihni şartlanmadan kaynaklanan dini algıları, bu ameli tümüyle Allah'a özgü kılıyor, Allah'ın dışında hiç kimse için hatta saygı ve selamlama haddinde de olsa yere kapanmayı reddediyor. Böyle bir algı inkâr edilemez. Ama Allah konusunda ihlası ortaya koymak için yaptığımız her amel, Allah'ın dışında başka bir şey için yapılmayacak diye bir şey yoktur.¹

Yakup'un, kardeşlerinin ve annelerinin secdesi Allah içindi; Yusuf sadece Kâbe gibi bir kible idi. Bu yüzden Araplarda "Falanca kibleye doğru namaz kıldı" şeklinde bir deyim vardır.

Kâbe Allah'a ibadet ettiğimiz, kible edindiğimiz, namaz ve ibadetlerimizi ona doğru yaptığımız bir yerdir. Kabe'ye karşı yaptığımız secdeyle Allah'a ibadet etmekteyiz. Zira Allah'ın âyeti kendi başına bir anlam ifade etmez, o yalnızca bir âyet ve semboldür. Ona secde ediliyorsa gerçekte nişanenin sahibi olan Allah'a ibadet edilmiştir.²

¹ *el-Mizan* (Farsça tercüme), c. 1, s. 189-190.

² *Tefsiru'l-Mizan* (Farsça tercümesi), c. 11, s. 339 ve *Tefsir-i Fahr-i Râzi*, söz konusu âyetin tefsiri.

Yukarıda anlatılanlardan anlıyoruz ki İslam'da Allah'a yapılan belirli secdenin dışında bir secde yoktur, hatta tazim ve saygı amaçlı olsa dahi. Öyleki rivayetlerde bazı sahabelerin Peygamber'in (s.a.a) yanına gelerek kendisine secde etme teklifinde bulundukları, Peygamber'in de (s.a.a) "Hayır, yalnızca Allah'a secde edin" ³ diye buyurduğu nakledilmiştir.

Aşağıda taklit mercilerinin bu konuda ki fetvalarına yer veriyoruz:

Ayetullah el-Uzma Hamaneî'nin Fetvası: Allah-u Teâlâ'dan başkasına secde etmek haramdır. Masum İmamların (a.s) kabirleri karşısında alınlarını yere koyan bazı kimseler bunu Allah'a şükür amacıyla yapıyorlarsa sakıncası yoktur; ama bu amaçla yapılmıyorsa haramdır.

Ayetullah el-Uzma Lenkeranî'nin Fetvası: Allah'tan başkası için yapılan tazim ve secde caiz değildir. Yakup ve oğullarının yaptığı secde Allah'a şükür secdesi idi. Bu konuda Merhum Seyyid Yezdî'nin "Urvetu'l-Vuska" adlı eserine başvurunuz.

Ayetullah el-Uzma Sistani'nin Fetvası: Allah'tan başkasına secde etmek caiz değildir. Hz. Yusuf (a.s) konusunda Allâme Tabatabâî'nin *el-Mizan* eseri vb. muteber tefsirlere müracaat edilebilir.

Ayetullah el-Uzma Mekarim Şirazi'nin Fetvası: Âlim ve müfessirlerin arasında yaygın olan görüş şudur: Onların secdesi Allah'ın Yusuf'a verdiği azametten dolayı bir çeşit şükür secdesi olarak Allah'a yaptıkları secdedir.

Birbirinin Elbisesi Olmak

Soru

Kuran-ı Kerim'de karı koca elbiseye benzetilmekte bundan maksadın ne olduğunu açıklar mısınız?

Cevap

Bakara suresi 187. Ayet şöyledir:

"Kadınlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz."

³ *Mustedreku'l-Vesail* (Müessese-i Âlu'l-Beyt baskısı), Kum, c. 4, s. 480, h.k. 1408.

Elbise, örtünme ve korunma aracıdır. Karı-koca arasındaki ilişki de tıpkı böyledir. Her biri, karşı tarafın üzerine örtü çeker, onu korur. İslâm, insan denen şu varlığı bütünü ile ve olduğu gibi ele alır, onun yapısını ve fitri karakterini aslına uygun biçimde kabul eder ve bu realist yaklaşım içinde elinden tutarak onu bütünü ile yüceliklerin zirvesine tımandırmaya çalışır. İşte bu bakış açısı ile insana yaklaşan İslâm, kanın ve etin atılımını anlayışla karşılayarak üzerine bu tatlı soluğu üfler ve bu nazik örtüyü örter.

Ayetin orijinalinde geçen “libas” kelimesi elbise anlamına gelir. Kuran’ı Kerim eşleri birbirleri için elbise olarak nitelendirmesi, istiare sanatına örnek oluşturmaktadır. Elbise insan için en önemli ihtiyaçlardan biridir zira birçok faydası bulunmaktadır. Yüce Allah kadın ve erkeğin birbirleri için elbise gibi oldukları ve bu şekilde elbisenin faydalarını da birbirlerine yansıtmaları gerektiğini buyurmaktadır. Eşlerde elbise gibi birbirlerine şöyle olmalıdırlar:

1-Elbise insanın ayıplarını örter, öyleyse eşlerde birbirlerini ayıp ve kusurlarını örtmeliler, sadece örtmekle kalmayıp, o ayıpların aşikâr olmasının da önünü almalıdırlar. Eşlerden her biri ötekisini günahların peşinden gitmekten alıkoymalı ve olumsuzluğu türünün fertleri arasında yayılmasının önünü almalıdır. Şu halde eşlerin her biri eşinin ayıbını perdeleyen bir giysi konumundadır.

2-İnsan elbisesiyle çok yakındır, karı kocada birbirleriyle çok yakın olmalıdırlar. Başkaları aralarında olup bitenden haberdar olmamalıdırlar.

3-Mevsimlere göre insanın elbisesi de değişmektedir, soğuk havalarda kalın sıcak havalarda ince elbise giyilir. Eşlerde birbirlerinin değişen psikolojik durumlarına göre kendileri de değişmelidirler, birazda görmezden gelmeli, anlayışlı olmalı ve üzerine gitmemeli. Eğer erkeğin psikolojisi bozuk ve çok sinirliyse kadın sakın davranmalı, eğer kadın çok yorgunsa erkek anlayış göstermeli.

4- Elbise insanı sıcaktan ve soğuktan korur. Eşlerde birbirlerini günaha düşmekten korumalıdır.

5-Elbise insanın vücudunu sıcak tuttuğu gibi, eşte evi sıcak tutmalı, onun bulunmasıyla aile sıcak bir yuvaya dönüşmeli.

6-Elbisenin insan için ss ve ziynet olması gibi eşlerde birbirleri için ziynet olmalıdırlar.

7- Yüce Allah ayette kadın ve erkeğin birbirleri için karşılıklı elbise olduklarını buyurdu, bundan da kadın ve erkeğin eşit oldukları, kimse- nin kimseden üstün olmadığı anlaşılmaktadır.

8-İnsan kendi istediği, beğendiği ve sevdiği elbiseyi alabildiği gibi, evlenecek olanlarda eşlerini kendileri seğmeli. Başkasının zoruyla sırf o istiyor diye evlenmek olmaz.

9-İnsan elbise alacağı zaman kendisine yakışan ve dengi olan elbiseyi alır. Evlenecek olanlarda karşı tarafın kendisinin dengi/kfv olup olma- dığına dikkat etmelidir, kadın ve erkek birbirlerinin dengi olmalıdırlar.

Bozgunculuktan Bahsedilen Âyetler

Soru

Bozgunculuktan bahsedilen Kur'an âyetleri hangileridir?

Kısa Cevap

Bozgunculuk ıslah karşısında olup tahrip edici işe denir. Bundan dolayı noksanlık ve tahrip cihetinde yer alan her iş veya bireysel ve toplumsal meselelerdeki ifrat ve tefrit bozgunculuk sıfatıyla anılır. Kur'an-ı Kerim'in hedef ve misyonu insanları her türlü bozgunculuktan kurtarmaktır. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'in biręok âyette bu meseleyi direkt veya endirekt bir şekilde ağıkladığını görmekteyiz. Bu kısa fırsatta bozgunculuk hakkındaki tüm âyetlere değinilemeyeceğinden, bozgunculuk kelimesinin direkt ve açık şekilde zikredildiği âyetleri beyan etmekle yetiniyoruz. Bu âyetleri aşağıdaki başlıklar çerçevesinde bir araya getirdik. Kısa cevapta sadece başlıkları belirtmekle yetiniyor ve ayrıntılı cevapta ise âyetleri beyan ediyoruz:

1. Yeryüzünde bozgunculuğu meydana getiren etkenler. 2. Tanrı- ların çokluğu ve kâfirlerin nefساني isteklerine uymak yeryüzü ve gök- lerde bozgunculuğun çıkmasına neden olur. 3. Bozgunculuğun ortadan

kaldırılmasını sağlayan şeyler. 4. Peygamberlerin bozgunculuklara karşı yardım ve galip gelmeyi istemesi. 5. Çağrılarını lekelemek için peygamberleri bozgunculukla yaftalamak. 6. Bozguncuların hükmünün beyanı. 7. Bozgunculuktan uzak duran kimselerin alacağı sevap. 8. Allah'ın bozgunculardan uzak oluşu. 9. Müminler ve bozguncular arasında fark gözetmek. 10. Bozguncuların bozgunculuğu inkâr etmeleri ve ıslah iddiasında bulunmaları. 11. Bozguncuların takipçilerini uyarmak. 12. İsrailoğullarının yeryüzünde çıkaracakları bozgunculukların bildirilmesi. 13. Bozgunculuğun sınıfları; Firavun, Karun, Yahudiler, sihirbazlar ve akrabalık bağı koparanlar gibi. 14. Bozguncuların akıbeti.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim'de bozgunculuk ve bozgunculuk çıkarmak hakkında belirtilen âyetleri beyan etmeden önce bozgunculuğun manasını açıklamak gerekir. Kur'an-ı Kerim bozgunculuğun sadece sözlük manasını belirtmekle mi yetinmiştir yoksa bozgunculuk Kur'an'da yeni ve başka bir manayla mı gelmiştir? Böylece bu da anlaşılacaktır. Mecmeu'l-Bahreyn'de bozgunculuk şöyle tanımlanmıştır: Bozgunculuk dürüstlüğüne karşı manasındadır.¹ Bu tanım Lisanu'l-Arab'ta da gelmiş ama sonra şöyle eklenmiştir: Bozgunculuk maslahat karşısında ve bozgunculuk istemi de ıslah isteminin karşısında yer alır.² Ragıb, *Müfredat*'ta şöyle demektedir: Bozgunculuk ister az olsun ister çok, itidal halinden çıkmadır ve karşıtı da doğruluktur. Kullanıldığı yer can, beden ve de itidal ve doğruluk haddinden çıkan eşyalardır.³ Her tahripkâr fiil için kullanılır. Dolayısıyla kendisinde noksanlık olan her işe ve de bireysel ve toplumsal meselelerdeki her ifrat ve tefrite bozgunculuk denir ve bunlar bozgunculuğun örnekleri sayılır. Kur'an-ı Kerim'de bozgunculuk çıkarmak ıslah etmenin karşısında zikredilmiştir.

“O aşırı gidenler ki yeryüzünde bozgunculuk ederler de ıslah etmezler.”⁴

¹ Mecmeu'l-Bahreyn, c. 7, s. 231.

² Lisanu'l-Arab, c. 3, s. 335.

³ el-Müfredat, Fesad maddesi.

⁴ Şuara, 152.

“Allah, bozguncuyu yapıcı olandan ayırır.”⁵

“İslah et ve bozguncuların yolunu tutma.”⁶

Aynı şekilde iman ve salih amel de bozgunculuğun karşısında zikredilmiştir ki Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Yoksa Biz, iman edip salih amellerde bulunanları yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar gibi (bir) mi tutacağız?”⁷ ve⁸ Kur'an'ın misyonu ister dinî işlerde olsun ve ister dünyevî işlerde olsun insanları her bozgunculuktan çıkarmaktır ve Allah Resulü (s.a.a) insanları hakka, bozgunculukla mücadele etmeye, iyilikleri ve yüce güzel ahlâkı yaymaya çağırmak için gönderilmiştir:

“Ben sadece ahlâkın üstünlüklerini tamamlamak için gönderildim.”⁹

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır:

“Allah, rızasına uyanları bununla kurtuluş yollarına ulaştırır ve onları kendi izniyle karanlıklardan nura çıkarır. Onları dosdoğru yola yöneltip iletir.”¹⁰

Bu âyetler çok fazla olduğundan ve Kur'an'ın büyük bir bölümünü kendine ayırdığından bozgunculuk ve bozgunculuk çıkarmak âyetlerini saymak mümkün değildir. Örneğin bozgunculuk manasında olan bazı istilahların bozgunculuk kavramıyla kullanılmadığını ve başka bir kavramla kullanıldığını görmekteyiz. Bozgunculukta ileriye gitmek anlamındaki “el-hebal”, bozgunculukta çokluk anlamındaki “latasava”¹¹ ve Yüce Allah'ın “dahala beynekum” sözündeki “ed-dahl” ve el-fahşa, esbur ve el-buvar gibi kelimeler bunun birer örneğidir. Bunların hepsi bozgunculuk anlamını vermektedir. Dolayısıyla direkt ve endirekt olarak bozgunculuk meselesini belirten tüm âyetlere değinmek istersek detaylı bir yazıya ih-

⁵ Bakara, 220.

⁶ Araf, 142.

⁷ Sad, 28.

⁸ Tefsir-i Numûne, c. 10, s. 202.

⁹ Müstedreku'l-Vesail, c. 11, s. 187.

¹⁰ Maide, 16; Bakara, 257.

¹¹ Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 273.

tiyaç duyarız. Bu yüzden burada sadece “bozgunculuk” maddesinin yer aldığı âyetleri beyan etmekle yetiniyoruz:

1. Yeryüzünde Bozgunculuğu Meydana Getiren Etkenler:

Yeryüzünde bozgunculuğun ortaya çıkmasına sebep olan bazı etkenler şunlardır:

A) İnsanların Allah’ın emirlerine muhalefet etmesi ve hak yolundan ayrılması. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır.”¹

B) İnsanlara egemenlik kurmak da bozgunculuğun ortaya çıkmasına neden olur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.”²
“Demek, yüz çevirdiğinizde yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve akrabalık bağlarını koparacaksınız, öyle mi?”³ **“Dedi ki: Gerçekten hükümdarlar bir ülkeye girdikleri zaman, orasını bozguna uğratarlar ve halkından onur sahibi olanları hor ve aşağılık kılarlar; işte onlar, böyle yaparlar.”⁴** **“Kazıklar sahibi Firavun’a ne yaptığımı görmedin mi? Bunlar şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselerdi.”⁵**

2. Tanrıların Çokluğu ve Kâfirlerin Nefsani İsteklerine Uymak Yeryüzü ve Göklerde Bozgunculuğun Çıkmasına Neden Olur:

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Eğer hak onların arzularına uysaydı, gökler ile yer ve onlarda bulunanlar elbette bozulur giderdi. Hayır, biz onlara şereflerini (Kur’an’ı)

¹ Rum, 41.

² Bakara, 205.

³ Muhammed, 22.

⁴ Neml, 34.

⁵ Fecr, 10-12.

getirdik. Onlar ise bu şereflerinden yüz çeviriyorlar.”⁶ “Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.”⁷

3. Peygamberlerin Bozgunculuklara Karşı Yardım ve Galip Olma İstemi:

(Lût) “Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et” dedi.⁸

4. Çağrılarını Lekelemek için Peygamberleri Bozgunculukla Yaftalamak:

Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor:

“Firavun kavminin önde gelenleri, dediler ki: “Musa ve kavmini bu toprakta (Mısır’da) bozgunculuk çıkarmaları, seni ve ilahlarını terk etmeleri için mi (serbest) bırakacaksın?”⁹

Aynı şekilde şöyle buyuruyor:

“Firavun dedi ki: Bırakın beni, Musa’yı öldüreyim. (Faydası olacaksa) Rabbini yardıma çağırın! Çünkü ben onun, dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum.”¹⁰

5. Bozguncuların Hükmünün Beyanı:

“İnkâr eden ve insanları Allah’ın yolundan alıkoyanların, yapmakta oldukları bozgunculuklarına karşılık azaplarının üstüne azap ekleriz.”¹¹

Aynı şekilde şöyle buyuruyor:

“Allah’a ve Resulüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut o yerden sürül-

⁶ Muminun, 71.

⁷ Enbiya, 22.

⁸ Ankebut, 30.

⁹ Araf, 127.

¹⁰ Mümin, 26.

¹¹ Neml, 88.

meleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır.”¹

Bir başka yerde ise şöyle buyuruyor:

“İnkâr eden ve insanları Allah’ın yolundan alıkoyanların, yapmakta oldukları bozgunculuklarına karşılık azaplarının üstüne azap ekleriz.”²

6. Bozgunculuktan Uzak Duran Kimselerin Alacağı Sevap:

“İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara has kılarız. Sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanlarındır.”³

7. Allah’ın Bozgunculardan Uzak Oluşu:

“Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez.”⁴

Aynı şekilde şöyle buyuruyor:

“Yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.”⁵

8. Müminler ve Bozguncular Arasında Fark Gözetmek:

“Yoksa Biz, iman edip salih amellerde bulunanları yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar gibi (bir) mi tutacağız? Ya da muttakileri facirler gibi (bir) mi tutacağız?”⁶

9. Bozguncuların Bozgunculuğu İnkâr Etmeleri ve İslah İddiasında Bulunmaları:

“Onlara, “Yeryüzünde bozgun çıkartmayın” dendiğinde, “Tam tersine, bizler barış ve esenlik getirenleriz” demişlerdir.”⁷

¹ Maide, 33.

² Neml, 88.

³ Kasas, 83.

⁴ Maide, 64.

⁵ Kasas, 77.

⁶ Sad, 28.

⁷ Bakara, 11.

10. Bozguncuların Takipçilerini Uyarmak:

“Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.”⁸ Aynı şekilde şöyle buyuruyor: “Musa, kardeşi Harun'a, “Kavmim arasında benim yerime geç ve yapıcı ol. Sakın bozguncuların yoluna uyma dedi.”⁹

11. İsrailoğullarının Yeryüzünde Çıkaracakları Bozgunculukların Bildirilmesi:

“Biz, Kitap'ta (Tevrat'ta) İsrailoğullarına, “Yeryüzünde muhakkak iki defa bozgunculuk yapacaksınız ve büyük bir kibre kapılarak böbürleneceksiniz diye hükmettik.”¹⁰

12. Bozgunculuğun Gitmesini Sağlayan Şeyler:

“Eğer Allah'ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir.”¹¹

13. Bozguncuların Sınıf ve Örnekleri:

-Firavun

“Şüphesiz Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve ora halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.”¹²

-Karun

“Şüphesiz Kârûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez.”¹³

⁸ Kasas, 77.

⁹ Araf, 142.

¹⁰ İsra, 4.

¹¹ Bakara, 251.

¹² Kasas, 4.

¹³ Kasas, 76.

-Yahudiler

“Bir de Yahudiler, “Allah’ın eli bağlıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! ... Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez.”¹

-Hud Kavmi

“(Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hüd’un kavmi) Âd’e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem’e, vadide kayaları oyan (Salih’in kavmi) Semûd’a, kazıklar sahibi Firavun’a ne yaptığını görmedin mi? Bunlar şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselerdi. Bu yüzden Rabbin onların üzerine azap kamçısı yağdırdı.”²

-Salih Kavmi

“Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah’ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”³

-Şuayb Kavmi

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”⁴

-Lût Kavmi

“Lût’u da peygamber olarak gönderdik. Hani o, kavmine şöyle demişti: “Gerçekten siz, sizden önce dünyada hiçbir toplumun yapmadığı bir hayâsızlığı işliyorsunuz.” Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?” Kavminin

¹ Maide, 64; İsrâ, 4.

² Fecr, 5-13; Araf, 25 ve 27; Şuara, 140 ve 133.

³ Araf, 74.

⁴ Hud, 85.

cevabı, “Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah’ın azabını getir bize” demeden ibaret oldu. (Lût) “Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et dedi.”⁵

-Adil İmama Başkaldıran Kimseler

“Allah’a ve Resulüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri, yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut o yerden sürülmeleridir.”⁶

-Padişahlar

“Dedi ki: Gerçekten hükümdarlar bir ülkeye girdikleri zaman, orasını bozguna uğratarlar ve halkından onur sahibi olanları hor ve aşağılık kılarlar.”⁷

-Münafıklar

“Bunlara, “Yeryüzünde fesat çıkarmayın” denildiğinde, “Biz ancak ıslah edicileriz!” derler.”⁸

-İsraf Edenler

“Yeryüzünde bozgunculuk yapıp dirlik düzenlik vermeyen aşırı gidenlerin emrine uymayın.”⁹

-Akrabalık Bağını Koparanlar

“Demek, yüz çevirdiğinizde yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve akrabalık bağlarınızı koparacaksınız, öyle mi?”¹⁰

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Allah’a verdikleri sözü, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozanlar, Allah’ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi kesip koparanlar ve yeryüzünde

⁵ Ankebut, 28-30.

⁶ Maide, 33.

⁷ Neml, 34.

⁸ Bakara, 11.

⁹ Şuara, 151-152.

¹⁰ Muhammed, 22.

bozgunculuk çıkaranlar; işte onlar, lanet onlar içindir ve yurdun kötü olanı da onlar içindir.”¹

-Sihirbazlar

“Sihirbazlar gelince Musa onlara, “Atacağınızı atın (hünerinizi ortaya koyun)” dedi. Sihirbazlar atacaklarını atınca, Musa dedi ki: “Sizin bu yaptığınız sihirdir. Allah, onu elbette boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah, bozguncuların işini düzeltmez.”²

Bu örneklere ek olarak başka bir cihete işaret eden âyetler de mevcuttur ve biz kısa kesmek açısından onları beyan etmedik.³ Bozgunculuk ve bozgunculuk çıkarmanın değişik mertebelere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin çok açık olduğu üzere israf eden bir şahsın çıkardığı bozgunculuk, Firavun’un çıkardığı bozgunculuk zümresinden değildir.

14. Bozguncuların Akıbeti

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Sonra onların ardından Musa’yı, apaçık mucizelerimizle Firavun’a ve onun ileri gelen adamlarına peygamber olarak gönderdik de onları (mucizeleri) inkâr ettiler. Bak, bozguncuların sonu nasıl oldu.”⁴
 “Allah’a verdikleri sözü, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozanlar, Allah’ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi kesip koparanlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar; işte onlar, lanet onlar içindir ve yurdun kötü olanı da onlar içindir.”⁵

¹ Rad, 25.

² Yunus, 80-81.

³ *el-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfazi’l-Kur’ani’l-Kerim*, “Fesede” maddesi.

⁴ Araf, 103; Araf, 86; Neml, 14.

⁵ Rad, 25.

Cin Sûresi 9. Âyeti

Soru

Cin Sûresinin dokuzuncu âyetinin tefsiri nedir?

Kısa Cevap

Müfessirler bu âyetin ve benzeri âyetlerin tefsiri hakkında değişik görüşler ileri sürmüştür. Önceki müfessirlerin birçoğu bu âyetin tefsirinde âyetin zahirinin korunmasında ısrar etmiştir. Ama Âlûsi, kendi tefsirinde bu tefsirlere eleştiriler yöneltmiş ve onlara cevap vermiştir. “*Tefsir-i fi Zilal*” yazarı gibi bazıları da bu âyet ve benzerleri üzerinden, bunlar bizim idrak edemeyeceğimiz hakikatlerdir, diyerek rahatça geçmişlerdir. Bir gurup da âyetin zahirinden öteye geçmiş ve meleklerin yeri olan göklerden maksadın bu duyusal dünyadan daha üstün ve yüce olan tabiat ötesi bir melekût âlemi olduğunu belirtmiştir. Şeytanların kulak kabartmak için göklere yaklaşması ve onlara yakıcı ışıkların fırlatılmasını da onların yaratılış sırları ve gelecek haberlerini öğrenmek için melekler dünyasına yaklaşmak istemeleri ama meleklerin şeytanların tahammül edemediği melekûtun manevî nurlarını kullanarak kendilerini kovmaları olarak tefsir etmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Cin Sûresinin dokuzuncu âyeti şudur:

“Hâlbuki biz, (daha önce) göğün bazı yerlerinde gayb haberlerini dinlemek için otururduk. Fakat şimdi her kim dinlemeye kalkacak olursa, kendini gözetleyen yakıcı bir ışık bulur.”

Tefsire geçmeden önce birkaç anahtar sözcüğün anlamını bilmemiz gerekmektedir:

1. Istirak-ı sam‘: Istirak, Arapça’da “sırat” kökünden olup hırsızlık manasındadır.⁶ Sırat, bir kimsenin malının gizlice çalınması ve mal sahibinin bunu fark etmemesidir. Istirak-ı sam‘ ise sözün çalınmasıdır; yani iki şahıs sessizce sohbet ederken ve kimsenin kendilerini duymasını

⁶ *Lisanu’l-Arab*, c. 10, s. 156.

istemediği sırada bir başka şahsın onları gizlice dinlemesine denir. Bu, büyük günahlardan biridir.¹

2. Şahap: Sözlükte parlayan ateşten bir alev anlamındadır.²

3. Rasat: Sözlükte izlemek için hazırlanmak, pusuya yatmak ve pusu kuran anlamlarına gelmektedir.³

Bu âyetin içeriği Kur'an'ın bir başka sûresinde de tekrar edilmiştir:

“Ancak onlardan söz kapan olur. Onu da delip geçen bir alev izler (ve yok eder).”⁴

“Ancak kulak hırsızlığı eden olursa, onu da parlak bir ateş takip etmektedir.”⁵

Cin Sûresindeki âyet ve işaret edilen diğer iki âyet, müfessirlerin tefsirlerinde hakkında birçok söz söylediği ve değişik yorumlar yaptığı âyetlerdendir:

1. “Tefsir-i fi Zilal” yazarı gibi bazıları da bu âyet ve benzerleri üzerinden bunlar bizim idrak edemeyeceğimiz hakikatlerdir. Biz bu hayatta, gerçek amelimizde etkili olan şeylere odaklanmalıyız, diyerek rahatça geçmiş, kısa bir tefsir ile yetinmiş ve bu meseleyi açıklamaktan sarf-ı nazar etmiştir. Bu hususta şöyle demektedir: “Şeytan, onun nasıl kulak kabarttığı ve neyi dinlediği ilahi sırlardan olup bu ifadelerden anlaşılmamaktadır. Bu meseleyle ilgilenmenin de bir neticesi yoktur. Zira bu bizim inancımıza bir şey eklemeyecektir. İnsanı özel olarak ilgilendirmeyen bir şeyin, insanın fikrini meşgul etmekten ve onu bu hayattaki hakiki amelinden alıkoymaktan başka bir neticesi de olmayacaktır.”⁶ Tefsir-i Numûne yazarı bu yorumla ilgili şöyle yazmaktadır: “Elbette Kur'an'ın

¹ Tayyib, Seyid Abdülhüseyn, *Etibu'l-Kur'an*, c. 8, s. 20, İntişarat-ı İslam, 2. baskı, Tahran, h.ş. 1378.

² Ragıb, *Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, c. 1, s. 465.

³ *Kamus-u Kur'an*, c. 3, s. 101.

⁴ “إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ”.

⁵ “إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَّ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ” Hicr, 18.

⁶ Şazeli, Seyyid Kutub, *Tefsir-i fi Zilali'l-Kur'an*, c. 4, s. 2133, Naşir-i Daru's-Şuruk, 17. baskı, Beyrut, h.k. 1412.

insan yetiştirmek, terbiye ve hayata dair büyük bir kitap olduğu hususunda hiçbir şüphe duyulmamalıdır. Bir şey insan hayatıyla ilişkili değilse, kesinlikle onda dile getirilmez. Onun tümü hayat dersidir. Çünkü Kur'an nur ve açıklayıcı kitaptır. İnsanların anlaması, düşünmesi ve hidayete ermesi için nazil olmuştur. O halde bu âyetler nasıl bizimle ilgili olmaz? Her halükârda biz bu gibi âyetler ve benzerleri karşısında gösterilen bu tutumu kabul etmiyoruz.”⁷

2. Önceki müfessirlerin önemli bir bölümü bu âyetin tefsirinde âyetin zahirinin tamamen korunması üzerinde ısrar ederek şöyle demektedirler: “Sema” bu göğe işarettir ve “şahap” da bu şahaba (bu sonsuz atmosferde hareket halinde olan, bazen yerçekimi alanına giren, yeryüzüne doğru çekilen ve hava dalgalarına süratlice değme neticesinde ısınıp yanan, alevlenen ve külleşen meteortaşları) işarettir. Şeytanlar ise göklere gitmek isteyen, göklerde yankılanan bu dünyamızın bir kısım haberlerini kulak kabartarak elde etmeye çalışan ve yeryüzündeki dostlarına aktarmak isteyen, ancak şahapların birer ok gibi kendilerine fırlatıldığı ve onları bu hedefe ulaştırmaktan alıkoyduğu kovulmuş habis varlıklardır.”⁸ Âlûsî *Ruhu'l-Meanî*'de bu zâhiri tefsiri zikrettikten sonra, eski ve soğan kabuğu felekleri heyetini ve benzeri şeyleri baz alarak, bu tefsire yöneltilen değişik eleştirileri detaylıca açıklamış ve onlara cevap vermiştir. Açıklamaları okumak için kendisinin tefsirine müracaat edebilirsiniz.⁹

3. Cin Sûresinin dokuzuncu âyetinin başı, önceki âyetle birleştirilirse, şu mana elde edilir: “Göğün güçlü muhafızlar ile doldurulması sonradan olmuştur. Önceden böyle değildi. Cinler özgürce göğe çıkıyor, gaybî haberleri ve meleklerin sözlerini duyabilecekleri bir yerde oturuyorlardı.” Âyetten anlaşıldığı üzere cinler, bugün bizlerden biri daha önce çıktığı yere gidip kulak kabartmak isterse pusuda bekleyen şahaplara yakalanmaktadır, demek istiyorlar. Netice itibarıyla bu olayla ilgili iki âyetin genelinden şunlar anlaşılmaktadır: Cinler semavî bir hadiseyle karşılaşmıştır. Bu, yeni bir hadise olup Kur'an'ın nüzülü ve son Peygamber'in (s.a.a)

⁷ Mekarim Şirazi, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 11, s. 43, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, 1. baskı, Tahran, h.ş. 1374.

⁸ Mekarim Şirazi, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 11, s. 43.

⁹ Âlûsî, Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meanî*, c. 7, s. 270, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, 1. baskı, Beyrut, h.k. 1415.

gönderilmesiyle eşzamanlı gerçekleşmiştir. Hadise, Peygamber'in (s.a.a) gönderilmesiyle beraber, cinlerin semavî gaybî haberlere ulaşmaktan ve kulak kabartmaktan men edilmesinden ibarettir.¹

Âllame Tabatabâi bir başka yerde şöyle demektedir: “Burada bir ihtimal belirtilebilecek olan diğer bir şey de şudur: İlâhi kelimadaki bu tür açıklamalar, duyusal olmayan hakikatleri aydınlatmak için duyusal yolların kullanılmasıdır. Tıpkı Yüce Allah'ın “**Bunlar insanlar için zikrettiğimiz örneklerdir ve âlimlerden başka kimse onları anlamaz**”² buyurması gibi. Bu tür tabirler Kur'an'da çoktur; arş, kürsü, levha ve kitap bu kabildendir. Bundan dolayı âyet şöyle tefsir edilebilir: Meleklerin yeri olan göklerden maksat, bu maddî dünyadan daha üstün ve yüce olan tabiat ötesi bir melekût âlemdir. Şeytanların kulak kabartmak için göklere yaklaşması ve onlara şahapların fırlatılması da onların yaratılış sırları ve gelecekle ilgili haberleri öğrenmek için melekler dünyasına yaklaşmak istemeleri ama meleklerin, şeytanların tahammül edemediği manevî melekût nurlarından istifade ederek onları kovması anlamına gelmektedir.³ Değişik tefsirler arasından seçtiklerimiz, bu âyet ve benzeri âyetlerin tefsiri hakkındaki en meşhur görüşlerdir.

Dağların Çiviye Benzetilmesi

Soru

Kur'an-ı Kerim dağları yeryüzünün çivileri şeklinde tanımlamıştır. Kur'an-ı Kerim'in bundan maksadı nedir?

Kısa Cevap

İslami kaynaklarda dağlar için değişik faydalar ve nitelikler dikkate alınmıştır. Yeryüzüne çakılmış çiviler misalinde olmaları bu niteliklerden bir tanesidir. Dağlar yeryüzü için ölçü aletleri gibi çalışmaktadırlar. Yeryüzü küresinin dağılmasını, dolayısıyla yeryüzünün üzerinde yaşanılmayacak

¹ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, Musevî tercümesi, c. 20, s. 64.

² Ankebut, 43, “وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ”

³ *el-Mizan*, c. 17, s. 186-187.

bir âlem konumuna gelmesini engellemektedir. Çağdaş bazı düşünürler de yeryüzünde yaşanılabilmesi için dağlar tarafından sağlanmış itidalin zorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Buna binaen şunu kabul etmek gerekir ki Kur'an-ı Kerim'in dağları çivilere benzetmesi, dağların şekil bakımından çivilere benzemesi anlamında değildir. Zira kendi gözlerimizle dağların böyle olmadığını müşahade etmekteyiz. Kur'an-ı Kerim'in dağları çivilere benzetmesi, dağların da çivilerin işini yaptığını beyan etmek içindir. Birbiriyle ilintilendirilmiş parçaların çiviler vesilesiyle kenetlenip dağılmaları engellendiği gibi, dağlar vesilesiyle de yeryüzü bir anlamda ayakta tutulup dağılmaları engellenmektedir.

Ayrıntılı Cevap

İlk olarak dağların yeryüzünde üstlenmiş oldukları rolü anlatan âyetleri gözden geçirmeliyiz. Bu âyetlerde hangi özelliklere ve niteliklere işaret edildiğine bakalım. Daha sonra dinî öğretileri ve günümüz dünyasında kabul görülmüş gerçekleri dikkate alarak bu rolü incelemeye tabi tutacağız.

Kur'an-ı Kerim'de yeryüzünde dağların üstlenmiş oldukları rolden bahseden âyetler ve sahip oldukları faydaları ve nitelikleri anlatan birçok âyet vardır:

1- Dağlar sığınak ve ev şeklinde hem insanlar⁴ hem diğer hayvanlar⁵ tarafından kullanılabilir.

2- Farklı renklerdeki dağlarda değişik türlerde taşlar ve topraklar vardır.⁶

3- Dağlar, zâhirî görünüşlerindeki sebatın tam tersine hareket halindedirler.⁷

⁴ “Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve dağlarda da sizin için barınaklar var etti.” (Nahl/81)

⁵ “Rabbin, bal arısına şöyle ilham etti: “Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin.” (Nahl/68)

⁶ “Görmüyor musun ki, Allah gökten su indirdi. Biz onunla türlü türlü ürünler çıkardık. Dağlardan da beyaz, kırmızı (birbirinden farklı) çeşitli renklerde yollar (katmanlar) var, simsiyah taşlar da var.” (Fatır/27)

⁷ “Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler.”

4- Dağlar Allah'ı tesbih ve Ona hamd-u sena etmekle meşguldürler.¹

5- Dağlar yeryüzünde çiviler misali görev yapmaktadırlar.²

6- Dağlar yeryüzünü dağılmaktan koruyarak itidalini sağlamaktadırlar.³

7- Son olarak birçok âyette dağların kıyametin gerçekleşeceği günde hangi duruma gireceği ve yerle bir olacağı anlatılmaktadır.⁴

İnsanların ve diğer hayvanların içinde barındığına ve farklı ve türlü madenlerin dağlarda saklı olduğuna işaret eden âyetlerin birinci ve ikinci bölümü ispatlanmaya gerek duyulmayacak kadar çok açık şeylerdir. Âyetlerin işaret ettiği üçüncü nokta yani dağların hareket halinde olduğunu söyleyen âyetlerin bu iddiası, her ne kadar geçmişte çok acayip sayılabilse de günümüz dünyasında çok da acayip görülmemektedir. Zira kıtaların hareket halinde olduğunu, birbirinden tedricî bir şekilde ayrıldığını söyleyen varsayıma bakıldığında bu durumun garipsenecek bir durum olmadığı açıktır. Hakeza daha küçük çapta dağların yerinden kaydığını ve aralarında çatlakların gerçekleştiğini müşahade ediyoruz. Dolayısıyla dağların hareket halinde olduğu iddiasını ispatlamak zor değildir. Dağların Allah'a hamd-u sena ettiği iddiası, Kur'an'ın

¹ “Dâvûd ile birlikte, Allah'ı tesbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik.” (Enbiya/79); “Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd'un emrine verdik. Onların her biri Allah'a yönelmişlerdi.” (Sâd/18); “Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir.” (Hac/18); “Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir lütuf verdik. “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tesbih edin” dedik.” (Sebe/10) vd.

² Nebe, 7.

³ “Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağlar; yolunuzu bulmanız için de nehirler, yollar ve nice işaretler meydana getirdi. İnsanlar yıldızlarla da yollarını bulurlar.” (Nahl/15); “Onları sarsmasın diye yere de sabit dağlar yerleştirdik.” (Enbiya/31); “Yeryüzüne de, sizi sarsmasın diye sabit dağlar yerleştirdi ve orada her türlü canlıyı yaydı.” (Lokman/10)

⁴ “Dağları yürüteceğimiz ve senin yeryüzünü çırpıçplak göreceğin günü bir hatırla.” (Kehl/47); “(Ey Muhammed!) Sana dağların (kıyamet günündeki) hâlini soruyorlar. De ki: “Rabbim onları toz edip savuracak.” (Taha/105); “Yeryüzü şiddetle sarsıldığı, dağlar parça parça dağılıp saçılmış toz olduğu ve siz de üç sınıf olduğunuz zaman, O, (kimini) yükseltir, (kimini) alçaltır.” (Vakıa/5); “Göğün, erimiş maden gibi ve dağların atılmış renkli yün gibi olacağı günü hatırla.” (Mearic/9) vd.

nassına göre diğer varlıkların ibadeti gibi birçok insan tarafından idrak edilemiyor.⁵ Yedinci bölümde işaret edilen ise Allah katındaki ilimdir ve bir bölümüne değinilmektedir. Bu nedenle maddi ve fiziksel yollarla ispatlayamayız.

Ama beşinci ve altıncı bölümde işaret edilen konularla ilgili âyetleri anlayabiliriz. Sizin sorunuz da bunlarla irtibatlıdır. Bu bağlamda şunu söylemek mümkün: Kur'an'ın nüzul döneminde insanlar, dağlarla ilgili pek bilgi sahibi olmasalar da bazı âyetlerde bazı konulara işaret edilmiş ve daha sonra bu konuların doğru olduğu tespit edilmiştir. Dağların yeryüzünde çiviler misalinde olması da bu konulardan bir tanesidir.

“Dağları da birer kazık yapmadık mı?” (Nebe/7)

Kur'an-ı Kerim'in maksadının dağların çiviye benzediği anlamında olmadığı çok açıktır. Zira insanlar tarafından görülen dağların çiviler gibi olmadığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim, dağların çivilerin rolünü üstlendiğini anlatmaktadır. Bu konu dağların yeryüzünde dikildiğini⁶ ve sağlam (muhkem)⁷ olduğunu açık bir şekilde dile getiren diğer âyetlerden de anlaşılıyor.

Kur'an'ın nüzul dönemindeki insanlar dağları görüyorlardı ama köklerinin çakılmış çiviler gibi sağlam ve kilometrelerce yerin dibine uzandığından habersizdiler. Ama günümüz insanı bugün bunu bilmektedir. Dolayısıyla çiviler misali yeryüzüne çakılmış dağların bu durumunun, insanlar için abes, faydasız ve anlamsız olduğu düşüncesine kapılmamak gerekir. Zira günümüz bilimine göre dağların; rüzgârların, suların ve genel anlamda yeryüzü düzenini koruma ve hidayet etme noktasında üstlenmiş oldukları rol çok kolay anlaşılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de işaret edilen bir diğer nokta daha vardır ve o da şudur: Yeryüzüne çiviler misali çakılmış olan dağlar olmasaydı, yeryüzü itidalden çıkardı. Dolayısıyla üzerinde yaşam imkânsızlaşırdı.

⁵ “Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız.” (İsra/44)

⁶ “Devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?” (Gâşiye/19)

⁷ “Dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi.” (Nâziat/32)

Âyetlerdeki “en temide bikum” ve “en temide bihim” ifadelerden itidalsizlik anlaşılmaktadır ama itidalsizliğin anlamı nedir? Acaba yerin itidalsiz oluşu, varoluşun (mevcut) istikametinden sapması anlamında mıdır? Yoksa çok şiddetli tufanların esmesiyle bu kürenin üzerindeki insanların sarsılması anlamında mıdır? Yoksa...? Her halükârda Kur’an-ı Kerim’de ve rivayetlerde görülen ve açık bir şekilde¹ kendisine işaret edilen şey şudur: Yeryüzüne çiviler misali dağların çakılması, yeryüzündeki yaşamın sistemli ve bir düzen içinde yürümesini sağlamıştır. Değişik kitaplar² ve siteler bu konuyla alakalı daha fazla bilgiler sunmaktadırlar. İsterseniz bu kaynaklara müracaat edebilirsiniz.

Daru’l-Hasret ile Yevmu’l-Hasret’in Farkı

Soru

Daru’l-hasret ve yevmu’l-hasret’in farkı nedir? Bu iki kavramın sözcük manaları arasındaki fark bellidir, ben kıyamette bu iki aşamanın arasındaki fark hakkında bilgi edinmek istiyorum.

Kısa Cevap

Kur’an ve hadislerde *daru’l-hasret* tabiri geçmemiştir. Sadece *yevmu’l-hasret* ifadesi (elden çıkan şeylere üzülmek anlamında) Kur’an’da bir defa ve hadislerde defalarca geçmektedir. Kur’an ve hadislerde *yevmu’l-hasret*’ten maksat kıyamet günüdür. Çünkü kıyamette cennetlik olanlar olduklarından daha iyi olabileceklerini ve daha yüce derecelere ulaşabileceklerini düşünerek ve cehennemlikler de günah işlemeyip bu duruma duçar olmamayı arzu ettikleri için hasret ve pişmanlık duyarlar.

Ayrıntılı Cevap

Kur’an-ı Kerim’de, insanın asıl yurdu olan kıyamet değişik isimlerle anılmıştır: el-vakıa, er-racife, es-sahhe, yevmu’l-fasl, yevmu’n-nedem, yevmu’n-nuşur, yevmu’l-hak, yevmu’l-mes’ele, yevmu’l-hesap, yevmu’l-

¹ *Nehcül-Belağa*, 1. hutbe, Kum, İntişarat-ı Daru’l-Hicret, s. 39.

² Mekarim Şirazî, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 11, s. 183.

muhasebe, yevmu't-tilak, yevmu'l-hasret gibi adlar kıyamet için Kur'an'da zikredilmiştir.

Hasretin Anlamı

Hasret sözcüğünün Arapça'daki asıl anlamı “açıklık” ve “ortaya çıkmak”tır³. Bazılarına göre kıyamette gerçekler ve sırlar ortaya çıktığı için (O, bütün sırların ortaya çıkacağı gün onu tekrar diriltmeye kadirdir.)⁴ ona hasret günü denilmiştir⁵. Hasretin diğer anlamı da pişmanlıktır (insanın yitirdiği ve telafi etmesi mümkün olmayan şeyler için pişmanlık duymasına hasret denir). O gün insan gerçekler ortaya çıktığı için şiddetle pişman olur. Bu yüzden kıyamete hasret günü denilmiştir. Bu mecazî olarak hasret sözcüğünü anlamının gereklilik kullanımı türündendir. Yine bu sözcük Arapça'da hareket edememek anlamında da kullanılır. İnsan kıyamette hareket edemediği, artık bir iş yapamadığı, işleri son bulduğu ve sona geldiği için, Kur'an'ın ifadesiyle her şey artık bittiği⁶ ve geçmişini telafi etmek mümkün olmadığı için kıyamete hasret günü denilmiştir. Yine bu sözcük hayranlık ve şaşkınlık anlamında da kullanılmıştır ve kıyamete hasret günü denilmesi insanın orada göreceği şaşırtıcı olaylardan dolayı hayrete düşmesi ve şaşkınlık yaşaması yüzündendir.

Daru'l-hasret ifadesi ise Kur'an'da veya hadiste, yani temel dinî kaynaklarda yer almamıştır. Ancak yevmu'l-hasret ifadesi hem Kur'an'da hem de hadislerde geçmektedir. Kur'an'da şöyle okumaktayız:

“Sen onları, gaflette oldukları ve iman etmedikleri bir halde işin bitmiş olacağı pişmanlık günü hakkında uyar.”⁷

Allâme Tabatabâi bu âyetin tefsirinde şöyle diyor: Âyetin akışından anlaşılıyor ki, o günde işler son buluyor ve herkes dünyadaki işlerinin sonucundan haberdar kılınıyor. Artık iyice zarar ettiğini ve kazanabile-

³ el-Ayn, c. 3, s. 134; Lisanu'l-Arap, c. 4, s. 189.

⁴ Tarık, 9.

⁵ Reczu'l-Cenan, c. 13, s. 83.

⁶ Meryem Süresi, 39: “Sen onları, gaflette oldukları ve iman etmedikleri bir halde işin bitmiş olacağı pişmanlık günü hakkında uyar.”

⁷ Meryem, 39.

ceği şeyleri kazanamadığını anlıyor... Bu zararın sebebi dünyada gaflet içinde olmasıdır.¹

Hasret günü, insanlar Allah'ın itaatini hakkınca yerine getirmedikleri için hasret ve pişmanlık duyarlar.² Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

“Yazıklar olsun gafil insana ki ömrü onun aleyhine geçmektedir ve geçirdiği günler onu bedbahtlık ve mutsuzluğa doğru götürür.”³

Yukarıdaki âyetin tefsirinde Şia ve Ehl-i Sünnet kaynaklarında az farkla bir hadis nakledilmiştir. İmam Sâdık'a (a.s) bu âyetin tefsiri hakkında sorulduğunda şöyle dedi:

“Cennetlikler cennette ve cehennemlikler cehennemde yerleştiklerinde Allah tarafından bir münadi şöyle nida eder: “Ey cennet ve cehennem ehli! Ölümün nasıl olduğunu biliyor musunuz?” Onlar hayır, derler. Ölüm mor bir koç olarak cennet ve cehennemin arasında durur ve sonra herkesin yakına gelip ölüme bakması istenir. Herkes yakına gelince Allah'ın emriyle ölümü boğazlarlar ve şöyle derler: “Ey cennetlikler! Ebedî olarak cennette kalacaksınız ve artık ölüm yoktur ve ey cehennemlikler! Sürekli olarak cehennemde kalacaksınız artık ölüm yoktur.” Sonra İmam şöyle buyurdu: “İşte Allah'ın “Sen onları, gaflette oldukları ve iman etmedikleri bir halde işin bitmiş olacağı pişmanlık günü hakkında uyar.” buyurmasının anlamı da işte budur. Yani cennetliklerin işi cennette ebedî kalmak ve cehennemliklerin işi de cehennemde ebedî kalmakla son bulur.”⁴

Bazı kaynaklarda hadisin devamında şöyle yer alır:

“Bunun üzerine cennetlikler öylesine sevinirler ki eğer orada ölüm olsaydı sevinçten ölürlerd. Cehennemlikler de öylesine feryat ve figan ederler ki eğer ölüm olsaydı onlar da üzüntüden ölürlerd.”⁵

Evet öbür dünyada bütün günahkârlar iyi işler yapmadıkları için hasret duyarlar, iyiler de keşke daha fazla iyi iş yapsalardı diye hasret duyarlar. Cennetlikler Allah'ı anmadıkları anlar için teessüf eder ve kendilerini kınarlar.⁶

¹ el-Mizan, c. 14, s. 51.

² et-Tibyan, c. 7, s. 127.

³ Nehcül-Belağa, Feyzul-İslam baskısı, 63. Hutbe, s. 153.

⁴ Biharu'l-Envar, c. 8, s. 346; bu hadisin benzeri Sahih-i Buharî, c. 5, s. 236'da yer alır.

⁵ Biharu'l-Envar, c. 8, s. 345.

⁶ Kenzu'l-Ummal, c. 1, 1806. Hadis.

Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Kıyamette iki kişi herkesten daha fazla hasret duyar

1- Dünyada ilim öğrenebileceği halde ilim öğrenmeye çalışmayan kimse.

2- Başkasına ilim öğretip ilim öğrenen kişinin ondan yararlanmasını sağlamasına rağmen kendisi (öğreten) ilminden yararlanmayan ve bir kâr elde edemeyen kişi.”⁷

Evet dünyada tembellik ve başıboşluk, ahirette hasret duymayı gerektirir.⁸

Dinde Zorlama Yoktur, Âyeti

Soru

“Dinde zorlama yoktur, olgunluk sapıklıktan ayrılmış belli olmuştur” âyetinin anlamını çeşitli tefsirleri dikkate alarak açıklayınız.

Kısa Cevap

Farklı tefsirleri nazara aldığımızda âyetin anlamı ile ilgili beş ana görüş ortaya konulmuştur. Bu görüşler arasında doğru olan görüş şudur ki, âyet genel, kapsamlı ve insanî bir anlam taşımaktadır. O da şudur: Din bir inançla ilgili kalbî bir konudur. Bu konuyla ilgili zorlama gerçekleşmesi mümkün değildir. Kul ise muhayyer ve seçme gücüne sahip bir kuldur. Bu âyet aynı zamanda cebrîlere karşı açık bir ret sayılır. Çünkü onlar “İnsanın İslam ya da küfrü kabul etmede, ibadet ya da günah işlemede ve diğer işlerinde mecbur olduğunu” söylüyorlar.

Yine âyetin sonu sonraki âyetle birlikte tefviz görüşüne inananlara karşı apaçık bir delil sayılır. Tefviz görüşüne inananlar, insan yaratıldıktan sonra bütün işlerin kendi irade ve yetkisine bırakıldığını ve Allah'ın bir kenara çekilip kıyamet gününün gelişini beklediğini ileri sürmektedirler. Çünkü bu âyetin sonu ve sonrası Allah'ın ve ilahi sünnetlerin egemenliğini açıklamaktadır. Şöyle ki hiçbir şey O'nu irade ve hâkimiyetinin dışarısında değildir.

⁷ Nehcu'l-Fesahe, c. 1, s. 245.

⁸ Gureru'l-Hikem, 10626. Hadis.

Ayrıntılı Cevap

Âyetin tam meali şöyledir:

“Dinde zorlama yoktur. Gerçekten olgunluk, eğrilikten ayrılmış, belli olmuştur. Öyleyse kim tağutu¹ (Allah’tan başka tapılan şeyleri) inkâr eder ve Allah’a inanırsa, kırılması olmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitendir ve bilendir.”²

Âyetin anlamı ile ilgili açıklamaya geçmeden önce mukaddime olarak bir kaç noktaya işaret edelim:

1- Âyetteki sözcüklerin anlamı:

“İkrah” zorla bir işi birisine yaptırmaya denir. “Rüşd” hidayet, kurtuluş, salah ve kemal anlamındadır.³ “Gayy” ise helak edici yolu gitmeye denir.⁴ Allâme Tabatabâî, “rüşd” kelimesinin bir şeyin gerçeğine ulaşmak ve orta yola varmak anlamında olduğunu ve “gayy”ın de bunun karşıtı olduğunu söylemiş, rüşd ile gayyin hidayet ve sapıklıktan daha geniş bir anlam ifade ettiğini bildirmiştir.⁵

2- Müfessirlerin görüşleri:

“Dinde zorlama yoktur” âyetinin ifade etmek istediği anlam hakkında beş görüş vardır:

a) Âyet şunu ifade etmek istiyor: Savaştan sonra Müslüman olan birisine, İslam’ı zorla kabul etmiştir, demeyin.⁶

b) Âyet kitap ehli hakkındadır ve şu hükmü bildirmek istiyor: Onlar cizye vermeyi kabul ettikleri takdirde onları İslam’ı kabul etmeğe zorlamayın.⁷

¹ Aslı *teğeyut* veya *teyeğut* olan bu kelime, haddi aşma ve taşkınlık anlamına gelen tuğyan kökünden alınmıştır. Şeytana, büyüciye, puta ve sapıklıkta başı çeken herkese ve yine Allah’a ibadete etmeye engel olan ve O’ndan başka tapılan her şeye denir. (Bkz. *Şerh-i Usul-i Kâfi*, Molla Salih Mazenderanî c. 9, s. 345.) Ehl-i Beyt İmamlarından gelen hadislerde, hükümdarlık ve yargı mesnedini haksız yere işgal eden kimseler için de bu tabir kullanılmıştır.

² Bakara, 256.

³ Kureşî, Seyyid Ali Ekber, *Kamus-i Kur’an*, c. 3, s. 100.

⁴ A.g.e., c. 5, s. 131.

⁵ Tabatabâî, Seyyid Muhammed, *el-Mizan Tefsiri*, c. 3, s. 342.

⁶ Allâme Tabersî, *Tefsir-i Mecmeu’l-Beyan*, c. 2, s. 126; Şeyh Ebu’l-Futuh Râzi, *Tefsir-i Râzi*, c. 2, s. 330.

⁷ Âmulî, İbrahim, *Tefsir-i Âmulî*, c. 1, s. 515-516; *Mecmeu’l-Beyan*, c. 2, s. 126; *Tenviru’l-Mikyas*, Mısır baskısı, s. 309; *Keşşaf Tefsiri*, c. 1, s. 487.

c) Bu âyetten maksat bütün kâfirlerdir; ancak sonradan inen savaş⁸ ve cihat⁹ âyetleri bu âyetteki hükmü neshetmiştir (kaldırmıştır.)¹⁰

d) Âyetten maksat Ensar'dan olan belli bir guruptur.¹¹ Bu görüş çerçevesinde âyetin iniş sebebi hakkında birkaç rivayet nakledilmiştir. Bu rivayetlerden birine göre Ensar'dan olan bir Müslüman kendi zenci kölesini İslam'ı kabul etmek hususunda baskı altına alarak onu bu işe zorluyordu. Bu olay üzerine bu âyet inmiştir.

e) Mufessirlerden bir gruba göre de bu âyet belli bir kişi veya özel bir kesim hakkında inmiş değildir. Âyetin mesajı bütün insanlığı içine alan evrensel ve insanî bir mesajdır. Bunlara göre din inançla ilgili olan kalbe ait bir konudur. Böyle bir yapıya sahip olduğu için onda zorlama yapılması mümkün değildir. İnsan irade sahibi bir yaratıktır. Bu görüşü çağımızın mufessirleri benimsemiş ve bu hususta çeşitli açıklamalar sunmuşlardır.¹²

Bize göre son görüş diğer görüşlere göre daha isabetli ve daha doğru bir görüştür. Bu görüşe göre âyetten şu sonucu çıkarabiliriz:

Kur'an'ın mantığının özeti şudur: Din, istek dışı ve zorlamayla gerçekleşmesi mümkün olan bir şey değildir. Çünkü din apaçık bir gerçektir; apaçık hidayet ve olgunluk yoludur. Buna karşı sapıklık ve eğrilik yolu da besbellidir. İnsan bu iki yoldan birini seçmede yani iman ya da küfürden birini benimsemede serbesttir. İsteyen iman yolunu ve isteyen de küfür ve eğrilik yolunu seçer.

Âyetin öncesi ve sonrasını dikkate alarak temelde kelimî bir yapıya sahip olan ama aynı zamanda siyaset ve iktisat bilimlerinde de kullanılabilen bir ilkeyi çıkarmak mümkündür. Bu ilke Ehl-i Beyt İmamlarının dilinde “Ne cebir (insanın irade sahibi olmadığı) ne de tefviz (insanın kendi başına bırakıldığı) ilkesi” diye ifade edilir. Çünkü önceki âyet,

⁸ Tevbe, 5.

⁹ Tevbe, 73.

¹⁰ *Mecmeu'l-Beyan*, c. 2, s. 126; *Keşşaf Tefsiri*, c. 1, s. 487; *Âmulî Tefsiri*, c. 1, s. 515-516.

¹¹ *Mecmeu'l-Beyan*, c. 2, s. 126; *Keşşaf Tefsiri*, c. 1, s. 487; *Nâsır Mekarım, Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 279-280.

¹² *Mecmeu'l-Beyan*, c. 2, s. 126; *el-Mizan Tefsiri*, c. 3, s. 342, *Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 279.

tevhit hakkında apaçık bir tasvir ortaya koyuyor. İnsan bozulmamış fit-ratının yanı sıra az bir tefekkür ve dikkatle gerçeği anlayabilir. Ancak eğri düşünen kimselerin, tevhit ilkesini yanlış yorumlamaları mümkün olduğu için bu âyet ve sonraki âyet genel bir ilkeyi açıklamakla onların önünü almıştır.

Bu çerçevede bu âyet, kişinin İslam'ı veya küfrü kabul etmede, Allah'a kulluk yoluna gelme ya da günah yolunu seçmede mecbur olduğunu sa-vunan cebircilere karşı açık bir rettir. Oysa cebir görüşü yanlıştır¹ ve Al-lah kimseyi bir işi yapmaya zorlamaz. Diğer yandan “Mufevvize” başka bir yanılgıya saplanarak insanın yaratılmasını müteakip her işin kendisine bırakıldığı ve Allah'ın bir kenara çekilip kıyamet oluncaya kadar bekledi-gine inanmışlardır. Nitekim Mutezile'den olan Ebu Muslim ve Kaffal bu âyetin anlamı hakkında şöyle demişlerdir:

“Yüce Allah iman işini cebir ve zorlama üzerine değil insanın ihti-yar ve iradesi üzerine temellendirmiştir. Allah tevhidin delillerini herke-sin bahanesini yok edecek şekilde açık seçik bir şekilde ortaya koymuş ve yeterince açıklamıştır. Buna göre de kâfirin küfrü üzere kalmasında bir mazeret ve tutanağı yoktur. Küfrü üzere kalırsa tek yol onu imana zorlamaktır. Ancak bu âyet “dinde zorlama yoktur” diyerek onları imana zorlamayı yasaklamıştır. Çünkü dünya imtihan yurdudur ve zorlama ise imtihan ile bağdaşmaz.”²

Ama bu âyet-i kerime bunların reddi konusunda açık bir delildir. Zira âyet-i kerime cebir düşüncesini - yukarıda açıklandığı şekilde red-dettikten sonra - hemen şöyle demektedir:

“Kim tağutu inkâr eder ve Allah'a iman ederse kırılması olmayan, sağ-lam bir kulpa sarılmıştır. Allah işitendir ve bilendir.”

Allah'ın velayetine dikkati çeken sonraki âyet de dikkate alındığında, bu âyet hiçbir şeyin Allah'ın egemenliğinin dışında olmadığını ifade et-mektedir. Başka bir ifadeyle insanların iman etmelerinde zorlamanın olma-ması, Allah'ın egemenliğinden çıkmalarının mümkün olduğu anlamında değildir. Değişmez ilahi sünnetler, yasalar gereği küfür ve tağuttan uzak

¹ Tayyib, Seyyid Abdu'l-Hüseyin, *Etyebu'l-Beyan der Tefsir-i Kur'an*, c. 3, s. 18.

² Fahr-i Râzi, *Tefsir-i Kebir*, c. 11, s. 15.

durup Allah'a iman eden kimseler neden- sonuç ilkesi gereği kırılmayan sağlam bir kulpa sarılmışlardır. Bu da onların ileri aşamadaki hidayetlere kavuşmalarına ve karanlıklardan kurtulup nura çıkmalarına zemin hazırlar. Buna karşılık bunca açık delillere rağmen küfür ve inkâr yolunu seçenler ilahi sünnetler gereği karanlıklara sürüklenir. Demek ki insan seçim ve irade gücüne sahip olmasına ve bu seçimini kullanmada serbest olmasına rağmen seçiminin sonucuna katlanırken hiçbir karşı koyma gücüne sahip değildir ve ilahi sünnete uymak zorundadır.

Sonuç: Yapılan açıklamalara göre âyetin başlangıcında yer alan “dinde zorlama yoktur” ifadesinden cebirciliğin doğru olmadığı anlaşılıyor. Âyetin sonunda yer alan “Kim tağutu inkâr ederse...” ifadesinden de tefvizin (kendi başına bırakılmışlığın) doğru olmadığı belli olur.

Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Kur'an Âyetlerinin Tahrifi Konusu

Soru

Kur'an'da tahriflerin yapıldığına dair Sünnî âlimlerin açıklamalarının bulunduğu kaynakları belirtebilir misiniz? Lütfen cevabınızı detaylarıyla ve tam bir şekilde beyan ediniz.

Kısa Cevap

Ehl-i Sünnet kardeşlerin, aralarında en muteber kitapları sayılan altı sahih kitabın da bulunduğu birçok kitabında Kur'an-ı Kerim âyetlerinin kaybolduğunu söyleyen birçok rivayet mevcuttur. Recm âyeti veya onların okuyuşlarında bulunan ve meşhur okuyucuların da tilavet ederken dikkat gösterdiği değişiklikler bu kabildendir. Ancak böyle rivayetler farzen kabul edilse dahi, hem onlar, hem de Şiîler, şu an tüm Müslümanların elinde mevcut olan yaygın kıraatle bu Kur'an'a göre amel etmeyi yol açıcı ve hidayet edici bilmekte ve iddia edilen değişme veya eksilme hususlarını şimdi mevcut olan nüsha ile çelişik görmemektedir. Zira söz konusu hususlar ya bir tabir değişikliği ile eldeki nüshada bulunmakta ya da benzerleri Kur'an ve nebevî sünnetin bir yerinde yer almaktadır.

Ayrıntılı Cevap

Ehl-i Sünnet kitaplarındaki böyle rivayetlerin varlığının, onların bu mukaddes kitaba güvenmediğinin bir delili sayılamayacağını baştan belirtmek gerekir. Ama Ehl-i Sünnet kitapları ve Şii'lerin kitaplarında bu hususta bulunan rivayetler değişik bölümlere ayrılmaktadır. Bunların bir bölümü tahrif değil, açıklamadır ve kendi yerinde incelenmesi gerekmektedir. Şimdi sorunuzu incelememizin tek nedeni ise şudur:

Maalesef bazı Ehl-i Sünnet kardeşler İslamî vahdet ilkesini görmezlikten gelerek, sözde Şii'lerin başka bir Kur'an'a inandıklarını, sadece Ehl-i Sünnet'in Kur'an'ı savunduğunu ve ona saygı duyduğunu lanse ederek tebliğ yapmaktadırlar. İsteyerek veya istemeyerek bu konuyu İslam toplumuna ihtilaf tohumları atmak ve inançlarını zedelemek için bir araç haline dönüştürmektedirler! Bu tür şahıslar tarafından ısrarla tebliğ edilen şüphe, Şii'lerin bazı Kur'an âyetlerinin tahrif edildiğine ve değiştirildiğine inandıklarıdır. Bununla bağlantılı olarak da Şii'lerin bazı kitaplarında bulunan birkaç rivayete atıfta bulunmaktadırlar. Bu şüphenin çözümleyici ve zedeleyici olmak üzere iki yanıt olduğunu bilmemiz gerekir¹:

Şüphenin çözümleyici yanıtı, Şii âlimlerinin Kur'an'ın tahrifi hakkındaki inançlarını bilmemizdir. Görünüşte böyle bir yanıt sizin sorunuzun konusu değildir. Elbette kendi yerinde buna değinilmiştir. Şii âlimlerinin ekseriyetinin görüşü, böyle rivayetlerin kabul edilmemesi ve Kur'an'ın tahrif olmadığının vurgulanmasıdır.²

Şüphenin zedeleyici yanıtı ise sizin aradığımız şeydir ve bu şudur: Şia kitaplarında böyle rivayetlerin olduğunu kabul etsek bile, Ehl-i Sünnet kitapları bu hususta böyle rivayetlerden arı mıdır ve netice itibariyle tahrife inanmak hakkında onlara hiçbir eleştiri yapılamaz mı?

¹ Çözümleyici yanıt, karşı tarafın görüşüne bakmaksızın verilen esas yanıttır. Zedeleyici yanıt ise karşı tarafa bizi eleştirdiğiniz hususun onlarda da olduğunu söylemektir.

² Şia tefsirlerinin çoğu, Kur'an'ın tahrif edilmediği hakkında müstakil bâblar tedvin etmiştir. Örnek sıfatıyla aşağıdaki tefsirlere müracaat edebilirsiniz:

a) *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Allâme Tabatabâi, c. 12, s. 104.

b) *el-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Ayetullah Ho'i, s. 195.

c) *Tefsir-i Numûne*, Nâsir Mekarim Şirazi, c. 11, s. 18 ve ...

Bizim yanıtımız şudur: Şîî âlimlerinin tahrife inanma konusunda diğer mezhepleri itham etmemesi, bu hususta onların kitaplarında hiçbir senet bulunamayacağının delili değildir. Biz bu hususta Ehl-i Sünnet'in en muteber kitabı olan ve onların bu kitaptan "Kur'an'ın kız kardeşi" diye söz ettiği Sahih-i Buharî'den beş rivayet nakledecek ve bu konuda onlarla daha fazla tartışmamızı tavsiye edeceğiz. Çünkü bunun ihtilaf-tan başka bir getirisi olmayacaktır. Eğer karşı taraf insaflyıysa, aşağıdaki rivayetlerden biriyle de ikna olacak ve beyhude bir şekilde Şîilere tahrif ithamında bulunma ve kendilerini böyle ithamlardan arı bilme çabasını sürdürmeyecektir. Şimdi bu rivayetlere dikkat ediniz:

1. İkinci halife şöyle demektedir: "Eğer halkın Ömer Kur'an'a müdahale etti, onda değişiklik yaptı ve ona bir şey ekledi diye söylemesinden korkmasaydım, kesinlikle recm âyetini kendi ellerimle Kur'an'a koyardım."³

2. Başka bir yerde de ikinci halifenin minbere çıktığı ve sonra bir takım konulara değindikten sonra şöyle dediği belirtilmiştir: "Allah Kur'an'ı elçisine indirdi ve onun âyetlerinden biri de recm âyetiydi. Biz bu âyeti okuyor, anlamına dikkat ediyor ve ezberliyorduk. Bu âyet esasınca Allah Resulü (s.a.a) zina edenleri recm ediyor ve biz de ondan sonra bu şekilde amel ediyorduk! Ben, bir müddet geçmesi, bazı şahısların Kur'an'da böyle bir âyet mevcut değildi diye söylemesi ve bu vesileyle Allah tarafından nazil olan hükmün icra edilmesinden geri kalacağımızdan korkuyorum." İkinci halife devam ederek şöyle demektedir: "(Recm âyetine ek olarak) Peygamber (s.a.a) zamanında okuduğumuz ve şimdi okunmayan âyetlerden birisi de şu âyettir⁴:

﴿ اِنْ لَا تَرْغَبُوا عَنْ اَبَائِكُمْ فَانْهَ كُفْرَ بَكُمْ اِنْ تَرْغَبُوا عَنْ اَبَائِكُمْ ﴾

İlginç olan, bazı Ehl-i Sünnet kitaplarında recm âyetinin elde mevcut olmamasının nedeni olarak şöyle denmesidir: "Bu âyet Ahzab Sûresinin âyetlerinden olup bir kâğıda yazılmıştı ve Peygamber'in eşi Ayşe'nin

³ Sahih-i Buharî, c. 8, s. 113, Daru'l-Fikir, Beyrut.

⁴ a.g.e., c. 8, s. 26.

evinde bulunmaktaydı. Hz. Ayşe'nin koyunu (başka bir kâğıdı bulamadığından) onu yedi!"¹

3. Bir başka yerde ise şöyle denmektedir: "Beirmaune" vakıası şehitleriyle ilgili bir âyet nazil oldu ve biz onu

﴿ ان بلغوا قومنا ان قد لقينا ربنا فرضى عنا وارضانا ﴾

(Kavmimize ilan edin ki bizden razı olarak ve bizi de kendisinden razı kılarak Rabbimiz ile mülakat ettik) şeklinde okuyorduk. Ama bir süre sonra bu âyet neshedildi."²

4. Ömer bin Hattab'ın şöyle dediğini duydum: "Bir gün Hişam b. He-kim b. Hizam'ı Furkan Sûresini benim okuduğum tarz dışında okurken gördüm. Oysaki ben bu sûreyi Peygamber'in (s.a.a) yanında öğrenmiş-tim. Bu yüzden çok sinirlendim ve az kalsın başına bir bela getiriyordum. Sonra yola gelmesi için ona mühlet verdim. Sonra onu elbisesine sardım ve bu halde Peygamber'in (s.a.a) yanına götürdüm ve bana öğrettiğinizin aksi bir şekilde kendisi bu sûreyi okumaktadır diye Peygamber'e (s.a.a) durumu ilettim. Peygamber (s.a.a) bana hitaben şöyle buyurdu: "Bırak onu." Sonra ona şöyle buyurdu: "Sûreyi oku." O da okudu. Peygamber (s.a.a) "Bu şekilde nazil olmuştur" dedi. Sonra bana "Şimdi sen oku" diye buyurdu. Ben de okudum. Peygamber (s.a.a) bana da "Bu şekilde nazil olmuştur" dedi ve şöyle devam etti: "Kur'an yedi şekilde nazil olmuştur ve siz elinizden geldiğince onu okuyun."³

5. Sahih-i Buharî İbn Abbas'ın şöyle dediğini nakletmektedir: "Ben Peygamber'in (s.a.a) şu metni okuduğunu duydum:

”لو ان لابن آدم مثل واد مالا لاحت ان له اليه مثله و لا يملأ عين ابن آدم الا

التراب و يتوب الله على من تاب“

"Eğer insan bir vadi kadar mal sahibi olursa, yine de malının iki katı olmasını ister. Âdemoğlunun hırsını sadece toprak dindirebilir ve Allah

¹ İbn Esîr, *en-Nihaye fî Garibi'l-Hadis*, c. 2, Müessese-i İsmailiyan, Kum; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, c. 7, s. 33, Dar-u İhyai't-Turasi'l-i Arabi, Beyrut, h.k. 1405.

² *Sahih-i Buharî*, c. 3, s. 204 ve 208; c. 5, s. 44.

³ a.g.e., c. 3, s. 90.

tövbelerinizi kabul edecektir.“ İbn Abbas, bu okunan metin Kur'an'ın bir parçası mıydı, değil miydi bilmiyorum demektedir.⁴

Yukarıdaki beş rivayeti Ehl-i Sünnet'in en muteber kitaplarından seçtik. Yoksa onların diğer kitaplarında bu kabilden yüzlerce örnek bulmak mümkündür.⁵ Ehl-i Sünnet'in muteber ve muhterem kâirlerinin tilavetine dikkat ederseniz, Kur'an'ın azaltılması veya çoğaltılmasıyla ilgili olmayan ve sadece bir kelimenin değiştirildiği yerlerde, onların değişik tilavetleri icra ettiklerini göreceksiniz. Örneğin Ankebut Sûresinin elli sekizinci âyetinde birçok Ehl-i Sünnet kârisi “لنؤتھم” kelimesi yerine, “لثوینھم” tabirini tilavet etmektedir. Bu rivayetlerin tam anlamıyla tahrifle ilgili olduğunu anlayan bazı Ehl-i Sünnet âlimleri, bunlardan tahrif adını kaldırmaya ve bu yerlerde “tilavet neshi” veya “hüküm neshi” gibi adları kullanmaya çalışmışlardır. Ama örnek sıfatıyla sorumuz şudur:

Yukarıdaki rivayetlerdeki üçüncü örneğin tilavetinin neshedilmesinin nedeni nedir? Çünkü bunun hükmü neshedilmemiştir ve onun içeriğinin benzeri⁶ “ارجع الى ربك راضية مرضية” âyetinde mevcuttur. Bunun silinmesine tahriften başka bir ad konulabilir mi? Yahut ikinci halifenin recm hükmünün ve onun tilavetinin bekası hakkındaki inancı, kendi hilafeti zamanında bu âyeti yeniden yazma kararı alması ve sonra da sadece halktan korkması nedeniyle bundan vazgeçmesi, kendisinin Kur'an'ın tahrif edildiğine inandığına bir delil sayılamaz mı?! Şia'nın kitaplarında buldukları ve insafsızca bu mektebe saldırmalarına sebep olan şey, bu rivayetlere benzer örneklerden başka bir şey midir!? Bu çelişki nasıl açıklanabilir?

Sonuç olarak aldığımız netice şudur: Hem Ehl-i Sünnet kitaplarında ve hem de Şia'nın kitaplarında tahrif ile ilgili rivayetler mevcuttur. Ama bununla birlikte her iki mektep de kesin olarak Müslümanlar arasında yaygın olan ve Şii-Sünnî her Müslümanın evinde bulunan mevcut Kur'an ile amel etmenin hidayet ve saadete ermek için en güzel kılavuz olduğu, onu Müslümanların vahdeti için bir etken bilip onların tefrika ve ayrılığına

⁴ a.g.e., c. 7, s. 175.

⁵ Örneğin Merhum Ayetullah Hoî kendi yazdığı *el-Beyan Tefsiri*'nin 202-205 sayfalarında tahrif hakkında Şii âlimlerinin inancını beyan ettikten sonra, tahrif ile ilgili Ehl-i Sünnet kitaplarında yer alan rivayetlerden on iki örneği zikretmektedir.

⁶ Fecr, 28.

araç kılmanmamız ve ilgili konuları siyasal ve mezhepsel olarak değil de ilmî bir şekilde dile getirmemiz gerektiği hususunda hemfikirdir. Bu konuda biri Şia kitaplarında ve diğeri de Ehl-i Sünnet kitaplarında yer alan ve bu hususa işaret eden iki rivayete dikkat ediniz:

1. Süfyan b. Semet İmam Sâdık'a (a.s) Kur'an'ın kıraatinde bulunan ihtilaflar ile ilgili bir soru sorduğunu belirtmekte ve İmam'ın şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

“(Diğer insanlar gibi) size öğrettikleri gibi Kur'an'ı tilavet edin.”¹

2. Resulullah'ın (s.a.a) sahabelerinden olan İbn Mesud şöyle demektedir: “Ben Kur'an'ı değişik kâriyelerden duydum ve onların tümünü (taşıdıkları ihtilaflara rağmen) birbirine yakın ve bir manada değerlendirdim. Bundan dolayı, bu hususta ihtilaf ve çekişmeden sakının. Kur'an'ın lafızlarının naklinde bulunan bazı ihtilaflar sizden birinin “helum”, “taal” ve “ikbel” gibi değişik lafızları bir mefhum için kullanması gibidir.”² Bu meselenin benzeri diğer dillerde de mevcuttur. Örneğin bir şahsı davet etmek için “şereflemdirin”, “buyurun”, “hizmetinizde olalım” ve benzeri onlarca lafız kullanılmaktadır ama bununla birlikte biz bunların hepsinin bir mana ve mefhumu yansıttığını kesinlikle biliyoruz.

Bu esas uyarınca, Kur'an-ı Kerim âyetleri âlimlerin ekseriyetinin görüşüne göre azalmamış ve çoğalmamıştır. Bununla birlikte eğer iki fırka içinden bazı şahıslar az bir değişikliğe inanıyorsa, onların bu inancı Kur'an'ın bütünlüğüne ve elimizde olan şeye bir zarar vermeyecektir.

Ehl-i Sünnet'e Göre Kur'an'da Velayet

Soru

Ehl-i Sünnet, Kur'an'daki velayeti nasıl tefsir etmektedir?

Kısa Cevap

Şia'nın inancına göre, müminlerin önderi Hz. Ali'nin (a.s) velayeti Âl-i İmran Süresinin 55. âyetinde açıkça beyan edilmiştir. Belirtilen veli ve

¹ Kuleynî, Muhammed b. Yakub, *el-Kâfi*, c. 2, s. 631, h. 15, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.k. 1365.

² Beyhâkî, *Sünen-i Kübra*, c. 2, s. 385, Daru'l-Fikir, Beyrut.

velayetten ne kastedildiği hususunda Şîi ve Sünnî âlimleri arasında ihtilaf vardır. Ehl-i Sünnet bunu sevgi ve dostluk velayeti manasında yorumlamış, Şîiler ise yönetim ve imamet velayeti manasında değerlendirmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Arap dilinde “velayet” kavramı dirayet veznindedir ve “Ve le ye” kökünden türemiştir. “Seka” veznindeki “vela” kelimesi ise yakınlık manasına gelir. “Gani” veznindeki “veli” kelimesi ise seven, arkadaş ve yardımcı anlamlarına gelir. Sözcük bilimciler veli kelimesinden türeyen “mevla” kelimesi için de yaklaşık yirmi bir mana zikretmişlerdir. Bunlar arasında malik, kul, sahip, ortak, rab, yardımcı, takipçi ve nimet veren anlamları sayılabilir.³

Sözcük bilimcilerin açıkça belirttiğine göre veli ve mevla kelimelerinin kullanımlarından biri, başkalarının işlerine önderlik etmek ve onların işini idare etmektir. Örneğin kadının velisi, onun evliliği hususunda karar alma hakkı taşıyan kimsedir. Aynı şekilde yetimin velisi, onun bacaklığını üstlenmiş kimsedir. Tebaanın velisi olmak ise halkın işlerini idare etmeyi üstlenmektir. Kanın velisi ise katili af veya kısas edebilecek şahıstır.⁴ Ragıb İsfahanî, velayet kelimesini, işleri idare etmek manasında tanımlamıştır.⁵ Veli, mevla ve velayet kavramları yukarıdaki şekillerde kullanılabilir.

Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında “ve le ye” kökünün muhtelif âyetlerde değişik kullanımlarını görmek mümkündür. İki yüz âyete yakın kullanımı vardır. Bu hususta velayet âyeti olarak bilinen Maide Süresinin 55. âyeti özel bir önem taşımaktadır.⁶ Bu âyetteki “veli” kelimesiyle neyin kastedildiği hususunda Şîi ve Sünnî âlimleri arasında ilme ve inanca dayalı bir ihtilaf vardır. Şîi âlimleri “veli” kelimesini önderlik velayeti olarak tanımlamakta, Ehl-i Sünnet ise sevgi ve yardım velayeti olarak yorumlamaktadır. Şîilerin kendi iddialarına dönük delili şudur: “innema” kelimesi ihtisasa

³ Zubejdî, Seyyid Muhammed, *Tacu'l-Arus*, c. 10, s. 399.

⁴ İbn Esîr Cezrî, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, c. 5, s. 229.

⁵ Ragıb-ı İsfahanî, *el-Müfredat*, s. 533.

⁶ انما وليكم الله ورسوله والذين آمنوا الذين يقيمون الصلاة و يؤتوا الزكاة وهم راكعون.

delalet ettiğinden, bu velayetten kasıt, özel bir velayet olmalıdır. Bu da Allah, Peygamber (s.a.a) ve âyetle belirtilen özellikleri ile müminlere öz-güdür. Lâkin velayet yardım manasında olursa “innema” kelimesi gereksiz ve fazla bir sözcük olacaktır. Çünkü böyle bir velayet kimseye özgü değildir ve Müslümanların tümü ona sahip olmalıdır. Her Müslüman, diğer Müslümanı sevmeli ve ona yardım etmelidir. Nitekim bu önemli husus, Tövbe Sûresinin 71. âyetinde de vurgulanmıştır. Bu âyetle geçen “veliyyukum” kelimesinin muhatabı, Peygamberin de (s.a.a) içinde bulunduğu toplumdaki bireylerin tümüdür. Yani “Ey müminler, Allah sizin velinizdir.” denmektedir. Allah’a atfedilen “resuluhu” kelimesinin gelmesiyle Hz. Peygamber (s.a.a) bu hitaptan çıkmıştır. Yani “Ey müminler Allah’a ek olarak Peygamber (s.a.a) de sizin velinizdir.” denilmektedir.

Bundan dolayı “vellezine amenu” cümlesi “resuluhu” kelimesine atfedildiği zaman “veliyyukum” kelimesinin muhatabı olan müminlerin, velayetin kendileri için ispat olduğu gurup dışında olması gerekir. Aksi takdirde “veliyyukum” manasız olacak ve herkes kendine yönelik velayet taşıyacaktır. Oysa bu ikisi muhal ve imkânsızdır.¹ Belirtilen noktaları kabul eden Şia, âyetle belirtilen özellikler ile beraber “ellezine amenu” cümlesiyle kastedilenin müminlerin önderi Ali (a.s) olduğuna inanmaktadır. Âyetin iniş sebebini bildiren hadisler de bu önemli tespiti onaylamaktadır.² Ehl-i Sünnet’in bu iddiaya yönelttiği eleştiri şudur: “Ellezine” kelimesi çoğuldur ve bir bireye delalet edemez.³ Bu eleştiriye yönelik iki cevap verilebilir:

1. Kur’an’da tekil yerine çoğul sözcükler kullanılmıştır. Nitekim Âl-i İmran Sûresinin 173. âyetinde, “naim” sözcüğü bu şekilde kullanılmıştır.⁴

2. Bu âyetle çoğul kullanılması, diğer şahıslar için bir rağbet ve motivasyon oluşturmak ve İmam Ali’nin (a.s) işinin sevabına eşit bir ödül almaya yöneltmek içindir.⁵

¹ Tûsî, Muhammed ibn-i Hasan, *et-Tibyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, c. 3, s. 559.

² Zemahşerî, Mahmut ibn-i Ömer, *el-Keşşaf an Hakayik-i Gavamidi't-Tenzil*, c. 1, s. 649.

³ Razî, Muhammed ibn-i Ömer, *Mefatihul-Gayb*, c. 12, s. 385

⁴ Abdu'l-Hüseyn Şerefu'd-Din, *el-Muracaat*, s. 248.

⁵ Zemahşerî, a.g.e.

Ehlibeyt İmamlarının İsmi Kur'ân'da Olmaması

Soru

Niçin Ehlibeyt İmamlarının ismi açık bir şekilde Kur'ân'da gelmemiştir?

Kısa Cevap

Ehlibeyt İmamlarının ismi, Kur'ân'da açık bir şekilde gelmemiş olsa dahi Hz. Muhammed'in (s.a.a) hadislerinde özellikle İmam Ali bin Ebi Talib (a.s) zikredilmiştir. Hz. Ali'nin (a.s) halifeliğinin resmi olarak açıklanmasının ve isminin zikredilmesinin en açık örneği Gadir-i Hum hadisidir. Gadir-i Hum hadisi, senet açısından mütevatirdir (kesin bilgi verecek kadar çoktur) ve içerik olarak da Hz. Ali'nin (a.s) halifeliğini açıkça belirtmektedir.

Bunun dışında Kur'ân-ı Kerim'de de Hz. Ali (a.s) hakkında inmiş âyetler vardır ve bu âyetlerin en önemlisi de Maide Sûresinin 55. âyetidir:

“Sizin dostunuz, sahibiniz, ancak Allah'tır ve Peygamberidir ve inanlar, namaz kılanlar ve rûkû ederken zekât verenlerdir.”

Şia ve Sünnilere ait tarih ve tefsir kitaplarına göre bu âyet, Hz. Ali'nin (a.s) namazda rûkû halindeyken yüzüğünü bir fakire vermesinden sonra inmiştir ve Hz. Ali'den (a.s) başka da bu âyetin tatbik edileceği birisi yoktur. Sonuç olarak Hz. Ali'nin (a.s) ismi Kur'ân'da açıkça gelmese de net bir şekilde o hazrete işaretlerde bulunulmuştur.

İsmi'nin neden açık bir şekilde gelmediğine dair ise en az iki cevap verilebilir:

1. Kur'ân'ın yapısı, konuları ince ayrıntılarına girerek değil, genel olarak, kural ve kaide şeklinde açıklamaktır. Bu yüzden İmam Sâdık'a (a.s) “Neden İmamların ismi Kur'ân'da zikredilmemiştir?” diye sorulduğunda şöyle cevap veriyor:

“Yüce Allah, namazı, zekâtı ve hacı ayrıntılı bir şekilde değil de genel kural ve kaide şeklinde açıklamış ve bunların ayrıntı ve inceliklerini Peygamber (s.a.a) anlatmıştır.”

Aynı şekilde Hz. Ali (a.s) ve Ehl-i Beyt imamlarının isimleri de Kur'an'da gelmeden Peygamber (s.a.a) tarafından açıkça söylenmiştir.

2. Bu tür konularda, muhalefet ihtimali çoktur. Bu yüzden, maslahat gereği konuların ayrıntıya girilmeden dolayı olarak açıklanması gerekir. Çünkü İmamların hilafetine muhalefet edilmesi konusu Kur'an ve dinin aslıyla muhalefet edilmesine sebep olabilirdi. Bu da Müslümanların yararına değildi. Çünkü Hz. Ali'nin (a.s) hilafetiyle muhalefet edenler, eğer bir âyet o hazretin velayetini net olarak açıklasaydı, o âyeti ortadan kaldırmaya veya tahrif etmeye veya değiştirmeye yöneleceklerdi. Böylesi bir durumda ise İslâm'ın son din olması ve Kur'an'ın da kutsal ve ebedi bir kitap olmasına rağmen değerlerinin zedelenmesi tehlikesi ortaya çıkacaktı. Yüce Allah, Kur'an'da "**Kur'an'ı biz indirdik ve biz koruyacağız**" diye buyuruyorsa, Kur'an'ı korumanın bir yolu da tabii yollardan onun tahrif edilmesine ve ona karşı çıkılmasına neden olacak düşüncelerin onda açıkça yer almamasıydı.

Bu yüzden İmamların imamlığı, Kur'an'da açık bir şekilde isimleri zikredilerek söylenmemiş ve Hz. Ali'nin (a.s) velayetine ve onun velayetinin resmi olarak ilan edilmesiyle ilgili olan âyetler ve Ehl-i Beyt'in masum olmasıyla ilgili olan Tathir âyeti, zahirde konuyla hiçbir alakası olmayan âyetlerin arasında zikredilmiştir. Bu sayede Kur'an'ı tahrif ve değiştirme düşünceleri en aza indirilmiş ve Kur'an tarih boyunca her türlü saldırılardan korunmuştur.

Ayrıntılı Cevap

Öncelikle şu noktalara dikkat edilmelidir:

1. Ehlibeyt İmamlarının isimleri, özellikle Hz. Ali'nin (a.s) mübarek ismi Hz. Muhammed'in (s.a.a) hadislerinde açık bir şekilde gelmiştir. Birçok yerde Hz. Resulullah (s.a.a), Hz. Ali'nin (a.s) halifeliği ve velayetini açıklamıştır. O yerlerden biri risaletin başlarında, risaletini kendi akraba ve yakınlarına ilan ettiği zamandır. Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

"Bana ilk iman getiren, benim vasım, vezirim ve halifem olur."

Hız. Ali'den (a.s) başka hiç kimse bu çağrıya olumlu cevap vermezince Peygamber (s.a.a) ona şöyle buyurdu:

“Benden sonra sen benim vasım, vezirim ve halifemsin.”¹

Diğer biri de “Gadir-i Hum” hadisidir ki Peygamber (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Ben kimin velisiysem, Ali de onun velisidir.”²

Aynı şekilde Peygamber'in (s.a.a) Hız. Ali'ye (a.s) buyurduğu “Men-zilet” hadisi:

“Senin bana olan konumun Harun'un Musa'ya olan konumu gibidir. Ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir.”³

Peygamber'in (s.a.a) Hız. Ali'nin (a.s) halifeliliğine dair olan hadislerinin çoğunluğu mütevatirdir (yakın derecesindedir) ve bu konuya Şia ve Sünnî kitaplarında işaret edilmiştir.⁴ Bir diğer hadiste ise Peygamber (s.a.a), Hız. Ali'den (a.s) başlayarak Hız. Mehdi'ye (a.s) kadar bütün Ehlibeyt İmamlarının isimlerini, Cabir İbn Abdullah Ensari'ye bildirmiştir.⁵

Sonuç olarak şu noktanın göz önünde bulundurulması gerekir; Ehlibeyt İmamlarının isimleri Kur'an'da açıkça gelmesede dahi, Kur'an'ın ifade-

¹ İbnu'l-Bertik, *el-Umde*, s. 121 ve 133; Seyyid Haşim Behranî, *Gayetu'l-Meram*, s. 320; Allâme Eminî, *el-Gadir*, c. 2, s. 278.

² Bu hadis, mütevatir (yakın derecesinde) bir hadistir ve Şia ve Sünnî kitaplarında gelmiştir. *el-Gadir* kitabında, birinci asırdan dördüncü asıra kadar bu nakledenler zikredilmiştir ve bunların başında, Peygamber'in (s.a.a) sahabelerinden 60 kişi vardır. Bu 60 kişinin isimleri, Ehl-i Sünnet kitaplarında bu hadisin ravileri olarak zikredilmiştir. Aynı şekilde Mir Hamit Hüseyin'in *Abakat* kitabında da mütevatir Gadir-i Hum hadisi zikredilmiştir.

el-Gadir, c. 1, s. 14-114; İbn'l-Meğazili, *Menakıb*, s. 25-26; Mutahhari, Murtaza, *İmamet ve Rehberlik*, s. 72-73.

³ *el-Umde*, s. 173-175; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned-i Ahmed*, c. 3, s. 32; *el-Gadir*, c. 1, s. 51; c. 3, s. 197-201.

⁴ *el-Gadir* ve *Abakat* kitaplarında, Hız. Ali'nin (a.s) imametiyile ilgili olan mütevatir hadisler hususunda çokça çalışmalar yapılmıştır. Ehl-i Sünnet'ten olan Fazıl Kuşçu da bazı mütevatir rivayetlerini reddetmemektedir. *Şerh-i Kuşçu Tecridu'l-İtikat Üzerine*, Hacı Tüsi.

⁵ Muhammed ibn-i Hasan Hurr Âmulî, *İsbatu'l-Hudat*, c. 3, s. 123; Süleyman ibn-i İbrahim Kunduzî, *Yenabiu'l-Meveddet*, s. 494; *Gayetu'l-Meram*, s. 267, c. 10, Misbah Yezdi'nin nakline göre, *İtikat Öğretimi*, c. 2, s. 185.

sine göre bütün sözleri vahiy olan¹ Peygamber (s.a.a), onların isimlerini açıkça beyan etmiş ve imam olduklarını vurgulamıştır.

2. Kur'ân-ı Kerim'de, açıkça ismi zikredilmese de Hz. Ali'nin (a.s) velayetine işaret edilmiştir. Şia ve Sünnî müfessirlerin geneli bu âyetin Hz. Ali (a.s) hakkında nazil olduğunu ve ondan başka hiçbir kimse hakkında olmadığını itiraf etmektedirler.² Bu ayet Maide Sûresinin 55. âyetidir:

“Sizin veliniz, ancak Allah'tır ve Peygamberidir ve inananlar, namaz kılanlar ve rükû ederken zekât verenlerdir.”

İslâm dininin kuralları içerisinde, rükû halinde zekât verilmesi gerektiğine dair genel bir kuralın olmadığına bakılacak olursa, bu âyetin, özel bir olaya işaret ettiği anlaşılabacaktır. Bu olay ise şöyledir: Hz. Ali (a.s) rükû halindeyken bir dilenci gelerek yardım talebinde bulundu. Hz. Ali (a.s) de parmağındaki yüzüğe işaret etti ve o dilenci de gelerek Hz. Ali'nin (a.s) parmağındaki yüzüğü alarak gitti.³ Bu yüzden âyet şöyle buyurmaktadır: Siz Müslümanların velayet ve yönetimi sadece⁴ Allah'a, Peygamber'e (s.a.a) ve Hz. Ali'ye (a.s) aittir ve ondan başka hiç kimsenin sizlere velayeti (yönetme hakkı) yoktur.

Buna göre Ehlibeyt İmamlarının isimlerinin Peygamber (s.a.a) tarafından açıkça söylendiği ve Kur'ân'da da Hz. Ali'nin (a.s) velayetine (halifeliğine) açıkça işaret edildiği anlaşılmıştır. Hak ve doğrunun peşinde olan insafli bir araştırmacı, az bir araştırma ve inceleme sonucu, Peygamber'in (s.a.a) kendisinden sonra halifelik hususundaki emrinin Hz. Ali (a.s) ve onun masum evlatlarının bu görevi taşımaları gerektiği doğ-

¹ “O, nefis arzusu ile konuşmaz. O (nun konuşması kendisine) vahyedilenden başkası değildir.” (Necm Sûresi 3 ve 4. âyetler)

² Tefsir kitaplarındaki konuyla ilgili âyetin açıklamasına müracaat edilebilir. Örneğin: Fahrüddin-i Razi, *et-Tefsiru'l-Kebir*, c. 12, s. 25; *Tefsir-i Numûne*, c. 4, s. 421-430; Celaluddin Suyutî, *Durru'l-Mensur*, c. 2, s. 393. Aynı şekilde Ehl-i Sünnet'in rivayet kitapları da bu olayı nakletmiştir. Örneğin: *Zehairu'l-Ukba*, Muhhibu'd-din Taberî, s. 88; Celaluddin Suyutî, *Li Bab-ı Negul*, s. 90; Alauddin Ali el-Metgî, *Kenzu'l-Ummal*, c. 6, s. 391 ve diğer birçok tefsir kitapları ki onların bazılarında *Tefsir-i Numûne*, c. 3, s. 425'te işaret edilmiştir.

³ Şehit Mutahharî, *İmamet ve Rehberiyet*, s. 38.

⁴ “İnnema” kelimesi, Arapça dil bilimcilerine göre sınırlandırmayı ifade etmektedir.

rultusunda olduğunu anlar. Ama imamların isimlerinin niçin Kur'an'da açıkça gelmediğine dair şu iki hususa işaret edilebilir:

1. Kur'an'ın yapısı: Dinin ister temel ve ister ikinci derecedeki ilkelereinden birçoğunun ayrıntıları Kur'an'da ince ayrıntılarına girilerek değil, genel bir kural ve kaide şeklinde açıklanmaktadır.

Bu cevap İmam Cafer Sâdık'tan (a.s) nakledilen bir hadiste geçer.⁵ İmam (a.s) sözlerini desteklemek amacıyla üç örnek verir: Birinci örnek namaz hususundadır. Kur'an-ı Kerim, konuyu genel bir şekilde ortaya koymakta ve namazın nasıl kılınacağı ve kaç rekât olduğu hususunda bir bilgi vermemektedir. Peygamber (s.a.a) namazın nasıl kılınacağını ve her namazın kaç rekât olduğunu Müslümanlara açıklamıştır. İkinci örnek Kur'an'da sadece genel bir kural olarak zikredilen zekât konusudur. Ama Peygamber (s.a.a), nelere zekât geldiğini ve her birinin nisabının ne kadar olduğunu belirlemiştir. Üçüncü örnek Kur'an'da farz olduğu bildirilen hac hükmüdür. Yine Peygamber (s.a.a), haccın nasıl yapılacağını ve hükümlerini Müslümanlara açıklamıştır.⁶

Sonuç olarak Kur'an'ın bütün konuları ince ayrıntılarıyla zikretmesini beklemek yersiz bir beklentidir. Kur'an-ı Kerim'de öğlen namazının dört rekât olduğunun geçmemesi bahanesiyle iki rekât kılınmadığı gibi, aynı şekilde imamet ve Ehl-i Beyt konusunda da, Ehlibeyt İmamlarının isimlerinin bir bir açıklanmamış olması, Ehl-i Beyt ekolüne uyulmaması için bir delil olamaz. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de hacda yedi defa tavaf edileceğinin gelmeyişi, tavafın terk edilmesini gerektirmez.

⁵ Kuleynî, *Kâfi*, Huccet Kitabı, Bâb-ı Ma Nesse Allahu ve Resuluhi al-Eimmeti Vahiden fe Vahiden, c. 1.

⁶ Rivayetin metni şöyledir: Ebi Basir'den şöyle naklediliyor: İmam Cafer Sâdık'a (a.s) şu âyetin açıklamasını sordum: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e de itaat edin ve sizden olan emir sahibine de itaat edin." (Nisa Sûresi 59. âyet) İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Bu âyet, Ali ibn-i Ebi Talib, Hasan ve Hüseyin hakkında nazil olmuştur." Ben İmam'a (a.s) şöyle dedim: "İnsanlar şöyle diyorlar: Ali'nin ve Ehl-i Beyt'inin isimleri Kur'an'da neden gelmemiştir?" İmam (a.s) şöyle buyurdu: "Onlara deyin ki: Peygamber'e (s.a.a) namaz nazil oldu ama Peygamber (s.a.a) açıklayana kadar kaç rekât olduğu insanlara bildirilmedi. O'na zekât nazil oldu ama Peygamber (s.a.a) açıklayana kadar onlara kırkıta bir olduğu bildirilmedi. O'na hac nazil oldu ama Peygamber (s.a.a) açıklayana kadar yedi defa tavaf edileceği onlara söylenmedi."

2. İhtilaf Sebebi Olmaması: Böylesi muhalefet edilmesi ihtimali çok olan konuların maslahat gereği Kur'an-ı Kerim'de dolaylı olarak gelmesi gerekir. Çünkü Hz. Ali'nin (a.s) halifeliğiyle olan muhalefet, Kur'an'la muhalefete sebep olacağından, bu gibi konuların Kur'an'da açıklanmasının Müslümanlar arasında şiddetli çatışmalara yol açacağı, onların yararına olmayacağı açıktır. Elbette Yüce Allah, Kur'an'da **"Kur'an'ı biz indirdik ve biz koruyacağız"**¹ diye buyuruyorsa, onu tahrif, artırma ve eksiltmeden korumanın bir yolu da Müslüman gözüken münafıkların Kur'an'ı tahrif etmeye meyilleri olmayacağı şekilde açıklanmasıylaadır. Çünkü ancak bu şekilde heva, heves ve ihtilaftan dolayı içlerinde tahrif veya değiştirme isteğinin bazılarında oluşması önlenmiş oluyor ve Kur'an-ı Kerim'in hürmeti ve değeri korunmuş oluyordu.²

Üstat Şehit Mutahharî, açıklamalarında bu cevabı şu şekilde beyan etmişlerdir: "Niçin Kur'an'da Hz. Ali'nin (a.s) imamet ve halifeliğinin isim getirilerek açıklanmadığı konusuna şöyle cevap verilir: Öncelikle Kur'an'ın yapısı, konuları genel bir kural şeklinde beyan etmektir. İkinci olarak da Yüce Allah, bilahare heva ve heveslerin bu konuya karışacağını bildiği için bunun Kur'an'da açık bir şekilde sunulmasını istememiştir. Hatta konu bu şekilde sunulmasına rağmen, bunlar yorum ve içtihat yaparak Peygamber'in (s.a.a) amacı öyle değil böyledir, dediler. Yani bu hususta açık bir âyet dahi gelseydi, onu da yorumlayarak kendilerine göre bir şey çıkartırlardı. Peygamber (s.a.a) kendi sözlerinde açıkça şöyle buyurmuştur:

"Ben kimin velisiysem Ali de onun velisidir."

Bundan daha açık bir söz olabilir mi? Ama Peygamber'in (s.a.a) bu apaçık sözünü hiçe saymakla, Peygamber'in (s.a.a) vefatının hemen ardından son derece açık olan bir Kur'an âyetini hiçe saymak arasında çok fark vardır. Bu yüzden ben, "Hilafet ve Velayet" kitabının önsözünde şu cümleyi naklettim: Bir Yahudi, Hz. Ali (a.s) zamanında Müslümanların hepsini, İslâm'ın başlarında gerçekleşen olumsuz olaylarla yenilgiye uğratmak isteyerek Hz. Ali'ye (a.s) şöyle dedi: "Daha Peygamber'i (s.a.a)

¹ Bu noktayı, Üstat Hadevî Tahrani, "İçtihadın Kelami Kaynakları" nda ele almıştır ama bu kitap basılmamıştır.

² a.e.

defnetmemiştiniz ki onun üzerinde ihtilaf ettiniz.” Hz. Ali (a.s) şöyle cevap verdi:

“Biz Peygamber (s.a.a) hakkında ihtilaf etmedik. Biz Peygamber’in (s.a.a) bize verdiği emir üzerinde ihtilaf ettik. Ama siz daha ayaklarınız deniz suyundan kurumadan, tevhit inancınızı bir kenara atıp peygamberinizden sizin için putperestlerin ilahları gibi put yapmasını istediniz.”

Yani bizim aramızda gerçekleşen olaylarla sizin aranızda gerçekleşen olaylar arasında çok farklılık vardır. Biz Peygamber (s.a.a) hakkında ihtilaf etmedik, sadece onun emrinin anlam ve manasının ne olduğunda ihtilaf ettik. Her halükârda yapacakları işin dışındaki yorumu (gerçekte bu şekilde olmasa da), onlar Peygamber’in (s.a.a) maksadını böyle zannederek hataya bulaştılar ve sonuçta Peygamber (s.a.a) sözünü bu şekilde yorumladılar denmesiyle, Kur’ân’ın açık âyetini attılar veya Kur’ân’ı tahrif ettiler denmesi arasında çok farklılık vardır.”³

Demek ki Ehlibeyt İmamlarının veya en azından Hz. Ali’nin (a.s) isminin açıkça zikredilmemesinin asıl hedefi Kur’ân’ın tahrif, eksiltme ve artırmadan korunması içindir. Dikkat edileceği üzere “Tathir”⁴, “Tebliğ”⁵ ve “Velayet”⁶ âyetleri, Peygamber’in (s.a.a) hanımlarıyla veya diğer hükümlerle birlikte ya da Ehl-i Kitab’ın dost edinilmemesiyle ilgili konuların aralarında gelmiştir. Ama insaflı bir araştırmacı biraz dikkat edecek olursa, bu âyetin yapısının, önceki ve sonraki âyetlerden farklı olduğunu ve özel bir amaç için buraya konulduğunu anlayacaktır.⁷

³ *İmamet ve Rehberlik*, s. 109-110, 27. baskı, Sadra yayınları, Tahran, 1381.

⁴ Ahzab Sûresi 33: “Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”

⁵ Maide Sûresi 55: “Sizin dostunuz, sahibiniz, ancak Allah’tır ve Peygamberidir ve inananlar, namaz kılanlar ve rükû ederken zekât verenlerdir.” Bu âyet Yahudi ve Hristiyanların dost edinilmemesiyle ilgili âyetlerden sonra gelmiştir.

⁶ Maide Sûresi 67: “Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun.” Bu âyet, murdar ve eti yenmesi haram olan hayvanların hükümleriyle ilgili âyetlerin arasında gelmiştir.

⁷ Bu nokta da aynı şekilde, Üstat Hadevî Tahrânî, “*İctihâdın Kelami Kaynakları*” derslerinden alınmıştır. *Teb* kitabının ikici cildinde gelecektir.

Erkeklerin Kadınlardan Üstün Tutulması

Soru

Bakara Sûresinin 228. âyetinde şöyle buyruluyor: “Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır.” Acaba bu âyet kadının küçültülmesi ve erkeğin övünmesi için bir vesile olmayacak mıdır?

Kısa Cevap

Kur'an'ı Kerim'de erkeklerin kadınlardan üstün olma meselesi söz konusu edilmiştir. Bu meselenin ortaya konması, erkeklerin bütün yönlerden kadınlardan daha üstün kabul edilmesi anlamında değildir. Birçok âlim ve müfessirin görüşüne göre, erkeklerin kadınlara nispetle üstün olmasının sebebi, erkeklerin sahip oldukları özellikler ve bu özellikler sayesinde aile idaresinin sorumluluklarını tüm yönleriyle yerine getirebilmesidir. Gerçekte bu üstünlük, erkeklerin adaletli biçimde yerine getirmekle yükümlü oldukları bir sorumluluk olup övünme ve kadınların haklarının görmezlikten gelinmesine kaynaklık edecek bir ayrıcalık değildir.

Ayrıntılı Cevap

İnsanların çeşitli şekil ve münasebetlerde birbirine nispetle faziletli veya üstün bilinmesi konusu Kur'an-ı Kerim âyetlerinde geçmektedir. Bunların bir kısmına aşağıda değinilmiştir:

1. İnsanların diğer yaratılmışlara üstünlüğü:

“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yaratıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”¹

2. İnsanların birbirine üstünlüğü:

“Allah, rızık konusunda kiminizi kiminizden üstün kıldı.”²

3. Bir kavmin başka bir kavme üstünlüğü:

¹ İsrâ, 70.

² Nahl, 71.

“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve (bir zamanlar) sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.”³

4. Peygamberlerin birbirlerine üstünlükleri:

“İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah'ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya ise açık deliller verdik ve onu Ruhü'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik.”⁴

5. Erkeğin kadına üstünlüğü:

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar.”⁵

6. Müminlerin birbirlerine üstünlükleri:

“Herkesin amellerine göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.”⁶

Buna binaen yukarıda zikredildiği üzere Yüce Allah'ın hekîmane iradesi esasınca fertleri bazı özellikleri hasebiyle başkalarına üstün kıldığında hiç şüphe yoktur. Ancak bilmemiz gerekir ki Allah-u Teâlâ'nın bazı fertlere bahşettiği üstünlüğün, insanın rızık konusunda diğerlerine üstünlüğü gibi, bazen maddî boyutu vardır, bazen de peygamberin diğer insanlara nispetle hidayet nimetinde olduğu gibi bu üstünlüğün manevî boyutu vardır. Bazen bu derece ve faziletlerden dünyadaki üstünlük kastedilmiştir, bazen de ahiretteki üstünlük.

Ama Kur'an âyetlerinde bahsedilen erkeklerin kadınlara üstünlüğü meselesi, âlim ve düşünürlerin çeşitli görüşler ortaya koymasına sebep olmuştur. Bazı müfessirler zahiri çıkarımla erkeklerin tüm yönleriyle kadın-

³ Bakara, 47.

⁴ Bakara, 253.

⁵ Nisa, 34.

⁶ En'am, 132.

lardan üstün olduğunu ortaya koyma çabasındadırlar.¹ Aynı şekilde batı düşüncesi ve insan hakları meselesinin etkisinde kalan bazıları, erkeklerin üstünlüğünü batı toplumlarına hâkim kurallarla uyusacak şekilde açıklamaya çalışmışlardır. Bunlar arasında ataerkil ve feminist eğilimden ayrı olarak konuyu açıklayan üçüncü bir bakış açısı da vardır.

Erkeklerin üstünlüğünü konu eden âyetlerden bir tanesi Bakara Sûresinin 228. âyetidir ve bu âyette geçen “derece” kelimesi, üstünlüğü bildirir.

Müfessirler bu âyetin tefsiri ve “derece” kelimesiyle neyin kastedildiği konusunda görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşlerin en önemlilerinden iki tanesine işaret edilecektir:

Bir gurup “derece” kelimesiyle erkeğin talâk ve eşine tekrar dönme hakkının kastedildiğini ileri sürmüşlerdir.² Başka bir gurup da âyette geçen “derece” kelimesinden, Nisa Sûresinin 34. âyetinde işaret edilen, erkeğin aile reisliği ve idareciliğinin kastedildiğini söylemişlerdir.³

Dolayısıyla bu âyet ve diğer âyetlerin zahirinden yararlanarak, erkeklerin kadınlara nispetle daha çok ayrıcalıklara sahip olduğu görülür. Bundan dolayı bazılarında “Bu üstünlük Allah’ın adaletiyle nasıl uyusabilir?” sorusu öne çıkar.

Kadın ve erkeğin cismî ve ruhî güçleri arasındaki var olan fark dikkate alındığında bu sorunun cevabı aydınlığa kavuşur. Kadın, vazifelerini yerine getirebilmesi için erkeğin vazifelerinin gerektirdiğinden farklı yaratılmıştır ve bu sebeple farklı hislere sahiptir. Yaratılış kanunu, hasas annelik vazifesini ve güçlü neslin yetiştirilmesini kadının sorumluluğuna bırakmış ve bundan dolayı kadına içgüdü ve duygulardan daha çok pay vermiş ve aynı kanun gereğince çok daha ağır toplumsal sorumlulukları erkek cinsine bırakmıştır. Buna binaen adaleti uygulamak istersek, daha fazla dayanıklılık ve şiddetli tahammül gerektiren birtakım ağır

¹ İbni Kesir Dimeşki, İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut, h.k. 1419, Menşurat-ı Muhammed Ali Bizun, Daru'l-kutubi'l-ilmîye, c. 1, s. 45.

² Nefci Humeynî, Muhammed Cevad, *Tefsir-i Âsan*, Tahran, h.k. 1398, 1. baskı, İntişaratu'l-İslamiye, c. 2, s. 62.

³ Hicazî, Muhammed Mahmut, *Et-Tefsiru'l-Vâzih*, Beyrut, h.k. 1413, 10. baskı, Daru'l-Ceylu'l-Cedid, c. 1, s. 144.

toplumsal vazifeleri erkeğin sorumluluğuna bırakmamız ve daha çok iç-güdü ve duygusallık gerektiren vazifeleri de kadının sorumluluğuna bırakmamız gerekecektir. Bu sebeple ailenin idaresi erkeğin ve aile idaresinin yardımcılığı da kadının sorumluluğuna bırakılmıştır. Her halükârda bu, toplumda kadınların, varlıklarını gerektiren iş ve vazifeleri üstlenmelerine engel teşkil etmez ve annelik vazifesinin yanında başka hassas vazifeleri de yerine getirebilirler. Aynı şekilde bu fark, kadınların manevî, ilmî açıdan ve takva makamlarında ilerlemesine ve bazı kadınların birçok erkeklerden daha çok gelişim göstermesine de mani olmayacaktır.

İlahi hikmet ve tedbir, insanın toplumda beden ve ruhuyla uyumlu vazifelerle uğraşmasını gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde Allah-u Teâlâ'nın hikmeti, kadınların sorumluluğuna bıraktığı vazifeler karşısında, vazife ve hak arasında uyum ve ölçünün tesisi için apaçık kuralların kararlaştırılmasını gerektirmektedir.⁴

Aynı şekilde eklenmesi gerekir ki keyfiyet açısından toplum içinden bir tabakanın başka bir tabakaya hükmetmesinin bizzat kendisi, beşerî maslahatlardan biri olduğundan, üstünlük ilahi nimetlerden bir tanesidir. Zira hâkim tabaka elinde bulundurduğu güçten dolayı, aşağıda yer alan tabakanın işlerini çekip çevirecek ve onların yaşamını temin edecektir.⁵

Erkek ya da kadın bir kimsenin aile idaresini üstlenmesinin gerektiği dikkate alındığında, bu üstünlüğün erkeğin yerine kadına verildiğini düşündüğümüzde yine de bu sorunun devam edeceği görülecektir. Bunun için bazı özelliklerde kadın ve erkek arasındaki fark ve erkeğin üstünlüğü, Allah'ın hekimane işlerinden ve aile düzeninin gereğindendir. Elbette kadın ve erkeğin her birisinin sahip olduğu özellikler esasınca, aile düzeninde belirli işlevleri vardır ve belirli haklardan yararlanırlar.

Oysa Allah tarafından erkeklere üstünlük bağışlanmasının övünç, benlik ve kötüye kullanım kaynağı olması ve kadınların haklarının görmezlikten gelinmesiyle sonuçlanması mümkündür. Bu durumda şöyle

⁴ Mekarim Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, Tahran, h.ş. 1374, 1. baskı, Daru'l-Kutub'l-İslamiye, c. 2, s. 158.

⁵ Musevî Hamedani, Seyyid Muhammet Bâkır, *Tercüme-i el-Mizan*, Kum, h.ş. 1374, 5. baskı, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Müderrisin-i Havza-ı İlmiyyeyi Kum, c. 12, s. 42.

dememiz gerekir: Allah-u Tebarek ve Teâlâ, insanları kendi nimetlerinden faydalandırırken, onların bu bağışları suistimal etme meselesini dikkate almaksızın insanların tamamını bu nimetlerden nasiplendirmiştir.¹ Elbette söylenmesi gerekir ki insanın amelleri, ilahi nimetlerin devam edip artması ya da bu nimetlerden mahrum kalınmasında etkisiz değildir.²

Aynı şekilde erkeklerin yukarıda zikredilen üstünlüğü, onların uhrevî üstünlük sebebi olamaz. Yani insanların pek çok mal ve servete sahip olmaları, başkalarına nispetle daha fazla haklara ve daha çok bedensel güce sahip olmaları, onları Yüce Allah katında yüksek bir konuma çıkarmaz. Kur'an açısından hakiki meziyet ve üstünlük, takva ve salih ameldir.³ Bu sebeple Yüce Allah insanları birbirleriyle ilişkilerinde sürekli tekebbürden⁴, bencillikten ve başkalarıyla istihza etmekten kaçınmaya davet etmiştir.⁵

Söylenmesi gereken başka bir nokta da şudur: Yüce Allah kadınlara nispetle erkeklerin üstünlüğünü ve bu özellik esasınca sahip oldukları sorumluluğu kendi hallerine bırakmamıştır. Bilakis Yüce Allah erkeklerle, kadınların haklarını hatırlatarak benlik ve tek taraflı düşünce temelinden uzak durulacak adilane ve ahlâkî bir ortamın oluşturulması için defalarca hukukî talimatlar, aileye sahip olma ahlâkî ve kadınlara davranış şekli hususunda erkeklere tavsiyelerde bulunmuştur. Kur'an-ı Kerim'de erkeklerin kadınlara nasıl davranmaları gerektiği ve kadınların sahip oldukları haklar dikkate alınarak bu doğrultuda birkaç esasa işaret edilmiştir:

1. Adalet esasına göre davranmak: İslam'da kanun koyma temeli, adalet esasına göre bina edilmiştir.⁶ İslam dini, gerek idari, gerek toplumsal; yaşamın tüm sahalarını kapsayan kurallarıyla insanlara adaletle uymayı tavsiye etmiştir.⁷ Erkeğin, topluma yayılan idareciliğin bir parçası ve toplumun küçük bir birimi olan aile idaresi de bu esas üzerine şekillenmiştir. Yani erkek, düzenin oluşması ve aile merkezinde çeşitli açılardan gerekli uyumun sağlanması yanında adaletin uygulayıcısı da sayılır.

¹ İsrâ, 20.

² İbrahim, 7.

³ Hucûrat, 13.

⁴ İsrâ, 37.

⁵ Hucûrat, 11.

⁶ Nisa, 135.

⁷ A'raf, 29.

Gerçekte erkek, hükümet hakkına sahiptir, ama hükmetme hakkı yoktur. İslam'da hükümet, işlerin adalet üzere çekip çevrilmesi, hükmetme ise zorbalık anlamındadır. İslam erkeğe zorbalık hakkını vermemiş, bilakis çok yönlü amel edebilmesi için ona hükümet hakkını vermiştir. Bu da verilmiş bir vazifeden fazlası değildir. Erkek, ailenin reisidir, yani ailenin maslahatı çerçevesinde emredip nehiy edebilir ama zorbalık hakkına sahip değildir, yani aile maslahatına aykırı davranmaya hakkı yoktur.⁸

Bu esasa Allah'ın adaleti ve rızası ekseninde hareket eden erkeğin reisiği caizdir. Birçok âyette kadınlara, cahiliye gelenek ve göreneklerine dayanan zulüm ve davranışların gösterilmesinden kaçınılması ve onların haklarına riayet edilmesi işlenmiştir.⁹

2. İyilik ölçüsüne riayet etme ilkesi: Kur'an-ı Kerim'in çeşitli âyetlerinde ve çeşitli münasebetlerle iyilikle davranmak hatırlatılmış, kadın-erkek herkese bu ilkeye riayet etmeleri tavsiye edilmiştir. Konuyla alakalı ve iyilikle davranmayı konu alan âyetleri incelediğimizde yaşamın çeşitli boyutlarında erkeklerin kadınlara nasıl davranması gerektiğini anlatan âyetlerle karşılaşırız. Evlilik, boşanma¹⁰, birliktelik(muaşeret)¹¹, kadınların malî hukuku, mehir¹², çocuğa süt verilmesi¹³ vd. örneklerde olduğu gibi erkeklerin iyilik esasınca davranması ve zulüm etmemeleri konusuna dikkat çekilmiştir. Bu esasa göre erkek, iyilik ölçüsünün dışına çıkarak kadına zorbalık etme ve kendi görüşünü zorla kabul ettirme hakkına sahip değildir.

İyilik (maruf) kelimesi, halkın toplumsal yaşamında tanıdığı, inkâr etmediği ve cahil olmadığı işlerin tamamı anlamındadır. Yüce Allah kadınlarla muaşeret emrini, iyilikle davranma kaydı altına aldığından, kadınlarla muaşeret eden kimselerin buna uyması gerekir.¹⁴

⁸ Mutahharî, Murtaza, *Mecmuayı Âsar*, c. 21, s. 117.

⁹ Nisa, 19.

¹⁰ Bakara, 231.

¹¹ Bakara, 231.

¹² Bakara, 236.

¹³ Bakara, 233.

¹⁴ Tabatabaî, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru'l-Mizan*, Musevî Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, Kum, h.ş. 1374, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Müderrisin-i Havza-ı İlmiyeyi Kum, 5. baskı, c. 4, s. 405.

Elbette “maruf” kelimesinin anlamı kanuna tabi olmak ve adalete uymaktan çok daha geniştir ve bu anlamları içermesinin yanında, değersel ve ahlâkî işleri de kapsar. Yani Yüce Allah, aile reisliğini erkeklere bırakmış, adalet esasına uymayı, muâşeretini ve bunun yanında aile içinde değersel ve ahlaki davranışlarda bulunmayı da tavsiye etmiştir.

Dolayısıyla kadınlarla iyilik ölçüleriyle muâşerette bulunmak, adalet ve insaf üstü davranmaktır¹ ve başka bir ifadeyle Allah-u Teâlâ'nın emriyle uyuşacak bir yaşamdır ki kadın haklarına riayet edilmesi de böyle bir yaşamda olabilir.

3. Sevgi ve merhamet ilkesi: Erkeğin hâkimiyeti her türlü zorbalıktan uzak, şefkat ve merhamet esasınca olmalıdır. Kur'an bu konuda şöyle buyurur:

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”²

Erkeğin sevgi esasına uygun ve iyi davranması, kadını etkileyen en temel faktörlerdendir.

Buna binaen söylenildiği üzere, Yüce Allah kadın ve erkeklerin her birine yetiler vermiş ve bu yetiler esasınca onlar arasında karşılıklı hak ve yükümlülükler belirlemiştir. Aynı şekilde Yüce Allah kendi hikmeti gereğince, erkeğin bazı yetilerini kadınlardan üstün kılmış ve bu esas üzere aile sorumluluğundaki üstünlüğü erkeğe bırakmıştır. Konuya dakik olarak bakarsak bu üstünlüğün zorbalık veya övünme vesilesi olacak bir ayrıcalık değil, bilakis aileyi idare edebilmesi için erkekte sorumluluk duygusunu ortaya çıkaran sebep olduğunu görürüz.

¹ Feyz-i Kâşânî, Molla Muhsin, *Tefsir-i Sâfi*, Tahran, h.k. 1415, İntişaratu's-Sadr, 2. baskı, c. 1, s. 434.

² Rum, 21.

Fakirlere İnfâk Etmenin Felsefesi

Soru

Bakara Sûresinin 254. âyetinde olduğu gibi birçok âyette insanlar infâk etmeye davet edilmiş ve çoğu zaman malından infâk etmeyen kimselerin cezasının cehennem ateşi olduğu söylenmiştir. Ben başkalarına yardım etmenin iyi bir şey olduğunu inkâr etmiyorum ama Allah, bana muhtaç olmaması için niçin ona da mal-mülk vermedi? Allah'ın ondan esirgediğini niçin ben telafi edeyim? Yani benim Allah'tan daha merhametli olmam gerekiyor ve böyle olmaması durumunda yerim ateş mi olacaktır?

Kısa Cevap

Bazen “Falanca fakirdir ve mutlaka bir şey yaptığı için Allah onun fakir kalmasını istiyor. Biz zenginiz ve mutlaka işlediğimiz bir amelden dolayı Allah'ın lütfu kapsamına girmişiz. O halde ne onların fakirlikleri ve ne de bizim zenginliğimiz hikmetsiz değildir!” denilir. Hâlbuki infâk emrinin çeşitli hikmet ve felsefeleri vardır. Bunların bazıları:

1. Servet sahibi kimselerin imtihan edilmesi. 2. İnsanların kalbini şiddetli dünya sevgisinden kurtarmak. 3. İnsanların kalbini yumuşatmak. 4. İlahi nimetlere şükür. 5. Nimetlerin artması. 6. Psikolojik ve ruhi dinginlik. 7. Bela ve kötü ölümün kaldırılması... Elbette infâkın helal ve meşru mallardan olması suretinde bu eserler görülür. Aksi takdirde Allah kabul etmez ve bereket vermez.

Ayrıntılı Cevap

Söz konusu âyette şöyle buyrulur:

“Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir.”³

Bu âyet Müslümanlara hitap etmektedir ve toplumun vahdetinin, idare ve savunma kurumlarının güçlenmesini sağlayacak vazifelerden birine değinmektedir.

³ Bakara, 254.

Daha sonra kıyamet gününde insanın kurtuluşunu sağlayacak ve terk edilmesi durumunda mal biriktirip başkalarına cimrilik ettiği için zor duruma düşmesine sebep olacak olan infâkın uhrevî eserlerine işaret edilmektedir.¹

Söz konusu ettiğiniz soru hakkında şöyle denilmesi gerekiyor: Kur'an böyle bir soruyu kâfirlerin dilinden nakletmiş ve onların inatçılıkları ve yüz çevirmeleri gibi önemli konulardan birinin üzerine parmak basarak müminlere şöyle buyurmuştur:

**“Onlara, “Allah’ın sizi rızıklandığı şeylerden Allah yolunda harca-
yın” denildiği zaman, inkâr edenler iman edenlere, “Allah’ın, dilemiş
olsa kendilerini doyurabileceği kimselere mi yedireceğiz? Siz ancak
apaçık bir sapıklık içindesiniz” derler.”²**

Sıradan ve dar görüşlü cimri kimselerin mantığı şöyledir: Kendilerince daha çok mal biriktirmek ve cimriliklerini yorumlamak için derler ki: “Falanca fakirdir ve mutlaka bir şey yaptığı için Allah onun fakir kalmasını istiyor. Biz zenginiz ve mutlaka işlediğimiz bir amelden dolayı Allah’ın lütfu kapsamına girmişiz. O halde ne onların fakirlikleri ve ne de bizim zenginliğimiz hikmetsiz değildir!”

Eğer rızık veren Yüce Allah ise siz niçin bizden fakirlere rızık vermemizi istiyorsunuz? Allah onların mahrum olmasını istediye o halde biz niçin Allah’ın mahrum bıraktığını rızıklandıralım?

Bu kimseler Allah’ın çeşitli hikmet ve felsefeler içermesinden dolayı infâkı emrettiğinden gafildirler. Bu hikmet ve felsefelerin bazıları şunlardır:

1. Servet sahibi kişilerin imtihan edilmesi: Dünya denenme ve imtihan sahasıdır. Yüce Allah kimini yoklukla ve kimini de zenginlik ve servetle imtihan ederken bazen de bir insanı farklı iki zamanda, her ikisiyle imtihan eder. Kul, fakirlik anındaki şükrü ve zenginlik anında kendisine verilenden infâk edip etmeyeceği bakımından sınanır.

¹ Tefsir-i Numûne, c. 2, s. 258.

² Yâsin, 47.

2. İnsan kalbinin şiddetli dünya sevgisinden kurtarılması: İmamların hadislerinde dünya sevgisi, her türlü hata ve günahın sebebi sayılmıştır.³ İnfâk, yerilen bu sevginin ortadan kalkmasını sağlar.

3. İnsanın kalbini yumuşatır: Kalp yumuşaklığı, taş kalpli olmanın tersidir. Kalbin kasaveti, insanı insanlıktan çıkarır ve çoğunlukla bu haldeki insanın günah ve cinayet işlemesi kolaylaşır ama insan ne zaman başka kişilerin ihtiyaçlarının temin edilmesine teveccüh eder ve onların rahat yaşamalarından kendini sorumlu bilirse, yumuşak bir kalbe sahip olacaktır.

4. İnfâk, ilahi nimetlerin şükrüdür: İlahi nimetlere şükür, çeşitli yollarla olur ve en iyi şükür, amelî şükrüdür.

5. Nimetin artması: Yüce Allah infâk eden mümin ve takvalı insanlara misliyle, hatta bazen binlerce -en azından on misli- maddî ve manevî bağışta bulunarak infâklarının yerini doldurma güvencesi vermiştir.⁴ Böylelikle infâk edenlerde, böyle bir ruhiye ve inanç meydana gelecek ve bu doğrultuda elleri ve kalpleri daha bir açık olacaktır. İnfâk eden kimseler hiçbir zaman eksiklik ve fakirlik hissine kapılmazlar, aksine böyle kârlı bir ticarete bulunduklarından dolayı Allah'a şükür ederler.

Mümin insan malının azalması, fakirliğe düşmek vb. şeylerden korkmadığı gibi yaptığı bu işin, kârlı bir alışveriş olduğundan, sermayesinin korunduğundan ve malının artacağından emindir.

6. İnfâk, imanın sağlamasıdır: İmanın ölçüsü, sağlaması yapıldığında belli olur. Sağlaması yapılmayan iman ise sadece söz mesabesindedir. Amelen kendini göstermezse bir değeri olmayacaktır. Kur'an bu konuda şöyle buyurur:

“İman edenler ancak, Allah'a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.”⁵

³ Kuleynî, Muhammed b. Yakup, *el-Kaîfî*, Tahran, h.ş. 1365, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, c. 2, s. 131.

⁴ “Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır.” (Hadid, 18.)

⁵ Hucûrat, 15.

7. Psikolojik ve ruhi dinginlik: Genel olarak amellerin ve özel olarak infâkın eserlerinden bir tanesi psikolojik ve ruhi dinginliğe ulaşmaktır. Dinginliğe ulaşmada infâkın rolüyle ilgili şu âyet gösterilebilir:

“Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.”¹

8. Beladan ve kötü ölümden korur: Beladan ve kötü ölümden korunmak, infâkın eserlerindendir ve rivayetlerde de buna işaret edilmiştir. İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurur:

“Sadaka yetmiş belayı ve kötü ölümü insandan uzaklaştırır, çünkü sadaka veren kimse hiçbir zaman kötü ölümle dünyadan gitmez.”²

Buna binaen her ne kadar yaratılış düzeni Allah-u Teâlâ'nın yeryüzünü tüm bahşettikleriyle insanın ihtiyarına bırakması, insanın kendi ameliyle tekâmül yolunu kat etmesi için özgür kılınması ve insanı türlü taraflara çeken içgüdülerle yaratması üzerine kurulu olsa da Yüce Allah kendi şariat düzeninde, içgüdülerin kontrol edilmesi, nefislerin süslenmesi ve insanların eğitilmesi için cömertlik, fedakârlık, bağış ve infâk yolunu çizmiştir. Allah'ın yüce halifelik makamına ulaşma yetisine sahip olan insan, bu yollarla o yüce makama ulaşacaktır. Aynı şekilde Yüce Allah zekât yoluyla nefisleri temizleyecek, infak yoluyla kalpten cimriliği arındıracak ve insan yaşamında binlerce fesadın kaynağı olan toplumsal tabakalar arasındaki mesafeyi ortadan kaldıracaktır. Başka bir ifadeyle Yüce Allah, hem bu dünyanın, hem de insanın tekâmüle ulaşması için dünya işlerini düzeltme rolünü insana bırakmıştır. Bu eserlerin tamamının, sadece helal ve meşru mallardan infâk edilmesi suretinde olması ve Allah'ın bunun dışındaki infâkı kabul etmeyeceği ve bereket vermeyeceği konusu da son derece önemli bir noktadır.

¹ Bakara, 274.

² el-Kâfi, c. 4, s. 3 ve 7.

Fatıha Sûresindeki Nimet Verilenler, Gazaba Uğramışlar ve Sapmışlar

Soru

Namazlarda okuduğumuz “Nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğramışların ve sapmışların değil.” âyetinde geçen nimet verilenler, gazaba uğramışlar ve sapmışlardan maksat kimlerdir ve ne gibi özellikleri vardır?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim, Fatıha Sûresinde insanları üç kısma ayırmaktadır. Başka sûrelerde de onların kimler olduğunu açıklayarak muhatap için manayı tam olarak pekiştirmiştir. Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimseler olan birinci grup dört sınıftır: Peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihler. Bunlar Allah'ın nimet verdiği, Allah'ın seçtiği kimselerdir. Onların en büyük özelliği Allah'a itaat etmeleridir.

Birbirlerine çok benzeyen ikinci ve üçüncü gruplar (gazaba uğramışlar ve sapmışlar) hakkında çeşitli ihtimaller verilmiştir. İhtimallerden biri sapmışların normal sapanlar olduğu, gazaba uğramışların ise inatçı ve münafık sapmışlar olduğudur. Diğer bir ihtimal İslam'a daha çok düşman olan Yahudilerin gazaba uğramışlar olduğu, onlara göre inatçılığı daha az olan Hristiyanların da sapmışlar olduğudur. Üçüncü ihtimal ise kendi sapmışlıklarının yanı sıra başkalarını da saptırmaya çalışanların gazaba uğramışlar olduğu ama bu amaç için uğraşmayanların sapmışlar olduğudur.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an, Fatıha Sûresinde insanları üç kısma ayırıyor:

1) Hidayet nimetine sahip olup sabit kadem kimseler. 2) Gazap edilmişler. 3) Sapmışlar.

a) Kur'an bu grupları örnekler vererek açıkladığından, biz de âyetlere dayanarak onların kimler olduğunu açıklayacağız.

Nisa Sûresinde “Nimet verilenler” grubunu şöyle açıklıyor:

“Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse işte onlar Allah’ın, nimetleriyle nimetlendirdiği peygamberlerle, doğrularla, şehitlerle ve salihlerle beraberdirler ve ne de güzel arkadaşdır onlar.”¹

Âyet, Allah’ın nimet verdiği dört gurup insanı (peygamberler, sıdıklar, şehidler ve salihler) tanıtmaktadır. Onların belli başlı özellikleri vardır. Bu özelliklerin en önemlisi ve ortak olanı salih amel ve doğru konuşmaktır.

b) Hak yolu kenara itmek ve Allah’ın dergahından kovulmak yönünden birbirlerine çok yakın olan ve farklılıkları fazla olmayan ikinci ve üçüncü kısımdakiler için araştırmacılar rivayetlere dayanarak üç ihtimal vermişlerdir:

1- Bu iki kelimenin Kur’an’daki kullanımına baktığımızda “Gazaba uğramışlar”ın “Sapmışlar”dan daha kötü ve daha zor bir merhalede olduklarını görmekteyiz. Başka bir deyişle “Sapmışlar” normal sapmış kimselelerdir ama “Gazaba uğramışlar” inatçı veya münafık sapanlardır. Bu yüzden Allah onlara birçok yerde gazap ve lanet etmiştir.²

2- Bazı müfessirlere göre “Sapmışlar”dan kasıt Hristiyanlar, “Gazaba uğramışlar”dan kasıt ise Yahudilerin sapmışlarıdır.

Bu yorum, onların İslami davet karşısındaki tutumlarından kaynaklanmaktadır. Zira Kur’an’ın da açıkça belirttiği gibi Yahudi sapkınları İslami davete karşı özel bir kin ve düşmanlık sergiliyorlardı. Âlimleri İslam’ı müjdelemelerine rağmen İslam geldikten sonra çeşitli sebeplerle –örneğin maddi menfaatlerinden- dolayı İslam’ın en büyük düşmanı kesildiler. İslam’ın ve Müslümanların ilerlemesini engellemek için ellerinden geleni artlarına koymadılar. Hristiyanların sapmışları ise İslam’a karşı bu kadar düşmanlık sergilemiyorlardı. Sadece hak dini tanıyamamışlardı. Bu yüzden onlara “Sapmışlar” denmiştir.³

Bununla birlikte onlara “Gazaba uğramışlar” demek daha doğru olacaktır. Ancak dikkat etmek gerekir ki bu ifade genelin bireye tatbikidir.

¹ Nisa, 69.

² Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c.1, s.54, Daru’l-Kutubu’l-İslamiyye, 1. Baskı, Tahran, h.ş. 1374.

³ a.g.e., c. 1, s. 55.

Yani onlar bu anlamın en belirgin örnekleridir. “Gazaba uğramışlar” ve “Sapmışlar”ın kapsadığı kimseler daha çoktur.

3- “Sapmışlar”dan maksadın, kendilerinin yanı sıra başkalarını da saptırmak istemeyen kimseler olma ihtimali de verilmiştir. Oysa “Gazaba uğramışlar” hem kendileri sapmışlardır, hem de başkalarını saptıranlardır. Yani bütün güçleriyle başkalarını kendi yollarına çekmeye çalışan kimselerdir.⁴

Kur'an'ın “Sapmışlar” ve “Gazaba uğramışlar” için verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

“Bir de, Allah'ın, hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve Allah'a ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Kötülük girdabı onların başına olsun! Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve kendilerine cehennem hazırlamıştır. Orası ne kötü bir varış yeridir!”⁵

“Kim küfrü imanla değişirse artık doğru yoldan sapmış olur.”⁶

“İnandıktan sonra kafirlikle yüreği genişleyen kimseyedir Allah'ın gazabı ve onlara pek büyük bir azap var.”⁷

Kur'an'ın “Sapmışlar” ve “Gazaba uğramışlar” diye saydığı bu kimselerin tümünün ortak özelliği Allah'a isyan etmeleridir. Onlar bir şekilde Allah Teâlâ'ya karşı gelerek “Sapmışlar” ve “Gazaba uğramışlar” sınıfına girmişlerdir.

Garanik Efsanesi

Soru

Garanik ile ilgili olduğu söylenen âyetler hakkında bilgi verebilir misiniz? Bazı söylentilere göre Peygamber (s.a.a.) bu âyetlerde Şeytan'a

⁴ a.g.e., c. 1, s. 56.

⁵ Fetih, 6.

⁶ Bakara, 108.

⁷ Nahl, 106.

aldanmış ve putları övmüştür, eğer bu efsanenin bir gerçeklik payı yoksa nereden kaynaklanmıştır?

Kısa Cevap

Garanik efsanesi, Kur'an ve Peygamber'in (s.a.a) mevkisini düşürmek için çalışan düşmanlar tarafından uydurulan bir efsanedir. Onlar şöyle demişlerdir: Peygamber (s.a.a) Mekke'de Necm Sûresini okurken müşriklerin putlarının isimlerinin anıldığı âyete, yani: "Gördünüz mü o Lat ve Uzza'yı? Ve diğer üçüncüleri olan Menat'ı?" âyetine geldiğinde Şeytan şu iki cümleyi onun diline döktü:

”تلك الغرائق العلى، و ان شفاعتهن لترتجى“

Yani: "Bu putlar güzel ve yüce kuşlardırlar ki onların şefaati umulur." Bu sırada Peygamber (s.a.a) secdeye kapandı ve onlar da secde ettiler. Bu sırada Cebrail inerek Peygamber'i uyardı ve bu iki cümleyi ben sana getirmedim, bunları şeytan sana salık vermiştir, dedi.

Bir çok karineler ve deliller bu rivayetin uydurma olduğunu gösterir. Bu yüzden ister Ehl-i Sünnet, ister Şia bütün Müslüman araştırmacılar, bu hadisi şiddetle reddetmişlerdir.

Ayrıntılı Cevap

Uyduruk olan Garanik efsanesi hakkında Ehl-i Sünnet kitaplarında İbn Abbas'tan ilginç rivayetler nakledilir. Bu cümleden olmak üzere şöyle nakledilmiştir: Resulullah (s.a.a) Mekke'de Necm Sûresini okuyordu. Müşriklere ait putların isimlerinin geçtiği âyete, yani:

”أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَ مَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ“¹

"Gördünüz mü o Lat ve Uzza'yı? Ve diğer üçüncüleri olan Menat'ı?" ulaşınca Şeytan şu iki cümleyi de Peygamber'in diline döktü:

”تلك الغرائق العلى، و ان شفاعتهن لترتجى“

¹ Necm, 19-20.

Yani: “Bu putlar güzel ve yüce kuşlardırlar ki onların şefaati umulur.”²

Müşrikler bunu duyar duymaz sevindiler ve dediler ki: Muhammed şimdiye kadar bizim ilahlarımızı överek anmamıştır (bu ilktir). Bu sırada Resulullah (s.a.a) secde etti ve onlar da secde ettiler. Cebrail Peygamber'e inerek onu “Bu iki cümleyi ben sana getirmedim. Bunları Şeytan senin diline dökmüştür.” diye uyardı. Bu sırada şu âyetler indi.

(... وَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ) Böylece Peygamber ve müminleri uyardı.

Bazı İslam düşmanları Peygamber'e ve İslam'a gölge düşürmek doğrultusunda bir tutanak ellerine geçtiğini düşünerek bu efsaneye önem vermiş ve onu genişçe nakletmişlerdir. Ancak elde olan birçok karine ve deliller bu rivayetin uydurma olduğunu, Peygamber'in ve Kur'an'ın etkisini azaltmak ve onları itibarsız kılmak için şeytan sıfatlı kimseler tarafından uydurulduğunu gösterir. Çünkü:

Birincisi: Bu rivayetin ravileri zayıf ve güvenilmeyen kimselerdir. İbn Abbas'a dayandığına dair geçerli bir delil elde yoktur. Muhammed b. İshak'ın dediği üzere bu hadisi zındıklar uydurmuşlardır. Adı geçen kişi bu konuda bir kitap telif etmiştir.⁴

İkincisi: Necm Sûresinin inşi ve Peygamber'in bu sûredeki secde âyetini okuduğunda secdeye kapandığını anlatan bir çok hadis çeşitli kitaplarda nakledilmiştir, ancak bu hadislerin hiçbirinde Garanik olayından söz edilmemiştir. Bu da bu efsanenin sonradan uydurulduğunu ve ona eklendiğini gösterir.⁵

Üçüncüsü: Necm Sûresinin başlangıcı açıkça böyle bir olayı reddetmektedir. Çünkü şöyle buyurmaktadır:

² Garanik, garnukun çoğuludur. Bir çeşit beyaz veya siyah su kuşudur. Başka manalara da gelmiştir. (Kamusu'l-luğat)

³ el-Mizan'da ilgili âyetin tefsirinde bu hadis, Ehl-i Sünnet'in büyük hafızlarından bu cümleden İbni Hacer'den nakledilmiştir.

⁴ *Tefsir-i Kebir*, Fahr-i Razi, c. 23, s. 50.

⁵ A.g.e.

“O (Peygamber) asla kendi hevesi üzerine bir şey konuşmaz, dediği her şey vahiyden ibarettir.”¹

Bu âyet nasıl böyle bir olayla bağdaşabilir.

Dördüncüsü: Bu sürede putların isimlerinden sonra gelen âyetlerin tümü putları kötölemekte ve onları yermektedir. Açıkça putların puta tapanların kendi evhamlarıyla uydurduğu şeyler olduğunu ve ellerinden hiçbir işin gelmediğini beyan buyurmaktadır.²

Kur'an şöyle buyuruyor:

“Bunlar, sizin ve babalarınızın taktığı adlardan başka bir şey değildir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar, sadece zanna ve nefislerinin hoşlandığına uymaktadırlar. Oysa onlara Rablerinden hidayet gelmiştir.”

Bu açık kınama ve yermelere rağmen nasıl bu cümlelerden önce putları öven bir ifadenin yer alması mümkündür? Oysaki Yüce Allah Kur'an'ı her türlü tahrif, eksiltme ve artırmadan koruyacağını belirtmiştir:

“Biz Kur'an'ı indirdik ve biz onu koruyucularız.”³

Beşincisi: Peygamber'in putlarla mücadelesi, ömrünün sonuna kadar amansızca devam eden sürekli bir mücadele idi. Peygamber (s.a.a) pratikte açıkça göstermiştir ki en zor şartlarda bile olsa putlara ve puta tapanlara karşı en küçük bir yumuşama göstermemiştir. Buna göre nasıl bu gibi tabirleri dile getirebilir?

Altıncısı: Hatta Peygamber'e inanmayan ve müslüman olmayan kişiler bile onun büyük bir düşünür ve iradeli bir lider olduğunu itiraf etmiş ve sağlam bir program sayesinde başarıya ulaştığını söylemişlerdir. Acaba en önemli şiar ve hedefi tevhit olan, putperestlikle amansızca mücadele eden ve putlar konusunda en zor şartlarda bile uzlaşma yoluna gitmeyen bir önderin kendi asıl hedefini unutarak putları böyle övmesi nasıl düşünülebilir?

¹ Necm, 3-4.

² Necm, 23.

³ Hicr, 9.

Ayrıca bu gibi uyduruk efsaneler peygamberlerdeki masumluk makamıyla bağdaşmaz ve onun yanılabilceğini ve şeytanın etkisinde kalabilceğini gösterdiği için batıl olduğu apaçık ortadadır.

Bu açıklamalardan, bu rivayetin İslam düşmanlarının İslam'a darbe vurmak için uydurduğu bir efsane olduğu anlaşılır. Bu yüzden ister Ehl-i Sünnet'ten olsun, ister Şia'dan bütün Müslüman araştırmacılar bu hadisi şiddetle reddetmiş ve onun uydurma olduğunu belirtmişlerdir.⁴

Bazı müfessirler bu hadis hakkında şöyle bir yoruma yeltenmişlerdir: Hz. Resulullah Kur'an'ı ağır ağır okuyordu ve bazen de âyetleri okurken arada susuyordu. Hedefi âyetlerin kalplerde daha fazla etki bırakması idi. Necm Sûresini okurken şu âyete ulaştığında (أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْغَزَىٰ وَ مَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ) bazı şeytan sıfatlı kişiler (inatçı müşrikler) fırsattan yararlanarak *Tilke el-garaniku'l-ula* (Bu putlar güzel ve yüce kuşlardır, onların şefaati umulur) cümlesini özel bir şiveyle söylediler. Gayeleri Peygamber'in sözlerine ve inen âyetlere karşı inatlarını, kinlerini göstermek ve halkı şaşırtmaktı. Ancak sonraki âyetler onların bu sözüne açıkça cevap vererek putperestliği şiddetle kınamıştır.⁵

Buradan anlaşılıyor ki Garanik hikâyesini, İslam Peygamberi'nin puta tapanlara karşı bir çeşit uzlaşma siyaseti olarak görenler, bunu onları İslam'a ısındırmak ve İslam'a çekmek diye yorumlayanlar büyük bir yanlışlığa kapılmışlardır. Bu yorumları gösteriyor ki bunlar, Peygamber'in (s.a.a) müşriklere ve puta tapanlara karşı tavizsiz tutumunu idrak etmemişlerdir. Onlar, müşriklerin bu sahada en değerli şeylerini vermeye hazır olduklarını ancak onun bu teklifleri reddederek zerrece olsun kendi programından çıkmadığını gösteren belgeleri görmemiş veya göz ardı etmişlerdir.⁶

⁴ Mecmeu'l-Beyan, Tefsir-i Fahr-i Razi, Kurtubî, Tefsir-i fi Zilal, Tefsir-i Safi, Ruhul-Meani, el-Mizan ve diğer tefsirler.

⁵ *Tefsir-i Kurtubî*, c. 7, s. 4474, Tabersî de bunu Mecmeu'l-Beyan'da bir ihtimal olarak zikretmiştir.

⁶ *Tefsir-i Numûne*, c. 14, s. 142-145.

Göğse Çıkıldıkça Oksijenin Azalması

Soru

Göğse ne kadar çok çıkılsa oksijenin o oranda azaldığı bilimsel bir gerçektir. Kur'an'da bu gerçeğe işaret eden bir âyet var mı?

Kısa Cevap

Kur'an'ın kapsamlılığı hakkında görüş bildiren âlim ve müfessirler arasında, Kur'an'ın pozitif bilimlerin bütün mesele ve ayrıntılarını ele alıp almadığı konusunda görüş birliği yoktur.

Kimileri Kur'an'ın -bir ansiklopedi gibi- bilimsel konuların bütün detaylarını içerdiğini söylemekte, kimileri Kur'an, hiç bir bilimsel konuya değinmemiştir demekte, kimileri ise bu iki görüşü birleştirip "Kur'an, gerçekte bir hidayet ve irşad kitabıdır, bir kimya, fizik veya astronomi kitabı değildir." diyerek orta bir yol bulmuşlardır.

Kur'an'da bilimsel konulara işaret edilmişse bu, Kur'an-ı Kerim'in güttüğü belli bir hedefe benzetme yapmak içindir. En'am Sûresinin 125. âyeti bu türdendir:

"Allah, kimi doğru yola götürmek isterse Müslümanlığı kabul etmesi için gönlünü açar ve kimi sapıtmak isterse gönlünü öyle bir daraltır, sıkı ki sanki göğse yükseliyormuş da imkân bulamıyor sanır kendisini. İşte Allah, inanmayanlara böyle azap verir"

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

"Allah, kimi doğru yola götürmek isterse Müslümanlığı kabul etmesi için gönlünü açar ve kimi sapıtmak isterse gönlünü öyle bir daraltır, sıkı ki sanki göğse yükseliyormuş da imkân bulamıyor sanır kendisini. İşte Allah, inanmayanlara böyle azap verir."¹

Müfessirlerin bu âyet için yaptıkları tefsirlerden bazılarını aşağıda getiriyoruz:

¹ En'am, 125.

1-“Gönül (Sadr)“den kasıt ruhun açılıp gelişmesi, düşüncenin yükselmesi ve aklın ufkunun genişlemesidir. Zira hakkı kabul etmek, birçok şahsî isteklerden geçmek ve onlara gözyummadır. Bunu da ancak ruhları dürüst ve temiz, düşünceleri açık ve aydın kimseler yapabilir.

2-“Sıkmak (Hareç)“ darlık demektir. Bu, muhaliflerin, inatçıların ve imansız insanların vasfıdır. Böylelerinin düşünceleri dar ve alçak, ruhları küçük ve zayıftır. Bunlar yaşamda hiç bir şeye gözyummayan kimselerdir!

3-Kur'an'ın Bilimsel Mucizesi: Böyle kimseleri göğe yükselmek isteyen insanlara benzetmenin nedeni, göğe yükselmenin zor olmasından dolayıdır. Onların hakkı kabul etmeleri de böyledir.

Günlük konuşmalarımızda benzer örnekler çoktur. Herhangi bir işe veya şeye ulaşmanın zorluğunu anlatmak istediğimizde diyoruz ki: “Göğe çıkmak o şeye ulaşmaktan daha kolaydır.” Yakın geçmişte gökte uçmak ve gök cisimlerini keşfetmek hayalden başka bir şey değildi. Günümüzde ise bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen zorluklar aynı şekilde devam etmektedir. Sistemlerde, üslerde ve uçuş araçlarında arızalar ve sorunlar hala devam etmektedir. Bu arada konuyla ilgili şu da söylenebilir: Bugün bilimsel olarak yerküreyi çevreleyen havanın, insanın rahatlıkla soluyacağı şekilde olduğu ispat edilmiştir. Ama insan yerden yükseldiği ölçüde havadaki oksijen azalmaktadır. Birkaç kilometre yükseğe çıkıldığında artık nefes almak zorlaşır. Hatta daha yukarı çıkıldıkça nefes almak o kadar çok zorlaşır ki baygınlığa ya da ölüme yol açar (ama oksijen tüpü olursa böyle bir sorun yaşanmaz). Kur'an'ın böyle bir benzetmeyi, geçmişte ve bu bilimsel gerçek ispatlanmadan önce söylemesi onun mucizelerinden sayılmaktadır.²

Tefsir-i Meraği'de ise bu âyet şöyle tefsir edilmiştir: “Âyetin maksadı, şirkten dolayı temiz fitratı bozulan, ruhu günahlardan dolayı alçalan, kalbi ve göğsünde bir çeşit daralma hisseden kimsedir. Ondan tevhidin delilleri, gökler ve nefsinin üzerinde tefekkür etmesi istendiğinde, körü körüne taklitler, tekebbür vb. gibi batıl şeyler kalbini doldurduğu için ve -içinde bulunduğu batıl ve yanlış yoldan dönme konusunda- iradesinin zayıflı-

² Mekarim Şirazi, *Tefsir-i Numûne*, c. 5, s. 435-436.

ğından dolayı hak dine davet edenlere icabet etmek ona ağır gelmektedir. Böyle biri, gökte uçup şiddetli bir nefes darlığına kapılan kimseye benzer. Yükseldikçe nefes almakta daha çok zorlanacaktır. Bir noktada da hava ve oksijenin azlığından ölür. Kısacası Allah, bu âyeti örnek vererek batıla giden ve batıla kaynaşan kimseyi, hakka davet edildiği zaman, göğe yükseldiğinde nefes alamadığından ölüme giden kimsenin manevî nefes darlığına benzetmiştir. Göğe yükselen kimse kendisi için oksijen temin etmezse veya aşağı doğru inmezse ölecektir. Pak ve münezzeh olan Allah, kitabı Kur'an-ı Kerim'de 1400 yıl sonra insanoğlunun sırrını çözeceği bir meseleye işaret etmiştir.

Uzay biliminin gelişmesiyle biliminsanlarının uzaya gidip yaptıkları araştırmaların sonucunu Kur'an 1400 yıl önce beyan etmiştir. Atmosferin çeşitli tabakalarında hava basıncının değiştiğini bilim doğrulamıştır ve bugün bilim, atmosferin üst tabakalarında havanın alt tabakalara göre daha az olduğunu ispatlamıştır. İnsan yükseldikçe daha fazla oksijene ihtiyacı olduğunu hissetmekte, nefes darlığı yaşamaktadır. Bu yüzden uzayda kalabilmek için yanında oksijen tüpleri götürmektedir. Geçmişteki âlim ve müfessirler bu âyetleri gerektiği şekilde yorumlayamamışlardı. Çünkü bu âyetlerin sırrını çözecek imkânları yoktu. Oysa bugün bilimsel gelişmelerin neticesinde bu gibi âyetlerin maksadını anlama imkânı doğmuştur. Bu yüzden "Bilim ve din birbirlerinin zıddı değildir." diyenler doğru söylemişlerdir. Dolayısıyla bilim ne kadar çok ilerlerse geçmişte âlimlerin ve müfessirlerin halledemediği meseleler de hallolacaktır.¹

Batılların bazı kitaplarında şöyle yazılıdır: Kur'an'ın "Sanki göğe yükselir" ifadesi onun mucizesini göstermektedir. Çünkü uzayda oksijenin eksikliğinden dolayı insanın nefesinin daraldığı ve boğulma durumuna geldiği Peygamber'in (s.a.a) zamanında keşfedilmemişti. O zamanlar insanoğlu böyle bir meseleyi ve bilimsel gerçeği anlayamamıştı.

Bu hakikat Peygamber'in (s.a.a) zamanında ortaya çıkmamıştı. O dönemde insan uzaya gitmemişti ki böyle bir şeyin farkına varabilin. Peygamber'in (s.a.a) zamanında ve sonrasında insanların çıkabildiği en yüksek yerler dağlardı, oralarda da oksijenin azlığı ve sonuçta boğulma ve nefes alma sorunu diye bir şey yoktur.

¹ Tefsir-i Merağî, c. 8, s. 25-26.

Batılı biliminsanları insanın uzayda nefes almasının zorluğu hakkında kitaplarında şöyle yazarlar: “İnsanın nefes alabilmesi için dünyanın etrafını hava tabakası çevrelemiştir. İnsan dünyadan uzaklaşıp uzaya doğru çıktıkça havadaki oksijen azalır. Dünyadan uzaklaştığında oksijen tüpü olmazsa nefes almak gittikçe zorlaşır, ardından baygınlık geçirir ve sonra da ölür.”²

Göklerin ve Yerin Yaratılması

Soru

Göklerin yaratılması mı önce vuku bulmuştur yoksa yerin yaratılması mı? Hangisi daha önce yaratılmıştır? “O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara Sûresi, 29). “Ardından yeri düzenleyip döşedi.” (Naziât Sûresi, 30). Yukarıdaki âyetlerde gördüğünüz gibi Allah bir yerde ilk önce yerin yaratıldığını, başka bir yerde ise ilk önce göğün yaratıldığını buyurmaktadır. Yukarıdaki âyetler iki farklı tanrı tarafından mı Hz. Muhammed’e (s.a.a) indirilmiştir? Zira her biri kâinatın yaratılması hakkında farklı iddialarda bulunmaktadır.

Kısa Cevap

Bu soruya bir takım yanıtlar verilmiştir ve burada iki örneğine işaret edeceğiz:

1. Esasen bu iki âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü “dahav” kökünden türeyen “duha” kelimesi yaratmak anlamında değildir, düzenleyip döşemek anlamındadır. Bu yüzden âyet-i kerime üç merhaleyi içermektedir:

- a) Yerin ilk etaptaki yaratılışı
- b) Göğün ikinci yaratılışı
- c) Göğün yaratılmasından sonra yerin düzenlenip döşenmesi

² Min Vahyi'l-Kur'an Tefsiri, c. 9, s. 321; Min Huda'l-Kur'an Tefsiri, c. 3, s. 186.

2. Her ne kadar “sümme” kelimesi zaman eksenli tertip ve sonralık anlamına gelse de bu anlam her yerde geçerli değildir. *Mecmeu'l-Beyan* tefsirinin yazarı şöyle demektedir: “Sümme” kelimesinin her yerde zaman eksenli sonralık ve tertip anlamına gelmediğini söyleyebiliriz. Bu kelime burada sadece Allah'ın nimetlerini hatırlatmak ve anımsatmak içindir, yer ve göğün yaratılışının önceliği ve sonralığıyla ilgili değildir. Gaye, nimetlerin sayısını saymaktır. Örneğin “Ben seni yedirmedim, giydirmedim, sana bahşetmedim ve binek vermedim mi” gibi bir ifade tarzı kullanılmaktadır. Hatta ilk önce söylediğini sonra yapmış olsa bile bu önemli değildir; çünkü burada önce ve sonra gözetilmemekte, sadece sayı gözetilmektedir. Bu esasa göre “ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ” cümlesindeki “sümme” kelimesi zorunlu olarak zamanı çağrıştıran sonralık manasına gelmez. Aksine beyanda sonralık ve ardı ardına gelen hakikatlerin zikri manasına gelebilir.

Ayrıntılı Cevap

Cevaba geçmeden önce iki noktaya değinmek zorunlu gözükmektedir:

1. Soruya konu olan iki âyet arasında zahiren görünen farklılık ve çelişkinin sebebi, söz konusu âyetlerdeki “sümme” ve “dahav” kelimelelidir. “Sümme” kelimesi dilimize çevrildiğinde sonralığı ve ardı ardına olmayı yansıtan “ardından” ve “sonra” manalarına gelmektedir. Bu yüzden bu âyetlerden zahiren göğün yerden sonra yaratıldığı anlaşılmaktadır.

2. Bazı müfessirler, göğün ve yerin yaratılmasındaki öncelik ve sonralık konusunu reddetmekte ve bunun yanlış ve Allah'ın işini yaratıkların işiyle kıyas etmek olduğunu söylemektedirler. Örneğin Seyyid Kutub *Fi Zilali'l-Kur'an* adlı tefsirinde şöyle demektedir:

Müfessirler ve mütekellimler burada sözü gök ve yer, öncelik ve sonralık ve de istiva ve tesviye... diye uzatmış; öncelik ve sonralığın iki beşerî ıstılah olduğunu ve Allah'ın fiilleriyle mukayese edildiğinde hiçbir delalet taşımadığını unutmışlardır.¹

Kendisi aynı yerde Müslüman bilginler arasında cari olan bu tür tartışmaları, Yunan felsefesi ile Yahudi ve Hristiyanlar arasındaki müteda-

¹ Seyyid Kutub b. İbrahim Şazeli, *Fi Zilali'l-Kur'an*, c. 1, s. 53-54, Daru'l-Şuruk, 17. baskı, Beyrut, Kahire, h.k. 1312.

vil teolojik bahislerden kaynaklanan bir afet olarak değerlendirmektedir. Ancak Allah'ın bu lafız ve tabirleri muhatapların anlaması ve idrak etmesi hedefiyle Peygambere bildirdiği göz önünde bulundurulursa, halkın edebiyatına egemen olan üslup, yöntem ve kaideler ile kendileriyle konuşması kaçınılmazdır ve bu yüzden onların örfi anlayışı hüccet olacaktır ve bunun da filozofların, Yahudilerin ve Hristiyanların bahisleriyle bir bağlantısı olmayacaktır.

Göğün ve Yerin Yaratılışında Öncelik ve Sonralık

Burada meydana gelen soru ve cevabı şudur: “Sümme” kelimesi dilimizde “sonra” ve “ardından” manasına gelmekte ve doğal olarak sonralık ve ardı ardına gelmeyi çağrıştırmaktadır. Bundan dolayı bu âyetten, göğün yerden sonra yaratıldığı anlaşılmaktadır: “ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ”

Oysa “وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا” âyetinden de bunun tersi, yani yerin gökten sonra yaratıldığı anlaşılmaktadır. Bu soruya bilginler tarafından bir takım yanıtlar verilmiştir. Burada iki örneğine işaret edeceğiz:

1. Esasen bu iki âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü “dahav” kökünden türeyen “duha” kelimesi yaratmak anlamında değildir, düzenleyip döşemek anlamındadır. Bu yüzden âyet-i kerime üç merhaleyi içermektedir:

- a) Yerin ilk etaptaki yaratılışı
- b) Göğün ikinci yaratılışı
- c) Göğün yaratılmasından sonra yerin düzenlenip döşenmesi

Bir rivayette bu sorunun Amr b. Ubeyd ve Hasan Basrî'ye sorulduğunu ve onların da şöyle cevap verdiğini okumaktayız: “Dehaha” kelimesinden yaratmak değil, sadece yerin dayatılıp döşetilmesi anlamında yararlanılır ve yaratılış sıralamasının ilk önce yerin yaratılması, sonra göklerin yaratılması ve ardından da yerin döşenmesi şeklinde olması muhtemeldir.² O halde kastedilen yerin gökten sonra yaratılması değildir;

² Fazl b. Hasan, *Tercüme-i Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 1, s. 114, İntişarat-ı Ferahani, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1360; Ebu'l-Futuh Razî, Hüseyin b. Ali, *Ravzu'l-Cenan ve Ruhul'l-Cenan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 1, s. 191, Bonyad-ı Pejuheşhay-ı İslamî Astan-ı Kuds-i Rezevî, Meşhed, h.k. 1408.

aksine göklerin yaratılmasından sonra yerin döşenmesi ve yaşam için hazırlanması kastedilmektedir. Bu, yerin gökten önce yaratılmasına bir engel teşkil etmez.¹

2. Her ne kadar “sümme“ kelimesi zaman eksenli tertip ve sonralık anlamına gelse de bu anlam her yerde geçerli değildir. *Mecmeu'l-Beyan* tefsirinin yazarı şöyle demektedir: “Sümme” kelimesinin her yerde zaman eksenli sonralık ve tertip anlamına gelmediğini söyleyebiliriz (Nitekim Arap edebiyatında bunun birçok örneği mevcuttur). Bu kelime burada sadece Allah'ın nimetlerini hatırlatmak ve anımsatmak içindir, yer ve göğün yaratılışının öncelikli kılınması ve geciktirilmesiyle ilgili değildir.² Gaye nimetlerin sayısını saymaktır. Örneğin “Ben seni yedirmedim, giydirmedim, sana bahşetmedim ve binek vermedim mi” gibi bir ifade tarzı kullanılmaktadır. Hatta ilk söylediğini sonra yapmış olsa bile bu önemli değildir. Çünkü burada önce ve sonra gözetilmemekte, sadece sayı gözetilmektedir.³ Her halükârda Yüce Allah'ın bu sözü metinde değerlendirilmelidir.⁴ Bu esas uyarınca “ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ” cümlesindeki “sümme” kelimesi zaman çağrıştıran sonralık manasına gelmez, aksine beyanda sonralık ve ardı ardına gelen hakikatlerin zikri manasına gelir.⁵

Güneşin Doğuşu ve Batışı

Soru

Kur'an-ı Kerim bize güneşin balçıklı bir su gözenesinde battığını öğretmektedir: “Güneşin battığı yere varınca, onu siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu. Orada (kâfir) bir kavim gördü. Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın dedik.” (Kehf Sûresi, 86). “Güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu

¹ Caferî, Yakub, *Kevser*, c. 1, s. 113.

² *Tercüme-i Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 1, s. 192.

³ *Ravzu'l-Cenan ve Ruhul-Cenan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 1, s. 192.

⁴ Bkz. Allâme Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tercüme-i Tefsir-i Mizan*, c. 1, s. 174, Mütercim, Musevi Hemedani, Seyyid Muhammed Bâkır, *Defter-i İntişarat-ı İslami Camia Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum*, 5. Baskı, h.ş. 1374.

⁵ Mekarim Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 162, 163 ve 164, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1374.

kendileriyle güneş arasına örtü koymadığımız bir halk üzerine doğar buldu.” (Kehf Sûresi, 90). Evvela, bilimsel bakış esasınca hiçbir zaman güneş balçıklı bir su gözesinde batmaz. İkincisi, güneş için hiçbir batış ve doğuş yeri mevcut değildir. Bu bakış Kopernik, Kepler ve Galileo'nin güneşin batışı hakkındaki keşifleriyle çelişmiyor mu?

Kısa Cevap

Bu iki Kur'an âyeti güneşin doğuş ve batış yeri gerçeğini bildirmek maksadını gütmemektedir, sadece Zülkarneyn'in güneşin doğuş ve batışıyla ilgili tasavvurunu bildirmeyi hedeflemektedir. Bu iki âyetteki batış ve doğuş yeriyle kastedilen şudur: Zülkarneyn ötesinde bir kara parçası umulmayan bir deniz sahiline varır ve ufkun sonu deniz seviyesinde olduğundan güneşin denizde battığını sanır.

﴿ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سَبِيلًا ﴾

“Güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu kendileriyle güneş arasına örtü koymadığımız bir halk üzerine doğar buldu.”

Âyeti hakkındaki sorunun ikinci bölümüyle ilgili olarak ise müfessirler bir takım hususları belirtmişlerdir: Âyet-i kerimede kinaye yapılmıştır. Yani bu topluluk yaşam olarak çok alt seviyede bulunuyordu, öyle ki onlar çıplak yaşamaktaydı veya bedenlerini güneşten korumayan çok az bir giyeceklerle yetiniyorlardı. Onları güneşten koruyacak bir meskenlerinin olmadığı ihtimali de bazı müfessirlerce uzak görülmemiştir. Bu cümlelerin tefsirinde belirtilen olasılıklardan bir tanesi de onların mekânlarının dağ, ağaç ve sığınaksız bir çöl olduğu ve onları güneşten koruyacak ve gölgelendirecek bir şeyin orada bulunmayışındır. Bununla birlikte yukarıdaki tefsirler birbirleriyle çelişmemektedir.

Ayrıntılı Cevap

Bu iki âyet Zülkarneyn'in yaşam serüveninin bir kesitini açıklamaktadır. Bundan dolayı önce onun şahsiyeti hakkında bazı açıklamalar yapacak ve ardından asıl konuya değineceğiz. Hz. Ali'ye (a.s) bir şahıs şöyle bir soru sorar: Ey Müminlerin Emiri (a.s) bize Zülkarneyn'den haber ver, o peygamber miydi yoksa melek miydi? Bana onun iki boynuzundan

(karn) haber ver, onlar altın mıydı yoksa gümüş müydü? Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu:

“O ne peygamber ve ne de melekti. İki boynuzu da ne altundan ve ne de gümüşlendi. O, Allah'ı seven bir erkekti ve Allah da onu sevmekteydi. O, Allah yolunda hayırsever biriydi ve Allah da onun için hayır istiyordu. Onu Zülkarneyn olarak adlandırmalarının sebebi ise şuydu: O, kavmini Allah'a çağırıyordu. Kavmi ise onu dövüp başının bir tarafını kırdı. Bir süre sonra o insanlardan uzaklaştı, sonra yine onların yanına döndü ve bu kez de onu dövüp başının diğer tarafını kırdılar. Şimdi de onun gibi bir başkası sizin aranızdadır.”¹

Müfessirler birinci âyetin tefsiri hakkında şöyle demiştir: “Su gözesi”yle kastedilen, siyah çamurlu yani balçıklı bir çeşmedir. Su bu manaya gelmektedir ve göze ile kastedilen de denizdir; çünkü bu kelime deniz için çok kullanılmaktadır. Bundan dolayı “güneşin battığı yere varınca, onu siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu” diye buyuran âyet şunu kasteder: O, ötesinde bir kara umulmayan bir deniz sahiline varır ve ufukun sonu deniz seviyesinde olduğundan güneşin denizde battığını sanır. Bazıları da şöyle demiştir: Böyle bir çamurlu çeşme, sonsuzlar adasının bulunduğu Batı Okyanusuyla uyushmaktadır. Söz konusu adalar kadim coğrafyada boylamın başlangıcı sayılmaktaydı. Sonraları batmış ve onlardan bir eser kalmamıştır. “فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ” cümlesi “عين حامية” yani sıcak olarak da okunmuştur. Eğer bu okuma doğruysa, sıcak deniz Afrika çevresinde yer alan Büyük Okyanusun yüksek bölümüne denk düşer ve Zülkarneyn'in batı yolculuğunda Afrika sahillerine ulaşmış olması da uzak bir olasılık değildir.²

Bu iki âyette hiçbir zaman güneşin özel bir yeri olup oradan doğduğu ve özel bir yerde de battığı söylenmemiştir. Sadece Kur'an bu âyetlerde halkın genelinin kullandığı dili kullanmıştır. Batış yeriyle kastedilen, halkın genelinin anladığı şeydir. Bu tür bir beyan toplumun genel söylemine mutabıktır. On dört asır öncesinin ilmi yadigarı olan Masum İmamlar'dan (a.s) nakledilen rivayetlerinde de yukarıdaki tespiti kâmil

¹ Tabatabâi, Seyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an*, c. 13, s. 374, Defter-i İntişarat-ı İslamî Camia-i Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum, Kum, 5. baskı, h.k. 1417.

² *Tercüme-i el-Mizan*, c. 13, s. 360-361.

tasdik eden işaretler mevcuttur. Bu rivayetler ve tarihsel aktarımlarda “yerin doğuları ve batıları”³ tabiri kullanılmıştır. Çoğul kipiyle belirtilen güneşin batı ve doğusunun var olması, doğu ve batının gerçek bir husus olmadığını ve yerlere göre değişik ve çeşitli olduğunu göstermektedir.⁴ O halde Kur'an'daki “doğuş ve batış yeri”nin anlamı da bu türdendir. Çünkü o dönemde yaygın kanı, güneşin özel bir doğu ve batıya sahip olduğu olsaydı, bu durumda doğular ve batılar diye çoğul kipi kullanılmazdı. Zülkarneyn'in kıssasında çoğul kipi kullanılmamasının sebebi ise onun bir bölgeye ayak basmasıydı ve bilindiği üzere bir bölge sadece bir doğu ve batıya sahiptir.⁵

Netice itibarıyla Kur'an, bu iki âyette o dönemdeki normal insanların güneşin doğuş ve batışı hakkındaki sanılarını bildirmiş ve asla gerçek bir husustan haber verme (güneşin doğuş ve batış yeri gerçeği) kastı gütmemiştir. Tüm deniz yolcuları ve sahilde yaşayan insanlar güneş hakkında denizden çıktığı ve denizde battığına dair nasıl böyle bir hisse kapılıyorsa, Zülkarneyn de güneş doğduğunda güneşin belirtilen çamurlu mekândan çıktığını ve battığı zaman da o çamurlu mahalde battığını sanmıştır. Bundan dolayı Kur'an'ın *حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَهُم مِّنْ دُونِهَا سَبِيلًا* âyet-i kerimesinde belirttiği doğudan ne kastettiği de aydınlanmış olmaktadır. Kur'an'ın bu ıstılahı kullanırken yerkürenin doğu yakasında o gün imar edilmiş bulunan son noktayı ve Zülkarneyn'in oraya ulaşmış olduğunu belirtmek istemektedir.⁶

Tefsir-i Numûne'de bu âyetten ve onda kullanılan tabirlerden hareketle çok güzel ahlakî bir yorum yapılmış ve şöyle yazılmıştır: “Her ne kadar güneşin çamurlu bir gözede batması kesinlikle bir gözlem hatasından kaynaklansa da, güneşin o azametini karşın çamurlu bir göze ve-silesiyle örtülebileceği ihtimali de yansıtılmaktadır.”⁷ Hatırlatılmalıdır ki

³ Kuleynî, *el-Kafi*, c. 2, s. 62 ve 115 ve c. 5, s. 69, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.ş. 1365.

⁴ Rıza İsfahânî, Muhammed Ali, *Pejuheşi der İcaz-i İlmi-i Kur'an*, İntişarat-ı Kitabul-Mubin, 3. baskı, h.ş. 1381, s. 188 ve 189.

⁵ Rıza İsfahânî, Muhammed Ali, *Pejuheşi der İcaz-i İlmi-i Kur'an*, a.g.e., s. 538.

⁶ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 12, s. 526 ve 528; Tabatabâî, Seyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, a.g.e., c. 13, s. 360 ve 361.

⁷ *Tefsir-i Numûne*, c. 12, s. 537.

yeniçağda ispat edilen ve tamamıyla duyuşal meselelerden sayılan konulardan biri de yerin küresel olmasıdır. Kur'an on dört asır önce, bilimin yeterince ilerlemediğı bir dönemde bu meseleye işaret etmiştir. Yüce Allah, Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

“O, geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine örtüyor.”¹

Büyük müfessirlerden bir tanesi bu âyet hakkında şöyle demektedir: “Eğer bir insan yerkürenin dışında duracak ve yerin güneş etrafındaki doğal hareketine ve de gece ve gündüzün dönüşümüne bakacak olursa, sanki düzenli bir şekilde bir taraftan gecenin siyah şeridinin gündüzün aydınlığını örttüğünü ve öte taraftan da gündüzün beyaz renginin de gece siyahlığını örttüğünü görecektir. Âyetin orijinalindeki “yekur” fiili “tekvir” kökünden gelip örtme manası taşımasından da yerin küresel olduğu, kendi etrafında döndüğü ve bu dönmeyle gecenin siyah şeridi ve gündüzün beyaz şeridinin sürekli onun etrafında döndüğü noktası aydınlanmaktadır. Sanki bir taraftan beyaz şerit siyahı ve diğer taraftan da siyah şerit beyazı örtmektedir.”²

Bu âyet hakkındaki sorunun ikinci bölümüyle ilgili müfessirler bir takım hususları belirtmişlerdir: Âyet-i kerimde kinaye kullanılmıştır. Yani bu topluluk yaşam olarak çok alt seviyede bulunuyordu. Çıplak yaşıyorlardı veya bedenlerini güneşten korumayan çok az bir giyecekla yetiniyorlardı. Onları güneşten koruyacak bir meskenlerinin olmadığı ihtimali de bazı müfessirlerce uzak görölmemiştir. Bu cümlemin tefsirinde belirtilen olasılıklardan bir tanesi de onların mekânlarının dağ, ağaç ve sığınaksız bir çöl olduğu ve onları güneşten koruyacak ve gölgelendirecek bir şeyin orada bulunmayışdır. Bununla birlikte yukarıdaki tefsirler birbirleriyle çelişmemektedir.³

¹ Zümer, 5.

² Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 19, s. 376.

³ *Tefsir-i Numûne*, c. 12, s. 529.

Hayvan İsmi Taşıyan Sûreler

Soru

Kur'an sûrelerinin kaç tanesi hayvan ismiyledir?

Cevap

Kur'an'da beş sûrenin ismi hayvan ismidir:

1-Bakara (Dişi Buzağı) Sûresi, 2- Nahl (Bal Arısı) Sûresi, 3- Neml (Karıncı) Sûresi, 4- Ankebût (Örümcek) Sûresi, 5- Fil Sûresi.

Bu sûrelerin faziletleri:

1-Bakara Sûresi:

Resulullah'a (s.a.a) "Kur'an'ın hangi sûre ve âyetleri daha faziletlidir?" diye sorulduğunda şöyle buyurdular: "Bakara Sûresi ve Âyete'l-Kürsi."

2- Nahl Sûresi:

Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor: "Kim Nahl suresini okursa, Allah ona dünyada verdiği nimetlerin hesabını ahirette sormaz."

3- Ankebut Sûresi:

Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor: "Kim Ankebût sûresini okursa, Allah müminlerin ve münafıkların her birinin sayısınca onun amel defterine on hasene yazar."

4- Neml Sûresi:

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor: "Kim Şûra, Neml ve Kasas sûrelerini Perşembeyi Cumaya bağlayan gece okursa evliyalardan olur."

5- Fil Sûresi:

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor: "Kim Fil Sûresini farz namazlarında okursa, kıyamet günü dağlar, çöller ve çöllerdeki kumlar onun namaz kılanlardan olduğuna tanıklık ederler."

Fil ve Kureyş Sûreleri bir sûre sayılırlar. Dolayısıyla namazda Fatiha Sûresinden sonra Fil Sûresini okumak istersek, Fil Sûresinden sonra Kureyş Sûresini de okumamız gerekiyor.

Ancak hatırlatmat gerekir ki, ister söz konusu âyet ve sûreler için olsun, ister diğerleri için, zikredilen bu faziletler, insan onların üzerinde tefekkür ederse elde edilebilir. Zira ruhun gıdası tefekkürdür.

Hayvana Dönüşme

Soru

Kur'an- ı Kerim'de de işaret edildiği üzere, bazı insanların hayvana dönüşmesi nasıl olmuştur? Acaba şu an yeryüzünde bulunan hayvanlar, hayvana dönüşmüş olan insanlar mıdır?

Kısa Cevap

"Mesh" sözlükte, bir şekilden daha kötü bir şekle dönüşme anlamına gelmektedir. Kur'an ve hadis terminolojisinde ise bazı günahkâr (bazı özel günahlara sahip) kimselere ve ümmetlere nazil olan bir çeşit azaptır.

Mesh olan insanlar hayvan (maymun, domuz vb.) şeklindedirler. Yani işlemiş olduğu günahın hayvansal şekli, bu dünyada onun insanî şeklinin üzerine giydirilmektedir ve mesh olan insana veya başka bir tabirle, hayvan kılıklı insan şekline dönüşmektedir.

Kur'an müfessirlerinin birçoğu, Kur'an-ı Kerim'de geçen meshi gerçek mesh olarak bilmektedirler; yani günahkâr kimse gerçekten hayvan şekline dönüşmektedir. Ama bazı Ehl-i Sünnet müfessirleri bu çeşit meshi, insanın içyapısında olan mesh olarak bilmektedirler; yani günahkâr kimse hayvan şekline dönüşmemekte ama bu hayvansal kişiliğe sahip olmaktadır. Bir gurup insanın mesh olmalarının sebebi, onların işlemiş oldukları günahlar ve bu yüzden diğerlerine ibret olmaları içindir. Rivayetlerden mesh olan kimselerin birkaç gün sonra yok oldukları anlaşılmaktadır ve günümüzde olan hayvanlar, mesh olan insanların soyundan değil, kendi asıl hayvanî soylarındandır.

Ayrıntılı Cevap

"Mesh" sözlükte, bir şekilden daha kötü bir şekle dönüşme anlamına gelmektedir.¹ Ama Kur'an-ı Kerim ve İslam öğretilerinde Allah-u

¹ el-Müncid, "Mesh" kelimesi.

Teâlâ'nın, geçmiş ümmetler ve insanların bazılarına uyguladığı mucizevî bir çeşit azaptır. Bu mucizenin etkisi, insanların uyarılması ve onların günahkârların kötü sonunu görerek ibret almalarıdır.²

Aşağıdaki sorulara verilecek olan cevaplar konuyu daha fazla aydınlatacaktır:

1. Mesh Nedir ve Nasıl Olmaktadır?

İnsan şeklinden hayvan şekline dönüşmeye mesh denmektedir. İnsanlar iyi bir ameli sürekli tekrarlamaları sonucunda melekûti şekillerden birisini kazanmaktadırlar.³ Yani yapmış olduğu iyi ameller sonunda, insan melekût âlemine doğru hareket etmektedir ve bunun tam tersi kötü ve beğenilmeyen işleri yapması sonucunda, bu beğenilmeyen amelin melekesini kazanmaktadır. Birçok ahlâkî rivayette, sinirlilik ateşe benzetilmiştir.⁴ Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de yetim malının yenmesi ateşe benzetilmektedir.⁵ Bunlar teşbih değildir; hak kitaplar ve peygamberlerin açıkladığı üzere, günahların hakikatidir.

Sonuç olarak, eğer bir kimse günahlara gömülmüş ise, bu günahların hakikati ve aslı onun nefsinde bir meleke haline gelebilir ve hatta bu melekeyle kıyamet günü haşr olabilir. İmam Bâkır'dan (a.s) nakledilen bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

“Her kim Allah'ı ve O'nun resulünü yalanlarsa, kıyamet günü kabirlerinden maymun ve domuz şeklinde çıkacak ve bu şekilde haşr olacaklardır.”⁶

Diğer bir taraftan ise, nefsi şekil ve hakikatlerin, tıpkı ahirette somut hale geldikleri gibi dünyada da bâtının zahire ve açığa dönüşmeyeceğine ve somut hale gelmeyeceğine dair hiçbir delil yoktur.⁷

Mesh konusunda, insan hayvana dönüşmemektedir, aksine insanın insanî şeklinin üzerine hayvansal şekil giydirilmektedir. Sonuç olarak mesh olan kimse, bir insandır ve insaniyet özelliğini kaybetmemektedir.⁸

² Daha fazla bilgi edinmek için şu kaynağa başvurabilirsiniz. *el-Mizan*, c. 1, s. 310 ve sonrası.

³ *el-Mizan*, c. 1, s. 311.

⁴ *Mi'racu's-Saadet*, Gazaplanmanın yerilmesi bölümü, s. 172.

⁵ Nisa, 10. âyet.

⁶ *Sefinetu'l-Bihar*, c. 4, s. 377.

⁷ *el-Mizan*, c. 1, s. 311.

⁸ A.g.e.

Bu konuyu diğer başka deliller de onaylamaktadır. Önceden de söylediğimiz gibi mesh, bir gurup günahkâr insana azap etmek içindi. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Yüce Allah, bazı ümmetleri peygamberlerden sonra onların yerine gelen vasilere ve imamlara itaat etmedikleri için mesh etmiştir.”¹

Onların ilahi azaba uğramaları için, önce kendi insanlıklarını idrak etmeleri gerekmekte ve sonra hayvan şekli onlara giydirilmelidir. Eğer mesh edildikten sonra insan olduklarının farkında olurlar ama kendilerini domuz veya maymun şeklinde görürlerse, azap edilmiş olurlar.

Bu konuda İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmaktadır.

“Yüce Allah, mesh olan kimseleri insanlara ibret vesilesi kıldı ve bazı kimselerin asıl hilkat şekillerinde değişiklik olması ve bu mesh olunmada da insana benzerliğin olması, bunların gazaba uğramış insanlar olduklarının anlaşılması içindir.”²

Yani hem kendileri insan olduklarının farkındadırlar ve hem de diğerleri onların insan olduklarını anlamaktadırlar ve bu mesh, onların insani şekillerinin üzerinde gerçekleşmiştir.

İmam Zeynelabidin'den (a.s) gelen bir rivayette şöyle geçmektedir:

“Yüce Allah, Yahudileri cumartesi günündeki avlanma yasağına uymayarak işledikleri günahlarından dolayı onları maymuna dönüştürmüştür. “İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! Dediklerimizi elbette bilmektesiniz.”³ Etraf şehirlerde olan müminlerden bazıları onları görmek için geldiler. Bu günahkârları tanıyan müminlerden bazıları, onların değişmiş şekillerini görünce onları yine de tanıdılar ve şöyle sordular: Sen filanın oğlu filan değil misin? O maymuna dönüşen kimse de ağlar halde başını sallayarak cevap vermekteydi.”⁴

2. Acaba Meshin (Hayvana Dönüşmenin) Çeşitleri Var mıdır?

Müfessirlerin çoğu, Kur'an-ı Kerim'deki maymun ve domuza dönüşen kimseler hakkındaki meshi, gerçek mesh olarak bilmektedirler. Yani

¹ *Sefinetu'l-Bihar*, c. 4, s. 376.

² *Nuru's-Sakaleyn Tefsiri*, c. 1, s. 86.

³ Bakara, 65. âyet.

⁴ Feyz, Molla Muhsin, *Tefsir-i Sâfi*, c. 1, s. 620.

şahıs gerçekten maymun veya domuz şekline dönüşmüştür. Ama şeyh Muhammed Abduh ve diğerleri gibi Ehl-i Sünnet müfessirlerinden az bir gurup Kur'an-ı Kerim'de geçen bu meshi, insanın kişiliğinde olan bir mesh bilmektedirler. Örneğin Kur'an-ı Kerim'deki şu âyette:

“Tevrat’la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir.”

Burada muhatap olunan kimse merkep şekline dönüşmemiştir ama bu yapıya sahiptir.⁵

3. Mesh Olan Kimseler, 0 Mesh Olmuş Şekillerinde de Türlerini Devam Ettiriyorlar mıydı ve Günümüze Kadar Gelmişler midir?

Bu sorunun cevabı pozitif ilimler ve genetik bilimin dışındadır ve bu ilimler aslında bu gibi konuları ispatlama gücüne sahip değildir. Çünkü eğer mesh olan insanlar baki kalmış olsalar diğer maymunlara benzeyen bir maymun şeklinde olacaklardır ve eğer bazı maymunlar arasında da bazı farklılıkların olduğu ispatlansa dahi bu, mesh olan kimselerin neslinin devam ettiğine dair delil olamaz.

Ehl-i Beyt'ten (a.s) gelen rivayetlerde bu konuya işaret edilmiştir. İmam Hüseyin (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Mesh olan kimseler üç güne kadar hayattaydılar. Sonra Yüce Allah yağmur ve rüzgâr göndererek onların hepsini denize döktü ve üç günden sonra mesh olan hiç kimse kalmadı. Günümüzde gördüğünüz onlara benzeyen bu hayvanlar ise sadece onlara benzemektedirler ve onların kendisi veya onların nesillerinden değildirler.”⁶

Bazı rivayetlerde köpek, domuz ve maymunların etlerinin yenmesinin sebebi olarak, onların mesh edildikleri geçse de, bu hayvanlar onların neslinden gelmemektedirler. Asıl maksat “Bu hayvanların etinde olan bazı zararlar ve insanların Allah-u Teâlâ'nın, bir grubu bu şekillere dönüştürerek azap etmesini ciddiye almaları ve bu sayede de bu tür

⁵ Muğine, Muhammed Cevad, *Tefsir-i Kaşif*, c. 1, s. 121.

⁶ Feyz, Molla Muhsin, *Tefsir-i Sâfi*, c. 1, s. 620.

hayvanlara karşı sevgi oluşmaması ve ilahi azabın küçümsenmemesinden dolayıdır.”¹

Her Zorlukla Beraber Bir Kolaylığın Olması

Soru

Yüce Allah Kur'an'da neden “Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır” diye buyurmuş da zorluktan sonra kolaylık vardır diye buyurmamıştır?

Kısa Cevap

Âyet-i kerimede zorluklara tahammül etmek ile kolaylığa ulaşmak arasında bir tür beraberlik ve irtibat mevcuttur. Yani insanın tesadüfen zorluktan sonra kolaylığa ulaşması diye bir şey söz konusu değildir. Bu yüzden zorluk ve kolaylık arasındaki bu ilişkiyi kavratmak için bu anlamı taşıyan bir kelimeye ihtiyaç duyarız ve bu kelime de “beraber” kelimesidir. “Beraber” kelimesinin kullanılışı hakkında müfessirler bir takım yorumlar yapmıştır:

a) Âyet, “beraber” sözcüğüyle kolaylığın zorluk ile birlikte olduğunu yansıtır; zorluğa tahammül etme anından kolaylığa zamanla ulaşılır.

b) “Beraber” kelimesinin kullanılmasının sebebi, kolaylığın zorluğa yakın olduğunu belirtmek içindir ve bu şekilde kalp, teselli ve takviye edilir.

Her haliyle, her problemin bir kolaylıkla iç içe olduğu ve her zorluğun bir kolaylıkla beraber olduğu hususu ve bu iki konunun her zaman birlikte olduğu ve olacağı göz önünde bulundurulduğunda, “sonra” sözcüğünü kullanmak bu ince noktayı yansıtamaz.

Ayrıntılı Cevap

Yüce Allah bu âyette peygamberine şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz her güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, her güçlkle beraber bir kolaylık vardır.”²

¹ Sefinetu'l-Bihar, c. 4, s. 375.

² İnşirah, 5-6.

Hız. Peygamber (s.a.a) Mekke'de birçok zorluklar ile karşı karşıya kalmıştı. Dolayısıyla bu, Allah tarafından Medine'de kendisinin kolaylık içinde olacağı veya dünyada bulunan zorluğun cennette kolaylığa dönüşeceğine dair Allah tarafından kendisine verilen bir söz idi. Elbette âyetlerin mefhumu tüm problemleri içermektedir. Yani bu iki âyet Hız. Resulullah'ın (s.a.a) şahsına ve zamanına özgü olamayacak şekilde dile getirilmiştir. Genel bir kaide suretinde ve önceki konuların neden teşkil ettiğine atıfta bulunacak şekilde belirtilmiştir. Âyetler tüm mümin, ihlaslı ve çabalayan insanlara her zaman zorlukların yanında kolaylıkların da bulunduğunu müjdelemektedir.³ "Beraber" sözcüğünün kullanılmasıyla ilgili müfessirler tarafından bir takım yorumlar yapılmıştır. Onların çoğu, bir araya toplanabilir. Aşağıda bunlara değiniriz

a) Sonra sözcüğünün yerine beraber sözcüğünün kullanılması, kolaylığın zorluk ile birlikte olduğunu yansıtmak içindir.⁴ Yani âyet-i kerime zorluklara tahammül etmek ile kolaylığa ulaşmak arasında bir tür birliktelik ve irtibat mevcuttur. İnsanın tesadüfen zorluktan sonra kolaylığa ulaşması diye bir şey söz konusu değildir. Bu yüzden zorluk ve kolaylık arasında bulunan bu ilişkiyi yansıtmak için bu manayı taşıyan bir kelimeye ihtiyaç duyarız ve bu kelime "beraber" kelimesidir. Başka bir ifadeyle âyet, beraber sözcüğü ile kolaylığın zorluk ile birlikte olduğunu anlatmaktadır. Zorluğa tahammül etme anından itibaren kolaylığa zamanla ulaşılır.⁵ Her haliyle beraber sözcüğü, birlikteliğin göstergesidir⁶ ve bu iki hususun birbirinden ayıramayacağını beyan etmektedir.

b) "Beraber" kelimesinin kullanılması, kolaylığın zorluğa yakın olduğunu göstermek içindir. Böylece kalbin teselli bulması ve takviye edilmesinin vesilesi kılınacaktır.⁷

³ Mekarim Şirazi, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 27, s. 127, Daru'l-Kutub'l-İslamiye, Tahran, 1. baskı, h.ş. 1374.

⁴ Taleğânî, Seyyid Mahmud, *Pertuyi ez Kur'an*, c. 4, s. 157, Şirket-i Sehami-i İntişar, Tahran, h.ş. 1362.

⁵ Gürşî, Seyyid Ali Ekber, *Tefsir-i Ahsenu'l-Hadis*, c. 12, s. 274, Bonyad-ı Bi'set, Tahran, h.ş. 1377.

⁶ *Tefsir-i Numûne*, c. 27, s. 127 ve 128.

⁷ Tabersî, Fazl b. Hasan, *Tefsir-i Cevamiu'l-Cami*, c. 4, s. 507, İntişarat-ı Danışgah-ı Tahran ve Mudiriyeti Havza-ı İlmiyye Kum, Tahran, 1. baskı, h.ş. 1377; İbn Cezi

Allâme Tabatabâî'nin bu konu hakkındaki görüşü şudur: Beraber kelimesiyle kastedilen, kolaylığın zorluktan sonra gelmesidir; birliktelikten maksat kolaylık ve zorluğun aynı anda tahakkuk etmesi değildir.¹

Her haliyle beraber sözcüğünün manası ne olursa olsun her zorluğun bir kolaylıkla beraber olduğu ve bu ikisinin her zaman birlikte bulunduğu ve birlikte olacakları göz önünde bulundurulduğunda² beraber kelimesini kullanmanın gereksiz olduğu söylenemez.

Hristiyanlığın Bütün Dinlerden Üstün Oluşu

Soru

Yüce Allah Âl-i İmran Sûresinin 55. âyetinde şöyle buyuruyor: “Kıyamete kadar sana (İsa) uyanları küfre sapanların üstünde tuttum.” Bu âyet gereğince Hz. İsa'ya (a.s) tâbi olanlar, kıyamete kadar kâfirlerin tamamından üstündür. O halde Hz. İsa'nın (a.s) dinini seçip kıyamete kadar kâfirlerin tamamından üstün olmak varken niçin Hz. Muhammed'in (s.a.a) dinini seçelim?

Kısa Cevap

Soru konusu olan âyet-i kerimeyle ilgili çeşitli görüşler vardır. Onlardan bazılarına işaret edeceğiz:

1. Hz. İsa'nın (a.s) tâbilerinden kasıt Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmetidir. Şöyle ki:

a) Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmeti zaman açısından Hz. İsa'nın (a.s) ümmetinden sonradır.

b) Bizim Peygamberimiz (s.a.a) Hz. İsa'yı (a.s) ve onun kitabını tasdik etmiştir ve bir başkasını tasdik eden kimseye, “tasdik ettiği kişiye tâbidir” derler.

Garnatî, Muhammed b. Ahmed, *Kitabu't-Teshîl-iUlumi't-Tenzil*, c. 2, s. 493, Şirket-i Daru'l-Ergam b. Ebi'l-Ergam, 1. baskı, h.k. 1416.

¹ Tabatabâî, Muhammed Hüseyin, *Tefsir-i el-Mizan*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 20, s. 534, Defter-i İntişarat-ı İslami, Kum, 5. baskı, h.ş. 1374.

² *Tefsir-i Numûne*, c. 27, s. 127 ve 128.

c) Bizim Peygamberimizin (s.a.a) şeriatı, diğer nebilerin şeriatıyla, dinin temel bölümünü oluşturan tevhit konusunda birdir. Dolayısıyla Peygamber-i Ekrem (s.a.a) onların tevhidinde tâbidir.

2. Âyet-i kerimede geçen tâbi olma (itba') ile hakka, Allah'ın rızasına tâbi olmak kastedilmiştir. O halde "Sana tâbi olanlar" ibaresi, İslam'ın doğuşundan önceki Nasranîleri ve İslam'ın doğuşundan sonra İslam'a tabi olan Müslümanları kapsar.

3. Söz konusu âyet-i kerime, Yahudilerin ve kıyamete kadar Hz. İsa'ya (a.s) tâbi olmanın vacip olduğuna inananların zelil olacağını anlatmaktadır.

Müslümanların, Hz. İsa'yı (a.s) inkâr edenlerden sayılmayışına gelince, burada kâfir, inkâr eden anlamındadır. Bunlar da Hz. İsa'yı (a.s) inkâr eden Yahudi kavmidir. Müslümanlar ise Hz. İsa'yı (a.s) inkâr edip yalanlamak şöyle dursun aksine Hz. Resulullah'ın peygamberliğini müjdeleyen Hz. İsa'nın (a.s) hakiki tâbileridirler.

Ayrıntılı Cevap

Sorunuzda geçen tercüme, âyet-i kerime ile uyumlu değildir. Biz daha dakik bir cevap için öncelikle âyetin tercümesini yapacağız ve sonra soru konusu âyetin tefsirinden yararlanarak soruyu cevaplandıracağız.

Âyetin Tercümesi:

"Ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim." ³

Dakik bir cevaba ulaşabilmek için birkaç meselenin açıklanması gerekir. Aşağıdaki açıklamalarla ve âyet-i kerimenin incelenmesiyle istenilen cevaba ulaşacağız.

³ Ayetullah Mekarim Şirazi'nin tercümesi. Elbette burada Diyanet'in tercümesi esas alınmış ve Ayetullah Mekarim Şirazi'nin tercümesiyle karşılaştırılmıştır ki her iki tercüme birbirleriyle örtüşmektedir(mütercim).

Soruda geçen âyet-i kerime hakkında çeşitli görüşler sunulmuştur. Bazılarına değineceğiz:

1. Hz. İsa'nın (a.s) tâbilerinden kasıt Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmetidir. Üç açıdan bunu ispatlayabiliyoruz:

a) Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmeti zaman olarak Hz. İsa'nın (a.s) ümmetinden sonra gelir. "Falan şahıs, falan şahsa tâbidir" denildiği zaman, onun ardından ve ondan sonra geleceği anlaşılmaktadır.

b) Bizim Peygamberimiz (s.a.a) Hz. İsa (a.s) ve onun kitabını tasdik etmiştir. Bir başkasını tasdik eden kimseye, tasdik ettiği kişiye tâbidir derler.

c) Buna ilaveten bizim Peygamberimizin (s.a.a) şeriatı, diğer nebi-lerin şeriatıyla, dinin temel bölümünü oluşturan tevhit konusunda biridir. Dolayısıyla Peygamber-i Ekrem (s.a.a) ona tâbidir. Yani onun inandığına inanmaktadır.¹

2. Âyet-i kerimede geçen tâbi olma (itba') ile hakka, Allah'ın rızasına tâbi olmak kastedilmiştir. O halde "Sana tâbi olanlar" ibaresi, İslam'ın doğuşundan ve Hz. İsa'nın (a.s) dininin nesh edilmesinden önceki Nasranilik'e tâbi olan hristiyanları ve İslam'ın doğuşundan sonra İslam'a tâbi olan Müslümanları kapsar. Zira İslam'a uymak da hakka ve sonuç itibarıyla Hz. İsa'ya (a.s) uymaktır.²

Allâme Tabatabâi bazı müfessirleri bu görüşleri dolayısıyla eleştirir.³

3. Âyette anlatılmak istenen şudur: Yüce Allah Nasranileri⁴ Yahudilerden (yani Hz. İsa'yı (a.s) inkâr eden ve onun aleyhine komplo Kur'an Yahudilerin önde gelenlerinden) üstün tutacaktır. Bununla da Allah'ın çetin azabını Yahudi kavmine indireceği ve onlar üzerine kurulacak ilahi tuzağını ve azabını şiddetlendireceği kastedilmektedir.⁵

¹ Tabersî, Fazl b. Hasan, *Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1360, İntişarat-ı Ferâhâni, c. 4, s. 94.

² Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru'l-Mizan*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, Kum, 5. Baskı, h.ş. 1374, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Müderrisin-i Havza-ı İlmiyeyi Kum Yayınları, c. 3, s. 326-327.

³ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru'l-Mizan*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 3, s. 328 ve 329.

⁴ Tabersî, Fazl b. Hüseyin, *Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Müterciman, c. 4, s. 94.

⁵ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru'l-Mizan*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 3, s. 330.

Âyetin zahiriyle de uygunluk arz eden bu tefsire göre bu âyette “Hz. İsa’nın (a.s) tâbileri, sürekli ona muhalefet eden Yahudilerden üstün olacaktır” diye buyurulmaktadır ve bu âyet, Kur’an’ın mucize içeren ve gaybî haber bildiren âyetlerinden birisidir.⁶

Bu bakış açısına göre Hz. İsa’ya (a.s) uyanlardan kasıt Nasranîler’dir. Bu sebeple her yerde ve her zaman Yahudilerin, Nasranîlerden daha zelil olduklarını görüyoruz. Hükümet ve saltanatın Yahudilerin elinden alınıp Nasranîler’e verilmesi (Avrupa, Roma vd.) bundan dolayıdır ve Nasranîler ta kıyamete kadar Yahudilerden üstün olacaktır.⁷

4. “Ellezine ittebe’uke (sana uyanlar)” dan kasıt Nasranîler ve Müslümanlardır ve âyet, Yahudilerin ve Hz. İsa’ya (a.s) uymanın vacip olmadığını söyleyenlerin kıyamete kadar zelil olacağını anlatmaktadır.⁸

Acaba Müslümanlar Hz. İsa’yı (a.s) inkâr edenlerden sayılır mı?

Burada kâfir, inkâr eden anlamındadır⁹ ve Müslümanlar Hz. İsa’yı (a.s) yalanlayıp inkâr etmek şöyle dursun, aksine Hz. İsa’yı (a.s) büyük peygamberlerden biri, ulu’l azm peygamberlerin üçüncüsü ve şeriat sahibi bilirler. Yüce Allah Kur’an’da şöyle buyurur:

“Bebek şöyle konuştu: “Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum. Bana kitabı (İncil’i) verdi ve beni bir peygamber yaptı.”¹⁰

Ne var ki Yahudi kavmi Hz. İsa’yı (a.s) inkâr etti ve onu öldürdü.

Dolayısıyla Allah-u Teâlâ’nın, **“Kıyamete kadar sana uyanları kâfirlerden üstün tutacağım”** buyruğuyla Müslümanların kâfir oldukları kastedilmiş olamaz, çünkü hiçbir şekilde bu kelime Müslümanları kapsamamaktadır.

⁶ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1374, Daru’l-Kutubi’l-İslamiye, c. 2, s. 570.

⁷ Tabersî, Fazl b. Hasan, *Mecmeu’l-Beyan fî Tefsiri’l-Kur’an*, Müterciman, c. 4, s. 330.

⁸ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru’l-Mizan*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 3, s.330.

⁹ Ferahidî, Halil b. Ahmed, *Kitabu’l-Ayn*, Kum, Hicret yayınları, h.k. 1410, 2. baskı, c. 5, s. 356.

¹⁰ Meryem, 30.

Buna binaen “sana uyanlar” cümlesi dikkate alındığında, bu cümle, Hz. İsa’ya (a.s) uyanların hepsini kapsamaktadır ve Müslümanlar ise “sana uyanlar” cümlesinin tefsirinde açıklandığı üzere, Hz. İsa’nın (a.s) tâbilerinden sayılır. O halde bu cümle, hem Nasranîleri hem de Müslümanları kapsamaktadır ve âyetin manası şöyledir: “Ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.”

Konunun sonunda şu noktanın açıklanması zaruridir: Hak yolda olup zahiren yenilgiye uğramak veya batıl yolu seçip zahiren başarıya ulaşmak arasında tereddüt edilmesi halinde birinci yolu seçmek daha doğru olacaktır. Nitekim İmam Hüseyin (a.s) de bu yolu seçmiştir. Bu ilke gereğince İslam’ın hak olduğuna inanmışsak (sorunuzda geçtiği üzere) sadece zâhiri başarı için Hıristiyanlığa yönelmek mantıklı olmayacaktır ve bu durum Bakara Süresi’nin 20. âyeti ve diğer âyetlerle de uyumlu olmayacaktır.

Hz. Âdem’in (a.s) Çocukları Kimlerle Evlendi?

Soru

Habil kiminle evlendi? Onlardan sonra insan nesli nasıl çoğaldı?

Kısa Cevap

Hz. Âdem’in (a.s) çocuklarının evlenmesi konusunda İslam âlimleri arasında iki görüş vardır:

1- O zamanlar Allah tarafından kız ve oğlan kardeşler arasında evlilik haram edilmemişti. İnsan neslinin bekası için bundan başka yol olmadığından birbirleriyle evlendiler.

2- Mahremlerle evlenmek çirkin bir şey olduğundan Hz. Âdem’in (a.s) çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri mümkün değildi. Hz. Âdem’in (a.s) çocukları yeryüzünde daha önce yaşayan başka nesillerin kızlarıyla evlendiler. Sonradan onların çocukları da amca çocukları oldular ve evlilik onların arasında gerçekleşti.

Bu iki görüşten birincisi *el-Mizan* tefsirinin yazarı Allâme Tabatabâi tarafından kabul edilmektedir.

Ayrıntılı Cevap

Hız. Âdem'in (a.s) çocuklarının kimlerle evlendiği sorusu eskiden beri sorulan bir sorudur. Acaba kendi kız kardeşleriyle mi evlendiler, melek ve cinlerle mi evlendiler, başka insan nesliyle mi? Eğer kendi kız kardeşleriyle evlendilerse kardeşlerin evlenmelerinin haram olduğu göz önüne alındığında böyle bir evlilik nasıl yorumlanabilir?

Bu konuda İslam âlimleri arasında iki görüş vardır. Onların her biri Kur'an ve hadislerden deliller getirmişlerdir. Aşağıda her iki görüşü kısaca getiriyoruz:

1- Onlar kendi kız kardeşleriyle evlendiler. O zamanlar (yaratılışın başlangıcında) Allah tarafından kız ve oğlan kardeşler arasında evliliğin haram edilme kanunu yasanmamıştı. Öte yandan insan neslinin bekası için bundan başka çare olmadığından böyle bir evlilik gerçekleşti. Zira kanun koyma hakkı Allah'a aittir. Nitekim Kur'an şöyle buyuruyor:

“Hüküm yalnız Allah'ındır.”¹

Bu konuda Allâme Tabatabâi şöyle diyor: “Âdem ve Havva'nın yaratılmasından sonra ilk tabakanın evliliği, yani Âdem ve Havva'dan hemen sonraki çocuklarda kardeşler arasında olmuş ve Âdem'in kızları kendi kardeşleriyle evlenmişlerdir. Zira o zamanlar bütün dünyada beşer neslinin çoğalması bu çocuklara bağlıydı... Dolayısıyla mesele (günümüzde bize şaşırtıcı gelse de) teşrii (yasama) meselesi olduğu ve teşri de yalnız Allah'ın elinde olduğu için böyle bir şeyin asla sakıncası yoktur. Binaenaleyh Allah bir ameli bir süre helal, bir süre sonra da haram edebilir.”²

Tefsir-i Numûne'de ise bu görüşün muhtemel olduğu belirtilerek şöyle yazılmaktadır: “Geçici olarak ve zaruret gereği bir gurup için o zamanlar böyle bir evliliğin mubah olmasının, onlardan sonra gelenler içinse ebede kadar haram olmasının sakıncası yoktur.”³

¹ Yusuf, 40.

² *el-Mizan* (Farsça tercümeden), c. 4, s. 216.

³ *Tefsir-i Numûne*, c. 3, s. 247.

Bu görüşün taraftarları iddialarına âyetlerden deliller getirmişlerdir. Örneğin Kur'an buyuruyor:

“İkisinden (Âdem ve Havva’dan) birçok kadın ve erkek türetilip yayan...”¹

Buna ilave olarak Merhum Tabersî, *İhticac* adlı eserde İmam Seccad’dan (a.s) bu iddiayı teyit eden bir rivayet nakletmiştir.²

2- Mahremlerle evlenmek uygun olmayan bir şey olduğundan Hz. Âdem’in (a.s) çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri mümkün değildi ve şer’en haramdır. Hz. Âdem’in (a.s) çocukları, dünyada daha önce yaşamış ama insan cinsinden başka bir nesilden kalan insanlarla evlendiler. Sonraları onların çocukları da amca çocukları oldular ve evlilik onların arasında gerçekleşti. Bu görüşü de bazı rivayetler teyit etmektedir. Zira Hz. Âdem’in (a.s) nesli yeryüzündeki ilk nesil değildi. Ondan (a.s) önce de yeryüzünde insan türleri yaşıyordu. Ancak bu görüş Kur’an âyetlerinin zahiriyle uyuşmamaktadır. Çünkü âyet-i kerimeye göre beşer nesli yalnızca Âdem ve Havva’dan gelmiştir. Dolayısıyla bu tür rivayetler Kur’an’a uymadığından onları kabul edemeyiz.

Bu iddialardan şöyle bir sonuç alabiliriz: Kur’an âyetlerine göre Habil’le Kabil’in melek ya da cinlerle evlendiği görüşü de doğru değildir. Âyetin zahiri diyor ki, beşerin nesli yalnızca Âdem ve Havva’dan türemiştir.³ Onların dışında başkaları da arada olsaydı o zaman “O ikisi ve onlardan başkaları...” diye buyurmalıydı.

Allâme Tabatabâi bu konuda şöyle diyor: “Şu andaki neslin insanları Hz. Âdem ve eşine dayanmaktadır ve o ikisinden başka kimse bu neslin çoğalmasında etkin değildir.”⁴

Dolayısıyla ancak birinci görüşü destekleyen ve Kur’an’ın âyetleriyle uyuşan rivayetleri kabul edebiliriz.

¹ Nisa, 1.

² *el-İhticac*, c. 2, s. 314.

³ Nisa, 1.

⁴ *el-Mizan* (Farsça tercümeden), c. 4, s. 216.

Hz. Meryem'e (s.a) Cennetten Yiyecek ve Meyve Gönderilmesi

Soru

1. Hz. Meryem'e (s.a) cennetten yiyecek ve meyve geldiği konusu doğru mudur? 2. Bu tür şeylerin cennetten yeryüzüne gelmesi nasıl mümkündür? Çünkü yüce Allah, Kur'an'da cennetlik şeylerin sürekli ve ebedî olduğunu beyan etmektedir. Eğer cennetten bazı şeylerin yeryüzüne gelebileceğini kabul edersek, cennette bulunanlar da dünyaya gelebilir mi sorusu akla gelmektedir.

Kısa Cevap

Âyet ve hadislerde bulunan karine ve delillere binaen Hz. Meryem'in (s.a) yiyeceği direkt olarak, maddi araçlar kullanılmaksızın Allah tarafından ve cennetten sağlanıyordu. İslami öğretilere göre cennette insanların hayatı ebedî olacak, onlar cennetteki nimet ve lezzetlerden daimi olarak yararlanacaklar ve nimetler yenilenecektir. Bundan dolayı bu nimetler için bir son düşünülemez. Ama doğal olarak bir nimetten yararlanmak, bir tür onun sonu sayılır. Bu açıdan her ne kadar yenilense de o ebedî addedilemez. Bu esas uyarınca evvela, Hz. Meryem'in (s.a) cennetlik yiyeceklerden istifade etmesi, cennetlik nimetlerin ebedî oluşuyla çelişmez. İkincisi, onun yemeğinin berzah cennetinden sağlanmış olması muhtemeldir ve berzah cennetinden dünyaya dönüşün muhal olmadığı bilinmelidir. Ancak dünyanın sona ermesi ve insanın son durumunun belirlenmesiyle artık geri dönülebilecek bir dünya olmayacaktır.

Ayrıntılı Cevap

Bu soru birkaç açıdan incelenmelidir:

1. Hz. Zekeriya'nın (a.s) Hz. Meryem'in (a.s) yanında gördüğü yiyecekler ona cennetten mi getirilmekteydi?
2. Cennetlik yiyecekler zorunlu olarak ebedî midir veya maddi dünyada bulunan eşyalar gibi değişim ve dönüşüme uğrar mı?
3. İnsanların cennetten dünyaya dönmesi mümkün müdür yoksa değil midir?

Şimdi bu düzenle bu soruları cevaplıyoruz:

1. Birinci kısım ile irtibatlı olarak şöyle söylemek gerekir: Kur'an Hz. Meryem'in (s.a) yiyeceği hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. “Meryem! Bu sana nereden geldi?” derdi. O da “Bu, Allah katından” diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”¹

Bu yiyeceğin ne tür bir yiyecek olduğu ve Hz. Meryem'e (s.a) nereden geldiği âyette belirtilmemiştir; lâkin hadis kitaplarında nakledilen değişik rivayetlerden bu ilahi hanımın yiyeceğinin mevsim dışı meyveler olduğu ve Allah'ın izniyle onun mihrabının yanında yer aldığı anlaşılmaktadır.² Allah'ın sakınan kulunu bu şekilde ağırlaması hayret edilebilecek bir husus değildir. Ancak bazı müfessirler (el-Menar yazarı gibi) rızık kelimesinden maksadın dünyadaki normal yiyecekler olduğuna inanmaktadır. Zira İbn Cerir'den nakledildiği üzere İsrailoğulları kılığa yakalanmıştı ve Hz. Zekeriya (a.s), Hz. Meryem'in (a.s) yaşamını temin edemiyordu. Bu esnada kura çektiler ve bu kura marangoz bir erkeğe çıktı. O, bir övünç vesilesi olarak Hz. Meryem'in (s.a) yiyeceğini temin etmeyi üstlendi. Hz. Zekeriya (a.s), Hz. Meryem'in (a.s) mihrabının yanına yaklaştığında belirtilen mevcut şartlarda böyle bir yiyeceğin varlığından dolayı şaşırıyor ve Hz. Meryem (s.a) onun sorusuna verdiği cevapta şöyle diyordu: “Bu, Allah tarafından”; yani Allah imanlı bir erkeğin böyle zor şartlarda bu hizmete ilgi duymasını sağlamıştır.

Bu tefsir, ne âyetteki karinelerle ne de âyet hakkında nakledilmiş rivayetlerle bağdaşmaktadır!

Ayyaşî tefsirinde İmam Bâkır'dan (a.s) şöyle bir rivayet nakledilmiştir: Bir gün Hz. Peygamber (s.a.a), Hz. Fatma Zehra'nın (s.a) evine geldi. Onun evinde birkaç gündür yiyecek yoktu. Aniden Hz. Peygamber

¹ Âl-i İmran, 37. âyet.

² Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 14, s. 195, Müessesetu'l-Vefa, Beyrut, h.k. 1404.

(s.a.a) onun yanında bir yiyecek gördü ve ona, bu yiyecek neredendir diye sordu. Hz. Fatıma (s.a) bu Allah tarafından; o istediğine hesap-sızca bağışlar, dedi. Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: Bu hadise Hz. Meryem'in (s.a) mihrabının yanına gelen, orada özel bir yiyecek gören, Hz. Meryem'e (s.a) bu yiyecek neredendir diye soran ve Hz. Meryem'in (s.a) Allah tarafından diye cevap verdiği Hz. Zekeriya'nın (a.s) hadi-sesi gibidir.³

Elbette “bir rızık“ kelimesiyle kastedilenin cennetlik yiyecek olduğu hususu âyetin köşe ve bucağında bulunan karinelerden de anlaşılmaktadı. Zira evvela “bir rızık” kelimesi genel bir şekilde zikredilmiştir. Bu da Hz. Zekeriya (a.s) için rızık özel ve tanınmayan bir şey olduğunu yansıtmaktadır. İkincisi, Hz. Meryem'in (s.a) “bu Allah tarafından” diye-rek verdiği cevap başka bir göstergedir. Üçüncüsü, sonraki âyetle işaret edilen Hz. Zekeriya'nın (a.s) heyecanlanması ve Allah'tan bir evlat talebinde bulunması da bu iddia için başka bir karine sayılır.⁴ Öte taraftan kelim ilminin fiili tevhit konusunda ispatlandığı üzere yüce Allah mutlak kudrete sahiptir ve yaratmak, rızık, diriltmek, öldürmek, zenginlik, fakirlik, izzet, zillet, sağlık, hastalık vb. konular onun kudret elindedir; ama bazen feyiz vermek normal sebepler aracılığıyla (insanın iradesi ve iradesi dışı sebeplerle) gerçekleşir ve bazen de normal sebepler olmaksızın vuku bulur. Hz. Adem (a.s) ve Hz. Havva'nın (a.s) yaratılışı ve diğer peygamberlerin gerçekleştirdiği mucizeler de bu türden sayılır ve olağanüstü addedilir. Aynı şekilde Hz. Meryem'in (s.a) rızık da olağanüstü bir şekilde ve zâhir sebepler olmaksızın sağlanmaktaydı.⁵

Sorunuzun ikinci kısmıyla alakalı olarak da şöyle söylemek gerekir: Bugün maddi dünyada kabul edilmiş bir kaide mevcuttur. Bu kaideye göre madde ve enerji hiçbir zaman yok olmaz, birbirine dönüşür ve değişik şekillerde zahir olur. Bu anlamıyla bu dünyada normal bir şekilde tüketilen bir yiyeceğin bir miktarı beden içinde enerji ve maddeye dönüştükten sonra, kalan kısmı insan bedeninden dışarıya atılmaktadır. Ama bunun maddeye dönüştürme yönünde geçerli tek sistem olduğuna dair herhangi

³ Arusiye Huveyzî, Abdu Ali bin Cuma, *Nuru's-Sakaleyn*, c. 1, s. 333, İntişarat-ı İsmailiyan, 4. baskı, Kum, h.k. 1415.

⁴ *Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 530; *Tefsir-i el-Mizan*, c. 3, s. 273 ve 274.

⁵ *Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 530.

bir delil bulunmamaktadır. Aklen, atık maddelerdeki mevcut mikrobun bertaraf edileceği veya tüketilmiş tüm maddelerin enerjiye dönüştürüleceği başka bir sistemin göz önünde bulundurulması imkânsız değildir. Uhrevî âlem hakkında da bilinmelidir ki âyet ve rivayetler cennette insanın ebediyen yaşayacağına ve oradaki nimet ve lezzetlerin daimi olacağına işaret etmektedir. Bu, cennetliklerin yediği yiyeceklerin de daimi olması anlamına gelmez, bu konunun aksi yönünde deliller de mevcuttur.

Zeyd b. Erkam şöyle nakletmektedir: Ehl-i Kitap'tan bir şahıs Hz. Peygamber'in (s.a.a) yanına geldi ve siz cennetliklerin yediklerine ve içtiklerine mi inanıyorsunuz, dedi. Hz. Peygamber (s.a.a) evet diye buyurdu. Soru soran şahıs orada yenilen ve içilenler nasıl dışarı çıkmaktadırlar diye tekrar soru sordu. Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: "Bu maddeler bedenlerinden ter şeklinde, ceylan kokusu gibi güzel bir koku şeklinde dışarıya çıkar."¹ Başka bir ifadeyle cennetteki nimetler sonsuz değildir ama onlarda değişim ve dönüşüm mümkündür. Belirtilen hususlar ve Allah'ın kudreti göz önünde bulundurularak cennetlik türden yiyeceklerin bu dünyadaki seçilmiş bireylere verilmesi hiçbir sorun yaratmaz.

Cennetliklerin dünyaya dönmesi bağlamında sorunuzun üçüncü bölümü hakkında da şöyle söylemek gerekir: İslami metinlerde cennet ve cehennem hakkında en az iki mana göze çarpmaktadır:

1. İnsanın ölmesiyle ve dünya berzahından başlayan cennet ve cehennem. Bir rivayette okuduğumuz üzere her insanın kabri kendisi için ya cennetten bir bahçe veya cehennemden bir çukur olacaktır.² Kur'an'da ölümlerin dirilmesiyle ilgili hususlar göz önünde bulundurulduğunda³, böyle bir cennetten insanın geri dönmesi mümkün gözükmemektedir.

2. Sûrun üflenmesi ve amellerin muhasebe edilmesinden sonra insanların gireceği cennet ve cehennem. Bu cennetten dışarıya çıkmak Kur'an-ı Kerim'in açıkça belirttiği şekilde imkânsızdır⁴ ve esasen artık kendisine dönülebilecek bir dünya mevcut olmayacaktır.

¹ *Biharu'l-Envar*, c. 8, s. 149, 82. hadis.

² *Biharu'l-Envar*, c. 6, s. 214.

³ Âl-i İmran, 49. âyet.

⁴ Hicr, 48. âyet.

Hz. Meryem'in Makamının Yüceliğinin Nedeni

Soru

Âl-i İmran Sûresinin 42. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: “**Hani melekler, “Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlарına üstün kıldı”**”. Bu âyet-i kerime gereğince Hz. Meryem’e (s.a) verilen bu makam kendisinden kaynaklanan liyakat dolayısıyla değildir. Allah tarafından temiz kılındığı için diğer kadınlardan daha üstün olmuştur. Onun üstün kılınmasının nedeni nedir? Beşeriyete herhangi bir hizmet yaptığı için midir veya onun yapmış olduğu ibadet ve riayet ettiği takva diğer kadınlarınkinden daha fazla olduğu için midir? Hz. İsa’nın (a.s) kıssası da Allah’ın peygamberleri daha önceden belirlediğini göstermektedir. Kendileri güzel sıfatları edinebilmek için hiçbir çaba göstermemişlerdir. Yoksa henüz beşikte iken peygamberlik iddiasında bulunan bir çocuk ne zaman kendini yetiştirmek için çaba harcamış ve bu doğrultuda bir çalışmaya başlamış olabilir?

Kısa Cevap

Kur’an ve hadislerden anlaşıldığı üzere İmran’ın kızı Meryem, mali bakımdan geçimini sağlayacak güce sahip değildi ve fakir bir ailede (zira o doğmadan önce babası vefat etmişti) dünyaya gelmişti. Bu yüzden onun sorumluluğunu Hz. Zekeriya (a.s) (Meryem’in teyzesinin kocası) üstlenmişti.

Bu değerli hanımın yaşamı devamlı zorluklar, zahmetler ve mahrumiyetlerle iç içeydi. Hz. Meryem (s.a), annesinin yapmış olduğu adak gereğince küçüklüğünden beri mabedin hizmetçisi olarak kendi vazifesini yerine getirmekle meşgul idi. Bu küçücük çocuğun boynuna yüklenmiş olan iş, gücünü aşan işlerdi. Hz. Meryem (s.a.) ise hiçbir şikâyetle bulunmaksızın bütün bu zorlukları kabul etmişti. Hakeza art niyetli ve imansız kimselerin kendisine dil uzatmalarına, iftiralarına, kendisini yalanlamalarına ve bunların açtığı yaralara karşı da sabrediyordu. Tamamen Allah’ın rızasını kazanmıştı. Yüce Allah da onun sabır ve rızayet makamı karşılığında ve de mutlak itaatkâr olması sebebiyle onu bu makama ulaştırmıştır.

Hız. İsa'nın (a.s) beşikte konuşması, onun yüce ve üstün bir makama sahip olduğunu anlatıyor. Bununla beraber annesinin namuslu, temiz (kötülüklerden uzak) ve masum olduğunu savunması için böyle bir mucize gerçekleşmiştir. Allah Teâlâ, Hız. İsa'nın (a.s) liyakatli ve takvalı olacağını bildiği için bu imtiyazı ve ismet makamını, amelini gerçekleştirmeden önce ona bir mükâfat olarak vermiş ve onu böyle bir makama seçmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Bu sorunun cevabını vermeden önce Hız. Meryem'in yaşantısını gözden geçireceğiz: Tarih kaynaklarından, İslami hadislerden ve müfessirlerin sözlerinden şöyle anlaşılmaktadır: "Hanne" ve "Aşya", iki kız kardeşti. Birincisi İsrail oğullarının seçkin şahsiyetlerinden olan "İmran" ile ikincisi de "Zekeriya" peygamber ile evlendi.

Bu evlilik üzerinden seneler geçti ama İmran'ın eşinden bir çocuk doğmadı. Hanne bir gün bir ağacın altında oturmuştu. Bir kuşun yavrularına yemek verdiğini gördü. Annelik duygularından kaynaklanan bu muhabbeti görür görmez her kadının çocuğa duyduğu aşk, onun kalbinde de alevlendi ve kalbinin derinliklerinden çocuk sahibi olmayı Rabbinden diledi. Aradan çok zaman geçmeden Allah onun bu halisane duasını kabul buyurdu ve hamile kaldı.

Bazı rivayetlerde ise şöyle geçiyor: Yüce Allah İmran'a, çok bereketli, tedavisi mümkün olmayan hastalıkları Allah'ın izniyle tedavi edecek, ölüleri de Allah'ın izniyle diriltecek bir çocuğun kendisine verileceğini ve bu çocuğun İsrail oğullarına peygamber olarak gönderileceğini vahyetti. Hız. Zekeriya bu olayı kendi hanımına anlattı. O da hamile kalınca karnındaki çocuğun bu çocuk olduğunu sandı. Oysa karnındaki çocuk Meryem'di, yani o çocuğun annesiydi. Bunu bilmediğinden karnındaki çocuğu Beytül-Mukaddesin hizmetçisi yapacağını nezretti ama çocuk doğduğunda kız olduğunu gördü. Bu esnada bu çocuğu ne yapacağına dair telaşlandı. Zira hâkim olan geleneğe göre Beytül-Mukaddes için seçilen hizmetçiler erkeklerden olurdu. O zamana kadar bir kadının hizmetçi olarak seçildiği olmamıştı.

Bazıları şöyle demişlerdir: İmran'ın eşinin böyle bir adakta bulunması, o hamileyken eşinin vefat etmiş olduğunu gösterir. Yoksa kendi başına bu işe girişmesi imkânsızdır.¹

Kur'an ve hadislerden anlaşıldığı üzere İmran'ın kızı Meryem, mali bakımdan geçimini sağlayacak güce sahip değildi ve fakir bir ailede (zira o doğmadan önce babası vefat etmişti) dünyaya gelmişti. Bu yüzden onun sorumluluğunu Hz. Zekeriya (a.s) (Meryem'in teyzesinin kocası) üstlenmişti.

Bu değerli hanımın yaşamı devamlı zorluklar, zahmetler ve mahrumiyetlerle iç içeydi. Hz. Meryem (s.a), annesinin yapmış olduğu adak gereğince küçüklüğünden beri mabedin hizmetçisi olarak kendi vazifesini yerine getirmekle meşgul idi. Bu küçücük çocuğun üzerine gücünü aşan işler yüklenmişti. Hz. Meryem (s.a.) ise hiçbir şikâyetle bulunmaksızın bütün bu zorlukları kabul etmişti. Hakeza art niyetli ve imansız kimse-lerin kendisine dil uzatmalarına, iftiralarına, kendisini yalanlamalarına ve bunların açtığı yaralara karşı da sabrediyordu. Tamamen Allah'ın rızasını kazanmıştı. Yüce Allah da onun sabır ve rızayet makamı karşılığında ve de mutlak itaatkâr olması sebebiyle onu bu makama ulaştırdı² ve onun hakkında şöyle buyurdu:

“Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.”³

Bu âyet-i kerime gereğince Hz. Meryem (s.a) Allah tarafından temiz kılındığı için diğer kadınlardan daha üstün kılındı. Onun üstün kılınmasının sebebi nedir?

¹ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, Tahran, İntişarat-ı Daru'l-Kitabi'l-İslamiye, h.ş. 1376, c. 2, s. 423.

² “İmran'ın karısı: “Ya Rabbi! Karnımda olanı, sadece sana hizmet etmek üzere adadım, benden kabul buyur, doğrusu işiten ve bilen ancak Sensin” demişti. Onu doğurduğunda, Allah onun ne doğurduğunu bilirken “Ya Rabbi! Kız doğurdum. Erkek, kız gibi değildir, ben ona Meryem adını verdim, ben onu da soyunu da, kovulmuş şeytandan Sana sığındırırım” dedi. Rabbi onu güzel bir kabulle karşıladı, güzel bir bitki gibi yetiştirdi; onu Zekeriya'nın himayesine bıraktı. Zekeriya mabedde onun yanına her girişinde, yanında bir yiyecek bulurdu. “Ey Meryem! Bu sana nereden geldi?” demiş, o da: Bu, Allah'ın katındandır” cevabını vermişti. Doğrusu Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır. “ (Âl-i İmran Sûresi, 35- 37.)

³ Âl-i İmran, 42.

Evet! Onun gösterdiği bu halisane çaba dolayısıyla Yüce Allah onu kendi dönemindeki kadınlardan üstün kıldı. Zira Yüce Allah kullarının amellerini ve halisane ibadetlerini karşılıksız bırakmaz. Kur'an-ı Kerim bu bağlamda şöyle buyuruyor:

“Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah onu bilir, karşılığını verir.”¹

İnsanları Allah'a yöneltmesi ve Ona doğru hidayet etmesi için değerli ve ulu'l-azm olan bir peygamber yetiştirmesi, hakeza her zamanın ve her asrın kadınlarına ve annelerine örnek olabilecek pak yaşamı, o büyük şahsiyetin insanlık âlemine yapmış olduğu en büyük hizmetlerindendir. Öyle ki başka hiçbir hizmet, bu hizmetle mukayese edilemez. Zira insanlığa yapılan en büyük hizmet insanı eğitmektir. İnsan, hayatında tek bir insanı doğru ve güzel bir şekilde eğitip topluma sunabilirse büyük bir hizmet yapmış olur. Milyonlarca insanın hidayet kaynağı olan değerli ve şâmı yüce bir peygamberi eğitmek ise paha biçilmez bir hizmettir. Acaba bundan daha büyük bir hizmeti tasavvur etmek mümkün müdür?

Bu büyük ve değerli müjde Hz. Meryem'in (s.a) gösterdiği sabır, çektiği çetin zahmetler, yaptığı ibadet, getirdiği iman ve sahip olduğu takva gölgesinde verilmiştir. Bu âyet-i kerime Hz. Meryem'in (s.a) kendi döneminin en üstün ve değerli kadını olduğunu gösterir. Dikkat etmemiz gereken nokta, Allah-u Teâlâ'nın az bile olsa halis olan amellerin karşılığını ve mükâfâtını vereceğidir. Başka bir ifadeyle hekim ve merhametli olan Yüce Allah niceliğe değil niteliğe önem vermektedir.

Hz. İsa'nın (a.s) doğumunun ilk günlerinde, henüz beşikte iken konuşması ise onun makamının yüceliğine delalet eden büyük bir mucizedir ama bunun yanında büyük ve insafsız iftiralara (zina) maruz kalan annesinin temiz ve namuslu olduğunu savunması için gerçekleşmiştir. Düşmanlar içinde bulunulan durumdan (Meryem'in kocasının olmayışından) yararlanarak masum ve günahsız olan bu kulun şahsiyetine saldırmaya çalışacaklardı. Eğer onlar bu art niyetlerini gün yüzüne çıkarmayı başarsaydılar, Hz. İsa'nın (a.s.) peygamberliğini de şüphe altında bırakmış olacaktı. Bu yalancıların bu silahlarını ve şayialarını önemsiz

¹ Bakara, 158.

kılan ve etkisiz hale getiren tek şey bu büyük mucizeydi. Yüce Allah, Hz. Yusuf'u (a.s) Züleyha'nın iftirasından kurtarmak için henüz süt çağında olan küçücük bir çocuğu konuşturarak bir mucizeyi gerçekleştirdiği gibi, bu bebeğe de şahitlik yaptırarak kamu nezdinde annesinin sadık, pak ve temiz olduğunu ispatladı.

Hz. İsa'nın (a.s) nübüvvet makamına layık ve ehliyetli olarak bu makama sahip olduğunu kanıtlayan en uygun delil, yaşamı boyunca insanlara gösterdiği merhameti ve de konuşmaları ve davranışlarıyla onları hidayet etmeye ve eğitmeye çalışmasıdır. Yüce Allah kendi ilmiyle bu durumlardan haberdar olduğu için, amelden önce mükâfat unvanıyla bu ayrıcalığı ve ismet makamını ona sundu ve onu bu makam için seçti.

Hz. Musa'nın Yılan Mucizesi

Soru

Hz. Musa'nın (a.s.) kıssasıyla alakalı olan Âraf Sûresinin 107 ve Şuâra Sûresinin 32. âyetlerinde şöyle bir açıklama vardır: Musa'nın (a.s.) âsası büyük bir ejderhaya (su'banun mubin) dönüştü. Oysa Neml Sûresinin 10 ve Kasas Sûresinin 31. âyetinde ise âsasının küçük bir yılanı dönüş-tüğü (ke enneha canun) beyan edilmektedir! Bu çelişkinin çözülmesi nasıl mümkündür?

Kısa Cevap

Bu iki âyet arasında çelişki yoktur. Zira bazı müfessirlere göre Musa'nın (a.s) âsâsından "can" diye bahseden âyetler Hz. Musa'nın (a.s) nübüvvetinin ilk dönemine aittir ve bu dönemde Hz. Musa henüz bu mucizeye hazır değildir. Hatta Kur'an'ın açık söylemine göre Hz. Musa (a.s) dehşete kapılmış ve yilandan korkmuştur. Âsâdan "su'ban" diye bahsetmesi ise risaleti tebliğ etmekle görevlendirilip Firavun'la karşılaştığı döneme denk gelmektedir. Bu âyetler, yılanın farklı anlatıldığı aynı zaman dilimine tekabül etmemektedir. Hatta iki niteleme aynı zamanla alakalı olsa bile âyetler arasında çelişkinin olmadığı bilinmelidir. Zira bir âyette âsânın ejderhaya dönüştüğünü (fe iza hiye subanun), diğer âyette ise adeta küçük

bir yılan olduğunu (ke enneha canun) söylüyor. Arap edebiyatıyla aşına olan kimseler, bu ikisinin arasında çelişki olmadığını iyi bilirler.

Ayrıntılı Cevap

“Can” kelimesi lügatte ince olan ve çok seri hareket eden yılanlara deniliyor. Başka bir yerde “can” varlıklarını gizleyen canlılara denilmektedir. Dolayısıyla küçük yılanlara can deniliyor. Küçük yılan “can” denilmesi, otların ve yerdeki çatlakların arasından gizlice hareket ederek geçmesi sebebiyledir. “Su’ban” da cüssesi büyük olan yılanlar için kullanılıyor. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Musa’nın (a.s.) mucizesi bağlamında her iki kelime de kullanılmıştır.

İlk bakışta söz konusu yılanın “Su’ban” ve “can” diye iki ayrı sıfatla vasıflandırılması çelişkiymiş gibi görünebilir. Bu nedenle müfessirler, bu vehmi bertaraf etmek için bazı açıklamalar yapmışlardır. Örneğin bir tefsirde şöyle okuyoruz: Hz. Musa’nın (a.s.) âsâsı için can tabirini kullanan Neml Sûresinin 10 ve Kasas Sûresinin 31. âyetleri, peygamberliğinin ilk aşamasıyla irtibatlıdır. “Su’ban” tabirinin kullanıldığı yerler ise Musa’nın Firavunla karşılaştığı döneme aittir. Adeta Yüce Allah, Hz. Musa’yı (a.s) yavaş yavaş bu büyük mucizeye alıştıyor. Mucizesi birinci aşamada küçük, ikinci aşamada ise daha büyük zahir oluyor.¹ Bu tahlile ve açıklamaya göre Hz. Musa’nın (a.s) mucizesi iki farklı yerde gerçekleşmiş ve bunlar için iki farklı tabir kullanılmıştır.

Böyle bir tahlile ve açıklamaya gerek olmadığı bile düşünülmektedir. Bütün âyetler tek bir olayla irtibatlı olsa bile âyetler arasında çelişki oluşmayacaktır. Şöyle ki:

“Su’ban” tabirinin kullanıldığı Âraf ve Şuâra Sûrelerinde “*fe izen hiye*” denilmiştir. Yani Musa’nın âsâsı aniden ejderhaya ve büyük yılanla dönüştü. “Can” tabirinin kullanıldığı Neml ve Kasas Sûrelerinde de “*fe izen hiye*” tabiri kullanılmıştır. Musa’nın âsâsının küçük ve hızlı hareket eden bir yılanla dönüştüğünü söylemiyor. Bilakis “*ke enneha*” ibaresini kullanıyor. Yani o yılan mucizevi biçimde ejderha gibi ortaya çıktı ve hareket etmeye başladığında (felema re eha tehtezzü), onun hareketi küçük ve hızlı

¹ Mekarim-i Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, Dâru'l-Kutubu'l-İslamiye, c. 6, s. 283.

bir yılan gibiydi. Oysa ağır cüsseli olan şeylerin, ağırlıkları gereği yavaş hareket etmeleri lazımdır ama büyük olmasına rağmen küçük bir yılan gibi hızlı hareket etmesi, mucizenin önem derecesini artırmaktadır.²

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Kur'an'daki Mucizeleri

Soru

Peygamber'in (s.a.a) Kur'an'daki mucizelerinden dördünü söyler misiniz? (Kur'an'ın teyit ettiği ve referans verdiği örnekleri söyleyiniz.)

Kısa Cevap

Mucize, Peygamberlerin nübüvvet iddialarını ispat etmek için yaptıkları ve başkalarının onu yapmaya kadir olmadıkları işe denir.

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) en büyük mucizesi Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'da birçok âyet bu ilahi kitabın mucize olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yine birçok âyet var ki, bazı yönlerden Resul-i Ekrem'in (s.a.a) mucizesi sayılmaktadır. Geçmişten ve gelecekte haber vermek, yüce ilahi öğretilere değinmek vb. bunun örneklerindendir. Zira insanlar Resul-i Ekrem'in (s.a.a) vasıtasıyla bu vahyi konularla tanışmışlardır. Kur'an'da Peygamber'in başka iki mucizesi daha vardır. Birisi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) miracı (İsra), diğeri Kamer Sûresinin başında gelen şakku'l-kamer (ayın işaretle ikiye ayrılması) mucizesidir.

Ayrıntılı Cevap

Mucize, lugatte aciz kılmak, güçsüz bırakmak demektir. İstilahta ise başkalarının benzerini yapamadığı bir işi yapmak veya bir sözü söylemektir. Buna göre Peygamberlerin nübüvvetlerini ispat etmek için yaptıkları ve başkalarının ondan aciz kaldıkları âyet ve alametlere mucize denir. Hz. Musa'nın (a.s) âsâsının ejderhaya dönüşmesi, Hz. İsa'nın (a.s) kutsal nefesiyle ölüleri diriltmesi bu mucizelerin örneklerindendir.

Resul-i Ekrem (s.a.a) yaşamı boyunca dört bine yakın mucize göstermiştir. Onun (s.a.a) en büyük mucizesi, bütün peygamberlerin ve kendi

² Tabersî, Fazl B. El-Hüseyn, *Mecmeu'l-Beyan*, Dâru'l-Mârif, c. 3-4, s. 705-706.

diğer mucizelerinin aksine kalıcı ve devamlı olan Kur'an-ı Kerim'dir. Bu kitabın eşsiz bir fesahat ve belagata sahip olması, en yüce ilahi öğretileri içermesi vs. yönlerden birçok mucizeleri vardır. Âlimler ve müfessirler detaylı olarak ondan bahsetmişlerdir. Kur'an'ın:

“Kulumuza indiregeldiğimiz Kur'an'da şüpheniz varsa ona benzer bir sûre getirin...”¹

diye meydan okuması onun mucize oluşuna bir başka güzel delildir. Günümüze kadar kimse, küçük bir sûrenin bile benzerini getirememiş, ebede kadar da getirmeyecektir. Kur'an'ın gaybî haberler vermesi de onun mucizelerindendir. Bütün gaybî haberler vahiy kanalıyla Peygamber'e (s.a.a) verilmektedir. O (s.a.a) da ilk olarak halka söylediğinden O'nun mucizesi sayılmaktadır. Peygamber'in (s.a.a) insanlara bildirdiği ve Kur'an'da da gelen bu gaybî haberlerin birkaçını aşağıda getiriyoruz:

1- Benî Esed kabilesinden² bir gurup gerçek manada değil, zekat almak için Müslüman olmuştu. Onlar Peygamber'in (s.a.a) yanına gelip iman getirdiklerini söyleyince vahiyle Peygamber'e (s.a.a) şöyle buyuruldu:

“De ki: İnanmadınız ve fakat Müslüman olduk deyin ve henüz kalplerinize inanç girmedir.”³

Kalplerden haberdar olmak Peygamber'in (s.a.a) vasıtasıyla gerçekleşen mucizelerdendir.

2- As bin Vail, Peygamber'e (s.a.a) oğlu olmadığı için ,ebter' demişti. Ama Peygamber (s.a.a) onun ebter, kendi neslinin de kevser olacağını söyledi.⁴ Bu haber gerçekleşti ve As'tan sonra bütün oğullarının nesli ke-sildi, oysa Peygamberin nesli aynı şekilde devam etmektedir.⁵

3- Rumlar, İranlıların karşısında ağır bir yenilgiye uğradıktan sonra galip geleceklerine dair haberin verilmesi:

¹ Bakara, 23.

² Muhammed Bâkir Meclîsî, *Biharu'l-Envar*, c. 17, s. 199.

³ Hucurat, 14.

⁴ Kevser, 3.

⁵ *Biharu'l-Envar*, c. 17, s. 203.

“Rum mağlub edildi. En yakın bir yerde, fakat onlar bu mağlubiyetten sonra galip olacaklar.”⁶

Kur'an-ı Kerim, Peygamber'in (s.a.a) iki mucizesini şöyle anlatıyor:

1- Peygamber'in (s.a.a) Miracı:

“Noksan sıfatlardan münezzeh olan kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan, çevresini kutsadığımız Mescid-i Aksa'ya götürdü...”⁷

Bu âyet Peygamber'in (s.a.a) miracı (İsra) hakkında nazil oldu. Yüce Allah, Peygamberini Mescidu'l-Aksa'ya götürdü ve oradan “...araları iki yay kadar kaldı, yahut daha da yakın...”⁸ yüksekliğine kadar çıkardı.

Miraç, Peygamber'in (s.a.a) mucizesiydi. Miraçtan sonra bu eşsiz seferden birçok gaybî haberler verdi.

Güvenilir bütün İslam âlimleri miracın, Peygamber'in (s.a.a) Mekke'den Medine'ye hicretinden önce gerçekleştiğini söylemektedirler. Sadece hangi yıl gerçekleştiğinde görüş ayrılığı vardır. Kimisi bi'setin 2. yılında, kimisi 3, kimisi 5 veya 6. yılında gerçekleştiğini söylerken kimisi de başka tarihler söylemişlerdir.

Gerek “Ve andolsun ki onu, bir diğer inişte de gördü. Sidretü'l-Münteha'nın yanında.”⁹ âyetlerine göre, gerekse Ehl-i Beyt'in (a.s) rivayetlerine göre¹⁰ miraç iki kere gerçekleşmiştir.

Kur'an-ı Kerim'deki âyetler, miracın Mescidu'l-Haram'dan başladığını göstermektedir. Bazıları Ümmü Hânî'nin evinden, bazıları da Şi'b-i Ebi Talip'ten başladığını söylediler de birinci defa Mescidu'l-Haram'dan, ikinci defa da Ümmü Hani'nin evinden olabilir. Eldeki delillere göre Şi'b-i Ebi Talip'ten başlamamıştır.¹¹

⁶ Rum, 2-3.

⁷ İsra, 1.

⁸ Necm, 7-8-9.

⁹ Necm, 13-14.

¹⁰ Abdulali Arusi Huveyzî, *Nuru's-Sakaleyn*, c. 3, s. 98, İntişarat-ı İsmailiyan, Kum.

¹¹ Seyyid Mahmud Alusî, *Ruhu'l-Maani fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 8, s. 8, İntişarat-ı Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut.

Peygamber'in (s.a.a) miracının önemli konularından bir diğeri de yükselişin ne şekilde olduğudur. Yani acaba ruhu mu gitmişti, yoksa ruh ve bedeni beraber mi gitmişti?

Müfessirlerin çoğuna göre miraç ruh ve cisimle beraber olmuştu.¹ Yani Peygamber (s.a.a) maddi bedeniyle Mescidu'l-Haram'dan Beytu'l-Mukaddes'e götürülmüş, oradan da ruh ve bedeniyle beraber göğe yükseltilmiş ve müşahade ettiği birçok gaybî haberi bildirmiştir.² Resulullah'ın (s.a.a) miracının hakikati hakkında daha fazla bilgi için tefsir kitaplarına başvurunuz.

2- Şakku'l-Kamer (Ayın Yarılması)

Yüce Allah, Kamer Sûresinin başında Peygamber'in (s.a.a) bu büyük mucizesinden bahsederek şöyle buyuruyor:

“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.”³

Şakku'l-Kamer olayı şöyle gerçekleşti:

Mekke müşrikleri (hicretten önce) Peygamber'den (s.a.a) bir mucize isteyerek dediler ki: “Gerçekten peygambersen ayı ikiye böl.” Peygamber (s.a.a) onlara “Böyle bir şeyi yaparsam iman getirecek misiniz? “ diye buyurdu. Onlar “Evet” diye cevap verdiler. O gece ay, dolunay halindeydi. Resulullah (s.a.a) Rabbinden ayı ikiye bölmesi isteğinde bulundu. Peygamber'in (s.a.a) işaretile ay ikiye bölündü ve birçok kişi onu gördü. Ama müşrikler bu büyük mucizeyi de inkâr ederek dediler ki: “Muhammed bize sihir yaptı.”⁴

Kur'an bu inkârın onların her zamanki adetlerinden olduğunu söyleyerek şöyle buyuruyor:

“Onlar, bir delil gördüler mi yüz çevirirler de derler ki: Bu sürüp giden bir büyüdür.”⁵

Buraya kadar söylediklerimiz Resulullah'ın (s.a.a) mucizelerinin bir kısmıydı.

¹ el-Mizan (Farsça çevirisi), c. 19, s. 39.

² el-Mizan (Farsça çevirisi), İsrâ'nın 1. âyetinin tefsiri.

³ Kamer, 1.

⁴ Fazl b. Hüseyin Tabersî, Mecmeu'l-Beyan, c. 4, s. 10, (Farsça çevirisi).

⁵ Kamer, 2.

Hz. Peygamberimiz (s.a.a) Şehid midir?

Soru

“Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamberler geldi geçti. Ölürse, yahut öldürülürse topuklarınızın üzerinde gerisin geriye mi döneceksiniz? Topuklarınızın üzerinde dönen kimse Allah’a hiçbir suretle zarar vermez ve Allah şükredenlerin karşılığını yakında verecektir.” âyeti (Al-i İmran Sûresi, 144) Resulullah’ın (s.a.a) şehid olduğunu gösterir mi?

Kısa Cevap

Sorudaki âyetin nüzul sebebi, Uhud Savaşı’nda Müslümanlar arasında Peygamber’in (s.a.a) öldüğü söylentisinin yayılmasıdır. Birçok Müslüman savaş meydanından kaçmış, bazıları da Peygamber’in (s.a.a) ölümüyle İslam dininden çıkıp putperestlerin reislerinden güvence dileme düşüncesine kapılmışlardı. Bu arada âyet nazil olarak savaştan kaçan Müslümanları, dinlerinde sabit olmadıkları için kınamış ve Peygamber yaşasa, ölse veyahut öldürülse bile dinlerinden dönmemeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Öyleyse âyette geçen öldürülse kelimesi yalnızca bir faraziye olup, Peygamber öldürülse bile Müslümanlardan dinlerinden dönmemelerini ve görevlerini ihmal etmemelerini istemektedir. Dolayısıyla âyette Peygamberin (s.a.a) şehadetine dair herhangi bir delil yoktur.

Ayrıntılı Cevap

Resulullah’ın (s.a.a) rihlet veya şehadeti, üzerinde tartışılan ve araştırma yapılan meselelerden olup, tarih ve hadis kitaplarında O’nun (s.a.a) şehid olduğuna dair deliller sunulmuştur.

“Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamberler geldi geçti. Ölürse, yahut öldürülürse topuklarınızın üzerinde (İslamı bırakıp küfür ve cahiliyete) gerisin geriye mi döneceksiniz? Topuklarınızın üzerinde dönen kimse Allah’a hiçbir suretle zarar vermez ve Allah şükredenlerin karşılığını yakında verecektir.”⁶

⁶ Âl-i İmran, 144.

Ayetinin Resulullah'ın (s.a.a) şehid olduğunu göstermesi hususuna gelince, öncelikle âyetin nüzul sebebine bakmak gerekir. Nüzul sebebi şöyledir:

Müslümanlarla putperestler arasındaki savaşın en şiddetli anında birisi “Muhammed öldü!” diye bağırdı. Bu söz söylendiği sırada Amr b. Kamie Harisî adlı biri, bir taş atarak Peygamberimiz'in mübarek dişinin kırılmasına, alınının ve alt dudağının parçalanmasına neden oldu. Düşman bu fırsattan yararlanıp Peygamberimiz'i (s.a.a) öldürmek istedi. İslam'ın bayraktarlığını yapanlardan biri olan Mus'ab b. Umeyr, saldırıları önlerken şehid oldu. Peygamber'e çok benzediği için düşman Peygamber'in toprağa düştüğünü zannederek bu haberi yüksek sesle savaş meydanının her tarafına yaydı.¹

Haberin yayılması putperestlere moral verirken, Müslümanları da büyük bir sarsıntıya uğratmıştı. Müslümanların büyük çoğunluğu şaşkınlığa uğramış ve hızla meydandan kaçmışlardı. Bazıları da Peygamberin ölümüyle İslam dininden çıkıp putperestlerin reislerinden güvence dileme düşüncesine kapılmışlardı. Ancak içlerinden Ali (a.s), Ebu Dücan, Talha gibi birkaç sahabe kaçmayarak, fedakârca mücadele veriyor ve diğerlerini de istikamete davet ediyorlardı. Sonunda Resulullah'ın (s.a.a) yaşadığı ve bu haberin yanlışlıkla veya yalan olarak ortaya atıldığı anlaşıldı. Bu arada âyet nazil oldu ve savaştan kaçan Müslümanları dinlerinde sabit olmadıkları için şiddetle kınadı.² Söz konusu âyet, İslam dininin şahıslara bağlı olmadığını ve Peygamber savaş meydanında öldürülse bile Müslümanların vazifesinin tereddütsüz olarak mücadeleye devam etmek ve dinleri üzerinde sabit kalmak olduğunu göstermektedir. Zira Peygamberin ölümü veya şehadetiyle İslam sona ermez. Aksine İslam hak din olup sonsuza dek kalacaktır.³

Demek ki âyette geçen **öldürülse** kelimesi yalnızca bir faraziye olup, Peygamber öldürülse bile Müslümanlardan dinlerinden dönmemele-

¹ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c.3, s.115, Daru'l-Kutubu'l-İslamiyye, Tahrân, h.ş. 1374.

² a.g.e.

³ a.g.e. s.116; Fahrur-Razi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer, *Mefatihul-Gayb*, c.9, s.377, Dar-u İhyau't-Turasi'l-i Arabiyye, Beyrut, h.k. 1420.

rini ve görevlerini ihmal etmemelerini istemektedir. Dolayısıyla âyette Peygamber'in (s.a.a) şehadetine dair herhangi bir delil yoktur.

Hz. Salih'in (a.s) Devesinin Öldürülmesi

Soru

Hûd Sûresinin 65 ve Şuârâ Sûresinin 157. âyetlerinde ve hakeza Şems Sûresinin son âyetlerinde Semud kavminin tamamı Hz. Salih'in (a.s) mucizesi olan devesinin katili olarak tanıtılmış. Kamer Sûresinin 29. âyetinde ise bu eylem (öldürme) onlardan sadece bir kişiye nispet edilmiş. Bu ihtilafın nedenini açıkla mısınız?

Kısa Cevap

Açıklama yöntemlerinden olan “icmal” ve “tafsil” yöntemlerinin Kur'an-ı Kerim âyetlerinde kullanımı çok yaygın ve dikkat çekicidir. Hz. Salih'in (a.s) devesinin öldürülme olayıyla alakalı olan âyetlerden üçü, bu olayı Semud kavminin iman getirmeyen kimselerine nispet etmiştir. Bir âyette bu eylemin, bu kavmin böbürlenmiş (müstekbir) grubunun işi olduğu belirtiliyor. Başka bir âyette ise bu eylemin bir kişi tarafından gerçekleştiği açıklanıyor. Şöyle denilmesi mümkündür: Kur'an-ı Kerim'in son iki âyeti dışındaki âyetler, bu olayı detayına girmeden kısa bir şekilde açıklamış. Öldürme eylemini müstekbir gruba nispet eden âyetler de olayı planlayan ve perde arkasından maddi ve siyasî destek veren kimselere işaret ediyor. Diğer âyet ise planı uygulamaya koyan en son kişiye işaret ediyor. Devenin öldürmesini Semud'un iman etmemiş kavmine nispet etmesinin nedeni, dinî öğretilere göre her kim gerçekleştirilen bir olaya razı olursa Allah katında eylemi gerçekleştiren kimseyle suç bakımından ortak sayıldığı içindir. Gerçekleştirilen eylem iyi de olsa, büyük bir günah da olsa farketmez. Bu konuyu teyit eden, Ehlibeyt imamlarından (a.s.) nakledilen birçok rivayet vardır. Müminlerin emiri Hz. Ali'nin (a.s.) Nehcü'l-Belaga'nın 201. Hutbesinde buyurmuş olduğu sözler bunun bir örneğidir.

Ayrıntılı Cevap

Hız. Salih'in (a.s) devesini öldürme olayıyla alakalı olan âyetleri iki kısma ayırabiliriz:

Birinci kısım: Devenin öldürölmesini bir kişiyeye değil, topluma nispet eden âyetlerdir. Bu âyetler Âraf Sûresinin 77, Hûd Sûresinin 65, Şuâra Sûresinin 157 ve Şems Sûresinin 14. âyetleridir.

İkinci kısım: Devenin öldürölmesini topluma değil, bir kişiyeye nispet eden âyetlerdir. Bu, Kamer Sûresinin 29. âyetidir.

Birinci kısımda olan âyetleri de iki kısma ayırabiliriz:

1. Önceki âyetlere dikkat edilirse fiillerdeki zamir, Semûd'un tüm kavmine dönmektedir. Bu bağlamdaki âyetler şunlardır:

a. Hûd Sûresinin 65. âyeti. (64. âyet dikkate alındığında 65. âyetin fiilindeki zamir, "kavim" kelimesine dönmektedir.)¹

b. Şuâra Sûresinin 157. âyeti. (141. âyet dikkate alındığında 157. âyetin fiilindeki zamir "Semûd" kelimesine dönmektedir.)²

c. Şems Sûresinin 14. âyeti. (11. âyet dikkate alındığında 14. âyetin fiilindeki zamir "Semûd" kelimesine dönmektedir.)³

d. Burada şu noktaya dikkat etmek gerekir ki bu üç âyette mevcut olan "kavim" ve "Semûd" kelimeleri bu kavmin tüm fertlerini kapsıyor. Zira Âraf Sûresinin 75. ve Şuâra Sûresinin 158. âyetlerine göre onlardan bir kısmı Hız. Salih'e (a.s) iman etmişlerdir. Hûd Sûresinin 66. âyetine göre bu gurup (en azından imanlarında ısrar edenler) Hız. Salih (a.s) ile birlikte Allah'ın azabından kurtuldular. Zira onlar deveyi öldürme eylemine iştirak etmediler.

1. Daha önceki âyetlerin yapısına dikkat edilirse fiilde bulunan zamir, Semûd'un tüm kavmine değil, kavminden bir gruba dönmektedir. Bu âyet-i kerime Âraf Sûresinin 77. âyetidir. 76. âyete dikkat edildiğinde

¹ "...ve ya kemi hazihi naketullah"

² "...kezzebet Semûdu el-murselin"

³ "Kezzebet Semûdu bi tagvaha..."

ise bu âyetteki fiilin, Semûd kavminin “müstekbirlerine” nispet edildiği görülmektedir.⁴

2. Yukarıdaki âyetlerin birbiriyle uyum içinde olduğunu gösteren öncüller:

Yukarıdaki âyetlere ilk bakıldığında zahiri de olsa bu âyetler arasında bir çelişki varmış gibi görünmektedir. Zira zikredilen âyetlerden üçü devnin öldürülmesi olayının Semûd kavminin tüm fertleri tarafından gerçekleştirildiğini söylüyor. Bir âyette müstekbir gurup tarafından öldürüldüğü açıklanıyor ve bir başka âyette ise bir kişi tarafından öldürüldüğü söyleniyor. Ama biraz dikkatli bir şekilde bu âyetlerin her birinin geçtiği yere bakılır, âyetler birbiriyle mukayese edilirse aralarında hiçbir çelişkinin bulunmadığı ortaya çıkacaktır.

1. Dilin içindeki irtibatın mahiyetinden kaynaklanan farklılıklar vardır. Bu irtibatları çözmek için kullanılan üsluplar arasında “icmal ve tafsil” yöntemi vardır. Şöyleki, hepimiz birçok kere, konuşma yapan veya yazı yazan kimselerin, konuşmak veya yazmak istediği konunun detayına hiç girmeden genel bir şekilde anlattığını veya detayına girerek geniş ve ayrıntılı biçimde anlatmaya çalıştığını görmüşüzdür. Bir kişiyi bu iki üsluptan birine yönlendiren güdüler, “me’ani (anlamlar)” ilminde incelenerek açıklanmıştır. Ama burada önemli olan nokta, bu yöntemin işlevsel kabiliyetine sahip olmak ve dili kullananlar arasında yaygınlaşmasıdır.

2. Dinî olarak kabul görülen bir esas –ki bazıları “dinî bağ” tabirini kullanmıştır-⁵ şudur ki eğer bir kimse bir günahın işlenmesine rıza gösterirse Allah katında o günaha ortaktır. Peygamber’in (s.a.a.) hadisinde açıkça ifade edilmiştir ki:

“Eğer bir kimse bir sahnede bulunur ve o sahneye kalben razı olmazsa o işe iştirak etmemiş sayılır ama eğer bir kimse bir işe iştirak etmez ama o işe kalben meyilli olur ise o işe iştirak etmiş sayılır.”⁶

Peygamber’in (s.a.a.) bu sözünü daha fazla açıklamak için Hz. Ali’nin (s.a.a.) kalamından faydalanabiliriz. Sıffin Savaşı’nda Müslümanlar galip

⁴ “kale el-lezine istekberu...”

⁵ Tefsir-i Numûne, Tahrân, Daru’l-Kutubi’l-İslamiye, 1374, c. 9, s. 158.

⁶ Vesailu’s-Şia, c. 16, s. 138, hadis no: 21178.

geldikten sonra İmam Ali'nin yarenlerinden biri, kardeşinin bu savaşa katılmadığı için duyduğu rahatsızlığı Hz. Ali'ye ibraz ediyor. İmam şöyle soruyor: "Acaba kardeşinin kalbi ve fikri bizimle miydi?" Adam cevabında "Evet" diyor. İmam şöyle buyuruyor: "Öyleyse o bu savaşta bizimle birlikte idi. Hatta babalarının sülbünde ve analarının rahminde olan, hazır bulunmayıp bizimle hemfikir ve aynı idealde olan (bizimle aynı hedefi paylaşan) kimseler de bu savaşta bizimle ortaklırlar..."¹

İmam Rıza'dan (a.s.) nakledilen bir rivayete göre "Eğer varlık âleminin en doğusunda biri öldürülse ve varlık âleminin en batısında biri onun öldürülmesine rıza gösterse, o kişi Allah katında öldürenin günahına şerik sayılır."² Hz. Ali'nin (a.s) "Zalim, zalime yardım eden ve zulme rıza gösterenlerin tümü yapılan zulüme şeriktirler"³ şeklindeki beyanı da bu hadisin muhtevasını teyit etmektedir.

Hz. Salih'in (a.s) devesinin, Semûd kavminin müstekbirleri tarafından öldürüldüğünü söyleyen Âraf Süresinin 77. âyeti, devenin öldürülmesini Semûd kavminden bir kişiye nispet eden 29. âyeti ve devenin öldürülmesini Semûd kavminin tümüne nispet eden diğer üç âyet arasında çelişki olmadığını göstermek için (1) numaralı noktadan yararlanılabilir. Bu bağlamda son üç âyet deveyi öldüren kimseleri genel şekilde açıklamakla yetiniyor ki bu, devenin bu kavim içinde öldürülmüş olduğunu açıklıyor. Ama diğer iki âyet olayın detayına giriyor. Şimdi sıra bu iki âyetin anlamına geldi. İkisini yan yana koyarak anlamaya çalışacağız.

Bu iki âyetin işaret ettiği manayı aynı kabul etmek ve her ikisine iman etmek için bazı ihtimaller tasvir edilmesi mümkündür. Bu ihtimallerin en dakiki Âraf Süresinin 77. âyetinde belirtilen müstekbirler grubunun perde arkasında devenin öldürülmesini planlayan kimseler ve Kamer Süresinin 29. âyetinde belirtilen kişinin de öldürme planını uygulayan kişi olduğunu kabul etmektir. Bu ihtimali teyit etmek için Neml Süresinin 48. âyetinden yardım alabiliriz. Bu âyet-i kerime Semûd kavminin içinde dokuz grubun bozguncu ve şerli kimseler olduğunu, bunların bozgunculuk ve fesat ile uğraşıp kesinlikle ıslah kapısından

¹ Nehcül-Belâga, tercüme: Muhammed Deştî, hutbe no: 12.

² Vesailu's - Şia, c. 16, s. 138-139, hadis no: 21180.

³ A.g.e., s. 139 – 140, hadis no: 21182.

girmediklerini açıklamaktadır. Hz. Salih (a.s) onları deveye eziyet etmekten men etmiş, korkutmuş ve onları, deveye dokunmaları halinde şiddetli bir azabı beklemeleri gerektiğini söyleyerek tehdit etmişti. Mantıken bu tehdit dikkate alındığında devenin öldürülmesi kararının bir kişi tarafından verilip uygulanma ihtimalinin çok uzak olduğu ortadadır. Bilakis bazı kimseler, bu eylemin gerçekleşmesi için perde arkasından maddi ve siyasî destek vermelidirler. Bu ihtimali dikkate alarak bozguncu olan bu dokuz grubun, sahip oldukları kudret ve servetten yararlanarak bu planı çizdiklerini ve uygulaması için bir kişiyi teşvik ettiklerini söyleyebiliriz. Neticede Âraf Süresinin 77. âyeti plan yapan kimselere ve Kamer Süresinin 29. âyeti planı uygulayan kimseye işaret emektedir.

Devenin öldürülmesini Semûd kavminden iman etmeyenlerin hepsine nispet veren diğer üç âyeti, daha farklı iki âyetle yanyana getirerek anlamaya çalışacağız. Bu bağlamda yukarıda açıklanan (2) numaralı noktadan yararlanabiliriz. Hz. Ali'nin (a.s) Semûd kavmi hakkında söylemiş olduğu sözler bu konuyu teyit etmektedir: Hz. Ali (a.s) Hz. Salih'in (a.s) devesinin öldürülmesi olayına işaret ederek şöyle buyuruyor:

“... Ey insanlar! Camiannın tüm fertleri hoşnutlukta ve mutsuzlukta şeriktirler. Semûd devesini boğazlayan ve el/ayaklarını kesen bir kişidir ama ondan dolayı gerçekleşen azap Semûd kavminin tüm fertlerini sarması bunun bir örneğidir. Zira toplumun tümü ona rıza gösterdi...”⁴

Bazı müfessirlerin de işaret ettiği gibi Hz. Salih'in (a.s) devesini öldüren kimse bir kişi olsa da diğer insanlar buna rıza gösterdikleri ve engellemedikleri için bu eylemden kaynaklanan dünyevî ve uhrevî azaba kavmin tümü ortak oldu.⁵

Günümüzde de “suça yardım” gibi unvanlarla aşınayız. Suça yardım edenler için de bazı cezalar dikkate alınmıştır.

⁴ Nehcül-Belaga, hutbe no: 201.

⁵ Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, Tahran, İntişarat-ı Nasır Hüsrev, 1372, c. 5, s. 265; el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, Kum, İntişarat-ı İslami Camiayı Muderrisin-i Havza-ı İlmiyeyi Kum, 1374, tercüme: Seyyid Muhammed Bâkır Musevî Hemedanî, c. 15, s. 433, Tefsir-i Numûne, aynı eser.

Hz. Yusuf'un (a.s) Günahtan Korunması

Soru

Yüce Allah kendi nurani kitabında Yusuf Sûresinde Züleyha'nın Yusuf'u istemesi hakkında "Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı Züleyha'ya temayül ederdi." diye buyurmaktadır. Soru şudur: Hz. Yusuf'un (a.s) Rabbinden müşahede ettiği o burhan neydi ve nasıl vuku buldu?

Kısa Cevap

Burhan, kesin delil ve yakîn anlamındadır. Her ne kadar Kur'an'da bu burhanın niteliğine işaret edilmemişse de Hz. Yusuf'a (a.s) gösterilen şeyin maddî ilimler cinsinden bir şey olmadığı bellidir. Bu burhan hakkında aşağıdaki ihtimaller dile getirilebilir:

1. Bu bir çeşit keşfi ilimdir ve insan onu görünce artık hiçbir surette günaha temayül göstermeyecek derecede itaatkâr olmaktadır.
2. Nübüvvet makamı ve Hz. Yusuf'un (a.s) günah işlemekten korunmuş (masum) olması.
3. Hz. Yusuf'un (a.s) iyi amelleri nedeniyle onun yardımına gelen bir çeşit ilahi yardım.
4. Züleyha'nın putundan utanması nedeniyle onun üzerini örtmesi Hz. Yusuf'ta (a.s) bir devrim yaratmış ve onun günahı terk etmesi yönündeki azmini pekiştirmiştir.
5. Hz. Yusuf'un (a.s) zina etmenin haram olduğunu ve bu işin ilahi bir azabı bulunduğunu bilmesi.

Hz. Yusuf'un (a.s) günah işlemeye karar verdiğini ve ilahi burhanı gördükten sonra pişman olduğunu belirten senetsiz rivayetler peygamberlerin makamı ile uyuşmamaktadır ve reddedilmelidir.

Ayrıntılı Cevap

"Burhan" (Arapça) "berehe" kökünden olup beyaz olmak anlamındadır.¹ Aydınlatan ve yakîn sağlayan her sağlam ve güçlü delile burhan denir. Bu

¹ Mekarim Şirazi, Nâsir, Tefsir-i Numûne, c. 9, s. 373, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.ş. 1374.

nedenle Kur'an, muhtelif yerlerde mucize² ve kesin delili³ burhan olarak nitelemiştir. Hz. Yusuf'un (a.s) Rabbinden gördüğü burhanın ne olduğu her ne kadar Yüce Allah'ın sözünde açık olmasa da her halükârda yakın oluşturan sebeplerden sayılmaktadır ve müfessirler onun hakikati ve niteliği hakkında bir takım ihtimaller belirtmişlerdir:

1. Belirtilen burhan bilinen ilimler, yani fiillerin güzellik ve çirkinliği ve de onların arkasındaki maslahat ve bozgunculukları bilmek türünden değildir. Bilakis Allah'ın salih kullarına gösterdiği ve görmeyle insan nefsinin artık hiçbir şekilde günah işlemeye temayül etmeyecek şekilde itaatkâr ve teslim olduğu bir çeşit keşif, yakîn ve gözlem ilmidir.⁴

2. İlahi burhan Yusuf'un nübüvvet makamı ve gûnahtan korunmuş (masum) olmasıdır. Nitekim nakledilen bir rivayette İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Hakkın burhanı, onun kalbine saldığı nübüvvet cemali ve ilim ve hikmet nuruydu. Nitekim “Ona ilim ve hikmet verdik”⁵ diye buyurmaktadır.”⁶

3. Güzel amellerinden ötürü bu hassas anda kendisinin imdadına gelen bir tür ilahi yardımdı.⁷

4. Rivayetlerden anlaşıldığı üzere⁸ orada Züleyha'nın mabudu sayılan bir put bulunuyordu ve Züleyha'nın aniden gözü o puta takıldı. Gözüyle kendisine baktığını ve ihanetini gördüğünü hissedince kalkıp putun üzerini bir elbiseyle örttü. Bu durumu gören Hz. Yusuf'un (a.s) içinde bir tufan koptu ve şöyle dedi:

“Sen akılsız, şuursuz, his ve teşhis gücü olmayan bir puttan utanıyorsun da ben nasıl her şeyi bilen ve saklılardan haberi olan Rabbimden utanmayayım ve hayâ etmemeyim?”

² Kasas, 32.

³ Neml, 64.

⁴ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an*, Tercüme-i Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 11, s. 174, Defter-i İntişarat-ı İslami Camia-ı Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum, h.ş. 1374.

⁵ Yusuf, 22.

⁶ Mubidi, Reşiddin, *Keşfü'l-Esrar ve Vadü'l-Ebrar*, c. 5, s. 58, İntişarat-ı Emir Kebir, 5. baskı, Tahran, h.ş. 1371.

⁷ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 9, s. 373.

⁸ Şeyh Saduk, *Uyun-i Ahbaru'r-Rıza*, c. 2, s. 45, İntişarat-ı Cihan, h.k. 1378.

Bu his Hz. Yusuf'a yeni bir güç verdi, ruhunun derinliklerinde güdü ve akıl arasında cereyan eden mücadelede ona yardım etti ve böylece başı buyruk güdü dalgalarını püskürtebildi.¹

5. Belirtilen burhan, Allah'ın zina hakkında tayin ettiği delil ve zina eden şahsın müstehak olduğu azabın bildirilmesinden ibaretti.²

Elbette hatırlatılmalıdır ki bazı müfessirler Hz. Yusuf'un (a.s) günah işlemeye karar verdiği ve aniden bir mükāşefeyle parmağını ısırır vaziyette Cibrail veya Hz. Yakub'u gördüğünü ve bunu görünce geri çekildiğini belirten bir takım senetsiz rivayetler de nakletmişlerdir. Bu gibi rivayetlerin hiçbir muteber senedi olmayıp İsrailiyat rivayetlerini andırmaktadır. Bunlar ya peygamberlerin makamını asla idrak etmeyen düşünce yoksullarının uydurmaları³ ya da peygamberlerin makamını asla idrak etmek istemeyen düşman ve hasımların ürettikleridir.

Hz. Yusuf'un Saygısızlığı ve Bedeninin Çürümesi

Soru

Hz. Yusuf'un (a.s) babasına saygısızlık ettiği için bedeninin çürüdüğü doğru mudur?

Kısa Cevap

Hz. Yusuf'un (a.s) babası Hz Yakup'a (a.s) saygısı hakkında yer alan âyetlere bakıldığında onun attan geç inmesi nedeniyle babasına saygısızlık ettiğine dair bir bilgi görülmemektedir. Bu hususta aktarılan iki rivayet vardır ve her ikisi de senetleri zayıf olduğundan güvenilir sayılmamaktadır. Müfessirler de böyle bir şeyi kabul etmemişlerdir. Bu nedenle Hz. Yusuf'un (a.s) bedeninin çürümesi (yok olması) hiçbir rivayette zikredilmemiş ve kabul edilmemiştir. Böyle bir saygısızlığın gerçekleşmiş olduğunu farz etsek bile bu fiil günah sayılmaz, sadece terk-i evla sayılır. Çünkü tüm peygamberler masumdurlar. Ayrıca insanların bedeninin

¹ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 9, s. 373.

² Tabersî, Fazl b. Hasan, *Mecmeu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, Müterciman, c. 12, s. 197, İntişarat-ı Ferahani, Tahran, h.ş. 1360.

³ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 9, s. 374.

çürümesi tabii bir olgudur ve bunun günahla bir ilişkisi yoktur. Elbette bedenın yok olmaması bir fazilettir ve Hz. Yusuf (a.s) Allah'ın velilerinden olduğundan dolayı bedeninin çürümediğı ihtimalini veriyoruz.

Ayrıntılı Cevap

İlk önce Hz. Yusuf'un (a.s), babasının karşısında attan inmediğı konusunun doğru olup olmadığına, ardından bu işin saygısızlık olup olmadığına bakmak gerekir. Daha sonra bu soruya cevap verilebilir. Yusuf Sûresindeki tüm âyetler, Hz. Yusuf'un (a.s) ilmine, bilgisine, sabrına, tahammülüne ve masumiyetine tanıklık etmektedir. Kur'an onun serüvenini paklık örneğı, iffet ve masumiyet sembolü olarak aktarmaktadır. Buna rağmen babası ve annesi Mısır'a girdiğinde Hz. Yusuf'un (a.s) onları gördüğünde attan inmediğini ve bu sebeple nübüvvet nurunun onun neslinden ayrıldığını belirten iki rivayet aktarılmıştır.⁴ Evvela bu iki rivayetin senetleri güvenilir değildir. Zira bu rivayetler mürsel ve merfudur.⁵ Diraye ve hadis ilminde bu tür özellikler taşıyan rivayetlerin bir desteğı olmaması durumunda kendi başlarına kabul edilemeyeceğı ve onlarla amel edilemeyeceğı ispatlanmıştır. Burada da bir desteğın olmadığı gibi, aksi doğrultuda hususlar bile mevcuttur. Bu nedenle müfessirler bu rivayetlerin Hz. Yusuf'un (a.s) ilahi buyruklara itaatini ve babasına tam bir saygı gösterdiğini ifade eden ayetlerle çeliştğini söylemektedirler. Nitekim Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

(Mısır'a gidip) Yusuf'un huzuruna girdiklerinde; Yusuf ana babasını bağrına bastı ve "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin" dedi.⁶

Buna ek olarak, bu âyet-i kerimedeki cümlelerden Hz. Yusuf'un (a.s) şehrin dışına çıkarak babası ve yanındakileri karşıladığı, çadırdaki konaklayıp onların gelmesini beklediğı, babası ve yanındakiler geldiğı esnada

⁴ Kuleynî, *Kâfî*, c. 2, s. 311, İslamiye yayımları, Tahran, 2. baskı, h.ş. 1362, Saduk, *İlelû's-Serayî*, c. 1, s. 55, Daveri yayımları, Kum, 1. baskı.

⁵ Merfu', senet zincirinin ortasında veya sonunda bir veya birden çok şahsın düşmüş olduğu ve sonda masuma isnat edilen hadise denir. Mürsel, nakledicisinin hadisi Hz. Peygamber (s.a.a) veya imamdan duymadığı ve bir sahabeyi vasıta karar kılmaksızın naklettiğı hadise denir. (Mudir Şaneçi, *Kâzım, İlmu'l-Hadis*, s. 179 ve 187, Defter-i İntişarat-ı İslami, 16. baskı, h.ş. 1381)

⁶ Yusuf, 99. âyet.

H. Yusuf'un (a.s) onlara özel bir sevgi gösterdiği, karşılama töreninin ardından babası ve yanındakilerden Mısır'a girmelerini ve oraya yerleşmelerini istediği anlaşılmaktadır.¹ Söz konusu iki rivayeti doğru kabul etsek bile baba karşısında attan geç inmek günah ve ismet karşıtı haram bir işe bulaşmak addedilmez. Böyle bir şey H. Yusuf'un (a.s) bedeninin çürümeye neden olamaz. Burada sadece terk-i evla yapılmış sayılır ve bu, masumiyet ile bir çelişki arz etmez. H. Yusuf'un (a.s) neslinde bir peygamberin bulunmayışı kesin ve ispatlanmış bir husus değildir. Eğer böyle olsa dahi bu Allah'ın bildiği bir hikmet ve maslahat üzere'dir. Muhtemelen yapılmış bir terk-i evla için değildir. Bundan dolayı H. Yusuf'un (a.s) babasına saygısızlık yaptığı doğru değildir. H. Yusuf'un (a.s), babası H. Yakup'a (a.s) saygısızlık yaptığına dair elde doğru bir senet bulunmaması ve Kur'an âyetlerinin de bunun aksine bilgiler vermesine binaen, H. Yusuf'un (a.s) bedeninin çürümesiyle ilgili birkaç noktayı açıklamak gerekir:

a) İnsan bedeni deri, kan ve kemikten oluşur ve bunların tümü yok olacak türdendir. Bu nedenle esasen insanların bedeninin toprak altında çürümesi gerekir ve bu husus ilahi azabın bir göstergesi sayılamaz.

b) Âyet ve rivayetlerde babaya saygısızlık etmek ile bedeninin çürümesi arasında bir ilişki olduğu görülmemiştir.

c) Bu hususta (babaya saygısızlık ettiği için H. Yusuf'un (a.s) bedeninin çürümesi) hadis kaynaklarında hiçbir muteber rivayet bulunmamaktadır.

d) Kuşkusuz insan bedeninin çürümemesi bir üstünlüktür ve bu bazı Allah velilerini kapsar. H. Yusuf (a.s) Allah'ın velilerinden olması nedeniyle onun bedeninin çürümeme ihtimali mevcuttur.

¹ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsir-i el-Mizan*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 11, s. 336, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Muderrisin-i Havza-ı İlmiyeyi Kum, h.ş. 1374; Mekarim Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 10, s. 79, Daru'l-Kutubu'l-İslamiye, Tahran, 1. baskı, h.ş. 1374.

İhtiyarî Ölüm

Soru

Kur'an ve hadisler bakımından ihtiyari ölüm nedir? Lütfen verilen cevapta Kur'an'dan ve mevcut rivayetlerden istifade ediniz.

Kısa Cevap

İslami irfanda “mevt-i ihtiyarî” teriminin asıl kaynağı ve mebdei Hz. Muhammed'in (s.a.a) buyurmuş olduğu “Mevtu kalbe entemevtu”² “Ölmeden önce ölünüz” sözünün olduğunu söylemek mümkündür. Bu kelamın Arapçasında birinci “ölünüz” ile “ölüm” ihtiyarî bir amel olarak ortaya atılmıştır. İkinci “ölünüz” ise zorunlu olan “ölüm” anlamındadır. Bu da herkes için kesindir ve ecel geldiğinde tahakkuk bulacaktır.

Kur'an-ı Kerim'de de ihlâs ve muhabbet iddiasında olanlar için açık bir unvan şeklinde defalarca ortaya atılmıştır. Ariflerin birçoğu bu âyetleri “ihtiyarî ölüme” davet şeklinde yorumlamışlardır. Allah Teâlâ'nın kendisine âşık oldukları iddiasında bulunanları, ona davet ettiğini söylemişler ve bunu ilahi muhabbetin ölçüsü bilmişlerdir. Pratik irfanda “iradî ölüm” için öncüller, mertebeler ve çeşitli dereceler zikredilmiştir. Zikredilen öncüller ve çeşitli dereceler salık olan kimseyi (Allah'a doğru yolculuğa koyulmuş kimse) nihayetten kâmil ölüme vardırırlar. Ölüm için olan bu mertebeler şunlardır: “Mevtu'l-abyed” Açlığa tahammül etmek ve kalpte nuraniyetin ve beyazlığın husul bulmasını ifade eder. “Mevtu'l-ahder” sade yaşamak ve fakirlik makamını ifade eder. “Mevtu'l-Ahmer” sâlikin kendi nefsiyle mücadele etmesi anlamını ifade eder. “Mevtu'l-asved” melâmet ve melalleri, zorlukları ve dillerden kaynaklanan yaraları sırtında taşımak anlamını ifade eder. Arifler “ihtiyarî ölüm” hakkında olan bu dört mertebenin şerh ve açıklamalarında birçok konu açıklamışlardır. Bu açıklamalar kendilerine has olan yerlerde zikredilmiştir.

İrfan makamlarından olup “ihtiyarî ölüm” ıstılahının bir diğer yönüne işaret eden terimlerden bir başkası “hal-i beden” ıstılahıdır. Bu ıstılah, sâlikin (Allah'a doğru yolculuğa koyulmuş kimse) ölümün ötesine gideceği ve cismin kendisi için bir elbisedir. İsteddiği her anda giyer ve

² Allâme Meclisi, *Biharu'l-Envar*, c. 69, s. 57.

istediği her anda çıkarır. Bu mertebede ruh, nefsin her çeşit arzu ve isteklerinden sıyrılır, özgür olur, tecrit makamına ulaşır ve nihayet olarak fena makamına varır.

Ayrıntılı Cevap

Giriş:

Ölüm ve özellikle “mevt-i ihtiyarî” (iradeli ölüm) kavramından rivayetlerde, felsefede, irfanda ve muhtelif ilimlerde özel ıstılahlar ve manalar için istifade edilmiştir. Bunların tümü nihayette tek bir hakikate işaret ediyor ise de her birisi farklı yönlerden bu konuya değinmiştir. Bunun yanı sıra “mevt-i ihtiyarî” kendi başına mertebelere sahiptir. Hakeza öncül ve en son gayelere şamil gelir ve bütün bu mertebelere “mevt-i ihtiyarî” unvanı ıtlak edilmiştir.

Temel itibariyle ölüm yaratılışta cari ve devam eden irfani bir hakikattir. Ölüm gerçeği (mevt-i ihtiyarî) en yüksek irfanî ve fitrî sanat sayılmaktadır. Zâhirî varlığından uzaklaşıp (fani olup) muhtelif mertebelerde daha iyi ve üstün bir hayatla baki kalmak anlamındadır. Bu durumun kendisi hayatın daha yüksek mertebelerine ve ilahi kemale doğru hareket eden varlık âlemindeki varlıkların yücelişi, fitrî hareketin ve seyrin temelidir.

Kur’ân ve Hadislerde Mevt-i İhtiyarî:

Kur’ân-ı Kerim’de ihlâs ve muhabbet iddiasında olanlar için açık bir unvan şeklinde defalarca ortaya atılmıştır.

“De ki: “Ey Yahudi akidesini benimseyenler! Bütün insanlar değil de, yalnız kendinizin Allah’ın dostları olduğunu iddia ediyorsanız, (bunda da) samimi iseniz haydi ölümü isteyin.”¹

Ariflerin birçoğu bu âyetleri “ihtiyarî ölümüne” davet şeklinde yorumlamışlardır. Allah Teâlâ’nın, âşık olduğu iddiasında bulunanları kendisine davet ettiğini söylemişler ve bu çağrıya cevap vermeyi de ilahi muhabbetin ölçüsü bilmişlerdir.

¹ Cuma, 6.

Başka bir âyet-i kerimede bu konu münafık olan kimseler için ortaya atılmış ve şöyle denmiştir: Eğer Allah tarafından kendinizi öldürün şeklinde emir olursa az bir kısım hariç hiç kimse bunu yapmaz.

“Eğer biz onlara, “kendinizi öldürünüz veya yurtlarınızdan çıkın” diye yazmış olsaydık, içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğütleri tutsalardı, elbette haklarında hem daha hayırlı, hem de (imanlarını) daha çok pekiştirici olurdu.”²

“Misbahu’s-Şaria” adlı kitapta İmam Cafer-i Sâdık ölüm için hazır olmayı sülûkun (Allah’a doğru yapılan yolculuğun) birinci şartı olarak belirtmiştir. Hak yolunun sâlikine (yolcu) hitaben şöyle buyuruyor:

“Ey mümin bak! Eğer ölümün tahakkuk bulmasına razı bir hale sahip isen Allah’ın sana karşı olan tevfikine ve onun seni korumasına karşı şükür et. Ama eğer böyle bir hale sahip değilsen katı bir azametle bu durumdan (sâlik olmaktan) çık.

Buna binaen hak yolunun sâlikinin iddiasını doğrulayan açık bir ölçü vardır. O da ölüme ünsiyet ve alışkanlık kazanmaktır. Ariflerin sultanı olan Hz. Ali (a.s) bu alanda herkesin önündedir. Şöyle buyuruyor:

“Allah’a yemin ederim! Ali’nin ölüme olan ilgisi süt emen çocuğun annesinin memelerine olan ilgisinden daha fazladır.”³

Gerçekte bu kişiler önceden ölmüşlerdir. Artık yokturlar. Hepsi aşkın jiletiyle öldürülmüş, bâtunî şehitlik makamına varmışlardır. Zira dost olan kimsenin eliyle öldürülmek, düşmanın eliyle öldürülmekten daha üstündür. Kudsî bir hadis-i şerifte şöyle nakledilmiştir:

“Beni arayan bulur, beni bulan tanır, beni tanıyan sever ve âşık olur, bana âşık olana bende âşık olurum, âşık olduğum kimseyi öldürürüm, öldürdüğüm kimsenin diyeti benim üzerimdedir, diyeti üzerimde olan kimsenin diyeti ben kendimim.”

“Mevt-i iradî” için ariflerce çeşitli öncüller ve çeşitli mertebeler zikredilmiştir. Bu öncül ve mertebeler nihâi olarak sâlik (Allah’a doğru yol-

² Nisa, 66.

³ “Vellahi li İbn Ebi Talip anesun bil mevt mine’t-tufli bi suda ummihi.” (AllâmeTabatabâi, Biharu’l-Envar, c. 71, s. 5.)

culuğa koyulmuş kimseyi) kâmil olan ölüm makamına yetiştirir. Ölüm için zikredilen mertebeler şunlardır.

1. *Mevtu'l-Abyed (beyaz ölüm)*: Bu ölüm türü kalbin nuraniliğini ifade eder.

2. *Mevtu'l-Ahder (yeşil ölüm)*: Bu ölüm türü sade yaşamayı, sade giyinmeyi ve ihtiyarî fakirliği ifade eder ki can ve ruhun yeşilliği ondan kaynaklanıyor.

3. *Mevtu'l-Ahmer (kırmızı ölüm)*: Bu ölüm türü sâlikin nefsiyle savaşmasını ifade eder ki büyük cihat olarak da nitelendirilmiştir. Cihatta ölmenin gereksinimi kanın dökülmesidir. Bu nedenden dolayı ona mevt-i ahmer (kırmızı ölüm) denilmiştir.

4. *Mevtu'l-Asved (siyah ölüm)*: Bu ölüm türü melâmet ve noksanlıklara, zahmetlerin ve dilden kaynaklanan yaralara tahammül etmeyi ifade ediyor.¹

Bu dört ölüm şekillerinin daha doğru beyanı şöyledir: Sâlik (Allah'a doğru yolculuğa koyulmuş kimse) canından vazgeçmediği (mevt-i evvel) sürece canana varamaz. Ebedileşemez. Ekmekten geçmediği sürece (ikinci ölüm) doyma ve kanaat makamına varamaz ve lezzeti tadamaz. İsminden, haysiyetinden ve sosyal konumundan geçemediği sürece (siyah ölüm) zâtî kimliğine ve vücudun anlamına varamaz. Azizlerinden ve sevdiklerinden geçmediği sürece (beyaz ölüm) kalp ehli olamaz.²

Arifler gerçekte dünya ve dünyada var olanlardan kâmil bir şekilde arınmanın yolu olan ölüm hakkında zikredilen bu dört mertebeyi geniş bir şekilde açıklamışlar.

Hal-i Beden (Bedeni Çıkarmak):

İrfanî makamlardan olup "ihtiyarî ölüm" ıstılahının bir diğer yönüne işaret eden terimlerden bir başkası "*hal-i beden*" (bedeni çıkarma) ıstılahıdır. Bu ıstılah sâlikin ölümün ötesine gideceği cismin kendisi için bir elbise anlamındadır. İsteddiği her an giyer ve istediği her an kenara atar. Arif bu makamda temel itibarıyla kendi cisminin ötesindedir.

¹ Hasanzade Amulî, "Şerh-i Uyun-i Mesaili'n-Nefs", s. 154.

² Hancanî, Ali Ekber, *fasl-i mergi sefid, kıyamet-i dıl*, s. 41.

Herkesten daha fazla bu terimi kullanan Şeyh İşrak şöyle diyor: “Bedeni kendisi için bir gömlek gibi bazen çıkaracak ve bazen de giyecek hale gelmeyen ve sonra kendi isteğiyle her an nura doğru yücelemeyen hiçbir insan “hekim-i ilahi” lerden sayılamaz.”³

Başka yerde şöyle nakledilmiştir: “İrfanî meleklerin en büyüğü ölüm meleğidir. Öyle ki müdebbir nuru (ruh) kâmil bir şekilde bedene taalluk olduğu halde karanlıklardan ayrılıyor. Böyle olduğu halde nur âlemine varır ve kahir olan nurlara asılır. Bütün nurani hicapları görür.”⁴

Bu ibarelere benzer ibareler Şabaniye duasında da gelmiştir:

“İlahi! Sana yönelik olan teveccühümü kâmil kılarak bana (kemalel-inkita’ı) ikram et... Öyleki kalbî görmeler nurani hicapları yırtıp büyüklüğün azametine ulaşsın ve bizim ruhlarımız senin kudsi izzetine asılsın.”⁵

Burada zikretmeye şayandır ki yeni irfanların çoğunda ve ruhi ilimlerde ruhun bedenden ayrılması bir hedef olarak gözetilmektedir. Buna istılahta “birun efken-i ruhi” veya “sefer-i ruhi” (ruhsal yolculuk) denilmektedir. Felsefe ve irfana göre ve İslamî ilimlerde bu fenomen, asıl itibariyle “temsili beden maddi cisimden” ayrılmasıdır.

Ruhun çıkmasında ruhu taşıyan temsili beden, kişinin kendi iradeyle uykuya benzer bir halette veya onun iradesi olmaksızın ve başka bir kimsenin telkin etmesiyle maddi beden ayrılıyor. Ama bu fenomenin tersine “hal-i beden” meselesi İslamî irfanda ruhun ihtiyarî olarak bedene olan ihtiyacının ortadan kalkacağına işaret etmektedir.⁶ Bu ihtiyaçsızlık

³ Şerh-i Hikmet-i İşrak, Tahkik: Abdullah Nuranî-Mehdi Muhakkik, Tahrân: Encümen Asar ve Mefahir-i Ferhengi, 1383, s. 4

⁴ a.g.e, s. 531

⁵ Biharu'l-Envar, c. 91, s. 97.

⁶ Buna binaen “birun efkeniyi ruhi” (ruhun bedenden ayrılması) ruhi bir fenomen olarak kendiliğinden ve “nefsi tezkiye” bağlamında yapılması gereken merhaleler yaşanmadan manevî tekâmülde hiçbir etkisi olamaz. –her ne kadar bu iş birçok salıklar için gerçekleşiyor ise de-. “Hal-i beden” ve “ihtiyari ölüm” kelimenin gerçek anlamıyla “birun efkeni ruhi” meselesinin ötesinde olan bir şeydir. Zira bu (“Hal-i beden” ve “ihtiyari ölüm”) arifte vücutsal kemal bağlamında hasıla gelen değişiklik ve tebdilliktir ki onu külli bir şekilde cismin ötesine götürüyor. Bu nedenle maddi olan beden nurani bir beden tecelli bulmasıyla rakik (ince) bir perde hükmündedir. Her an onu terk edebilir. İşte bu durum irfani olan büyük bir menzilettir ki Şeyh İşrak onu “hal-i beden” olarak adlandırmış ve hekimlerden çok az bir kısım bu makama sahip olduğuna inanır.

bazen saniyeliktir, bazen tekrarlanır ve bazen de daimi bir şekilde gerçekleşir. Seyr-u sülûk'tan olan bu mertebe nefsin tezkiyesinde açılan merhaleler neticesinde (müteakiben) tahakkuk bulur. Kendi kendine veya başka kimselerin yapmacık ilkalarıyla kendinde bazı gaybî konuları icat etmek ise İslami irfanın söyleyişi haricindedir.¹

Yapılan açıklamalara göre “mevt-i ihtiyarî” ve nihayetinde “hal-i beden” gibi konular İslami irfanda ruhun kâmil bir şekilde nefsanî arzular-dan kurtulması ve nefsin kâmil bir şekilde tecrit bulmasıdır ki nihaî olarak “fena” makamına varacak olmasıdır.

İlahi Nimetler ve Belalar Hakkında

Soru

Bazı hadislerde “Bela velayet içindir” diye buyurulmuştur. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: “Şiilerimize bela, selin vadiye akmasından daha çabuk ulaşır.” (Biharu'l-Envar, c. 67, s. 239). İmam Musa Kâzım (a.s) ise şöyle buyurmuştur: “Mümin terazinin iki kefesi gibidir; ne kadar imanı artarsa o oranda onun için bela fazlalaşır.” (Biharu'l-Envar, c. 67, s. 243). Bu hususta birçok hadis vardır. Öte taraftan Kur'an şöyle buyurmaktadır:

“Eğer o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayiverdik.” (Araf/96).

İmam Sâdık (a.s) da Cundeb'e şöyle buyurmuştur: “Eğer Şiilerimiz sebat ve direniş ehli olsalardı melekler onlar ile kucaklaşırdı. Bulutlar onlara gölge yapardı. Gündüzleri güneş ışığından yararlanırlardı (gece yağmur yağardı). Gökten ve ayakları altından rızık yerler ve ne isteseydiler kendilerine verilirdi.” (Biharu'l-Envar, c. 78, s. 279).

Bu gurup âyet ve rivayetler nasıl birleştirilebilir ve zâhirî ihtilaf nasıl giderilebilir? Esasen bu iki gurup nassı nasıl anlamak gerekir?

¹ Korku ve azapla beraberlik yapması mümkün olan ruh ile cisim arasında gerçekleşen ikilem dolayısıyla bu haletin meydana gelmesi ve pratik olarak hastalığa tebdil olan şey, irfani makamların haricinde sayılan bir durumdur.

Kısa Cevap

Her ne kadar bu iki gurup nas birbiriyle çelişse de birazcık bir dikkatle onları birleştirmek mümkündür. Örneğin:

1. Âyette buyurulan bu sünnet bazı şartlara özgü ve diğer sünnet ise başka şartlara özgü olabilir. Bu tahlile bir kutsî hadiste de işaret edilmiştir:

“(Yüce Allah şöyle buyurmaktadır) Bazı müminleri sadece zenginlik ve ihtiyaçsızlık ıslah etmektedir ve eğer onları bunun dışında başka bir şeye duçar kılsam, helak olurlar. Aynı şekilde bazı kullarımı da sadece fakirlik ıslah eder ve eğer onları bunun dışında bir şeye duçar kılsam, helak olurlar.”

2. Gök ve yerden bereketlerin yağması müminlerin değişik belalar ile imtihan edilmeleriyle çelişmemektedir. Kur'an âyetinde de beyan edildiği gibi iman ve takvayla bereket gök ve yerden akar; ama bu halde de Allah'ın müminleri başka belalar ile sınaması muhtemeldir.

3. Bereketi salt maddî bereket manasıyla görmemiz gerekli değildir. Manevî bereket de kesinlikle göz önünde bulundurulmuştur. Allah'ın müminleri zorluklar ile sınaması bu manevî bereketlerden biridir; çünkü yakınlaşmalarına sebep olur.

4. Söz konusu âyette belirtildiği gibi toplumsal bir sünnete işaret edildiği söylenebilir; yani bir millet iman eder ve takvalı olursa, Yüce Allah onlar için bereket nazil eder. Oysa sonraki rivayetler kişisel bir sünnete işaret eder.

Ayrıntılı Cevap

Bu âyet ve rivayetler iki kısım ilahi sünnete işaret ettikleri için ilk bakışta birbiriyle çeliştikleri zannedilmektedir. Bundan dolayı ilk önce bu sünnetleri tek tek incelemeli, sonra da bu iki sünnet birbiriyle çelişmekte midir sorusuna yanıt vermeliyiz.

İnsanların Hidayetindeki İlahi Sünnetler

Allah'ın evrene hâkimiyeti direkt davranacağı, zulüm düzenini dağıtacağı ve hâkimiyetini evrendekilere ispat edeceği bir şekilde değildir.

Aksine Yüce Allah sünnetleriyle evrende tasarruf etmektedir, bu şekilde evrende O'nun hâkimiyeti altında olmayan hiçbir şey mevcut değildir. Bu sünnetler çeşitlidir ve bizim için bilinmez olabilirler. Ama Kur'an ve rivayetlerde onların bazılarına işaret edilmiştir. İnsanların hidayetiyle ilgili olan bu sünnetlerden bir kısmı Âraf Sûresinde beyan edilmiştir:

“Biz hiçbir memlekete bir peygamber göndermedik ki (karşı çıkmaktan vazgeçip) yalvarıp yakarsınlar diye ora halkını yoksulluk ve sıkıntıya uğratmış olmayalım. Sonra kötülüğün (sıkıntı ve darlığın) yerine iyiliği (bolluk ve genişliği) getirdik. Nihayet çoğaldılar ve (nankörlük edip): “Atalarımız da darlığa uğramış ve bolluğa kavuşmuşlardı” dediler. Biz de, farkında değillerken onları ansızın yakaladık. Eğer, o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayiverdik.

Memleketlerin halkları geceleyin uyurken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular? Ya da o memleketlerin halkları kuşluk vakti gülüp oynarken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular? Yoksa Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Ziyana uğrayan kavimden başkası Allah'ın tuzağından emin olamaz. Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne varis olanlara şu gerçek apaçık belli olmadı mı ki, biz dileydik onları da (öncekiler gibi) günahları yüzünden cezalandırırdık. Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar hakkı işitmezler.”¹

Bu husustaki âyetlerden istifade edilenler aşağıdaki noktalarda özetlenmektedir:

1. İnsanlar iman etmeye çağrıldıkları her zaman, Allah onları zorluk ve sıkıntıya müptela etmektedir. Böylece yalvararak ve yakararak Allah'a dönmeleri hedeflenmektedir.

2. Eğer bu sözler onların kalplerini yumuşatmazsa, Allah zorluğu hoşnutluğa dönüştürmekte ve hiçbir engel olmaksızın önceki sapkınlıklarında kalmaları için bu yolla onları gaflet ve unutkanlığa duçar kılmaktadır. Sonra da onlara azap indirmektedir. (Mühlet ve aşamalı günaha daldırma sünneti.)

¹ Âraf, 94-100.

3. Eğer bu halk iman ederse ve söz konusu zorluklar onların ilahi dergâha yakınlaşmasına neden olursa, bereketlerini gök ve yerden onlara gönderir.

Dolayısıyla Allah'ın kullarını imtihan ettiği, imtihanlardan başarılı çıktıkları takdirde bereketlerini onlara nazil ettiği ve bir insanın iman ettikten sonra Allah'ın onu bırakacağı ve imtihan etmeyeceği diye bir şeyin söz konusu olmadığı neticesi alınabilir.

Nimetlerin İnsan Amelleriyle İlişkisi

Genel olarak evrenin tüm parçaları bir bedenın âzaları gibi birbirleriyle bağlantılı ve ilişkilidir. Öyle ki bir âzânın yaptığı eylemlerdeki doğruluk, doğrultu, istikamet ve sapma diğer âzaları etkilemekte ve bu etkileşim, parçaların tümünün özellik ve hususiyetlerinde ve etraflarında cereyan etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in beyan ettiği şekliyle bu parçaların tümü Yüce Allah'a ve O'nun kendileri için belirlemiş olduğu bir hedefe doğru hareket etmektedir. Parçaların birinin ve özellikle özel bir parçanın hareketindeki bir sapma ve çalkantı, diğer parçalara görünür bir şekilde negatif bir etki bırakmaktadır.

Neticede evrendeki diğer parçaların bu parçaya bıraktıkları etkiler de bozulur ve söz konusu parçadan diğer parçalara ulaşan bozulma kendisine döner. Eğer söz konusu parça kendi kendine veya diğerlerinin yardımıyla önceki istikametini elde ederse sapmadan önceki refah haline de döner. Ama sapma ve inadına devam ederse bozulma hali, sıkıntı ve acıları da devam eder. Sapma ve tuğyan etme hali haddi aşmaya ve etrafındaki diğer parça ve sebeplerin işlerini de bozmaya başlar. İşte burada evrendeki tüm sebepler onun aleyhine ayaklanıp Yüce Allah'ın kendilerine can, varlıklarını koruma ve savunma gayesiyle vermiş olduğu güçler ile mezkûr parçayı aylana kadar yok eder ve ortadan kaldırırlar. Bu, insanın da parçası olduğu evrenin tüm parçalarında cereyan eden Yüce Allah'ın sünnetlerinden biridir. Ne bu sünnet sapar ve ne de insan ondan müstesnadır. Böyle olduğu için de eğer bir ümmet fitrattan sapsa ve neticede Allah'ın insan için belirlediği saadet yolundan çıkarsa, onu çevreleyen ve onunla ilgili olan doğal nedenler de çalkalanır ve bu çalkantının kötü eserleri de ümmete döner.

Özetle sapmasının dumanları kendi gözüne girer. Çünkü sapmasıyla doğal sebeplerde kötü eserler oluşturan bizzat kendisidir ve söz konusu eserlerin dönmesiyle hangi çalkalanma ve acıların toplumuna yöneleceği de malumdur! Ahlâkın bozulması, kalbin kararması ve hassas duyguların yok olması genel ilişkileri yok eder, belaların hücumu ve musibetlerin yoğunluğu nesli tükenmeyle tehdit eder. Gök mevsimlik yağmurlar yağdırmaktan ve yer ziraat ve ağaçlar yeşertmekten çekinir ve de yerine mevsimlik olmayan yağmurlar, sel, tufan ve yıldırım yollar. Yer ise deprem ve yok etmeyle onları yutar. Bunlar, ilahi âyetler olup böyle bir ümmeti Tevbe ve fitratın doğru yoluna dönmeye zorlar. Gerçekte ise sonrası kolaylık olan zorlu bir imtihandır. Bu sünnet karşı tarafta da cereyan eder ve o ümmetin insanları iman etmeleri ve takva edinmeleri durumunda ilahi nimetler kendilerine verilir.¹

Müminlerin Zor İmtihan ve Belaları

Değişik Kur'an âyetleri ve rivayetlerde müminlerin hallerini içeren imtihan ve belalara işaret edilmektedir ve onlardan iki husus sorunuzda beyan edilmiştir. Hadis kitaplarda bu başlıkla bir bâb vardır. Eğer peygamberler ve masumların yaşam şekillerine de bakılacak olursa, bu sünneti onların hayatlarında da göreceğizdir. Peygamberler en zorlu musibetler ile karşı karşıya kalmışlardır. Masum imamların hayatı da zindan, işkence ve şehadet gibi zorluklar ile beraber olmuştur. Elbette bu zorlukların şu gibi sebepleri de olabilir:

1. Onların irade ve nefislerinin takviye edilmesi, varlıksal boyutlarının geliştirilmesi ve tekvinî velayetlerinin takviye edilmesi.
2. Ahiret menzillerindeki derecelerinin yükseltilmesi.
3. Dünyadan ve gereklerinden olabildiğince nefret etmeleri ve de ahiret ve Allah'ın yanında kendileri için hazırlanmış şeylere daha fazla rağbet göstermeleri.
4. Hakka tazarru, yakarış ve sığınmayı çoğaltma ve de ahiret için Allah'ı anmak ve azık hazırlamak. Elbette veliler bu belaları rıza ve memnuniyet

¹ Tabatabaî, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru'l-Mizan*, ter. Musevi Hemedanî, c. 8, s. 247-248.

ile karşılaşmaktadır. Bu sıkıntıların gelmesiyle yakın, iman ve rızaları artmakta ve de Allah'a ve O'nunla mülakat etmeye şevkleri çoğalmaktadır. Zira her imtihandan sonra bir rütbe artışı vardır. Dünyanın ahiret karşısındaki kısa ömrü ve kalıcı nimetler karşısında buradaki belalar mukayese edilemez. Eğer hicri 61 yılındaki Kerbela hadisesine bir bakacak olursak, aşkın en güzel örneklerini görebiliriz.

Dinî Nasların Çelişikliği ve Hal Yolu

Şer'î metinlerde bu tür âyet ve rivayetler az değildir. Bazen insan Kur'an âyetlerini ve rivayetleri okurken zahirde böyle çelişkilere rastlamaktadır. İslam âlimleri bu sorunu halletmek için uzmanca bu meseleyle uğraşmış ve fıkıh usulü kitaplarının bir bölümünü bu çelişkilerin hal yollarına ayırmışlardır. Bundan da önemlisi, Ehl-i Beyt de bu sorunu öngörmüş ve rivayetlerinde bu sorunlar için çözüm yolları beyan etmişlerdir. Elbette bilginler iki delilin makbul bir şekilde bir araya getirilmesi imkân dâhilindeyse bunun öncelikli olduğuna ve mümkün olmadığı durumda ise o zaman zorunlu olarak rivayetlerin birbirine önceliği hususunda söylenmiş yollara göre davranmak gerektiğine inanmaktadır.² Ama bu soru hakkında zihne gelen şey ise bu gurup âyet ve rivayetlerin gerçek anlamda çelişmedikleri ve birazcık bir düşünmeyle makul bir şekilde onların bir araya getirilebileceğidir. Konunun devamında onların birleşme yönlerine işaret ediyoruz:

1. İlahi sünnetler değişiktir ve Allah'ın değişik şartlarda değişik sünnetleri vardır ama her sünnetin mevki ve zamanı bizim için kolay bir şekilde teşhis edilir değildir. Yani nimetin çokluğu bazen azap ve bazen de ödül olabilir ve aynı şekilde belalar da bazen azap ve bazen de ödül ve nimetin öncülü olabilir. Dolayısıyla ilahi sünnetlerin hikmete dayandığını ve hikmetsiz olmadıklarını bilmemizle birlikte, biz iman ettik öyleyse şimdi nimetler içinde yüzmeliyiz diye bir şey söyleyemeyiz. Allah belki de zorluklar ile imanının daha yüksek derecelerinin bizim için hâsıl olmasını istemektedir. Başka bir ifadeyle âyette belirtilen bu sünnet bir takım

² Muzaffer, Muhammed Rıza, *Usul-i Fıkıh*, c. 3 ve 4, s. 233, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Kum, 2. baskı.

şartlara ve bir başka sünnet de bir takım başka şartlara özgü olabilir. Bu tahlile bir kutsî hadiste de işaret edilmiştir:

“(Yüce Allah şöyle buyurmaktadır) Bazı müminleri sadece zenginlik ve ihtiyaçsızlık ıslah etmektedir ve eğer onları bunun dışında başka bir şeye duçar kılsam, helak olurlar. Aynı şekilde bazı kullarımı da sadece fakirlik ıslah eder ve eğer onları bunun dışında bir şeye duçar kılsam, helak olurlar.”¹

2. Gök ve yerden bereketlerin yağması müminlerin değişik belalar ile imtihan edilmeleriyle çelişmemektedir. Kur'an âyetinde de beyan edildiği gibi iman ve takvayla bereket gök ve yerden akar ama bu halde de Allah'ın müminleri başka belalar ile sınaması muhtemeldir. Örneğin iman ve takvanın bir toplumda çoğalmasıyla o toplum semavî nimetlerden yararlanır ama o toplumda bulunan her mümin hastalık vb. başka belalar ile sınanır. Soruda belirtilen İmam Sâdık'ın (a.s) hadisi hakkında da şu noktaya dikkat etmek önemlidir: Ehl-i Beyt bireyleri gerçek müminlerdi. Bazen değişik yollardan manevî ve maddî rızıklar kendileri için hazır olmakla birlikte, bazen de değişik bela ve imtihanlara duçar olma-taydılar ve bunların en önemlisi de Aşura gününde İmam Hüseyin'in şehadet hadisesidir.

3. Bereketi salt maddî bereket manasıyla görmemiz gerekli değildir. Manevî bereket de kesinlikle göz önünde bulundurulmalıdır. Allah'ın müminleri zorluklar ile sınaması bu manevî bereketlerden biridir; çünkü onlar yakınlaşmaya sebep olur.

4. Söz konusu âyette belirtildiği gibi toplumsal bir sünnete işaret edildiği söylenebilir; yani bir millet iman eder ve takva edinirse, Yüce Allah onlar için bereket nazil edecektir. Oysa sonraki rivayetler kişisel bir sünnete işaret etmektedir. Yani bir kimse iman ettiği zaman Allah onu değişik bela ve imtihanlar ile sınayacaktır. Bundan dolayı toplum iman etmekle ve bireylerinin takva edinmesiyle maddî ve manevî bereketlerden yararlanacak ve toplumun bireyleri de ikinci sünnet ile sınanacaklardır.

¹ Kuleynî, *Usul-i Kâfi*, c. 4, s. 54, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.ş. 1365.

İlim Konusuna Değinen Âyetler

Soru

İlim ve bilgi konusuna değinen âyetleri açıklamanızı rica ederim.

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim saadet ve kemale hidayet eden, kılavuz bir kitaptır. Hidayet etme konusu da ancak akıl ve ilim yoluyla mümkündür. Bunun dışında hidayetin gerçekleşmesi imkânsızdır. Bu nedenle ilim ve bilgi Kur'an nezdinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu önem o denli fazladır ki Kur'an-ı Kerim'in bir çok âyetlerinde ilim ve bilginin değeri, edinmek için gereken araç ve gereçlere, tefekkür, tedebbür, teakkül, te'emmül gibi kavramlara değindiğini görüyoruz. Kur'an'ın yaklaşık dört âyetinden birinde bir şekilde ilim, bilgi ve bilime değinildiğini görüyoruz. Bu kesinlikle sebepsiz ve yersiz değildir. Bu acayip bir durum da değildir. Zira Peygamber Efendimiz'e (s.a.a.) inen ilk âyetler okumak, ilim ve bilgi hakkındadır:

“Oku! Rabbinin adıyla, O öyle bir Rabdir ki (varlığı) yaratı, insanı (da O) alak'tan yaratı. Oku! Ve Rabbin en kerim (herkesten daha çok ıkrâm eden)dir. O, öyle bir Rabdir ki kalemle öğretmiş. İnsana (da) bilmediği şeyleri öğretti.”²

Kur'an-ı Kerim bunun da ötesine giderek esasen insanın yaratılışında ilim ve bilgiyle yoğrulduğunu söylemektedir. Kur'an-ı Kerim bu gerçeğe işaretle şöyle buyurmaktadır:

“Daha sonra bütün (yaratıkların sırlarını ve varlıkların) isimlerini Âdem'e öğretti. Sonra onları meleklerle sundu ve şöyle dedi: Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız bunların isimlerini bana bildiriniz.”³

Bu nedenle bütün bu âyetleri kolayca saymamız mümkün değildir. Bundan dolayı bu âyetleri sınıflandırarak bazılarını gücümüz dâhilinde işaret edeceğiz.

1- Allah'ın ilmiyle alâkalı âyetler.

² Alâk, 1-5

³ Bakara, 30

2- Hz. Resulullah (s.a.a) ve diğer peygamberlerin (s.a.) ilmiyle alâkalı âyetler.

3- İlim ve bilginin değeri ve önemiyle alâkalı âyetler.

4- İlim kelimesi açık bir şekilde içerisinde zikredilmemiş ama ilme mutabık olan ve ilim ve bilgi anlamı taşıyan kelimeleri içeren âyetler. Detaylı cevapta örnek teşkil edecek şekilde bunların bir kısmına değineceğiz.

Ayrıntılı Cevap

İlim ve bilgi insanın yaratılmasıyla eşzamanlıdır. Beşer deneni insan sürekli anlamak, idrak etmek, bilmek istemiştir. İlim ve bilginin, insanın yaşamında özel bir konumu vardır. İlmin insan yaşamında üstlenmiş olduğu rol çok büyüktür. Zira ilim ve bilgi insana saadeti, kemâli, yapmayı ve onarmayı öğretir. İlim insana güç verir. İlim insana geleceği istediği şekle sokmayı öğretir. İlim insanın ihtiyarına verilen bir araçtır. İnsan istediği şekilde bu aracı kullanır, doğayı istediği şekle sokar ve onarır.

Hz. Resulullah takipçilerini ilim öğrenmeye ve bilgi toplamaya teşvik ediyordu. Ashabının çocuklarını ilim ve bilgi elde etmeye yönlendiriyordu. Ashabından bazılarının Süryanice öğrenmesini istemişti. Peygamber'in (s.a.a.) bu tekitleri ve teşvikleri Müslümanların eşsiz ve büyük bir himmet ve süratle dünyanın her yerinde ilim peşinde koşmalarına neden oldu. İlmi eserleri nerede bulsalar getirip tercüme ettiler ve araştırmaya daldılar. Bu yolla eski Yunan'ın, Roma'nın, İran'ın, Mısır'ın, Hindistan'ın ve diğer medeniyetlerin arasında irtibat halkası oluşturmanın yanı sıra medeniyetlerin ve kültürlerin en büyüğüne de kavuşmuş oldular. Dünyada bu medeniyet ve kültür, İslam medeniyeti ve kültürü olarak tanındı ve tanınmaktadır.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

“De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.”

İslam dininde ilim öğrenmek o kadar önemlidir ki onu talep etmek her Müslüman üzerinde farz kılınmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.a.) bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:

“İlim peşinde gitmek ve ilim tahsil etmek her Müslüman üzerine farzdır.”¹

¹ Usul-i Kafi, c. 1, s. 30.

Hadisin manası şudur: İslami farzların yanında farz kılınanlardan biri de ilim tahsil etmektir. Hadis kitaplarında muhakkak “İlmin talep edilmesinin vacipliği babı” adlı veya benzeri bir başlık açılmıştır. Bu başlık altında şöyle diyorlar: Her Müslüman üzerine ilim talep etmesi vaciptir. Burada hiç kimse; ne erkek ne kadın istisna edilmemiştir. Bu hadis, ilim tahsil etme farzının herkesi kapsayan genel bir farz olduğunu söylemektedir. Herhangi bir tabakaya veya cinsiyete has bir durum değildir.

İslam mektebinde ilim ve bilginin yerini ve önemini anlatan bu mukaddimeden, insanlara kılavuzluk yapmak ve iki cihan saadetini kazandırmak için gelen İslam dininin semavî kitabının bu önemli konuya özellikle teveccüh edeceği çok açıktır. Kur'an-ı Kerim'in kendisi farklı farklı yerlerde bu konuya değinmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de ilim ve bilgi meselesini açıklamak, detaylıca bu konunun ele alınmasını ve bu bağlamda birkaç kitap derlemeyi gerektirir. Kur'an âyetleri üzerinde biraz tefekkür edilirse ilim kelimesi türevleri ve kalpler, akıllar, akıl etme ve tefekkür gibi ilim edinme araçlarının Kur'an-ı Kerim nezdinde özel bir yeri olduğunu görüyoruz. Kur'an âyetlerinin dörtte birinin ilim ve bilgi hakkında olduğunu iddia edersek abartmış olmuyoruz. Bu nedenle Allah resulüne inen ilk âyetlerin ilim, bilgi, okuma ve tanıma ile alakalı olması da acayip bir durum değildir. Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

“Oku! Rabbinin adıyla, O öyle bir Rabdir ki (varlığı) yarattı, insanı (da O) alak'tan yarattı. Oku! Ve Rabbin en kerim (herkesten daha çok ikram eden)dir. O, öyle bir Rabdir ki kalemle öğretmiş. İnsana (da) bilmediği şeyleri öğretti”²

Kur'an-ı Kerim bunun da ötesine giderek esasen insanın yaratılışında ilim ve bilgiyle yoğrulduğunu söylemektedir. Kur'an-ı Kerim bu gerçeğe işaretle şöyle buyurmaktadır:

“Daha sonra bütün (yaratıkların sırlarını ve varlıkların) isimlerini Âdem'e öğretti. Sonra onları meleklerle sundu ve şöyle dedi: Eğer gerçekten doğru söylüyorsanız bunların isimlerini bana bildiriniz.”³

² Alâk, 1-5.

³ Bakara, 30.

Bu nedenle bütün bu âyetleri kolayca saymamız mümkün değildir. Bundan dolayı bu âyetleri sınıflandırarak bazılarına gücümüz dâhilinde işaret edeceğiz:

1- Allah'ın ilmiyle alâkalı âyetler.

2- Hz. Resulullah (s.a.a) ve diğer peygamberlerin (s.a.) ilmiyle alâkalı âyetler.

3- İlim ve bilginin değeri ve önemiyle alâkalı âyetler.

4- İlim kelimesi açık bir şekilde zikredilmemiş ama ilme mutabık olan ve anlamları ilim ve bilgi olan kelimeleri içeren âyetler.

Birinci kısım: Allahın ilmiyle alâkalı âyetler: Allah'ın nitelik ve sıfatlarından birisi âlim olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de birçok âyet buna ihtisas edilmiştir. Bu bağlamda diğer âyetler insanların eylemlerine ve günlük davranışlarına taalluk eden Allah'ın ilmiyle alâkalıdır. Kur'an'ın muhtelif ve çeşitli âyetlerinde farklı münasebetlerle 32 defa zikredilmiş olması ilginçtir. Örnek olarak aşağıdaki âyetlere bakabilirsiniz: Bakara Sûresinin 32, 127, 187, ve 235. âyetleri, Âl-i İmran Sûresinin 35. âyeti, Maide Sûresinin 76. âyeti, En'am Sûresinin 13, 80, 96 ve 115. âyetleri, Enfal Sûresinin 32 ve 61. âyetleri, Yusuf Sûresinin 34 ve 83. âyetleri, Yunus Sûresinin 65. âyeti, Kehf Sûresinin 22 ve 109. âyetleri, Âraf Sûresinin 187. âyeti vb. bu bağlamdadırlar.

İkinci kısım: Hz. Resulullah (s.a.a) ve diğer peygamberlerin (s.a.) ilmiyle alâkalı âyetler: Bu âyetlerde Yüce Allah peygamberlere farklı ilimler öğrettiğini anlatır. Necm Sûresinin 5. âyeti, Yusuf Sûresinin 22, 62, 68. âyetleri, Enbiya Sûresinin 74, 79 ve 80. âyetleri, Âraf Sûresinin 62. âyeti, En'am Sûresinin 75. âyeti peygamberlerin ilmiyle alâkalı olan âyetlerden bir bölümüdür.

Üçüncü kısım: İlmin kendisi, değeri ve konumu hakkında olan âyetler: Kur'an-ı Kerim'de ilmin değerini, konumunu, insan yaşamındaki rolü, insanın bireysel ve toplumsal farklı yaşam alanlarındaki etkisini anlatan âyetlerdir. Aşağıda bazılarını işaret ediyoruz:

1- Bazı âyetler, insanları bazı makamlara tayin etmek için dikkate alınması gereken ölçünün ilim olduğunu anlatmaktadırlar. Bakara Sûresinin 247. ve Zümer Sûresinin 9. âyetleri bu konuya işaret etmektedirler:

“Şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı.”

“Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”

“Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.”

2- İman ile ilim arasındaki rabıtayı ve bu rabitanın gevsemeyecek kadar sıkı olduğunu anlatan âyetlerdir. Âl-i İmran Sûresinin 7, Nisa Sûresinin 162, İsra Sûresinin 107, Hac Sûresinin 54, Ankebut Sûresinin 49, Sebe Sûresinin 6. âyetleri bu bağlamda örnek teşkil etmektedirler.

3- Allah'tan korkmak ilmin gereğidir.

“Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar huşu sahibidirler.”¹

4- İlim, Allah'ı ispatlamak için bir mukaddimedir.

“Sana (Hz. Mesih hakkında) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: “Gelin, oğullarımızı ve oğullarımızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı, nefislerimizi ve nefislerinizi çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah'ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.”²

5- İnsanlar üzerinde hücceti tamamlayan ilimdir.

“Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki: “Allah'ın yolu asıl doğru yoldur.” Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır.”³

6- İlim, insanı kıyamet azabından kurtaran etkenlere zemin hazırlar:

“Kendilerine ilim verilenler ise şöyle derler: Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır”.

¹ Fâtır, 28.

² Âl-i İmran, 63.

³ Bakara, 120.

“Şüphesiz bugün rezillik, aşağılık ve kötülük kâfirlerin üzerinedir.”¹

7- Âlimlerin şahitliği, Allah'ın ve meleklerin şahitliğiyle aynı düzeyde tutulmuştur:

“Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²

8- İlim sahibi olanlar tabi olunmaya daha lâyıktırlar.

“Babacığım! Doğrusu, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Bana uy ki seni doğru yola ileteyim.”³

9- İlim ve bilgi basiret ve insanlara hakikati gösteren bir unsurdur:

“Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, “Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükâfat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur” dediler.”⁴

10- İlim o denli önemlidir ki ulu'l-azm bir peygamber, bilgisinin artması için çok tehlikeli ve meşakkatli bir yolculuğu can-ı gönülden kabul ediyor. Kehf Sûresinin 65. âyetinden 76. âyetine kadar Hz. Musa ve Hz. Hızır arasında geçenler anlatılmaktadır.

“Mûsâ ona, “Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?” dedi.”⁵

Dördüncü kısım: İlim kelimesini değil, ilim kelimesinin anlamını taşıyan kelimeleri içeren âyetlerdir: İlim kelimesi açık bir şekilde zikredilmemiş ama ilme karşılık gelen kelimeler kullanılan âyetlerdir. Misak âyetleri gibi. Allah kendilerine kitap verdiği peygamberlerden, onu tebliğ

¹ Mücadele, 11 ve Nahl, 27.

² Âl-i İmran, 18.

³ Meryem, 43.

⁴ Kasas, 80.

⁵ Bu âyetlerin ilim öğretmenin değerini, konumunu ve öğrencinin haklarını anlattığı açıktır. Hakeza ilim peşinde olanların sahip olması gereken liyakatleri de anlatılmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi edinmek için Lokman Sûresi ve tefsirlerine müracaat edebilirsiniz.

etmeleri için söz almış. Burada bu kadarıyla yetiniyoruz ama daha fazla bilgi edinmek isteyenler aşağıdaki kaynağa başvurabilirler.

Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mucemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'an*.

İlk Ayet ve İlk Sure

Soru

Allah Resulü'ne (s.a.a) nazil olan ilk ayet ve ilk tam sure hangileridir?

Cevap

Hız. Peygamber'e (s.a.a) inen ilk ayet ve ilk sure hakkında üç farklı görüş bulunmaktadır:

1- Bazılarına göre; Alak suresinin ilk üç yahut ilk beş ayeti nazil olan ilk ayetlerdir ve bu ayetler peygamberliğin bildirildiği anda nazil olmuştur. Cebrail nazil olarak Hız. Muhammed'i (s.a.a) peygamber olarak çağırdığında şu ayetleri okumuştur:

“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşlanmış yumurtadan yarattı. Oku! Rabbin, en büyük kerem sahibidir. O Rab ki kalemle (yazmayı) öğretti. İnsana bilmediğini öğretti.”⁶

İmam Sadık'tan (a.s) nakledilen bir rivayette şöyle buyrulmuştur: “Peygamber'e (s.a.a) nazil olan ilk ayetler ‘Yaratan Rabbinin adıyla oku!’ (Alak suresi) ayetleridir ve en son nazil olan ayetler ise ‘Allah'ın yardımı ve zaferi geldiğinde’ (Nasr suresi) ayetleridir.”⁷

2- Bir grup âlime göre ise; Müddessir suresi Peygamber'e nazil olan ilk suredir. İbn-i Seleme diyor ki: “Cabir b. Abdullah Ensari'den hangi ayet ve surenin ilk olarak nazil olduğunu sordum, Oda bana ‘Müddessir suresi’ dedi. Öyleyse Alak suresinin ilk ayetleri ne zaman nazil oldu? Diye sorunca, cevaben Peygamber'den şunları nakletti: “Bir müddet Hira

⁶ Alak, 1-5.

⁷ Usul-i Kâfi, c. 2, s. 628. Uyun-u Ahbar-ur- Rıza, c. 2, s. 6. Biharu'l-Envar, c. 92, s. 39.

mağarasında kaldım dağdan inip ovanın ortasına doğru geldiğimde bir ses duydum, etrafa baktım ama bir şey göremedim, sonra başımı göğ'e kaldırdım ve biranda Onu (Cebrail'i) gördüm. Titremeye başladım, hemen eve giderek Hatice'den üzerimi örtmesini istedim. O esnada "Ey bürünüp sarınan (Resulüm)! Kalk ve (insanları) uyar. Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeyleri terk et"¹ ayetleri nazil oldu." ²

Bu hadise dayanarak bazı âlimler vahyin Müddessir suresiyle başladığını ve ilk surenin de o olduğunu söylemişlerdir. ³ Lakin eğer dikkat edilirse rivayetin metninde ilk nazil olan surenin Müddessir suresi olduğuna dair herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Bu şekilde değerlendirme sadece Cabir'in kendisine aittir. Bu olayın fetret döneminden sonra olması mümkündür, çünkü Kuran ilk nazil olmaya başladıktan sonra üç yıl boyunca hiç nazil olmadı. Bu sözümüzü ispatlayan hadis ise şudur: Cabir İbn-i Abdullah Ensari'den nakledilen bir rivayette Peygamber (s.a.a) fetret döneminden bahsederek şöyle buyurdu: "Yoluma devam ederken, birden gökyüzünden gelen bir ses duydum ve başımı kaldırdım, Hira mağarasına gelen meleği gördüm. Onu görünce ürperdim, dizlerimin üzerine çöktüm. Sonra yolumdan dönerek eve gelip 'beni örtün' dedim. Örtündükten sonra "Ey bürünüp sarınan (Resulüm)! Kalk ve (insanları) uyar. Sadece Rabbini büyük tanı. Elbiseni tertemiz tut. Kötü şeyleri terk et." ayeti nazil oldu. Bu ayetlerin nazil olmasından sonra vahiy kesintiye uğramadan devam etti." ⁴

3-Bazıları da Fatiha suresini nazil olan ilk sure olarak kabul etmişlerdir. Bu hususta Zamahşeri şöyle diyor: "Müfessirlerin çoğu nazil olan ilk surenin Fatiha suresi olduğu kanaatindedirler." Allâme Tabersi, üstat Ahmet Zahit'ten *İzah* adlı eserinde, Sait b. Müseyib'ten, o da Emir-el müminin Ali'den (a.s) şöyle nakletmektedir: "Peygamber'den Kuran'ı okumanın sevabının ne olduğunu sordum. O da, bütün surelerin sevap ve faziletini iniş sırasına göre bana açıkladı. Mekke'de nazil olan ilk surenin Fatiha suresi daha sonra Alak ve ardından da Kalem suresi olarak kabul etti."⁵

¹ Müddessir, 1-5.

² Sahih-i Müslim, c. 1, s. 99. Müsned-i Ahmed b. Hanbel, c. 3, s. 306.

³ Bkz. el-Burhan, Zerkeşi, c. 1, s. 206.

⁴ Sahih-i Buhari, c. 1, s. 4. Sahih-i Müslim, c. 1, s. 98.

⁵ Mecmau'l-Beyan, c. 10, s. 405, el-Keşşaf, c. 4, s. 775.

Aslına bakılırsa çok farklı gözken bu üç görüşü ortak bir görüş halinde birleştirip sunmak mümkündür. Herkesin kabul ettiği gibi Alak suresini ilk üç veya beş ayeti kesinlikle bisetin başlangıcıyla nazil olmuştur. Sonrada Müddessir suresinden birkaç ayet nazil oldu. Resulullah'a tam olarak inen ilk sure de Fatiha suresidir, bu hususta görüş birliği vardır, daha sonra Müddessir suresinin birkaç ayeti nazil olmuştur, fakat Peygamber'e tümüyle birden nazil olan ilk sure Fatiha suresidir. Alak veya Müddessir suresinin ilk ayetleri nazil olduğunda belli bir sure ismi altında nazil olmamışlardır, bu surelerin geriye kalan diğer ayetlerinin nazil olmasıyla sahip oldukları isim verilmiştir.

Dolayısıyla ilk inen surenin Fatiha suresi olduğunu söylememizin hiçbir sakıncası yoktur, zaten bu münasebetle Fatihatu'l-Kitap unvanı verilmiştir. Bu surenin namazda okunmasının farz kılınmış olması, haiz olduğu önemi göstermektedir, nitekim onu Kuran'la eş değer kılmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve yüce Kuran'ı verdik.”⁶

Hadislerde tekrarlanan yedi ayetten maksadın Fatiha suresi olduğu buyrulmuştur, zira bu sure yedi ayetten oluşmakta ve ayetleri kısa olduğundan tekrarlanmakta ve her namazda en az iki defa okunmaktadır.

Öyleyse, iniş sırasına göre sureleri ele alırsak ilk sure Alak, beşinci sure Fatiha'dır, ama kâmil olarak inen sureyi ölçü olarak alırsak, o zaman Fatiha suresidir.

Son Ayet ve Son Sure

Soru

Allah Resulü'ne (s.a.a) nazil olan son ayet ve son sure hangisidir?

Cevap

Ehli Beyt'ten nakledilen rivayetlere göre, Allah Resulüne nazil olan son sure Nasr suresidir. Bu surede İslam şeriatının kesin başarısı, temellerinin

⁶ Hicr, 87.

sağlam ve güçlü kılındığı ve insanların grup grup İslam'a gireceğinin müjdesi verilmiştir.

“Allah'ın yardımı ve zaferi geldiği ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit, Rabbine hamd ederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir.”¹

Bu surenin nazil olmasıyla birlikte sahabeler hoşnut oldular, çünkü İslam'ın küfre karşı zaferinin müjdesi verilmişti. Fakat Peygamber'in amcası Abbas bu surenin inmesiyle çok üzülüp ağlamaya başladı, Resulullah (s.a.a) sordu: Ey amca! Niye ağlıyorsun? Abbas şöyle dedi: “Öyle zannediyorum ki bu sure senin görevinin son bulunduğunu haber vermektedir.” Peygamber (s.a.a): “Evet, zannettiğin gibidir” diye buyurdu. Peygamber Nasr suresinin nüzulünden sonra iki seneden fazla yaşamadı.²

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Son sure Nasr suresidir.”³ İbn-i Abbas'tan da nakledilen bir rivayet de son inen surenin, Nasr suresi olduğu söylenmiştir.⁴ Bazı rivayetlere göre ise, son sure Beraat yahut diğer adıyla Tevbe suresidir. Bu surenin ilk ayetleri hicretin dokuzuncu yılında inmiştir ve ayetleri müşriklere gidip okuması için Resulullah (s.a.a), Ali'yi (a.s) görevlendirdi.⁵

Birçok rivayette Peygamber'e inen son ayetin şu ayet olduğu nakledilmiştir:

“Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.”⁶

Cebrail bu ayeti nazil ettikten sonra Peygamber'e, bu ayeti Bakara suresindeki faiz ve borç hakkındaki 280. ayetten sonraya yerleştirmesini istedi. Bu ayetin inişinden sonra Peygamber (s.a.a) 21 gün ve bir görüşe göre de 7 gün yaşadı.⁷

¹ Nasr, 1- 3.

² Tefsir-i Tabersi, c. 10, s. 554.

³ Tefsir-i Burhan, c. 1, s. 29.

⁴ el-İtkan, c. 1, s. 27.

⁵ Tefsir-i Safi, c. 1, s. 680.

⁶ Bakara, 181.

⁷ Tefsir-i Şubber, s. 83. Tefsir-i Maverdi, c. 1, s. 282.

İbn-i Vazih Yakubi olarak tanınan, Ahmet b. Ebi Yakup (ö: 292. h sonrası) kendi tarih kitabında şunları yazıyor: Denilene göre Peygamber'e inen son ayet şudur:

“Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim.”⁸

Yakubi bunu dedikten sonra şöyle devam ediyor: Bu görüş bize göre de en doğru ve güçlü görüştür, ayet Gadir-i Hum gününde Mevla Emir'el müminin Hz. Ali'nin atanmasından sonra nazil olmuştur.⁹

Evet, Nasr suresinin Beraat suresinden önce nazil olduğu doğrudur; çünkü Nasr suresi fetih yılı olan, hicrî sekizinci yılda nazil olmuştu ve Mekke bu yılda fethedilmiştir. Beraat suresi ise fetihden sonra, hicretin dokuzuncu yılında nazil olmuştur.

Bu rivayetleri şöyle bağdaştırmak mümkündür; bir bütün olarak kâmil bir şekilde nazil olan son sure Nasr suresidir, fakat en son nazil olan ayetler ise Beraat suresinin ilk ayetleridir.

Ama “Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden **sakinin.**”¹⁰ Ayetine gelince, Maverdi'nin rivayetine göre bu ayet Veda Haccında, Mina'da nazil olmuştur. Bunun için son ayet olamaz; çünkü dini ikmal ayeti, Peygamber (s.a.a) Veda Haccından Mekke'ye dönerken, Gadir-i Hum denilen yerde nazil olmuştur.¹¹ Demek ki Yakubi'nin söyledikleri daha doğru ve kabul edilebilir; zira Beraat suresi hicretin dokuzuncu ve Maide suresi ise onuncu yılında (veda haccının yapıldığı yıl) nazil olmuştur. Ayrıca Maide suresi savaşların bittiği ve İslam'ın tamamen yerleştiğini bildiren bazı hukuksal ayetleri içermektedir. Özellikle de Peygamber'in görevinin son bulduğunu bildiren, son ayet olan ikmal ayeti de, son surede bulunmakla daha çok uyum arz etmektedir.

⁸ Maide, 3.

⁹ Tarih-i Yakubi, c. 2, s. 35.

¹⁰ Bakara, 281.

¹¹ Tefsir-i Maverdi, c. 1, s. 63. Zerkeşi, el-Burhan, c. 1, s. 186.

Öyleyse Nasr suresi tam olarak Peygamber'e inen son suredir ve son ayet de risaletin bittiğini haber veren ikmal ayetidir.

“Allah’a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.” Ayetini ise son indirilen ahkâm ayeti olarak kabul edebiliriz.

İmam Cafer-i Sâdık'a (a.s) Göre Kur'an Kârisinin Özellikleri

Soru

İmam Cafer-i Sâdık'a (a.s) göre Kur'an kârisi ne gibi özellikler taşımaktadır?

Kısa Cevap

İmam Cafer-i Sâdık (a.s) Kur'an kârisinin taşıması gereken bir takım özellikler ve vasıflar zikretmiştir. Bunlar arasında şu vasıflar zikredilebilir: Ehl-i Beyt'in velayetini bilmesi, Kur'an'ı doğru okuması, Kur'an'ı okurken ondan etkilenmesi, abdestli olması, doğru bir kimse olması, yağcılıktan uzak durması, Kur'an'a karşı tevazu ve huşu göstermesi, ilim öğrenme yolunda çaba göstermesi, Kur'an okumaktan maddi çıkar gütmemesi, Kur'an'daki âyetlere ve emirlere amel etmesi ve ihlaslı olması.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an âlemlerin Rabbi tarafından insanların hidayeti için gönderilmiştir ve okurken ondan daha fazla yararlanabilmek için Masumlar tarafından bir takım yöntemler beyan edilmiştir. Biz bu konuyla ilgili İmam Cafer-i Sâdık'tan (a.s) nakledilen bazı hadislerle işaret edeceğiz:

1- Ehl-i Beyt'in Velayetine İnanmak

Ehl-i Beyt'in velayetini kabul etmek ve onları sevmek bütün amellerin ve bu amellerin arasında yer alan Kur'an okumanın kabul edilmesinin başlıca şartları arasındadır. Tabersî, İmam Cafer-i Sâdık'ın (a.s) şöyle dediğini nakleder:

“İlim ehli biziz, düşmanlarımız ise cahillerdir ve bizim Şiamız da akıl sahibi kimselerdir. Velayetsiz ve Ehl-i Bey'ti sevmeyen ilmin ve Kur'an okumanın bir faydası yoktur hatta güzel okusa bile.”¹

Hüseyin bin Ebi Âlâ, İmam Cafer-i Sâdık'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“... Kur'an kârisi Şia olursa Allah onu hesapsız cennete götürür ve onun kendi ailesinden ve mümin kardeşlerinden olan dostları hakkında şefaati kabul buyurur.”²

2- Kur'an'ı Doğru Okumak

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Bu kitap, âyetleri hakkında düşünsünler diye sana indirdiğimiz kutlu bir kitaptır.”³

İmam Cafer-i Sâdık (a.s) bu âyet-i kerime hakkında şöyle buyuruyor:

Kastedilen âyetlerin vakfına, vashına ve diğer âdâbına riayet ederek sahih kıraat etmeleri, manası üzerinde düşünmeleri, ahkâmına amel etmeleri, vaatlerine ümit bağlamaları, uyarılarından korkmaları, kıssalarından ibret almaları, emredileni kabul etmeleri ve yasaklanana terk etmeleridir. Allah'a andolsun ki maksat sadece âyetleri ezberlemek, harflerini öğretmek ve sûreleri okumak değildir. Ne yazık ki onlar onun harflerini ezberliyor ama sınırlarını zayi ediyorlar. Oysa maksat âyetler üzerinde hakkınca düşünmek ve onun hükümlerine amel etmektir. Allah buyuruyor ki **“Bu kitap, âyetleri hakkında düşünsünler diye sana indirdiğimiz kutlu bir kitaptır.”⁴**

¹ Allâme Hillî, *Elfeyn*, s. 827, Sa'di yayınları, Tahran, 1. baskı. Nitekim şöyle nakledilir: Bir gün Hz. Ali (a.s) Kumeyl ile birlikte Kûfe sokaklarından geçiyordu. Bir evden Kur'an okuma sesi geldi. Kâri güzel sesle Kur'an okuyordu. Kumeyl keşke ben bu kârinin vücudundaki bir tüyü olsaydım, dedi. Hz. Ali (a.s): *“Bunu isteme. Neden böyle dediğimi de anlayacaksın.”* buyurdu. Sonraları Nehrevan Savaşı gerçekleştiğinde Haricîler öldürüldüler. Hz. Ali (a.s) savaş meydanında ölümlerin arasında geziyordu ve o kârinin gövdesine varınca *“Kumeyl'i çağırın”* dedi. Kumeyl geldiğinde ona *“Bu adamı tanıyor musun?”* dedi. Kumeyl: *“Hayır”* dedi. İmam *“Bu, o gece vakti emmen huve kanitun anaellayl âyetini okuyan kişidir. Sen o zaman isteğini dile getirmiştin. Acaba şimdi de onun gövdesinin bir tüyü olmak ister misin?”* buyurdu...

² Saduk, *Sevabu'l-A'mal*, s. 239, Saduk yayınları, Tahran, 1. baskı.

³ a.g.e., s. 29.

⁴ Deylemî, *İrşadu'l-Kulub*, çev. Tabatabâi, s. 314, Camiayı Muderrisin, Kum, 5. baskı.

3- Kur'an'dan Etkilenmek

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurdular:

“Kur'an okuyan kişi rahmet âyetine ulaşınca en iyi isteklerini Allah'tan istemeli ve azap âyetine varınca cehennem ateşinden, dünya ve ahiret azabından Allah'a sığınmalıdır.”¹

4- Abdestli Olarak Kur'an Okumak

Gerçekte Kur'an okumak, Allah'ın sözlerini duymaktır. Buna göre Kur'an okuyan kişi Allah'ın huzuruna çıkmış sayılır.² Bu durumda edep gereği Kur'an okuyanın abdestli olması gerekir.

Hasan bin Ebi'l-Hasan Deylemî kendi kitabında İmam Cafer-i Sâdık'ın şöyle buyurduğunu nakleder:

“Kur'an okumak zikirden daha üstündür, zikir de sadakadan daha üstündür, sadaka oruçtan daha üstündür ve oruç da cehennem ateşine karşı bir siperdir.” Yine şöyle buyurmuştur: “Kur'an okuyan kişi namazda ayakta durduğu halde Kur'an okursa okuduğu her harf karşılığında yüz sevap ona verilir, oturarak Kur'an okursa elli sevap ona verilir. Namaz dışında abdestli olarak okuduğu her harf için yirmi beş sevap verilir ve abdestsiz okursa ona on sevap verilir. Her harften kastım eliflammim (bir âyet) değildir, her harf için yani elif için on sevap, lam için on sevap ve mim için on sevap alır...”³

5- Doğru Olması ve Yağcılıktan Uzak Durması

İmam Cafer-i Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: Benim ümmetim; Kur'an kâripleri yöneticilere yağcılık yapmadıkça, âlimleri azgınlara uymadıkça ve iyileri kötülere meyletmedikçe Allah'ın lütuf ve desteğine mazhar olur. Ancak bu durumlara düşerlerse Allah kendi lütfunu onların üzerinden çeker, zalimler onlara musallat olur ve onlara en kötü zulümleri yapar, bundan sonra da

¹ Behbûdî, Muhammed Bâkır, *Güzide-i Kafi*, c. 2 s. 213, İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, Tahran, 1. baskı.

² Bütün âlem Allah'ın huzuru sayılmasına rağmen Kur'an okuma hali özel bir mana taşır.

³ Naicî, Muhammed Hüseyin, *Adab-ı raz-u niyaz*, s. 245, Kiya yayınları, Tahran, 1. baskı.

zavallılık ve fakirlik onlara takdir edilir. Sultanın sarayına sığınan bir Kur'an kârisi görürsen bil ki o hırsızdır. Sakın aldanmayasın! O, benim maksadım zulmü kaldırmak ve mazlumu savunmaktır der ama bu da şeytanın bir aldatmacasıdır. Bunu bir ağ yapmış ve Kur'an okumasını da kendi kötü he-define varmak için bir merdiven kılmıştır.”⁴

6- Kur'an'a Karşı Tevazu ve Huşu

İmam Cafer-i Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Kim Kur'an okur ama Kur'an okuması huzu ve huşu ile birlikte olmaz, kalbini etkilemez ve Allah'ın korkusu gönlüne yerleşmezse gerçekte bu Kur'an kârisi Kur'an'ın makam ve mertebesini basite almış ve Kur'an'ın sahibinin makamını küçük görmüştür. Böyle bir kâri mutlaka apaçık ziyan edenler arasındadır.”

Yine şöyle buyurmuştur:

“Kur'an okumak için üç şeye ihtiyaç vardır: Huşu içerisinde bir kalp, meş-guliyeti olmayan bir beden, halvet bir yer. (Kur'an okuyan kimse) kalbini Allah için huşulu kılacak olursa şeytan ondan kaçır ...”⁵

Yüce Allah buyurmuştur ki:

“Kur'an okuduğunda kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.”⁶

7- Maddi Kazanımlar için Kur'an Okumamak

İmam Cafer-i Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Kur'an'a sarılın. Bazıları “Falanca Kur'an kârisidir” desinler diye Kur'an okur, bazıları da çıkar ve dünya menfaati için Kur'an okur. Bunlarda bir hayır yoktur. Bazıları da namazlarında, gece ve gündüzlerinde ondan yararlanmak için Kur'an okurlar. (Doğru Kur'an okuyan işte bunlardır.)”⁷

⁴ *Mecmua-ı Verram*, tercüme: Muhammed Rıza Atâî, s. 163, Astan-ı Kuds yayınları, Meşhed, 1. baskı.

⁵ *Misbahu's-Şaria*, tercüme: Gilanî, Abdurrezzak, s. 112-113, Peyam-ı Hak yayınları, 1. baskı.

⁶ Nahl, 98.

⁷ *Usul-i Kafi*, tercüme: S. Cevad Mustafavî, c. 4 s. 410, İlmiye İslamiye yayınları, Tahrân.

8- Kur'an'a Amel Etmek

Kur'an okuyan kişinin doğal olarak Kur'an'a diğer insanlardan daha fazla amel etmesi beklenir. Eğer bunun aksini yaparsa, yani Kur'an'a amel etmezse ve günah bataklığına gömülürse, onun cezası diğer insanlardan daha ağır olur.

İmam Cafer-i Sâdık kendi babaları vasıtasıyla Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakleder:

“Kıyamette cehennem üç gurupla konuşur: Yöneticiler, kâiler, ve zenginler. Yöneticiye der ki: “Ey Allah'ın kendisine hükümrânlık verdiği kimse! Adaleti uygulamadın” ve onu kuşun taneyi yuttuğu gibi yutar. Kâriye der ki “Ey kendisini halkın yanında iyi gösteren kişi! Günah işleyerek Allah'la mücadele ettin! “ Cehennem onu da yutar. Zengin kişiye de “Ey Allah'ın kendisine lütuf olarak bol dünyalık verdiği kişi! Zavallı kimse senden borç istediğinde cimrilik yaptın” der ve onu da yutar.” ¹

9- Okurken İhlaslı Olmak

İbadetlerin kabul olmasının önemli şartlarından biri ihlaslı olmak ve temiz bir niyetle o işi yapmaktır. Kur'an kârîsi de Kur'an okurken halis bir niyetle okumalıdır. Ama başkalarının ilgisini çekmek veya sesini güzelleştirmek için Kur'an okursa bunun bir sevabı olmadığı gibi, yükünü ve vebalini de artırır.

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Size Kur'an'ı tavsiye ediyorum. Kur'an öğrenin. İnsanlardan bazıları “fa-lan adam kâridir” desinler diye Kur'an öğrenirler, bazıları da “falancanın ne güzel sesi var” desinler diye Kur'an öğrenirler. Bunlarda bir hayır yoktur. Ama bir gurup da gece ve gündüzlerini Kur'an ile geçirmek için Kur'an öğrenirler ve kimsenin bilip bilmemesini de düşünmezler.” ²

¹ *Dureru'l-Ahbar*, tercüme: Hicazî, Seyyid Mehdi, Seyyid Ali Rıza, Defter-i Mutalaat yayınları, Kum, 1. Baskı, h.ş. 1419.

² Naicî, Muhammed Huseyin, *Âdâb-ı Raz-u Niyaz*, s. 247.

İnsan Suresindeki Ehlibeyt'le İlgili Ayetin Nuzul Zamanı

Soru

“Ona ihtiyaçları olduğu halde yemeklerini yoksula, yetime ve esire yedirirler.” âyeti ne zaman nazil oldu?

Kısa Cevap

Şia ve Ehl-i Sünnet tarih i, muhaddis ve müfessirlerinin çoğuna göre İnsan S resinin “Ona ihtiyaçları olduğu halde...” âyeti ve arkasından gelen birkaç âyet Resulullah'ın (s.a.a) İtreti, yani İmam Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in (a.s) hakkında nazil olmuştur. Âyet, İmam Ali (a.s) ve Hz. Fatıma'nın (s.a) iki oğlu Hasan ve Hüseyin'in (a.s) şifa bulmaları için adadıkları adağı yerine getirdikten sonra Zilhicce ayında nazil olmuştur.

İbn Abbas bu konuda şöyle diyor: İmam Hasan ve Hüseyin (a.s)  ylesine ağır hastalanmışlardı ki aralarında Ebu Bekir ve  mer'in de olduğu Peygamber'in (s.a.a) bütün ashabı onların ziyaretine gittiler ve “Ey Ebu'l-Hasan! Allah için adak adarsan iyi olur.” dediler. İmam Ali (a.s) de dedi ki: “Nezrediyorum, eğer Allah, peygamberi Muhammed'in (s.a.a) iki torununa şifa verirse    gün oruç tutacağım.” Bunu duyan Fatıma (s.a) da: “Dediğin şey Allah için benim üzerime de olsun.” dedi. Hasan ve Hüseyin (a.s) de bunu duyunca dediler ki: “Ey baba! Dediğin şey Allah için bizim üzerimize de olsun.” Allah onlara şifa verdi. Onlar da adaklarını yerine getirmek için üç gün oruç tuttular. İftar için temin ettikleri az miktardaki ekmeği, birinci gün kapılarına gelip yiyecek isteyen fakire, ikinci gün yetime,     nc  gün de esire verdiler. Bu üç günde iftarlarını suyla açtılar. Âyetler bu olay üzerine nazil oldu.³

Ayrıntılı Cevap

Şia ve Ehl-i Sünnet tarih i, muhaddis ve müfessirlerinin çoğuna göre İnsan S resinin “Ona ihtiyaçları olduğu halde...” âyeti ve arkasından gelen birkaç âyet Resulullah'ın (s.a.a) itreti, yani İmam Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in (a.s) hakkında nazil olmuştur. Âyet, İmam Ali (a.s) ve Hz. Fatıma'nın (s.a) iki oğlu Hasan ve Hüseyin'in (a.s) şifa bulmaları

³ Tabersî, *Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c.26, s.147-148, Ferahani, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1360.

için adadıkları adağı yerine getirdikten sonra Zilhicce ayında nazil olmuştur.

Adağın nasıl yapıldığı ve Ehl-i Beyt'in yiyeceklerini fakire, yetime ve esire nasıl verdiği hakkında iki nakil vardır:

1- Meşhur Nakil

İbn Abbas “Ona ihtiyaçları olduğu halde...”¹ âyeti hakkında şöyle diyor: İmam Hasan ve Hüseyin (a.s) öylesine ağır hastalanmışlardı ki aralarında Ebu Bekir ve Ömer'in de olduğu Peygamber'in (s.a.a) bütün ashabı onların ziyaretine gitti ve “Ey Ebu'l-Hasan! Allah için adak adarsan iyi olur.” dediler. İmam Ali (a.s) de dedi ki: “Nezrediyorum, eğer Allah, peygamberi Muhammed'in (s.a.a) iki torununa şifa verirse üç gün oruç tutacağım. “ Bunu duyan Fatıma da: “Dediğin şey Allah için benim de üzerime olsun.” dedi. Hasan ve Hüseyin (a.s) de bunu duyunca dediler ki: “Ey baba! Dediğin şey Allah için bizim üzerimize de olsun.” Allah onlara şifa verdi. Onlar da üç gün oruç tuttular.² Hasan ve Hüseyin (a.s) şifa bulduktan sonra Hz. Ali (a.s), Yahudi komşusu Şem'un'un evine gitti. Şem'un ona bir miktar yünü eğirmesi karşılığında üç sa' (yaklaşık 9 kg.) arpa borç olarak verdi. Hz. Zehra (s.a) arpayı öğütüp beş kişinin iftarı için ekmek hazırladı.³ Hz. Ali (a.s) akşam namazından sonra eve geldi. Daha iftara başlamamışlardı ki bir fakir geldi ve “Ben Müslüman fakirlerden biriyim! Bana yiyecek verin, Allah da size cennet yiyeceklerinden versin. “ diye seslendi. İmam Ali (a.s) ekmeğini ona verdi. Fatıma (s.a), Hasan ve Hüseyin (a.s) ve Fızze de Ona bakıp ekmeklerini fakire verdiler ve iftarlarını suyla açtılar. İkinci gün oruç tutmaya devam ettiler. Hz. Fatıma (s.a) iftar için yine ekmek hazırladı. İftar zamanı kapı çalındı: “Selam olun size ey Peygamberin Ehl-i Beyti ve risaletin madeni! Ben Müslüman bir yetimim. Bana yiyecek verin.” Herkes kendi ekmeğini verdi ve suyla iftarlarını açtılar. Üçüncü gün de iftar edecekleri zaman kapı çalındı ve bir esir: “Ben bir esirim, açım, bana yiyecek verin.”

¹ İnsan, 8.

² Caferî, Yakup, *Simayı Ali (a.s) der Kur'an*, Kum, 1. Baskı, h.ş. 1381.

³ Bir nakile göre Fızze de onlar gibi adak adamıştı.

diye onlardan yiyecek istedi.⁴ Yine hepsi (beş kişi) ekmeklerini verdiler ve açlığa sabrettiler.

Dördüncü gün İmam Ali, Hasan ve Hüseyin'in elinden tutarak, açlığın verdiği zaafıtan titrer vaziyette Allah Resulü'nün (s.a.a) yanına vardılar. Allah Resulü (s.a.a) onların bu halini görünce çok üzüldü. Onlara "Kalkın Fatıma'nın evine gidelim." diye buyurdu. Eve geldiklerinde Fatıma'nın (s.a) mihrabında ibadetle meşgul olduğunu, açlıktan titrediğini, mübarek karnının beline yapıştığını ve gözlerinin çöktüğünü gördüler. Resulullah, İtret'inin bu durumunu görünce "Allah'ım! İtretim açlıktan ölüyorlar." diyerek yardım istedi. Cebrail geldi ve "Adaklarınızı yerine getirirler" âyetiyle başlayıp "Şüphesiz bu size bir mükâfattır ve çabanız makbuldür."⁵e kadar olan âyetleri nazil etti.⁶

2- Meşhur Olmayan Nakil

Diğer bir nakile göre Hz. Zehra (s.a) iftar için bir miktar yemek hazırlamıştı. İftar zamanı bir fakir gelip yemek istedi. Hz. Ali (a.s) yemeğin üçte birini ona verdi. Sonra yetim geldi. Ona da yemeğin bir kısmını verdi. Ardından esir geldi. Yemeğin geri kalan kısmını da ona verdi. Onların üçü de aynı akşam geldi. Yemek üçe bölünerek onlara verildi. İmam Ali (a.s) ve ailesi de suyla iftar ettiler. Bunun üzerine "Şüphesiz bu size bir mükâfattır ve çabanız makbuldür." âyetleri nazil oldu.

⁴ Nüzul sebebine göre iftar zamanı bir esir de Hz. Ali'nin (a.s) kapısına geldi. Burada akıllara "O dönemde esirler hapiste değiller miydi?" diye bir soru gelebilir. Cevap şudur: Peygamber'in (s.a.a) zamanında kesinlikle zindan yoktu. Peygamberimiz esirleri Müslümanların arasında bölüştürür, onlara teslim eder ve "Onlara sahip çıkan ve iyilikte bulunun." diye buyururdu. Onları doyuracak bir şeyleri olmadığında başka Müslümanlardan yardım ister, yardım almak için onları kendileriyle beraber hatta yalnız başlarına diğer Müslümanların yanına gönderirlerdi. Çünkü Müslümanlar o dönemde maddi açıdan sıkıntı içindeydiler. İslam devleti büyüdüğünde esirler, hatta suçlular çoğalınca zindanlar yapılmaya başlandı. Esirlerin ve suçluların geçimi de beytulmalden karşılanıyordu. (Mekarım Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c.25, s.354, Daru'l-Kutubu'l-İslamiyye, Tahran, h.ş. 1374.)

⁵ İnsan, 7-22.

⁶ Emin, Seyyide Nusret, *Mahzenu'l-İrfan der Tefsir-i Kur'an*, c.14, s.237-239, Nehzet-i Zenan-ı Müselman, Tahran, h.ş. 1361.

Belirtmek gerekir ki bu büyük mükâfatlar çaba, mücadele ve takvanın neticesidir. Müminler de ihlasla, yalnızca Allah rızası için iş yaparlarsa çabalarının ve zahmetlerinin karşılığı Allah katında olacaktır.¹

İnsanlardaki Farklılıkların Felsefesi

Soru

Farklılık ve ayrımcılık Allah'ın adaletiyle nasıl uyumaktadır? Bela ve musibetler neden vardır? Neden Allah kimine bol rızık veriyor, kimine ise hiç vermiyor? Neden bazılarını güzel yaratmışken, bazılarını çirkin yaratmıştır? Niçin bazılarını hidayete erdirmiş, bazılarını kendi haline bırakmıştır?

Kısa Cevap

Adalet şu manalara gelmiştir: Bir bütünün parçalarının yerli yerinde olması, bireylerin haklarını gözetmek, hakkı hak sahibine vermek, varlık feyzi verirken hakka riayet etmek ve son olarak da bazen adalet kavramı eşitlik ve her türlü ayrımcılığı reddetmek anlamında kullanılır.

Soruya uygun olan mana bu son mana, yani eşitlik ve her türlü ayrımcılığı reddetmek manasıdır. Adeletin karşıtı ise zulüm ve ayrımcılıktır.

Yani herkese ve her şeye değişik şartlar altında eşit davranmak veya eşit şartlarda farklı davranışlar sergilemektir.

Hak ve istihkak kavramı, varlığın ihtiyaç ve imkânı veya onun kemalidir. Her varlık, Allah Teâlâ'nın feyiz veren ve tam fail olması hasebiyle hak ettiği şeyi alır ve eğer eksiklik görülürse sorun feyzi alandadır.

Ama buradaki asıl soru şudur: Neden Yüce Allah varlıkları böyle yaratmıştır? Ve acaba Allah'ın filleri, belli gayeler ve sonuçlar için midir?

Eşaire'nin aksine Mu'tezile'ye göre Allah'ın filleri fiilin kendisinde olan bir gaye, maslahat içindir ve en iyiyi seçme prensibine göredir. Dolayısıyla varlıktaki düzen en güzel düzendir. Şii filozoflar gayeyi, fiil gayesi

¹ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c.35, s.243, 25. Bab, Muessesetu'l-Vefa, Beyrut, h.k. 1409.

ve fail gayesi olmak üzere ikiye ayırmış ve her fiilin bir gayesi ve Allah Teâlâ'nın da gayelerin gayesi olduğuna inanmaktalar. Her şey ondandır ve ona doğrudur:

“Her şey Rabbinde son bulur.”

Varlıklardaki sıralanış ve düzen onların özünden kaynaklanır. Bunlar Allah'ın bir iradesiyle gerçekleşmiştir. Yani bir iradeyle gerçekleşip başka bir iradeyle de düzene girmemişlerdir ki ondan önce varlıkları ve hakları vardı diyebilelim. Varlık âlemindeki çeşitlilik ayrımcılık değil gerçekte farklılıktır. Ve adaletle çelişen şey de farklılık değil ayrımcılıktır. Sebep ve sonuç kanununa göre farklılık varlıkların zâtından kaynaklanır. Zira her sebepten belli bir sonuç doğar. Sebepler çeşitli olduğu için sonuçlar da çeşitlidir. Sonucun, sebebin gerektirdiğinin dışında olması imkânsızdır. Sonucun sebebe uygun olması gerekir. Ayrıca farklılıkta hareketli olma, vs. gibi bir takım faydalar vardır ki eşitlikte bu yoktur. Âlemin, bir insanın bedeni gibi, bir bütün olabilmesi için parçaların bir araya gelmesi gerekir. Bu yüzden en güzel düzen için ayrımcılığın değil farklılığın olması zarurîdir. Güzellik ve çirkinlik bir arada olmasaydı ne güzel güzel olurdu, ne de çirkin çirkin.

Bela ve musibetlere gelince, varlık âleminde çeşitli bela ve musibetler vardır. Bazı belalar insanın kendi amelinin sonucu iken, bazıları da anne babaların ve diğer bazıları da başkalarının ihmali sonucu gerçekleşmektedir. Bu iki kısım da insanın kendisine aittir ve Allah Teâlâ'ya dayandırılmamalıdır.

Bela bazen günahları silmek için gelmektedir. Gerçekte günahların keffaresidir. Gaflet uykusundan uyandırmaya neden olan bela, insanların imtihan edilip daha kâmil olmaları içindir. Bu da adalete aykırı olmadığı gibi Allah'ın rahmet ve lütfundandır.

Kimine rızık verip kimine vermediği görüşü de doğru değildir. Zira hareketi olan bütün yaratıkların rızık Allah'ın üzerinedir. Ancak rızık kazanmak için çaba sarfetmek kulların görevidir. Bütün işlerin zâhiri ve bâtunî sebepleri Allah'ın takdirindedir. Allah başlangıçta kimseyi rızıktan mahrum etmez. Rivayetlerde rızık iki çeşit olduğu açıklanmıştır: Talep eden rızık ve talep edilmiş rızık. Talep eden rızık, insanın ayağına gelen

rızıktır; talep edilmiş rızık ise insanın peşinden gittiği rızıktır. Talep eden rızık, ömür vb. gibi rızıklardır. Talep edilmiş rızık ise çaba harcamak ve ortamları hazırlamakla elde edilir.

Allah'ın hidayet etmesi ve saptırması ise tekvinî ve teşriî olmak üzere iki kısma ayrılır. Tekvinî hidayet de genel ve özel olmak üzere kendi arasında ikiye ayrılır. Genel tekvinî hidayet kâfir, mümin vs. bütün kulları kapsamaktadır. Özel tekvinî hidayet ise Allah'ın özel kulları içindir.

Başlangıçta Allah'ın saptırması diye bir şey asla söz konusu değildir. Yüce Allah başlangıçta kimseyi saptırıp başı boş bırakmaz. Ama bir kul Allah'ın emir ve yasaklarına (teşriî hidayete) uymaz ve yanlış yola saparsa Allah da onu kendi haline bırakır. Allah'ın saptırmasının anlamı budur.

Ayrıntılı Cevap

Yaratılmışların, özellikle de insanların farklı oldukları doğru mudur? Yüce Allah neden birine rızık veriyor, diğerine vermiyor? Neden birini güzel, bir diğerini çirkin yaratıyor? Neden birini hidayet ederken bir diğerini kendi haline bırakıyor?

Soruya cevap verebilmek için önce adalet kelimesinin anlamını incelemek gerekiyor. Bu kelimenin dört manası vardır:

1- Yerli yerinde olmak: Çeşitli parçaları ve belli bir hedefi olan bir bütünü göz önüne aldığımızda onda her parçanın gerekli miktarı yönünden muayyen şartları vardır. Nitelik yönünden ise parçaların birbirleriyle olan uyumlarına dikkat edilmelidir. Ancak böyle olduğu zaman bir bütün, bütün olabilir, etkisini gösterebilir ve hedefine ulaşabilir. Örneğin bir toplum ayakta kalmak istiyorsa dengeli olmak zorundadır. Toplumun dengeli olabilmesi için de ihtiyaçların ne kadar olduğu belirlenmeli ve o ihtiyaçlara göre bütçe ve enerji harcanmalıdır. İşte burada “hayır” konusu öne çıkmaktadır. Hayırdan kasıt, genelin hayırdır. Yani genelin bekası ve genelden beklenen hedefler göz önüne alınmalıdır. Âlem bir ölçü ve düzen üzerinedir. Böyle olmasaydı ayakta kalamaz ve ölçüsüz olurdu.

Adaletin bu manasının karşısında olan mana zulüm değil uyumsuzluktur. Dolayısıyla adaletin bu manası ayrımcılık ve farklılık konusunun dışındadır. Uyum manasına gelen ve uyumsuzluğun karşısındaki

söz konusu adalet, genel ve tüm âlemin nizamıdır. Ama zulmün karşısındaki adalet her birey ve parçaya ait bir olgudur.

2- Adaletin ikinci manası, insanların haklarını gözetmek ve hakkı hak sahibine vermektir. Zulüm, hakları zayı etmek ve başkalarının haklarına tecavüz etmek demektir. Adalet ve zulmün bu manası bir taraftan öncelikler temeline dayalıdır, diğer taraftan insanın zâtî özelliğinden kaynaklanan bir takım itibari düşünceler temin etmeye ve iyi ve kötüyü belirlemeye mecburdur.

3- Varlık feyizi verirken haklara riayet etmek ve feyiz vermekten sakınmamak: Âlemdeki varlıklar, feyizi almadaki kabiliyeti ve imkânı yönünden birbirlerinden farklıdır. Varlıklar hangi mertebede olurlarsa olsunlar feyiz alma kabiliyetleri yönünden belli bir hakları vardır. Yüce Allah mutlak kemal ve mutlak feyiz verendir. Her şeye kendi imkânlarının kabul ettiği varlığı ve varlığının kemalini verir ve onu esirgemez.

Filozoflar, hiçbir varlığın Allah'a hak iddia edemeyeceğinden, verilen hakkın ,vazifeyi yerine getirmek' veya ,borcunu vermek' sayılmayacağı inancındadırlar.

4- Adaletin bir diğer manası eşitlik ve her türlü ayrımcılığı reddetmektir. Adaletten kasıt, hiçbir şekilde hakka riayet edilmez ve herkese ve her şeye aynı gözle bakılması olursa bu adalet değil zulmün kendisi olur. Ama adaletten kasıt, eşit haklarda eşitliği gözetmek ise bu doğrudur. Adalet böyle bir eşitliği gerektirmektedir, bu eşitlik onun gereklerindedir.

Varlıkların farklılıkları konusunda ise diyoruz ki, eşya konusundaki hak ve istihkakın Allah'a göre durumu, varlığın ihtiyaç ve imkânı veya varlığın kemalidir. Her varlık, varlık imkânı veya bir çeşit varlık kemalinin imkânına sahipse Yüce Allah tam fail ve vacip feyiz veren olduğu için varlığı veya varlığın kemalini bahşediyor. Allah'ın adaleti, var olma imkânı olan veya varlıkta kemal imkânı olan bütün varlıklara hiçbir şekilde ayrımcılık yapmadan verdiği genel feyiz ve sınırsız bağıştır.¹

Neden Allah âlemi ve ondaki varlıkları böyle yarattı? Neden her şey kabiliyet, imkân ve istihkak yönünden farklıdır? Allah'ın filleri de

¹ Murtaza Mutahhari, *Adl-i İlahi*, s. 54-60; Molla Sadra, *Esfer-ı Erbaa*, c. 2, *Kainatın Varolma Şekli*, c. 2.

insanlarınkı gibi belli gayelere dayanmalı mı? Allah'ın işlerinin de insanlarınkı gibi neden ve niçinleri mi vardır?.. diye sorulabilir.

Mutezililer ilahi fillerin hedefinin olduğuna inanmakta ve Allah'ın Kur'an'da da bir çok kere geçen hekim sıfatını böyle yorumlamaktadır. Yani O, işlerinde hedef sahibidir, kemal üzere işlerini bilinçli olarak en salahi-yetlisini seçerek belli bir hedef üzerine yapar. Dolayısıyla mevcut düzen en güzel ve en kâmil düzendir; yani mümkün olan en güzel surette yaratılmıştır. Fakat Eşaire Allah'ın fillinde hedef olmadığına inanır. Kur'an'daki hikmet kavramını adalet gibi yorumlamışlardır. Yani hikmet olan şeyi Allah yapmaz, Allah'ın yaptığı şey hikmettir. Bu fırkaya göre Allah'ın işlerinin bir takım maslahatlara göre olduğunu söylemek yanlışır.¹

Şii mektebinin kelim ve felsefesinde, tevhide ait konularda her şey tevhididir. Bu yüzden gaye ve hedef meselesi de fiilin ve failin hedefi diye ikiye ayrıldıktan sonra Allah açısından hikmet kavramı, inayet etme ve her şeyi kendi hedefine ulaştırmaktır. Müslüman filozoflara göre her fiilin hedefi vardır ve son hedef Allah Teâlâ'nın kendisidir. Yani O, hedeflerin hedefidir. Her şey ondandır ve ona doğrudur:

“Doğrusu, son varış Rabbinedir.”²

Âlemin düzeni âlemin zâtının gereği midir? Cevap şudur: Varlıkların düzenleri onların varlıklarının kendisidir. Bu, Allah tarafından onlara bahşedilmektedir. Onlara düzen veren Allah'ın iradesidir. Ama bu, bir iradeyle yaratıldı ve başka bir iradeyle de onlara düzen verildi demek değildir. Böyle olursa düzen iradesi kaldırıldığında asıl yaratılış yerinde kalır gibi bir durum ortaya çıkar ki bu da yanlışır.³

Farklılıkla Ayrımcılığın Farkı

Varlıkların yaratılışında farklılık vardır ama ayrımcılık yoktur. Farklılık, eşit olmayan şartlarda fark koymak demektir ama ayrımcılık eşit

¹ Murtaza Mutahharî, a.g.e., s. 23, İntişarat-ı Sadra, h.ş. 1380; Ayetullah Subhanî, *İlahiyyat*, c. 1, s. 273-292.

² Necm, 42; Murtaza Mutahharî, a.g.e., s. 30.

³ Murtaza Mutahharî, a.g.e. s.9 7; *Maarif-i İslami*, s. 94-104, İntişarat-ı Simmet, h.ş. 1376.

şartlarda ve eşit haklarda fark koymak demektir. Başka bir deyişle ayrımcılığı veren taraf yapmaktadır. Örneğin bir öğretmen eşit şartlarda olan öğrencilerine farklı notlar verirse bu ayrımcılıktır. Ama sınavla ve her öğrencinin yeteneğine göre not verirse farklılıklar ortaya çıkacaktır.⁴

Varlıkların farklılıkları onların kendi zâtında olup sebep ve sonuç kanununun gereğidir. Çünkü bütün âlem başlangıçtan sona kadar ayrı ayrı iradelerle değil, bir ilahi iradeyle ve de mücerred bir iradeyle var olmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim buyuruyor:

“Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır. Bizim emrimiz bir göz kırpması gibi bir şeydir.”⁵

Bu inanca göre yaratılış için belli bir düzen vardır. Bu yüzden sebep ve sonuç kanunu veya sebepler ve sonuçlar düzeni doğmaktadır. Yani her sonucun belli bir sebebi ve her sebebin belli bir sonucu vardır. Sebep ve sonuç nizamında her varlığın belli bir yeri vardır. Yani her sonuç belli bir şeyin, belli bir sebebin sonucudur. Dolayısıyla sonucun sebebe karşı gelmesi imkânsızdır. Örneğin insandan hayvan, hayvandan da insan türemez. Zira sebebin belli bir sonuç için olması, bir sonucun da belli bir sebebe dayanması anlaşmayla değildir.

Aksine sebep ve sonuç kendi varlıklarının yapısından kaynaklanan özellikten dolayıdır. Bu özellik bir gerçektir, anlaşmayla değildir, arazî değildir, değişmez. Bu yüzden sebep tüm zâtıyla sonucun ortaya çıkmasının kaynağıdır. Her şeyin kendine ait belli bir yeri vardır ve onun başka bir yerde farzedilmesi, zâtını kaybetmesi demektir. Kur'an da bu noktaya işaret etmiştir.⁶

Varlık düzeninin insan bedeni gibi çeşitli uzuvlardan oluşması gerekmede ve her uzuv kendine uygun olan yerde olmalıdır. Başka bir deyişle, uzuvlar birbirlerinden farklı olmaları bütün ortaya çıkabilsin ve her uzuv kendi özel yerinde olmaları en güzel nizam gerçekleşsin.⁷

⁴ Murtaza Mutahharî, *Adl-i İlahi*, s.101.

⁵ Kamer, 49-50.

⁶ Saffat, 164.

⁷ Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizan*, c.13, s. 194; *Nihayetu'l-Hikme*, 8. Merhale, s.156; Murtaza Mutahharî, *Adl-i İlahi*, s.107; Molla Sadra, *Esfar-ı Erbaa*, İlet ve Malul

Älemdaki farklılıklar gereklidir. Her şeyi bir bütün olarak ele aldığımızda genel nizam ve ölçüde dertler, kederler, başarılar, başarısızlıklar, üstünlükler, aşağılıklar vs. hepsi lazımdır. Varlıkta farklılıklar olmasa değişik varlıklar da olmayacaktır. Älemin azamet ve güzelliği onun geniş bir çeşitlilik yelpazesine sahip olmasındadır. Çirkinlikler güzellikleri ortaya çıkarır. Çirkinlikler, âlemin bütününün bir parçası ve genel nizamın onlara bağlı olmasının yanı sıra güzellikleri ortaya çıkarması ve onlara cilve vermesi açısından da gereklidir. Güzellikle çirkinlik arasında bir yakınlık olmasaydı güzel de güzel olmazdı ve çirkin de çirkin olmazdı. Herkes eşit olsaydı ne bir hareket olurdu, ne de cazibe ve aşk; çünkü seviyeler eşit olduğunda bütün güzellikler, iyilikler, heyecanlar ve tekmüller yok olur gider.

Älem; göz, kaş, ben ve hat gibidir
Her şey yerinde olduğunda güzeldir

“Çirkinliğin falan faydası vardır.” sözünün manası “Falanca güzel olacaktı da güzelliğin değeri bilinsin diye kasıtlı olarak çirkin yaratıldı” değıldir. Böyle olsa idi o zaman: “Niçin tersi olmadı?” diye sorulabilirdi.

Yukarıdaki sözün manası şudur: Her varlık kendisi için mümkün olan azami kemal ve cemali almanın yanı sıra, bu farklılığın ortaya koyduğu güzelliğin değer kazanması, cazibe, hareket, heyecan vb. gibi güzel eserleri de vardır. Ayrıca varlık âlemi sebep ve sonuçlar bütünüdür ve her sonuç belli bir sebebin eseridir, onun gerektirdiğinden başka bir şey olması imkânsızdır.¹

Peki insanların yaşantısında neden hep bela ve musibetler vardır?

Cevabı şudur:

1- İnsanın kendi işlerinin sonucu olan belalar: Buna örnek olarak insanın kendi eliyle kendine zarar vermesini örnek verebiliriz. Böyle belaları Allah'tan bilmemek lazım. Kur'an-ı Kerim, yeryüzünde zulüm ve fesat varsa bunun, zalim insanların kendi amellerinin neticesinde olduğunu belirtmiştir.

konusu, c. 2, s. 268, Muhammed Taki Misbah Yazdı, *AmuZeş-i Akaid*, 35 ve 36. Dersler.

¹ Murtaza Mutahharî, *Adl-i İlahi*, s.143-144.

2- Başkalarının ihmali sonucu insanın yaşamında meydana gelen belalar: Örneğin anne ve babanın dikkatsizliği sonucunda çocuğunun hasta ya da sakat doğması gibi. Bu tür belaların Allah'tan kaynaklandığını söylemek doğru değildir.

Daha önce de söylenildiği gibi, varlık âlemi sebepler ve sonuçlar bütünüdür. Her sebep kendi sonucunu doğurur. Örneğin kusurlu bir sebep kusurlu ve hasta sonucu doğurur. İnsandan insan, hayvandan da hayvan dünyaya geldiği gibi buğdaydan buğday, arpadan da arpa çıkar. Bununla birlikte Yüce Allah böyle bir insana kendi sonsuz lütuf ve kereminin gereği, fazl ve bağışından ahirette karşılık verecek, onun çektiklerini telafi edecektir.

3- Günahları temizleyen belalar: Bunun Allah'ın adaletine aykırı bir yönü olmadığı gibi rahmet ve lütfundan kaynaklanmaktadır. Zira bunlar gerçekte ahirette insanın günahlarını hafifletmek için günahların kefaretidirler. Dünyada bela ve musibete düşen olan, ahirette azaptan korunmuş olur.

4- Çoğu insanın Allah'a yönelmesine neden olan belalar: Belalar, Allah'tan gafil olanları gafletten uyandırır ve onların geçmişte yaptığı hatalarını anlamalarına neden olur. Bu da Allah'ın lütuf ve rahmetindendir.

5- Bela ve dertler insanların olgunlaşıp gelişmesini sağlar. İnsanlar günümüzde bir çok ilerlemeler kaydetmişse bunun nedeni yaşadıkları bir çok sorundan dolayıdır.

6- Belalar insanların imtihan edilmesi veya Allah dostlarının derecelerinin yükselmesi içindir. Kur'an'ın buyruğuna göre bu, ümmetlerin her zaman değişmez sünnetidir. Nitekim şöyle buyuruyor:

“Muhakkak sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden azaltma ile deneriz. Sabredenleri müjdele.”²

² Bakara, 155; Ayetullah Subhanî, *İlahiyyat*, c.1, s. 290; *Maarif-i İslami*, s.100; Molla Sadra, *Esfar-ı Erbaa*, Şurur (Şerhler) konusu, s. 445; Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *Nihayetu'l-Hikme*, 12. Merhale, 17 ve 18. fasıllar, s. 308; İmam Humeynî, *40 Hadis Şerhi*, 39. Hadis.

Kimine rızık veriyor, kimine de vermiyor konusuna gelince, bu doğru bir görüş değildir. Çünkü yeryüzündeki (ve gökteki) canlı olan her şeyin rızıkı Allah'ın üzerinedir:

“Yeryüzündeki her canlının rızıkı Allah'a aittir.”¹

Ondan başka kimse rızık veren değildir. Ancak mukadder olan rızığı elde etmek için çaba sarfetmek gerekir. Rızık peşinde koşmak kullanın görevidir; işlerin düzenlenmesi ve genellikle kulların elinde olmayan, görülen ve görülmeyen sebepler ilahi takdire göredir.² Allah başlangıçta kimseden rızıkı esirgemez. Mukadder olan rızıkı kazanmak için çaba sarfetmeyen kimse ondan mahrum olur. Kısacası rızıka ulaşıp ulaşmamak Allah'ın ilim ve izniyledir, rızık ve diğer şeyler kimsenin elinde değildir.

Rivayetlerde rızık iki kısma ayrılmıştır: Talep eden rızık, talep edilmiş rızık. Talep eden rızığın kendisi insanları bulur ve her zaman onları takip eder. Böyle bir rızığın kaynağı ilahi takdirdir ve değişmez. Talep eden rızık varlık, ömür, imkânlar, aile ortamı, yetenekler vs. dir. Rızık bu kısmı gerekli güç, dikkat vs. şeyler bir işin yapılması için meydana gelir.

Talep edilmiş rızık insanların peşinden gittiği rızık olup isteyen için mukadder olunmuştur. Onun peşinden gidilir ve elde etmek için lazım olan şart ve imkânlar hazırlanırsa ona ulaşılır.³

Allah neden kimilerini hidayet eder, kimilerini de saptırır, sorusu hakkında da kısaca şöyle diyebiliriz: Allah'ın hidayeti iki kısma ayrılır: Tekvinî ve teşriî hidayet.

Tekvinî hidayet de iki kısımdır:

1- Varlık âleminde bütün varlıklara şamil olan genel tekvinî hidayet.

2- Özel kullara has olan özel tekvinî hidayet. İlahi hidayetin yanı sıra Allah'ın emir ve yasaklarına (teşriî hidayet) uyanlar özel ilahi inayete nail olurlar. Bu tür hidayete ikincil hidayet'te denilebilir.

¹ Hud, 6.

² İmam Humeynî, 40 Hadis Şerhi, s. 560.

³ Bkz. Nehcu'l-Belağa, 31. Mektup.

Resullerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesiyle gerçekleşen teşrii hidayet, mümin-kâfir herkese şamil olmaktadır. Ama kötü seçim neticesinde birçokları ilahi yolun dışında başka bir yolu seçtikleri için azaba müstehak olurlar. Fakat ilahi saptırma asla iki kısma ayrılmaz. Allah başlangıçta kimseyi saptırmaz. Ama insan ilahi nimetlere şükretmez, mevlasının emir ve yasaklarına uymaz, fıtratının aksine kötülüğe giderse Allah da onu kendi haline bırakır. Kendi haline bırakıldığı anda ise sapar ve uçuruma sürüklenir. İlahi saptırmanın manası işte budur. Daha fazla bilgi için tefsir vs. kitaplara başvurunuz.⁴

İslam'ın ve Kur'an'ın Evrenselliği

Soru

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: “Biz kendi kavminin dilinden başka bir dille hiçbir peygamber göndermedik.” Bu âyette her peygamberi kendi kavminin lisanı ile gönderdik ki sözlerini kabul etsinler diyor. İslam dini evrensel bir din ve Hz. Resulullah evrensel bir peygamber olduğuna göre bu kural Arap olmayan ama İslam diniyle yükümlü olanlar hakkında nasıl geçerli olabilir?

Kısa Cevap

Hız. Resulullah (s.a.a) bütün insanların hidayeti için gönderilmiştir; ama onun bu daveti ilk başta küçük bir topluluğu muhatap almış, sonra giderek büyük toplumları kapsamına alarak bütün dünyaya yayılmış ve yayılmaktadır. Peygamber'in (s.a.a) davetinin yayılmasının normal araçlar vasıtasıyla gerçekleşmesi öngörüldüğü için başlangıçta bu davetin, içinde olduğu kavmin diliyle halka iletilmiş olması ve söz konusu toplumun onun davetini kabul etmesi gerekirdi. Elbette Peygamber'in ömrünün sınırlı olması hasebiyle de bu öncü gurup, mesajı diğer milletlere ulaştırmakla yükümlüydüler.

Buna göre Peygamber'in bütün halka gönderilmesiyle onun belli bir kavmin diliyle konuşmasının arasında bir çelişki yoktur.

⁴ el-Mizan, c.1, s.43-45...; Abdullah Cevad Amulî, *Tefsir-i Tesnim*, c. 1, 457-478, 493, 516-527, yine c. 2, s. 515-521 ve *Hidayet der Kur'an*.

Ayrıntılı Cevap

“Açıklayıcı Arapça diliyle”¹, “Kendi kavminin diliyle” ve benzeri Kur’ani ifadelerden maksat her paygamberin kendi halkının konuştuıkları dil ve lugatla gönderilmiş olmalarıdır, ki bu yolla gönderildikleri kavmin mesajı anlamaları sağlanmış oluyordu.

Elbette bundan maksat her peygamberin gönderildiğı halkın diliyle konuşmasıdır. İster onlarla aynı soydan olsun ister olmasın. Örneğın Hz. Lût (a.s) başka bir yerin halkı olmasına rağmen gönderildiğı halkın diliyle konuşmuştur ve ilahi mesajı onlara iletmiştir.

Hız. Resulullah’ın Bütün İnsanlığa Gönderilmiş Olması

Kur’an’ın bir çok âyetinde Hız. Muhammed’in (s.a.a) bütün insanlar için gönderilmiş olduğı açıklanmıştır.Örneğın Kur’an’daki şu âyetlere dikkat edin:

“Biz seni bütün insanlar için gönderdik.”²

“Ey insanlar, şüphe yok ki ben, Allah tarafından sizin hepinize gönderilmiş olan peygamberim.”³

Bunlara benzer bir çok âyet bulunmaktadır. Buna göre Peygamber’in bütün insanlara gönderilişı hiç şüphesi olmayan bir gerçektir.Ama her peygamerin gönderildiğı kavmin diliyle konuşması onlara mesajı iletip onların mesajı doğru bir şekilde anlamalarını sağlamak içindir. Nitekim âyetin sonunda “onlara açıklasın diye” ifadesi yer almıştır.⁴

İslam Peygamberi’nin de bütün insanlığa gönderilmesinin yanı sıra kendi kavminin diliyle konuşması gerekirdi çünkü ancak bu yolla ilk muhatapları olan kimseler mesajı doğru bir şekilde anlar ve onların bunu kabul etmesi sağlanırdı. Zira dinin ilerlemesi ve yayılması ancak normal yollarla gerçekleşmeliydi. Peygamber’in (s.a.a) mübarek ömrü sınırlı ol-

¹ Şuara, 195.

² Sebe’, 28.

³ A’raf, 158.

⁴ Tefsir-i Âsan, c. 8, s. 319.

duğu için de onun mesajı diğer milletler ve gelecek nesillere ancak ona iman getirmiş olan bu öncü ilk kuşak vasıtasıyla gerçekleşecekti.

Buna göre Peygamber'in bütün halka gönderilmesiyle onun belli bir kavmin diliyle konuşmasının arasında bir çelişki yoktur.⁵

Peygamberler kendi kavimlerinin diliyle konuşmakla beraber diğer milletlerin dillerini de biliyorlardı ve her milletle kendi dilleriyle konuşuyorlardı. Örneğin Hz. İbrahim Süryaniydi ama Hicaz Araplarını da hac farızasını yerine getirmeye davet etmiştir. Hz. Musa (a.s) İbranî olmasına rağmen Kıptî olan Firavun'u Allah'a iman etmeye davet etmiştir. Hz. Resulullah İbranice konuşan Yahudileri ve yine Romalı Hristiyanları da İslam'a davet etmiştir. Bunlardan iman edenlerin imanlarını geçerli bilip kabul etmiştir...⁶

Buna göre "Biz kendi kavminin dilinden başka bir dille hiçbir peygamber göndermedik, onlara açıklasın diye" âyetinden maksat şu ki Peygamberlerin daveti ve mesajlarını iletmeleri bir mucize şeklinde gerçekleşmiyor. Allah bu görevin normal bir anlatım aracı olan dil ve anlatım yoluyla gerçekleşmesini istemiştir. Bu yüzden onları yaşadıkları ve mebus kıldıkları kavmin diliyle göndermiştir ki bu vesileyle daha iyi bir şekilde bu görev gerçekleşsin ve halk onların mesajlarını anlayıp kabul etsinler.⁷

Kadınların Özel Halleri

Soru

Bakara Sûresinin 222. âyetinde şöyle buyrulmaktadır: "Ve senden kadınların aylık âdet görmesi hakkında soruyorlar, bunun kadınlar için bir meşakkat olduğunu söyle." Aylık âdet görme, kadınların cinsel organının işleyişi ve özel hormonların işlevinin doğal neticesini göstermekten

⁵ Seyyid Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Daru's-şuruk, Beyrut, Kahire, 1412, 17. Baskı, c. 4, s. 2087.

⁶ *el-Mizan*, Farsça Tercümesi, c. 12, s. 19-20.

⁷ A.g.e.

başka bir şey midir? Bu kan akışının hedefi kadınlar için bir meşakkat midir? Eğer böyleyse bizim kötü niyetli bir tanrımız yok mudur?

Kısa Cevap

Âdet kanının kaynağı, rahim damarlarının sıkışması ve kanla dolması, ardından onun salgısının pıhtılaşması ve mevcut kanların akışıdır. Kadının âdet görme kanı, sağlıklı bir kadının beden sisteminin yapısı ve işleyişinin gereğidir ve onda kadın için bulunan acı, rahatsızlık ve zahmetlere rağmen kanın çıkması, şefkatli olan yüce Allah'ın kadınlara olan lütuflarından biridir. Ama kadınlar için şiddetli acı ve diğer sorunlarla birlikte olan bu çıkış, maddi dünya ve tabiatın gereğidir. Zira her zaman geceyi gündüz, faydayı zarar, huzuru zorluk, mutluluğu mutsuzluk ve sevinci hüznün ile birlikte kılan şey tabiat ve madde âleminin bu kanunudur. Bunların maddi dünya ve tabiatla birbirinden ayrılması mümkün değildir. Dikkat edilirse âyet sadece bu kan akmasının meşakkate neden olduğunu buyurmaktadır; Allah'ın kadınların acı çekmesi için böyle bir sistemi planlamış olması ise söz konusu değildir.

Ayrıntılı Cevap

Bu sorunun sorulmasının nedeni, ilgili âyetin manasının doğru anlaşılmasıdır. Meselenin hakikatinin aydınlanması için âyeti, manasını ve tefsirini beraberce gözden geçireceğiz. Yüce Allah bu âyette şöyle buyurmaktadır:

“Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: “O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.”¹

Bu âyet, âdet halindeyken kadınlar ile cinsel ilişkiye girmekten sakınma hükmünün felsefesini beyan etmektedir. Zira böyle bir durumda cinsel ilişkiye girmek, nefrete sebep olmakla birlikte, bugün tıbbın da ispat ettiği üzere birçok zararlara neden olmaktadır. Erkek ve kadının kırsır olması, cinsel hastalık mikroplarının gelişmesi için ortam oluşması,

¹ Bakara, 222.

kadının cinsel organının iltihap tutması, erkeğin cinsel organı içine kirli kanın girmesi ve tıp kitaplarında belirtilmiş olan hususlar bu kabildendir. Bundan dolayı doktorlar bu durumda olan kadınlar ile cinsel ilişkiye girmeyi yasaklamışlardır.

Öte taraftan bu kanın akması ve çıkması kadınlar için şiddetli bir meşakkat ve acıyı beraberinde getirir. Âdet görme kanının ortaya çıkmasının sebebi, rahim damarlarının daralması ve kanla dolması, ardından salgısının pıhtılaşması ve mevcut kanların akışıdır. Aylık âdet görme esnasında dışarıya atılan kan, her ay muhtemel bir ceninin beslenmesi için rahmin içindeki damarlarda toplanan kandır. Zira kadın rahmi her ay bir tohum üretir ve onunla eş zamanlı olarak rahmin içindeki damarlar hazır hale gelerek embriyoyu beslemek için kanla dolar. Eğer tohumun rahme girdiği bu esnada erkeğin embriyosu olan sperma orada bulunursa, embriyo ve cenin şekillenir ve rahmin damarlarındaki mevcut kanlar onu beslemek için kullanılır. Aksi takdirde rahim salgısının pıhtılaşması neticesinde ve damar duvarlarının yarılması neticesinde, mevcut kan dışarıya çıkar ve bu âdet görme kanıdır.

Burada bu haldeyken cinsel ilişkinin yasak olmasına dair başka bir delil elde edilmektedir. Zira kadın rahmi bu kanları dışarıya atarken embriyoyu kabul etmek için hiçbir tabii hazırlık taşımaz ve bu yüzden ondan zarar görür.² Bundan dolayı âdet görme kanı, sağlıklı bir kadının beden sisteminin yapı ve işleyişinin gereğidir ve ondan kanın çıkması kadın için acı, rahatsızlık ve zahmetler taşısa da şefkatli Allah'ın kadınlara yönelik lütuflarındandır. Bu kanın çıkması kadın sağlığı üzerinde çok etkilidir. Öyleki erginlik yaşından sonra ve yaşlanmadan önce kadınsal âdetin olmayışı kadın sağlığının negatif oluşuna ve onun tedavi edilmesi gerektiğine delalet eder. Zira bu kan bedenden çıkmazsa ve kadın cenini beslemeyi gerektiren hamile halde de olmazsa, kadın damarlarında kanın varlığı onun sağlığı için çok tehlikeli olacaktır. Ama kadınlar için şiddetli acılar ve diğer sorunlar ile birlikte olan bu faydalı ve hayat bahşeden çıkış, madde dünyası ve tabiatın bir gereğidir. Zira her zaman geceyi gündüz, faydayı zarar, huzuru zorluk, mutluluğu mutsuzluk ve sevinci hüznün ile birlikte kılan şey, tabiat ve madde âleminin bu kanunudur

² Tefsir-i Numûne, c. 2, s. 138-139.

ve madde dünyası ve tabiatı bunların birbirinden ayrılması mümkün değildir. Madde dünyasında salt menfaat ve salt zevk (zorluk, meşakkat ve acı olmaksızın) beklentisi içinde olmamalıyız. Zira böyle bir beklenti ne rasyonel ve ne de pratiktir.

Kadir Gecesi

Soru

Kadir gecesi yalnız bir gece midir yoksa bir geceden fazla mıdır? Gündüz de Kadir gecesinden sayılır mı?

Kısa Cevap

Kadir gecesi, mübarek ve önemli bir gecedir. Kur'an'ın nassıyla Ramazan ayının içindedir.

Bu soru birkaç ihtimali içermektedir:

1- Kadir gecesinin çokluğundan maksat halkın bildiği şey olan bir yıl içindeki 19, 21 ve 23. gecelerin (18, 20 ve 22. günlerini bir sonraki güne bağlayan geceler) kadir gecesi olması.

2- Kadir gecesinin çokluğundan maksat Resulullah'ın (s.a.a) zamanında olan ve ondan sonra da tekrar eden gece olması.

3- Kadir gecesinin çokluğundan maksat, Müslümanların yaşadığı şehirlerin ufuklarının farklı olması nedeniyle her bölgenin kendisine ait bir Kadir gecesinin olması.

Birinci ihtimal doğru değildir. Kur'an'ın nazil olduğu ve işlerin takdir edildiği gece bir geceden ibarettir. Yüce Allah buyuruyor:

“Biz onu Kadir gecesinde nazil ettik.”

Âyette Kadir gecelerinde (çoğul olarak) değil, Kadir gecesinde nazil ettik diye buyuruyor.

İkinci ihtimal için demek gerekir ki, Kur'an'ın âyetleri ve rivayetler, Kadir gecesinin yalnızca Resulullah'ın (s.a.a) zamanına ve Kur'an-ı Kerim'in nüzülüyle sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. Kadir gecesi

her yıl tekrarlanan bir gecedir. Tıpkı her yıl tekrarlanan Kurban Bayramı gibi. Zira Kur'an buyuruyor:

“Melekler ve Ruh o gece yere inerler.”

“O gecede ayrılır, takdir edilir her hükmolunan iş.”

Bu iki âyette “iner” ve “ayrılır” yüklemeleri geniş zaman fiili şeklinde gelmiştir. Bu da devamlılığı gerektirir. Rivayetlerde de şöyle buyruluyor:

“Kadir gecesi her yıl gerçekleşir ve bu gecede bir yılın işleri nazil olur.”

Üçüncü ihtimale gelince, ufukların farklılığı Kadir gecesinin çokluğuna neden olmazlar. O bir tek gecedir. Ancak müslümanlar Ramazan ayının ilk gününün akşamını belirlemek için ihmalkâr davranmasalar, bu konuda şer'i görevlerini yerine getirseler ve Kadir gecesi ihtimali verilen geceler ihya edilirse, o gece Kadir gecesi olmasa bile kesinlikle Allah'ın lûtfünden faydalanırlar. Tabi meleklerin Allah'ın yeryüzündeki hüccetine nazil olması gibi Kadir gecesine ait olan bazı olaylar, gerçek Kadir gecesinde gerçekleşir.

Rivayetlerden, Kadir gecesinin gündüzünün de gecesi gibi faziletli olduğu anlaşılmaktadır. Ama işlerin takdiri, meleklerin nazil olması Kadir gecesinde gerçekleşir. Kur'an buyuruyor:

“O gece melekler ve Ruh, takdir edilen her iş için Rabbinin izniyle inerler.” (Kadir/4)

Ayrıntılı Cevap

Cevaba geçmeden önce soruyu açmak gerekir. Yani soruyu soran kişi çokluktan neyi kastediyor? Bu soru hakkında birkaç ihtimal olabilir. Acaba Kadir gecesi Ramazan ayının özel amelleri olan 19, 21 ve 23. geceleri mi (yani 18, 20 ve 22. günlerin geceleri), yoksa bu gecelerden yalnız biri midir? Acaba Kadir gecesi bir kere, o da Resulullah'ın (s.a.a) zamanında mı gerçekleşti yoksa birçok kereler tekrarlandı mı? Eğer birçok kere tekrarlanmışsa bu tekrar Resulullah'ın (s.a.a) zamanında mı oldu yoksa ondan sonra da gerçekleşir mi? Acaba Müslümanların yaşadığı şehirlerin ufuklarının farklı olması ve kameri ayların ilk gününün farklı

olması Kadir gecelerinin de farklı olmasına neden olur mu? Yani bir ülkede Ramazan ayının başlangıcı örneğin Salı günü ise, bir başka ülkede Çarşamba günü oluyor ve sonuçta ayın son on gününün geceleri de bu iki ülkede fark ediyor. Bu durumda ayın 23. gecesı (22. günün gecesı) bazı ülkelerde bir gün erken olacaktır. Dolayısıyla Kadir gecesı belli bir gece olmayacaktır. Böylece her birinin kendi Kadir gecesı olacak ve Kadir geceleri çoğalacaktır.

Birinci ihtimalin cevabı: Kur'an'ın nassıyla Kadir gecesı Ramazan ayındadır¹ ve bir geceden de fazla değildir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz yok ki biz onu Kadir gecesinde indirdik.”²

Kadir gecelerinde (çoğul) diye değil. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı o gecenin hangi gece olduğu bize açıklanmamıştır.³ 19, 21 ve 23. gecelerden (18, 20 ve 22. günleri sonraki güne bağlayan geceler) yalnız biri Kadir gecesı olduğu için, Kadir gecesı idrak edilebilsin diye bu gecelerde uyumamak tavsiye edilmiştir.⁴ Rivayetlerde üç gecenin belirlenmesi⁵ kulların işini kolaylaştırmak içindir. (Yani ihtimaller, on geceden üç geceye indirilmiştir.)

İkinci ihtimalin cevabı: Kur'an-ı Kerim ve Ehl-i Beyt'e (a.s) göre Kadir gecesı Resulullah'ın (s.a.a) zamanında vardı ve aynı şekilde devam etmektedir.

¹ “Ramazan ayı öyle bir aydır ki Kur'an bu ayda indirildi” âyeti ile “Şüphesiz yok ki biz onu Kadir gecesinde indirdik” âyeti yan yana getirildiğinde bu ortaya çıkmaktadır.

² Kadir, 1.

³ Allah Teâlâ bazı şeyleri bazı şeylerin içinde gizlemiştir: Kadir gecesini gecelerde, kıyametin vaktini vakitlerde, ism-i a'zamı isimlerde, duanın icabet saatini çeşitli saatlerde, ilahi rızayı bütün itaatlerde ve evliyalarını bütün kullarının içinde gizlemiştir. Bunu, insanlar bütün gecelerde Kadir gecesini arasınlar, bütün vakitlerde günahlardan sakınsınlar, bütün insanlara saygı göstersinler ve bütün itaatlarda Allah'ın rızasını arasınlar diye yapmıştır.

⁴ Allah Resulü (s.a.a) ve Masum İmamlar (a.s) Ramazan ayının son on gününün gecelerinde uyumaz ve ibadetle meşgul olurlardı. Elbette Allah Resulü (s.a.a) ve Masum İmamlar (a.s) Kadir gecesini biliyorlardı. Onların (a.s) bu geceleri ihya etmelerinin sırrı başkalarına öğretmek veya daha başka bir şey olabilir.

⁵ Süfyan b. Semt, İmam Sâdık'a (a.s) “Kadir gecesı olma ihtimali olan geceler hangi gecelerdir?” diye sorduğunda şöyle buyurdu: “19, 21 ve 23. geceler (18, 20 ve 22. günün geceleri).” (Ekber Dehganî, *Tefsir-i Nesim*, s.465, Kum, İntişarat-ı Harem, 83. Baskı.

“O gece melekler ve Ruh, takdir edilen her iş için Rabbinin izniyle inerler.”⁶

Bu ayetteki “inerler“ yüklemi geniş zaman olup melekler ve Ruhun devamlı Kadir gecesinde indiklerini bildirmektedir.⁷

Yine Kadir gecesini hakkında olan Duhan Sûresinin “O gecede ayrılır, takdir edilir her hükmolunan şey.” âyetindeki “ayrılır” yüklemi geniş zaman olarak gelmiştir. Bu da o fiilin devamlı ve sürekli gerçekleştiğini gösterir. Ehl-i Beyt’ten (a.s.) gelen rivayetler de bu konuyu vurgulamaktadır. İmam Muhammed Taki (a.s) şöyle buyuruyor:

“Ali (a.s), İbn Abbas’a şöyle buyurdu: “Kadir gecesini her yılda vardır. Bu gecede bir yılın işleri nazil olur.”⁸

Resulullah (s.a.a), Ebuzer’in (r.a) Kadir gecesini hakkında sorduğu soruya şöyle cevap buyurdular:

“Bu gece kıyamete kadar vardır.”⁹

Ehl-i Sünnet âlimleri de Kadir gecesinin aynı şekilde devam ettiği görüşündedirler.¹⁰

Üçüncü ihtimalin cevabına geçmeden önce belirtmek gerekir ki Kadir gecesinin İslam kültüründe kendine özgü özelliklerinden dolayı büyük bir önemi vardır. O geceyi ihya etmek ve ona önem vermek hakkında birçok rivayet nakledilmiştir.

Örneğin Seyyid b.Tavus *İkbal* adlı değerli eserinde Resulullah’ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Musa (a.s) dedi ki: “İlahi, sana yakın olmayı istiyorum.” Yüce Allah buyurdu: “Benim yakınlığım Kadir gecesinde uyanık kalanlardır.” Arz etti: “İlahi, rahmetini istiyorum.” Buyurdu: “Benim rahmetim, Kadir gecesini fakirlere rahmedenleredir.” Arz etti: “Allah’ım! Kurtuluş istiyorum, ateşten kurtuluş.” Buyurdu: “Bu, Kadir gecesinde istiğfar edenler içindir.” Arz etti:

⁶ Kadir, 4.

⁷ *Tefsir-i Numüne*, c. 27, s. 185.

⁸ Muhammed Kummi Meşhedî, *Tefsir-i Kenzu'd-Dakaik*, c.14, s.359, Vezaret-i İrşad.

⁹ Muhammed Kummi Meşhedî, a.g.e.

¹⁰ Fahr-u Razî, *Tefsir-i Kebir*, c. 32, s. 29, Daru'l-İhya, Beyrut.

“Allah’ım! Rızamı istiyorum.” Buyurdu: “Benim rızam, Kadir gecesi iki rekat namaz kılan içindir.”¹

Kadir gecesinin özelliklerinden biri Kur’an’ın tefsirinin, meleklerin ve Ruh’un Allah’ın velisine nazil olmasıdır. Bu gecenin ibadetinin bin ayın ibadetinden üstün olması,² bir yılın işlerinin takdir edilmesi de Kadir gecesine özgüdür.³

Ancak buradaki asıl soru şudur: Şehirlerin ufuklarının farklı olmasından dolayı bütün bu özellikler değişik şehirlerde yaşayanlar için tekrarlanır mı?

Kur’an’ın nassı ve rivayetlerin zahiri, Kadir gecesinin bir geceden fazla olmadığını, Veliyullah ve Masum İmam’a (a.s) ait olan şeylerin belli bir gecede gerçekleştiğini göstermektedir. Yani meleklerin Allah’ın yeryüzündeki hüccetine (Peygamber veya masum imama) nazil olması ve işlerin takdir edilmesi, belirlenmiş bir gecede gerçekleşmektedir. Yüce Allah buyuruyor:

“O gece melekler ve Ruh... inerler.”⁴

Kur’an’ın nüzulu da bu gecededir:

“Şüphe yok ki biz onu Kadir gecesinde indirdik.”⁵

Ve rivayette şöyle gelmiştir:

“Bu gecede bir yılın işleri nazil olur.”⁶

Kadir gecesi için söylenen bütün faziletleri idrak etmek için insanın vazifesine amel etmesi yeterli olabilir.⁷ Yani Ramazan ayının ilk günü

¹ İmam Humeynî, *Adabu’s-Salat*, s. 333, 4. baskı, Müessesse-i Tanzim ve Neşr-i Asar-ı İmam.

² Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizan*, c. 20, s. 332, Camiayı Müderrisin.

³ Daha fazla bilgi için bkz. İbn Arabî, *Ahkamu’l-Kur’an*, c.4, s.1961, Daru’l-Marife.

⁴ Kadir, 4.

⁵ Kadir, 1.

⁶ Muhammed Kummi Meşhedî, a.g.e.

⁷ Bu üçüncü ihtimale başka cevaplar da verilmiştir. Örneğin Tefsir-i Numüne, c. 27, s.193’te şöyle yazar: Gece, dünyanın bir yarısının gölgesinin diğer yarısına düşmesiyle meydana gelir. Ve biliyoruz ki, bu gölge dünyanın dönüşüyle birlikte hareket etmektedir. Bir dönüş yirmi dört saatte tamamlanır. Bu yüzden Kadir gecesi, gecenin, dünyanın etrafında bir kere tam dönüşüyle gerçekleşir. Yani yirmi dört saatlik karanlık, dünyanın

delillerle sabit olursa Kadir gecesi de belli olacaktır. Tabi bu geceyi ihya etmek, amellerini yerine getirmek kesinlikle karşılıksız kalmayacaktır ve Kadir gecesini ihya edenlerin sevabını alacakları ümit edilir; hatta o gece Kadir gecesi olmasa bile.⁸ Elbette Ramazan ayının son on gecesinin ihya edilmesi tavsiye edilmiştir. Bu İslami sünnetin nedeni, Kadir gecesini idrak ettiğimizden emin olmamız içindir.

Acaba Kadir gecesinin gündüzü de gecesi gibi aynı fazilete sahip midir? Her ne kadar meleklerin Allah'ın yeryüzündeki velisine nüzulü gibi olaylar Kadir gecesinde gerçekleşse de Kadir gecesinin gündüzü de gecesi gibi değer ve fazilete sahiptir.⁹

Merhum Şeyh Abbas Kummî mübarek Ramazan ayının 23. gününün amelleri bölümünde şöyle buyuruyor: “Bu gecelerin gündüzlerinin de hürmeti tutulmalıdır. İbadet ve dua edilmeli, Kur'an okunmalıdır. Zira muteber hadislerde Kadir gecesinin gündüzünün de gecesi gibi faziletli olduğu belirtilmiştir.”¹⁰

Kıyamet Günü Azabı İçin Kullanılan Tabirler

Soru

Âraf Sûresinin 78, Fussilet Sûresinin 13, 16 ve 17, Hûd Sûresinin 67 ve 94, Hakka Sûresinin 5, Şuâra Sûresinin 189, Zariyat Sûresinin 44. âyetlerinde Ad, Semûd kavmi ve Medyen halkı için farklı azaplar zikredilmiştir ve hangisinin doğru olduğu belli değildir. Örneğin Semûd

tümünü kapladığı zaman o Kadir gecesi gerçekleşir. Başlangıcı ise bir noktadan başlar başka bir noktada biter. Bu şekilde ufukların farklılığından dolayı Kadir gecesinin çokluğu meselesi de hallolmuş olur.

⁸ Rivayetlerde bu müsamahayı ortaya koyan deliller vardır. Örneğin Hişam b. Salim, İmam Cafer Sâdık'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder: “Biri falan amel veya filan iş şu zamanda yapılsa şu kadar sevabı olduğunu duysa ve ona amel etse, sonra öyle olmadığını ve kendisine ulaşan rivayetin yanlış olduğunu anlasa yine de o sevap ona verilir, hatta amelin gerçekte (zaman ve mekan gerçeğinde) sevabı olmasa bile.” (Seyyid Kazım Mustafavi, *el-Kavaid*, s.96, Camiayı Müderrisin)

⁹ “Kadir gecesi her senede vardır ve gündüzü de gecesi gibidir.” (Şeyh Tûsi, *Tehzibu'l-Ahkam*, Nesim-i Rahmet tefsiri, s.473'ten naklen. Şeyh Tûsi'nin bu istinbatı onun şahsi istinbatı değildir. Onu Masum İmam'dan (a.s) nakletmiştir.)

¹⁰ *Mefatihul-Cinan*, s. 389, İntişarat-ı Lokman yayınları.

kavmi için farklı yerlerde “racfe (sarsıntı)”, “sâika (yıldırım)” ve “sayha (gürültü)” gibi farklı azaplardan bahsedilmiştir. Azapların tümünün gerçekleştiği farz edilse bile çelişki kokan böyle farklı ifadelerle beyan edilmesine ne gerek var? Zımnen bilinmelidir ki bir cinayet şahidi mahkemeye katılarak her aşamada farklı beyanla şahitlik yapsa asla mahkemece kabul edilmez!

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim kıssaları anlatırken şu yöntemi izler: Kıssaların hedefine ulaşmasını sağlayacak önemli noktaları zikretmekle yetinir. Kıssanın detaylarına ve ayrıntılarına değinmez. Yani olayı baştan sona kadar açıklamaz, yerine göre ve gerektiği gibi kıssalardan faydalanır.

İlgili âyetlere yeterince dikkat edilir ve üzerlerinde düşünülürse azap için zikredilen farklı kavramlar arasında bir çelişki olmadığı, aksine birbirlerinin anlamlarını karşıladıkları rahatlıkla görülür.

Tabirlerin çeşitli olması ise Kur'an'ın edebi, fesahati ve belagatı gereğince.

Şahit örneğiyle ilgili de şunu söylemeliyiz: Şahitlik farklı aşamalarda birbiriyle çelişirse geçersizdir ama eğer her aşamada olayın farklı bir boyutunu açıklarsa geçersiz olamaz. Bilakis bütün açıklamalar birbirini tamamlar ve daha etkili olur.

Ayrıntılı Cevap

Sorunun cevabına geçmeden bir açıklama yapmalıyız.

Kur'an-ı Kerim'in hedefi tarihi bilgi vermek, kıssa anlatmak veya roman yazmak gibi şeyler değildir ama hedefine ulaşmak için bunlardan istifade eder. Kur'an-ı Kerim hidayet ve eğitim kitabıdır. Bu bağlamda nasihat, vaaz, uyarı ve müjde gibi unsurları içermektedir. Bu nedenle tarihi olayları ve kıssaları naklederken Kur'an-ı Kerim'in olayların ayrıntılarına girmediğini görüyoruz. Destan ve kıssaları naklederken onların ahlâkî ve eğitici kısımlarından farklı ve uygun yerlerde faydalıyoruz. Zira ilahi kitabın kıssaları anlatırken izlediği hedef ve kullandığı yöntem, amaçladığı hedefe ulaştıracak etkili ve önemli noktalara

değirmek esasına dayalıdır. Dolayısıyla olayı baştan sona eksiksiz ele alıp ayrıntılarıyla işlemiyor.¹

Örneğin Hz. Yunus'un (a.s) kıssası hem Enbiya Sûresinin 87. âyetinde hem de Sâffât Sûresinin 139 ve 148. âyetlerinde zikredilmiştir. Bu bir noksanlık veya zayıflık değildir, bilakis dikkati, hikmeti ve gayeyi gösterir niteliktedir. Kitabında bir şiir mecmuasından yararlanan ve konuyla alakalı beyitleri zikreden seçkin bir ilim adamı gibi. Bu açıklamayı dikkate alarak sorunun cevabına geçelim.

Sâika, “racfe”, “tağiye”, “sayha” ve “yevmu’z-zille” gibi istilahlar zahiren farklıdır ama âyet ve tefsirlerde azap bağlamında zikredilen kavramların anlamlarına biraz dikkat edilir ve üzerinde düşünülürse aralarında hiçbir çelişkinin olmadığı anlaşılır. Örneğin Âraf Sûresinin 78. âyetinde Semûd kavmi hakkında “racfe”² (sarsıntı/sallantı) ibaresi kullanılmıştır ama Fusilet Sûresinin 13 ve 17, Zariyat Sûresinin 44. âyetinde “sâika” (yok edici azap, bulutlara çarpma neticesinde alevlenen ve her neye çarparsa alevlendiren ateşten bir parça, korkunç ve ölümcül bir ses, yıldırım)³ denilmiştir. Diğer taraftan Hakka Sûresinin 5. âyetinde onların azabı, “tağiye” (sâika⁴ veya tabii haddini açan bir şey) diye anlatılmıştır. Hûd Sûresinin 67. âyetinde de azap “sayha” (gürültü)⁵ diye geçmektedir.

Medyen halkı için de Hûd Sûresinin 94. âyetinde sayha azabı ve Âraf Sûresinin 91. âyetinde “racfe” denmiştir. Şuâra Sûresinin 189. âyetinde “azab-ı yevme’z-zille” (sâika barındıran buluttan gölge) denmiştir.

“Azab-ı yevme’z-zille” için tefsirlerde şöyle bir açıklama yapılmıştır: Yedi gün boyunca bölgelerini çok şiddetli, yakıcı bir sıcaklık kapladı ve bu süre boyunca hiç rüzgâr esmedi. Sonra aniden gökte bir bulut göründü ve rüzgâr esmeye başladı. Bu bulutu görünce evlerinden hemen

¹ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, tercüme: Seyyid Muhammed Bâkır Musevî Hemedanî, 5. baskı, Kum, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Müderrisin-i Havza-ı Kum, h.ş. 1374, c. 13, s. 403.

² İbni Manzur, *Lisanu'l-Arap*, 1. baskı, Beyrut, İhyai't-Turasili Arabî, h.ş. 1408, c. 5, s. 153.

³ İbni Manzur, Muhammed b. Mukrem, *Lisanu'l-Arap*, 3. baskı, Beyrut, Naşır Daru's-Sadr, h.k. 1414, c. 7, s. 348.

⁴ *Lisanu'l-Arap*, c 8, s. 170.

⁵ *Lisanu'l-Arap*, c 7, s. 440.

dışarı çıkıp o bulutun olduğu yere doğru giderken o buluttan ölümcül korkunç sesli bir sâika (yıldırım) düştü. Ardından da üzerlerine büyük bir ateş yağdı. Nihayetinde yeri sarstı ve hepsini helâk etti.¹

“Tağiye“ daha önce de söylendiği hem “sâika”nın kendisi için, hem de haddini aşan varlık için kullanılmaktadır. Bu durumda “sâika” ile aynı olmasının yanı sıra sarsıntı tanımına da uymaktadır. “sayha” da daha önce değinildiği gibi gürültü anlamındadır. Sâikada gürültüden de bahsedilmişti. Sarsıntı (zelzele) ve tağiye kelimelerinin her birisi doğal ve şiddetli azabın reel örnekleridir.²

Anlatılanlara ve kullanılan istilahların anlamlarına dikkat edilirse her birisinin farklı yerlerde “Semûd” kavmine ve “Medyen” halkına inen azabı anlatmak için kullanıldığı görülür. Kullanılan istilahların aralarında hiçbir şekilde çelişki bulunmadığı gibi, bilakis birbirlerinin anlamlarını içerdikleri anlaşılmaktadır.

Çeşitli tabirlerin kullanılmasının sebebi ise Kur’an’ın edebî, fesahat ve belâgat özelliklerinin gereğidir. Ayrıca bu tür bir anlatım insanları daha fazla etkilemektedir.

Verilen şahitlik örneği ile ilgili şunu söyleyebiliriz: Eğer bir şahit, yaptığı şahitliğin bir merhalesinde söylediği şeyin, başka bir merhalede zıddını söylerse veya başka bir şahit, onun söylediklerinin aksini söylerse yaptığı şahitliğin bir geçerliliği kalmaz. Ancak her merhalede olayın bir kısmını açıklar ve bu açıklamalar arasında bir çelişki olmazsa anlattıklarının tümü yan yana koyularak onlardan yararlanabilmiz. Bunun yanı sıra bu iki konunun birbiriyle mukayese edilmesi “kıyas-ı maalfârk”tır. Yani aralarında benzerlik olmadığı ve birbirinden farklı olduğu için kıyaslanamayacak iki şeydir. Mahkemede şahitliğin kabulü için gerekli olan şartların, insanı eğitmek ve kemâle erdirmek için gelen Kur’an-ı Kerim gibi bir kitapla hiç irtibatı yoktur.

¹ Mekarim-i Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, 13. baskı, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, h.ş. 1374, c. 15, s. 339-240.

² *Tefsir-i Numûne*, c. 20, s. 343-344.

Kötülüklerin Kime İsnat Edileceği Meselesi

Soru

Nisa Sûresinin 78. âyetinde kötülük ve iyiliklerin hepsinin Allah'tan olduğu belirtilmiştir. Oysa sonraki âyette kötülüklerin insandan olduğu buyurulmuştur. Bu âyetlere göre kötülükler Allah'a mı yoksa insana mı isnat edilmektedir?

Kısa Cevap

Bu âyetler birkaç surette açıklanabilir:

1. Allah her şeyi yaratmıştır ama yaratılışın varlıksal kemalini engelleyen şeyler anlamındaki gerçek kötülük ve şer, yokluktan başka bir şey değildir ve bundan dolayı yaratılacak bir kabiliyet de taşımamaktadır. Ama Allah'ın mahlûklarının birbirleriyle çatışması nedeniyle bu kötülük meydana geldiği için kötülükler de Allah'a isnat edilebilir. Öte taraftan Allah kendi varlıksal kemalini hiçbir yerden esirgememektedir, lakin insanlar bazı yerlerde kendi ihtiyarlarıyla onu kabul etme kapasitelerini yok etmektedirler. Dolayısıyla kötülük, bir mahlûkun ihmalkârlık yaptığı yerde hâsıl olmaktadır. O halde kötülükleri insanlara, iyilikleri ise Allah'a isnat etmek pekâlâ mümkündür.

2. Allah bize amel etme gücü verdiğinden tüm fiiller Allah'a isnat edilir. Öte taraftan kötü seçimiyle Allah'ın yaratıkları arasında bozgunculuğun çıkmasına neden olan varlık insan olduğundan kötülükler ona aittir. Allah'ın lütfu, iyiliklerin kaynağı olduğundan dolayı da iyilikler O'na aittir.

3. Bir rivayette ilk âyetteki iyilik ve kötülüklerden maksadın, Allah'ın, kulların amelleriyle bir irtibatı olmaksızın kendilerine sunduğu şeyler ve ikinci âyette ise kulların amelleri neticesinde kendileri için hasıl olan kötülük ve iyilikler olduğu belirtilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Böyle açık bir farklılıkla iki âyetin birbiri ardınca gelmesi, Kur'an'ın açıklamak istediği bir hususa işaret etmektedir. İki âyetin içeriğini dik-

katle incelemek suretiyle mezkûr soruya yönelik her biri ayrı bir cevap sayılabilecek birkaç hususa rastlamaktayız:

1. Kur'an âyetlerinden istifade edildiği üzere bizim kötülük veya iyilik olarak addettiğimiz şeyler de dahil olmak üzere her şeyi Allah yaratmıştır¹ ve yarattığı her şeyi de güzel ve iyi yaratmıştır.² O halde dünyada olan her şey Allah'a aittir ve her şeyin varlığı kendisi için hayırdır. Ama kötülükler yokluktan kaynaklanmaktadır ve Allah'ın yaratma fiili onlara taalluk etmemektedir. Elbette kötülük ve şerden maksat bir varlığın hedefine yakınlaşmasına engel olan şeylerdir. Bundan dolayı tüm varlıklar Allah'ın yarattığı olması hasebiyle, varlıkların ameli ve ilişkileri neticesinde ortaya çıkan kötülük ve şerler de Allah'a isnat edilmektedir. Bu, ilk âyette değinilen konudur. Ama öte taraftan kötülük ve şer, Allah'ın bir mevcudun varlıksal kemalini kendisinden aldığı yerde çıkmaktadır. Allah da hiçbir zaman engin rahmeti nedeniyle hayır ve rahmet bahşetmekten geri durmamaktadır. Elbette bireylerde bunu kabul etme kapasitesi mevcut olmadığı zaman durum değişir. Çünkü bu kapasiteyi icat etmek veya yok etmek bizzat insanların elindedir. O halde burada hayırların Allah tarafından ve kötülüklerin ise ihmalkârlıklarıyla ilahi rahmeti kabul etmeyen kullar tarafından olduğu söylenebilir. Bu da ikinci âyetin manasıdır.³

2. Diğer bir bakışla âyet-i kerime şu hususa işaret olabilir: İyi veya kötü, güzel veya çirkin amel ve fiillerimiz de dâhil olmak üzere evrendeki tüm hadiseler bir açıdan Allah ile ilgilidir. Çünkü bize güç veren, irade özgürlüğü bahşeden O'dur. Ama aynı halde amellerimiz bize isnat edilmekte ve varlığımızdan türemektedir. Zira ameli belirleyen etken bizim irade ve ihtiyarımızdır. Bu yüzden biz amellerimiz karşısında sorumluyuz ve amellerimizi Allah'a isnat etmek, belirtildiği gibi bizi sorumluluktan uzaklaştırmaz ve determinizm inancına yol açmaz. Bundan dolayı iyilik ve kötülükler Allah'tandır diye buyurulduğu yerde Allah'ın her şeye yö-

¹ Enam, 101.

² Secde, 7.

³ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an*'dan yararlanılmıştır. Tercüme: Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 5, s. 10, Defter-i İntişarat-ı İslamî Camia-ı Müderrisin-i Havza-ı İlmiye Kum, Kum, 1417.

nelik failliğine işaret edilmektedir. Kötülükler sizdendir diye buyurulduğu yerde de bizim failliğimize, irade ve ihtiyarımıza işaret edilmektedir.⁴

3. Ehl-i Beyt'e (a.s) ait rivayetlerde bu iki âyet için yapılan başka bir tefsire daha işaret edilmiştir.⁵ Buna göre iyilik ve kötülükler Kur'an'da iki manaya sahiptir: Birinci manadaki iyilik ve kötülüklerin insanın ihtiyarı amelleriyle bir irtibatı yoktur. Bazı hastalıklar ve sağlık durumları bu kabildendir. İkinci manadaki iyilik ve kötülükler ise insanın amelleri neticesinde meydana gelmekte ve bu dünyada amellerin ceza ve ödülü olarak belirginleşmektedir. Bazı kuraklıklar ve nimetler bu kabildendir. Birinci âyetteki iyilik ve kötülükler birinci manada, ikinci âyetteki iyilik ve kötülükler de ikinci manadadır.

Kur'an Nasıl Bir Kitaptır?

Soru

Kur'an nasıl bir kitaptır?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim semavî bir kitaptır. Allah tarafından insanları Allah'a davet ve kendisine doğru hidayet etmek için gönderilmiştir. Kur'an Allah'ın son peygamberi olan Hz. Muhammed'e (s.a.a) nazil olmuştur. Kur'an, Hz. Resulullah'ın ebedî mucizesidir. Bu kitap 23 sene boyunca vahiy yoluyla tedrici olarak Allah'ın resulüne nazil olmuştur. Resulullah (s.a.a) Kur'an âyetlerini insanlara okurdu. Bu âyetlerin cazibesi insanları kendine çekiyordu. Kur'an 114 sûreden oluşur bu sûrelerin toplamı yaklaşık 6205 âyettir. Bütün bu âyetler yaklaşık 77807 kelimeden oluşmaktadır. Bu kelimelerden 45653 kelimesi Mekke, 32154 kelimesi de Medenidir.⁶ Kur'an-ı Kerim insanları hidayet etmek için gönderilen semavî kitapla-

⁴ Mekarim, Şirazi, Nâsir, Tefsir-i Numûne, c. 4, s. 22'den yararlanılmıştır. Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran, h.ş. 1374.

⁵ Kummî, Ali b. İbrahim, *Tefsir-i Kummî*, c. 1, s. 144, Müessese-i Daru'l-Kitab, Kum, h.k. 1404.

⁶ Bkz. Danışname-i Mevzuî Kur'an Vabeste bi Merkez-i Ferheng ve Maarif-i Kur'an-ı Kerim sitesi.

rın sonuncusudur. Bu nedenle insanları Allah'a doğru hidayet eden en son ve en kâmil kitaptır.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an'ı tanımlamak için Kur'an'ın kendisine başvurmak gerekir. Kur'an'a başvurduğumuzda, bu kitabın kendi bazı özelliklerini ve niteliklerini saydığını görüyoruz. Bu niteliklerin her biri, Kur'an'ın hakikatinin bir bölümünü beyan ediyor. Söz konusu özelliklerden bir kısmı şöyledir:

1. *“Bu kitap hiç şüphe götürmeyecek bir şekilde takva sahibi olan kimseleri hidayet eder.”* Bu âyet-i kerimede Kur'an kendisini çok açık biçimde tanıtıyor. Tarihi kaynaklara bakarsak Kur'an dışında böyle ilginç konuşan başka bir kitap bulamayız. Buna binaen Kur'an'ın ilk sıfatı şudur: Kur'an, kendisinde bertaraf edilemeyecek, karanlık ve belirsiz bir nokta bulunmayan bir kitaptır.

2. Ondan sonra *“Bu kitap muttaki olan kimseler için kılavuzdur”* der.¹

3. *“Kur'an'ın bu âyetleri rabbiniz olan Allah tarafından basiret vericidir, hidayet eder ve yakinle iman eden kimseler için hidayet ve rahmet kaynağıdır.”*²

4. Başka bir âyette şöyle buyuruyor: *“Bu Kur'an, insanlar için kalp gözleri (konumundaki bir nur), kesin olarak inanan bir toplum için de bir hidayet ve bir rahmettir.”*³

5. *“...Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabımızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir. Allah, onunla rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir.”*⁴ Bizim peygamberimiz ekseriyetini gizlediğiniz semavî kitapların hakikatleri ortaya çıkardı. Size gelmiş ve hâlihazırda açıklanması maslahat olmayan birçok şeyleri de göz ardı ederek açıklamadı. Evet, size Al-

¹ Bakara, 2.

² Â'raf, 203.

³ Casiye, 20.

⁴ Maide, 15-16.

lah tarafından bir nur ve açık bir kitap geldi. Allah onun bereketiyle, Allah'ın hoşnutluğuna tabi olan kimseleri selamet yoluna doğru hidayet eder. Kendi düsturuyla insanları aydınlığa doğru götürür. Onları doğru yola doğru hidayet etmek için kılavuzluk yapar.

Bu âyetlerde Kur'an'ı tanıtan birkaç nokta saklıdır:

a) Bu kitap hidayet, rahmet, basiret ve nur kitabıdır.

b) Kendisinde hiç şüphe olmayan bu kitaba başvuran herkes hidayet bulacaktır.

c) Bu kitap nezdinde muttaki, iman ve yakîn ehli kimselerin yüksek makamları vardır. Allah'ın Resulü açık bir şekilde kendisinin getirmiş olduğu kitabı kabul etmeyenlere meydan okumuştur. Kur'an, kendisinin Allah'ın kitabı olduğunu ve beşerden hiç kimsenin böyle bir kitap getirme yetisine sahip olmadığını söylüyor. Buna inanmayanları da böyle bir kitabı getirmek için kendilerini denemeye davet ediyor. Elbette cinlerin ve insanların elbirliği etseler dahi bir benzerini hazırlayamayacaklarını kesin biçimde ifade ediyor:

“De ki: “Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.”⁵

Bu âyet-i kerime açık bir şekilde dünyadakilerin hepsine; küçüğünden büyüğüne, Arabından Farsına, hatta insan olmayan akıllı varlıklara (cinlere), ilim adamlarına, filozoflara, edebiyatçılara, tarihçilere, üstün zekâyâ sahip olanlara, istisnasız herkese bu çağrıda bulunmuştur. Şöyle buyurmuştur: Eğer Kur'an'ın Allah'ın kelamı değil de beşerin kelamı olduğunu düşünüyorsanız siz de insansınız, siz de ona benzer bir kitap getirin. Bu çağrıya akait ulemalarının ıstılahında “tahaddi (meydan okuma)” denmektedir. Bu tür bir çağrı (yani karşı çıkıp iddiayı kabul etmeyenlere yapılan bu çağrı) bütün mucizelerin ortak özelliğidir. Böyle bir tabir görüldüğünde konunun bir mucize olduğunu anlıyoruz.⁶ Kur'an çok geniş konular sunmuştur. Sunmuş olduğu bu konular daha sonra felsefeciler, hukukçular,

⁵ İsra, 88.

⁶ Mekarim Şirazî, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, 1. baskı, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, 1374, c. 2, s. 274.

fıkıhçılar, ahlâk uleması, tarihçiler gibi farklı ilimlerin âlimlerine ilham kaynağı olmuştur. Kur'an-ı Kerim, insanın Allah ile irtibatına en güzel açıklamaları getirmiştir. Kur'an, Tevrat'ı ve İncili de tasdik etmiştir ama bu kitapların tahrif edildiğini ve bazı hainlerin kitap üzerinde oynama yaptıklarını da bildirmiştir. Kur'an, tahrif edilmiş olan bu iki kitabın teolojik anlayışında, peygamberlerin kıssalarında ve koyulmuş bazı kuralarda varolan yanlışlıkları düzeltmiştir. Kur'an, Allah'ın güreş tuttuğu gibi yanlış anlayışları, peygamberlere atfedilen yakışıksız şeyleri tenzih ediyor. Bunun kendisi bile bu kitabın hak olduğunu gösteren bir başka delildir.¹

İslam'ın başlangıcından günümüze kadar Müslümanlar Kur'an'a büyük ve benzeri görülmemiş bir önem vermektedirler. Onların Kur'an'a verdiği bu önem, Kur'an'a olan aşklarının bir göstergesidir. Kur'an-ı Kerim, Resulullah (s.a.a) döneminde peygamberin tayin etmiş olduğu ve vahiy kâtipleri diye de bilinen bir gurup vasıtasıyla yazılıyordu. Bunun yanı sıra kadın-erkek, küçük-büyük demeden Müslümanların ekseriyeti, ya Kur'an'ın bütününe, ya Kur'an'ın bir kısmını veya bazı sûrelerini ezberliyorlardı. Namazlarda ve namaz dışında Kur'an okumayı sevap biliyorlardı. Onu okumaktan zevk alıyorlardı. Kur'an okumaları, ruhlarının aradığını bulması için bir kaynak konumunda idi. Müslümanların Kur'an'a olan aşk ve ilgileri, edebî ve akli bir kısım ilimlerin ortaya çıkmasına kaynak oldu. Kur'an olmasaydı bu ilimler meydana gelmezdi. Kur'an-ı Kerim'in izlediği yöntem benzersizdir. Kur'an'ın yöntemi ne şiirdir ne nesir. Şiir değildir, zira kafiye ve vezne sahip değildir. Kur'an'ın izlediği yöntem ve üslubun ne geçmişte benzeri vardı ne de gelecekte benzeri olacaktır. Yani ne daha önce bu üslup kullanılmıştı, ne de Kur'an'ın meydan okumasına rağmen kimse onunla rekabet edebilecek veya taklit ederek bir benzerini getirebilecektir.

Özetle her asrın Müslümanları, bulundukları asırda sahip oldukları fikrî ve amelî imkânlarına uygun şekilde Kur'an'a karşı taşıdıkları aşk ve şevkin tesiri altında Kur'an ile alakalı çalışmalar yapmışlardır. Kur'an'ı öğrenmek, ezberlemek, hocaların yanına gidip diz çökerek onu okumak, Kur'an'ı düzgün okumak için tecvit ilmini öğrenmek, Kur'an'ı tefsir etmek, Kur'an'ın lügatlerini açıklamak ve şerh etmek, bu hususlarda kitaplar yazmak bu çalışmalara birer örnektir. Hakeza Kur'an'ın âyetlerini, kelimelerini,

¹ Mutahharî, Murtaza, *Mecmuayı Âsar*, 4. baskı, Tahra, Sadra, c, 2, s. 212 – 213.

hatta Kur'an'ın tümünde kullanılan harflerini saymak, Kur'an'ın anlamları üzerinde iyice düşünmek ve hukukî, ahlâkî, sosyolojik, felsefî, irfanî, ilmi vb.² konularda Kur'an'dan ve bu bağlamdaki ilimlerden faydalanmak gibi çalışmalar da bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in Adı

Soru

Kur'an-ı Kerim'in adı ne zamana kadar mushaf olarak kaldı ve ne zamandan sonra Kur'an denilmeye başlandı?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim'in adı daha başlangıçtan Kur'an idi. Zira Kur'an'ın kendisinde de bu isimle anılmıştır. O zaman soruyu şöyle sormak lazım: Kur'an'a ne zamandan beri mushaf denilmeye başlandı? Mushaf, sahabelerin zamanından beri lugat anlamıyla, yani ciltli (iki kapak arasındaki) kitap olarak Kur'an için kullanılmıştır. Mushaf, Ehl-i Beyt'in (a.s) literatüründe de lugatteki anlamıyla kullanılmıştır. Bir rivayette İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Kur'an'ı mushafın yüzünden okumak, gözden daha fazla faydalanmaya ve ebeveynin –kâfir de olsalar- azabının azalmasına neden olur.”

Ayrıntılı Cevap

Yukarıda söylendiği üzere Kur'an-ı Kerim'in adı daha başlangıçta Kur'an idi. Nitekim kimi âyetlerde bu isimle anılmıştır.³ Öyleyse soru şöyle sorulsa daha iyi olacaktır: Bu kitaba ne zamandan beri mushaf denilmeye başlandı?

Mushafın lugatteki manası “üzerine yazı yazılan şey”⁴ olup, iki kapağın arasında olan demektir.⁵ Mushaf, sahifenin çoğulu olan “suhuf”tan türemiştir. Dolayısıyla ister Kur'an olsun ister başka şey, iki kapağın arasında

² A.g.e.

³ Vakıa, 77.

⁴ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arap*, c.9, s.186, Daru's-Sadr, Beyrut, h.k. 1414.

⁵ Ragıb İsfahanî, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, s.476, Daru'l-İlim, Dimeşk, h.k. 1412.

olan ciltli kitaba mushaf denmektedir. Kur'an-ı Kerim'de de semavî kitaplara mushaf değil "suhuf" denmiştir.¹

Sahabenin Literatüründe Mushaf

Sadr-ı İslam'ın meselelerinden birisi, Kur'an'ın toplanma meselesiydi. Bu mesele hakkında çeşitli görüşler vardır. Kimine göre Kur'an, Peygamber (s.a.a) hayattayken toplanmıştır, kimine göre de Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra. Kur'an'ın Peygamber (s.a.a) hayattayken toplandığı ke-sindir. Sahabenin döneminde ise kapsamlı biçimde ve bir mushafta toplanması söz konusuydu.

Tarihî kaynaklarda ikinci halife Ömer'in, bir kişiyi Ubey bin Kaab'ın yanına gönderip "Kur'an'ı mushafta toplamak istiyorum, yanında Kur'an'dan ne varsa gönder" dediği nakledilmiştir.²

Buharî, sahabe olan Zeyd b. Sabit'ten şöyle rivayet ediyor: "Zeyd diyor ki: Halife Ebubekir benden Kur'an'ı toplamamı istediğinde Kur'an'ın tümünü topladım. Ebubekir, yanında toplanmış sahifeler (Suhuf) olduğu halde öldü. Ömer'in zamanında da onlar vardı. Ömer'den sonra kızı Hafsa'nın eline geçtiler."³

Bütün bunlardan mushafın, sahabenin döneminde lugatteki anlamıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁴ Yani Kur'an'dan daha genel bir manada kullanılmıştır. Bazı sahabelerin Kur'an'ı sahifelerde topladığı ve bunların kendi adlarıyla meşhur olduğu yine tarihlerde yazılıdır. Örneğin: Mushaf-ı Aişe, Mushaf-ı Hafsa, Mushaf-ı Ubey b. Kaab vs. gibi. Bütün bu mushaf-lar Resullah'ın (s.a.a) vefatından sonra bu isimlerle tanınmıştır.

Ehl-i Beyt'in Literatüründe Mushaf

Mushaf, Ehl-i Beyt'in literatüründe lugatteki anlamıyla kullanılmış-tır. İmam Sâdık'ın (a.s) şöyle buyurduğu rivayet edilir:

¹ Â'la, 19.

² Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.44, s.101.

³ Muhammed b. İsmail Buharî, *Sahih-i Buharî*, Kur'an'ın faziletleri bölümü, Kur'an'ın toplanması bâbı, c.16, s.467, 4986. hadis, Mısır Vakıflar Bakanlığı Yayınları.

⁴ Bu konuda başka hadisler görmek için *Sahih-i Buharî*, c.16, s.467'ye bakabilirsiniz.

“Kur'an'ı mushafın yüzünden okumak, gözden daha fazla faydalanmaya ve ebeveynin –kafir de olsalar- azabının azalmasına neden olur.”⁵

Rivayette mushafın lügatteki anlamıyla kullanıldığı bellidir. Zira İmam'ın (a.s) “Kur'an'ı Kur'an'ın yüzünden okuyun” demesinin bir manası olmaz.

İmamiye mezhebinde Hz. Fatıma'nın mushafı da meşhurdur. Bu, Kur'an değildir. İmam Sâdık (a.s) bu konuda şöyle buyuruyor:

“Andolsun Allah'a o mushaf Kur'an değildir.”⁶

Buna göre mushaf kelimesinin, mevcut Kur'an'lardan tek nüsha şeklinde çıkarılmasından sonra (3. Halifenin dönümünde) Kur'an'a isim olarak verildiğini söyleyebiliriz.

Kur'an'ın Arapça Oluşu

Soru

Kur'an niçin başka dilde değil de Arapça olarak nazil olmuştur?

Kısa Cevap

Dil, insanların birbirleriyle anlaşmaları için en önemli araçtır. Yüce Allah, Rahman Süresinin başlarında konuşma yeteneğini büyük nimetlerinden saymaktadır. İnsanların hidayeti için gönderilen peygamberler, kavimlerinin dilleriyle konuşuyorlardı. Ahlâk, ahkâm ve akaidi kavimlerinin diliyle onlara açıklıyorlardı. Yüce Allah risaletten önceki cahiliye Araplarının şartlarını göz önüne alarak Resulullah'ı (s.a.a) Arap kavmin-den seçti. Öyleyse onların diliyle konuşmalı ve anlayabilecekleri bir mucize getirmeliydi. Bu yüzden Peygamber'in (s.a.a) mucizesi olan Kur'an da Arapça nazil oldu. Elbette Arapça dilinin belagat, fesahat, vb. yönlerden zenginliği de göz ardı edilmemelidir.

⁵ Muhammed b. Yakup Kuleynî, *el-Kâfi*, c.2, s.613. Bu sayfada Kur'an'a Mushaf denmesi bâbı vardır.

⁶ Meclisî, a.g.e. c.26, s.45.

Ancak burada insanın aklına şöyle bir soru gelmektedir: Allah'ın gönderdiği son Peygamberi (s.a.a) niçin Arap oldu ki kitabı da Arapça indi? Cevap şudur: Arapların, dillerine, adetlerine ve soylarına karşı özel bir bağlılık ve taassupları vardı. Tarih boyunca hiç bir dış güç onların dillerini değiştiremedi. Öte yandan Arapça, az kelimeyle birçok konuyu herhangi bir belirsizlik kalmadan beyan edebilme özelliğine sahip bir dildir. Hicaz bölgesi ve Arapça son peygamberin dinini ve kitabını koruması ve varlığını sürdürmesi için en doğal yoldu. Dolayısıyla Kur'an'ın Arapça nazil olmasının sebeplerinden biri onun ebediyen korunması idi.

Ayrıntılı Cevap

İlahi sünnetlerden birisi insanların hidayeti için resullerin gönderilmesidir. Resuller de insanlarla anlaşabilmek için gönderildikleri bölgenin dilleriyle konuşurlardı. Dil, insanlarla iletişim kurmanın tek yoludur. Peygamberler de insanlarla iletişim halinde olmak zorunda idiler. Peygamberlerin kendi kavimlerinin dilleriyle konuşmaları ilahi sünnetlerden biridir. Yüce Allah buyuruyor ki:

“Onlara iyice anlatabilmesi için kendi kavminin dilinden başka bir dille hiç bir resul göndermedik.”¹

Bu sünnet, hatta evrensel daveti olan ulu'l-azm peygamberler (a.s) için de geçerlidir. Onlar davetleri evrensel olmasına rağmen gönderildikleri toplumun dilini konuşuyorlardı. Böyle olmasaydı, dinleri kendi kavimleri içinde bile anlaşılmaz ve kabul edilmez olurdu.

Kur'an, dilin ötesinde bir hakikattir. Arapça'ya dönüşmeden önce insan aklının ulaşamayacağı bir merhalede idi. Allah onu asıl yerinden indirmiş, insanın anlayabileceği hadde getirmiş ve insan aklının onun hakikatlerini anlayabilmesi için Arapça haline getirmiştir.²

Demek ki Kur'an'ın aslı söz değildir ve belli bir dile de sığmaz. O zaman neden Arapça nazil oldu, diye sorulursa cevabı şudur: Arapça'yı bütün diller arasında fesahat ve belâğatın doruğuna çıkaran ve onu muhteber bir dil haline getiren özelliklerinin yanı sıra Hz. Resulullah (s.a.a)

¹ İbrahim, 4.

² el-Mizan (Farsça tercümesi), c. 18, s. 122-123.

dili Arapça olan bir kavmin içinde davetini başlatmıştı. Peygamber (s.a.a) de Allah'ın mesajını ulaştırırken inkâr etmemeleri için onların anlayabileceği bir mucizeyle gelmeliydi. Böylece Allah'a iman edecek ve din için çaba harcayacaklardı. Tabi bu, Kur'an'ın bütün hakikatlerinin anlaşılması manasına gelmez. Çünkü onun hakikatleri sınırsızdır. Anlaşılmaktan kasıt dilin ve bazı gerçeklerin genel manada anlaşılmasıdır.

Risaletten önceki cahiliye döneminin Arapları çok kötü şartlar altında yaşıyorlardı. Bu yüzden Allah, Peygamberini (s.a.a) Arap kavminin içinden seçti. Hz. Ali (a.s) İslam'dan önceki cahiliye döneminin durumunu ve Peygamber'in (s.a.a) gelişini şöyle anlatıyor:

“Allah, Peygamberini öyle bir zamanda gönderdi ki, insanlar başı boş ve şaşkın haldeydiler. Fitneler baş göstermiş, heva ve heves onlara galip gelmiş, kendini beğenmişlik ve tekebbür hatalarını çoğaltmış, cahiliyenin cehaleti onları aşağılamış, işlerinde şaşkınlığa düşmüş, cehalet belası her taraflarını sarmıştı. Peygamber (s.a.a) nasihat ediyor, hayırları için bütün gücünü kullanıyor, doğru yola davet ediyor, hikmet ve güzel öğütü halkı Allah'a davet ediyordu.”³

Bu şartlar, Peygamber'in (s.a.a) Arap kavminden gönderilmesine neden oldu. Öyleyse Kur'an da başka dilde değil Arapça olmalıydı. Fakat burada önemli olan şey Kur'an'dan faydalanabilmektir. Çünkü o Araplara özgü değildir. Yüce Allah buyuruyor:

“Eğer Kur'an'ı başka bir dille meydana getirseydik, elbette derlerdi ki âyetleri Arapça olarak açıklansaydı da anlasaydık olmaz mıydı? Bu, yabancı bir dille söylenmiş bir söz, söyleyen de Arap ha? De ki: O, inananlara doğru yolu gösterir ve şifadır; inanmayanlarınsa kulaklarında ağırlık var ve Kur'an, onları kör etmede; sanki onlara pek uzak bir yerden nida edilmede.”⁴

Burada şöyle bir soru karşımıza çıkabilir: Son peygamber neden Arap oldu ki, netice de kitabı da Arapça indi? Böyle bir şey neden diğer milletlere nasip olmadı?

Cevaba geçmeden önce bir kaç noktayı belirtmemiz gerekir:

³ Nehcu'l-Belağa, (Deşti'nin tercümesi), 95. Hutbe.

⁴ Fussilet, 44.

1- Konu son Peygamber (s.a.a) olunca bir gurup Onun (s.a.a) mesajını almalı ve onu iyi bir şekilde korumalıdır (içten koruma etkeni).

2- Diğer taraftan bütün Peygamberlerin tarihinde gördüğümüz gibi dini ve onun koruyucularını yok etmek isteyenler hep vardır (değişimde dış etkenler).

3- Her zaman, özellikle Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra din hep mucizeyle korunacak diye bir şey yoktur.

Bütün bunlar göz önüne alındığında bakalım nerede ve hangi şartlarda bu noktalar gerçekleşebilir:

1- Araplar, dillerine, âdetlerine ve soylarına karşı özel bir bağlılık ve taassupları olan bir millettir. Onları dillerinden ve kültürlerinden ayırmak mümkün değildir. Hatta çokuluslu propagandalara rağmen asırlardır giydikleri elbiselerini bile değiştirmediler (içten koruma etkeni).

2- Hicaz Arapları kendileri ana dillerinden vazgeçmedikleri gibi tarih boyunca hiçbir dış güç de onları bundan vazgeçiremedi (dış etkenin değişimdeki etkisizliği).

3- Hicaz Araplarının dilindeki zamirlerin çokluğu ve bu zamirlerin tesniye, müfred, cem diye ayrılması, kiplerin müzekker ve müennes olması, çoğulu belirten birçok kelimeler, kinayeler, istiareler vs. özellikleri nedeniyle az kelimeyle çok manalar herhangi anlaşılmaz bir nokta olmadan anlatılabilmektedir. Hicaz bölgesi ve Arapça son Peygamberin dini ve Onun kitabının korunması ve varlığını sürdürmesi için en doğal yoldu. Dolayısıyla Kur'an'ın Arapça nazil olmasının nedenlerinden biri onun ebedi olarak korunması idi.¹ Kur'an'ın Arapça nazil olması Araplar için bir lütuf ve merhamettir. Kur'an eğer Arapça nazil olmasaydı, büyük bir çoğunluğa sahip Araplar ona iman etmeyeceklerdi. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Kur'an'ı Arap olmayanlardan, Arapça bilmeyenlerden birisine indirseydik de onlara okusaydı inanmazlardı.”²

¹ Faslname-i Beyyinat, no. 27, s. 38-41.

² Şuara, 198-199.

Kur'an'ın İsimleri

Soru

Kur'an'ın isimleri nelerdir? Açıklar mısınız?

Kısa Cevap

Kur'an için birçok isim zikredilmiştir, elbette sadece bunlardan bazıları müslümanlar arasında meşhurdur. Ayrıca Kur'an için zikredilen isimlerden bazıları Kur'an'da, Kur'an'ın ismi değil vasfı olarak gelmiştir. Kur'an'ın isim ve vasıflarını birbirinden ayırmak konusundaki ihtilaf yüzünden Kur'an'ın isim ve özelliklerinin sayısı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Tabersî gibi bazı müfessirler Kur'an için sadece dört isim zikrederken Ebu'l-Futuh Razî gibi diğer bazı müfessirler Kur'an'ın 43 isminin olduğunu zikretmişlerdir.

Bu adlardan bazıları da hadislerde geçmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Müslümanların inandığı ilahi kitap Kur'an Kerim'in birçok isim ve vasıfları vardır. Bu isimlerden bir kısmı müfessirler ve Kur'an bilimleri araştırmacıları tarafından incelenmiş ve açıklanmıştır. Bazıları da Kur'an-ı Kerim'in vasfı ve isimleri arasındaki farkı göz ardı ederek hepsini Kur'an'ın ismi olarak telakki etmişlerdir. Elbette her vasfı isim olarak da kullanılabildiğinden vasıfların da isim olarak değerlendirilmesi doğru bir görüş olarak telakki edilebilir. Nitekim Ebu'l-Futuh Razî gibi büyük müfessirler de bütün bu isim ve vasıfları Kur'an'ın adları olarak değerlendirmişlerdir.³ Ebu'l-Futuh Kur'an için 43 isim zikretmektedir ki bunların çoğu vasfı mahiyetini taşımaktadır. Tabersî, *Mecmeu'l-Beyan Tefsiri*'nde 4 isim zikretmekle yetinmiştir. Bunlar:

Kur'an, Furkan, Kitap ve Zikir'dir.⁴

³ Razî, Ebu'l-Futuh, *Ruhu'l-Cenan*, c. 1, s. 5, İslamiye Baskısı.

⁴ Tabersî, *Mecmeu'l-Beyan*, Fen Rabi.

Bedru'd-din Zerkeşî, Harralı'nın bu konuda bir kitap yazdığını ve Kur'an için 90 isim zikrettiğini nakleder.¹

et-Temhid yazarı Kazi Uzeyzî'den naklen Kur'an için 55 isim nakleder. Bu isimler Ebu'l-Futuh'un naklettiği isimle müşterektir.² Bu 55 isim bizzat Kur'an'dan alınmıştır.

Biz burada bu adlara ve bu isimlerin geçtiği âyetlere işaret ediyoruz:

- 1- Kur'an (Taha/2, Nisa/82)
- 2- Furkan (Enfal/29, Âl-i İmran/3 ve 4, Furkan/1 ve...)
- 3-Kitap (Fatır/29, Nisa/105)
- 4- Zikr (Âl-i İmran/58, Hicr/9)
- 5- Tenzil (Şuara/192, İnsan/23)
- 6- Hadis (Zümer/23, Kehf/6)
- 7- Meviza (Yunus/57)
- 8- Tezkire (Hakka/48)
- 9- Zikra (Hud/120)
- 10- Beyan (Âl-i İmran/138)
- 11- Huda (Bakara/2)
- 12- Şifa (Fussilet/44)
- 13- Hükm (R'ad/37)
- 14- Hikmet (Ahzap/34)
- 15- Hakim (Âl-i İmran/58)
- 16- Muheymin (Maide/48)
- 17- Hadi (Cin/1 ve 2)³
- 18- Nur (Â'raf/157)
- 19- Rahmet (Neml/77)
- 20- İsmet (Âl-i İmran/103)⁴
- 21- Nimet (Zuha/11)
- 22- Hakk (Hakka/51)
- 23- Tibyan, (Nahl/89)

¹ Marifet, Muhammed Hadi, *Ulum-i Kur'ani*.

² A.g.e., s. 106.

³ Bu âyette Hadi kelimesi geçmez, bu isim âyetteki "yehdi" sözcüğünden çıkarılmıştır.

⁴ Bu ad âyetteki "ve'tesimi" kelimesinden alınmadır, âyette ismet sözcüğü geçmemiştir.

- 24- Besair (Kasas/43)
- 25- Mubarek (Enbiya/50)
- 26- Mecid (Kaf/1)
- 27-Aziz (Fussilet/87)
- 28- Azim (Hicr/87)
- 29- Kerim (Vakıa/77)
- 30- Sirac (Ahzap/46)⁵
- 31- Munir (Ahzap/46)
- 32- Beşir (Fussilet/3 ve 4)
- 33- Nezir (Fussilet/4)
- 34- Sırat (Hamd/6)
- 35- Habl (Âl-i İmran/106)
- 36- Ruh (Şura/52)
- 37- Kasas (Yusuf/3)
- 38- Fasl (Tarık/13)
- 39- Nucum (Vakıa/75)⁶
- 40- Acab (Cin/1)
- 41- Kayyım (Kehf/1,2)
- 42- Mubin (Yusuf/1)
- 43- Ali (Zuhurf/4)
- 44- Kavl (Kasas/51)
- 45- Kelam (Tevbe/6)
- 46- Belağ (İbrahim/52)
- 47- Muteşabih (Zümer/23)
- 48- Arabi (Zumer/28)
- 49- Buşra (Neml/2)
- 50- Adl (En'am/115)
- 51- Emr (Talak/5)
- 52- İman (Âl-i İmran/193)
- 53- Nebe' (Nebe'/1 ve 2)
- 54- Vahy (Enbiya/45)
- 55- İlim (Ra'd/37)

⁵ Sirac-i münir'den Kur'an'ın kastedildiğini açıklayan tefsir uyarınca.

⁶ Nucum'un Kur'an tedrici nüzulüne işaret olduğunu açıklayan tefsir uyarınca.

Elbette bunlardan bazılarının Kur'an'ın ismi sayılıp sayılmadığı tartışma konusudur. Çünkü bunlardan bazılarının Kur'an'ın ismi olduğu, söz konusu âyetin bir tefsiri uyarınca doğru sayılabilir ancak başka bir tefsire göre doğru sayılmaz. Bu yüzden bazıları Kur'an'ın isimlerini daha az saymışlardır.

Örneğin *es-Sıratu'l-Mustakim*'i Kur'an olarak tefsir edersek bu da Kur'an'ın isim ve vasıfları arasında yer alır. İşte bunlar Kur'an'da geçen isimlerdir.

Bazı hadislerde Kur'an'dan Mushaf¹ olarak da söz edilmiştir. Feyz-i Kâşânî'nin, *el-Kâfi*'den naklen aktardığı bir hadis şöyledir:

“Kur'an okuduğunda Mushafa bak çünkü Mushafa bakmak ibadettir.”²

Kur'an'da Vahiy

Soru

Kur'an-ı Kerim'de vahiy nedir ve hnagi anlamlarda kullanılmıştır?

Cevap

Vahyin ne olduğunu bilmek ve vahyi tüm boyutlarıyla iyice tanımak büyük bir öneme sahiptir; çünkü Kuran'ı anlamak, vahyi gerçek anlamıyla bilmeye bağlıdır. Kuran; semavî mesajları içinde barındıran, yüce Allah'ın sözleridir ve vahiy yoluyla bizlere ulaşmıştır. Vahiy de melekût âleminde madde âlemine inen gaybi öğretilerin toplamına denir. Kuran-ı Kerim'de vahiy hakkında şöyle buyrulmaktadır:

“Muhakkak ki o (Kuran) âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Rûhu'l-emin (Cebrail) indirdi. Senin kalbine; uyarıcılardan olman için, Apaçık Arapça bir dille.”³

“İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir.”⁴

¹ Kur'an'da ilahi kitaplardan Suhuf olarak söz edilmiştir ancak Mushaf kelimesi Kur'an'da geçmemiştir.

² *es-Safî Tefsiri*, c. 1, s. 44, İslamiye Baskısı.

³ Şuara, 192–195.

⁴ İsra, 39.

“Bu Kuran bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vah-yolundu.”⁵

Bu yüzden Kuran’la ilgili konuların içerisinde üzerinde durulması gereken en önemli konu vahiydir. Öncelikle vahyin tanımı yapılmalı, niteliği belirtilmeli, melekût âlemiyle madde âlemi arasındaki bu irtibatın nasıl sağlandığı ve aslında böylesine bir irtibatın olup olamayacağı incelenmelidir. Bu ve buna benzer konular belirlenip, incelendikten sonra hiç şüphesiz Kuran öğretilerini anlamak çok daha kolay ve doğru olacaktır.

Vahyin Tanımı

Arap literatüründe vahiy kavramı çok değişik anlamlarda kullanılmıştır, örneğin: İşaret, yazı, risale, haber, kapalı söz, gizlide ilân gibi. Sonuçta, başkalarının anlamayacağı gizli ve hızlı bir şekilde başkasına bildirilen her söze, yazı ve mesaja vahiy denilir.

Ünlü dil bilimci Ragıp İsfehani vahyi şöyle tanımlıyor: “Vahiy, hızlı ve işaretle bildirilen gizli mesajlara denilir.”⁶

Ebu İshak’a göre ise: “Vahyin asıl sözlük anlamı gizli mesaj demektir, buna göre de ilham için vahiy kelimesini kullanmışlardır.” Araplar birisinin gizlice konuşup, başkalarının anlamayacağı şekilde bir şeyler anlatması için, vahiy kelimesini kullanırlar, “Ona vahyetti” yani başkasının anlamayacağı şekilde meramını bildirdi.

Kuran’da Vahiy

Vahiy kelimesi, Kuran-ı Kerim’de dört farklı anlamda kullanılmıştır:

1- Gizli İşaret: Vahyin Kuran’da kullanılan sözlük anlamıdır. Yüce Allah Hz. Zekeriya hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Bunun üzerine Zekeriya, mabetten kavminin karşısına çıkarak onlara: ‘Sabah akşam tesbihte bulunun’ diye (fe’evha) işaret verdi.”⁷

⁵ En’am, 19.

⁶ el-Müfredat, s. 515.

⁷ Meryem, 11.

2- İçgüdüsel Hidayet: Her türlü varlığın, yani bitki, hayvan, insan hatta bir anlamda cansız varlıkların dahi sahip oldukları ve onunla kalıcılıklarını sağladıkları, doğal bir yönlendirmedir. Her varlığa yol gösteren bu insiyaklar için Kuran-ı Kerim vahiy kelimesini kullanmıştır:

“Rabbin bal arısına: Dağlarda, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylın yollarına gir, diye vahiy etti.”¹

Tüm varlıklarda bulunan içgüdüsel hidayet doğanın en ilginç sırlarından biridir, Allah tarafından hayvanların bu şekilde yönlendirilip insanlık için faydalı olması herkesi hayrete düşürmektedir. Yapılanlar çok açık bir şekilde fark edilmekte fakat kim tarafından yönlendirildikleri somut olarak bilinmemektedir. Bu yüzden “vahiy” kavramını kullanmak çok yerindedir.

3- İlham: Her insan yaşamında nereden geldiğini bilmediği bir takım ilhamlar yer almaktadır ki özellikle zor durumlarda güzel kararlar verebilmek için, bu ilhamlar daha çok hissedilmektedir. Bu kaynağı bilinmeyen ve sadece insanın içine doğan ilhamlar, hayatımızda büyük bir öneme sahiptir, öyle ki çoğu zaman bizi çıkmazlardan kurtaran bir ışık gibidir. İşte insanın yardımına koşan doğaüstü bu esinlenmelerin bir diğeri adı da vahiydir. Hz. Musa'nın annesi büyük bir çıkmazdayken, Allah tarafından gönderilen bu ilhamla oğlunun öldürülmesini önledi, Kuran bunun adına vahiy diyerek şöyle buyuruyor:

“Musa'nın annesine: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma; çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden yapacağız, diye vahyettik (ilham ettik)”²

“Andolsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk. Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene (şöyle) vahyetmiştik: Musa'yı sandığa koy; sonra onu denize (Nil'e) bırak; deniz onu kıyıya atsın da, benim düşmanım ve onun düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Musa! Sevilmen) ve benim nezaretimde yetiştirilmen için sana kendimden sevgi verdim.

¹ Nahl, 68- 69.

² Kasas, 7.

Hani, kız kardeşin gidip “Ona bakacak birini size bulayım mı?” di-yordu. Böylece seni, gözü gönlü mutluluk dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik.” ³

4- Peygamberlere gelen vahiy (Risal-i vahiy): Bu anlamda ki vahiy sadece peygamberlere özeldir ve sadece Allah tarafından nübüvvet ma-kamına ulaşan kullarına gönderilir. Bu anlamda vahiy kelimesi Kuran’da yetmişten fazla geçmektedir.

“Şehirlerin anası (olan Mekke’de) ve onun çevresindekileri uyarmak ve asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutman için, sana böyle Arapça bir Kuran vahiyettik.” ⁴

“Biz, bu Kuran’ı vahiyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz.” ⁵

Herkes Allah tarafından vahiy alabilme kapasitesine sahip değildir, peygamberler kendilerini mükemmel kılarak bu makama ulaşabilmişler-dir. İmam Hasan Askeri (a.s) bu konu hakkında şöyle buyuruyor: “Allah, Hz. Muhammed’in kalbini ve ruhunu vahiy almaya en lâyık insan olarak gördü, bu yüzden de onu peygamber olarak seçti.” ⁶

Bu hadisten anlaşılan, üstün mesajları alabilmek için potansiyel ke-mallerin güçlendirilmesi gerektiridir. Peygamberler buna ulaşmak için varlıklarında bulunan beğenilmezlikleri uzaklaştırmalı ve doğaüstü âlemlerle irtibat için güzellikleri kendilerinde toplamalıdır. Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmaktadır: “Yüce Allah hiç bir peygamberinin aklını mükem-mel kılmadıkça onu peygamberliğe seçmez, onun akıl ve düşüncesi üm-metinin akıllarından daha üstündür.” ⁷

Büyük filozoflardan Molla Sadra bunu şöyle dile getiriyor: “Bir peygamber dışta peygamberliğe seçilmeden önce, batınında peygamberliğe seçilir ve ruhu peygamberliğin hakikatlerini algılar. Onlar öncelikle batın-larını mükemmelleştirirler ve daha sonra bu mükemmellikler dışa yansır.

³ Taha, 37- 40.

⁴ Şura, 7.

⁵ Yusuf, 3.

⁶ Biharü'l-Envar, c. 18,s.205,h.36.

⁷ Usul-u Kâfi, c. 1,s.13.

Aslında Allah'ın bu seçkin kulları, öncelikle halktan hakka doğru bir yolculuk yaparlar ve hakka ulaştıktan sonra haktan hakla beraber halka geri dönerler.”¹ Dolayısıyla vahiy, soyut âlemden gelerek insanın batınına doğan üstün öğretilerin toplamıdır.

“De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kuran'ı senin kalbine O indirmiştir.”²

“Onu Rûhu'l-emin (Cebrail) indirdi, senin kalbine; uyarıcılardan olman için.”³

Vahiy de ilham gibi özel durumlarda kalbe dolarak insanın aydınlanmasını sağlar, ancak peygamberler bunun kimin tarafından geldiğini bilirler, normal insanlar ise kalplerine doğan ilhamın kimin tarafından geldiğini bilmezler. Bu yüzden peygamberler semavî öğretileri almakta hiçbir zaman hayrete kapılmaz, yanlışlığa düşmezler; çünkü kimin tarafından geldiğini ve ne tür bir niteliğe sahip olduğunu çok iyi bilirler.

Zürare, İmam Sadık'a (a.s) şöyle sordu: Peygamber (s.a.a), kendisine gelenin ilâhî vahiy olduğunu, şeytanî vesvese olmadığını nasıl ayırt edebiliyordu? İmam (a.s) cevap olarak şöyle buyurdu:

“Allah ne zaman kullarından birini peygamberliğe seçerse, ona özel bir güven (sekine) ve vakar verir. Böylece kendisine Allah tarafından gelenleri gözüyle görür gibi olur.”⁴ Yine diğer bir hadiste, “Peygamber olduklarını nasıl anlıyorlar?” sorusuna cevap olarak İmam şöyle buyuruyor: “Onlar için perdeler tamamen kaldırılır.”⁵

Başka bir deyimle peygamberler, peygamberliğe seçildiklerinde, ilm'ül yakini çoktan geride bırakmışlardır, ayn'ül yakini de kat ederek, hakk'ül yakine ulaşmışlardır. Böylesi tertemiz insanların bu büyük makamları kat ettikten sonra insanların içinden seçilip peygamber olmalarına pek şaşırmamak gerek.

¹ Şerh-i Usul-u Kâfi, c. 3, s.454.

² Bakara, 97.

³ Şuara, 193- 194.

⁴ Tefsir-i Ayyaşi, c. 2, s.201. Bihar, c.18, s.262, h.16.

⁵ Biharü'l-Envar, c. 11, s.56, h.56.

Peygamberlere Özel Vahiy

Kuran'a göre peygamberlere özel olan vahiy, üç kısma ayrılmaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hâkîmdir. İşte böylece sana da emrimizle Kuran'ı vahyettik.” ⁶

1- Direkt vahiy: Bu kısımda arada bir vasıta olmaksızın vahiy direkt olarak peygamberlerin kalbine gönderilmektedir. Allah Resulü (s.a.a) bu hususta şöyle buyuruyor: “Ruhu'l Kudüs benim içime üflüyor.” ⁷

2- Sesin oluşturulması: Vahiy sesli bir şekilde peygambere bildirilmekte, fakat peygamberden başka hiç kimse bu sesi duymamaktadır. Peygamber sesi duyuyor ama bu sesin sahibini görmüyor, yani bir çeşit perdenin arkasından konuşan birisinin sesinin duyulması ve onun görülmemesi gibidir. Bu yüzden Kuran, “perde arkasından konuşur” tabirini kullanmaktadır. Hz. Musa'nın tur dağında Allah'la konuşup, Ondan vahiy alması ve Hz. Resulullah'ın miraçta Allah'la konuşması bu türdendir.

3- Melek vasıtasıyla gönderilen vahiy: Bu görevi üstlenen melek Cebrail'dir, O Allah tarafından almış olduğu üstün öğretileri peygambere ulaştırmaktadır, Kuran'da şöyle buyruluyor:

“(Resulüm!) Onu Rûhu'l-emin (Cebrail) Senin kalbine indirdi.” ⁸

“Şüphesiz O (Cebrail) Kuran'ı senin kalbine indirmiştir.” ⁹

Kur'an Âyetlerine Kıyasla Hadislerin İtibarı

Soru

Kur'an âyetleriyle mukayese ettiğimizde sağlam hadislerin itibar derecesi ne ölçüdedir?

⁶ Şura, 51- 52.

⁷ el-İtkan, c. 1,s.44.

⁸ Şuara, 193- 194.

⁹ Bakara, 97.

Örneğin yüz üzerinden bir numara verecek olsak Kur'an'a nazaran hadislere ne numara verilir?

Kur'an'da açıkça beyan edilen ve beyan edilmeyen konular arasındaki fark nedir? Bu, konular arasındaki önem farkını mı gösterir?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim ve muteber hadislerin her ikisi dini kaynaklardan sayılırlar ve her ikisi de şer'i hüccettirler. Kur'an hakkında senet yönünden inceleme yapılmaz. Çünkü Kur'an'ın tümünün Allah katından indiği ve aynı şekilde Peygamber (s.a.a) tarafından bize ulaştığı üzerinde bir şüphe yoktur. Sadece Kur'an âyetleri ifade ettikleri mana bakımından incelemeye tabi tutulur.

Ancak hadislere gelince hem senet yönünden hem de ifade ettikleri anlam yönünden incelenmeleri gerekir. Yani hem bunların masum tarafından söylendiği tespit edilmeli hem de taşıdıkları mana ve ifade ettikleri maksat açıklığa kavuşturulmalıdır.

Eğer bir söz doğrudan masumdan duyulsa veya onu masumun söylediği kesin olsa bu yönden o da Kur'an gibi sağlam sayılır. Buna göre onun anlamı belirlendikten sonra o anlam üzere şer'i hüküm belirlenir ve ona amel etmek gerekir. Ancak hadisin senedi kesinleşmezse elbette bu yönden Kur'an gibi muteber ve hüccet sayılmaz. Kur'an, hadislerin sağlamlığını belirlemede bir kıtas sayılır.

Ayrıntılı Cevap

Masumlara ulaşmanın mümkün olduğu dönemin üzerinden 1200 yıla aşkın bir süre geçmektedir. Bu süre zarfında birçok sağlam hadisler kaybolmuş ve birçok hadis de uydurulmuştur. Buna göre hadislerin sağlamlığını ölçmek için elde olan en önemli kıtaslardan biri, hadisleri Kur'an'la karşılaştırmaktır. Buna göre Kur'an'la çelişen hadisler geçersiz sayılır. Bu yöntem bizzat Ehl-i Beyt imamları tarafından açıklanmıştır.¹

Müslümanlar arasında sürekli hadis konusunda aşırılık ve ihmalkârlık diyebileceğimiz iki yanlış tavır söz konusu olmuştur. İslam'ın ilk dönemle-

¹ Hürr Âmûli, *Vesailu's-Şia*, c. 11, s. 330, H. 1.

rinde “Hasbuna kitabullah (Allah’ın kitabı bize yeter)” sloganı bazı kim-seler tarafından gündeme geldi ve bu tavır sonucu hadislerin toplanması göz ardı edildi. Bunlar Kur’an varken hadise ihtiyaç olmadığını savunan, hadis hakkında bu ihmalkâr tavrın bir yansımasıydı. Diğer yandan yıllar sonra Ehl-i Sünnet’te “hadis bize yeter” fikrinin canlanması sayılacak bir yanlış akım meydana geldi. Bunlar hatta Kur’an’ın hadisle neshedilebile-ceğine inanırken hadisin Kur’an’la neshedilemeyeceğine inandılar.² Şia’da da Ahbariler Kur’an’ın zahirinin hüccet olduğunda şüphe ettiler. Bunlar Kur’an’ın zahirinde açıklanan bir konunun, hadis vasıtasıyla teyit edil-meddiği sürece anlaşılmasının bizim için imkânsız olduğunu, Kur’an’dan doğrudan yararlanmanın kendi görüşüne göre tefsir olduğunu ve haram olduğunu ileri sürdüler.

Oysa Hz. Peygamber (s.a.a) buyurmuştur:

“Ben sizin aranızda iki ağır emanet bırakıyorum. Allah’ın kitabını ve öz so-yumdan olan Ehl-i Beyt’imi. Bunlara sarıldığınız sürece sapmazsınız...”³

Yani hem Kur’an hem de masumların sözleri Müslümanlar için hü-cettir ve bu ikisi dini tanımanın kaynağı ve saadet yoludurlar. Buna göre her ikisine de sarılmak gerekir. Fakat bazı konulara Kur’an’da özet şe-kilde işaret edilmiş olması ve bunun açıklamasının Peygamber ve Ehl-i Beyt imamlarının hadislerinde yer almış olması mümkündür veya bir konunun genel anlamda açıklanmış olması ve hadislerde onun tahsis ve istisnasının beyan edilmiş olması mümkündür. İşte bu görevi, Kur’an Peygamber’e (s.a.a) vermiştir. Kur’an’da şöyle buyrulur:

“Biz Kur’an’ı sana indirdik ki sen onu insanlara açıklayasın.”⁴

Bu görev yüce Peygamber’den gelen hadisler gereğince Peygamber’den sonra Ehl-i Beyt imamlarına aittir.⁵ Onlar Kur’an’ın gerçek tefsirini suna-rak halkın din konusundaki ihtilaflarını gidermekle görevlidirler.⁶

² Ebu’l-Hasan Eş’ari, *Makaletu’l-İslamiyyin*, s. 251.

³ Muttaki Hindi, *Kenzu’l-Ummal*, c. 1, s. 44.

⁴ Nahl /44.

⁵ Hadis-i Sakaleyn ve Hadis-i Sefine gibi.

⁶ Bkz. Hadevi Tahrani, *Mehd-i Teemmulat der Usul-i Fıkh*, 1. Kitap, 6. Bölüm, s. 75-80.

Kur'an-ı Kerim ve hadislerden istifade ederken önemli olan nokta, bu iki kaynaktan yararlanmanın büyük bir uzmanlık gerektirdiğidir. Ancak böyle bir uzmanlıkla Kur'an'ın mensuh âyetleri nasihlarından, mutlak âyetleri mukayyet âyetlerinden, muhkem âyetleri müteşabihlerden ayırt edilebilir. Yine âyet veya hadiste yer alan hüküm ile ilgili genelleme yapıp yapılmayacağını tespit etmek için gerekli olan şartları belirlemek gerekir. Bunun gibi onlarca konuya vakıf olmak gerekir. Bu konular Kur'an, hadis, fıkıh ve usul-i fıkıh gibi ilimlerde ortaya konmuştur.

Ama Kur'an'da açıkça beyan edilen konuların diğer konulara oranla daha bir önemli olduğuna gelince şöyle demek gerekir: Hayır, bir konunun açıkça Kur'an'da yer alması, onun öneminin fazla olduğunu göstermede genel bir kaide sayılmaz. Elbette şunu iddia etmek mümkündür ki insanların yapmaları veya sakınmaları gereken emirler ve yasaklar ve insanların sosyal ilişkileriyle ilgili olan konular Kur'an'da genelde açıkça beyan edilmiştir. Ancak bunlardan daha önemli bazı konular var ki örneğin Allah'ın zatı, sıfatları ve fiilleri hakkındaki konular veya ahiret hayatı, cennet ve cehennemle ilgili konular veya madde ötesi, melek ve cinlerle ilgili konular önemli olmalarına rağmen bunlara üstü kapalı şekilde işaret edilmiş ve detaylarına inilmemiştir.

İmam Cafer Sâdık'tan (a.s) şöyle nakledilmiştir:

“Allah'ın kitabı dört kısımdır: İfadeler, işaretler, ince konular ve hakikatler. İfadeler halkın geneli, işaretler özel sınıflar, ince konular evliyalar ve hakikatler peygamberler içindir.”¹

Yine İmam (a.s) başka bir yerde şöyle demiştir:

“Kur'an'ın bir zahiri, bir de bâtını vardır. Zahiri hükümlerdir ve bâtını ilimlerdir. Zahirî güzel ve çekicidir ve bâtını derindir.”²

Buna göre şöyle demek gerekir. Kur'an'ın önemli ve öz konuları se-def içindeki inciler misali âyetlerin açık ifadelerinin içinde yer alan bir takım gerçeklerdir ve bunları elde etmek için daha fazla bir çaba sarfetmek gerekir.

¹ Feyz-i Kaşani, *es-Safî fî Tefsir-i Kur'an*, Mukaddime böl.

² Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 92, s. 17.

Son olarak şuna da işaret edelim: Bazen bir takım konuların üstü örtülü şekilde Kur'an'da yer alışı ve açıkça beyan edilmemiş olması bazı maslahatlardan dolayıdır. Buna örnek olarak Hz. Ali'nin (a.s) isminin Kur'an'da yer almayışını zikredebiliriz.

Kur'an Âyetlerinin Toplanması

Soru

Kur'an âyetleri niçin nüzul sırasına göre (ilk olarak Mekkî ve sonra Medenî) toplanmadı?

Kısa Cevap

Peygamber'den (s.a.a) Kur'an'ın nüzul sırasına göre toplanması gerektiğine dair bir emir bizlere ulaşmamıştır. Kur'an'ın toplanması birkaç merhalede gerçekleşmiştir. İmam Ali (a.s) Kur'an'ı, nüzul sırasına göre topladı ama sonuçta halifelerin topladığı şekliyle yayıldı. Ehlibeyt (a.s) de şimdiki Kur'an'ı tam anlamıyla teyit etmişlerdir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an'ın toplanması hakkında üç ana görüş mevcuttur:

1. Nüzul esnasında her bir sûrenin âyetleri tam olarak nazil olurdu ve bir sûre bitmeden başka bir sûre başlamazdı.
2. Her bir sûre için birkaç âyet nazil olur ve sûreler aşamalı olarak tamamlanırdı. Bu görüşe göre şöyle bir soru akla gelebilir: Acaba âyetlerin sûrelere yerleştirilmesi Peygamber'in (s.a.a) emriyle mi gerçekleşiyordu yoksa bu sahabe zamanında mı oldu?
3. Âyetlerin ve sûrelerin şu andaki tertibi, sahabe zamanında şekil almıştır.

Birinci Görüşün Tahlili:

Suyutî, *el-İtkan* kitabında Peygamber'in (s.a.a) ve Müslümanların "Bismillahirrahmanirrahim" in başlamasıyla bir önceki sûrenin bittiğini ve

yeni bir sûrenin başladığını anladıklarına dair rivayetler nakletmiştir.¹ Bu rivayet genel olarak Peygamber (s.a.a) zamanında da sûrelerin kâmil şekilde nazil olduğunu gösteriyor. Ama ulemanın ortak görüşü olan risaletin evvelinde Alâk Sûresinin sadece birkaç âyetinin nazil olduğu² ve bazen bir âyetin nazil olduğu, Peygamber'in (s.a.a) de onu münasip bir sûreye yerleştirdiği³ bilgisi bu farzın güvenilir olmadığını göstermektedir.

İkinci Görüşün Tahlili:

Birinci bölümde de belirttiğimiz gibi tarihte birçok âyet, Peygamber'in (s.a.a) emriyle çeşitli âyetlere yerleştirilmiştir. İlk olarak Ebu Bekir tarafından toplanan ve sonraları Osman zamanında ikinci defa toplanan Kur'an'da hiçbir âyetin yeri değişmemiştir ve temelde âyetlerin derlenmesine hiçbir müdahaleleri olmamıştır. Fatiha Sûresi gibi bazı sûreler her ne kadar tam olarak nazil olsa da⁴, Kur'an'daki uzun bazı sûreler, zamanla ve zahiren orantılı olarak (yani her bir sûreden bir miktar âyetin nazil olması ve zamanla sûrelerin tamamlanması) nazil olmuştur.

Bununla ilgili Merhum Tabersî şöyle diyor: "Nüzul tertibinde, sûrelerin düzeninin riayeti, her sûrenin başlangıcıyla alakalıdır. Eğer bir sûreden birkaç âyet nazil olsa, o sûre bitmeden başka bir sûre tam nazil olsa, hatta bu arada birkaç sûre daha nazil olsa ve sonra ilk sûrenin kalan âyetleri nazil olsa da tertibin geçerliliği (sûrelerin Mekkî ve Medenî olmaları) her sûrenin başlangıç âyetlerinin nüzulüne göredir."⁵

¹ İbni Abbas şöyle diyor: "Allah Resulü (s.a.a), "Bismillahirrahmanirrahim" nazil olana kadar sûrenin ne zaman biteceğini bilmiyordu." Bezzar ayrıca şunu da ekliyor: "'Bismillah" nazil olduğunda bir sûrenin bittiği ve diğer bir sûrenin başladığı belli olurdu." *el-Mizan*, c. 12, s. 186.

² Marifet, Muhammed Hadi, *Ulum-i Kurânî*, s.76, Muesseseyi et-Temhid, Kum, 1999.

³ Marifet, Muhammed Hadi, *Ulum-i Kurânî*, s.77; İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, c.1, s. 90; Tirmizî İbn Abbas'tan, o da Osman b. Affan'dan naklederek diyor ki:

"كان رسول الله صلى الله عليه وسلم مما يأتي عليه الزمان وهو تنزل عليه السور ذوات العدد- أي في أوقات متقاربة- فكان إذا نزل عليه شيء دعا بعض من يكتب الوحي فيقول ضعوا هؤلاء الآيات في السورة كذا".

⁴ *Ulum-i Kurânî*, s. 76

⁵ Tabersî, Fazıl b. Hasan, *Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Müterciman, c. 26, s. 147, Ferahanî, Tahrân, 1981; *Ulum-i Kurânî*, s. 89.

Bu duruma göre, âyetlerin farklı sûrelerde derlenmesi ve yerleştirilmesi Peygamber'in (s.a.a) emriyleydi. Ancak Osman zamanında Kur'an'ın farklı nüshaları toplandı. Herkes başkalarının Kur'an'ında olmayan kendi nüshasının doğruluğunu ispat için, o âyetleri Peygamber'den (s.a.a) duyduğuna dair iki şahit getiriyordu ve o nüshada yerine yerleştiriliyordu.⁶

Üçüncü Görüşün Tahlili:

Âyetlerin düzeni konusunda yaklaşık olarak⁷ ortak bir görüş mevcuttur. Âyetlerin düzenlenmesi Peygamber'in (s.a.a) emriyle ve kayıtlı gerçekleşen bir iştir.⁸ Ama daha önce de dediğimiz gibi her ne kadar Kur'an'ın Peygamber (s.a.a) zamanında da toplandığına dair rivayetler olsa da⁹, bazı işaretlere göre sûrelerin tertiplenmesi sahabe zamanında gerçekleşmiştir.¹⁰ Eğer bu görüşü kabul edersek –güçlü de bir görüştür– Kur'an'ın toplanması genel anlamda üç merhalede gerçekleşmiştir: Peygamber (s.a.a) zamanında, ilk ve ikinci halife döneminde ve nihayetinde üçüncü halifeye ulaşan dönemde.¹¹

Kur'an'ın Toplanması:

Kur'an Peygamber (s.a.a) zamanında, Onun emriyle bazı sahabe-ler aracılığıyla toplanmıştır. Bu toplama vahiy kelamının yazımıdır. Ebu

⁶ Tercüme-i el-Mizan, c. 12, s. 174.

⁷ Şia'nın Muhammed b. Habibullah Sebzevari Necefî gibi (*el-Cedid fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecid*, c.2, s. 420) müfessirleriyle ve gayri imami olan Şevkanî gibi (*Fethu'l-Kadir*, c.1, s. 86) müfessirler bu konuda muhalefet etmişlerdir.

⁸ Suyutî, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, c. 1, s. 71; *Ulum-i Kur'an*, s. 119.

⁹ *el-İtkan*, c. 1, s. 69; Buharî, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buharî*, c. 4, s. 1907, Dar b. Kesir, Beyrut, h.k. 1407.

¹⁰ Ali b. Süleyman el-Abid, *Cem'ul-Kur'an Hifzan ve Kitabetun*, s. 70, Birinci konu:

الأدلة على كتابة القرآن الكريم في عهد صلى الله عليه وسلم ، ما رواه البخاري ومسلم عن ابن عمر ” أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى أن يُسافر بالقرآن إلى أرض العدو “ . وفي لفظ لمسلم أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ” لا تسافروا بالقرآن ، فإني لا آمن أن يناله العدو “،بيجا،بيتا

¹¹ Mukrizî, Ahmet b. Ali, *Emtau'l-İsma'*, c. 4, s. 239, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, h.k. 1420.

Bekir zamanında perakende haldeki levhalar ve parça halindeki âyetler, levhalarda (şimdiki kitaplara benzer bir mecmua) toplandı. Sonuçta Osman zamanında bu birçok Mushaf –ki Araplar sayesinde farklı kıraatlere müptela olmuştur- tek bir Mushaf’da toplandı.¹

Hız. Ali’nin (a.s) Mushaf’ı:

Hız. Ali (a.s), Peygamber’in (s.a.a) vefatından sonra Kur’an’ı toplamakla meşgul oldu. Bu Kur’an’ın (Mushaf’ın) özelliğı, âyet ve sûrelerin nüzulüne göre dakik olarak düzenlenmesiydi.² Yani Mekkî olanlar Medenilerden önce yer alıyordu.³ Ama bu Kur’an, hilafet iddiası taşıyan bazı sahabeler tarafından kabul görmedi.⁴ Sonuçta ise son olarak üçüncü halifenin bir araya getirdiğı Kur’an, Hız. Ali (a.s) tarafından da kabul edildi.⁵

Bahsedilen konuları nazara alarak şu neticeyi alabiliriz:

1. Kur’an âyetleri tedrici nüzulüne göre bazen kâmil bir sûre şeklinde, bazen de bir sûreden birkaç âyet şeklinde nazil olmuştı.
2. Kur’an âyetleri, orantılı olarak farklı sûrelere nazil oluyordu.
3. Sahabeden bazıları Peygamber’in (s.a.a) desturu (nüzulün düzene göre değil) ve kendi derlemesiyle Kur’an’ı topluyordu.
4. Âyetlerin derlenmesi Peygamber’in (s.a.a) emriyle ve kayıtlı gerçekleşiyordu.

¹ Bkz. *Cem’ul-Kur’an Hifzan ve Kitabetun*, s. 70 (Peygamber (s.a.a) zamanında Kur’an’ın toplanmasıyla ilgili); *el-İtkan*, c.1, s. 69-70 (Ebu Bekir ve Osman’ın Kur’an’ı toplaması ve bu konuyla ilgili olan yerler.)

² Daha önce de dediğimiz gibi bazı âyetler Peygamber’in (s.a.a) emriyle kendilerine has yerlere yerleştirilmiştir.

³ *Ulum-i Kurânî*, s. 121, Muhammed b. Sa’d, *et-Tabakatu’l-Kubra*, Tercüme: Mehdi Damğani, c. 2, s. 324, Kültür ve Düşünce Yayınevi, Tahran, 1995.

⁴ *Ulum-i Kurânî*, s. 122.

⁵ Hız. Ali (a.s) hilafeti zamanında Kûfe’ye ulaştığında halk, Osman’ın yaptığı iş için serzenişte bulundu. Zira halka, Kur’an’ın tek bir nüshasını sunmuştu. Hız. Ali (a.s) sesini yükselterek susmalarını istedi ve buyurdu ki: “O her ne yaptıysa bizimle meşveret ederek ve muvafakat ederek yaptı. Ben de eğer onun yerinde olsaydım böyle yapardım ve aynı yoldan giderdim.” Bkz: A’sam b. Küfi, *el-Futuh*, Tercüme: Mustafavî Herevî, s. 997, Neşr-i İntişarat ve Amuzeş-i İnkılab-i İslami, Tahran, 1993; *Ulum-i Kurânî*, s. 122-123.

5. Bir söyleme göre sûrelerin derlenmesi, sahabe zamanında ve özellikle Osman zamanında gerçekleşti.

6. Kur'an'ın toplanması Peygamber (s.a.a) zamanında, vahyin yazımıyla olmuştur. Birinci ve ikinci halife zamanında perakende olan levhalar toplanmış ve bir mecmuada bir araya getirilmiştir. Osman zamanında birkaç yıldır süregelen farklı kıraat sorunları çözümlenmiştir.

7. İmam Ali (a.s) Kur'an'ı nüzul tertibine göre topladı ama Osman aracılığıyla toplanan Kur'an da İmam tarafından kabul gördüğü için Müslümanlar arasında vahdeti korumak için kendi topladığı Kur'an'ı kaldırdı.

Kur'an Kıraatinin Bâtınî Âdâbından Kasıt

Soru

Kur'an kıraatinin bâtinî âdâbından kasıt nedir?

Kısa Cevap

Kur'an, Hz. Resulullah'ın ebedî mucizesi ve yüce Allah'ın kelamı olması itibariyle, İslam'ın başından beri Müslümanlar arasında özel bir saygı ve değere sahiptir. Müslümanlar, Kur'an âyetlerine teveccühle ve Peygamber Efendimizin (s.a.a) tavsiye ve hadisleri doğrultusunda, bu semavi kitabın kıraatinde bile şu ana kadar eşi görülmemiş şekilde özel âdâp ve şartlara riayet etmişlerdir. Kur'an'ın bu tür bir âdâpla tilavet edilmesi, bu semavî kitabın zâhirî tilavet âdâbı diye şöhret buldu. Ama rivayetlere binaen Kur'an'ın bir zâhirî ve birçok bâtinî boyutunun olduğundan, onun kıraat âdâbı da aynı şekilde birinci merhalede bir takım zâhirî âdâp ve bir sonraki merhalede de bâtinî adap olmak üzere Kur'an bağlamındaki âdâplar iki kısma ayrıldı. Bazı Kur'an âyetlerinde ve Peygamber (s.a.a) ve İmamların rivayetlerinde bu konuya en güzel şekilde değinilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an'ın tilavet âdâbını; âdâb-ı zâhirî ve âdâb-ı manevî ya da bâtinî olarak iki kısma ayrabiliriz. Kur'an tilavetinin zâhirî âdâbında bir takım mukaddime ve şartlara riayet etmek gerekir ki kendi yerinde beyan edilmiştir.

Kur'an'ın bâtinî âdâplarına, Kur'an âyetlerine ve rivayetlere teveccüh ederek ulaşmamız mümkündür, Kur'an-ı Kerim birkaç âyette Kur'an-ı Kerim'i tilavet edenlere, Kur'an'ı tertille ve derinlemesine düşünerek okumalarını tavsiye ediyor ve şöyle buyuruyor:

“Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku.”¹

Başka bir âyet-i kerimede ise şöyle buyuruyor:

“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onu gereği gibi okurlar. İşte bunlar ona inanırlar. Onu inkâr edenlere gelince, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”²

Bu iki âyete ve hadislere teveccüh edilirse hem Kur'an-ı Kerim'in tilavetinin zâhirî âdâbını hem de bâtinî âdâbını irade ettiği görülür. Bakara Süresinin 121. âyetinin zımninde yer alan hadiste, İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Kur'an tilavetinin hakkını vererek okuyanlar, biz Ehl-i Bey'tiz.”³

Tabii olarak İmam Sâdık (a.s) burada tilavet edenlerin gerçek mis-dakını beyan etmektedir ve birçok mü'min, Kur'an'ın zâhirî ve bâtinî âdâbına riayet ederek gerçek manada Kur'anı Kerim'i tilavet edenler de-recesine ulaşabilirler. Bu nedenle **“Bu Kur'an, âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.”⁴** âyetinin beyanında İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Kur'an'ı hakkıyla tilavet etmekten kasıt, âyetleri dikkatli okumaları, hakikatlerini idrak etmeleri, hükümlerine amel etmeleri, vaatlerine ümitli olmaları, azabından korkmaları, kıssalarından ibret almaları, emirlerine boyun eğip yasaklarını kabul etmeleridir. Allah'a yemin olsun ki Kur'an'ın hakkıyla tilavet edilmesi, âyetleri ezberlemek, kelime ve harflerini birbiri ardınca okumak ya da sûreleri tilavet etmek değildir. Onlar Kur'an harflerini ve kelimelerini ezberlediler ama sınır ve anlamlarını zayi ettiler. Kur'an'ı hakkıyla tilavet etmekten kasıt, âyetleri üzerinde düşünmek ve hükümle-

¹ Müzzemmil, 4. âyet.

² Bakara, 121. âyet.

³ Kuleynî, Muhammed bin Yakup, *el-Kafi*, Tahran, Daru'l-Kitabu'l-İslamiye, c. 1, s. 215, h.ş.

1365.

⁴ Sad, 29. âyet.

rine amel etmektir. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: “*Bu Kur'an, âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.*”⁵

Bu nurani hadisi dikkate alarak Kur'an tilavetinin bâtinî âdâbı hakkında aşağıdaki konulara değinmemiz mümkündür:

1. Ne zaman vaatte bulunulan bir âyete denk gelirse, ona ulaşma ümidini taşısın ve ne zaman da bir uyarı âyetine denk gelirse ona müptela olacağından korksun. Sonuç itibariyle ne zaman cennet veya cehennem âyetine denk gelirse dursun ve Allah'tan cenneti isteyip cehennemden O'na sığınsın.⁶

İmam Ali (a.s) müminlerin özellikleri hakkında şöyle buyurmuştur:”

Geceleri ayakları üzerinde durup Kur'an âyetlerini ona has adapla, anlamını düşünerek ağır ağır (tertil üzere) okurlar. O sırada müjdeleyen bir âyet geçtiği zaman, ona gönül bağlarlar ve ona ulaşmak için sevinçten sanki sevdiği azizi gelen biri gibi o şevke gönül bağlarlar. Ama korkutucu bir âyet geçtiği zaman, can kulaklarını ona verirler. Bedenlerini bir titreme sarar. Kalpleri korku içindedir, bedenleri ise zayıf. Cehennem alevlerinin uğultusu ve ateşli zincir halkalarının birbirine çarpması adeta kulaklarında yankılanmaktadır. (rükûda) iki bûklüm olurlar, gözyaşları akar ve böylece kurtulmaları için (bu azaptan) Allah'a sığınurlar.”⁷

2. Kur'an tilavetinin bâtinî âdâbından bir diğeri; Kur'an'ı anlamak, âyetleri üzerinde tedebbür etmek, ilahi hükümleri bilmek ve amel etmektir. İmam Sâdık (a.s), İmam Ali'nin (a.s) şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

“Biliniz ki dikkatle ve tedebbürle kıraat edilmeyen Kur'an'da hayır yoktur.”⁸

3. Kur'an'ın beşeri bir kelim olmadığı ve yaratıcının azameti dikkate alınmalıdır. Nitekim kelimayı tazim etmek, mütekillimi tazim etmektir.

⁵ Mekarım Şirazi, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, Tahran, Daru'l-Kitabu'l-İslamiye, c. 1, s. 432, h.ş. 1374.

⁶ Meşhedî, Muhammed, *Kenzu'd-Dekaik ve Bahru'l-Garaib*, Tahran, Sazman-ı İntişarat-ı Vezaret-i İrşad, c. 2, s. 132, h.ş. 1368.

⁷ *Nehcü'l Belağa*, Subhi Salih, s. 304.

⁸ *el-Kafi*, c. 1, s. 36.

4. Kur'an tilavetinin bâtinî âdâbından bir diğeri de tahliye (تحليه); yani kendisini okuduğu her âyetin muhtevasına göre ayarlamaktır. Eğer enbiyaların hikâye ve kıssalarını okuyorsa onlardan ibret alsın ve eğer ilahi isim ve sıfatları kıraat ediyorsa onun mısdaqlarına dikkat etsin.¹

5. Tahliye (تحليه) de Kur'an'dan bir şeyler öğrenmek isteyenler için Kur'an kıraatı âdâplarından bir tanesidir. Kur'an'a yönelen birisi, Kur'an'ı anlamasını etkilememesi için kesinlikle kendisini önyargılardan arındırmalı ve zihnini şüphelerden temizlemelidir.²

6. Kur'an tilavetinin bâtinî âdâbından biri de özellikle kibir, riya³, haset ve tama etme gibi kötü sıfatları bertaraf etmektir. Zira paslanmış kalple Kur'an'a yönelen insanda hak kelimasının mana ve mefhumu tecelli etmez.

7. Kur'an tilavetinin manevî âdâbından en üstünü, ruhsal ve manevî temizliktir. İnsan temiz olana kadar Kur'an kendi hakikatlerini ona göstermez; çünkü şöyle buyurmuştur.

“Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir.”⁴

Şairin dediği gibi: “Önce temiz ol, sonra o pak olana nazar et.”

8. Kur'an tilavetinin bâtinî âdâbından bir diğeri; Kur'an karısının Kur'an'a sıradan bir metne bakar gibi değil, şifa veren bir nüsha unvanıyla bakması ve ondan şifa beklemesidir. Rivayetlerde Kur'an'a bu şekilde bakanların olduğunu ve ondan dertlerinin devasını talep ettiklerini görüyoruz. Yüce Allah kalplerinin şifasını Kur'an'dan alan kariler hürmetine bela ve düşmanları halktan uzaklaştırmakta ve rahmet yağmurlarını onlara nazil etmektedir.⁵

¹ Kaşifi Sebzevarî, Molla Hüseyin, *Cevahiru't-Tefsir*, Tahran, Defter-i Neşr-i Miras-ı Mektup, tarihsiz, s. 270.

² a.g.e, tasarruflu.

³ “İnne mine'n nasi men yegreu'l Kur'an'e liyugale fulanın kari'un ve minhum men yegreu'l Kur'an'e liyetlube bihi'd Dünya ve la hayere fiz zalike ve minhum men yegreu'l Kur'an'e liyented'e bihi fi salatihi ve leylihi ve neharihi.”; Hürr Âmulî, Muhammed bin Hasan, *Vesailu's Şia*, Kum Âlu'l-Beyt, c. 6, s. 182, h.k. 1409.

⁴ Vakıa, 79. âyet.

⁵ “Ve Raculun garee'l Kur'an'e fevezea devae'l Kur'an'i ala dai kalbihi feeshere bihi leyletu ve etme'e bihi neharehu, ve game bihi fi mesacidihi ve tecafta bihi an firaşihî

Kur'an'da Zikredilen Sidretu'l-Munteha

Soru

Kur'an-ı Kerim'de adı zikredilen sidretu'l-munteha ne anlama gelmektedir?

Kısa Cevap

“Sidre”, lügat bilginlerinin ekseriyetinin belirttiği üzere çok yapraklı ve çok gölgeli bir ağaca denmektedir ve “sidretu'l-munteha” tabiri, göklerin, meleklerin uçuşunun, şehid ruhlarının, peygamberlerin ilimlerinin ve insan amellerinin son zirvesinde yer alan çok yapraklı ve çok gölgeli bir ağaca işarettir. Orası, Allah'ın meleklerinin ötesine geçemediği yerdir. Cebrail de miraç yolculuğunda oraya ulaştığında durmuştur. Her ne kadar Kur'an-ı Kerim'de sidretu'l-munteha hakkında bir açıklama yapılmamışsa da İslamî hadis ve rivayetlerde çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Onların hepsi şu gerçeği beyan etmektedir: Bu tabirin bir tür teşbih olarak ifade edilmesinin nedeni, sözlerimizin bu tür büyük gerçekleri açıklayamayacak kadar dar ve kısıtlı olmasıdır. Bir hadiste İslam Peygamberinden (s.a.a) şöyle nakledilmiştir:

“Ben onun her bir yaprağı üzerinde duran ve Allah'ı tespih eden bir melek gördüm.”⁶

İmam Sâdık'tan (a.s) nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Ben sidretu'l-muntehaya vardım ve onun her bir yaprağı altında bir ümmetin gölgelendiğini gördüm!”⁷

Bu tabirler, kastedilenin asla yeryüzündeki ağaçlara benzer bir şey olmadığını göstermektedir. Bilakis bu, Hakkın rahmetinin yakınında yer alan, meleklerin yaprakları üzerinde tespih ettiği ve pak ümmetlerin gölgesinde bulunduğu görkemli gölgeliklere işarettir.⁸ Tefsiru'l-Mizan'da

febaulake yedfe'ullahu'l azizu'l Cabbaru'l Bela'e ve baulakike yudilullahu azze ve celle mine'l A'dai ve baulake yünezzelullahu azze ve celle el- gayse mine's Semai. Fevallahi lehaulai fi gurre'il Kur'ani e'azzun mine'l kibriyati ehmer.”; *el-Kafi*, c. 2, s. 627.

⁶ Tabersî, *Mecmeu'l-Beyan*, Necm, 14. âyetin tefsiri, “sidretu'l-munteha”.

⁷ *Nuru's-Sakaleyn*, c. 5, s. 155.

⁸ *Tefsir-i Numûne*, c. 22, s. 498.

sidretu'l-munteha hakkında şöyle denmektedir: Bu sidre ağacının ne tür bir ağaç olduğuyla ilgili Allah'ın kelimasında açıklayıcı bir şey bulamadık. Allah burada müphem bir şekilde ve işaret ile söz söylemeyi yeğlemiş gözükmektedir. “**Sidreyi örten örtmekte iken**” (Necm Sûresi, 16) cümlesi bu tespiti teyit etmektedir; zira burada bir örtüden söz edilmiştir. Rivayetlerde ise yedinci göğün üzerinde bulunan ve kulların amellerinin kendisine kadar yükseldiği ağaç olarak tefsir edilmiştir.¹

Kur'an'a Göre İblis ile Şeytanın Farkı

Soru

Kur'an'a göre iblis ile şeytanın farkı nedir?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim âyetlerine göre İblis çok ibadet etme neticesinde melekler arasına giren cinlerden biridir. Ama Âdem'in yaratılışından sonra Yüce Allah'ın emrine karşı gelmesi ve Âdem'e secde etmemesi nedeniyle ilahî dergâhtan kovulmuştur. Şeytan ise insanlardan yahut cinlerden veyahut hayvanlardan olan her isyancı ve asi varlığa denir. İblis'i şeytan olarak adlandırmalarının nedeni; isyan etmesi ve ilahî emre karşı çıkmasıdır. O halde şeytan, İblis ve diğerlerini kapsayan genel bir isimdir.

Ayrıntılı Cevap

Cevaba ulaşmak için şeytan ve İblis diye belirtilen iki kavramın açıklanması lazımdır.

Şeytan: Şeytan “şatan” maddesinden olup muhalefet anlamına gelmekte ve insanlardan yahut cinlerden veyahut hayvanlardan olan her isyancı ve aksi varlığa denmektedir.² Kur'an'da şeytan kelimesi üç şekilde kullanılmıştır:

¹ Tabatabâi, Seyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, tercüme: Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 19, s. 49.

² *el-Muncid fi'l-Lugat*.

1-Elif ve lam olmaksızın kullanılan tekil şeytan kipi: Bu kullanımda belirgin olmayan şeytan kastedilir ve cin ve insan şeytanlarından her ferdi kapsayabilir. Tıpkı şu âyet-i kerime gibi:

“Kim, Rahmân'ın Zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur.”³

2-Elif ve lam ile kullanılan tekil şeytan kipi: Bu kullanımda genellikle iblis manasında özel bir anlam kastedilir. Tıpkı şu âyet-i kerime gibi:

“Ey Âdemoğulları! Ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmasın.”⁴

Bazı yerlerde ise şu âyet-i kerimedeki gibi genel anlamıyla kullanılmıştır:

“Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayâsızlığı emreder.”⁵

Burada elif ve lam cins (genel) anlamında kullanılmıştır. Çünkü fakirlikle korkutmak ve şeriat karşıtı amellere davet etmek, bazen insanî şeytan tarafından da gerçekleşmektedir.

3- Şeytanlar diye çoğul kipinin kullanılması: Bu, şeytanın birçok ve değişik örnekleri olduğunun göstergesidir. Oysa şeytan kelimesi özel bir fert (İblis) için bir isim olsaydı, tekil kipiyle kullanılırdı. Ayrıca bazı âyetler şeytanlar kelimesinden sonra şu âyet-i kerimde olduğu gibi şeytanların cins farklılıklarına da işaret etmektedir:

“İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.”⁶

İblis “ıblas” kelimesinden türeyip karamsarlık ve umutsuzluğun çokluğundan kaynaklanan üzüntü ve hüznün manasındadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

³ Zuhruf, 36.

⁴ A'raf, 27.

⁵ Bakara, 268.

⁶ En'am, 112.

“Kıyametin kopacağı günde, suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşeceklerdir.”¹

İblis'i Allah'ın rahmetinden umutsuzluğa düşmesi nedeniyle bu adla adlandırmışlardır. Bu da onun Yüce Allah'ın emrine baş kaldırması sebebiyledir. Kur'an bu hususta şöyle buyuruyor:

“Hani biz meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı.”² “Allah, Ey İblis! Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoydu? Büyüklük mü tasladın, yoksa üstünlerden mi oldun? dedi. İblis, Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın dedi.”³

İşte burada Yüce Allah onun kovulmasını emretti⁴ ve onu meleklerin safından ayırdı.⁵ Elbette o baştan beri meleklerden değildi. Sadece kul-luk, itaat ve Allah'a yaklaşmasından ötürü melekler safında yer almıştı.⁶ İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmuştur:

“İblis'in adı “Hars veya Haris” idi. Allah'ın rahmetinden meysus olduğu için İblis olarak adlandırıldı.”⁷

Fütuhât-ı Mekkiye kitabının yazarı İbn Arabî, İblis adının konulması hakkında şöyle yazıyor: Şeytan olarak adlandırılan ilk kimse “Haris” idi. Sonra Allah onu İblas etti; yani onu kendi rahmetinden uzaklaştırdı ve meysus etti.⁸ Kur'an şöyle buyuruyor:

“İblis, “Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver dedi. Allah, şöyle dedi: “Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin.”⁹

¹ Rûm, 12.

² Kehf, 50.

³ Sâd, 75 ve 76.

⁴ Allah, şöyle dedi: “Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun. Şüphesiz benim lânetim hesap ve ceza gününe kadar senin üzerinedir.” (Sâd/ 77-78)

⁵ *Tefsir-i Numûne*, c. 19, s. 341.

⁶ *Tefsir-i Numûne*, c. 12, s. 462.

⁷ *Sefinetu'l-Bihar*, c. 1, s. 99.

⁸ *el-Fütuhâtü'l-Mekkiye*, İbn Arabî, c. 1, s. 134.

⁹ Sâd, 79-81.

İblis yaşayacağından emin olunca şöyle söyledi:

“Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracığım.”¹⁰

Dolayısıyla o, insanlığın iflah olmaz düşmanıdır. Yüce Allah'ın kullarına vurgulayarak verdiği tavsiye ve öğüt şudur:

“Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın.”¹¹

Elbette şeytanların İblis'in buyruklarına tabi oldukları ve onun komutası altında bulundukları hususu hatırlatılmalıdır. Kur'an-ı Kerim bu gurutpan, şeytanın (İblis) tarafında olanlar diye söz etmektedir.

“Şeytan onları hâkimiyeti altına alıp kendilerine Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, şeytanın tarafında olanlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”¹²

Neticede İblis, itaatsizlik nedeniyle Yüce Allah'ın dergâhından kovulan özel bir şeytanın ismidir. Şeytan ise cin, insan ve hatta hayvanlardan olan şeytanları kapsayan asi ve baş kaldıran varlık anlamında genel bir mefhumdur.

Kur'an'a Göre İnsan

Soru

Kur'an'a göre insan zalim ve cahil bir varlık mıdır, yoksa Allah'ın halifesi midir?

Kısa Cevap

1. Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinde insan, üstün konumu ve yaratılışı itibariyle övülmüş ve aynı şekilde birçok âyette de yerilmiş, kınanmıştır.

¹⁰ Sâd, 82 ve 83.

¹¹ Fâtır, 6.

¹² Mücadele, 19.

2. İnsanoğlu potansiyel olarak birçok özelliği ve yeteneği kendisinde bulundurmaktadır. Dolayısıyla sınırsız bir şekilde yükselebilir yahut sınırsız bir şekilde kendisini alçaltabilir.

3. İnsan iki boyutlu bir varlıktır; birincisi ruhsal ve melekuti boyut, ikincisi ise hayvanî ve nefsanî boyuttur.

4. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği, irade sahibi ve özgür olmasıdır. Her insan gideceği yolu kendisi seçer ve kendi iradesine göre yaşamını şekillendirir.

5. Allah'a inanan ve onun hidayetine sığınan kimse yeryüzünde Allah'ın halifesi olmuştur ve bu kimseyi Kur'an övmektedir. Lakin Allah'ın kendisine bahsetmiş olduğu nimetleri kötü kullanan ve kendi isteğiyle düşüşü seçen kimse de Kur'an'da yerilmiş, cahil ve zalim olarak nitelendirilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim her konuda olduğu gibi insan hakkında da bize birçok bilgi vermektedir. Çünkü insanı en güzel şekilde tanıyan, onu yaratan yüce Allah'tır. İnsan hakkındaki âyetlere baktığımız zaman bu âyetlerin insandan iki türlü bahsettiğini görmekteyiz. Bazı âyetler insanı övmekte, yüceltmekte ve değer vermektedir. Örneğin şu âyetler gibi:

“Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.”¹

“Hatırla ki Rabbin meleklerle: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.”²

“Biz emaneti göklere, yere, dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten kaçındılar. Zira sorumluluğundan korktular, ama onu insan yüklendi.”³

¹ İsra, 70.

² Bakara, 30.

³ Ahzap, 72.

İşte Kur'an'da bunun gibi insanı öven birçok âyet bulunmaktadır, fakat birçok âyette de insan yerilmiş ve kınanmıştır. Örneğin şu âyetlerde olduğu gibi:

1. Kapasitesi az bir varlıktır:

“İnsan hayır istemekten usanmaz. Fakat kendisine bir kötülük dokunursa hemen ümitsizliğe düşer, üzüлүverir.”⁴

2. Azgın bir varlıktır:

“Allah kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azarlardı.”⁵

3. O çok zalim ve aynı zamanda nankördür:

“O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!”⁶

4. İnsan zalim ve cahildir:

“Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.”⁷

5. O apaçık düşmandır:

“İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş.”⁸

6. İnsan hüsranda olandır:

“Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir.”⁹

Görüldüğü gibi Kur'an, insandan iki şekilde bahsetmektedir. Elbette hemen insanın aklına, “bu bir çelişki değil midir?” sorusu gelmektedir.

Bu soruya cevap vermek için en güzeli yine Kur'an âyetlerinden faydalanalım, zira Kur'an âyetlerinin bir kısmı diğer bir kısmının açıklayıcısı ve tefsir edicisidir. Beyyine Sûresi'nde yüce Allah şöyle buyuruyor:

⁴ Fussilet, 49-52.

⁵ Şura, 27.

⁶ İbrahim, 34.

⁷ Ahzap, 72.

⁸ Yasin, 77.

⁹ Asr, 1- 2.

“Hiç şüphesiz, kitap ehlinde ve müşriklerden küfre sapanlar, içinde sürekli kalıcılar olmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar, yaratılmışların en kötüleridir. İman edip salih amellerde bulunanlar ise; işte onlar da, yaratılmışların en hayırlıdır.”¹

Görüldüğü gibi peşpeşe gelen bu iki âyette önce insan yerilmekte ve yaratılanlar içerisinde en kötü olarak tanıtılmakta, sonra ise canlılar içinde en hayırlı olarak nitelendirilmektedir. Bu da her insanın sınırsız bir şekilde kendisini yükseltebileceğini veya alçaltılabileceğini göstermektedir. Şöyle ki; Allah’a imanı, ona itaati seçtiği takdirde durmaksızın yükselecek ve en üstün varlık olacak, lakin küfür, şirk, inat ve Allah’a isyan yolunu seçtiği takdirde ise sürekli düşüşe geçecek ve en kötü varlık olacak.

Hız. Ali (a.s) bir rivayette şöyle buyurmaktadır:

“Yüce Allah, meleklerin yaratılışında şehvetsiz olarak aklı yerleştirmiş, hayvanlarda ise akılsız şehveti yerleştirmiştir. Lakin insana akıl ile şehveti bir arada vermiştir. Kimin aklı şehvetine galip gelirse, o, meleklerden daha iyidir; kimin de şehveti aklına üstün gelirse, o, hayvanlardan daha kötüdür.”²

Âyetlerden ve Hız. Ali’nin (a.s) buyurmuş olduğu bu rivayetten açıkça insanın iki boyutlu bir varlık olduğu anlaşılmaktadır. Bir yönü melekûtî, diğer yönü ise hayvanîdir. İnsanoğlu Allah’ın ona bahşetmiş olduğu nimetleri doğru kullanarak, özgür iradesiyle doğru yolu seçecek olursa ve nefsinin esiri olmaktan kurtulursa sürekli yükselişe geçer. Öyleki meleklerden de üstün olur. Fakat hakka sırt çevirir ve nefsanî isteklerinin esiri olursa, işte o durumda da düşüşe geçer. Öyleki hayvanlardan bile daha aşağı olur.

“Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkıncıdır. İşte asıl gafiller onlardır.”³

¹ Beyyine, 6- 7.

² es-Sâfi Tefsiri, c. 3, s. 188.

³ Araf, 179.

Kur'an'a Göre Seçilmiş Kavim

Soru

Kur'an'ın bakışında seçilmiş kavmin özellikleri nedir? Kur'an iyi ve ideal bir kavmi nasıl tanıtmakta ve onun hangi özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir?

Kısa Cevap

Seçilmiş kavim ve özellikleri ile irtibatlı olarak Kur'an âyetlerinin incelenmesinden elde edilen neticeler aşağıdaki hususlardan ibarettir:

1. Kur'an-ı Kerim peygamberlerin kavimlerinden hiçbir kavmi her açıdan ideal olarak tanıtmamıştır. Aksine birçok peygamberin kavimlerini yermiş ve cezalandırmıştır.
2. Kur'an-ı Kerim sadece peygamberleri (a.s) ve Hz. Meryem'i (a.s) seçilmiş fertler "Sefve" olarak tanıtmıştır.
3. Her ne kadar Kur'an-ı Kerim birkaç yerde biz İsrailoğullarını diğerlerine üstün kıldık, diye buyurmuşsa da Kur'an'da bu kavmin yerilmesi ve cezalandırılması hakkında belirtilenlerden ve diğer delillerden anlaşıldığı kadarıyla Hak Teâlâ kendi nimetini beyan etme ve kendi fiilini övme makamında bulunmaktadır; yoksa İsrailoğullarının fiilini övmesi diye bir şey söz konusu değildir.
4. Kur'an-ı Kerim sadece peygamberlerin kavimlerinden bir grubu güzel özellikleriyle isimle anmaktadır: a) Hz. İbrahim (a.s) ve onun iman yoldaşları. b) Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.a) ve onun iman yoldaşları. c) Ashab-ı Kehf. d) Hicret edenler ve hicret eden sığınmacıların yarenleri.
5. Kur'an-ı Kerim genel sıfatlar ile bir takım gurupları güzel özellikler ile anmıştır. Hizbullah gibi.

Buna göre ancak ilahi peygamberlerin takipçisi olan ve Yüce Allah'ın buyruklarıyla amel eden bir kavim, seçilmiş olur.

Ayrıntılı Cevap

Bu soruyu yanıtlarken birkaç noktaya değinmemiz gerekmektedir:

1. Kur'an-ı Kerim'de seçilmiş, erdemli kılınmış ve üstün kılınmış gibi kavramlar zikredilmiştir.

2. Seçilmiş kavramı Kur'an'da sadece peygamberler ve ilahi evliyalar hakkında kullanılmıştır:

“Allah; Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini, İmran ailesini seçerek âlemlere üstün kılmıştır.”¹

3. Üstünlük ve erdem kavramları hakkında Kur'an literatüründe iki tür üstünlük ve erdemin olduğunu hatırlatmalıyız:

a) Tekvinî Üstünlük: Hak Teâlâ'nın diğer varlıklara vermediği bir takım nimetleri iyi ve kötü amellere bakmaksızın insana vermesidir. Nitekim Kur'an şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yaratıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”²

Bu hususta birçok Kur'an âyeti mevcuttur.

b) Ahlâkî Üstünlük ve Erdem: İyi amellerden sonra ödül ve övgü sıfatıyla verilen nimet ve üstünlüklerdir. Bazı Kur'an âyetleri bu tür üstünlüğe işaret etmiştir:

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”³

Bu ahlâkî üstünlük sakındıktan sonra muttaki ferde verilir.

4. Tekvinî üstünlük ve fazilet nimeti doğru yolda kullanılmazsa, insanın övünmesi ve kurtarılmasına neden olmamakla kalmaz onun zillet ve bahtsızlığına da sebep olur. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim bir taraftan birkaç yerde İsrailoğulları kavminin erdem ve üstünlüğünü beyan etmekte ve şöyle demektedir:

¹ Âl-i İmran, 33.

² İsra, 70.

³ Hucurât, 13.

“Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve (bir zamanlar) sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.”⁴

Öte taraftan da değişik yerlerde onları kınayıp yermektedir. Kur'an-ı Kerim'de hiçbir kavim İsrailoğulları kadar kınanmamıştır. Buzağıya tapma, ilahi kelamı tahrif etme, peygamberleri yalanlama ve öldürmeden dolayı kınanmaları gibi. Nitekim bu davranışlardan dolayı birçok cezaya çarptırılmışlardır. Yıldırım düşmesi azabı, maymuna dönüşmeleri ve kıyamete dek onlardan bir grubun azaba maruz kılınması söz konusu azaplardandır. Daha detaylı ve fazla bilgi için şu âyetlere müracaat ediniz: Bakara: 51, 55, 65, 87, 91, 92; Âl-i İmran: 21, 112 ve 118; Nisa: 153, 156 ve 157; Maide: 60; Araf: 167. Öyleyse Hak Teâlâ'nın kendi nimet, tekvinî üstünlük ve işini övme makamında olduğu söylenebilir. Yoksa İsrailoğullarının işini övmesi ve bu fazilet ve üstünlüğün onların iyi iradi davranışlarının ardından geldiğini belirtmesi diye bir şey söz konusu değildir.

5. Kur'an-ı Kerim bir takım gurupları övmüş ve methetmiştir. Bunlardan bazılarını açıklıyoruz:

5.1. Kur'an-ı Kerim'in örnek olarak belirttiği Hz. İbrahim ve onun inanç yoldaşları. Zira onlar kendi kavimlerine şöyle demişlerdir:

“Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir.”⁵

5.2. Hz. Muhammed (s.a.a) ve inanç yoldaşları. Kur'an-ı Kerim onlar hakkında şöyle buyuruyor:

“Muhammed, Allah'ın Resulüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rûkû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, kendileri sebebiyle inkârcıları

⁴ “Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve (bir zamanlar) sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.” (Bakara/47 ve 122; Araf/140.)

⁵ Mümtetine, 4.

öfkelenlendirmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaat etmiştir.”¹

5.3. Ashab-ı Kehf. Kur'an-ı Kerim onların özellikleri hakkında şöyle buyuruyor:

“Onlar Rablerine inanmış birkaç genç yığitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Ve kalplerini pekiştirdik. O vakit ayağa kalkıp dediler ki: Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; kesinlikle O'ndan başka hiçbir tanrıya tapmayız; yoksa gerçekten saçma sapan konuşmuş oluruz.”²

5.4. Peygamber (s.a.a) dönemindeki muhacir ve ensar. Kur'an onların nitelikleri hakkında şöyle buyurmaktadır:

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır.”³

5.5. Allah'ın tarafında olanlar (Hizbullah). Kur'an-ı Kerim bu grup hakkında şöyle buyuruyor: “Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy soplaları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”⁴

5.6. Allah'ın kendilerine yeryüzünde hilafet vaadi verdiği mümin ve salihler. Kur'an-ı Kerim onlar hakkında şöyle buyuruyor:

“Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka

¹ Fetih, 29.

² Kehf, 13-14.

³ Enfal, 74; Tevbe, 20.

⁴ Mücadele, 22.

egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaatle bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fâsıkların ta kendileridir.”⁵

Buna göre şu netice alınabilir: Seçilmiş kavim ilahi peygamberlerin takipçileri olan ve Allah'ın buyruklarıyla amel eden kavimdir.

Kur'an'da Semanın Manası

Soru

Kur'an şöyle buyurmaktadır: “Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Onlar ise oradaki, (Allah'ın varlığını gösteren) delillerden yüz çevirmektedirler.” (Enbiya Sûresi, 32) “Allah, gökleri görebileceğiniz direkler olmaksızın yarattı.” (Lokman Sûresi, 10) “O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır.” (Bakara Sûresi, 22) “Gök açılır ve kapı kapı olur.” (Nebe Sûresi, 19) “Gök yarıldığı zaman.” (İnfitar Sûresi, 1)

Gerçekten de gök kapısı olan, yarılan ve düşen bir tavan mıdır? Bu âyetlerin manası nedir? Âyetlerde bir çelişki gözlemlenmekte midir?

Kısa Cevap

Kur'an'da defalarca zikredilen”sema” kelimesinin kendi dilimizdeki tercümesi gök değildir. Değişik örnekleri olan yukarı taraf manasındadır. Kullanıcının işaret ettiği âyetler arasından sadece Lokman Sûresinin onuncu âyetinde çoğul olarak kullanılan “semavat” kelimesi bilinen gök manasını taşımaktadır. Kalan iki tanesinde ise yeryüzü atmosferi kastedilmektedir. Kur'an'ın yeryüzü atmosferinin bir tavan gibi başımızın yukarısında durduğunu buyurması, yeryüzü atmosferinin sağlam bir tavan gibi kalkan olduğu ve yeryüzünü gök taşlarının düşmesi karşısında koruduğu anlamına gelmektedir. Göğün açılmasının manası ise manevî gök ve insanın yaşadığı evrenin melekût ve melekler âlemiyle iletişime geçmesidir.

⁵ Nur, 55.

Yani o zamana dek insanın yaşadığı evren meleklerin âleminden ayrıydı ve şimdi bu ayrılık sona erdi. Çünkü maddî âlem kaldırılmış ve yerine bir başka âlem kurulmuştur. Bu yüzden melekler ve insanlar birbirleriyle iletişim kurmaktadır. Ayrıntılı cevap iyi incelenirse bu âyetlerin birbirleriyle bir çelişkisi olmadığı, yanı sıra bunların, bu kitabın azametini ve ilahî oluşunu gösterdiği aydınlanacaktır.

Ayrıntılı Cevap

Bu soruyu yanıtlarken Kur'an'ın "sema" kelimesinden neyi kastettiği ve ona ne gibi bir rol biçtiği öğrenilmelidir.

Kur'an'da Semanın Çeşitli Kullanılışları

"Sema" kelimesi sözlükte yukarı taraf manasındadır. Bu, genel bir mefhum olup değişik örnekleri içinde barındırmaktadır. Bundan dolayı Kur'an'da değişik yerlerde kullanılmış olduğunu gözlemlemekteyiz:

1. Bazen yerin çevresinde yer alan "yukarı taraf" anlamında kullanılmıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Görmedin mi, Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir."¹

2. Bazen yeryüzünden daha uzak bir bölgeye (bulutlar mahalline) denmiştir. Nitekim şöyle okumaktayız:

"Ve gökten bir mübarek su indirdik."²

3. Bazen yeryüzü etrafında toplanmış kümelenmeye (atmosfer) denmiştir:

"Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık."³

Allah'ın biz göğü (atmosfer) korunmuş bir tavan yaptık diye buyurması, yeryüzü atmosferinin bir tavan gibi başımızın üstünde durması ve yeryüzünü gök taşlarının düşmesi karşısında koruyacak derecede sağ-

¹ İbrahim, 24.

² Kaf, 9.

³ Enbiya, 32.

lam olması nedeniyledir. Eğer kümelenmiş bir hava kalkanı olmasaydı, gece ve gündüz devamlı bir şekilde yeryüzünün çekim alanına giren ve ona doğru çekilen bu taşların düşme tehlikesiyle yüz yüze kalacaktı. Ama bu kalkanın varlığı, taşların yeryüzü atmosferine değmesiyle yanması ve sonra da kül olmasına neden olmaktadır.

4. Bazen de “yukarı küreler” manasında kullanılmıştır⁴:

“Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi” (Ve ilk gaz ile gezenleri yarattı).⁵

5. Kur'an âyetlerinde “yedi göğün”⁶ yaratılışı ve varlığı zikredilmiştir. Yedi gök denilirken gerçek manasıyla yedi gök kastedilmiştir. Bu tabirin değişik Kur'an âyetlerinde zikredilmesi, yedi sayısının burada çokluk⁷ anlamında olmadığını ve özel bir sayıya işaret olduğunu göstermektedir. Bu âyetlerden anlaşıldığı kadarıyla gördüğümüz tüm gezegen ve yıldızlar birinci göğün parçasıdır. Ulaşamadığımız ve bugünkü bilimsel araçlarımızın kapsama alanının dışında kalan başka altı gök daha mevcuttur. Toplam yedi âlemi, yedi gök oluşturmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“En yakın göğü kandillerle süsledik.”⁸

Bu âyetlerden iyice anlaşıldığı üzere gördüğümüz ve yıldızlar dünyasını oluşturan her şey birinci göğün parçasıdır, onun ötesinde altı gök daha mevcuttur ve bizim hâlihazırda onların detayları hakkında tam bir bilgimiz yoktur.⁹ Nitekim yeni nücüm ilmi bu doğrultuda hareket etmiş ve bu görüşü desteklemiştir.¹⁰

⁴ Fussilet, 11.

⁵ Mekarim Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 164, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, 1. baskı, h.ş. 1374.

⁶ Bakara, 29; Fussilet, 12; Talak, 12; Mülk, 3; Nuh, 15.

⁷ Sayının çokluk için olmasının manası, sayının bizzat gerçek bir adeti göstermeyip sadece söz konusu şeyin çokluğunu yansıtmak için kullanılmasıdır.

⁸ Fussilet, 12.

⁹ *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 165 ve 167; Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 17, s. 369, Defter-i İntişarat-ı İslamî Camia-i Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum, Kum, 5. baskı, h.k. 1417.

¹⁰ Dünyanın Azameti: Palumar rasathanesi evrenin azametini şöyle nitelemektedir: Palumar rasathanesinin teleskopu yapılmadan önce, bizim sanılarımıza göre dünyanın genişliği beş yüz ıslık yılından fazla değildi. Ama bu teleskop dünyamızın genişliğini

Netice şudur: Kur'an'da kullanılmış “sema” ve “es-sema” kelimesinin tam manası “gök” değildir. Mana itibarıyla kastedilen yukarı taraftır. “Atmosfer”, “yeryüzünden biraz yüksek”, “bulutlar mahalli” manalarında kullanılmıştır. Bu Kur'an âyetlerinde sadece bazı yerlerde “gök” (yıldızların bulunduğu yer) manasında kullanılmıştır. Öte taraftan Kur'an on dört asır önce (nücum ilmi bugünkü geldiği noktadan çok uzakken) evrenin azametini ve görünmeyen şeyler karşısında bu görünen dünyanın ne kadar küçük olduğunu açıklamıştır. Göze görünen tüm şeylerin ve yukarıdaki göğün tüm kürelerinin birinci gök olduğunu beyan ederek, evrenin azametini tüm açıklığıyla dile getirmiştir. Soruda işaret edilmiş âyetlerin incelenmesine gelince ise şunları ifade etmek gerekir:

1. Enbiya Sûresi, 32:

﴿ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴾

“Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Onlar ise oradaki, (Allah'ın varlığını gösteren) delillerden yüz çevirmektedirler.”

Bu âyet ile ilgili bahis ve onun Kur'an'ın ilmî mucizesine ve ilmî azametine delalet ettiği konusu daha önce belirtildi.

2. Lokman Sûresi, 10:

﴿ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ﴾

“Allah, gökleri görebileceğiniz direkler olmaksızın yarattı.”

Bu âyet de söyleyeninin azametini bildirmekte ve O'nun sonsuz, zaman ve mekân ile sınırlı olmayan bir ilme sahip olduğunu belirtmektedir. Bu âyet göklerin sütunsuz olduğunu ve sütunsuz bir şekilde durduklarını

bin milyon ışık yılına çıkardı. Neticede milyonlarca yeni galaksi keşfedildi ve onlardan bazıları bizden bin milyon ışık yılı uzakta bulunmaktadır. Bin milyon ışık yılı mesafesinden sonra ise büyük, müthiş ve hiçbir şey görünmeyen karanlık bir feza göze çarpmaktadır. Orada rasathane teleskopunun fotoğraf sayfasını etkileyecek bir aydınlık geçmemektedir. Ama bu müthiş ve karanlık fezada kuşkusuz milyonlarca galaksi bulunmaktadır ve bizim tarafımızda olan dünya, o galaksilerin çekim gücüyle korunmaktadır. Göze görünen ve yüz binlerce galaksiye sahip olan bu azametli dünya, daha büyük bir dünyanın küçük ve önemsiz bir parçasından öte değildir ve henüz belirtilen ikinci dünyanın ötesinde başka bir dünyanın olmadığından emin değiliz. (Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 168 ve 169).

buyurmamaktadır. Sadece göklerin gözle görülebilecek sütunlara sahip olmadığını bildirmektedir.¹ Bu, bilimin on dört asır sonra ulaştığı yer çekimi kanunudur.² Bu, bilimin çocukluk döneminde olduğu bir dönemde, on dört asır önce Kur'an'ın işaret ettiği mucizevî bir konudur.

3. Bakara Sûresi, 22:

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً﴾

“O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır.”

Tefsir-i Numûne bu âyet hakkında latif ve güzel bir açıklamada bulunmakta ve şöyle demektedir: “Bu âyette şükretmeyi motive edebilecek Allah'ın büyük nimetlerinden bir kısmına işaret edilmiş ve “O, yeri sizin için dinlenme döşegi kıldır” diye buyurulmuştur.” Başka bir ifadeyle, sizi üzerine alan ve uzayda büyük bir hızla değişik hareketlerini sürdüren bu gezen, varlığınızda en küçük bir titremeye sebep vermeyen şey O'nun büyük nimetlerindendir. O'nun yarattığı yer çekimi gücü size hareket, istirahat, ev ve yuva yapma, bağ ve bahçe kurma ve de türlü yaşam araçlarını icat etme imkânı vermektedir. Bir başka nimet daha vardır. Hiç düşündünüz mü eğer yer çekimi olmasaydı, bir göz kırpması süresi zarfında hepimiz ve tüm evlerimiz ve de yaşam araçlarımız yer kürenin dairevî hareketi neticesinde uzaya uçar ve uzayda kaybolurduk! “Fıraş” (istirahat döşegi) çok güzel bir tabirdir. Fıraş, sükûnet, huzur ve istirahat mefhumlarını taşımakla birlikte sıcak ve yumuşak olmak ve denge haddinde bulunmak mefhumlarını da kendinde barındırır. Sonra gök nimetine değinmekte ve şöyle buyurmaktadır:

“O, sizin için, göğü de bina yapandır.” (وَالسَّمَاءَ بِنَاءً).

“Bina” kelimesi, gök sizin başınızın üzerinde bina edilmiştir mefhumunu çağrıştırmaktadır. Doğal olarak da bir tavan mesabesindedir. Bu mana daha açık şekilde Enbiya Sûresinin otuz ikinci âyetinde açıklanmıştır. Bu âyette işaret edilen “sema” kelimesi, yerin atmosferidir. Bu hususta daha önce açıklama yapılmıştı. Yani yer kürenin etrafını kaplayan ve bilgilerin teorilerine göre kalınlığı birkaç yüz kilometre olan kümelenmiş hava

¹ el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an, c. 11, s. 287.

² el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an, c. 11, s. 287.

birikimine denmektedir. Yerküreyi her taraftan saran bu katı hava kümelenmesinin temel ve hayatî rolünü düşünürsek, bu tavanın ne ölçüde sağlam ve insanları korumak için ne kadar etkili olduğunu anlarız. Etrafımızı kuşatan bir kristal tavan mesabesindeki bu özel hava kümelenmesi, güneş ışınının direk vurmasını engellemekle birlikte, metrelerce kalınlıktaki çelik bir kaleden daha sağlam ve dayanaklı olacak kadar da muhkemdir! Eğer bu tavan olmasaydı, yer daima dağınık gök taşlarının yağması tehlikesiyle karşı karşıya olurdu ve dünyadaki insanların huzuru sona ererdi. Ama bu yüzlerce kilometre kalınlığındaki basınçlı kümelenme, tüm gök taşlarını yeryüzüne düşmeden önce yakmakta ve yok etmektedir. Sadece çok az bir kısmı ondan geçebilmekte ve yeryüzü ehline bir tehlike çanı sıfatıyla bir köşeye düşmektedir ve bu az sayı asla huzuru bozamamıştır.¹

Nebe Süresinin on dokuzuncu âyetinin manası ise manevî gök ve insanın yaşadığı evrenin, melekût ve melekler âlemiyle iletişime geçmesidir. Yani o zamana dek insanın yaşadığı evren, meleklerin âleminde ayrıydı ve şimdi bu ayrılık sona erdi. Çünkü maddî âlem kaldırılmış ve yerine bir başka âlem kurulmuştur. Bu yüzden melekler ve insanlar birbirleriyle iletişim kurmaktadır.² Nitekim Kummî Tefsiri'nde de bu âyet cennetin kapıları olarak yorumlanmıştır.³ Elbette bazıları da bu âyeti ve İnfitar Süresinin ilk kısmını maddî gök olarak tefsir etmiştir.⁴

Kur'an-ı Kerim ile İstihare

Soru

Kur'an-ı Kerim ile istihare nasıl yapılmalıdır? Başka bir tabirle istihare yaparken âyetlerin mefhumunu nasıl anlamak gerekir?

Kısa Cevap

1. İstihare türlerinin en yaygın olanlarından birisi, değişik yöntemleri olan Kur'an-ı Kerim ile istiharedir.

¹ Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 118 ve 121.

² el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an, c. 20, s. 166.

³ el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an, c. 20, s. 176.

⁴ Tefsir-i Numûne, c. 26, s. 33.

Birinci Tûr: Kur'an'ı alır ve şu duayı okursunuz:

”اللَّهُمَّ إِنِّي تَفَأْتُ بِكِتَابِكَ، وَتَوَكَّلْتُ عَلَيْكَ، فَارِنِي مِنْ كِتَابِكَ مَا هُوَ مَكْتُومٌ مِنْ
سِرِّكَ الْمَكْنُونِ فِي غَيْبِكَ“

Ey Allah'ım senin kitabınla istihare yapıyor ve sana tevekkül ediyorum. O halde sen de kitabında gaybında örtülü gizli olan şeyi bana göster.

Ardından Kur'an açılır ve sağdaki ilk sayfanın birinci satırından maksat Allah'tan istenir.⁵

İkinci Tûr: Merhum Seyyid b. Tavus, *Fethu'l-Ebva*b adlı kitabında şöyle nakletmektedir: İstihare için Kur'an alınır ve ilk önce şu dua okunur:

”اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ فِي قَضَائِكَ وَقْدَرِكَ، أَنْ تَمُنَّ عَلَى أُمَّةٍ نَبِيِّكَ، بِظُهُورِ وَلِيِّكَ وَابْنِ
بِنْتِ نَبِيِّكَ، فَعَجِّلْ ذَلِكَ وَسَهِّلْهُ وَيَسِّرْهُ وَكَمِّلْهُ، وَأَخْرِجْ لِي آيَةً، أَسْتَدِلُّ بِهَا
عَلَى أَمْرِ فَأَتَّصِرَ، أَوْ نَهَى فَأَنْتَهِيَ فِي عَافِيَةٍ“

Ey Allah'ım eğer senin kaza ve kaderin velinin ve Peygamberinin evladının zuhuru ile Allah Resulü'nün ümmetine minnette bulunmaksa, o zaman onun zuhurunu çabuk ve yolunu da kolay kıl ve benim için, içinde ya yapmam gereken bir emir bulunan ya da terk etmem gereken bir sakındırma olan ve bu şekilde esenliğe ulaşacağım bir âyet getir.

Ardından hacet belirlenip Kur'an açılır, ondan yedi sayfa ileri gidilir, yedinci sayfada sol tarafta yedi satır sayılır ve yedinci satırdaki âyete bakılır.⁶

Kur'an ile istihare yapmanın başka yöntemleri de nakledilmiştir. Açıklamayı kısa tutmak amacıyla onların hepsini zikretmekten sarf-ı nazar ediyoruz.⁷

2. Âyetlerin anlamını ve mefhumunu kavrama hakkında ise şöyle söylemek gerekir: Bu konu herkes için anlaşılabilir ve kavranabilecek şeylerden değildir. Kur'an'ı anlamak çok girift olup kendi aracını ister.

⁵ Biharu'l-Envar, c. 88, s. 241, h. 1.

⁶ Fethu'l-Ebva, s. 278; Biharu'l-Envar, c. 88, s. 242, h. 4.

⁷ Allâme Meclisî'nin *Mefatihul-Gayb* kitabına müracaat ediniz.

Bu araçlar Kur'an, Kur'an ilimleri ve tefsir ile aşına olmaktadır. Bunlar da yıllarca Kur'an ile ünsiyet kuran ve Kur'an'ın dilini anlayan kimselerin elindedir. Bu nedenle, bu meselenin rahatça öğretililebilecek ve kolay bir şekilde uygulanabilecek özel bir formülü bulunmamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de Allah için Tekil ve Çoğul Zamirlerin Kullanılması

Soru

Allah Teâlâ, neden kendisi hakkında bazı âyetlerde “biz” bazılarında ise “ben” zamirlerini kullanmıştır?

Kısa Cevap

Yüce Allah birdir ve bu yüzden kendi yaptıklarından bahsederken kelime ve zamirlerin tekil olması gerekir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de kendisini defalarca bu şekilde ifade etmiştir. Ama gerek Arapça'da, gerekse başka dillerde bazen tekil zamirlerin kullanılması gereken yerlerde çoğul zamirler kullanılmaktadır. Bunun çeşitli nedenleri vardır ki bu nedenlerden bazıları şunlardır:

- 1- Muhataba kendi yüceliğini bildirmek.
- 2- Yaptığı işin önemini göstermek.
- 3- İşlerin yapılması için vasıta olan sebeplere (o sebepleri de kendisi icat etmiş olsa bile) dikkat çekmek.

Ayrıntılı Cevap

Sorunuzun cevabına geçmeden önce iki noktayı belirtmek gerekir:

- 1- Ayrıntıları kelimat ilminde açıklandığı üzere Allah'ın bir olduğu konusunda birçok delil vardır. Allah'ın bir olmasının manası şudur: Hiç kimseye ve hiç bir şeye ihtiyaç duymadan ve dayanmadan yaratmak, rızık vermek, hidayet etmek, öldürmek vs. işleri yalnız başına yapar. Kelam ilminde bunlara yaratmada tevhid, rızıkta tevhid, hidayette tevhid... denmektedir.

2- Allah'ın bir olması demek, hiç kimsenin ve hiç bir şeyin yaratma, rızık verme, hidayet vb. fiillerde hiç bir şekilde sebep olmayacakları manasına gelmez. Aksine Allah Teâlâ'nın hikmeti fiillerinin çoğunu sebepleriyle ve kendi mecrasında yapmayı gerektirmektedir.¹ Örneğin Yüce Allah direkt ve herhangi bir vasıta olmadan hastaya şifa verebilir, aç olanı doyurabilir veya sapmışları hidayet edebilir ama hikmeti gereği işlerin kendi sebepleriyle ve kendi mecrasında olmasını istemektedir. Yani açları kendi yarattığı ekmekle doyurmakta, hastalara kendi yarattığı ilaçla şifa vermektedir. Burada ekmek, doktor ve ilaç hepsi Allah'ın izniyle etki etmekte, kendine has neticeyi vermektedirler. Ekmek, doktor, ilaç, su vs. tümü varlığını daima Allah'tan almaktadır ve O'nun isteğiyle böyle etkilere sahiptirler. Öyleyse bu etkilerin Allah'ın tevhid ve birliğinin çeşitli boyut ve açılarıyla herhangi bir çelişkisi yoktur. Onlar Allah'ın şerikleri değildirler, gösterdikleri etkileri dahil her şeyleriyle O'na muhtaçtırlar.

Buraya kadar söylenenleri göz önüne aldıktan sonra asıl cevaba geçebiliriz:

Allah birdir, bu yüzden kendi fiillerinden bahsettiği zaman tekil zamirler kullanması gerekir ki,² Kur'an'da defalarca bu zamirler gelmiştir.³

Ancak Arapça ve diğer bütün dillerde bazen konuşmacı, çeşitli nedenlerden dolayı "Ben bu işi yaptım" yerine "Biz bu işi yaptık" demektedir. Bunun bazı nedenleri şöyledir:

1- Kur'an-ı Kerim, insanlarla iletişimde en iyi vasıta olarak onların kendi konuştukları dili seçmiştir. Çoğu kez erkekler için kullanılan zamir ve vasıflar erkek kadın herkesi kapsayacak bir anlamı ifade eder. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de "Siz (hepiniz) Allah'a muhtaçsınız..." âyetinde "entüm (siz)" zamiri erkekler içindir. Halbuki hitap geneldir, erkek-kadın herkesi kapsamaktadır. Akıllı olan herkes maksadın yalnızca erkekler değil bütün insanlar olduğunu anlar.

¹ "Allah, işleri sebepler olmadan yapmaktan çekinir." *el-Kâfi*, c. 1, s. 183, Babu'l-Marifeti'l-İmam ve'r-Reddi İleyhi.

² Bu durumda, Allah neden bazı yerlerde tekil zamir getirmiştir, diye sormanın bir manası yoktur. Sadece şöyle bir soru akla gelebilir: Allah neden hep tekil zamir kullanmamıştır? Konunun devamında bu sorunun cevabını aramaya çalışacağız.

³ Örneğin "Çağırın beni icabet edeyim size..." (Mûmin/60) âyetinde olduğu gibi.

Tekil ve çoğul zamirler konusunda da insanların defalarca tekil zamir yerine çoğul zamir kullandıklarını görmekteyiz. Örneğin “biz geldik, siz yoktunuz” cümlesinde “biz” ve “siz” zamirleri çoğuldur ama saygı, yüceltme ve onurlandırma amacıyla tekil yerine çoğul zamiri kullanılmıştır. Yüce Allah da kendi yüceliğini bildirmek için “biz” zamirini kullanmaktadır.¹

Demek ki, konuşmacı muhataba azametini ve yüceliğini bildirmek için “ben” yerine “biz” kelimesini kullanabilir. Yine Kur’an’dan örnek verecek olursak Fetih Sûresinde “Şüphesiz biz seni şahid... olarak gönderdik.” diye buyurmaktadır.

Bazı müfessirler diyorlar ki: Allah Teâlâ, burada kendi azametine işaret etmek için “Biz, Mekke şehrini fethettik” diye buyurmuştur. Fetih, azametın alameti olan “biz”le uyduğundan dolayı “biz” zamiri kullanılmıştır. Bu nokta “Şüphesiz biz seni şahid... olarak gönderdik.” âyetinde de vardır.²

2- Konuşmacı bazen de yaptığı işin önemini göstermek için “ben bu işi yaptım” yerine “biz bu işi yaptık” demektedir. Örneğin Allah Teâlâ: “Biz onu Kadir gecesinde indirdik”, “Biz Kevser’i sana verdik” diye buyurarak Kur’an’ın ve Kevser’in azametini ortaya koymaktadır.

3- Yüce Allah bazen bir işin yapılmasında vasıta olan sebeplere dikkat çekmek için “ben yaptım” yerine “biz” yaptık diye buyurmaktadır. Allâme Tabatabâi el-Mizan’da, Rad Sûresinin 4. âyetinin tefsirinde şöyle söylüyor: “Bu şekilde Biz bazısını bazısına üstün ettik” ifadesi şu manaya işaret edebilir: Arada, Allah’ın dışında da Onun emriyle amel eden ilahi sebepler vardır ki hepsi yine Allah Teâlâ’nın izniyle etki etmektedirler.³

Tefsir-i Numûne’de ise Yunus Sûresinin 61. âyetinin tefsirinde şöyle yazıyor: Yüce Allah her yönden bir olmasına rağmen O’nun hakkında çoğul kelime ve zamirlerin gelmesi makamının yüceliğine işarettir. Emrine her zaman hazır memurlar olduğu için hem Allah’tan, hem de emrindeki o diğer memurlardan bahsedilmektedir.⁴

¹ Daha fazla bilgi için bkz. Mekarim Şirazî, *Porseşha ve Pasuhha*, c. 3, s. 256.

² el-Mizan (Farsça tercüme), c. 18, s. 385.

³ a.g.e., c. 11, s. 401.

⁴ Tefsir-i Numûne, c. 6, s. 358; yine bkz. Misbah Yezdî, *Maarif-i Kur’an*, s. 106-114.

Bazen bir âyette üç hikmetin üçü de bulunabilir. Yani hem failin azametini, hem fiilin büyüklüğüne, hem de sebeplere dikkat çekilebilir. Bu yüzden çoğul getirilmiş olabilir. Örneğin, “Biz onu kadir gecesinde indirdik” âyetinde üç hikmet de bir aradadır.

Kur'an-ı Kerim'de Hitabın Erkeklerle Olması

Soru

Kur'an âyetlerinde niçin genelde erkeklerle özel tabirler kullanılmıştır? Örneğin “Amenu (o erkekler iman ettiler)”, “keferu (o erkekler kâfir oldular)”, “kale (o erkek dedi)”, “yalemun (o erkekler biliyorlar)”, “el-lezi ve ellezine (erkek kimse ve kimseler)” gibi.

Kısa Cevap

1- Bizim, Kur'an'ın hitap şekillerinin erkeklerle has olduğunu iddia edebilmemiz için öncelikle Kur'an'da geçen kelimelere ve hitaplara hâkim olan ruhun cinsiyete bağlı olduğunu ve erkek eksensli olduğunu ispatlamamız gerekmektedir. Oysa Kur'an'ın çeşitli âyetlerini göz önünde bulundurursak çoğu sözlerinin insan eksensli olduğunu görürüz. (Fatır/15; Nahl/97; Âl-i İmran/5) Buna göre şöyle diyebiliriz: Kur'an'ın insanlara bakışı cinsiyet ötesidir ve ister erkek olsun ister kadın sadece hidayet konusuna dikkatleri çekmiştir. (Bakara/128)

2- Arap dili, edebiyatı ve kültürünün kendine has özellikleri (Kur'an dili olması hasebiyle) şöyledir:

a) Eğer erkeklerin sayısı fazla olursa, erkeklerle özel kelimeler ve zamirler kullanılır; tathir âyetinde olduğu gibi. (Ahzab/32)

b) Kadınların hayâ ve iffetlerini korumak için hatta sözlerde bile bu konuya dikkat edilmiştir; evlilik ile ilgili âyetlerde olduğu gibi. (Nur/33)

c) Arapça edebiyat kurallarına göre durum ve sözde bulunan karine-ler vesilesiyle erkeklerle has kelimeler getirerek kadınları da o kelimenin manasına ortak etmek mümkündür ama bu konunun tersi mümkün değildir. Bu yüzden kadınlara has kelimeler kullanıldığı zaman erkekler kendilerini o sözün muhatabı kabul etmezler. (Bakara/204-206 ve İsra/31)

3- Kur'an'ın erkek edebiyatına sahip olmasının bir sebebi de erkeklere mahsus ahkâm, hak ve görevleri beyan etmesidir ve bu kadınlar hakkında inen emirlerden daha fazladır. Örneğin savaş hükümleri, evlilik ve kadınlara davranış şekli (Nisa/19), kadınları boşama hukuku.(Nisa/20-21)

4- Âyetlerde adı geçen ve söz konusu edilen birçok kimse erkektir. (Peygamberler, küfrün önderleri ve ...)

5- Âyetlerin çoğunda halk muhatap olarak alınmıştır ve kullanılan kelimeler bir cinsiyeti temsil etmezler. Örneğin Allah ve melekler hakkında erkek zamiri kullanılması, onların erkek olduğu anlamına gelmez. (İsra/36; Kısas/71; Âraf/29; Fussilet/30; Nisa/56; Talak/2)

6- Erkekler çeşitli görevlere sahip oldukları için, onlardan birçok yerde defalarca söz edilmiştir. Bu âyette erkeklere şöyle emredilmiştir:

“Kendinizi ve ailenizi cehennem ateşinden koruyun...” (Tahrim/6)

7- Bazı âyetler bazı erkeklerin başlarından geçen veya onlarla ilgili olayları anlatmaktadır. Bu münasebetle kelimeler, âyetlerin nazil olduğu erkeklere has tabirlerle kullanılmıştır. Örneğin velayet âyeti Emiru'l-Muminin Ali (a.s) hakkında nazil olmuş ve bütün kelimeler erkeklere has kullanılmıştır. (Maide/55)

8- Bazı âyetlerde, hem erkeklere, hem de kadınlara has kelimeler kullanılmıştır. (Ahzab/35; Nisa/32) Bunu da belirtmek gerek ki kadınlara has zamirleri defalarca erkeklere has zamirlerin yanında kullanmak, Kur'an edebiyatına aykırıdır. Zira bu, sözün uzamasına sebep olmakta ve Kur'an'ın fesahat ve belagatine uymamaktadır.

Sonuç olarak vahye göre üstünlük ölçüsü “takvadır” kadın veya erkek cinsiyeti değil.

Ayrıntılı Cevap

1- Bizim, Kur'an'da geçen her sözün ve yazının “erkek eksenli” olduğunu iddia edebilmemiz için, âyetlere hâkim olan genel ruhun cinsiyet üzere kurulmuş ve onun bir göstergesi olması gerekmektedir. Bu durumda sözü beyan eden kimse için önemli olan tek şey erkek ve kadın cinsinin üstünlükleri, faziletleridir. Oysa âyetlerin içeriğini ve hedeflerini

incelediğimizde, Kur'an'ın cinsiyet ötesi olduğunu ve bir cinsiyeti söz konusu ettiğinde de bunun ayrı bir hikmet ve sebepten dolayı olduğunu görmekteyiz. Bunun örneklerini aşağıda getirilen âyetlerde açıkça görmekteyiz:

“Ey insanlar! Allah’a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye lâyık olan ancak O’dur.”¹

“Erkek olsun, kadın olsun, bir mümin olarak kim Salih bir amelde bulunursa, hiç şüphesiz onu güzel bir hayatla yaşatırız ve onların karşılığını, yaptıklarının en güzeliyle muhakkak veririz.”²

“İman edip makbul ve güzel işler yapanların ise mükâfatlarını tam tamına ödeyecektir. Allah zalimleri sevmez.”³

“Biz şüphesiz insanı en güzel bir biçimde yarattık.”⁴

2- Enbiyanın, semavî kitapların ve Kur'an-ı Kerim'in asıl hedefi, insanları gelişime ve gereken olgunluğa ulaştırmaktır; bu yüzden herhangi bir cinsiyeti öne çıkarmaktan uzak durmuştur. Hidayet ve afet ışığında “insan” dikkate alınmıştır. Diğer bir tabirle insanın karşısında “şeytan” adında tehlikeli bir varlık bulunmaktadır ve şeytan Âdem’e secde olayında kibirli ruhunu açığa vurmuş ve altı bin yıllık Allah’a ibadet geçmişini yok etmiştir, böyle bir kin ve nefretle bizlere nasıl davranabilir? Şeytan bizlerden ne can ister, ne de toprak; şeytan bizlerden imanımızı almak ve hay-siyetimizi ortadan kaldırmak istemektedir.⁵ İşte bu yüzden Kur'an'ın çabası gafleti ortadan kaldırmaktır, ister kadın olsun ister erkek.⁶

Kur'an Hitaplarının Erkeklerle Olmasının Nedenleri

1- Dil farkı, Arap örf ve edebiyat kültürü: Kur'an'da çeşitli âyetler Kur'an'ın Arapça olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden bütün kelimelerini Arapça dil kuralları ve Arap kültürü gölgesinde tefsir etmeliyiz.

¹ Fatur, 15.

² Nahl, 97.

³ Âl-i İmran, 58.

⁴ Tin, 4.

⁵ Cevad Âmulî, *Tavsiyeha Porseşha*, Mearif Yayınları, s. 22.

⁶ Bkz. Bakara, 128.

Bu konu dikkate alınmazsa “Kur’an’ın örfsel inceliklerini” anlamaktan mahrum oluruz.¹ Arap dili ve kültürünün bazı özellikleri şunlardır:

a) Bir toplulukta erkeklerin sayısı kadınlardan çok olursa onlara hitap ederken çoğunluk dikkate alınır ve onlara ait zamirler kullanılır. Peygamber efendimizin ailesini günahlardan arınmış olarak tanıtan Tathir âyetinde olduğu gibi; Kadınlardan Hz. Fatıma (s.a) ve erkeklerden dört kişiyi (Peygamber, Ali, Hasan, Hüseyin) kapsadığı için erkeklere has zamirler ve kelimeler kullanılmıştır. Bunun sebebi de erkeklerin çoğunlukta olmasıdır: **“Ve yutahhirakum”**²

b) Asil ve köklü medeniyetlerde şiddetli namus duygusu sebebiyle ve hayâ ile iffetin korunması için kadınlar sözlerde bile perde arkasında tutulmuştur. Bu durum bazı erkeklerin namahremi yanında eşlerine hitap ederken, “Ailem / Hüseyin’in annesi/ Onlar” gibi dolaylı kelimeler kullanmalarına sebep olmuştur. Bu düşünce tarzı Kur’an tarafından da dikkate alınmıştır. Kur’an, hayâ ve iffetin korunması ve kadınların örtülü kalması için direk isimlerini söylemekten ve anmaktan kaçınmıştır. Özellikle Arap kültürü ve Kur’an edebiyatının iffet ve hayâ üzere kurulu olması bunların yöntem olarak birbirlerine uyumunu göstermektedir. Örneğin evliliği genç erkek ve kadının ortak arzusu olarak kabul ederse; Kur’an, maddi sorunlardan dolayı evlenemeyen kimselere nasihat edeceği zaman, sözde genç erkeklere hitap ederek şöyle buyurmaktadır:

“Nikâh imkânı bulunmayan(erkekler),Allah onları kendi fazlından zenginleştirinceye kadar iffetle davransınlar...”³

Oysa nice genç bayan da maddi sebeplerden dolayı evlenememekte-dirler ama burada erkeklere has zamirler kullanılmıştır ve bunun sebebi de kadınların iffet ve şahsiyetlerinin korunmasıdır.

c) Erkeklerin kendi cinsiyeti üzerine olan taassupları özellikle o zamanki şartlarda öyle şiddetliydi ki kadın ve erkeklerin aynı anda bulunduğu bir toplulukta kadınlara has zamirler kullanıldığı zaman, erkekler kendilerini o sözün muhatabı saymamaktaydılar ama erkeklere has tabirler kullanıldığı zaman kadınları da kapsamaktaydı ve kadınlar kendilerini

¹ Bkz. Yusuf, 2; Fussilet, 3; Zümer, 28; Şuara, 193-195

² Ahzab, 33.

³ Nur, 33.

o sözün muhatabı kabul etmekteydiler. Örneğin Kur'an'da, dünya sevgisine ve maddiyata gömülmüş kimselerden söz edildiği zaman erkekler konu edilir kadınlar konu edilmez. Oysa dünya sevgisi her ikisinde de bulunmaktadır. Hatta belki de bazı kadınlarda daha fazladır ama eğer kadınlara has tabirler kullanılsaydı artık erkekler kendilerini onca azarlamadan uzak kabul edeceklerdi. Nitekim Bakara Sûresinin 204-206. âyetlerinde şöyle buyurulmaktadır:

“Dünya hayatına dair konuşması seni şaşırtan ve kalbinde olana Allah'ı şahit tutan insanlar vardır. Hâlbuki o düşmanların en azılısıdır. Ona Allah'tan sakın denince işlediği günah sebebiyle gurura kapılır. Artık ona cehennem yeter. O pek de kötü bir yataktır.”

Yahut fakirlikten dolayı kendi çocuklarını düşürmenin çirkinliğini göstermek için erkekler muhatap alınır.⁴

2- Erkeklerle has hükümlerde kadınları da kapsamaması için sadece erkekleri kapsayan tabirlerin kullanılması gerekmektedir. Örneğin erkeklerin eşlerine karşı görevlerinin neler olduğu⁵, erkeklerin kadınları boşama konusundaki hükümleri⁶, erkeklerle farz olan savaş hükümleri.⁷

3- Birçok âyette söz konusu olan kimse erkeklerdir.⁸ Elbette kadınların rolünü beyan etmek için onlara has tabirler kullanılmaktadır. Örneğin Hz. Meryem (s.a) ile ilgili âyetlerde olduğu gibi.⁹ Âyetlerin birçoğu peygamberler hakkındadır ve onlar da erkektirler. Bunlardan bazıları Necm/3-4; Saff/6; İsrâ/101; Sebe/10. Yine aynı şekilde küfrün başını çekenler de erkektir: Firavun, Nemrut, Ashab-ı Fil gibileri. Veya âyetlerin nazil olduğu kimselerin erkek olmalarından dolayı erkeklerle has tabirler kullanılmıştır. Örneğin Velayet âyeti, Emiru'l-Muminin Ali'nin (a.s) yüzüğünü fakire bağışlaması hakkında nazil olmuştur.

“Sizin dostunuz, sahibiniz, ancak Allah'tır ve Peygamberidir ve inanlar, namaz kılanlar ve rükû ederken zekât verenlerdir.”¹⁰

⁴ İsrâ, 31.

⁵ Nisa, 19.

⁶ Nisa, 20-21.

⁷ Tevbe, 122.

⁸ Neml, 40.

⁹ Tahrim, 10.

¹⁰ Maide, 55.

4- Birçok âyette tabirler ister erkeklere has, ister kadınlara has olsun bütün halka hitap ettiği için cinsiyet söz konusu değildir. Örneğin Kur'an-ı Kerim, insanları ister kadın olsun, ister erkek, gözü kapalı ve araştırmadan doğru olup olmadığını bilmedikleri kimseleri ve inançları kabul etmekten sakındırmıştır.

“Bilmediğin şeyin peşine düşme! Çünkü kulak, göz, kalb gibi azaların hepsi de sorguya çekilecektir.”¹

Yine insanları, Allah'ın yarattıkları üzerinde düşünmeye davet eden âyetlerde², insanların Allah'a ulaşmaları için doğru inanç üzere olmaları gerektiğini belirten ve doğru vesileler seçmelerini tavsiye eden âyetlerde aynı özelliği görmekteyiz.³ Aynı şekilde cehenneme gidecek kimselere verilecek azaplardan söz edildiği zaman kadın ve erkek ayrımı yapılmamıştır.⁴

Sonuç olarak ölüm, amellerden hesaba çekilme, melekler, nimetler, cennet ehli, cehennem ehli gibi konulardan bahsedilirken hiçbir cinsiyet sınırı yoktur. Diğer bir söylemle tabirler ve zamirler kadına veya erkeğe has olma özelliklerini kaybetmiş ve her iki cinsiyeti de kapsamıştır. (Halk kelimesinde kullandığımız gibi) Bu konuya uygun âyetlere örnekler: İnfitar/10-12; En'am/61; Secde/11; Zümer/42; Nahl/50; Âl-i İmran/133; Talak/2.

5- Erkekler genelde ailede, toplumda, ekonomide, yönetimde önemli sorumluluk sahibidirler, bu yüzden onlara hitap olunmuştur. Örneğin:

“(Ey iman eden erkekler)kendinizi ve yakınlarınızı yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”⁵

Şöyle bir soru akla gelebilir: Eğer cinsiyet söz konusu değilse ve bu emirler genelse niçin erkeklerden söz edilen yerlerde kadınlar da erkeklerin yanında anılmamıştır? Bu soruya altıncı kısımda cevap verilecektir.

6- Erkekler için kullanılan zamirlerin kadınları da kapsadığı yerlerde, kadınlar için ayrıca zamir kullanılması sözün uzamasına ve Kur'an'ın

¹ İsra, 36.

² Kasas, 71; Araf, 29.

³ Maide, 35; Âl-i İmran, 85; Fussilet, 30.

⁴ Nisa, 56.

⁵ Tahrim, 6.

fesahat ve belagat boyutuna zarar vermesine neden olur. Şöyle ki Kur'an'ın çeşitli âyetlerinde erkeklerle beraber kadınlardan da söz edilmiş, adları anılmıştır. Örneğin:

“Hiç şüphesiz, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin olan erkekler ve mümin olan kadınlar, gönülden Allah’a itaat eden erkekler ve gönülden Allah’a itaat eden kadınlar, sadık olan erkekler ve sadık olan kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, saygıyla Allah’tan korkan erkekler ve saygıyla Allah’tan korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar ve ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça zikreden erkekler ve Allah’ı çokça zikreden kadınlar var ya işte bunlar için Allah, bir bağışlanma ve büyük bir ecir hazırlamıştır.”⁶

“Erkeklerle, kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır...”⁷

“Erkekler yaptıkları amellerinin sonucuna ulaşırlar ve kadınlar da amellerinin karşılığını alırlar.”

Eğer Kur'an bu tür tekrarlarla (“kadınlar ve erkekler”, “erkekler ve kadınlar” veya “mümin erkekler ve mümin kadınlar”) dolsaydı, Kur'an'ın güzel beyanına ve söz düzenine ciddi zararlar gelir ve sözün uzamasına neden olurdu. Bu ise düşmanlar tarafından Kur'an'ın aleyhine kullanılan bir koz haline gelirdi.

Son olarak şuna değinmeliyiz; eğer bazı kimseler Kur'an'da kadınların defalarca anılmasını, onların makamını yüceltmek ve saygı olarak algılıyor ve bu miktarda anılmamasını saygısızlık ve hakaret olarak değerlendiriyorlarsa öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Kur'an'ın kadınlar hakkındaki görüşünü, onların şahsiyetini ve makamını anlatan, bununla beraber aile ve toplum içerisinde olgu teşkil eden konumunu belirten âyetlerde aramak gerekir. Bu âyetlere örnekler: Rum/21; Bakara/228; Âl-i İmran/36; Tahrim/10-11; Hucurat/13; Bakara/187. Şunu da unutmamak

⁶ Ahzab, 35.

⁷ Nisa, 32.

gerekir ki Kur'an'da üstünlük ölçüsü kadın yahut erkek olmak değildir, Allah katında üstünlük ölçüsü yalnız takvadır.

Kur'an'ın Âyetler Halinde Nazil Olması

Soru

Kur'an'ın âyetler halinde olmasının hikmeti nedir? Kaç tane sûre Hz. Resulullah'a (s.a.a) bir defada nazil olmuştur?

Kısa Cevap

Kur'an'ın defî (bir defada) ve tedricî (âyet âyet ve sûre sûre) olmak üzere iki çeşit nüzulu vardır. Tedricî nüzul için öne sürülen deliller şunlardır:

1-Peygamber'in kalbini sağlamlaştırmak.

2-Peygamber'in (s.a.a) ve Müslümanların teselli bulmasını ve ayaklarının sabit olmasını sağlamak.

3-İnsanların rahatlıkla düşünmelerine, ezberleyebilmelerine, Kur'an ilmini amele yansıtabilmelerine ve acele etmeden yavaş yavaş okunmasına imkân vermek.

Kur'an-ı Kerim'de çeşitli konular olduğundan, onların tasnif edilmesi, birbirleriyle uyum halinde olan bu konuların bir bütünlük içinde olması ve diğer konulardan ayrılması gerekir. Bu yüzden Kur'an âyet ve sûrelerden oluşmuştur.

Hatırlatmak gerekir ki, her âyetin sınırı, başlangıcı ve sonu Peygamberimizin (s.a.a) kendisi tarafından belirlendiğinden onları taabbüden kabul etmek gerekir. Kur'an'ın bir defada nazil olan bazı sûrelerinin isimleri ayrıntılı cevap bölümünde verilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim'in 23 yılda tedricî (aşamalı) olarak Resulullah'a (s.a.a) nazil olduğunda şüphe yoktur. Ancak bir yandan da Kur'an'ın kendisi

“Kur'an Ramazan ayında ve bir gecede nazil oldu.”¹ diye buyurmaktadır. Bu âyet açıkça Kur'an'ın Ramazan ayında nazil olduğunu gösteriyor. Yine “Biz onu Kadir gecesinde indirdik”² ve “Biz onu mübarek gecede indirdik”³ âyetleri de Kur'an'ın bir gecede nazil olduğunu göstermektedir. Her üç âyeti birbiriyle mukayese ettiğimizde o gecenin Ramazan ayında olduğunu göreceğiz.

Hadisler Kur'an'ın nüzulunun iki şekilde olduğuna tanıklık etmektedir.

Hafz b. Gıyas şöyle rivayet eder:

İmam Sâdık'a (a.s) “Allah “Ramazan öyle bir aydır ki onda Kur'an nazil olmuştur” diye buyuruyor. Oysa Kur'an baştan sona 23 yılda nazil olmuştur” diye arzettiğinde şöyle buyurdu: “Kur'an'ın tümü Ramazan ayında Beytu'l-Mamur'a nazil oldu, sonra da (oradan) 23 yılda nazil oldu.”⁴

Ehl-i Sünnet kaynaklarında “Beytu'l-Mamur” yerine “Beytu'l-İzze” şeklinde gelmiştir.

Sâfi, tefsirinin dokuzuncu mukaddimesinde Beytu'l-Mamur'u “Peygamberimizin kalbi” diye tevil ediyor ve şöyle diyor: “Sanki bundan kasıt Peygamberin kalbine nazil olmasıdır. Zira Yüce Allah buyuruyor ki:

“Ruhu'l-Emin onu senin kalbine nazil etti.”

İşte bundan sonra 20 yılda tedricen kalbinden diline nazil oldu. Ceb-rail geldiği zaman vahyî lafızlarıyla okuyordu.“

Kur'an'ın Tedricî Nüzulünün Nedeni

Peygamberimizin döneminde ne zaman bir olay olsa veya Müslümanlar ne zaman bir sorunla karşılaşsalar yahut çeşitli sorular sorulsa bunlara karşılık cevap olarak bir takım âyetler ya da bir sûre nazil olurdu. Bu münasebetler ya da gerçekleşen olaylara ıstılahta “Nüzul Sebebi” veya

¹ Bakara, 185: “Ramazan öyle bir aydır ki onda Kur'an nazil olmuştur.”

² Kadir, 1.

³ Duhan, 3.

⁴ Sâfi tefsiri, 9. Mukaddime (el-Kâfi'den naklen)

“Şa’n-ı Nüzul” denmektedir. Bir çok âyeti tam olarak anlayabilmek için onların nüzul sebebini bilmek gerekir.

Bu yüzden Kur’an, hicretten önce ve sonra olmak üzere 23 yılda çeşitli münasebetler ve ortaya çıkan olaylar neticesinde tedricî olarak nazil olmuştur. Bazen âyet âyet, bazen de sûreler halinde gerçekleşen bu nüzul, Peygamberimizin (s.a.a) ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Sonra bütün âyetler biraraya getirilerek Kur’an adı altında bir kitap halinde toplandı.

Nüzulün bu şekilde olması, Kur’an’ı diğer semavî kitaplardan ayıran özellik olmuştur. Zira Hz. İbrahim’in (a.s) sahifeleri ve Hz. Musa’nın (a.s) levhaları bir defada nazil oldu. Kur’an’ın tedricî nüzulü müşriklerin eleştirisine neden olmuştu. Kur’an bu konuda şöyle buyuruyor:

“Kafir olanlar dediler ki: Ona Kur’an, birden ve toplu olarak indirilseydi ya.”

Bu eleştiriye ise şu cevabı veriyor:

“Biz, onu, gönlüne iyice yerleştirmen için böyle indirdik ve onu âyet âyet ayırdık, birbiri ardınca indirdik.”¹

Bir başka yerde şöyle buyuruyor:

“Bir Kur’an’dır ki onu insanlara dura dura, yavaş yavaş okuman için âyet âyet, sûre sûre ayırdık ve onu azar azar indirdik.”²

Allâme Tabatabâî (r.a) bu âyeti tefsir ederken bazı önemli noktalara işaret ederek şöyle söylüyor: “Âyetin sadece anlatım biçimini göz önüne alırsak Kur’an’ın bütün maarifini içerdiğini göreceğiz. Bu maarif Allah katında lafız ve ibare şeklinde idi ve tedricî nüzulün dışında insan onları anlayamazdı. Bu âlemin özelliği tedricî olduğundan insanların onu anlayıp ezberleyebilmeleri için tedricî olarak nazil oldu. Buna göre söz konusu âyet-i kerime “Biz, düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur’an yaptık. O, katımızda bulunan ana kitaptadır. Yücedir, hikmetlidir.”³ âyetinin manasını içermekte ve onun manasını beyan etme makamındadır.

¹ Furkan, 32.

² İsra, 106.

³ Zuhruf, 3-4.

Tedricî nüzul ve Kur'an'ın bölüm bölüm olmasının hikmeti ilim ve amelde Kur'an'a yakın olmak ve kavranabilmesi için insanların kabiliyetlerinin gelişmesini sağlamaktır. Kur'an'ın sûre sûre ve âyet âyet nazil olması insanların onun temel maarif ve itikatları, ayrıntılı ve amelî ahkâmı kavrama seviyesine gelmeleri ve insan için faydalı olan şeyleri göz önünde bulundurmaları içindir. O faydalar da şunlardır: Kur'an'ın ilmiyle amelin Kur'an'a yakın olması, insan doğasının maarif ve ahkâmı almakta zarar görmemesi, bir defada nazil olduğu için Yahudilerin kabul etmekten sakındığı ve bundan dolayı Allah'ın dağı başlarının üstüne getirerek kabul ettikleri Tevrat'ın akıbetine uğramaması için maarifini tek tek anlamalarından dolayıdır.⁴

Yine Kur'an'ın kendisinden onun tedricî nüzulunun hikmeti hakkında şöyle bir istinbat yapılmaktadır: Resul-ü Ekrem (s.a.a) ve Müslümanların her zaman Allah'ın inayetine nail olduklarını bilmeleri ve Allah'la olan irtibatlarının güçlü olduğunu hissetmeleri içindir. Vahyin devam etmesi ve âyetlerin nazil olması onların teselli bulmasına ve ayaklarının sabit kalmasına neden olmaktadır.⁵

Çeşitli zaman ve münasebetlerden sonra nazil olan âyetler, sûreler halinde toplandı ve bir kitap haline getirildi. Her sûrenin âyetleri tevkifi (belirlenmiş ve değişmez) olup, en küçük sûreden (üç âyetlik Kevser) en büyük sûreye (286 âyetlik Bakara) kadar hepsi Peygamberimizin (s.a.a) emriyle düzenlenmiş, o günden bugüne kadar da herhangi bir değişiklik olmadan günümüze kadar gelmiştir. Bunda Kur'an'ın mucizesine ve âyetlerin uygunluğuna dair bir sır vardır.⁶

Sûrelerinin çeşitli âyetlerden oluşması konusunda da diyoruz ki: “Her sûrenin âyetlerinin sıralaması, düzenlenmesi ve sayısı Resulullah (s.a.a) hayattayken ve Onun (s.a.a) emriyle yapılmış olup tevkifidir, taabbüden kabul etmek ve her sûredeki sıralamaya göre tilavet etmek gerekir. Her sûre *Bismillahirrahmanirrahim*'in gelmesiyle başlamakta ve âyetler nüzul

⁴ Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizan* (Farsça tercümesinden), c. 13, s. 305-306.

⁵ Muhammed Hadi Marifet, *Ulum-i Kur'anî* (Müessese-i Ferhengi-i Temhid, Kum, h.ş. 1380), s. 60-61.

⁶ *Ulum-i Kur'anî*, s. 111.

sırasına göre yerleştirilmekteydi; başka bir *Bismillah* nazil olunca yeni bir sûre başlamış oluyordu. Âyetlerin doğal düzeni böyleydi. Bazen de Resulullah (s.a.a) bir âyeti, Cebrail'in işaretiyle doğal düzeninin aksine başka bir sûreye yerleştirirdi. Örneğin “Sakının o günden ki dönüp Allah’a ulaşacaksınız, sonra da herkese kazancının karşılığı verilecek ve onlara zulmedilmeyecek.”¹ âyeti rivayete göre son nazil olan âyetlerdendi ama Resulullah (s.a.a) onun Bakara Sûresinin 281. âyeti olan faiz âyetleriyle borç âyetlerinin arasına konmasını emretmiştir.

Binaenaleyh âyetlerin sûrelere yerleştirilmesi ister doğal düzen üzere, ister destura göre olsun tevkifidir ve Resul-ü Ekrem’in (s.a.a) nezaret ve emriyle olmuştur. Bu yüzden ona uymak gerekir. Nerede konu bitiyorsa âyet de bitecek diye bir şey yoktur. Bazen konunun ortasında âyet bitmekte, bir sonraki âyette devam etmektedir. Demek ki âyetlerin uzunluk ve kısalıkları onların konularına bağlı değildir, sadece tevkifi bir iştir. Geçmiştekilerin, âyetlerin sayısı konusunda görüş ayrılıklarına düşmelerinin nedeni şudur: Resul-ü Ekrem (s.a.a) muhtemelen âyetin bir yerinde durmuş ve tilavete devam etmemiştir. Bu yüzden âyetin bittiği zannedilmiştir. Bir başka tilavette de onu durmadan okumuş olabilir.²

Hz. Resulullah’a (s.a.a) bir defada nazil olan sûreler şunlardır: Duha, Fatiha, İhlas, Kevser, Tebbet, Beyyine, Nasr, Nas, Felak, Mürselat, Maide, En’am, Tevbe, Saf, Âdiyat, Kafirun.³

Kur’an’ın Diğer Din Mensuplarına Yaklaşımı

Soru

Kur’an’ın diğer din mensuplarına karşı barışçıl yaklaşım konusundaki görüşü nedir?

Kısa Cevap

“Dinlerarası barış ve huzura dayalı yaşam“ olgusu, İslam’ın temel inançlarından biridir ve Kur’an-ı Kerim’in bir çok âyetinde çeşitli şekillerde

¹ Bakara, 281.

² *Ulum-i Kur’anî*, s. 117.

³ Mustafa Esrar, *Danestenihay-ı Kur’an*, s. 28; Sâdık Hasanzade, *Kilid-i Kur’an*, s. 134.

buna açıkça vurgu yapılmıştır. Kur'an, bazı dinlerde görülen ve inanç farklılıklarından kaynaklanan din savaşlarını -Haçlı seferleri gibi- anlamsız bulmaktadır. Kin gütmek ve başka dinlerin mensuplarına karşı düşmanlık beslemek yasaktır. Başkalarına karşı ihanet dolu bir yöntem kullanmak dinî bir yöntem değildir.

Kur'an-ı Kerim'in barış içinde beraberce yaşamak için bir takım önerileri var ki onlardan bazıları şunlardır:

- 1- İnanç ve düşünce özgürlüğü.
- 2- Ortak noktalara yönelmek.
- 3- Irkçılığı reddetmek.
- 4- Barışa dayalı diyalog kurmak.
- 5- Barış önerilerine açık olmak.
- 6- Azınlıkların haklarına saygılı olmak.
- 7- Peygamberleri ve semavî kitapları resmîyetle tanımak.
- 8- Küresel barış.
- 9- Diğer dinlerin üstünlük taslamalarına izin vermemek.
- 10- Uluslararası konularda işbirliği yapmak.

Ayrıntılı Cevap

Dinlerarası barış ve huzura dayalı yaşam olgusu, İslam'ın temel inançlarından biridir ve Kur'an-ı Kerim'in bir çok âyetinde çeşitli şekillerde buna açıkça vurgu yapılmıştır. Oysa 1400 sene evvel dinlerarası barış ve huzura dayalı yaşam denen şey insanlık için tamamen yabancı bir şeydi.

Kur'an, bazı dinlerde görülen ve inanç farklılıklarından kaynaklanan din savaşlarını anlamsız bulmaktadır. Kin gütmek ve diğer dinlerin mensuplarına karşı düşmanlık beslemek yasaktır. Başkalarına karşı ihanet dolu bir yöntem kullanmak dinî bir yöntem değildir.

Kur'an, bazı Yahudi ve Hristiyanların birbirleriyle alay edip tekfir ettiklerini, birbirlerinin haklarını ayaklar altına aldıklarını, her zaman savaş körüklediklerini belirterek şöyle buyuruyor:

“Yahudiler, Hristiyanlara, hiçbir şeye dayanmıyorlar, dediler. Hristiyanlar da, Yahudiler hiçbir şeye dayanmıyorlar dediler. Halbuki hepsi de kitap okurlar. Bilgisi olmayanlar da tıpkı onların dediklerini dedi. Allah, aykırılığa düştükleri şey yüzünden, kıyamet gününde aralarını bulur, gerçek hükmü verir elbet.”¹

Kur'an-ı Kerim'in barışçıl bir ortamda yaşamak için öngördüğü bir takım önerilerin önemlileri şunlardır:

1- İnanç ve Düşünce Özgürlüğü

Kur'an'ın bazı âyetlerinde düşünce özgürlüğü ilkesine verilen önem görülmektedir. Yani esasen kalbî inançlar ve vicdanî meselelerde ikrah ve icbarın yeri yoktur:

“Dinde zorlama (ve baskı) yoktur. Şüphesiz, doğruluk (rüşd) sapıklıktan apaçık ayrılmıştır.”²

“Rabbin dileyseydi yeryüzünde bulunanların hepsi de inanırdı. Artık inansınlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?”³

İnanmayanlar iman getirsinler ya da getirmesinler Peygamber (s.a.a) tebliğ etmekle görevliydi:

“Ve de ki: Kur'an Rabbinizden hak ve gerçek olarak inmiştir, artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin.”⁴

“Allah dileyseydi şirk koşmazlardı ve biz, seni onların üstüne bir bekçi dikmedik, onları korumaya, işlerini görüp kendilerini gözetmeye me-mur da değilsin.”⁵

Allah'a ve İslam'ın temellerine iman etmek hiçbir zaman zorlamayla olmaz, aksine onun düşünce ve ruha nüfuz etme yolu mantık ve delildir. Önemli olan insanların anlayabilmesi, kendi iradeleriyle kabul etmeleri için ilahi gerçekleri ve emirleri anlatmaktır.

¹ Bakara, 256.

² Yunus, 99.

³ Kehf, 29.

⁴ En'am, 107.

⁵ Fussilet, 53.

Özgürlüğün bir başka boyutu düşünce özgürlüğüdür. Kur'an-ı Kerim çeşitli âyetlerde insanı varlık âlemi üzerinde akletmeye ve derinlemesine düşünmeye davet etmiş ve ondan aklını kullanarak fayda ve zararına olan şeyleri tanınmasını, kemale doğru ilerlemek ve her türlü esaret, kötülük ve sapkınlıktan kurtulmak için adım atmasını istemiştir:

“Yakında delillerimizi, âlemde de göstereceğiz, kendi varlıklarında da, böylece sonucu, onlarca da apaçık anlaşılacaktır ki o, gerçektir şüphesiz; Rabbinin, her şeye tanık olması, yetmez mi sana?”⁶

“Ve yeryüzünde deliller var iyiden iyiye inanmış olanlara. Ve kendi özünüzde de, hala mı görmezsiniz?”⁷

2- Ortak Noktalarda Birleşmek

İslam dini, başlangıcından itibaren davetini, barış içinde yaşama ilkesi üzerine kurarak insanlara sunmuştur. İslam, kitap ehline şöyle hitap ediyor:

“De ki: Ey kitap ehli, gelin aramızda eşit olan tek söze: Ancak Allah'a kulluk edelim, ona hiçbir şeyi eş ve ortak etmeyelim, Allah'ı bırakıp da bazılarımız, bazılarımızı Tanrı tanımayalım. Gene de yüz döndürürlerse deyin ki tanık olun, özümüzü Tanrıya teslim ederiz biz.”⁸

Bu âyet, kitap ehlini vahdete davet eden önemli âyetlerdendir. Bu âyetin getirdiği delil, diğer âyetlerin delillerinden farklıdır. Önceki âyetlerde direkt olarak İslam'a davet vardır ama bu âyette “İslam ile Ehl-i Kitap” arasındaki ortak noktalara dikkat çekilmiştir.

Kur'an Müslümanlara, bütün mukaddes hedefleriniz için sizinle işbirliği yapmazlarsa yerinizde oturmayın, en azından ortak noktalarınızda onları kendinize çekin ve onu mukaddes hedeflerinizi ilerletmek için ilke edinin, diyor.⁹

⁶ Zariyat, 20-21.

⁷ Âl-i İmran, 64.

⁸ Nâsır Mekarim Şirazi, *Tefsir-i Numûne*, c. 2, s. 450.

⁹ Hucurat, 13.

3- İrkçılığı Reddetmek

Kur'an-ı Kerim, her türlü ırkçılığı reddetmiş, bütün insanların aynı anne ve babanın evlatları olduğunu belirterek ırk, dil ve renk üstünlüğünün olmadığını söylemiştir:

“Ey insanlar, şüphe yok ki biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve tanışın diye sizi aşiretler ve kabileler haline getirdik; şüphe yok ki Allah katında sevabı en çok ve derecesi en yüce olanınız, en fazla çekineninizdir; şüphe yok ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”¹

İnsanların eşit olduğunu kabullenmek barış içinde yaşamanın kurallarındandır. İrkçılık, kendini üstün görmek, başka milletleri ve dinleri aşağılamak insanlığa bir çok sorunlar çıkarmıştır. Birinci ve ikinci dünya savaşları bunun en belirgin örneklerindendir.

Renk, ırk ve milliyet farklılıkları, başkalarından üstün olduğunu göstermez. Kur'an'a göre dil ve renk farklılıkları ilahi âyet ve nişanelerden olup, insanların birbirlerini tanımaları için birer vesiledirler; bütün insanlar aynı şekil, renk ve boyda olsalardı yaşam zorlaşır ve karışıklıklar çıkardı.

Kur'an'a göre takvanın dışında insanların birbirlerine karşı herhangi bir üstünlükleri yoktur. Bütün insanlar, *Beşer Ailesi* ve *Ümmet-i Vahid* dirler:

“İnsanlar tek bir ümmetti. Allah müjdecisi ve korkutucusu olarak peygamberler gönderdi. İnsanların ayrılığa düştükleri şeylerde, aralarında dosdoğru hükmetmek üzere onlara kitap da indirdi...”²

Bir çok âyet *Ey Adem Oğulları*³, *Ey İnsanlar*⁴ şeklinde bütün insanlara hitap etmektedir. Bu hitaplar, insanlık denen şeyin, insanların içinde ortak bir manası olduğunu işaretidir. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayanların insanlık yönünden hiçbir farkları yoktur. Beşer, tarih boyunca dil, renk, ırk vs. bakımlardan farklı olmuştur. Herkes bir anne babanın

¹ Bakara, 213.

² ‘Âdem oğulları’ hitabı Âraf Sûresinin 26, 27, 35, 171. âyetleri ve İsra Sûresinin 70. âyeti gibi âyetlerde gelmiştir.

³ İnfitar/6, İnşıkak/6 ve bunlardan başka yaklaşık altmış âyette de gelmiştir.

⁴ Ankebut, 46.

(Âdem ve Havva'nın) çocuklarıdır; bu farklılıklar insanın insanlığına zarar vermez.⁵

4- Barışa Dayalı Diyalog Kurmak

Kur'an-ı Kerim Müslümanlardan, kitap ehliyle “en güzel tarzda mücadele etme” ve “barışçıl yollarla diyalog kurma” ve “ortak paydalarda birleşme”yi istemektedir.”

Ve kitap ehliyle, ancak en güzel bir tarzda mücadele edin; yalnız içlerinden zulmedenler müstesna ve deyin ki: bize indirilene de, size indirilene de inandık ve mabudumuz ve mabudunuz birdir ve biz, ona teslim olmuşuz.”⁶

Daha önceki âyetler inatçı ve cahil putperestlere karşı nasıl bir tutum takınılacağı hakkında olup onların durumuna göre konuşurken, bu âyet kitap ehliyle mücadele ve yumuşak bir tarzda konuşma hakkındadır. Zira onlar peygamberlerin ve semavî kitapların bir kısım düsturlarını duyduklarından en azından ilahi âyetleri daha fazla dinleme kapasiteleri vardı.

Kur'an Müslümanları, kafirlere ve putperestlere küfretmekten sakındırıyor, çünkü onlar da karşılığında aynı yola başvuruyorlardı:

“Allah'tan başka çağırıp dua ettikleri şeylere sövmeyin ki sonra bilgisizlikle onlar da Allah'a söverler. İşte biz, böylece her topluluğa, yaptıklarını süsleyip güzel gösterdik, sonra da dönüp varacakları yer, Rablerinin tapısıdır ve o da, ne yaptıklarını bildirir onlara.”⁷

İslam'ın düsturları mantık, delil ve barışçıl yöntemler üzerine kurulduğu için putperestlikten şiddetle rahatsız olan bazı müminler müşriklerin putlarına küfür edenlere, tekitle küfür etmemelerini tavsiye ediyor. İslam edep, iffet ve konuşmada nezakete uymayı hatta en hurafe ve en kötü dinlere karşı bile gerekli görüyor. Zira her milletin, kendi inanç ve amellerine karşı taassupları vardır. Küfür etmek ve kötü davranmak onların inançlarına daha da bağlanmalarına neden olacaktır.

⁵ Ankebut, 46.

⁶ Ankebut, 46.

⁷ En'am, 108.

5- Barış Önerilerine Açık Olmak

“Ancak sizinle onların arasında ahitleşme olan bir kavme sığınanlar, yahut sizinle veya kendi kavimleriyle savaşmaya yürekleri dayanmayıp size gelenler, bu hükümden dışarıdır.”¹

Arap kabilelerinin içinde Benî Damere ve Eşca adlı iki kabile vardı. Benî Damere, Müslümanlarla saldırmazlık antlaşması yapmış, Eşca kabilesi ise Benî Damere’nin müttefiki idi.

Bir süre sonra Müslümanlar, Eşca kabilesinin Mesud bin Rüceyle’nin komutanlığında yedi yüz kişilik bir gurupla Medine’nin yakınlarına geldiklerini gördüler. Resul-ü Ekrem (s.a.a) geliş hedeflerini öğrenmek için onların yanına bir elçi gönderdi. Onlar elçiye “Muhammed’le barış antlaşması yapmaya geldik” dediler. Resul-ü Ekrem (s.a.a) de bu niyetle olduklarını görünce onlara hediye olarak bolca hurma gönderdi. Sonra onlarla görüşmeye geçti. Onlar dediler ki: “Bizim sayımız az olduğu için ne sizin düşmanlarınızla savaşmaya gücümüz var, ne de sizinle savaşma isteğimiz. Bu yüzden sizinle barış antlaşması yapmaya geldik.” İşte yukarıdaki âyet bu esnada nazil oldu ve Müslümanlara gereken direktifleri verdi.²

6- Azınlıkların Haklarına Saygılı Olmak

Hiçbir din İslam kadar azınlıkların özgürlüklerini temin edememiş, onların şeref ve millî haklarını koruyamamıştır. İslam, tam bir toplumsal adaleti yalnızca Müslümanlar için değil hangi dil, din, ırk ve renkte olursa olsun herkes için sağlamaktadır. Bu, insanlık âleminin büyük özelliklerinden birisidir ki, İslam’ın dışında hiçbir din ve kanun bu hedefi gerçekleştiremez.

Dinî azınlıklar, “Zımmî anlaşması” yaparak ve uyrukluk alarak İslam ülkesinde özgürce yaşayabilir, Müslümanlar gibi toplumsal haklardan, iç ve dış emniyetten faydalanabilirler.

Kur’an-ı Kerim, İslam’ın diğer milletlerin ve dinlerin haklarına riayet etme konusundaki genel siyasetini şöyle açıklıyor:

¹ Nisa, 90.

² Nâsır Mekarim Şirazî, *Tefsir-i Numûne*, c. 4, s. 54.

“Allah, din hususunda sizinle savaşmayan ve sizi, ülkenizden çıkarmayanlara iyilik etmenizi, onlara karşı insafla, adaletle muamelede bulunmanızı nehyetmez; şüphe yok ki Allah, adaletle muamele edenleri sever.”³

Demek ki İslam, dinî azınlıkların ve İslam'ı kabul etmeyenlerin, İslam'a ve Müslümanlara zarar vermedikçe, aleyhlerine bir şey yapmadıkça İslam toplumunda yaşamalarına ve insanî haklara sahip olmalarına izin vermektedir.

Bir başka âyette şöyle buyuruluyor:

“Allah, ancak din uğrunda sizinle savaşanlara ve sizi ülkenizden çıkaranlara ve çıkmanız için onlara yardımda bulunanlara dost olmanızı nehy etmektedir ve kimler, onları severse onlardır gerçekten de zalimlerin ta kendileri.”⁴

Bu iki âyeti dikkate aldığımızda İslam'ın dinî azınlıklara ve İslam'ı kabul etmeyenlere karşı genel siyasetinin şu şekilde olduğunu görmekteyiz: Azınlıklar Müslümanların haklarına tecavüz etmedikleri, İslam'ın ve Müslümanların aleyhine olmadıkları sürece İslam ülkesinde tamamen özgürdürler. Müslümanların da vazifesi onlara karşı adaletle ve iyilikle davranmaktır. Ama İslam'ın ve Müslümanların aleyhine başka ülkelerle işbirliği yaparlarsa Müslümanlar onların faaliyetlerine engel olur ve onları kendilerine dost olarak görmezler.

İslam'da dinî azınlıkların özgürlük ve saygınlığının sınırı şudur: Zimmîlerden biri kendi dinlerinde caiz olan ama İslam'da haram olan bir şeyi yaparsa -örneğin içki içerse- açıktan içmediği sürece ona kimse karışamaz. Ama açıktan yaparsa korunma kanununa aykırı davrandığı için tembih edilir. Eğer kendi dininde haram olan bir şeyi -zina, livata vb. gibi- yaparsa hukukî yönden Müslümanlarla hiçbir farkı olmaz. Bu yüzden hakim ona had uygulayabilir. Ama kendi din mensuplarına teslim edilip kendi kanunlarına göre cezalandırılabilirler de.⁵

³ Mümtehhine, 8.

⁴ Mümtehhine, 9.

⁵ Cafer Subhanî, *Mebaniyi Hükümet-i İslam* (Davud İlhamî'nin tercümesi), s. 526.

İslam fıkhnına göre zımmilerden iki kişi, aralarındaki davayı Müslüman hakime götürseler, hakim isterse İslam'ın hükümlerine göre hüküm verir, isterse onların davasına bakmaz. Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

“Sana gelirlerse aralarında hüküm ver, yahut da yüz çevir onlardan.”¹

Ancak bu, Peygamber'in (s.a.a) şahsî isteklerine göre bu iki yoldan birini seçeceği anlamına gelmez. Bundan amaç durum ve şartların göz önüne alınmasıdır. Eğer uygun görürse hüküm verir, görmezse de vermez.² Bu arada uygun olan şeylerden biri karşılıklı ilişkilere ve kitap ehlinin Müslümanlarla olan hallerine riayet etmektir. Bu âyetten Müslümanlarla kitap ehlinin ilişkilerinin, onların hüküm vermesi için Peygamber'in (s.a.a) yanına gelebilecek kadar ileri olduğu anlaşılmaktadır. Her zaman ve her-kese karşı adaletli olmak bir değerdir. Hakim veya İslam devleti aracı olarak seçilmişse adalete uyulmalı ve bölgesel ayrımcılık, gurupsal taassuplar, şahsî istekler ve tehditler hüküm vermede etkili olmamalıdır.

7- Peygamberleri ve Semavî Kitapları Resmîyette Tanımak

Gerçekte bütün semavî kitapların temel konularının arasında fark yoktur ve bir hedefi (insanın eğitim ve tekamülünü) gütmektedirler. Yalnızca ayrıntılı konularda tedricî tekamül kanunu gereği farklıdır, her yeni din daha üst bir metebededir ve daha kapsamlıdır. Kur'an-ı Kerim, geçmiş paygamberlere ve semavî kitaplara saygı ve hürmet göstermenin yanı sıra, onları teyit de etmektedir:

“Ve sana da, önceki kitabı gerçekleyen ve ona, emin bir tanık olan kitabı, gerçek olarak indirdik. Artık aralarında, Allah'ın indirdiğine göre hüküm ver.”³

Yaklaşık yirmi âyet sonra da Tevrat ve İncil tasdik edilmiştir.⁴ Her Peygamberin kendinden önceki peygamberi ve her semavî kitabın ken-

¹ Maide, 42.

² Tefsir-i Numûne, c. 4, s. 386.

³ Maide, 48.

⁴ Bu konudaki bazı âyetler şunlardır: “Tevrat'ın gerçekliğini söylemekte...” (Âl-i İmran/50); “Ey kendilerine kitap verilenler...sizdeki kitabı da gerçeklemek üzere indirdiğimiz kitaba inanın.” (Nisa/47); “...içinde doğru yola sevk eden hükümler

dinden önceki semavî kitabı teyit ve tasdik etmeleri ilahi sünnettendir. Allah Teâlâ, Hz. Musa (a.s) ve Tevrat'ın sonraki peygamber ve semavî kitap tarafından yani Hz. İsa (a.s) ve İncil tarafından onaylanması hakkında şöyle buyuruyor:

“Onların izinden de, ellerinde bulunan Tevrat'ı gerçeklemek üzere Meryemoğlu İsa'yı gönderdik ve ona, içinde doğru yola sevk eden hükümler ve nur bulunan ve ellerindeki Tevrat'ı gerçekleyen, çekinenleri doğru yola sevk eden sakınanlara öğüt olan İncil'i verdik.”⁵

8- Küresel Barış

İslam, daha başlangıcında barışın temellerini atmış ve bu yolla küresel barışın ve beraberce yaşamının ortamını hazırlamıştır. Unutmamak gerekir ki, barış İslam'ın ruhudur. İslam kelimesi selamet ve huzur manasına gelen *Silm* kökündendir. Kur'an, herkesin 'sulh ve selamete' girmesini istemiştir:

“Ey inananlar, hepiniz birden sulha, selamete girin...”⁶

Silm, sulhtan daha yüce ve daha devamlıdır, zira selamet ve emniyet manasında olup, geçici ve görünüşteki bir barış değildir.

Allah, Peygamberine, eğer düşmanların sana barış yoluyla gelirlerse sen de bu fırsattan faydalanan ve onlarla muvafık ol, diye buyurmaktadır:

“Fakat barışa yanaşırlarsa sen de yanaş...”⁷

İslam insanlar arasındaki barışa o kadar çok önem veriyor ki, imanlılar barışçıl bir şekilde davranırlarsa belki düşmanlarıyla aralarında dostluk bağı kurulabileceğini belirtiyor:

ve nur bulunan ve ellerindeki Tevrat'ı gerçekleyen...” (Maide/46); “...şüphe yok ki ben, size, elimdeki Tevrat'ı gerçekleyen...” (Saf/6); “...Allah tarafından, onların inandığı kitabı tasdik eden bir kitap geldi...” (Bakara/89); “Allah tarafından onlarda bulunan kitabın doğruluğunu bildiren bir peygamber geldi mi kitap ehlinin bir kısmı...” (Bakara/101).

⁵ Maide, 46.

⁶ Bakara, 208.

⁷ Enfal, 61.

“Umulur ki Allah, sizinle, düşmanlık ettiklerinizin arasına yakında bir sevgi de verir ve Allah’ın gücü yeter ve Allah, suçları örter, rahimdir.”¹

Gayrı müslimler iki gruba ayrılmaktadır: Bir gurup, Müslümanların karşısına dikilip onlara savaş açan, evlerinden yurtlarından çıkaran, kısacası İslam ve Müslümanlarla düşmanlığı söz ve amelde açığa vuran kimselerdir. Müslümanlar bu gurupla olan ilişkilerini dostluk ve sevgi bağı üzerine kurmamalıdır. Bunun en açık örneği Mekke müşrikleri, özellikle Kureyş’in elebaşları idi. Bazıları açıkça düşmanlık ederken, bazıları da onlara yardımcı oluyorlardı.

Bir diğer gurup ise şirk ve küfürlerine rağmen Müslümanlarla herhangi bir işleri olmayanlardı. Ne düşmanlık besler, ne savaşır, ne de evlerinden, yurtlarından ederlerdi; hatta onlardan bazıları Müslümanlarla barış antlaşması yapmıştı. Bu gruba vefa etmek ve onlara karşı adaleti icra etmek gerekir. Hazaî kabilesi Müslümanlarla barış yapan gruba örnek teşkil etmektedir.²

Kısacası dış politikada barış ve bir arada yaşamadan yana olmak en akılcı ve en ilerici bir politika olup, İslam da bu politikayı seçmiş ve zaruri yerlerde savunma için gücün artırılmasını istemiştir.

İslam, barış içinde yaşamaya öylesine önem vermektedir ki küçük toplumlarda ve ailevî geçimsizliklerde de barış ve anlaşmayı emretmiştir:

“Sulh hayırdır.”

9- Diğer Dinlerin Üstünlük Taslamalarına İzin Vermemek

Kur’an’ın bazı âyetleri diğer dinlerin aşırı ve mutaassıp inançlarıyla mücadele etmeyle ilgilidir. Yanlış inançlar başka din mensuplarına karşı birçok kin ve düşmanlığın kaynağıdır. Semavî kitabımız Müslümanları diğer din mensuplarıyla barış ve huzur içinde yaşamaya çağırdıktan sonra onların vehimlerini ve batıl düşüncelerini de reddetmektedir.

Yahudiler ve Hristiyanlar kendilerinin Allah’ın seçkin ümmetleri ve yalnızca kendilerinin ilahi makamla zevalsız bir irtibat içinde olduklarına inanıyorlardı. Cennet onlara mahsustu, onlardan başka hiçbir dinin

¹ Mümtehhine, 7.

² Tefsir-i Numûne, c. 22, s. 31-32.

mensubu cennete layık değildi. Her ne şekilde olursa olsun herkesten daha üstün ve daha yüce olup her türlü saygı ve tazime layık olanlar, yalnızca Yahudi ve Hıristiyanlardı. Herkes onlara saygı göstermeli ve tazim etmeliydi.³

“Yahudiler ve Nasraniler, biz Allah’ın oğullarıyız ve sevgilileriyiz dediler. De ki: Öyleyse neden günahlarınızdan dolayı size azap ediyor? Hayır, siz, ancak onun yarattığı insanlardansınız; O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder ve Allah’ındır göklerin, yeryüzünün ve ikisinin arasında bulunanların saltanatı ve her iş, ona aittir.”⁴

Bir başka âyette şöyle buyuruyor:

“Cennete Yahudi yahut Nasrani olmayan kesin olarak giremez dediler, kendi kuruntuları bu. De ki: Doğrucuysanız hadi, delillerinizi getirin bakalım. Evet, kim, özü halis olarak yüzünü tertemiz bir surette Allah’a çevirir, ona teslim olursa ecri Rabbinin katındadır. Onlara ne korku vardır, ne de mahzun olurlar.”⁵

Dolayısıyla cennet kimsenin tekelinde değildir.

Kur’an-ı Kerim bu şekilde bu iki ümmetin gururlu düşünceleri, batıl, tehlikeli ve şiddete dayalı taassuplarıyla mücadele etmekte, boş ve mantıksız olduklarını delillerle ortaya koymaktadır.

Böylesi batıl ve tehlikeli fikirler bir topluma hakim olsa, farklı dinlerle bir arada barış içinde yaşamayacaklardır. Batıl taassupları, kendini üstün görmeyi ve ırkçılığı yoketmek çeşitli din, millet ve mezheplerin barış içinde yaşamalarının ortamını hazırlayacaktır.

Kur’an-ı Kerim’e göre hiç bir ümmet seçilmiş değildir ve kimsenin Allah’la kardeşlik bağı yoktur. Üstünlük ve yücelik, hakikatin karşısında eğilen ve hiçbir batıl taassubun kendisini engellemediği kimseye mahsustur.

³ Muhammed Müçtehid Şebusterî, *Hemzist-i Mezhebî*, (Mekteb-i İslam Dergisi, 7. Yıl, sayı: 3, s. 37)

⁴ Maide, 81.

⁵ Bakara, 111-112.

10- Uluslararası Konularda İşbirliği Yapmak

Toplumsal yaşamın gereklerinden biri yardımlaşma ve işbirliğidir. Toplumsal yaşam ve uluslararası düzen siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel gibi çeşitli alanlarda işbirliği ve yardımlaşma olmadan mümkün olmaz. Dünyanın gitgide artan sorunlarının çözümü için ortaklık ve yardımlaşmadan başka çare yoktur.

Kur'an-ı Kerim, akla dayalı bir kural olan yardımlaşma ve işbirliğini teyit ve tavsiye etmiş, yönünü 'iyilik ve takva' diye ayarlamış, günah ve zulümde işbirliği yapmayı reddetmiştir:

“İyilik etmek ve kötülükten sakınmak hususunda birbirinize yardım edin, suç işlemek ve düşmanlık etmek için yardımlaşmayın...”¹

Küresel ölçülerde adalet, eşitlik, barış, emniyet ve kalkınma 'iyilik'in örneklerindendir. Sultayla, sömürüyle, ırkçılıkla mücadele etmek ve bütün dünyada her türlü saldırının önüne geçmek, takva için ve milletlerin Allah'ın iradesine yakın olması için çaba harcamak ve bu yolda fesat, bozgunculuk ve zulüme neden olacak işbirliği ve yardımlaşmadan kaçınmak gerekmektedir.²

Temel ortak ilkelere ne kadar çok önem verilirse uluslararası karşılıklı anlayışlar da o kadar çok artacak ve sonuçta küresel emniyet ve barış sağlanacaktır. Kur'an-ı Kerim “De ki: Ey kitap ehli, gelin...” gibi hitaplarla ortak noktaları almayı, takva ve iyilikte yardımlaşmayı tavsiye etmenin yanı sıra Müslümanlara onlarla ekonomik vs. alanlarda işbirliğine, şarap ve domuz etinin dışında onların yemeklerinden yemelerine izin vermektedir.

Ehl-i kitap ile ekonomik ilişkilerde bulunulması, onların yemeklerinden yenilmesine izin verilmesi vb. gibi şeyler barış içinde beraberce yaşamak ve yardımlaşmanın ortamını sağlayan sebeplerden olacaktır. İslam'a göre yardımlaşma, dinî bir görevden önce insanî bir gerekliliktir. Allah'ın yarattığı topraktan ve ondaki servetlerden faydalanmak işbirliği ve yardımlaşma olmadan sağlanamaz.

¹ Maide, 2.

² Abbas Amid Zencanî, *Fıkıh-ı Siyasi*, c. 3, s. 441-461.

Sonuç şu ki, bu âyette yardımlaşma ve işbirliğinden açıkça söz edilmemişse de Ehl-i Kitap ile yardımlaşma ve işbirliğinin bir mısdağını beyan etmiştir. O da şarap, domuz eti vb. şeylerin dışında Ehl-i Kitabın yemeklerinden yiyebilmektir. Ehl-i Kitabın yemeğini vb. yiyebilmek, gerçekte onlarla yardımlaşmanın ve barış içinde yaşamanın nedenlerinden biridir.

Kuranın Mucize Olduğu Yönler

Soru

Alimlerimizin hep söylediğine göre Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in ebedi mucizesidir. Peki Kuran hangi yönlerden mucizedir?

Cevap

Alimler, araştırmacılar ve düşünürler, Kuran'ın mucize oluşu ve hangi yönlerden mucize olduğu hakkında birçok geniş araştırmalar yaparak, çeşitli boyutlarını sıralamışlardır. Bu hususta bazı farklı görüşler de bulunmaktadır. Geçmişteki eski âlimler olaya daha farklı yaklaşmışlardı, son dönem âlimleri ise eskilerin görüşlerini değişik şekillerde açıklamış ve ek olarak da yeni boyutlar eklemişlerdir. Şimdi bu hususta ortaya konulan görüşlere değineceğiz:

1- Kuran, Edebi Yönden Mucizedir: Arap edebiyatçıları ve dil bilim uzmanları; Kuran'ın edebiyat, belâğat ve fesahat yönünden mucize olduğunu söylemişlerdir. Şöyle ki; kuran-ı Kerim'de geçen sözcükler akıcı ve belirgin bir anlatıma sahiptir. Kelimeler manasına uygun yerlerde getirilmiş böylece güzel bir terkip oluşmuştur. Bu da Kuran'ın başından sonuna kadar tüm ayet ve surelerde birbirinden ayrılmayan bir düzenlilik meydana getirmiştir. Tüm bunlar Kuran'ın mucize ve buyrulanların da ilahi bir söz olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla şöyle denilmiştir: "Eğer Kuran ayetleri içindeki bir kelime alınarak onun yerine cümleye uygun olacak şekilde başka bir kelimeyi koymaya çalışsalar bunu asla başaramazlar."

2- Kuran, Anlatım Yönünden Mucizedir: Kuran-ı Kerim'in anlatım üslubu, düzeni, cümlelerin yapısı, kelimelerin cümle içinde uygun

seçilişi ve lafızların ahengi, ne geçmişte ve ne de gelecekte eşi benzeri olmayan yeni bir kalıpla Araplara sunulmuştur. O zaman ki Arap edebiyatçıları arasında genelde yaygın olan şiir, nesir ve seciy idi, bunların her birinin kendisine göre güzel yönleri olmasıyla birlikte eksik yönleri de bulunmaktadır. Örneğin şiir; kalbe etki etmekte ama kafiyelerin uyumu için şairi kısıtlamaktadır, nesir de bu kısıtlama yoktur lakin bu defa şiirdeki gibi etkinliği bulunmamaktadır. Seci ise ilk bakışta güzel bir sanat gibi gözükse de zorluğu ve özelliğine uygun olmayan kelimeler kullanıldığından güzelliği azalır.

Kuran, bunlardan sadece biri değildir, bilakis bu üç edebi özelliğin hepsini kendisinde toplayarak edebiyat alanında yeni bir çığır açmıştır. Yani Kuran ayetleri şiirin etkileyiciliğine, nesrin kısıtlamamasına ve secinin zorlanmadan yakalanan güzelliğine topluca sahiptir.

3- Kuran, Üstün Öğretiler Yönünden Mucizedir: Bu Kuran'ın en önemli özelliğidir, o zamana kadar insanlığın hiçbir şekilde bilmediği sayısız hikmet ve öğreti Kuran ile insanlara bildirilmiştir. Kuran'da bulunanların çok ince bilgiler olması, varlık âleminde, evrenden, insanın bedeninden bilgiler vermesi, kainatın ve insanın niçin yaratıldığını bildirilmesi, insanın ilahi emaneti üstlenmiş olduğu aslı yönü hakkında konuşması, madde ötesi âlem, insanın nereden gelip nereye gideceği hakkında konuşması insanlık için emsalsizdir. Böylece insanlık için yeni öğretilerin yolu açılmış oldu. O zamanki beşerin bilimsel konumu göz önünde bulundurulduğu takdirde Kuran'ın nasıl bir mucize olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

4- Kuran, Kanun Koyuculuğu Yönünden Mucizedir: Kuran'ın en fazla önem verdiği konulardan biri de toplumsal düzen, refah ve saadettir. Bunların sağlanması için de pratik anlamda hüküm ve kanunlar belirlemiştir. Diğer insanlarla ortak bir yaşamı paylaştığı için bu kuralları uygulamak zorundadır. Bu meyanda kanun koyucu sadece yüce Allah'tır zira insanların belirlemiş olduğu kanunlar sadece bireysel ve toplumsal yaşamı düzenlemek içindir. Oysa insanın Allah ve madde ötesi ile de bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu üçüncü bağ görmezlikten geldiği takdirde kanunlar çoğu kez bağlayıcı olamaz ve insanın ifrat yahut tefrite düşmesine sebebiyet verir.

“Resulümüz size Kitap’tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor. Gerçekten size Allah’tan bir nur, apaçık bir kitap geldi. Rızasını arayamı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.”¹

Çünkü İslam’ın koymuş olduğu kanunlar üç boyutlu olduğu için birey, toplum ve Allah bağı ile birlikte toplumsal saadetin sağlayıcısı olur. Bu da ilahi kanunların mucize ve insanın uhdesinin dışında olduğunu gösterir.

5- Kuran, Sağlam Delil Getirme Yönünden Mucizedir: Kuran’ın istidlal yöntemi has özelliklere sahiptir ki bunu Kuran mucizelerinden biri ve burhan ve hitabe yöntemlerini bir araya getiren metot sayabiliriz.

Meşhur filozof Endülüslü İbn-i Rüşt, vatanında yazdığı çok değerli kitabı *el-Keşful An Menahicil Edille*’de bu konu hakkında açık bir misal getirmiş ve demiştir ki: “Kuran, Hakk Teâlâ’nın zatını tanıtmak için onu nura benzetmiştir: “Allah, göklerin ve yerin nurudur” ki dünyayı aydınlatır ve kuşatır, her şey onun vesilesiyle ayan olur. Hakk Teala’nın zatını tanıtmak ve onun varlık âlemindeki yerini belirtmek için benzetmenin bu kadarı avam halkı ikna etmek için yeterlidir. Aynı zamanda bu benzetme Hakk Teala’nın zatı için o kadar dakiktir ki gayri mahsusun mahsusuna benzetilmesinde en dakik benzetme sayılır. Bu teşbih Hakk Teala’nın zatının bütün özelliklerini göstermektedir.

Hakkın zatı vacib’ul vücuddur, Onun vücudu zatının aynısıdır ve zatının hakikati vücududur. Bütün mevcudatın vücudu ondandır, Onun varlığı ve vücudu herkes için aşikâr ve zahir olmakla birlikte zatının hakikati sonsuz derecede hafi ve herkesten gizlidir.

Eğer madde âleminde bu özelliklerin aynısına sahip bir şey bulmak istersek nurdan başka bir örnek getiremeyiz. Onun şuaşı bütün varlığı kapsamış ve her şeyi ayan kılmıştır, zira her şey nurla ayandır. Lakin nurun ayan olması zatındandır. Nurun hakikati bilinmemektedir, ama parlaklığı ve vücutsal eseri herkes için aşikâr ve hüveydadır. Filozoflardan

¹ Maide,15- 16.

kim Hakk Teala'nın zatını tanıtmak için misal getirmek isterse Kuran'ın bu benzetmesinden daha iyi bir örnek getiremez.”

6- Kuran, Gaybi Haberler Yönünden Mucizedir: Kuran'da zikredilen gaybi haberler Kuran mucizelerinden bir kısmını teşkil eder, bunlar geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman olmak üzere üç kısma ayrılır.

a) Geçmişten haber vermesi: Selef enbiyanın ve tarih içindeki birçok ümmetin geçmişi eski kitaplarda az buçuk zikredilmiş ve halk arasında tamamen tahrif olmuş efsaneler gibi anlatılmıştır. Hz. Nuh'un hayatı ve tufan hadisesi hakkında Kuran'da şöyle buyrulmaktadır:

“İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin.”¹

Hz. Nuh'un hayatı ve tufan olayı eski yazılarda özellikle Tevrat'ta geniş bir şekilde zikredilmiştir, lakin Kuran'da olduğu gibi saf ve inhiraf-tan uzak olamamıştır.

Hz. Yusuf hakkında da buyuruyor ki:

“İşte bu (kıssa), gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz.”²

Hz. Yusufun olayı Tevrat'ta geniş bir şekilde açıklanmıştır, ama bu Kuran'ın beyanı gibi sadık ve doğru değildir. Aynı şekilde Musa, Harun, Beni İsrail, Firavun, Meryem ve Zekeriya hakkında Allah'ın peygamberlerinin ve velilerinin makamlarının kutsiyetinin korunması ve nakilde emanetin göstergesi olan bu gibi tabirler kullanılmıştır, fakat Tevrat'ta asla bu boyuta riayet edilmemiştir, hatta bilakis onların yüce makamları aşağıya çekilmiştir.

b) Şimdiki Zamandan Haber vermesi: Kuran, münafıkların, işbirlikçilerinin, müşriklerin ve Yahudilerin hile ve desiseleri üstündeki perdeyi açmış ve onları rüsva etmiştir. Bu gibi gaybi haberleri dillendiren ayetler Kuran'da çok fazladır.

¹ Hud,49.

² Yusuf,102.

c) Gelecekte haber vermesi: Yakın ve uzak gelecek zaman hakkında vaki olacak hadiseleri haber vermektir. Özellikle Kuran'ın gaybi haberlerinin müşahade edilmesi için yakın gelecek zamanda vaki olacak olayları bildirmektir. Örneğin İslam'ın yayılması, galibiyetler, fetihler ve düşmanın yenilgisi ve yok oluşu hakkındaki haberler bir bir ve ardı sıra tahakkuk bulmuştur. Rumların Farslara birkaç yıl içinde galip geleceği haberi, **“Ama onlar, yenilgilerinden sonra yeneceklerdir. Birkaç yıl içinde”**³ bu kabildendir. İran ve Bizans arasındaki bu savaş 603 miladi yılından 622 miladi yılına kadar devam etti (Peygamber'in (s.a.a) Medine'ye hicret ettiği yıl), savaşın başlarında Hüsrev Perviz (Farslar) üstündü, Mekke'de nazil olan Rum suresi savaşının akışının değişeceği haberini verdi. Kaç yıl geçtikten sonra Bizanslılar üstün gelmeye başladı. Bu üstünlük eşrafın ve ordu komutanlarının eliyle öldürülen Hüsrev Perviz'in saltanatının sonuna kadar devam etti. Bu durum Müslümanların sevinmesine neden oldu; zira onların kudretli komşuları zayıflamıştı.

Her şeyden ilginç olanı beşerin Kuran gibi bir şeyi getirmekten her zaman için aciz olması haberiştir. **“Bunu yapamazsanız –ki hiçbir zaman yapamayacaksınız–”**⁴ ayeti her zaman Kuran'ın mucize olmasının delili sayılır.

7-Kuran, Bilimsel Yönden Mucizedir: Kuran tabirleri arasında bazı geçici işaretlerle karşılaşırız ki bu söz sahibinin tabiatın gizli sırlarını bildiğini gösterir.

“De ki: “O kitabı göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir.”⁵

Bazen Kuran tabirlerinde tabiatın bazı sırlarına işaret edilmektedir. Bu işaretler Allah'ın sözlerinin arasında görülür, lakin bu sözün asıl hedefi zati maksadı bu cihetin beyanı değildir. Nitekim hiçbir zaman bu gibi işaretlerin açıklanmasında acele edilmemiş ve tamamen beyan edilmemiştir. Zira Kuran'ın asıl hedefi hidayet etmek için yol göstermek, talim, dini terbiye ve maneviyattır. Sadece ince ayrıntıları bile göz önünde bulunduran insanlar bu geçici işaret ve sırları algılayabilirler. Bu nükte âlimlere göre Kuran'ın mucize olmasının delilidir.

³ Rum,3- 4.

⁴ Bakara,24.

⁵ Furkan,6.

8- Kuran, Anlatım Sağlamlığı Yönünden Mucizedir: Kuran farklı münasebetlerle değişik zamanlarda ve mekânlarda nazil olup bazı olayları mükerrer bir şekilde beyan etmesine rağmen tekdüze ve üstün bir diyalektiğe sahip ve anlatımdaki her türlü ihtilaf ve tezattan ıraktır. Eğer bu beşeri bir kelim olsaydı zamanın akışı içinde değişik münasebetlerle bazı konuların beyanında ihtilaf ve çelişki ortaya çıkardı. Zira ister istemez anlatımda çelişkiye düşmek insan tabiatının gereksinimidir. Nitekim insanın hafızası, bugün söylediği bir söz ile yirmi yıl önce bazı maslahatlardan dolayı söylenen bir sözü mutabık kılacak kudrete sahip değildir. Kuran, bunu mucize oluşunun delillerinden biri olarak saymıştır. Allah'ı Teala buyuruyor ki:

“Hâlâ Kuran'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.”¹

Kur'an'ın Sübut ve İspat Makamı

Soru

Tesnim adlı tefsirin birinci cildinin 137. sayfasında şöyle yazmaktadır: “İspat makamında sünnetin hüccet olabilmesi için Kur'an'a sunulması gerekmektedir. Bu nedenle tahriften korunması, zahirinin hüccet oluşu vb. gibi Kur'an için zikredilen tüm nitelikler Kur'an'ın ispat makamına hastır, onun sübut makamıyla alakalı değildir.” Kur'an-ı Kerim'in ispat ve sübut makamı arasındaki fark nedir? Genel anlamda bizim sübut makamına ulaşmamız mümkün müdür? Sahip olacağımız her düşünce ve konuşma ispat makamının alanına giriyor mu?

Kısa Cevap

Kur'an'ın sübut makamı, Kur'an'ın kendi başına hüccet olduğu anlamındadır. Buna göre bu mukaddes kitap kendi başına hüccet sayılmaktadır. Kur'an'ın ispat makamı ise Kur'an-ı Kerim'in zatı itibarıyla hüccet olmasının yanı sıra, diğer metinleri ve farklı inançları ispatlama ve onları değerlendirme ölçüsü kabiliyetine sahip olması anlamındadır. Çok

¹ Nisa,82.

açıktır ki Kur'an'ın tahriften korunma, zahirinin hüccet oluşu vb. gibi nitelikleri bu makamla alakalıdır. Bu nedenle şöyle denmesi mümkündür: Eğer Kur'an-ı Kerim ispat makamında hüccet ve diğer metinler için değerlendirme ölçüsü olmasaydı Kur'an'ın tahriften korunması, zahirinin hüccet oluşu vb. niteliklere haiz olmasının ne gibi bir anlamı olabilirdi?

Ayrıntılı Cevap

Öncelikle *Tesnim* adlı tefsire göz atarak yazarın konuyla alakalı görüşünü özetle açıklayacak, sonra netice olarak sizin sorunuza cevap vereceğiz. Tefsirin bu bölümünde şu noktalar vardır:

1. Daha önce de belirtildiği gibi Masumların (a.s.) sünneti Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde ve Kur'an'ın öğretilerine ulaşabilmek için yapılan araştırma usullerinden ve kaynaklardan birisidir.

2. İlk hüccet Allah'ın kelimidir ve ikincisi Allah tarafından Kur'an'da hüccet kılınan masumların sünnetidir. Yani Masumların (a.s.) sünnetinin hüccet olması, Kur'an'dan çıkarılmaktadır.

3. Allah'ın kelamının, yani Kur'an-ı Kerim'in, Allah'ın tam halifesi olan halifetullahtan, ki bu halife de Allah'ın yüce kelimesidir, daha üstün olduğu ispatlanamaz.

4. Hiçbir peygamberin sünneti, kendi semavî kitabının metni ile zıt, çelişkili ve aleyhte olamaz.

5. Kur'an tahriften ebediyen korunmuştur. Zira tahrif olmuş bir kitap hüccetlikten düştüğü için başka bir şeyin değerlendirmesinde ölçü olamaz.

6. Sünnetin senet ve delalet yönünden tahrif edilmesi mümkündür. Zira Masumların (a.s) sünneti uydurulamaz, değiştirilemez ve tahrif edilemez olsaydı Kur'an-ı Kerim'le karşılaştırılmasına gerek duyulmazdı.

7. Kur'an'ın zahiri hüccettir. Zira tahrif edilemeyen Kur'an-ı Kerim, umum tarafından anlaşılmasaydı ve kendisine bakılarak sünnetin sahihliği sorgulanmasaydı, sünneti muteber kılacak bir ölçü olmazdı.

8. İspat makamında sünnetin Kur'an'a sunulma gerekliliği ve sünnetin hüccet olmasını sağlaması, Kur'an'ın tahriften korunması, zahirinin

hüccet olması vb. gibi tüm nitelikleri onun ispat makamına hasır, sübut makamıyla alakalı değildir

9. Netice itibarıyla Kur'an'ın tamamı sünnete müracaat edilmeksizin hüccettir. Zira ancak bu şekilde sünnet için ölçü olabilir ve sünnetin doğruluğu Kur'an'a bakılarak tespit edilebilir. Bu açıklamalara göre Kur'an ve sünnetin, dinî öğretileri açıklayan iki kaynak olduğunu söyleyebiliriz. Kur'an'ın masumlardan üstün olduğunu söyleyemesek de, sünnetin hüccetliğini Kur'an'a borçlu olduğunu söyleyebiliriz. Sünnette tahrif edilme ve uydurma olma ihtimali bulunduğundan, sahihliğini tespit noktasında Kur'an'a sunulması gerekmektedir. Sünnetin değerlendirilebilmesi için Kur'an'ın tahriften korunmuş olması ve hakeza zahirinin hüccet olması gerekmektedir.

Bazıları her ne kadar sübut makamında olsa da yanlış algılanabileceğinden dolayı, Kur'an-ı Kerim'in hüccet olduğunu ama sünnetin Kur'an'dan yararlanarak değerlendirilmesinin uygun olmayacağını söylemektedirler. Bu saygıdeğer müfessir bu düşünceleri reddederek şöyle söylüyor: Rivayetlerin Kur'an'a sunulmasını tavsiye eden deliller, Kur'an'ın sübut makamında hüccet olmasının yanı sıra diğer metinleri ispat kabiliyeti olduğunu ve hatta farklı düşüncelerin bile Kur'an'ın zâhirî manasından yararlanarak ispat veya reddedilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda bilinmesi gereken şey şudur: “Sübut makamı” ibaresi farklı anlamlarda kullanılıyor. *Tesnim Tefsiri*'nin bu bölümünde dikkate alınan anlamla ilgili şunu söylemeliyiz: Eğer biz “sübut makamına” eremiyor, yani Kur'an'ın kendisini anlayamıyorsak ispat makamında da Kur'an ile hiçbir şey ispat edemeyiz.

Netice itibarıyla şu iki noktaya teveccüh ediniz:

1. Kur'an'ın zahiri hüccettir, ifadesi, tefsirde söz konusu olan genel kavramlar dikkate alınmaksızın, zihne gelen her anlam hüccettir, anlamında değildir. Bilakis zahirinin hüccet olması, bu zâhirî anlamların kârîne ve nişanelerden yararlanarak anlaşılması demektir. Örneğin “Allah'ın eli” anlamında olan “yedullah” kelimesinden, Allah'ın maddî elinin olduğu anlamını çıkarmak doğru değildir. Zira Allah'ın maddî elinin olması aklen imkânsızdır.

2. Kur'an'ın zahiri bizler için hüccet sayılmaktadır. Ancak bu mukaddes kitap sır ve şifrelerle doludur ve insanın nefsi ne kadar pak olursa onları o kadar iyi ve derinden anlayabilir.

Kur'an'ın Sünnetle Neshedilmesi

Soru

Kur'an'ın sünnetle neshedilmesi caiz midir?

Kısa Cevap

Kur'an'ın mütevatir sünnetle ve kesin icmayla neshedilmesi konusunda çeşitli görüşler vardır. Kimilerine göre böyle durumlarda Kur'an'ın mütevatir sünnetle neshedilmesi caizdir ama âlimlerin çoğu Kur'an'ın haber-i vahidle neshedilmesini kabul etmemektedirler.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an'ın neshedilmesi bir kaç şekilde olabilir. Bazıları doğru, bazıları ise yanlıştır. Soruyla ilgili olan kısım, Kur'an'ın sünnetle neshedilmesidir. Bunun kendisi ,Hükmün neshi ve âyetin bekası'nın kısımlarından biri olup bu konudan bahsedilmiştir. Bu, Kur'an'da şer'i hükmü olan bir âyet ve içeriğinin sünnetle neshedilebilir olmasıdır.

Böyle bir nesih birkaç şekilde olabilir:¹

1. Mütevatir sünnetle neshetmek.
2. Masum İmamın (a.s) neshini keşfeden kesin icmayla neshetmek.
3. Haber-i vahid ile neshetmek.

Birinci ve ikinci şıkta gelen neshetme hakkında üç görüş vardır:

a) Kur'an'ın âyetleri hiç bir şekilde sünnetle neshedilemezler.² Şeyh Müfid, Şafiiler ve diğer bazı âlimler bu görüştedirler.³

¹ Hoî, Seyyid Ebu'l-Kasım, *el-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, s.285, yersiz ve tarihsiz.

² Necefi Humeyni, Muhammed Cevad, *Tefsir-i Âsân*, c.1, s.241, İntişarat-ı İslamiyye, Tahran, 1. Baskı, h.k. 1398; Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an* (Musevi Hemedani, Seyyid Muhammed Bâkır'ın Farsça çevirisi), c.15, s.14, Defter-i İntişarat-ı İslami, Kum, 5. Baskı, h.k. 1417.

³ *Tefsir-i Âsân*, c.1, s.241; Seyyid Murtaza, *ez-Zaria*, c.1, s. 460, Danışgah-ı Tahran, h.ş. 1376; Şeyh Tûsî, *el-Uddet*, c.2, s.487, Çaphane-i Setare, Kum, h.k. 1417.

b) Kur'an mütevatir sünnet ve kesin icmayla neshedilir.¹ Böyle bir neshetme gerçekleşmişse kabul edilir, yoksa edilmez.² Bazılarına göre böyle bir neshetme asla gerçekleşmemiştir.³

c) Üçüncü görüş ise ayrıntılı bir görüştür. Buna göre Masum İmamlardan (a.s) gelen rivayetlerle Kur'an'ın neshi caiz değildir ve böyle bir neshin manası yoktur.⁴ Ancak Kur'an'ın Nebvî sünnetle neshedilmesi "Peygamber, size ne verirse onu alın ve neden sakındırırsa ondan sakının ve Allah'tan çekinin; şüphe yok ki Allah'ın azabı çetindir."⁵ âyeti gereği caizdir. Ancak bu görüş geçerli değildir. Zira birçok rivayette Resulullah'tan (s.a.a) gelen, Kitaba muhalif olan her şeyin reddedilmesi⁶ hadisinden bu çıkmaktadır. Yani Allah Resulü (s.a.a) kendi sözünün doğruluğunu anlamanın ölçüsünü Kur'an-ı Kerim'le uyumluluk olarak göstermişse, Kur'an-ı Kerim'i nesheden hadis, Kur'an'la muhalif olmasına rağmen sahih olarak kabul edilemez. Şîi ve Sünnî âlimler bu hadisin sahih olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Hadise göre Kur'an, nebevî sünnetle bile nehyedilemez.⁷

Üçüncü şıktaki neshetme (yani haber-i vahidle neshetme) konusunda Şîi ve Sünnîlerin çoğunluğunun görüşü böyle bir neshin mümkün olmadığı yönündedir.⁸

Kur'an'ın Tahrif Olmadığıyla Çelişen Rivayetler

Soru

Eğer Kur'an tahrif olmadıysa neden tarihte bazen Peygamber'in (s.a.a) Kur'an okurken bazı kelimeleri değiştirdiğinden bahsediliyor? Hatta

¹ ez-Zaria, c.1, s.460 ve 462; el-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, s.285; Necmî, Haşimzade Herisi, Beyan Der Ulum ve Mesail-i Kulli-i Kur'an, s.260, yersiz ve tarihsiz.

² ez-Zaria, c.1, s.460; el-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, s.285; Beyan Der Ulum ve Mesail-i Kulli-i Kur'an, s.260.

³ Beyan der Ulum ve Mesail-i Kulli-i Kur'an, s.260.

⁴ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, Haşiyetu'l-Kifaye, c.2, s.296, Bonyad-ı İlmi Fikri-i Allâme Tabatabâi, Tarihsiz.

⁵ Haşr, 7.

⁶ "Peygamberden Kur'an'a aykırı bir şey sadır olmaz."

⁷ Haşiyetu'l-Kifaye, c.2, s.296-297.

⁸ Ehl-i Sünnet'in Zahirîye grubundan İbn Hazm Endülüsi gibiler böyle bir şeye inanmaktadırlar. (ez-Zaria, c.1, s.460-461; el-Uddet, c.1, s.121.)

tarihte geçtiği üzere, bazı vahiy yazıcıları bu yüzden dinden çıkmışlardır ve Peygamber (s.a.a) tarafından idam edilmişlerdir. Acaba Abdullah İbn Ebi Sereh'le ilgili rivayet doğru mudur?

Kısa Cevap

İşaret ettiğiniz rivayet, Abdullah İbn Ebi Sereh'in dinden çıkması hikâyesiyle ilgilidir. Abdullah İbn Ebi Sereh'in dinden çıkmasının şekli ve nedeni ile ilgili üç çeşit rivayet nakledilmiştir.

Birinci olarak; bu rivayetler arasında Abdullah İbn Ebi Sereh'in dinden çıkmasının şekli hakkında ihtilaf vardır. Bu rivayetlerin bazıları, Kur'an'ın tahrif olduğuna ve değiştiğine delalet etmemektedirler. Bazıları da belirsiz ve meçhuldürler. Ancak çok az sayıda rivayet, tahrif ve değişimin olduğuna delalet etmektedir. Bu yüzden bu rivayetlere dayanılmaz.

İkinci olarak; üçüncü grup rivayetler de, Merhum Saduk'un (r.a) tefsirine göre tahrife delalet etmemektedirler. Merhum Saduk (r.a), Peygamber'den (s.a.a.) nakledilen bu üçüncü grup rivayetlerdeki “هو واحد” (O birdir) cümlesi hakkında şöyle yazmaktadır:

“Yani, değiştiren de değiştirmesen de senin değiştirmek istediğin değil, benim söylediğim şey yazılır.”

Üçüncü olarak; eğer Merhum Saduk'un (r.a) yapmış olduğu yorumu kabul etmesek ve diğer taraftan da bu rivayetlerin senetlerini sahih bilsek dahi, Kur'an âyetleriyle çeliştiklerinden dolayı yine de onlara istinat edemeyiz. Çünkü Peygamber (s.a.a.) ve Masum İmamların (a.s.) sözlerine göre bu rivayetlerin kabul edilmemesi gerekmektedir.

Abdullah İbn Ebi Sereh, mürted olduktan sonra Mekke'ye kaçmıştır ve Mekke'nin fethinden sonra da Osman'ın (üçüncü halife) aracılığı sayesinde idam edilmekten kurtulmuştur. Osman halife olduğu zaman da Abdullah İbn Ebi Sereh'i Mısır'a vali tayin etmiştir.

Bu rivayetlere dikkat edildiğinde, bu rivayetlerin Kur'an'ın tahrif edildiğine değil, tam tersine tahrif olmadığına delalet ettikleri görülür. Çünkü Kur'an'ın tahrif olmadığını söyleyenler, muhaliflerin tahrife olan çabalarını değil, onların böyle bir çabaya muvaffak olmalarını reddetmektedirler.

Kur'an'ın tahrif olmadığını söyleyenlerin delillerinin birincisi, Kur'an'ın, Allah tarafından korunmasıdır. İkincisi ise Peygamber'in (s.a.a.) Kur'an'ı tahrif etmek ve değiştirmek isteyenlere karşı, onun koruyucusu olmasıdır. Abdullah İbn Ebi Sereh'in bu çabası da, yenilgiye uğramış çabaların ve Peygamber'in (s.a.a) mücadele etmekle görevli olduğu batıl kompoların bir örneğidir. Eğer bir kimse bu rivayetlere derinlemesine bakacak olursa, bu rivayetlerin tahrife değil, tam tersine tahrifin olmadığına delalet ettiğini açıkça görecektir.

Ayrıntılı Cevap

Cevabın açıklığa kavuşması için bazı noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir:

1- Kur'an'ın tahrif olmadığı ve değişmediği sağlam ve kesin delillere dayandırılmaktadır ve bu akli delillerin bazıları önceki sorularda açıklanmıştır. Şimdi bu delillerin nakli olanlarının bazılarını işaret edeceğiz:

a) Kur'an-ı Kerim'deki bazı âyetler, Kur'an'ın değişmediğine, tahrif olmadığına ve hatta bunun mümkün olmadığına delalet etmektedir:

“Ona önünden de ardından da bâtlı gelemes. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah'tan indirilmiştir.”¹ “Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir.”²

b) Peygamber'in (s.a.a.) vahyi almada, onu korumada ve duyurmada masum olduğunu açıklayan âyetler vardır.

– Peygamber'in (s.a.a.) vahyi almada masum oluşu:

“(Resûlüm!) Şüphesiz ki bu Kur'an, hikmet sahibi ve her şeyi bilen Allah tarafından sana verilmektedir.”³

– Peygamber'in (s.a.a.) vahyi korumada masum oluşu:

“Sana (Kur'an'ı) okutacağız; sen hiç unutmayacaksın.”⁴

¹ Fussilet, 42.

² Yunus, 42.

³ Neml, 42.

⁴ A'la, 42.

– Peygamber'in (s.a.a.) vahyi tilavet etmesi ve duyurmasında ma-sum oluşu:

“Peygamber (s.a.a.) Kur'an ayetlerini onlara tilavet ediyor.”⁵

“O, hevâdan (arzularına göre) konuşmaz. O(nun konuşması kendi-sine) vahyedilenden başkası değildir.”⁶

Yüce Allah Peygamber'i (s.a.a.), âyetlerde en ufak bir değiştirme ya-parsa onu en ağır şekilde cezalandıracağına dair tehdit etmektedir:

“Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, Elbette Biz onu, o yüzden yeminiyle yakalar, sonra da onun iliğini keser atar-dık. O vakit sizden hiçbiriniz ona siper de olamazdınız.”⁷

c) Peygamber'in (s.a.a.) Kur'an'da hiçbir şekilde değiştirme hakkının olmadığını açıklayan âyetler:

“De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey de-ğildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime is-yan edersem elbette büyük günün azabından korkarım.”⁸

d) Kur'an-ı Kerim'in tahrif olmadığı ve değiştirilmediği anlaşılan ha-disler de vardır. Bu hadislerden birisine örnek olarak işaret edeceğiz:

Peygamber (s.a.a.) şöyle buyurmaktadır:

“Ben sizin aranızda iki değerli emanet bırakıyorum; birisi Allah'ın kitabı ve diğeri ise itretim, Ehl-i Beytimdir. Bu iki değerli emanet, kıyamet günü Kev-ser havuzunun başında bana gelene kadar birbirlerinden ayrılmazlar.”⁹

Ehl-i Sünnet ve Şia tarafından kabul edilen bu hadis, Kur'an-ı Kerim'in kıyamet gününe kadar insanlara hüccet olduğunu ve ona dayanmanın sahilliğini açıklamaktadır. Eğer Kur'an değişime ve tahrif olmaya müsait olsaydı, dinî hükümlerin istinat edileceği kaynak olamazdı.

⁵ Âl-i İmran, 42.

⁶ Necm, 3-4.

⁷ Hakka, 3-4.

⁸ Yunus, 15.

⁹ *Müsned-i Ahmed*, 10681. Hadis; *Sünen-i Tirmizî*, 372. Hadis; *Müstedrek-i Hakim*, c. 3, s. 109.

2- Peygamber (s.a.a.) ve Masum İmamlar'dan (a.s), hadislerin kabulü veya reddinin, onların Kur'an'a uyup uymadığına bağlı olduğuna dair hadisler:

Aşağıda bu hadislerin bazıları zikredilmiştir:

a) Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Allah'ın kitabına uyan her şeyi kabul ediniz ve ona uymayan her şeyi de reddediniz.” ¹

b) İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Bizlerden nakledilen hadislerden Kur'an'a uyanlarını kabul ediniz ve Allah'ın sözlerine aykırı olan her hadisi kabul etmeyiniz.” ²

Sonuç olarak sizin zikrettiğiniz hadisler, senet ve delalet açısından mefhumu ve içeriği sahih ve doğru olsa bile, Peygamber (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'in (a.s) kesin emirlerine göre, yani Kur'an'a aykırı olduğu için kabul edilemez ve bu hadisler onlara isnat etme değerini taşıamamaktadırlar.

3- Sizin işaret ettiğiniz rivayetler, Abdullah İbn Ebi Sereh'in dinden çıkması hikâyesiyle ilgilidir.

Abdullah İbn Ebi Sereh'in dinden çıkmasının şekli ve nedeni ile ilgili üç çeşit rivayet nakledilmiştir:

a) Bazı rivayetlerde şöyle geçmektedir:

“Peygamber (s.a.a) Abdullah İbn Ebi Sereh'e Müminun Sûresi'nin âyetlerini yazdırıyordu.

“ثُمَّ أَنْشَأَهُ خَلْقًا آخَرَ” âyetine gelindiğinde, Abdullah İbn Ebi Sereh, Allah'ın insanları yaratmasının beyanına hayret ederek, “فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ” der ve Peygamber (s.a.a) de ona “فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ” yaz, der. Bunun üzerine Abdullah İbn Ebi Sereh vesveseye kapılarak kendi kendine şöyle der: “Eğer bu gerçekten vahiyse demek ki bana da vahiy oluyor ve eğer yalansa demek ki Peygamber (s.a.a) de yalan söylüyor.”

¹ el-Kâfi, c. 1, s. 109.

² Biharul-Envar, c. 2, s. 249.

Abdullah İbn Ebi Sereh bu yüzden mürted olur ve Mekke'ye kaçar.³

b) Diğer bazı rivayetlerde ise şöyle geçmektedir: Abdullah İbn Ebi Sereh, vahiyleri yazarken onları değiştiriyordu. Bu yüzden Peygamber (s.a.a) onu vahiy yazıcılığından azletti ve o da mürted olup Mekke'ye kaçtı.⁴

c) Feyz-i Kaşanî İmam Sâdık'tan (a.s) şöyle nakletmektedir:

Osman'ın süt kardeşi olan Abdullah İbn Ebi Sereh'in yazısı güzeldi. Peygamber'e (s.a.a) vahiy geldiğinde onu çağırır ve ona gelen vahiy okurdu ve o da yazardı. Ancak o "سميع بصير" (duyan ve gören) yerine "سميع عليم" (duyan ve bilen) ve "بما تعلمون خير" (yapmakta olduklarınızdan haberdardır) yerine "بما تعملون بصير" (yapmakta olduklarınızı görmektedir) ya da "تا" yerine "يا" ve "يا" yerine "تا" yazıyordu. Böyle olmasına rağmen Hz. Muhammed (s.a.a.) bu birdir diyordu. Bu şahıs sonunda mürted oldu ve Mekke'ye kaçarak Kureyşlilere şöyle söyledi: Allah'a andolsun ki Muhammed ne söylediğini bilmiyor ve ben de onun gibi âyet nazil edebilirim.⁵

Sonuç olarak öncelikle bu rivayetler, İbn Ebi Sereh'in mürted olmasının şekli konusunda ihtilafı oldukları için onlara istinat edilemez. Çünkü birinci nakle göre tahrife ve değişikliğe delalet etmemektedir. Çünkü İbn Ebi Sereh'in kalbinden geçenlerin önceden Peygamber'e (s.a.a.) nazil olan ilahi vahiy olmasının bir sakıncası yoktur. İkinci nakil ise belirsizdir ve sadece üçüncü nakil tahrif ve değişikliğe delalet etmektedir.

İkinci olarak: Merhum Saduk (r.a.), Peygamber'in (s.a.a.) "هو واحد" (O birdir) cümlesi hakkında şöyle yazmaktadır: "Yani, değiştiren de değiştirmesen de senin değiştirmek istediğin değil benim söylediğim şey yazılır."⁶

Eğer bu rivayet (üçüncü nakle göre) senet açısından sahih ve doğru ise Merhum Saduk'un (r.a.) yapmış olduğu yorum kabul edilebilir. Çünkü bu yorum, Kur'an tahrif edilemez ve değiştirilemez anlamındaki âyetlerle

³ Biharu'l-Envar, c. 22, s. 34.

⁴ Tefsir-i Ayyaşi, c. 1, s. 369.

⁵ Feyz-i Kaşanî, Tefsir-i Sâfi, c. 2, s. 140, En'am Sûresi'nin 93. âyetinin altında, Tahran, Mektebetu'l-İslamiyye.

⁶ Saduk, Meaniu'l-Ahbar, Biharu'l-Envar'dan naklen, c. 92, 3. bâb, s. 35.

ve aynı şekilde Peygamber'in (s.a.a.) âyetleri alması, koruması ve insanlara ulaştırmasında masum olduğuna işaret eden âyetlerle de uyushmaktadır.

Üçüncü olarak: Eğer Merhum Saduk'un (r.a.) yapmış olduğu yorumu kabul etmesek ve bu rivayet senet açısından da sahih olsa dahi, ikinci noktada açıkladığımız gibi Kur'an'ın açık âyetleriyle çeliştikleri için böylesi rivayetlere istinat edilemez. Peygamber (s.a.a.) ve Masum İmamlar'ın (a.s.) sözlerine göre bu tür rivayetler kabul edilemez.

4- Abdullah İbn Ebi Sereh, mürted olduktan sonra Mekke'ye kaçmıştır ve Mekke'nin fethinden sonra da üçüncü halife Osman'ın aracılığı sayesinde idam edilmekten kurtulmuştur.¹

Bu rivayetlere dikkat edildiğinde, bu rivayetlerin Kur'an'ın tahrif edildiğine değil, tam tersine tahrif olmadığına delalet ettiği görülür. Çünkü Kur'an'ın tahrif olmadığını söyleyenler, muhaliflerin tahrife olan çabalarını değil onların böyle bir çabaya muvaffak olduklarını reddetmektedirler.

Kur'an'ın tahrif olmadığını söyleyenlerin delillerinin birincisi, Kur'an'ın, Allah tarafından korunmasıdır. İkincisi ise Peygamber'in (s.a.a.), Kur'an'ı tahrif etmek ve değiştirmek isteyenlere karşı onun koruyucusu olmasıdır. Abdullah İbn Ebi Sereh'in bu çabası da, yenilgiye uğramış çabaların ve Peygamber'in (s.a.a) mücadele etmekle görevli olduğu batıl kompoların bir örneğidir. Eğer bir kimse bu rivayetlere derinlemesine bakacak olursa, bu rivayetlerin tahrife değil tam tersine tahrifin olmadığına delalet ettiğini açıkça görecektir.

Kur'an'ın Yol Göstericiliği

Soru

23 yılda nazil olan ve âyetleri kendini bir çok kere nefyeden ve düzelten Kur'an, insanlara sonsuza dek nasıl yol gösterebilir?

Kısa Cevap

Kur'an kendi tanıklığıyla evrensel bir kitaptır:

¹ Biharu'l-Envar, c. 17, s. 178.

“Bu ancak âlemlere bir öğüttür.”

Belli bir zaman, mekan ve millete ait değildir:

“Korkutucudur insanları.”

Allah'ın nazil ettiği âyetler, bütün zamanlarda insanların hidayet ihtiyacını karşılayacak şekilde olup onların hidayeti için parlayan bir meşaledir. Beşeriyet daima onun saf ve berrak maarifinden faydalanmaktadır.

Hız. Resulullah (s.a.a) son peygamber, İslam dini son ilahi ve kâmil din olduğu için Peygamberimizden sonra başka bir peygamber gönderilmedi ve İslam hatem dindir. Hatemiyet, Kur'an-ı Kerim'in kapsamlı ve ebedi oluşunun delilidir.

Kur'an'ın tarihi, bu kitabın her asır ve zamanda aydın görüşlü insanların önüne yeni ilim ve marifet kaynakları açtığını ve bu ilahi kitabın insanın sabit ve değişken soru ve ihtiyaçlarını karşıladığını göstermektedir. Ancak bu iş, hidayetin bütün yollarını ve temellerini bilen ve bu temellerden çıkarılan detayları beyan eden dinde derinleşen kimseler vasıtasıyla ve içtihat metoduyla gerçekleşmiştir.

Kur'an, âyetlerini nefyetti ve düzeltti, sözünüze gelince, bu doğru değildir; zira biz inanıyoruz ki, Kur'an'ın âyetlerinden hiçbirisi bir diğerini nefyetmemiştir ve Kur'an'da asla çelişki ve batıla mahal yoktur. Bu sözden maksadınız, Kur'an'da nasihlerin varlığı ise unutmamak gerekir ki, bazı hükümlerin sonradan kaldırılması nefy ve düzeltme manasına gelmez; zira nasih demek bir hükmün daha baştan geçici olduğu ve süresi sona erdiği için yerine başka hükmün geleceği demektir. Yoksa daha baştan hükmün ebedi olduğu, sonradan düzeltildiği anlamına gelmez. Öyleyse basit ve yüzeysel algılama sonucu ilk bakışta bazı âyetlerde çelişki görülse de gerçek ve etraflı bir inceleme ve dikkat sonucu Kur'an'da hiçbir çelişkinin olmadığı ortaya çıkar. Müfessirler ilk bakışta çelişki zannedilen böyle şeyleri incelemiş ve hiçbir çelişkinin olmadığını beyan etmişlerdir. Çünkü Kur'an'ın âyetleri birbirlerini tasdik etmektedir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an, kendisinin de tanıklık ettiği gibi evrensel, ebedi, insanın her yerde, her zamanda ihtiyaçlarını karşılayan, hiçbir ırk, örf ve kültüre özgü olmayan bir kitaptır:

“Bu ancak âlemlere bir öğüttür.”¹

“Korkutucudur insanları.”²

Yüce Allah, Kur'an'ın muhteşa ve maarifini öyle düzenlemiştir ki yer ve zaman gözetilmeksizin insanlar onun berrak maarifinden sürekli faydalanabilirler. Kur'an'ın tarihi, onun bereketiyle her asır ve zamanda aydın görüşlü insanların önüne yeni maariflerin açıldığını, maarifinin tüm zamanlardaki insanların soru ve ihtiyaçlarına cevap verdiğini ve ilahi marife susayanları doyurduğunu göstermektedir.

Aşağıda Kur'an-ı Kerim'in kapsamlı, ebedî ve evrensel olduğunu ortaya koyan delillerden bazılarını getiriyoruz:

1- Kur'an bu şöyle buyuruyor:

“Biz, kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.”³

“Bugün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım.”⁴

Bu ve benzeri âyetler, İslam dininin kâmil olduğunu, söylenmesi gereken her şeyin söylendiğini, beşerin hidayeti için gönderilmesi gereken hüküm ve kanunların gönderildiğini gösterir.

2- İmam Sâdık'a (a.s) Kur'an maarifinin yeniliği ve canlılığı hakkında sorulduğunda şöyle buyurdu:

“Kur'an'ın yeniliğinin nedeni Allah-u Teâlâ'nın onu belli bir zaman ve belli bir millete göndermemesinden kaynaklanmaktadır. (O) Her zaman ve herkes içindir. Her zamanda yenidir ve kıyamete kadar bütün insanlar için caziptir.”⁵

3- Hatemiyet Kur'an'ın kapsamlı ve ebedî oluşunun delilidir. Zira resullerin gönderilmesinin felsefesi Allah-u Teâlâ'nın vahiy yoluyla insanları hidayet etmesi, saadet ve maneviyat yoluna girmeleri için ahkam ve kanunlarına yönlendirmesi, akaidi beyan etmesidir. İnsan yaşamı bir taraftan daima değişiklik, ve tekamül halindedir, diğer taraftan da bütün

¹ En'am, 90.

² Müddessir, 36.

³ En'am, 38.

⁴ Maide, 3.

⁵ Biharu'l-Envar, c. 89, s. 15; Nuru's-Sakaleyn, c. 3, s. 740.

ihtiyaçlarını karşılayacak bir dine muhtaçtır. Öyleyse İslam Peygamberinde ve yeni dinde öyle bir özellik olmalı ki nübüvvetin, şeriatın ve kitabın yenilenmesine gerek kalmasin.

Başka bir deyişle onun kalıcı olması ve beşerin ona hep ihtiyaç duyması, onun asla eskimemesi ve hep yeni kalmasını gerektirmektedir. Kur'an'ın hiç eskimemesinin sırrı, Kur'an'daki yasamaların fıtrata uygun oluşudur. Fıtratta ise değişiklik olmaz.

Ayrıca Kur'an yalnızca ahkâm, akaid, milletlerin halini anlatan, başarı ve yenilgilerin nedenleri, ümmetlerin tarihi, ebedî dünyanın nasıl olduğu ve nefis tezkiyesini anlatan bir kitap değildir. Bunların yanı sıra bizleri, insanlara yardımcı olacak rehberlere de yönlendirmiştir. Onlar dinin koruyucuları, müteşabihleri muhkemlerle açıklayabilen, ilimde derinleşenler ve her dönemde değişken ve yeni hükümlerin çıkarılabilmesi için içtihat metodunun temellerini atanlardır. Kur'an, hatemiyet döneminde ümmetin hidayetini üzerlerine almaları, zaman ve şartlara uygun detaylı açıklamaları yapmaları için genel bir yol haritası çizecek ilimde derinleşen kimseleri öngörmüştür. İctihatın böyle bir rolü vardır.⁶ Dolayısıyla ahkâmın mevzularının ve şartların değişkenlikleri göz önüne alındığında bu âlimlerin görevi geneli tatbik etmek, ahkâmın tefsiri ve vahyin tükenmez kaynağından faydalanmaktır. Asr-ı saadette söz konusu olmayan bir mesele günümüzde olabilir ve zaruri sayılır. Yeni ihtiyaçlar, âlim ve müçtehitler tarafından genelin ayrıntıya uygulanması ve işletilmesi yöntemiyle bu tür meselelere cevap verilir. Genellik gerçekte bu manaya gelmektedir. Kur'an eğer her şeyin ayrıntısını getirmiş ve her şeyi beyan etmiş⁷ deniyorsa bu anlamda söylenmiştir.

Bu kısmen uzun girişten sonra geçelim asıl konuya.

Biz inanıyoruz ki, Kur'an dışı güzel (fasih ve belîğ), manevî yönden ise birlik ve uyum içindedir. Öyle ki âyet ve ahkâmının arasında hiçbir ih-

⁶ Seyyid Muhammed Ali İyazî, *Camiyyet-i Kur'an*, s.51; Kapsamlılık ve hatemiyet hakkında daha fazla bilgi için Murtaza Mutahharî'nin *Hatemiyet*, Cafer Subhanî'nin *Hatemiyet ez Nazar-ı Kur'an ve Hadis* ve Muhammed Taki Misbah'ın *Rahnema Şinasi* adlı kitaplarına başvurulabilir.

⁷ Nahl, 89.

tilaf ve uyumsuzluk bulunamaz. Kur'an'ın hiçbir âyeti diğerini reddetmez, aksine birbirlerini tasdik eder, çelişki ve batıl ona yol bulmaz¹:

“Kur'an'ı gereğince düşünmüyorlar mı?! Eğer Allah'tan başkası tarafından gönderilseydi, onda birçok çelişki bulurlardı.”²

Ama Kur'an âyetlerinin nefy ve düzeltilmesinden kastınız nesh ise, nesh lügatte zail etmek ve ortadan kaldırmak manasına gelmektedir; yani bir şeyi iptal edip yerine başka şeyi getirmek demektir.³ Istilahta ise İslam şeriatında sabit olan bir şeyi süresi dolduğu için kaldırmak demektir.⁴

Kur'an'da üç çeşit nasih vardır:

1- Hükümün ve tilavetin neshi; yani Allah'ın hükümlerinden birini içeren Kur'an ayetlerinden bir âyet, sonra neshedilmiştir. Bu tür nesh, Kur'an'ın tahrif olmadığı ilkesiyle uyuşmadığı için reddedilmiştir ve böyle bir şey imkânsızdır.

2- Hükümün dışında olan tilavetin neshi; yani âyetin kendisi kaldırılıp hükümün devam etmesi. Böyle bir nesh de Kur'an'da yoktur.

3- Hükümün tilavet olmadan neshi; böyle bir nesh hem mümkündür, hem de Kur'an'da vardır. Müfessirler bu konuda görüş birliğindedirler.

Bu tür neshde ne kelimî çelişki vardır, ne de görüş ihtilafı ve yenilenmesi. Bu ancak mısradan kaynaklanan hükümî ihtilafur. Yani bir mısradak, belli şartlarda maslahata sahip olabileceğinden ona özel bir hüküm taalluk edebilir. İşte bu yüzden şartlar değiştiğinde söz konusu maslahat ortadan kalkınca hüküm de değişir. Yani daha başlangıçta bu maslahat sınırlı ve geçici idi ve hüküm de geçici olarak konmuştu. Neml/101, Bakara/106 ve 107. âyetler bu manayı beyan etmekte.⁵

¹ “Şüphesiz ki bu Kur'an, üstün bir kitaptır ki önünden de, ardından da ona batıl gelmez. Hikmet sahibi övgüye layık olan (Allah) tarafından indirilmedi.” (Fussilet/41-42). Allâme Tabatabâî'ye göre bu âyetten, Kur'an'ın hükümlerinin değişmeyeceği veya bir hükümün kaldırılıp yerine başka bir hüküm konulacağı anlaşılmaz. (Muhammed Hüseyin Rohşad, *Der Mahzar-ı Allâme Tabatabâî*, s. 276)

² Nisa, 82.

³ Seyyid Ali Ekber Kureyşî, *Kamus-u Kur'an*, c. 7, Nasih maddesi.

⁴ Seyyid Ebu'l-Kasım Hoî, *el-Beyan*, s. 277-278.

⁵ “Bir âyetin hükümünü değiştirir, yahut geri bırakırsak ya ondan hayırlısını getiririz, yahut onun eşidini...” (Bakara/106); Bkz. Fahr-i Razi, *et-Tefsiru'l-Kebir*, c. 3 ve 4, s. 226; *Tefsir-i Numûne*, c. 11, s. 405. ve c. 1, s. 388. Nesholunmuş bazı âyetler şunlardır: Nisa/15-16'yı Nur/2 neshetmiştir. Yine Resulullah'tan (s.a.a) önce gizlide sadaka verilmesi hakkındaki Mücadele/12 yine aynı sürenin 13. âyetiyle neshedilmiştir.

Neshin felsefesinin ne olduğu konusuna gelince diyoruz ki, Kur'an'ın nazil olmasının hedefi insan toplumunu yetiştirmektir. İnsanlık hastadır, onu iyileştirecek bir reçeteye ihtiyaç vardır. Ama hastanın iyileşmesi için bazen ilacın değiştirilmesi gerekiyor. Kur'an, cehalet, gaflet, kibir vb. gibi hastalıklara yakalanan, manevî ve yüce insani sıfatlardan haberi olmayan insanların kurtuluş reçetesidir. Bu hastalıklardan kurtulmak ve insanların eğitilmesi için adım adım ahlâkî rezaletlerden temizlenip ahlâkî faziletlerin onların yerini almasını gerektiren mükemmel programlara ihtiyaç vardır. Nesh gerçekte, kötü ve alt mertebeden üst aşamalara geçerken kaçınılmaz bir olaydır. Çünkü bir çok yerde geçişler birdenbire mümkün değildir. Bu yüzden aşama aşama gerçekleşmesi gerekir. Dolayısıyla neshedilmiş âyetler geçiş dönemlerinde geçici tedaviler hükmündedir.⁶

Nesheden ve neshedilmiş ilk bakışta çelişkili gibi görülebilirler ama gerçekte ortada çelişki diye bir şey yoktur. Zira her birinin kendine özgü maslahatı vardır. Ancak neshedende olan maslahat, neshedilmişte olan- dan sonradır.

Muhkem ve müteşabih âyetler de aynı şekildedir. Kur'an'ın kendisi de buna değiniyor. Müteşabih âyetlerin Kur'an'da olmasının nedeni insan idrakinin yetersizliği, manaların yüce ufku, metafizik dünyanın yüce gerçeklerini ifade etmekte yalnızca günlük ihtiyaçları gidermesi için var olan kelime ve ibarelerin yetersizliği ve bundan dolayı o manaları yüklenerek gücünün olmaması olabilir.⁷

Peygamberler; âlim, cahil, akıllı, akıllı kıt olan herkes için gönderilmişlerdir. Birçok yüce ve büyük manalar herkesin anlayabileceği şekilde değildir, yalnızca seçkin insanlar anlayabilirler. Müteşabihlerin ilmi ise ilimde derinleşenlerin yanındadır.⁸

Zâhirî ihtilafların nedeni budur. Bu da onun içinde insanlığı kıyamete kadar hidayet etmesine ters düşecek, birbirini nefyeden ve düzeltten çelişkiler olduğu manasına gelmez.

⁶ Mehdi Ahmedî, *Kur'an der Kur'an*, s. 103-112.

⁷ a.g.e.

⁸ Âl-i İmran, 7; Nisa, 162.

Mekkî ve Medenî Sureler

Soru

Mekki ve Medeni sure ne demektir? Bunları kim belirlemiştir?

Cevap

Kuranî ilimlerde çok önemli olan ve mutlaka üzerinde durulması gereken konulardan biri de Mekkî ve Medenî olan sureleri tanımaktır. Surelerin iniş sırasını nakleden rivayetlerden anlaşıldığı üzere, 86 sure Mekkî ve 28 sure de Medenîdir. Sureleri bu şekilde Mekkî ve Medenî olarak iki gruba ayırmada üç önemli kriter bulunmaktadır:

1- Zaman: Mekkî ve Medenî surelerin belirlenmesinde müfessirlerin çoğu genellikle zaman ölçütünü kabul etmektedirler. Buna göre Peygamber efendimizin hicretinden önce Mekke’de nazil olan sureler Mekkî ve hicretten sonra Medine’de nazil olan sureler ise Medenîdir. Buna göre Peygamber (s.a.a) hicretten sonra Mekke’de olsa ve ayet inse yinede o ayet yahut sure Medenî olacaktır. Hicretin ölçüsü ise Medine’ye giriş yapmaktır, Peygamber’in Mekke’den çıkışına müteakip Medine’ye girişine kadar ki sureler Mekki, Medine’ye girdikten sonraki sureler Medenîdir, buna en güzel örnek şu ayettir:

“(Resulüm!) Kuran’ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir.”¹

2- Mekân: Bazı âlimler de sureleri bu şekilde ayırmada ölçüt olarak mekânı kabul etmişlerdir, buna göre; Mekke ve Mekke’nin etrafında nazil olan sureler Mekkî, Medine ve Medine’nin etrafında nazil olan sureler ise Medenîdir. Bu ister hicretten sonra yahut önce olsun fark etmez. O zaman eğer Peygamber hicretten sonra Mekke’ye gelmiş ve orada sure nazil olmuşsa o sure Mekkîdir. Mekke ve Medine dışında nazil olan sureler ise bu sınıflandırmanın dışındadır. Suyuti, Peygamber’den (s.a.a) şöyle bir hadis naklediyor: “Kuran üç yerde; Mekke, Medine ve Şam’da nazil olmuştur.” İbn-i Kesir’in dediğine göre Şam’dan kasıt Tebuktur.”²

¹ Kasas,85.

² el-İtkan, c. 1,s. 23.

3- Hitap: Bir gruba göre ise; müşriklere hitaben başlayan her sure Mekkî ve müminlere hitaben başlayan her sure de Medenîdir. Bunu Abdullah b. Mesud şu rivayetle nakletmektedir: “Ya eyühennas - Ey insanlar!” diye başlayan her sure Mekkî ve “Ya eyyühelleziyne amenu - Ey iman edenler!” diye başlayan her sure de Medenîdir.”³ Çünkü Medine’de Müslümanlar, Mekke’de ise müşrikler çoğunlukta idi, fakat Medine’de nazil olan Bakara suresinde “Ey insanlar!” hitabı kullanılmıştır, bu da genel kuralı bozmaktadır.

Surelerin Mekkî ya da Medenî oluşlarını belirlemek için bazı kriterler belirlemiştirler, lakin bu kriterler tek başına ölçüt olamaz, doğru bir sonuca varmak için bunların yanı sıra şu ölçütlere de dikkat etmek gerekir:

- 1) Nass ve haber. 2) Zahiri belirtiler. 3) İçerikle ilgili belirtiler.

Allâme Burhaneddin b. İbrahim b. Ömer b. İbrahim b. Cafer (ö: 732.h) şöyle diyor: “Mekkî ve Medenî sureleri tanımak için iki yol bulunmaktadır: Rivayetlerle ulaşılan işitsel bilgiler ve teşhis kriterleri üzerinden yapılan kıyas.” Alkama b. Kays Abdullah b. Mesud’dan şöyle rivayet ediyor. “Ey insanlar! Hitabımın olduğu, kella / asla cümlesinin kullanıldığı, surenin başında mukatta harflerinin bulunduğu -Medeni olduğu rivayet edilen Bakara, Âl-i İmran ve Rad suresinin dışında,-Hz. Adem ve iblis kısımlarının nakledildiği ve eski peygamberler ile ümmetler hakkında nazil olan sureler Mekkîdir. Farzlardan yükümlülüklerden, şer’i hudud ve cezalardan bahseden sureler ise Medenîdir.”⁴

Bunlar Abdullah b. Mesud’un Mekkî ve Medenî sureleri tanımak için söyledikleriydi, başka bir takım kriterler de zikredilmiştir ki şöyle sıralaya biliriz:

1- Surenin kendisinin kısa oluşu yahut sure içersindeki ayetlerin kısa oluşu, genellikle Mekkî surelerin özelliklerindendir. Sure ve ayetlerin de uzun oluşu Medenî olduğunu gösterir.

2- Mekke halkı inatla, bilgisizlik, küfür ve taassupla hakkın karşısında duruyorlardı, bu yüzden Mekke halkına söylevler çok sert ve kullanılan dil şiddetliydi. Bunu Mekkî surelerin bir özelliği olarak kabul edebiliriz.

³ el-Müstedrek, c. 3, s. 18- 19.

⁴ el- Burhan, c.1,s.189.

Medine’de müminlere hitap ise tam tersine yumuşak ve sıcaktı, dolayısıyla bu tür hitapların bulunduğu sureleri Medenî kabul edebiliriz.

3- Dini öğretilerin genel olarak anlatılması ve iman esaslarının ön planda tutulması Mekkî surelerin özelliğidir. Medenî surelerin özelliği ise, İslam hukukundan bahsedilip, ahkâm ve toplumsal kuralların açıklanmasıdır.

4- Güzel ahlaka, erdemli olmaya, doğru dünya görüşüne, sağlıklı bir inanca, inadı bırakmaya, müşriklerin batıl inançlarıyla mücadeleye davet eden, onların düşünce ve inanç sistemlerinin boş olduğunu vurgulayan sureler Mekkîdir. Kitap ehlinde bahseden, onları düşüncelerinde orta yola davet eden, münafıklardan bahsederek onlarla mücadeleye yer veren sureler ise Medenîdir.

5- Mekkî surelerin özelliklerinden bir diğeri; “Ey insanlar!”, Medenî surelerin ise; “Ey iman edenler!” hitabının bulunmasıdır.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz bu özellikleri, kesinlikle genel bir kural olarak kabul edemeyiz, bu özellikler bazı sureler için doğru ve bazı sureler için ise doğru olmaya bilir, mutlaka istisnaları bulunmaktadır. Eğer kesin bilgi derecesinde birkaç özellik birlikte bulunur ve aynı zamanda çelişki arz edecek bir rivayette bulunmazsa, o zaman o surenin Mekkî mi Medenî mi olduğuna itimat edebiliriz. Ancak böyle bir durumda fıkıhsal, tarihsel vb. açıdan istenen işlerlik elde edilmiş olur.

Öyleyse bir surenin Mekkî veya Medenî oluşunu anlamak için; ya bu hususta var olan güvenilir bir rivayet bulunmalı ya da surenin zahiri yapısıyla ilgili belirtilerden anlaşılmalıdır.

Meleklerin İnsanın Bozgunculuk Çıkaracağına Dair Bilgisi

Soru

Melekler insan yaratılmadan önce insanın bozgunculuk çıkaracağını nereden bilmekteydiler?

Kısa Cevap

Meleklerin insan yaratılmadan önce insanın bozgunculuk çıkaracağını nereden bildiği hususunda birtakım ihtimaller beyan edilmiştir:

1. Levh-i Mahfuz kanalıyla Âdem'in zürriyetinin yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağı ve kan akıtacağını öğrenmişlerdir.

2. İlahi haberler yoluyla öğrenmişlerdir.

3. Melekler bunu öngörmüştü. Çünkü onlar insanın bir takım doğal çelişkiler taşıyan toprak ve maddeden yaratıldığını bilmekte ve bu yüzden insanın kan akıtacağını ve bozgunculuk çıkaracağını öngörmekteydiler.

4. Bazı müfessirler de meleklerin başka âlemlerde veya bu âlemde bulunan Hz. Âdem'den önceki insanları gözlemleyerek bu öngöründe bulunduklarına inanmaktadır.

Bu tefsirler birbirleriyle pek çelişmemektedir. Yani bu hususların tümünün geçerli olması muhtemeldir.

Ayrıntılı Cevap

“Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz demişlerdi.” Ama Allah burada onlara açıklaması sonrakı merhalelerde aşîkâr olan üstü kapalı bir cevap verdi: “Ben sizin bilmediğinizi bilirim!”¹

Bu âyetlerden anlaşıldığı üzere melekler insanın bozgunculuk çıkaracağını, kan akıtacağını ve yıkım yaratacağını sezmişlerdi. Ama bunu nereden anlamışlardı?² Bu konuda bir takım ihtimaller öne sürülmüştür:

1. Yüce Allah daha önce insanın geleceğini meleklerle özetle açıklamıştı ve bu, iki şekilde beyan edilmişti:

a) Melekler Levh-i Mahfuz kanalıyla Âdem'in zürriyetinin yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağını ve kan akıtacağını öğrenmişlerdi. Bu yüzden şaşkınlık içinde yeryüzünde bozgunculuk çıkaracak ve kan akıtacak birini mi yaratacaksın diye sormuşlardı.³

¹ “قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ”

² Mekarim Şirazi, Nâsir, Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 173, Darul-Kutubi'l-İsmailiye, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1374.

³ Tabersî, Fazl b. Hasan, *Tercüme-i Cevamiu'l-Cami'*, c. 1, s. 62, Tahkik: Ayetullah Vaizzade Horasanî, Bonyad-ı Pejuheşhay-ı İslamî Astan-ı Kuds-i Rezevî, 2. baskı, h.ş. 1377.

b) İlahi haberler yoluyla bunu öğrenmişlerdi. Yani Yüce Allah meleklerle, Âdem'in çocuklarının bozgunculuk çıkaracak ve kan akıtacak kim-seler olduğunu bildirmişti. Allah Âdem'i yaratınca da melekler Allah'ın bahsettiği, zürriyetinin bozgunculuk çıkaracağı kimse bu mudur, değil midir diye öğrenmek için sordular.¹

2. Bir gurup, meleklerin bu konuyu "Allah'ın ben yeryüzünde bir ha-life yaratacağım" sözünden anladığı kanısındadır. Melekler, sınırlı imkânlar taşıyan yeryüzünde egemenlik kurmanın Âdem neslinde bir takım çeliş-kileri beraberinde getireceğini ve bu çelişkilerin de çekişmelere ve niha-yetinde bozgunculuk ve kan akıtmaya dönüşeceğini anladılar.² Gerçekte toprak ve maddeden yaratılmış insan ve onların doğal çelişkilerinden hareketle, bulunmuş oldukları öngörü sayesinde insanın bozgunculu-ğunu ve kan akıtacağını sezmışlerdi.³ Başka bir ifadeyle melekler bu ko-nuyu yeryüzü kelimesinden çıkarıp anlamışlardı. Zira onlar insanın top-raktan yaratıldığını ve maddenin sınırlılığı nedeniyle doğal olarak çelişki ve çekişmelerin merkezi olacağını bilmekteydiler. Netice itibarıyla sınırlı maddî dünyanın, her zaman daha fazlasını isteyen insan doğasını doyur-ması imkânsızdır. Hatta tüm dünyayı bir ferde verseler dahi yine doy-maz. Bu durum yeterli bir sorumluluk hissi ile beraber olmazsa bozgun-culuk ve kan akmasına sebep olur.⁴

Allâme Tabatabâi şöyle buyuruyor: Melekler şunu bilmekteydiler: Yeryüzü insanı maddî olduğundan gazap ve şehvet yetilerinden teşkil ol-muştur ve yeryüzü çelişkili ve sınırlı bir mahal olması sebebiyle de orada çelişkiler çok olacaktır. Unsurları yok olmaya yüz tutacak, düzen ve ıslah bozguna uğratılacak ve yok olma durumunda kalacaktır. Orada yaşa-mak toplumsal yaşam şekli dışında gerçekleşmeyecektir. Toplumsal ya-şam olmadan beka mümkün olmayacaktır. Bu tür bir yaşamın neticede bozgunculuk ve kan akıtmayla sonuçlanacağı malumdur.⁵

¹ Bkz. a.g.e., *Tefsir-i Nur*, c. 1, s. 87.

² Caferî, Yakub, *Kevser*, c. 1, s. 122, 133.

³ *Tefsir-i Nur*, c. 1, s. 87.

⁴ *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 173-175. Müterciman, *Tefsir-i Hidayet*, c. 1, s. 136, Bonyad-ı Peşuheşhay-ı İslamî Astan-ı Kuds Rezevî, Meşhed, 1. Baskı, h.ş. 1377.

⁵ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tercüme-i el-Mizan*, c. 1, s. 177, *Tercüme-i Tefsir-i el-Mizan*, Mütercim: Musevî Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, Defter-i İntişarat-ı İslamî Camia-ı Müderrisin Havza-ı İlmiye-i Kum, Kum, 5. baskı, h.ş. 1374.

3. Bazı müfessirler de meleklerin başka âlemlerde veya bu âlemde⁶ bulunan Hz. Âdem'den önceki insanları gözlemleyerek bu öngöründe bulunduklarına inanmaktadır. Yani meleklerin öngörüsü, Âdem'in yeryüzündeki ilk mahlûk olmamasından kaynaklanıyordu. Bilakis ondan önce çekişen ve kan akıtan başka varlıklar bulunmaktaydı ve onların kötü sabıkaları, meleklerin Âdem nesline karşı kötü zanda bulunmasına neden olmuştur!

Bu tefsirler birbirleriyle pek çelişmemektedir. Yani bu hususların tümünün meleklerin bu konuya odaklanmasına sebep olmuş olması muhtemeldir. Gerçekte de onların belirttiği bu husus bir hakikatti ve bu yüzden Yüce Allah cevap verirken asla onları inkâr etmedi, sadece bu hakikatin yanında insan ve onun makamı hakkında daha önemli hakikatlerin olduğuna ve meleklerin bundan haberi bulunmadığına işaret etti! Onlar eğer hedef kulluk ise biz bunun en kâmil örnekleriyiz, sürekli ibadet etmekteyiz ve herkesten daha çok hilafete layıgız diye düşünmekteydiler. Oysaki şehvet, gazap ve değişik isteklerin kendi varlıklarında olmamasından ötürü kendilerinin ibadetleri ile temayül ve şehvetler tarafından kuşatılmış ve şeytanın her taraftan vesvese verdiği insanın ibadet ve kulluğu arasında büyük bir fark olduğundan gafildiler. Tufana maruz kalmış bu varlığın itaat ve boyun eğmesi nerede, sakın sahile ulaşmış ve yükü hafif olanların ibadeti nerede?! Onlar bu Âdem'in neslinden Hz. Muhammed (s.a.a), İbrahim (a.s), Nuh (a.s), Musa (a.s) ve İsa (a.s) gibi peygamberlerin ve de Ehl-i Beyt imamları (a.s) gibi salih kulların ve yine canlarını feda eden şehitlerin ve tüm varlıklarını âşıkane bir şekilde Allah yolunda takdim edenlerin de varlık sahnesine ayak basacaklarını nereden bilebilirlerdi? Onlardan bazılarının bir saatlik düşünmesi meleklerin yıllarca ibadet etmesine eşittir.⁷

Mucize

Soru

Mucize nasıl tanımlanır ve nasıl ispatlanır?

Kısa Cevap

Mucize inkârcılara meydan okumakla birlikte olan ve peygamberlik iddiasını destekleyen harikulade bir iştir. Harikulade iş ise bilinen ve alışılan doğal işleyişin dışında bir olgunun gerçekleşmesidir.

⁶ Tefsir-i Nur, c. 1, s. 87.

⁷ Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 173-175.

Mucizenin harikulade olması, nedensellik kuralının dışında olduğu anlamına gelmez ve mucize sebepleri yok saymayı ifade etmez. Çünkü sebep- sonuç kuralı bizzat Kur'an'ın da kabul buyurduğu bir kuraldır.

Meydan okumadan maksat, mucize sahibi olan peygamberin onun mucizesini kabul etmeyen kimseleri -çağrısını doğru bulmadıkları takdirde- o mucizenin benzerini yapmaya çağırmasıdır.

Buna göre mucize normal şartların dışına çıkmaktır. Elbette normal dışı işler sihir, kehanet ve duanın kabul oluşu gibi durumları da içine alsada yalnız sihir ve kehanetin mucizeye karşı duracak durumu yoktur. Çünkü mucize Allah'ın sonsuz gücüne dayalı olarak gerçekleşmektedir.

Diğer yandan mucize özel şart ve hazırlıkları da gerektirmez; şöyle ki onu gerçekleştirmek için öğrenim görmek veya alıştırma yapmaya gerek yoktur.

Mucizenin duanın kabul olması vb. şeylerle farkı da şudur ki mucizede inkârcılara meydan okuma ve insanların hidayeti meselesi söz konusudur. Onun oluşmasıyla peygamberin peygamberliği ve halka yönelik daveti ispatlanır. Bu yüzden mucize sahibi kişi onu getirme konusunda yetki sahibidir yani kendisinden mucize istendiği zaman onu getirebilir.

Mucizelerin Kısımları:

Mucizeler iki kısımdır: 1- Amelî mucize 2- Sözlü mucize

Amelî mucizeler tekvinî velayet sonucu Allah'ın izni ile kainatta tasarruf etmeye denir.

Ama sözlü mucizeye gelince, bu tür mucizeler belli bir zamanla sınırlı değildir ve bütün asırlar için geçerlidir ve halkın geneline hitap ettiği gibi elit kimselere de hitap eder.

Amelî mucizelerin ispatı bu mucizeleri nakleden rivayetlerin senedinin doğruluğuna bağlıdır.

Kur'an'ın Mucizeliği: Peygamber'in (s.a.a) sözlü mucizelerinin başında Kur'an-ı Kerim gelir.

Kur'an hem sözleri hem manaları yönünden mucizedir. Yani hem güzel anlatıma sahiptir, hem de söylediği söz güzeldir. Şimdiye kadar kimse Kur'an'a karşı koyamamış, hatta Kevser Sûresi gibi bir sûre bile getirememiştir.

Kur'an'ın meydan okuyuşu belli bir yönü, yani fasih ve belîğ oluşu veya belli bilgileri içermesi gibi özellikleri ile sınırlanmamıştır. Bu da gösteriyor ki Kur'an'ın hangi yönü dikkate alınırса alınсын yine Kur'an o yönden üstündür ve ona üstünlük sağlanamaz. Bu meydan okuyuş bütün çağlardaki bütün insanları muhatap alır.

Ayrıntılı Cevap

Müslüman bilginler mucizeyi şöyle tanımlarlar:¹ Mucize inkârcılara meydan okumakla birlikte olan ve iddiayı destekleyen harikulade bir iştir.

Harikulade işler genel olarak bilinen ve yaşanan olaylardan farklı olan işlerdir ve eşyaya hüküm süren alışlagelmiş doğal kuralların haricinde cereyan eden durumları ifade eder. Mucizenin harikulade olması, nedensellik kuralının dışında olduğu anlamında değildir. Mucize, sebepleri yok saymayı ifade etmez. Çünkü sebep-sonuç kuralı hem felsefenin hem de Kur'an'ın kabul ettiği bir kuraldır. Kur'an bir yandan nedensellik kanununu kabul ederken diğer yandan harikulade işleri de kabul etmektedir.² Kur'an-ı Kerim bütün sebeplerin Allah'ın gücü dahilinde olduğunu, maddi sebeplerin bağımsız olmadıklarını ve gerçek sebebin Yüce Allah olduğunu vurgulamaktadır.³ Mucizelerde etkili olan sebeplerden biri de peygamberlerin ruhlarıdır.⁴ Peygamberlerin ve evliyanın nefislerinde var olan özellik bütün zâhirî sebeplerden üstün ve onlara egemendir.⁵

¹ Bkz. Allâme Hillî, *Keşfu'l-Murat*, Tashih Ayetullah Hasanzade Âmulî, s. 350- 353 ve Ayetullah Hasanzade'nin *Keşfu'l-Murad*'a notları, *Rehberan-i Buzurg*, s. 119-153; Şehid Mutahharî, *Mukaddime-i ber Cihanbiniyi İslami*, Camiatu'l-Muderrisin baskısı, s. 179-207; *el-Mizan*, c. 1, s. 58-90; *İnsan-ı Kâmil ez Didgah-ı Nehcu'l-Belağa*, s. 8-21; Dr. Melikşahi, *Tercüme ve Şerh-i İşarat-ı İbn Sina*, s. 466-491; Molla Sadra, *eş-Şevahidu'r-Rububiye*, tashih: Seyyid Celaluddin Aştianî, 2. Baskı, s.340-349; Molla Sadra, *Mebda ve Mead*, tercüme: Ahmed b. Muhammed b. el-Huseyni Erdekanî, s. 538-549.

² Talak/3, Hicr/21, Kamer/49.

³ A'raf/54, Bakara/284, Hadid/5, Nisa/80, Âl-i İmran/26, Taha/50, Bakara/255, Yunus/3.

⁴ Mumin, 78.

⁵ Saffat/173, Mücadele/21, Mumin/53.

Sonuç şu ki mucizeler ve diğer harikulade işler de normal olaylar gibi sebeplere bağlı olarak meydana gelirler. Hem mucize hem de normal olaylar bilinen sebeplerin yanında bâtinî sebeplere bağlıdır. Bâtinî sebepler bizim genelde bildiğimiz normal sebeplerle farklıdır. Normal olayların meydana gelişinde zâhirî sebeplerle bâtinî sebepler arasında uyum vardır ve ilahi emir de buna mutabıktır. Bâtinî ve hakiki sebeplerin zâhirî sebeplerle uyum içinde olmadığı durumlarda zâhirî sebepler işlevini yitirir ve o normal vakıa meydana gelmez. Çünkü Allah'ın iradesi ona taluk etmemiştir. Oysa normal ötesi (harikulade) işler tabii olan normal sebeplere dayanmamakta, tabii olan normal ötesi sebeplere dayanmaktadır ve aynı zamanda bâtinî ve gerçek sebeplere dayanmaktadır ve sonuçta Allah'ın irade ve izni çerçevesi dahilindedirler.

Mucizenin diğer bir özelliği de onun meydan okumakla birlikte oluşudur. Yani mucize gösteren peygamber herkesten özellikle inkârcılardan mucizeyi peygamberliğine bir delil kabul etmeyip onu normal bir iş olarak gördükleri takdirde benzerini yapmalarını istemektedir.¹

Başka bir ifade ile mucize Allah'ın açık delil ve âyetidir. Mucizeden maksat ilahi bir görevi ispatlamaktır. Buna göre bu iş inkârcılara karşı meydan okumayla birlikte olur.²

Mucizenin diğer bir özelliği de iddia eden kimsenin iddiasına mutabık çıkmasıdır. Yani eğer bir kimse peygamberliğini ispatlamak için anadan olma körlere bir araç kullanmadan şifa verdiğini iddia ediyorsa bu iddiasını gerçekleştirmesi gerekir.³

Buna göre mucize normal şartların dışına çıkmaktır. Normal dışı işler gerçi sihir, kehanet ve duanın kabul oluşu gibi durumları da içine alsın da sihir ve kehanetin mucizeye karşı duracak durumu yoktur. Çünkü sihrî oluşturan sebepler mutlak anlamda mucize karşısında yenik duruma düşmektedir. Ancak mucize normal olmayan tabii sebeplere asla yenilmez, sürekli galip gelir.⁴ Sihir ise genelde tabii ve ilahi menşei olmayan ve hayali etki altına almak veya göz boyamak gibi yollara dayanır ve kötü hedeflere hizmet eder.

¹ Bahauddin Hurremşahi, *Cihan-ı Gayb ve Gayb-ı Cihan*, s. 45-83.

² Bkz. Şehid Mutahhari, *Mukaddime-i ber Cihanbiniyi İslami*, s. 189.

³ *Keşfu'l-Murad*, s. 350.

⁴ Firavun'un topladığı sihirbazlar, Hz. Musa'nın (a.s.) yaptığını görünce bunun mucize olduğunu anlamışlardı. Çünkü onların sihirlerini yutmuş ve yok etmişti. (A'raf/105-125)

Buna göre beşeri olan normal dışı işler hedef yönünden de mucizelerden farklıdır. Peygamberler mucizelerini insanları hidayet etmek için gösterirler, eğlence veya başka hedefler için değil...

Diğer yandan mucize özel şartlar gerektirmez. Şöyle ki onu gerçekleştirmek için öğrenim görmeye veya alıştırma yapmaya gerek yoktur. Oysa mürtazlar normal dışı bir iş yapmak için öğrenim görmeye ve alıştırma yapmaya ihtiyaç duymaktadırlar ve her işi de yapamazlar.

Bunun sebebi mucizelerin Allah'ın sonsuz gücüne dayanması ve beşeri olan normal dışı işlerin ise insanın sınırlı gücüne dayanmasıdır. Bu yüzden beşeri olan normal dışı işlerin benzerini yapmak mümkündür ve kimse bu gibi konularda meydan okuyamaz.⁵

Mucizenin, duanın kabul olması vb. şeylerden farkı da şudur ki, mucizede meydan okuma ve insanların hidayeti meselesi söz konusudur. Mucizeyle peygamberin peygamberliği ve halka yönelik daveti ispatlanır. Bu yüzden mucize sahibi kişi mucize konusunda yetki sahibidir; yani kendisinden mucize istendiği zaman gerçekleştirebilir. Duanın kabul olması ve velilerin kerameti ise meydan okuma ve insanların hidayeti kendisine bağlı olmadığı için gerçekleşmeyebilir ve sonuç vermediği için de kimsenin sapmasına sebep olmaz.⁶

Başka bir ifade ile keramet harikulade bir iştir ve kâmil veya yarı kâmil bir insanın ruhsal gücünü gösterir ama bu özel bir ilahi hedefi ispatlamak için değildir. Mucize bir kimsenin iddiasını teyit etmek için meydana gelir ama keramette böyle bir özellik yoktur.⁷

Kıscası peygamberlik iddiasıyla birlikte olan mucize peygamberlere mahsustur. Bir kimse mucize gerçekleştirirse ve peygamberlik iddia ederse bu, onun iddiasının doğruluğunu ispat eder. Çünkü mucize ilk etapta mucizeyi yapanın iddiasını doğrulamak içindir.

Elbette peygamberler peygamberliklerinden önce de mucize gösterebilirler ama buna mucize değil irhas yani gönülleri ileride açıklayacağı çağrıyla hazırlama denir.⁸

⁵ Bkz. Ayetullah Mekarim Şirazi, *Rehberan-i Buzurg* s. 119-153.

⁶ *el-Mizan*, c. 1, s. 83.

⁷ Şehid Mutahhari, *Mukaddime-i ber Cihanbiniyi İslami*, s. 189; Şehid Mutahhari, *Aşınayiba Kur'an*, c. 2, s. 235.

⁸ Allâme Hillî, *Keşfu'l-Murat*, s. 352.

Evet, mucize peygamberlik iddiasıyla olur. Eğer bunun dışında peygamberden bir harikulade iş görülse peygamberliğinden sonra olsa buna keramet denir. Gerçi bazen halk dilinde peygamberler ve imamların tüm kerametlerine mucize denmektedir.¹

Mucizelerin Kısımları:

Mucizeler iki kısımdır: 1- Amelî mucize. 2- Sözlü mucize.

Amelî mucizeler tekvinî velayet sonucu Allah'ın izni ile kainatta tasarruf etmeye denir.² Hz. Resulullah vasıtasıyla ayın yarılması,³ ağacın yarılması,⁴ Karun ve Firavun kıssalarında olduğu gibi Hz. Musa (a.s) tarafından yerin⁵ ve denizin⁶ yarılması, Hz. Salih Peygamber tarafından dağın yarılması⁷ ve Hz. İsa aleyhisselam tarafından anadan olma körlerin şifa bulmaları, alacaların iyileşmesi ve ölümlerin diriltilmesi,⁸ yine Hz. Ali (a.s) tarafından Hayber kalesinin kapısının sökülmesi gibi. (Elbette bu sonuncu peygamberlik mucizesi değildir, Hz. Ali'nin (a.s) imamlığına delildir.)⁹

Amelî ve sözlü mucizenin farkı hakkında şu noktaya da işaret etmek gerekir ki amelî mucize belli bir zaman ve mekanla sınırlıdır muhatabı da genelde avam halktır.¹⁰ Ancak sözlü mucize belli bir zamanla sınırlı değildir ve bütün asırlar için geçerlidir ve halkın geneline hitap ettiği gibi elit kimselere de hitap etmektedir.

Peygamber'in (s.a.a) amelî mucizelerine örnek olarak günümüze dek ulaşmış olan Medine'nin kiblesinin tayin edilmesini zikredebiliriz.

¹ A.g.e., s. 353; Bahaüddin Hürremşâhî, *Cihan-ı Gayb ve Gayb-ı Cihan*, s. 46-47.

² İnsan Allah'a itaat edip günahlardan uzak durmasının sonucunda O'na yaklaşıp ve velayet makamına sahip olur. Bu makama erişince kainatta tasarruf gücüne sahip olur.

³ Peygamber'in (s.a.a) mucizelerinden biri de ayı ikiye bölmektir.

⁴ Hz. Ali (a.s) Kasia hutbesinde Peygamber'in (s.a.a) bu mucizesini beyan etmiştir.

⁵ Kasas, 76-81.

⁶ Bakara, 50.

⁷ Şems, 11-15.

⁸ Âl-i İmran, 49.

⁹ *Beşaretu'l-Mustafa*, Necef baskısı, s. 235; *Emaliyi Saduk*, 77. Meclis.

¹⁰ Bu söz, seçkin kimselerin bu tür mucizelerden istifade etmediği anlamında değildir. Çünkü bazen Hz. Musa'nın (a.s) mucizevî kıssasında olduğu gibi seçkin bir gurup olan sihirbazlar ilk istifade eden kimseler arasında yer alırlar.

Peygamber (s.a.a) herhangi bir astronomik araç veya bilgi araçlarından yararlanmaksızın Medine şehrinde Ka'be'ye doğru yönelmiş ve “*Mihramım Ka'be'nin oluşunun karşısındadır*” diye buyurmuştur.¹¹

Amelî mucizelerin ispatı bu mucizeleri nakleden rivayetlerin senedini incelemeye bağlıdır. Eğer bu rivayetlerin senedi doğru olur veya onların doğruluğu konusunda bir takım karineler olursa o zaman o mucize ispatlanır. Aksi takdirde onları ispatlamamız mümkün olmaz, sadece bir ihtimal olarak söz konusu edilebilir. Ancak Kur'an'ın Peygamber'den naklettiği amelî mucizeleri kesin olarak kabul etmek gerekir. Yine şimdiye kadar baki kalan amelî mucizeleri de kabul edilmelidir.

Kur'an'ın Mucize Oluşu: Sözlü mucizelerin başında Kur'an-ı Kerim gelir. Kur'an'ın tahrif olmadığına ve sağlam ilahi kaynağa dayandığına dair şüphe edilemez. Sadece soru şudur: Kur'an ne yönden mucize sayılır?

Bu soruya cevap verebilmek için Kur'an'ın mucize oluş yönlerini incelemek gerekir.

Kur'an'ın mucize oluş yönleri:¹²

Kur'an çeşitli yönlerden inkârcılara meydan okumuştur. Aşağıda bu yönlerden bazılarını işaret edelim:

- 1- Fesahat ve belâğat yönünden.¹³
- 2- İçinde bulunan bilgilerde çelişkinin olmayışı yönünden.¹⁴
- 3- Gaybî haberler yönünden.¹⁵
- 4- Kendisine Kur'an inen kişi yönünden.¹⁶
- 5- Sunduğu ilimler yönünden.¹⁷

¹¹ Mirdamad, *Kebebat*, s. 321; *İnsan-ı Kamil ez Didgah-ı Nehcu'l-Belağa*, s. 7-21.

¹² *Dairetu'l-Mearif-i Teşeyyu*, c. 2, s. 265; *Dairetu'l-Mearif-i İslami*, c. 9, s. 362 - 369; *el-Mizan*, c. 1, s. 58; *Ta'likat-ı Ayetullah Hasanzade ber Keşfu'l-Murat*, s. 597-600.

¹³ Hud/14, Yunus/39.

¹⁴ Nisa/82, Zümer/23.

¹⁵ Hud/49, Yusuf/102, Âl-i İmran/44, Meryem/34, Rum/1-4, Fetih/15, Enbiya/97, Kasas/85, Maide/67, Nur/55, Fetih/27, Hicr/329, Enam/65, Yunus/47 vb.

¹⁶ Yunus, 16.

¹⁷ Nahl/89, Enam/59, Nisa/106, Fussilet/43, Haşır/7, Hicr/9.

Kur'an-ı Kerim, örneğin kimseden ders almamış, uygarlık ve bilimden yoksun bir yerde büyümüş olan bir kimsenin kendisinin, mütefekkirleri hayrete düşürecek ve onları aciz kılacak şekilde ibadet, sosyal ilişkiler, toplum yönetimi ve alışveriş konularında mükemmel düzenler sunabilmesi yönünden mucize olduğunu açıklamıştır. Kur'an genel düzenleri açıklamanın yanı sıra bazen konuların inceliklerine bile inmiş ve ayrıntılarına kadar tevhid ilkesi ekseninde şekillenmiş bilgiler ve öğretiler sunmuştur. Şöyle ki hükümlerinin ayrıntıları tahlil edilecek olursa tevhid ilkesine dayandığı ortaya çıkar. Tevhid ilkesi doğru şekilde açıklanacak olursa bu ayrıntılar anlaşılacaktır.

Kur'an hem sözleri hem manaları yönünden mucizedir. Yani hem en güzel anlatıma sahiptir, hem de söylediği sözler güzeldir. Şimdiye kadar kimse Kur'an'a karşı koyamamış hatta Kevser Sûresi gibi küçük bir sûre bile getirememiştir.

Unutulmamalıdır ki Kur'an'ın meydan okuması onun belli bir yönü yani örneğin fasih ve belîğ oluşu veya belli bilgileri içermesi gibi özellikleri ile sınırlanmamıştır.¹ Bu da gösteriyor ki Kur'an'ın hangi yönü üstünlük açısından dikkate alınırsa alınsın, Kur'an yine o yönden üstündür ve ona üstünlük sağlanamaz. Bu meydan okuyuş bütün çağlardaki bütün insanları muhatap alır.

Eğer bir kimsenin Kur'an'ın mucize yönlerini anlamaya gücü yetmiyorsa, Kur'an'ın mucizesini anlamak için derin düşünce sahibi kimselere müracaat etmelidir. Öyle kimseler ki bir ömür Kur'an'ın bilgilerini anlama yönünde çalışmış olmalarına rağmen yine de Kur'an'ın bir okyanus olduğunu ve kendilerinin ise sadece ondan birkaç damla tadabildiklerini itiraf ederler.

Mukattaa Harfler

Soru

Kur'an'daki mukattaa harflerinin manası nedir? Peygamber (s.a.a) ve Allah arasındaki insanların anlayamadığı bir şifre midir?

¹ Bakara/23, İsra/88.

Kısa Cevap

Mukattaa harfleri bazı sûrelerin başında gelen ve bağımsız bir manası olmayan harflerdir. Bu harflerin tefsirinde değişik görüşler ortaya atılmıştır. En doğru görüş, bu harflerin şifre olduğu ve de peygamber ve evliyaların onları bildiğidir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an sûrelerinden 29'unun başında Arap alfabesine ait bir veya birkaç harf mevcuttur. Bunlar toplam olarak 78 harf olup tekrarlar çıkarıldığında 14 harf kalmaktadır. Bu harflere "mukattaa harfleri" veya "nuranî harfler" denmektedir. Mukattaa harfleri hakkında değişik görüş ve düşünceler ileri sürülmüştür. Onlardan bazılarına işaret ediyoruz:

1- Arap ve Arap olmayan tüm edipleri hayrete düşüren ve bilginleri kendisi gibi bir eser getirmede aciz kılan bu semavî kitap, taşıdığı azamet ve önemle beraber bildiğimiz (Arap) alfabeden ve herkesin kullandığı kelimelerden müteşekkildir ve bu harfler de bu hususa işaret etmektedir.

2- Mukattaa harfleri Kur'an'ın müteşâbihlerinden olup asla çözümlenmeyecektir. Mutlak meçhuller kategorisinden sayılır ve insanların bunlarla ilgili bilgi elde etme yolu tamamıyla kapalıdır.

3- Bu harfler salt soyut harflerdir. Ses özelliği dışında hiçbir şifre, işaret ve manaları yoktur. Bu harflerin sûrelerin başına konulmasının hikmeti, lafız ve ses olmaktan öteye geçmez. O dönemde Kur'an okunurken bu harflerin sesleri, Kur'an'a kulak vermeleri için dinleyicilerin dikkatini toplamayı sağlıyordu. Çünkü yoldan geçen Arapların kulağına Kur'an sesinin gitmemesi için düşmanlar sürekli gürültü çıkarmaktaydılar.

4- Bu harfler, sûrenin içerisinde söz konusu harflerin daha çok kullanıldığını göstermektedir ve bir mucizedir. Bedreddin Zerkeşi şöyle demektedir: Bu harflerin önemli sırlarından biri, her sûredeki kelimelerin çoğunun, sûrenin başında yer alan harf ile teşkil olmasıdır. Örneğin "kaf" harfi "kaf" ve "ha mim ayn sin kaf" ile başlayan âyetlerde 57 defa tekrar edilmiş ve bu sûredeki diğer harflere oranla daha fazla kullanılmıştır. Elbette "Şems", "Kıyamet" ve "Felâk" sûreleri istisnadır. Mısırlı bir bilgin bu görüş üzerine yaptığı araştırmayla bu harflerin, başında bulunduğu

sûrelerde en çok kullanılan harfler olduğu sonucuna ulaşmış ve bunun bir mucize olduğunu söylemiştir.

5- Bu harfler yemin amaçlı kullanılmıştır. Bu harfler ile yemin etmenin sebebi, tüm dillerde sözün temelini bu harflere dayanmasıdır.

6- Bu harfler ile sûreler arasında bir ilişki vardır. Zira benzer mukattaa harfleriyle başlayan sûreleri incelediğimizde, bu sûrelerin muhteva olarak birbirlerine benzediklerini görmekteyiz.¹

7- Bu mukattaa harflerinin bazıları özel bir alamettir ve ilahî güzel isimlerden bir isme işaretler. Bazıları da Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) adına yönelik şifreli bir işaretler. İlahî isimlerin her biri birkaç harften müteşekkildir ve her isimden bir harf seçilerek ayrı olarak bazı Kur'an sûrelerinin başında okunmaktadır. Cuveyriye, Süfyan es-Sevri'den şöyle aktarmıştır: Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin'e "Ey Allah Resulü'nün oğlu! Yüce Allah'ın kitabında "elif lam mim" diye buyurulan kelimelerin manası nedir? " diye sordular. İmam Sâdık (a.s) bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Bakara Sûresinin başında yer alan "elif lam mim", "ben Allah'ım, sultanım" manasındadır ama Âli İmran Sûresinin başında yer alan "elim lam mim" ise "ben Allah'ım, mecidim" manasındadır..."

8- Bu harfler en büyük ilahî ismin cüzleridir.

9- Bu harfler sûrelerin âyet sayısına işaret etmektedir.

10- Her sûredeki mukattaa harfleri, o sûrenin adıdır. Nitekim "Yasin", "Taha" ve "Sâd" surelerinin her biri kendi mukattaa harfleriyle adlandırılmışlardır.

11- Bu harfler İslam ümmetinin beka müddetine işaret etmektedir.

12- Bu harfler sûreleri ayırmak içindir. Önceki sûrenin tamamlandığını ve yeni bir sûrenin başladığını göstermektedir.

13- Bu harfler sûrelerin muhtevasının özeti ve kısa mesajdır.

14- Bu harfler, Kur'an'dan bazı nüshalar taşıyan kişilerin adlarıyla ilgilidir. Örneğin Sâd b. Ebi Vakkas'ın adına işaret etmektedir.²

¹ el-Mizan, Şûra Sûresi 6. âyetinin açıklaması.

² Daha fazla bilgi için "Mukattaa Harfleri" makalesi, Ferheng ve Maarif-ı Kur'anî adlı site adresine müracaat ediniz.

15- Bu harfler kimsenin haberdar olmadığı Allah ve peygamber arasındaki bir takım şifrelerdir. Araştırmacıların benimsediği görüş budur.³

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur: “Elim lam mim” Allah ile sevgilisi Muhammed (s.a.a) arasındaki bir şifre ve işarettir. Allah, peygamberden başkasının haberdar olmamasını istediği için başkalarının gözünden uzak tutmak ve sadece dostuna açık ve belirgin kılmak gayesiyle onu harfler şeklinde dile getirmiştir.⁴ Mukattaa harflerinin tertiple yan yana konmasıyla değişik kelime ve tabirler meydana gelmektedir. Fikir ve düşünce ehli, inanç ve eğilimleri esasınca bu harflerden istifade ederek ilgi duydukları hususların falına bakmışlardır. Örneğin Bedreddin Zerkeşi şöyle demektedir: Bu harflerin terkiibinden “Nassu Hekimin ka-tiin lehu sırrun (kararlı bilgenin sözü sırlıdır)” cümlesi oluşturulabilir. Feyz-i Kâşânî ise “Sıratu aliyin hakkun nemsikuhu (Ali'nin yolu hak, onu izliyoruz)” cümlesini elde etmiştir⁵ ama bu cümlelerin hiçbirisi bir rivayete dayanmamaktadır.

Mukattaa Harflerinin Faydası

Soru

Kur'an'daki birçok sûrenin başında “elif-lam-mim” gibi harfler (huruf-i mukattaa) vardır. Bazı müfessirler bile bunların manasını bilmiyor. Kur'an-ı Kerim her zaman beşere kılavuzluk yapan bir kitap olmasına rağmen neden bu şifreli kelimeleri içerisinde barındırıyor? Oysa Allah faydasız bir söz söylemez?

Kısa Cevap

Kur'an'ın içermiş olduğu mukattaa harfleri hakkında birçok şey söylenmiş. Allâme Tabatabâi bu bağlamda şöyle diyor: Mukattaa harfleri içeren sûreler arasındaki benzerlik dikkate alındığında, bu harfler ile başında bu harflerin bulunduğu sûrelerin içeriği arasında özel bir irtibatın olduğu düşünülebilir.

³ Marifet, Hâdi, *Ulum-i Kur'anî*, s. 138.

⁴ İbn Tavus, *Sadu's-Suud*, s. 217, Necef baskısı.

⁵ *Tefsiru's-Safi*, c. 1, s. 91.

Bu harfler Allah ile peygamberi arasında bazı şifrelerdir ve manaları gizlidir. Biz, normal anlama yetimizle bu manaları anlayamayız. Anlayabildiğimiz tek şey, bu harfler ile bu harfleri içinde barındıran sûrelerin içerikleri arasında bir irtibat olduğudur.

Çağdaş araştırmacılardan bir diğeri, bazı sûrelerin başında gelen mukattaa harfleri hakkında bazı noktalara ulaşmıştır. Bu noktaları elektronik cihazlarla tespit ederek şu neticeye ulaşmıştır: Müfret ve mürekkep harfler ile başlayan 29 sûrenin her birisinde bulunan harflerin miktarı, bu sûrenin kendisinde zikredilen harflerin miktarından daha fazladır. Buna binaen birkaç önemli noktaya varabiliriz:

a) Kur'an ilimlerinde mukattaa harfleri denilen bu harfler anlamsız harfler değildir.

b) Bu harfler Allah ile resulünün arasında bazı şifreler konumundadır. Başka kimselerin bu şifrelerin hangi anlama geldiğini ve neye işaret ettiğini bilmemeleri bu harflerin anlamsız olduğuna delil olamaz.

c) Umum için hidayet kitabı olan bir kitaba özel insanlar için de bazı kilit noktaları yerleştirmek, kitabın hidayet özelliğiyle tezat teşkil etmez. Şifre konumunda olan bu harfler günümüz dünyası insanının sorunlarını çözmeye doğrudan doğruya irtibatlı olmayabilir ama Peygamber (s.a.a.) bu şifreli harflerden yararlanarak beşere daha iyi bir şekilde kılavuzluk yapabilmiş ve netice itibarıyla beşeri sorunlarını çözmüş olabilir.

Bütün bunların yanı sıra mukattaa harflerinden bahsetmek dinin derin konularındandır. Yani bu konuya Allah, peygamber vb. konular işlendikten sonra sıra geliyor. Yani biz ilk önce Allah'ın başta hekîm ve âlim sıfatı olmak üzere tüm güzel sıfatlara sahip olduğunu kabul ediyoruz. Hikmet ve ilim sahibi olan, asla boş ve anlamsız bir iş yapmaz ve bir söz söylemez inancına varıyoruz. Bu inançtan sonra mukattaa harfleri gibi bir konuyla karşılaşır ve manasını, delilini ve sırrını bulamazsak şu kısa ve öz cevabı verebiliriz: Başta hekîm ve âlim olmak üzere tüm kemal sıfatlara haiz olduğuna inandığımız Allah'ın söylemiş olduğu sözler ve yaptığı işler kesinlikle anlamsız, boş ve hedefsiz değildir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiş olan bu harflerin beyhude olmadığı sonucuna varıyoruz.

Ayrıntılı Cevap

Bu sorunun cevabına geçmeden önce Kur'an'daki mukattaa harfleriyle ilgili iki görüşü açıklayacağız.

Kur'an'da yer alan mukattaa harfleriyle ilgili çok sözler söylenmiştir. Bu bağlamda görüş bildiren müfessirler arasından ilk önce Allâme Tabatabâî'nin konuyla ilgili görüşünden (yani Allah hekim sıfatına sahiptir, boş söz söylemez ve boş iş yapmaz) bahsedeceğiz. Sonra başka bir müfessirin bu konudaki görüşlerini zikrederek bir neticeye varmaya çalışacağız.

Allâme Tabatabâî (r.a.) şöyle diyor: Kur'an'ın 29 sûresinde mukattaa harfleri yer alıyor. Bu sûrelerin bazıları bir harf ile başlıyor: “Sad”, “Kaf” ve “Nun” gibi. Bazıları iki harf ile başlıyor: “Ta-ha”, “Ya-sin” ve “Ha-mim” gibi. Bazıları üç harfle başlıyor: “Elif-Lam-Mim”, “Elif-Lam-Ra”, “Ta-Sin-Mim” gibi. Bazıları da dört harfle başlıyor: “Elif-Lam-Mim-Sad”, “Elif-Lam-Mim-Ra” gibi. Bazı sûreler de beş harfle başlıyor: “Kaf-Ha-Ya-Ayn-Sad”, “Ha-Mim-Ayn-Sin-Kaf” gibi. Diğer taraftan bu harfler (kullanım sayısı bakımından) birbirinden farklıdır. Onlardan bir kısmı sadece bir yerde zikredilmiştir: “Nun” gibi. Bazıları da birkaç sûrenin başında gelmiştir: “Elif-Lam-Mim”, “Elif-Lam-Ra”, “Ta-Sin-Mim” ve “Ha-Mim” gibi.

Bu iki noktayı dikkate alarak “Elif-Lam-Mim” ve “Elif-Lam-Mim-Ra” gibi başlangıcında aynı mukattaa harfleri olan sûrelere dikkat ederseniz, bu sûrelerin içerik bakımından birbirine benzer ve aynı akışa sahip olduğunu görürüz. Öyle ki bu sûreler arasındaki benzerlik başka sûreler için söz konusu değildir.

Bu sûrelerin birçoğunun ilk âyetlerinde müşahade edilen benzerlik şöyledir: Örneğin “Ha-Mim” ile başlayan sûrelerin ilk âyetleri “*Tilke âyâtul-kitab*” veya bu anlama gelen benzer ibarelerdir. “Elif-Lam-Ra” harfleriyle başlayan sûreler de aynı şekildedir. Bu sûrelerin ilk âyetleri de “*Tilke âyâtul-kitab*” ibaresiyle veya aynı anlamdaki farklı âyetlerle başlamıştır. “Ta-Sin” veya “Elif-Lam-Mim” harfleriyle başlayan sûrelerin ilk âyetlerini de genellikle “*Kitapta şüphe yoktur*” anlamındaki “*La raybe fihi*” âyeti veya aynı anlamı içeren başka âyetler oluşturuyor.

Aralarındaki bu benzerlik dikkate alındığında bu harfler ile bu harflerin yer aldığı sûrelerin içeriği arasında özel bir irtibatın olduğuna ihtimal vermek mümkündür. Bu ihtimali güçlendiren ise “Elif-Lam-Mim-Sad” şeklinde başlayan Âraf Sûresi, “Elif-Lam-Mim” ve “Sad” surelerinde ele alınmış konulardır. Hakeza “Elif-Lam-Mim-Ra” harfleriyle başlayan Rad Sûresiyle, “Elif-Lam-Mim” ve “Elif-Lam-Mim-Ra” ile başlayan sûrelerin konuları birbirine benzemektedir.

Buradan anlaşıyor ki bu harfler, Allah ile peygamberi arasında şifre konumundadırlar ve anlamları bize gizlidir. Sahip olduğumuz sıradan “anlama” yetisiyle sadece bu harfler ile bu harflere sahip olan sûrelerin içeriği arasında bir irtibat olduğuna ihtimal vermenin ötesinde bir anlam çıkarmamız mümkün değildir.¹

Konunun devamında çağdaş müfessirlerden birisinin bu bağlamda arz ettiği bir noktayı aktaralım.

Birkaç sene önce Amerika’da bulunan Mısırlı araştırmacı Dr. Reşat, bazı sûrelerin başında zikredilen mukattaa harfleri hakkında elektronik cihazlar vesilesiyle bazı noktalar keşfetmiştir. Kendisi bu bağlamda şu neticeye varmıştır: Her sûrenin başında bulunan mukattaa harfleri ile bu harflere sahip olan sûrenin âyetlerindeki harfler arasında bir irtibat vardır. Bu iddiasını da bir şekilde elektronik cihazlarla ispatladı ve mukattaa harflerinden birinin veya birkaçının yer aldığı 29 sûrenin her birinde var olan harflerin miktarının, o sûrenin kendisinde bulunan diğer harflerden daha fazla olduğu neticesine vardı. Yani sûrenin başında zikredilen mukattaa harfleri, bu sûrenin içinde diğer harflere oranla daha fazla tekrarlanmıştır. Dolayısıyla miktarı diğer harflere oranla daha fazladır.

Buradan, Kur’an’ın kendine has lügatinde, cümlelerinin yapısında ve âyetlerindeki mucizenin yanında, harflerinde de mucizenin olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kur’an’ın harflerinde de özel bir hesap, uyum ve has bir nazım dikkate alınmıştır.

¹ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *Tefsiru’l-Mizan*, Farsça tercümesi: Musevî Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, 5. baskı, Kum, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Muderrisin-i Havzayı İlmiyeyi Kum, h.ş. 1374, c. 18, s. 7 ve 8.

Bu buluşlar, Bakara Sûresinin başında zikredilen mukattaa harfleriyle ilgili zikredilen görüşleri açıklıyor ve ispatlıyor. Bu görüşlerden biri de harflerin yer aldığı sûrelerin âyetlerindeki kelimelerin uyumlu ve mucizevî oluşudur. Bu görüşler gerçeklere ve hakikate ulaşma yolunda birer pencere olabilirler.²

Zikredilen konulara dikkat edersek birkaç önemli noktaya varabiliriz.

a) Kur'an ilimlerinde mukattaa harfleri diye adlandırılan bu harfler anlamsız harfler değildir. Zira bunların birçok faydaları zikredilmiştir. Yukarda söylenenlere tekrar bakılırsa, bu harflere şifreli harfler denildiği görülür. Şifreli harflerin de boş ve bâtlı olduğu söylenemez.

b) Müfessirlerden naklederek açıkladığımız hususlara bakılırsa bu harfler Allah ile resulünün arasındaki bazı şifrelerdir. Bu harflerin şifreleri beşer tarafından anlaşılamaz ve şifrelerde saklı olan sırlardan başkalarının haberi yoktur. Elbette başkalarının bu şifrelerin anlamını bilmesi, bu harflerin anlamsız olduğunu göstermez.

c) Umum için hidayet kitabı olan bir kitaba, özel insanlar için bazı kilit noktaları yerleştirmek, kitabun hidayet edici özelliğiyle tezat teşkil etmez. Şifre konumunda olan bu harfler günümüz dünyası insanının sorunlarını doğrudan doğruya çözmeyle irtibatlı olmayabilir ama Peygamber (s.a.a.) bu şifreli harflerden yararlanarak beşere daha iyi kılavuzluk yapabilmiş ve neticede beşerin sorunlarını daha kolay çözmüş olabilir.

Bütün bunların yanı sıra mukattaa harfleri derin dinî meselelerdendir. Yani bu konu Allah, peygamber vb. konuların işlenmesinden sonra gelmektedir. Yani biz Allah'ı güzel sıfatları ve hikmetiyle tanıdıktan ve boş ve anlamsız bir iş yapmayacağını anladıktan sonra mukattaa harfleri konusuyla karşılaşırız. O zaman da anlam veremediğimiz bu konuya kısa ve öz bir cevap verebiliriz.³ Bu cevap, hekîm ve âlim olan, tüm kemâl sıfatlarına haiz Allah-u Teâlâ'nın sözlerinin ve işlerinin kesinlikle anlamsız,

² Talagani, Seyyid Mahmut, *Pertuyi ez Kur'an*, Tahran, Şirket-i Sehami İntişarat, h.ş. 1363, c. 5, s. 8, dipnot, c. 4, s. 157.

³ Muminun, 115.

boş ve hedefsiz olamayacağıdır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiş olan bu harfler beyhude değildir.

Müslüman Sözcüğünün Anlamı

Soru

Kur'an-ı Kerim'deki âyetler ışığında Müslüman kelimesinin anlamını açıklayınız?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim'de Müslüman, Allah Teâlâ'nın emirleri karşısında mutlak bir teslimiyet içinde olan kişi anlamına gelir. Müslüman olmak kâmil halisane bir tevhit inancına sarılmayı ve her türlü şirk ve ikili tapınmadan uzak durmayı gerektirir. İşte bu yüzden Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim'i (a.s), Müslüman olarak tanıtmaktadır.

Allah Teâlâ'nın katında kabul gören dinin İslam olması hasebiyle her kim Allah'a inanıp, onun bütün buyruklarını kabul eder ve O'nun emir ve yasaklarına itaat ederse Müslüman sayılır.

Yani Kur'an-ı Kerim'e göre bütün ilahi dinlerin takipçileri kendi zamanlarında Müslümandır. Hristiyanlar ve Yahudiler, dinlerini yeni bir din gelip onu geçersiz kılana kadar müslümandılar. Çünkü Allah Teâlâ'ya teslim olmuş sayılıyorlardı. Onların Yahudi ve Hristiyan olarak adlandırılmaları peygamberleri hasebiyleydi. Açıkladığımız gibi bütün ilahi dinlere İslam kelimesi şamil olur, onlar yalnızca şeriatla farklılık taşırlar.

Elbette günümüzde Müslüman kelimesi son dinin takipçilerine denir. Çünkü onlar İslam dinini kabul ederek bütün peygamberler ve ilahi şartlar karşısında teslimiyetlerini ilan etmişlerdir. İşte bu mana gereğince diğer dinlerin takipçilerine Müslüman denilmemektedir. Çünkü onlar son dini kabul etmeyerek Allah Teâlâ'ya olan teslimiyetlerinden çıkıp Müslüman vasfını kaybetmişlerdir.

Hiç kuşkusuz gerçek Müslüman, dili ve ameliyle Allah Teâlâ'nın emir ve yasakları karşısında teslim olmuş kimsedir. Yani diliyle Allah

Teâlâ'nın vahdaniyetini, peygamberlerin nübüvvetini ve son peygamberin peygamberliğini ikrar etmeli ve amelen de İslam dininin emir ve yasaklarını, toplumsal kurallarını ve diğerlerinin haklarını göz önünde bulundurmalıdır. Gerçek anlamda İslam'a mensup olmak için namaz, oruç gibi kişisel amelleri gerektiği gibi yerine getirmek gerekir. Kur'an gerçek Müslüman'ı mümin olarak nitelemektedir.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an-ı Kerim kültüründe Müslüman kelimesinin manasının aydınlanması için ilk önce İslam kelimesinin araştırılması zorunludur. İslam ifal bâbının mastarıdır. S-L-M kökünden türemiştir. Kök olarak, seleme, sıhhat, esenlik, her türlü ayıp, eksiklik ve fesattan uzak olmak manasını taşır. İfal bâbı itibarıyla de şu manaları içerir: Kayıtsız itaat, emir ve yasaklara bağlı olmak, hiçbir itirazda bulunmamak.¹

Kur'an-ı Kerim de bu geniş manada İslam kelimesini kullanmıştır:

“Yerde ve gökteki herkes veya yerde ve gökte bulunan bütün mahlûkat isteyerek veya istemeyerek Allah Teâlâ'nın emri karşısında teslimdirler.”²

Ama insanın taşıyacağı İslam, insanın Yüce Allah için ram olması ve bütün kader ve yazgılar karşısında boyun eğmesidir. Bu emirler tekvinî ve teşriî olarak iki kısma ayrılır.³ Öyleyse İslam özel bir vasıftır; iman kelimesinin yanında kendine has bir mana taşıyan bir unsurdur.

Ama İslam'ın, Müslümanlar arasında meşhur kullanımı son Peygamber'in şeriatı ve getirdiği öğretiler anlamındadır.⁴

İslam kelimesinin lügat ve terimsel manası arasındaki bağ, İslam dininin Yüce Allah karşısında baştan sona bir itaat teslimiyet, emir ve yasaklara bağlı olmak, hiçbir itirazda bulunmamak özelliklerini taşımasıdır.⁵

¹ Tefsir-i Maverdi, c. 1, s. 379-380.

² Tefsir-i Numûne, c. 2, s. 643.

³ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, c. 1, s. 454.

⁴ Elvucudu vennezaire, c. 1, s. 248.

⁵ Mebadii'l-İslam, s. 7.

Kur'an-ı Kerim kültüründe Müslüman kelimesi yalnızca Hz. Resulullah'ın takipçilerine denmez, Müslüman Allah Teâlâ'nın emirleri karşısında mutlak bir teslimiyet içinde olmak, kâmil bir tevhit inancına bağlılık ve her türlü şirk ve ikili tapınmadan uzak durmak anlamını ifade eder. İşte bu yüzden Kur'an-ı Kerim Hz. İbrahim'i Müslüman olarak tanıtmaktadır.¹

Yüce Allah İslam peygamberine hitaben şöyle buyuruyor: “**Deki; bana boyun eğenlerin ilki olmam emredildi**”² yani mutlak teslimiyette birinci mevkide yer almak.

Elbette Âl-i İmran Sûresinin 85. âyeti ve Maide Sûresinin 3. âyetinden Müslüman kelimesinin bu dönemde İslam dininin takipçilerine ait bir vasıf olması anlaşılır. Bunun nedeni ise açıktır çünkü onlar İslam dinini kabul ederek bütün peygamberler ve ilahi şariatlar karşısında teslimiyetlerini ilan etmişlerdir. Ama diğer dinlerin takipçilerine Müslüman denilmemektedir. Çünkü onlar son dini kabul etmeyerek Allah Teâlâ'ya olan teslimiyetlerinden çıkıp Müslüman sıfatını kaybetmişlerdir. Öyleyse Müslüman, Allah Teâlâ'nın vahdaniyetine ve Hz. Resulullah'ın nübüvvetini ikrar eden şahsa denir; bu şahıs hatta İslam dininin emir ve yasaklarını yerine getirmekte ihmalkârlık etse dahi bu namı taşır.

Bu sonucu Hucûrat Sûresi'nde yer alan âyetlerden çıkarmak mümkündür. Bir gurup Arap, peygamberin yanına gelip dediler ki: “Biz iman getirdik ve mümin olduk” dediler. Yüce Allah Peygamber'ine şöyle buyurdu:

“Onlara de ki: Siz iman etmediniz ancak İslam getirdik Müslüman olduk” deyin.”

Bu Müslümanlık zâhîrî bir Müslümanlıktı, gerçek Müslümanlık değildi. Çünkü gerçek Müslüman hem dilde hem inançta hem de amelde İslam dininin emir ve yasaklarına teslim olan kişidir. Yani dilde Allah Teâlâ'nın vahdaniyetini ve peygamberin nübüvvetini ikrar ettiği gibi ilahi emir ve yasakları da yerine getirir.

¹ Âl-i İmran, 67.

² En'am, 14.

Gerçek Müslüman İslam dininin emir ve yasaklarına uyan, diğerlerinin haklarını gözetken, namaz, oruç gibi kişisel amelleri ve Allah'ın belirlediği toplumsal görevlerini gerektiği gibi yerine getiren kişidir.

Nazardan Korunmak

Soru

Kur'an'ın hangi âyeti nazarı defetmek için faydalıdır?

Kısa Cevap

Nazar, nefsin oluşturduğu tesirlerindendir ve onu inkâr etmek zordur. Hatta bazı hadiseler nazarın varlığına delil sayılır.

Merhum Şeyh Abbas Kummî, nazardan korunmanın yolları hakkında Kalem Sûresi'nin 51. âyetini okumayı tavsiye etmiştir. Bu âyetin nüzul sebebine bakıldığında onun nazara karşı etkili olduğu söylenebilir.

Bu âyetten başka nazardan korunmak için diğer bazı sûreleri de okumak tavsiye edilmiştir. Örneğin Nas, Felak, Fatıha ve İhlas Sûreleri bu cümledendir. Yine bir çok tefsirde söz konusu âyetin tefsirinde bu sûreleri okumak tavsiye edilmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Nefsin etkilerinden olan nazar defalarca pratikte gerçekleşmiştir, bir çok örnekleri vardır ve inkâr etmek zordur.

Bazı rivayetler de nazarın hak olduğunu ispatlamaktadır. Durru'l-Mensur'da Resulullah'tan (s.a.a) şöyle nakledilir:

“Nazar haktır, sağlam kişiyi kabre ve sağlam deveyi kazana sokar.”³

Hz. Emiru'l-Muminin Ali (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) şöyle dediğini buyurur:

“Peygamber (s.a.a), İmam Hasan ve İmam Hüseyin için dua (nazarlık duası) hazırladı. Ve şu duayı okudu:

³ Durru'l-Mensur, s. 651.

”أَعِيدُكُمْ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّامَاتِ وَأَسْمَائِهِ الْحُسْنَى كُلِّهَا عَامَّةً مِنْ شَرِّ السَّامَةِ وَ
الْهَامَةِ وَمِنْ شَرِّ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ“

Yani “Allah’ın kâmil kelimeleri, bütün güzel isimleri hakkına; her sıkıntı getiren, üstünlük taslayan ve insana nazar dokunduran her göz ve haset ettiğinde her hasetçinin şerrinden size sığınmak istiyorum.” Sonra Peygamber (s.a.a) şöyle dedi: “Hz. İbrahim de işte böyle İsmail ve İshak için sığınak diliyordu.”¹

Nehcu’l-Belağa’nın 400. hikmetinde şu cümle yer alır: “Nazar haktır ve ondan korunmak için duaya tevessül etmek de haktır.”²

Bu hadislerden anlaşılacağı üzere nazar örnekleri var olan bir gerçektir, bir hurafe ve kuruntu değildir.

Yaygın bir inanışa göre Kalem Süresinin 51. âyetini okumak nazardan korunmak için faydalıdır. Yüce Allah bu âyette şöyle buyurur:³

“Doğrusu, kâfirler Kur’an’ı dinlediklerinde, neredeyse gözleriyle seni devireceklerdi. “Şüphesiz, o bir delidir.” derler.”

Bu âyetin nüzul sebebi hakkında şu rivayet nakledilmiştir: Beni Esed Kabilesinden bir kişi bazen üç gün boyunca aç kalıyor ve ondan sonra neyle karşılaşsa şöyle diyordu: “Bunun gibi bir şey bugüne kadar görmedim.” Böylece o şey bozulur veya ona bir darbe iniyordu. Bazıları bu tesirden Peygamber’in (s.a.a) aleyhine yararlanmak istediler. Allah, Peygamber’ini bundan korudu.⁴

Allâme Tabatabâi bu âyetin açıklamasında şöyle diyor: İzlak’tan maksat bütün müfessirlerin görüşüne göre nazardır. Bu da nefsin oluşturduğu etkilerden biridir. Böyle bir şeyin olmadığına dair aklî bir delil ortada yoktur. Hatta nazarı onaylayan bazı olaylar görülmüştür. Buna göre bunu inkâr edip hurafe olduğunu söylememize bir gerekçe kalmaz.⁵

¹ el-Kâfi, c. 2, s. 569, 3. hadis.

² Nehcu’l-Belağa, s. 547.

³ Kalem, 51.

⁴ Zemahşerî, Keşşaf, c. 3, s. 1274.

⁵ el-Mizan, c. 19, s. 648.

Zemahşerî, Ehl-i Sünnet nezdinde büyük bir şahsiyet sayılan Hasan Basri'nin nazardan korunmak için bu âyetin okunmasını tavsiye ettiğini nakleder.

Mefatihü'l-Cinan kitabının yazarı Şeyh Abbas Kummî, nazardan korunmak için naklettiği duaları açıklarken şöyle diyor: Nazar için **İn Ye-kadu...** âyetini okumak tavsiye edilmiştir.⁶

Elbette bu âyetin tefsiriyle ilgili rivayetlerde bu âyetin nazar için okunmasını tavsiye eden bir rivayet bulunmamaktadır.⁷

Allâme Meclisî nazarı uzaklaştırmak konusunda Durru'l-Mensur'dan nakledilen hadisi aktardıktan sonra, İmam Cafer Sâdık'ın (a.s) nazarı uzaklaştırmak konusunda şöyle dediğini nakleder:

“Gözünün bir kimseyi etkilemesinden veya başkasının gözünün kendisini etkilemesinden korkan kimse üç defa şöyle demelidir: “**Maşaallah la kuvvete illa billah elaliyyilazim.**” Veya şöyle buyurmuştur: “**Nas ve Felak sûrelerini okusun**” ve diğer bir hadiste **Fatiha ve Kevser sûreleri** de eklenmiştir. Ama bu duaları naklederken söz konusu âyetten söz edilmemiştir.⁸ Buna göre kesin olan şu ki nazarın olduğu örneklerle sabittir ve onu uzaklaştırmak için de bazı dualar etkilidir.⁹

Nur Sûresindeki Hicap Ayeti

Soru

Mümkünse Nur Sûresinin 30 ve 31. âyetlerini açıklayınız. Yani bu iki âyet hakkında zikredilen tefsirleri açıklayınız. Yaptığım araştırma için bu açıklamaya ihtiyacım var.

Kısa Cevap

Bu iki âyet İslam'da kadınların örtünmeleri ve örtünmelerinin haddi hakkındadır. *Tefsir-i Numûne* farklı tefsirlerin özeti olduğundan

⁶ Zemahşerî, *Keşşaf*, c. 3, s. 1279.

⁷ Mefatihü'l-Cinan, Şeyh Abbas Kummî, s. 319.

⁸ *Tefsiru'l-Mizan*, c. 19, s. 651, *Tefsir-i Nesim-i Rahmet*, s. 71, *Tefsir-i Nuru's-Sakaleyn*, c. 5, s. 400, *Tefsir-i Numûne*, c. 24, s. 424.

⁹ Allâme Meclisî, *Hilyetu'l-Muttakîn*, s. 319.

ve onlardan alıntı yaptığından dolayı bu iki âyetin tefsirini bu tefsirden naklediyoruz.

Ayrıntılı Cevap

Çok değerli bir tefsir kitabı olan *Tefsir-i Numûne*'de bu iki âyetin tefsiri hakkında şöyle zikredilmiştir: “el-Kâfi” adlı hadis kitabında birinci âyetin nüzul sebebi hakkında İmam Bâkır’dan (a.s.) şöyle nakledilmiştir:

“Ensardan bir genç yolda yürürken bir kadınla karşılaşır. (O dönemde kadınlar örtülerini kulaklarının arkasına atıyorlardı. Bu durum tabii olarak kadınların boyunlarının ve sinelerinin bir kısmının açıkta kalmasına neden oluyordu.) O kadının çehresi, gencin dikkatini çekti. Genç, kadını gözleriyle takip etmeye başladı. Kadın yürümeye başlayınca genç de onunla beraber yürüyor. Bu şekilde dar bir sokağa giriyorlar. Bu dar sokakta bile genç, gözlerini kadına dikmiş halde yürüyor. Bu esnada genç, farkında olmadan aniden yüzünü duvara çarpıyor. Duvarın üzerindeki keskin bir kemik veya bir şişe parçası gencin burnunu yarıyor. Kadın gittikten sonra genç adam kendine geliyor. Burnu yanlıyor ve akan kan göğsüne ve elbisesine bulaşır. (Genç bu durumu fark edince çok rahatsız oluyor). Kendi kendine Allah’a yemin ederim Peygamber’in (s.a.a.) yanına gidip bu olayı olduğu gibi anlatacağım diye karar alıyor. Peygamber’in (s.a.a.) yanına vardığında Allah Resulü (s.a.a.) ona ne olduğunu sorunca genç, olayı olduğu gibi Peygamber’e (s.a.a.) anlatıyor. Allah’ın vahyini getiren Cebrail (a.s.) bu esnada iniyor ve Peygamber’e (s.a.a.) şu ayeti nazil ediyor:

“Mü’min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır.”

Tefsir: Göz Zinası ve Örtünmemeye Savaşmak

Bu sûre aslında iffet, namuslu olma ve cinsel sapıklıklardan temizleme konularını içeren bir sûredir. Bu perspektifle içerdiği konular belli bir düzen içindedir. Bakmak, göz zinası ve örtünme bağlamında konumuzla alâkalı açıklanan hükümler de tamamen bu konuyla irtibatlıdır.

Bu konunun namus bağlamındaki iftiralar konusuyla irtibatlı olduğu da açıktır.

Önce şu söyleniyor: Mümin erkeklere, gözlerini (namahrem olan kadınlara ve bakılması haram olan şeylerden) sakındırmalarını ve ırzlarını korumalarını söyle.

“Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar.”

Âyet-i kerimede “yeguddu” kelimesi etimolojik olarak “gadd” (hazz vezninde) kökenlidir. “Gadd” kelimesi asıl itibarıyla eksiklik ve noksanlık anlamındadır. Birçok yerde ses tonunu düşürmek ve bakma süresini kısaltmak için kullanılıyor. Âyet-i kerime müminlere gözlerini kapatsınlar demiyor, bakışlarınızı(n alanını) kısıtınız (daraltınız) diyor. Bu tabir çok ince ve latiftir. Zira eğer âyet-i kerime insana, namahrem bir kadınla karşılaştığında gözlerini kâmil bir şekilde kapatmasını emretmiş olsaydı insan yoluna devam edemezdi veya o esnada meşgul olduğu kendi işlerini yapamaz hale gelirdi. Ama eğer namahrem kadının yüzüne ve bedenine yönelik olan bakışını kesip önüne bakarsa adeta bakışlarını kısaltmış, alanını daraltmış olur ve haram olan sahneyi tamamen görme alanından uzaklaşmış olur.

Kur'an-ı Kerim'in, bakışların nelerden eksiltileceğine işaret etmemesi, bunların neler olduğunu belirtmemesi de dikkat çekicidir. (İstıla-hen umuma delil olması için fiilin taalluk ettiği şey âyette hazfedilmiştir.) Bakılması haram olan her şeyden gözlerin kısıtlanmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir.

Âyetlerin akışına, özellikle hicap meselesi hakkındaki bir sonraki âyete dikkat edildiğinde çok açık bir şekilde namahrem olan kadınlara bakılmasının haram olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda aktarılmış olan nü-zul sebebi de bu konuyu teyit etmektedir.

Yapılan açıklamadan şu nokta anlaşılmış ve açıklanmış oldu: Yukarıdaki âyetin dolaylı anlamı erkeklerin kadınlara direk bakmamalarının caiz olduğu değildir. Bilakis âyetin anlamı, insanın görme alanının geniş olduğu, bu alana bir kadın girdiğinde o kadını görme alanlarından çıkarak kendi yollarına bakmaları gerektiğidir. Yani ona bakmamalı ama kendi

yolunu ve gideceği güzergâhı görerek yoluna devam etmelidir. “Gad” daraltma ve kısaltma anlamında olduğundan kastedilen de işte budur.

Yukarıdaki ikinci düstur “namusu” koruma meselesidir.

Arapçadaki “ferc” kelimesinin anlamı iki şeyin arasındaki fasıladır ama bu gibi yerlerde kastedilen avrettir. Biz kendi dilimizde imayı muhafaza etmek için ırz ve namus kelimelerini kullanıyoruz.

“Ferc”ini (namusunu) korumaktan maksat hadislerde anlatıldığı üzere onu kapatarak başkalarından gizlenmesi, ona bakılmasının engellenmesi ve bu yöntemle korunması anlamındadır. İmam Sâdık’tan (a.s.) şöyle naklediliyor:

“İçinde “fercinizi koruyun” ifadesi bulunan Kur’an-ı Kerim’deki tüm âyet-i kerimelerde “zinadan kendinizi, namusunuzu koruyun” anlamı kastedilmiştir, bu âyet hariç. Zira bu âyette zikredilen “ferc”den kasıt başkasına bakmaktan kendini koruyunuz anlamıdır.”

Neden İslam dini insanların birçoğunun istek ve arzularıyla uyumlu olan bu işi yasaklamış şeklinde bir soru insanların zihnine gelebildiği için âyetin sonunda “**bu onlar için daha nezihdir**” şeklinde bir ibare kullanılmıştır. Sonra âyet-i kerimede, bakışlarını nefsanî arzularla karıştırarak bulandıran ve bu bakışların kendi ihtiyaçları dışında gerçekleştiğini söyleyerek bu fiillerini meşrulaştırmak isteyen kimseleri uyarmak için “**Allah yaptıklarınızdan haberdardır**” denilmiştir.

Bir sonraki âyet kadınların bu bağlamdaki vazifelerini açıklıyor: Önce kadınların vazifelerinin de erkeklerin vazifeleriyle aynı olduğuna işaret ediyor: İmanlı kadınlara gözlerini (namahrem olan kimselere bakmaktan) sakındırmaları ve ırzlarını korumaları emredilmektedir. “**Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar.**” Bu nedenle göz zinası (namahreme bakmak) erkek için haram olduğu gibi kadınlar için de haramdır. Diğerlerinden korumak için avret yerlerini kapatmak, erkekler için zorunlu ve vacip olduğu gibi kadınlar için de zorunlu ve vaciptir. Sonra kadınların özelliklerinden olup onlara has olan hicaba da üç cümlede işaret etmektedir:

1- Onlar kendiliğinden görünen ziynetleri hariç, diğer ziynetlerini göstermemelidirler.

“Görünen kısımları müstesna olmak üzere, ziynetlerini teşhir etmesinler.”

Kadınların kapatmaları gereken ziynetlerinin ve gösterebilecekleri ziynetin ne olduğuyla ilgili müfessirler çeşitli görüşler sunmuşlardır. Bazıları gizli ziyneti, doğal ziynet (kadının fiziksel güzelliği) anlamında almışlardır. Oysa “ziynet” kelimesi bu anlamda çok az kullanılmıştır. Bazı müfessirler de ziyneti “ziynet yeri” anlamında almışlardır. Zira küpe ve bilezik gibi ziynetlerin kendilerini göstermekte sakınca yoktur. Eğer yasak varsa, bu yasak ziynetlerin takıldığı yer için söz konusudur. Yani küpelerin takıldığı kulaklar, bileziklerin takıldığı kollar ve gerdanlığın takıldığı boynun kendisidir. Bir diğer kısım müfessirler ziynetin “ziynetli uzuvlar” anlamında olduğunu söylemişlerdir. Doğal olarak bu durumda bu ziynetlerin gösterilmesi, ziynetlerin takılı olduğu bedenin gösterilmesi anlamındadır. (Son iki tefsir meseleye giriş noktasında farklı iki yol olsa bile netice itibarıyla aynıdır). Doğrusu şudur ki biz âyeti önyargılardan uzak ve âyetin zâhirî şekline uygun tefsir etmeliyiz. Âyetin zâhirî manası üçüncü manadır. Buna binaen kadınlar normalde kapalı olan ziynetlerini gösterme hakkına sahip değildirler, ziynetlerin takılı olduğu organları göstermeseler bile. Bu nedenle manto, çarşaf gibi elbiseler altında gizli olan ziynet elbiselerini gösterme hakkına sahip değildirler. Zira Kur'an-ı Kerim bu tür ziynetlerin gösterilmesini yasaklamıştır.

Ehl-i Beyt İmamlarından (a.s.) nakledilen farklı ve birçok hadiste de bu anlam anlaşılmaktadır. Bâtın ziyneti gerdanlık, bilezik, halhal şeklinde tefsir edilmiştir. Diğer birçok hadiste zâhirî ziynet yüzük, sürme ve benzeri ziynetler şeklinde tefsir edildiği için bâtinî ziynetten maksadın da gizli ve kapalı ziynetler olduğunu anlıyoruz.

2- Âyet-i kerimede zikredilen ikinci hüküm şudur: Başörtülerini göğüslerini kapatacak şekilde örtmeleri gerekir.

“Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler.”

Âyetteki “humur” hicap veznindeki “himar”ın çoğuludur. Esas itibarıyla örtü anlamındadır. Ama genelde kadınların başlarını örttükleri şey, başörtüsüne deniliyor.

“Ciyup” (gayb vezninde olan) “cayb”ın çoğulu ve gömleğin yakası anlamındadır. Buna gariban da deniyor. Bazen de gömleğin yakası oralara geldiği için sinenin üst kısımlarına da deniyor.

Bu cümleden anlaşılan şudur: Kadınlar daha âyet inmeden önce başörtülerinin kenarlarını omuzlarının üzerine veya arkaya doğru salıyorlardı. Öyle ki onların boyunları ve sinelerinin bir kısmı dışarıda kalıyordu. Kur'an-ı Kerim örtülerinizi sinelerinizi kapatacak şekilde örtünün emrini veriyor. Böylece hem boyunları, hem de görünen sine kısımları kapatılmış olur. Daha önce aktardığımız âyetin nüzul sebebinden de bu anlaşılmaktadır.

3- Âyette zikredilen üçüncü hüküm, kadınların gösterebilecekleri ziynetleri hakkındadır. Bu hüküm aşağıdaki ibarelerle beyan edilmiştir. Onlar on iki yer haricinde ziynetlerini göstermemelidirler. Ziynetlerini açabilecekleri on iki yer şunlardır:

- 1- Kocalarının yanında.
- 2- Babalarının yanında.
- 3- Kocalarının babalarının yanında (kayınpeder).
- 4- Çocuklarının yanında.
- 5- Kocalarının çocuklarının yanında (üvey çocukları).
- 6- Kardeşlerinin yanında.
- 7- Erkek kardeşlerinin çocuklarının yanında.
- 8- Kız kardeşlerinin çocuklarının yanında.
- 9- Müslüman kadınların yanında.
- 10- Kölelerinin (cariyelerinin) yanında.
- 11- Kadınlara meyli kalmayan yaşlıların (cinsel meyli olmayan sefih ve ebleh kimselerin) yanında.
- 12- Cinsel konulardan bihaber olan çocukların yanında.

4- Âyet-i kerime dördüncü hükmü şöyle beyan ediyor:

“Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılın diye ayaklarını yere vurmazsınlar (Dikkatleri üzerlerine çekecek tarzda yürümesinler).”

Onlar iffet kuralına riayet etme ve erkeklerin kalplerinde şehveti alevlendirecek davranışlardan sakınmalıdırlar. Zira bu davranışları sebebiyle

kalplerinde alevlenecek şehvet alevleri insanları iffet caddesinden çıkartıp yanlış sürükleyebilir. Kadınlar halhallerinin sesini erkeklere duyuramayacak kadar dikkatli olmalıdırlar. Bu, İslam dininin bu bağlamda ne kadar ince düşündüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak âyet-i kerime kadın-erkek bütün müminleri genel bir şekilde tevbe etmeye davet ediyor ve şöyle buyuruyor:

“Ey müminler! Hep birden Allah’a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.”

Eğer daha önce bu bağlamda aykırı işler yapmış idiyse şimdi Allah’ın emirleri sizin için açıklığa kavuşmuş oldu. Hatalarınız için tevbe ediniz. Kurtuluş için Allah’a doğru gelin. Zira kurtuluşu sadece ve sadece onun kapısında bulabilirsiniz. Yolunuzun üzerinde çok tehlikeli kaygan yerler vardır. Onun lütfu olmaksızın onlardan korunmak ve kurtulmak imkânsızdır. Kendinizi ona teslim ediniz. Doğrudur ki İslam’ın hükümleri gelmeden önce bu tür işler günah değildi ama cinsel kirliliklere ilişkin bazı konuların akli bir yönü olduğunu biliyoruz. Aklın idraki bile tek başına sorumluluk doğurmak için yeterlidir.

Hicabın Felsefesi:

Şüphesiz bazıları çağımıza cinsel özgürlük çağı ismini vermişler ve Batılılaşma düşüncesine duçar olmuş bazı kimseler kadının kayıtsız kalmasını, onun özgürlüğü şeklinde tefsir etmişlerdir. Bu düşünceye duçar olmuş kimselerin olduğu bu dönemde hicaptan bahsetmek bazılarını rahatsız eder. Bu konunun onları hoşnut etmediğini biliyoruz. Bazen de hicap konusu bu tür insanlar için çok eskilere ait olan bir efsane şeklindedir ama kadınlar için bu kayıtsız ve şartsız özgürlüklerin getirmiş olduğu hesapsız ve kontrolsüz fesatların, artık bu sözlere kulak vermek istemeyen bazı kimseleri ortaya çıkardığını da görmekteyiz.

Elbette dindar muhitlerde, özellikle İran İslam Cumhuriyeti’nin inkılabı gerçekleşikten sonra İran muhitinde, bu bağlamda birçok mesele çözüldü ve varolan soruların çoğuna doyurucu ve yeterli cevaplar verildi. Ama konunun önemi dolayısıyla daha geniş bir şekilde işlenmesi icap eder.

Konu şudur: Acaba bir kadının örtünmeden toplum içinde tüm erkeklerin göreceği şekilde dolaşması mı daha iyidir yoksa kendisini sadece kocasının görmesi mi daha iyidir? Kadınlar fiziksel güzelliklerini daha iyi gösterebilmek için bir yarışın içine mi girmeliler, yoksa bunu kendi özel alanlarına mı saklamalılar? İslam dini ikinci şıkkı tercih etmektedir. Hicap ve kadının örtünmesi ikinci şıkkın tahakkuku için İslam dini tarafından alınmış bir önlem ve sunulmuş bir programdır. Oysa Batılılar ve Batılaşmak isteyen kimseler, birinci şıkkı tercih etmektedirler. İslam dini kadından alınan hazzın, kendi kocasına has olduğunu savunur. Kadından bu tür lezzetlerin alınması kocasına hastır. Erkeklerin eşlerinden başka kadınlardan lezzet almaları haram kılınmıştır. Zira bu tür durumlar toplumda bozulmaya yol açar. Yukarıdaki âyette olan şu cümle “**Bu sizler için daha nezihtir**” işte buna işaretir.

Hicabın felsefesi gizli değil, bilakis çok açıktır. Zira:

1- Kadınların örtünmemesi doğal olarak güzelleşmek, makyaj ve saire haletleri beraberinde getiriyor. Yani kadınlar kendilerini güzelleştirerek ortaya koyarlar. Onların bu durumu erkekleri, özellikle gençleri daimi bir tahrike sürükler. Bu tahrik, gençlerin sinir sistemini ve psikolojilerini bozacak kadar heyecanlanmalarına sebep olur. İnsanın sinir sistemi heyecan yükünü ne kadar taşıyabilir ki? Psikiyatrlar ve ruhsal hastalık uzmanları daimi heyecanların hastalıklara neden olacağını söylemiyorlar mı?

Özellikle insandaki cinsel duygunun köklü ve güçlü bir duygu olduğunu düşündüğümüzde bunun faturasının ne kadar daha ağır olacağını daha net bir şekilde anlayabiliyoruz. Tarih boyunca bu duygunun büyük ve korkunç cinayetlere kaynaklık yaptığına şahidiz. Bu duygunun sebep olduğu cinayetler o denli ağır olmuştur ki şu sözü söylemek hiç de abartı değildir: “Tarihte, kadınların karışmadığı hiçbir önemli hadise bulunamaz.” Bunları dikkate aldığımızda örtünmeyerek bu duyguya baskı yapmak ve bu yolla onu uyandırmak ateşle oynamak anlamında değil midir? Bu iş rasyonel midir?

İslam dini Müslüman kadın ve Müslüman erkeklerin sakin ve huzurlu bir ruha, sağlam ve sağlıklı bir sinir sistemine, pak ve temiz kulak ve göze sahip olmalarını diliyor. İşte hicabın felsefesi ve hikmetlerinden bir tanesi budur.

2- Kesin istatistiksel rakamlara göre dünyada hicapsızlığın fazlaştığı oranda boşanma ve ailelerin dağılması olayı yüksektir. Zira “görülen her şeyi yâd eder kalp.” Buradaki kalp heva ve hevestir. Yani isyankâr olan heva ve hevesler, ne pahasına olursa olsun isteklerinin peşine düşer. Bu nedenle her gün bir kalbi, başka bir kalbe yöneltir ve ona bağlar-ken diğer bir kalpten de ayırır.

Hicabın bulunduğu (ve İslam'ın diğer emirlerinin uygulandığı) muhitlerde karı koca birbirine aittirler. Duyguları kendilerine mahsustur. Örtünmenin olmadığı muhitlerde ise kadın değersizleştirilmiş ve bir meta haline getirilmiştir. Evlilikler taşıdıkları kutsallıkları kaybetmişlerdir. Yuvalar, örümcek ağı gibi süratle dağılmakta ve çocuklar ana-babasız kalmaktadırlar.

3- Fuhuşun yayılması ve gayrı meşru çocukların sayısının artması hicapsızlığın en acı neticelerinden biridir. İstatistik rakamlarını veremize bile gerek olmayacak kadar açık bir konudur. Özellikle Batı dünyasında örneğine çok rastlanmaktadır.

Biz fuhuşun ve gayrı meşru çocukların sayısının fazlaştığının tek nedeninin hicapsızlık olduğunu, sömürgecilerin ve tahrip edici siyasî meselelerin bunda hiç etkisinin olmadığını söylemiyoruz. Bilakis etkenlerden birisinin hicapsızlık olduğunu söylüyoruz.

Fuhuşun ve gayrı meşru çocukların toplumsal hayatta yara açtığı bir gerçektir ve bu yara tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır...¹

Ölümün ve Cehennem Azabının İlâhi Nimet Sayılması

Soru

Rahman Sûresinde “Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?” âyeti çok gelmiştir. Ancak bu âyet, örneğin 35 (“Üstünüze ateşten yalın bir alevle kıpkızıl bir duman gönderilir de kendinizi koruyamazsınız.”), 41 (“Suçlular simalarından tanınır da, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.”) ve 44. (“Onlar, cehennem ateşi ile

¹ Tefsir-i Numûne, c. 14, s. 436-445.

yüksek derecede kaynar su arasında gider gelirler.”) âyetlerle uyuşmamaktadır. Bu siyak geçerli değil mi yoksa bunlar ilahi nimetler olarak mı görülmekteler? İkinci durumda lütfen biraz açıklama yapın.

Kısa Cevap

Rahman Süresinde ilahi nimetler sayılmaktadır. Her nimetten sonra “*Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*” âyeti ile muhataplardan bu nimetleri onaylaması istenmektedir. Bu sûrede çeşitli maddî ve manevî nimetler sayılmıştır. Bunların Allah’ın nimetleri olarak sayılması, tümünün hayır ve saadet kaynağı olacağını göstermez. Onların nimet olup olmadığı konusu için daha geniş kapsamlı bakmak gerekir. İlk bakışta ölümü ve cehennem azaplarını ilahi nimet olarak görmek zor olabilir ama bakış açımızı genişletir ve konuyu tüm yönleriyle ele alırsak ölümün, âşık mümine geldiği durumlardaki gibi arzulardan ve maddî dünyadan kurtulup Allah’a ulaşmak için bir vesile olduğunu göreceğiz.

Yine ölüm, ahireti hatırlattığı için ilahi nimetlerin içinde yer almaktadır. Cehennem azabı da Allah’a yakınlaşmak ve günahları terketmek konusunda çok etkili ve önleyici bir role sahiptir. Kısacası bu olumlu yönler göz önüne alındığında ve başka durumlarla mukayese ettiğimizde bunları ilahi nimetler arasında sayabiliriz.

Ayrıntılı Cevap

Rahman Sûresi genel olarak Allah’ın insanlara bahşettiği maddî ve manevî nimetleri anlatmaktadır. Öyle ki bu sûreye Rahmet veya Nimet adı bile verilebilir. Bu yüzden Allah’ın geniş rahmetini anlatan bu sûre, Rahman adıyla başlamıştır.¹

Ancak bir şeyin nimet grubunda olması için her zaman rahatlığa ve güzelliğe götürmesi gerekli değildir, aksine nimet olmak için çok hayırlı olması yeterlidir.

Söz konusu âyetlerde anlatılanları da ilahi nimetler olarak sayabilmemiz için, bu kuralı göz önünde bulundurarak onların geneline bakmamız

¹ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c.23, s.91, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, 1. Baskı, Tahran, h.ş. 1374.

gerekir. Sürenin “*Yerin üstünde ne varsa fanidir.*” âyetine (26) baktığımızda fanilikten, yani geçicilikten bahsedildiğini görüyoruz. *Tefsir-i Numûne*'de söylenen ihtimallerin tümünden yola çıkarak ölümü ve fenayı ilahi nimetlerden sayabiliriz: Ölüm ve fena nasıl ilahi nimetlerden olabilir? Bu fena, mutlak bir fena olmadığı, beka âlemine açılan bir pencere ve ebedî yaşama ulaşmak için geçilmesi gereken bir yol olduğu için nimet olabilir. Dünya onca nimetine rağmen müminin zindanıdır. Dünyadan ayrılmak bu dar ve karanlık yerden kurtulmak demektir.

Bir de geçmiş nimetleri zikretmek, gaflete düşmeye ve bazılarının dünya yaşamına, çeşitli yiyecekler, içecekler, inci, mercan ve bineklere dalmalarına neden olabilir. Bu yüzden dünyanın beka evi olmadığını, ona bağlanmamak ve Allah yolunun dışında kullanmamak gerektiğini hatırlatıyor. Bu hatırlatma bile büyük bir nimettir.²

Bu ihtimallere göre ölüm ilahi nimetlerdendir. Tüm açılarıyla ele alındığında gerçekten bir nimet olduğu görülecektir. Dolayısıyla bunu, sürenin siyakının dışında tutamayız.

Rahman Süresinin nimet diye nitelediği azap ve cehennem âyetleri olan ikinci grup âyetlerin üzerinde biraz düşünmek gerekir. Örneğin:

“Üstünüze bir ateş yalımı ve erimiş bakır gönderilir de kaçamazsınız.”³

“Suçlular, yüzlerindeki alametten tanınırlar da perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.”⁴

“Cehennemle içecekleri kaynar suyun arasında dolanıp dururlar.”⁵

İlk bakışta bu âyetlerin ilahi rahmetle uyuşmadığı şüphesi doğabilir ve onları ilahi nimetlerden saymak şaşırtıcı gelebilir ama bunlara derinlemesine bakmak gerekir. Bunlardan bahsetmek, bir annenin çocuğunun çok yemek yemesine engel olmak için onun dikkatini yemekten kaynaklanan hastalıklara çekerek bu hatasından uzaklaştırması gibidir. Yüce Allah da cehennem ve azaplarını hatırlatarak insanları uyarmaktadır. Bu azapları

² a.g.e. c.23, s.125.

³ Rahman, 35.

⁴ Rahman, 41.

⁵ Rahman, 44.

zikretmek insanların doğru yolda kalmasını sağlar. Böyle bir azap ve cehennem işin içinde olmasaydı büyük sapıklığa düşerlerdi. Onları günahlardan sakındırmanın tek yolu cehennemi hatırlatmaktır.

Bu açıdan azapları da nimetlerden sayabiliriz. Nitekim ceza kanunları vardır ve toplumda düzeni sağlamak için emniyet güçleri aracılığıyla uygulanmaktadırlar. Bunu, hakka aykırı diye niteleyemeyiz. Cehennem ve azabının yaratılmasının da insanın hidayeti doğrultusunda olduğunu farzetmeliyiz.

Peygamberlerin Masumiyeti ile Kur'ân Âyetlerinin Çelişmesi

Soru

Bazı Kur'ân âyetleri, peygamberlerin masumluğuyla çelişiyor mu?

Kısa Cevap

Yukarıdaki soruya şöyle cevap verilebilir:

1. “İsmet” masum olan bir şahısta ruhla özleşmiş ve onu günah, unutkanlık, kötü işler ve hata yapmaktan engelleyen ve koruyan bir sıfattır. Bununla beraber masum olan şahıs mecbur kılınarak iradesi elinden alınmamaktadır.

2. Peygamberlerin masum olmalarının sırrı, Allah’a olan aşk, inanç, kâmil bir iman ve onun azametini, celal ve cemal sıfatlarını bütün vücutlarıyla hissetmeleridir. Buna ilave olarak, Allah da onları şeytanın şerinden ve nefsanî isteklerden korunmaları için desteklemekte ve muhafaza etmektedir.

3. Peygamberlerin masum olmalarının gerekliliğine dair birçok akli delil vardır ve onlardan birisi de “peygamber göndermedeki hedefinin gerçekleşmesi” dir.

4. Eğer Kur'ân âyetleri akli delillerle çelişirse, âyetler üzerinde dikkatlice düşünülerek doğru manaları bulunmalı ve ilk başta göze çarpan zâhîrî manaları alınmamalıdır.

5. İsmet kelimesi zikredilmese de peygamberlerin masum olmalarının gerekliliğine dair birçok âyetler vardır.

- Kur'an'da peygamberleri ihlâsa erdirilmiş (muhles) kullar olarak tanıtan âyetler vardır. Örneğin; Sad Sûresinin 45'ten 48'e kadar olan âyetleri. İhlâsa erdirilmiş kul, şeytanın saptırmasından uzak olan kimsedir.

- Kur'an'da peygamberlerin ilahî hidayete sahip olduklarını gösteren birçok âyetler vardır. Örneğin; En'am Sûresinin 84'den 90'a kadar olan âyetleri. İlahi hidayete sahip olan bir kimsede ise sapıklığın ve sürçmenin olması anlamsızdır.

- Allah Teâlâ, birçok âyetler insanlara, peygamberlere kayıtsız ve şartsız bir şekilde itaat etmelerini emretmektedir. Örneğin; Âl-i İmran Sûresinin 31 ve 32'inci âyetleri; Nisa Sûresinin 80'inci âyeti; Nur Sûresinin 52'inci âyeti. Açıkta ki Allah'ın emri ile bir şahsa kayıtsız ve şartsız olarak itaat etmek, o şahsın masum olduğunun delilidir.

- Cin Sûresinin 36, 37 ve 38'inci âyetleri, Allah'ın peygamberleri her yönden koruduğuna işaret etmektedir.

- Tathir âyeti (Ahzab Sûresi, 32), Hz. Peygamber'in (s.a.a) masum olduğuna dair açık bir delildir.

6. Günahın gerçekleştiğine işaret etmeyen şart kipi türünden bazı ifadelerin veya gerçek muhatabın peygamberler değil de müminlerin geneli olan âyetlerin masumluk makamıyla çelişmediği açıktır.

7. Hz. Âdem'in (a.s) günah işlediğine dair söylenen birçok şüpheler hakkında şöyle denebilir:

- Âyetlerdeki nehiy, teşriî değil irşadî nehiydir.

- Eğer nehiy, teşriî olsa dahi o işin haram olduğunu değil sadece günah olmayan ve terk-i evla sayılan bir iş olduğunu gösterir.

- Hz. Âdem'in içinde bulunduğu âlem (cennet), mükellefiyet âlemi değildi ve dolayısıyla mükellefiyet âlemi olmayan yerde de hiçbir şey günah sayılmamaktadır.

8. Allah'ın bazı durumlarda peygamberlerine sert hitapta bulunmasının sebebi, onların da şehvet, gazap ve nefsanî güçlere sahip olan birer insan

oldukları ve bir an dahi kendi hallerine bırakıldıklarında helak olacaklarından dolayı ilahî irşat ve yol göstermeye ihtiyaçları olmasındandır.

Ayrıntılı Cevap

Yukarıda zikredilen sorunun cevabını vermek için öncelikle “ismet” (masum olmak) kelimesinin anlamını araştırmamız gerekir.

Allame Tabatabâi şöyle diyor: “İsmet kelimesinden maksat, masum olan bir şahısta onu hata ve günah gibi caiz olmayan işlere bulaşmaktan engelleyen bir ruh halinin varlığıdır.”¹

Şia’nın büyük kelimcilerinden olan Fazıl Mikdad daha kâmil bir tanım sunmaktadır: “İsmet, Allah’ın mükemmel olan bir kula verdiği lütuftur; o bu lütuf sayesinde günaha kadir olmasına rağmen onu yapmaya hiçbir istek duymaz. Bu lütuf, mükellefin günaha düşmesini engelleyen bir melekenin (ruh halinin) oluşmasıyla kazanılmaktadır. Bununla beraber o itaat etmenin sevabını ve günahın sonucunu bilmekte ve iyi olan bir şeyi terk etmek veya bir işi unutmanın sonucundan korkmaktadır.”²

Şu noktaya da dikkat edilmelidir; “ismet” hiçbir zaman masum olan şahsı itaat etmeye ya da günahı terk etmeye mecbur kılmamakta ve masum olan şahsın günah işlemeye olan güç ve özgürlüğü elinden alınmamaktadır. Onun kâmil imanı, ilmi ve çok yüksek derecedeki takvası yani kısacası Allah’ın azametini hissetmesi ve O’nun cemal ve kemaline olan teveccühü, günahlara düşmesini veya Allah’a itaatsizlik etmesini engellemektedir. Peygamberler ve Pak İmamlar (a.s) hususunda bunlara ilave olarak onların birtakım ilahî muhafazalarla korundukları ve Allah’ın onları ruhu’l-kudüs, ruhu’l-iman, ruhu’l-kuvve, ruhu’l-şehve ve ruhu’l-müderric ile koruduğu, engellediği ve desteklediğini ifade eden rivayetler de vardır.

Peygamberlerin Masum Olmalarının Delili

Kur’ân ayetlerinin zahirine bakmadan önce, akıl ile vahiy arasında hiçbir çelişkinin olmadığına dikkat etmek gerekmektedir. Bu yüzden

¹ Allame Tabatabâi, *el-MizanTefsiri*, c. 2 s. 134.

² Fazıl Mikdad, *İrşadu’t-Talibin*, s. 310.

âyetleri aklın kesin hükümleriyle çelişmeyecek bir şekilde anlamlandırılması gerekmektedir.

Peygamberlerin masum olduklarına dair bir akli delil sunmakla yetineceğiz: Muhakkik-i Tusî (r.a) kısa ve öz bir şekilde şöyle söylemektedir: “Masumluk peygamberlere güvenin sağlanması ve bu şekilde de peygamberlik amacının gerçekleşmesi için gereklidir.”

Buna göre peygamberlere güvenin sağlanmasının gerekliliği onların masum olmalarının delilidir.

Bazı araştırmacılar peygamberlerin masum olduklarını şöyle açıklamaktadırlar:

“Allah’ın varlığının bütün cemel ve celal sıfatlarıyla sabit olması, vahyin mümkünlüğü ve peygamberliğin de olması gerektiği ispatlandıktan sonra aklın hükmettiği başka bir konu da peygamberlerin, vahyin alınması ve duyurulmasında masum olmalarının gerekliliğidir. Kulların hidayeti için peygamber gönderen Allah, vahyin alınması ve duyurulmasında her türlü hata ve unutkanlıklardan -tabii ki günahlardan da- masum olan peygamberler göndermelidir. Çünkü eğer gönderilen peygamber masum olmazsa yaratılışın hedefinde yeri olan peygamberlik ve kitap indirme ilkelerinin hikmetiyle uyumlu olmaz. Peygamberler göndermenin hikmeti, insanların hidayet edilmesidir. Bu da insanlara yol göstermek için Allah’tan haber getirenlerin, vahyin alınması ve duyurulmasında hata, yanlışlık ve unutkanlıktan masum olmalarıyla gerçekleşir.

Bu kural, Allah’ın sosuz ilim ve kudrete sahip oluşu, yaratılışın ve teşrii hikmete dayalı olduğu ve Allah’ın her türlü kötülük, zulüm ve boş şeylerden uzak olduğu gibi şüphe taşımayan ilke ve temellerden kaynaklanmaktadır. Eğer bir peygamber vahyin alınması ve ulaştırılmasında hata yaparsa, ilahî tedbirle gerçekleşen bir işte cehalet, acizlik ve yetersizliğinin bir göstergesi olur. Eğer peygamberlerin masum olması şartı olmasa, onlar hidayet etmede bilerek veya bilmeyerek hata ederler ya da en azından insanlar, onların peygamberliğinin ve getirdikleri hükümlerin gerçek ve Allah katından olduğu hususunda gerekli olan güveni duymazlar. Birinci durumda insanların sapıklığa ve cehalete yönlendirilmeleri ve

ikinci durumda da peygamberliğin etkisiz ve boş bir şey olması gerekir ve Allah bunların her ikisinden de uzaktır.”

Şimdiye kadar ‘ismet’in anlamı hakkında bahsedilip peygamberlerde bu ismet melekesinin ve vasfının olmasının gerekliliğine yönelik bazı akli deliller incelenerek onların masum olmalarının sırrı açıklığa kavuşturuldu.

Konunun devamında bazı Kur’ân ayetlerini iki bölüm şeklinde inceleyeceğiz: Birinci bölüm: Peygamberlerin masum olduklarını anlatan âyetler. İkinci bölüm: Zahirde peygamberlerin masum olmalarıyla çelişen âyetlerdir. Bu şekilde sorunun cevabı da açıklığa kavuşacaktır.

Birinci Bölüm

Peygamberlerin masumluğuna işaret eden âyetler:

Kur’ân-ı Kerim’de, ismet denilen bir vasfın peygamberlerde olduğuna dair birçok ayet vardır. İsmet kelimesi, âyetlerde geçmese de anlamının, içeriğinin ve getirilerinin peygamberlerde olduğunu bildiren âyetler vardır. Bu âyetler birkaç kısımda incelenebilir;

Birinci kısım: Peygamberleri ihlâsa erdirilmiş (muhles) kullar olarak sıfatlandıran âyetler.

İhlâsa erdirilmiş kullar, şeytanın sapıklığa uğratmasından uzak olan kimselerdir ve bunun sonucunda da onların masum olmaları gerekmektedir. Sad Sûresinde şöyle buyrulmaktadır:

“Kuvvetli ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub’u da an. Biz onları özellikle ahiret yurdunu düşünen ihlâslı kimseler kıldık. Doğrusu onlar bizim katımızda seçkin iyi kimselerdendir. İsmail’i, Elyesa’yı, Zülkifl’i de an. Hepsi de iyilerdendir.”¹

Bu âyetlerde ihlâsa erdirilmiş ve seçilmiş olan bir gurup peygamberlerin isimleri örnek olarak zikredilmektedir. İhlâsa erdirilmiş olanlar, şeytanın vesveselerinden uzakta olan kimselerdir. Kur’ân-ı Kerim bunu şeytanın şu sözleriyle anlatmaktadır:

¹ Sad, 45 ila 48.

“İblis, ‘Senin mutlak kudretine andolsun ki, onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların hariç, hepsini mutlaka azdıracığım’ dedi.”²

“Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna.”³

İkinci kısım: Peygamberlerde ilahî hidayetin olduğunu açıklayan âyetler. Örneğin:

“Biz O’na (İbrahim’e) İshak’ı ve (İshak’ın oğlu) Yakub’u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh’u ve onun soyundan Davud’u, Süleyman’ı Eyyub’u, Yusuf’u, Musa’yı ve Harun’u doğru yola iletmıştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız. Zeke-riya, Yahya, İsa ve İlyas’ı da (doğru yola iletmıştik). Hepsi de iyilerden idi. İsmail, Elyesa, Yunus ve Lut’u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarını da (üstün meziyetler verdik). Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik. İşte o peygamberler Allah’ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben buna (peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur’ân) âlemler için ancak bir öğüttür.”⁴

Bu âyetler, peygamberlerin ilahî hidayete mazhar olduklarını ispatlamaktadır. Diğer bir âyette ise şöyle buyrulmaktadır:

“Allah kime de hidayet ederse, artık onu saptıracak yoktur. Allah, mutlak güç sahibi ve intikam alıcı değil midir?”⁵

İlahi hidayete mazhar olan bir kimse, hiçbir zaman sapıklığa düşmez. Sonuç olarak günah da bir çeşit sapıklık olduğundan dolayı ilahî peygamberlerin masum oldukları neticesi ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki âyetlerde peygamberlerin seçilmiş kullar olduklarının bildirilmesi onların masum olduklarını ispatlayan başka bir delildir; çünkü onların diğer insanları hidayet etmek için seçilmiş olmalarından dolayı mutlaka kendilerinin hidayete ermiş ve masum olmaları gerekmektedir.

² Sad, 82 ve 83.

³ Hicr, 40.

⁴ Enam: 84 ila 90.

⁵ Zümer, 37.

Buna ilave olarak; son zikrettiğimiz âyette Allah, Peygamber'e (s.a.a) önceki peygamberlere uymasını emretmektedir. Açıktaır ki son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.a) o yücelik, değér ve makamıyla diğér peygamberlere uyması, onların masumluğuna işáret etmektedir; çünkü kayıtsız ve şártsız bir şekilde masum olmayan birine uymak, çoğú zaman günaha düşmeye sebep olur.

Üçüncü kısım: Müslümanları Peygamber'e (s.a.a) itaat etmeye ve ona uymaya emreden âyetler. Örneğín:

“(Resulüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir. De ki: Allah ve Resulüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.”¹

“Kim Resul'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.”²

Kayıtsız ve şártsız bir şekilde Peygamber'e (s.a.a) itaat etmeyi emreden birçok âyet daha vardır. Birisine kayıtsız ve şártsız bir şekilde itaat etmenin farz olması, o kişinin masum ve her türlü sapıklıktan da uzak olduğunun göstergesidir. Çünkü eğer böyle olmazsa, bu emir başkalarının sapıklığa düşmelerine sebep olur.

Bu üç kısmın dışında da, vahyin tebliğ edilmesinde peygamberlerin ve özellikle Hz. Muhammed'in (s.a.a) masumluğuna işáret eden âyetler vardır.

“O, bütün görülmeyenleri bilir. Sırlarını kimseye açmaz; ancak (bildirmeyi) dilediği peygamberler bunun dışındadır. Çünkü O, bunun önünden ve ardından gözcüler salar ki böylece onların (peygamberlerin), Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin. (Allah) onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır.”³

“Ey Ehl-i Beyt! Allah sadece sizden her türlü günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁴

¹ Âl-i İmran, 31 ve 32.

² Nisa, 80.

³ Cin, 26 ila 28.

⁴ Ahzap, 33.

Bu âyetlerde Allah'ın irade etmesi, teşrii irade değil tekvinî iradedir ve Allah'ın iradesinin de gerçekleşmemesi düşünülemez. Sonuç olarak Allah'ın kesin iradesi, Ehl-i Beyt'in her türlü pislik, kötülük ve günahattan temiz olmasına yöneliktir ve bu da bizim söylemek istediğimiz ismet makamıdır.

Şimdilik Ehl-i Beyt'in kimler olduğu konumuzun dışındadır; ama Hz. Muhammed'in (s.a.a) de onların arasında olduğu kesindir. Bizim amacımız da bu âyetlerle sadece peygamberlerin masum olduklarını ispatlamaktır. Sonuç olarak bu âyet mutlaka Hz. Muhammed'in (s.a.a) her türlü günah ve pislikten masum olduğuna işaret etmektedir. Peygamberlerin hepsi de bu yönden aynı özelliği paylaştıklarına göre, bu sayede bütün peygamberlerin masumluluğu ispatlanmaktadır. Çünkü peygamberlerin masumluluğu konusunda bazı peygamberlerde, örneğin Hz. Muhammed'de (s.a.a) masumluluğun olduğu ve diğer peygamberlerde olmadığını söyleyen bir görüş yoktur. Sonuç olarak eğer biz Hz. Muhammed'in (s.a.a) masum olduğunu ispatlarsak, diğer peygamberlerin de masum olduğunu ispatlamış oluruz.

İkinci Bölüm:

Zahirde peygamberlerin masum olmalarıyla çelişen âyetler:

Kur'ân-ı Kerim'de, zahirde peygamberlerin masumluluğuyla uyuşmayan bazı âyetler de vardır. Ama peygamberlerin masumluluğu, akli delillerle ispatlandığından dolayı, bu akli delillerle görünürde çelişen âyetler, o delillerle uyum sağlayacak şekilde anlaşılmalı ve tefsir edilmelidir bu yüzden de söz konusu âyetlerin gerçek manalarının anlaşılması için dikkat edilmelidir. Bütün âyetlerin araştırılması geniş bir tefsir çalışmasını gerektirdiğinden biz sadece sorulan soruya cevap teşkil edecek derecede bu âyetlerin bazılarını inceleyeceğiz:

1- “(Resulüm!) Şüphesiz sana da senden öncekilere de şöyle vahyolunmuştur: Andolsun Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun! Hayır! Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol.”⁵

⁵ Zümer, 65 ve 66.

Yukarıdaki ayetle ilgili olarak şöyle bir şüphe akla gelebilir: Peygamberlerin müşrik olma ve şirk düşme ihtimali mümkündür; çünkü eğer böyle olmasaydı bu ayet onlara korunmalarını emretmezdi.

Cevap: Peygamberler müşrik olma gücü ve özgürlüğüne sahiptirler; çünkü biz masumluğu, şirk ve günaha karşı irade ve gücün elden alınması olarak tanımlamadık. Ama buna rağmen onlar, hiçbir zaman müşrik olmazlar; çünkü onların marifet derecelerinin o yüce düzey ve sürekli olarak vahiy kaynağıyla irtibatla olmaları, bir an dahi zihinlerine şirk düşüncesinin gelmesini engeller.

Başka bir ifadeyle, yukarıdaki ayet şart kipidir; şart kipinde sonucun olması şartın gerçekleşmesine bağlıdır. Buna göre böyle bir cümle eylemin gerçekleştiğine işaret etmez.

Buna göre bu âyetin anlatmak istediği, şirk koşmanın ne derce büyük bir günah olduğunu bildirmek ve hiç kimseden hatta peygamberlerden dahi şirkin kabul edilmeyeceğidir. Gerçekte bu tabirle diğer müminlerin görevleri açıklanmaktadır. Aynı Arapça ve Türkçedeki şu deyimler gibi: “Sana söylüyorum, komşu duysun diye.” ve “Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla.”

İmam Rıza (a.s) da şöyle buyurmaktadır:

“Bu şekilde olan âyetlerde, hitap Peygamber’e (s.a.a) olsa da muhatap aslında ümmettir.”

Yukarıdaki ayete benzer başka bir ayet daha vardır:

“Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: Allah’ın hidayeti, gerçek hidayettir. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah’tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.”¹

Bu ayetle ilgili olarak da şöyle denebilir: Acaba Peygamber’in (s.a.a) ismet makamına sahip olmasına rağmen Yahudilerin nefsanî isteklerine uyması düşünülebilir mi?

Bu sorunun da cevabı şöyledir: Öncelikle, yukarıdaki ayetteki ifade şart kipidir ve şart kipi de eylemin gerçekleşmesine işaret etmez.

¹ Bakara, 120.

İkinci olarak da, peygamberlerin masum olmaları, günah işlemele-
rini muhal kılmamaktadır.

Üçüncü olarak, bu hitabın bütün insanlara yönelik olması da müm-
kündür.

2- “(Ey Muhammed!) biz, senden önce hiçbir resul ve nebi gönderme-
dik ki, o, bir temennide bulunduğunda, şeytan onun dileğine ille de
(beşeri arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın kata-
cağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi ayetlerini (lafız ve mana ba-
kımından) sağlam olarak yerleştirir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm
ve hikmet sahibidir. (Allah şeytanın böyle yapmasına müsaade eder
ki) kendilerine ilim verilenler, onun (Kur’ân’ın) hakikaten Rabbin ta-
rafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler de ona inansınlar, bu
sayede kalpleri huzur ve tatmine kavuşsun. Şüphesiz ki Allah, iman
edenleri, kesinlikle dosdoğru bir yola yönlendirir.”²

Peygamberlerin masum olduğuna inanmayanlar tutundukları daya-
naklardan biri de işte bu yukarıda ki ayettir.

Oryantalistler de bu ayetlere istinaden, peygamberlerin isteklerinde
şeytanın vesveselerinin olması, sanki şeytanın, vahiy alınırken etkide bu-
lunduğu veya toplumların hidayet olmalarını imkânsız göstererek pey-
gamberlerin iradelerini, hidayet etmede zayıflattığı anlamında almışlar ve
bu sayede de vahyin alınması ve duyurulmasında peygamberlerin ma-
sumluğunu inkâr ederek vahyin doğruluğu konusunda şüphe olduğunu
göstermek istemişlerdir.

Ama kesinlikle yukarıdaki âyetler bu anlamda değildir; çünkü Al-
lah açık bir şekilde şeytanın vesveselerinin peygamberlerden ve hatta de-
ğerli kullarından bile uzak olduğunu söylemektedir. Buna göre yukarı-
daki âyetlerin anlamı şu şekilde olur:

Her dönemde insan ve cinlerden olan şeytanlar, ilahî âyetleri insan-
lara duyurarak onları hidayet etmek için gönderilen peygamberlerin teb-
liğlerini etkisiz hale getirmeğe çalışırlar ve bunu yapmak için bazı sapık
konuları sunarak insanları saptırmaya çalışırlar. Nitekim bir âyette şöyle
denmektedir:

² Hac, 52 ila 54.

“(Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; hâlbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.”¹

Bu âyetlerde açıkça ifade edildiği üzere Allah şeytanın çabalarını etkisiz duruma getirerek onların insanları saptırmak için ortaya koydukları planlarını etkisiz kılmakta ve peygamberler ile müminlere yardım ederek üstün gelmelerini sağlamaktadır.

3- Hz. Âdemle ilgili zikredilen âyetler.

Birinci örnek:

“Dedik ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde bulundukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, “Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır” dedik. Derken, Âdem (vahiy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.”²

İkinci örnek:

“Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: “Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. “Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim” diye de onlara yemin etti. Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rab'leri onlara, “Ben size bu ağacı yasakladım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?” diye seslendi. Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” Allah, dedi ki: “Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.”³

¹ Nisa, 120.

² Bakara, 35 ila 37.

³ Araf, 19 ila 24.

Üçüncü örnek:

“Andolsun, bundan önce biz Âdem’e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme, diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık. Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de, İblis’ten başka melekler hemen saygı ile eğilmişler; İblis bundan kaçınmıştı. Biz de şöyle dedik: “Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun.” “Şüphesiz senin için orada aç kalmak, çıplak kalmak yoktur.” “Orada ne susuzluk çekersin, ne de güneş altında kalırsın.” Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: “Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?” Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi. Allah, şöyle dedi: “Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin. Eğer tarafımdan size bir yol gösterici (kitap) gelir de, kim benim yol göstericime uyararsa artık o, ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker.”⁴

Bu âyetlerin zâhirî Hz. Âdem’in şeytan tarafından kandırıldığını ve günah işlediğini ortaya koymaktadır.

Bu şüpheyi birkaç şekilde cevap verilebilir;

a) Bu ayetlerdeki nehiy, haramı bildiren teşriî nehiy değil irşadî (yol gösteren) nehiydir. Bunun delili ise söz konusu nehiylerdeki dil ve üslubun, yapılacak eylemin sonucunu şefkatlice nasihat türü bildiren bir dil ve üslup oluşudur. Bundan dolayı denir ki irşadî (yol gösteren) emre veya irşadî nehye uymamak masumlığa bir zarar vermez.

b) Eğer bu ayetlerdeki emir ve nehiyler, teşriî anlamda bir nehiy olarak alınsa dahi yine de kesin bir hükmü bildiren ve yapılması zorunlu bir nehiy değildir. Bu tür nehiylere uymamak terk-i evla (en iyi olanı terk etme) olarak tabir edilmektedir. Böyle bir işi de yapmak mutlak günah değil, göreceli bir günah olarak adlandırılır. Yani böyle bir şahsın bu şekilde bir şey yapması ondan beklenilmez. Nitekim “Dürüst ve dindar

⁴ Taha, 115 ila 123.

insanların yaptıkları iyilikler, Allah katında yüce makama sahip kimse-
ler için günah sayılır.” denilmiştir.

c) Mükellef bir insanın günah işlemesi, ismet makamıyla uyuşma-
maktadır. Ama Hz. Âdem şeriatın, mükellefiyetin ve tebliğin olmadığı bir
zaman ve mekânda bulunmaktaydı. İlahî hükümler, Hz. Âdem yeryüzüne
inip yerleştikten sonra şeriatların ve kitapların gelmesiyle başlamıştır ve
şeriat gelmeden önce yapılanlar da ismet makamına zarar vermez.

Buna ilave olarak, ayetlerden, ona peygamberliğin tövbe etmeden
önce değil, sonra verildiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı peygamberle-
rin ilk yaratılıştan değil de peygamberlik makamına geldikten sonra hata
ve günahtan uzak olduklarına inanan birisine göre ismet makamına hiç-
bir zarar gelmemektedir.

4- Diğer peygamberler hakkında olan âyetler:

Bu ayetlerden sanki bazı peygamberlerin hata veya günah işledikleri
ya da kendi hatalarını itiraf ettikleri anlaşılmaktadır ve bu da masum ol-
malarıyla çelişmektedir. Bu âyetler Hz. Nuh (a.s), Hz. İbrahim (a.s), Hz.
Yusuf (a.s), Hz. Musa (a.s), Hz. Davud (a.s), Hz. Süleyman (a.s), Hz. Ey-
yub (a.s) ve Hz. Yunus (a.s) hakkındadır.

Bunların incelenmesi çok vakit alacağından dolayı bu ayetlere bu-
rada değinmiyoruz; araştırmak isteyenler tefsir kitaplarına müracaat ede-
bilirler.

5- Peygamberlerin masum olduğuna inanmayanların, son peygam-
ber Hz. Muhammed'in (s.a.a) masum olduğunu çürütmek için öne sür-
dükleri âyetler:

**“Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik. Böylece Allah, senin
geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar
ve seni doğru bir yola iletir.”¹**

Âyetlerin zâhirî, Peygamber'in (s.a.a) geçmişte günah işlediğine ve
gelecekte de işleyeceğine, Allah'ın da Hudeybiye sulhu ve Mekke'nin fet-
hinden dolayı o günahları bağışlayacağına işaret etmektedir.

¹ Fetih, 1 ve 2.

Cevap

-Âyette geçen “zenb” ve “gufran” kelimeleri sözlük anlamlarında kullanılmışlardır.

Zenb'in sözlük anlamı; yapılan işlerin kötü sonuçlarıdır.

Gufran'ın sözlük anlamı; örtmek ve gizlemektir.

Sonuç olarak ayet şu anlama gelmektedir: Biz sana bir fetih verdik ki onun sayesinde yaptığın ve yapacağın peygamberlik işlerinin sonuçları belli olsun.

Açıklama: Mekke müşriklerinin, hicretten önce ve sonra, zihinlerinde İslâm ve Peygamber'in (s.a.a) şahsiyeti hakkındaki doğru olmayan düşünceleri sonradan gelen zaferler sayesinde ortadan kalkmıştır. Müşriklerin hayatını darmadağın eden Peygamber'in (s.a.a) İslâm'a olan davetinin sonuçları, kazanılan zaferler sayesinde yavaş yavaş unutulmuştur.

Bu âyette zenb ve gufran kelimeleri, terim anlamlarında kullanılmadığından dolayı ismet makamıyla hiçbir çelişkisi yoktur.

-Eğer zenb ve gufran kelimelerinin terim anlamlarında kullanıldıklarını farz etsek dahi, ilahî kanunun tersine değil de müşriklerin kanunlarının tersine yapılan ve onların gözünde günah sayılan işler kastedilmiştir. Bu yüzden bu ayet ismet makamıyla çelişmemektedir.

Yukarıdaki âyetin bir benzeri de Tevbe Sûresinin 43. ayetidir:

“Allah seni affetsin doğru söyleyenler sana belli olmadan ve yalancıları bilmeden niçin onlara izin verdin?”

Bazıları Allah'ın affetmesi ve bağışlamasını Peygamber'in günah işlediğine delil getirerek onun masum olmadığını zannetmişlerdir.

Bunun cevabı şöyledir: “Afallahu anke” inşa irade edilen bir haber cümlesidir. Gerçekte bu cümle Peygamber'e dua ve saygıyı ifade eden bir cümledir. Aynı “eyyedekellah” (Allah seni desteklesin) ve “rahimekellah” (Allah sana rahmet etsin) cümleleri gibi. Kısacası ismet makamıyla hiçbir çelişkisi yoktur. Allame Tabatabâî'nin (r.a) tabirine göre, karışık görüşte olanların ayetten çıkardıkları mana, gerçekte Allah'ın kelamıyla yapılan bir oyundur ve onların âyetleri doğru anlamadıklarını veya Kur'an'ın elif-basını dahi bilmediklerini göstermektedir.

Zahirde Peygamber'in (s.a.a) masum olmasıyla çeliştiği zannedilen diğer âyetler hakkında ayrı bir başlık açmıyor ve sunulan konuları yeterli buluyoruz.

Acaba Kur'ân'da neden böyle âyetler vardır? Allah Teâlâ neden peygamberlerine bu şekilde hitap etmektedir?

Bunun cevabı kısaca şöyledir:

Peygamberler de bütün o yücelik, değer ve ismet makamına rağmen diğer insanlar gibi şehvet, gazap, içgüdü ve nefsanî isteklere sahiptirler ve ilahî irşat ve yol göstermeye ihtiyaçları vardır. Eğer bir an dahi kendi hallerine bırakılacak olurlarsa helak olurlar. Toplumun önderliğini üstlenmiş böyle önemli şahsiyetlerin peygamberlik işinde bir an dahi gaflette veya zayıflık ve gevşeklikte bulunmaları, büyük bir günah sayılır. Onlar hakkında böylesine ağır tabirler kullanılması sanki onların sürekli ilahî bağış ve lütfе ihtiyaçlarının olduğunu göstermektedir.

Sonuç:

-Akli ve nakli deliller olduğundan dolayı, peygamberlerin masum olmalarıyla çelişen âyetleri zâhirî manalarıyla açıklamamak gerekir.

- Zikredilen âyetler doğru mana edilse, peygamberlerin masum olmalarıyla çelişmez.

- Peygamberlerin masum olduklarına ve olmaları gerektiğine işaret eden birçok âyetler vardır.

Peygamberlerin İsimlerinin Sıralanmasında Etkili Olan Faktör

Soru

Peygamberlerin En'am Sûresinin 83, 84, 85 ve 86. âyetlerinde sıralanışında gözetilen ölçü nedir? Tarih, fazilet veya başka bir konu mu ölçü alınmıştır?

Kısa Cevap

Peygamberlerin Kur'an âyetlerinde sıralanışının Allah tarafından bilinen bir hikmete dayalı olduğuna dair bir şüphe yoktur. Çünkü hikmet sahibi olan Allah, boş ve sebepsiz bir iş yapmaz. Bu hikmetin başkaları tarafından anlaşılıp anlaşılmaması da bunda etkili değildir.

Allah Kur'an'da şöyle buyuruyor:

“Ona İshak'ı ve Yakub'u bahsettik. Hepsini de hidayete erdirdik. Nuh'u da önceden hidayete erdirmiştik ve onun soyundan Davud, Süleyman, Eyyüb, Yusuf, Musa ve Harun'u da (hidayete erdirdik). Biz iyilere böyle karşılık veririz.

Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı da (hidayete erdirdik). Hepsini de salihlerdendi.

İsmail'i, el-Yesa'ı, Yunus'u ve Lut'u da (hidayete erdirdik). Hepsini de âlemlere üstün kıldık.”

Yukarıdaki âyetlerde isimlerin sıralanışı hakkında Muhammed Abduh ve Fahr-i Râzî, kendi tefsirlerinde bir takım ihtimaller zikretmişlerdir. Allâme Tabatabâi bu ihtimalleri naklederek eleştirisini yapmıştır sonra kendi görüşünü şöyle açıklamıştır:

“Altı kişiden oluşan birinci grup, peygamberliğin yanında egemenlik ve hükümlanlık kurma yönünden ortak noktaya sahiptirler.

Dört kişiden oluşan ikinci grup, dünyanın yıldızlarından uzak durmak ve zühde sarılmak yönünden ortak yöne sahiptirler.

Üçüncü grup da dört kişiden oluşmaktadır. Ortak bir yöne sahip değildir ve her biri kendine has büyük bir imtihana tabi olmuşlardır.”

Ayrıntılı Cevap

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Ona İshak'ı ve Yakub'u bahsettik. Hepsini de hidayete erdirdik. Nuh'u da önceden hidayete erdirmiştik ve onun soyundan Davud, Süleyman, Eyyüb, Yusuf, Musa ve Harun'u da (hidayete erdirdik). Biz iyilere böyle karşılık veririz.

Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı da (hidayete erdirdik). Hepsini de salihlerdendi.

İsmail'i, el-Yesa'ı, Yunus'u ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini de âlemlere üstün kıldık.”¹

Kur'an'ı ilahi bir kitap olarak kabul ettikten ve Allah'ı güzel sıfatları ve bu cümleden hikmet sahibi olmak sıfatıyla tanıdıktan sonra şu sonuca varıyoruz ki hikmet sahibi olan Allah'ın bütün işleri, bu cümleden peygamberlerin isimlerini bu âyetlerde sıralaması hikmet ve tedbir üzeredir.

Çünkü hikmet sahibi olan bir kimse boş ve sebepsiz bir iş görmez, diğerleri bunu anlasalar da, anlamasalar da

Peygamberlerin isimlerinin üç gurupta zikredilişinin sebebi:

Görüldüğü gibi Allah, peygamberlerin isimlerini üç gurup halinde zikretmiştir. Şu noktayı bilmek gerekir ki bu âyetlerde zaman², makam ve üstünlük açısından³ sıra gözetilmemiştir. Çünkü bu âyetlerde Hz. İsmail'den sonraki peygamberler ondan önce zikredilmiştir ve yine bazı peygamberler, diğer peygamberlere göre Kur'an'ın kendi açıklamasına göre daha üstün olan Hz. Nuh, Hz. Musa ve Hz. İsa'dan (a.s) önce zikredilmiştir.⁴

Bu sıralama hakkında *el-Menar* tefsirinin yazarı şöyle bir açıklama getiriyor:

Bu on dört peygamberin üç gruba ayrılışı, aralarındaki ortak yön-
lere dayanır.

Dünyevî Nimetlerden Yararlanma Açısından Sıralanış:

Birinci gurup: Yüce Allah'ın, nübüvvetin ve risaletin yanı sıra kendilerine saltanat ve hükümranlılık verdiği kimselerdir. Örneğin: Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyüb, Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Hz. Harun (a.s).

¹ En'am, 84-86.

² Bu konuyu kanıtlamaya ihtiyaç yoktur. Hz. İsmail, Hz. Musa ve... zaman yönünden Hz. Davud'dan öncedirler.

³ Sonraki merhalede yer alan ulu'l-azm peygamberler ulu'l-azm olmayan peygamberlerden daha üstündürlük. Bkz. Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsiri'l-Kur'an*, c. 7, s. 344, A'lemî yayınları, Beyrut, Lübnan, 5. Baskı.

⁴ *Tercüme-i el-Mizan*, c. 7, s. 340.

Hız. Davud ve Hız. Süleyman (a.s), her ikisi de güçlü saltanat kurmuş ve ilahi nimetlerden bolca yararlanmışlardır. Sonra Hız. Eyyüb ve Hız. Yusuf (a.s) gelince, birincisi güçlü bir hükümrân ve diğeri de güçlü ve yetkili bir vezirdir. Bu iki peygamber hükümrânlığın yanı sıra her biri büyük zorluklarla karşılaşmış ve bu belalar karşısında sabretmişlerdir. Rahata kavuştuklarında da bu nimetlerin şükürünü yerine getirmişlerdir. Ama Hız. Musa ve Hız. Harun (a.s) hükümrânlıkları olmayan iki yöneticiydiler.

Bu altı kişiden her iki kişi bir seçkinlikle diğerlerinden ayrılmışlardır. Önce Hız. Davud ve Hız. Süleyman'ın, sonra Hız. Eyyüb ve Hız. Yusuf'un daha sonra Hız. Musa ve Hız. Harun'un zikredilmesinin sebebi, maddî nimetlerden yararlanmada birinci grubun ikinciden, ikinci grubun da üçüncüden üstün oluşudur.

İman Yönünden Sıralanış:

Bu sıralamanın iman yönünden olması da mümkündür. Çünkü zahirde birinci grup, ikinci guruptan bu yönde daha geridedirler, çünkü ikinci grup olan Hız. Eyyüb ve Hız. Yusuf ağır imtihanlarla karşı karşıya gelmiş ve bu imtihanlara karşı sabredip şükretmişlerdir. Nitekim Hız. Musa ve Hız. Harun da bu yönden Hız. Eyyüb ve Hız. Yusuf'tan daha üstündürler.

İkinci grup: Hız. Zekeriya, Hız. Yahya, Hız. İsa ve Hız. İlyas'ın (a.s) diğer peygamberlerden seçkinliği dünyaya itinasız oluşları ve zühde sarılıp zevklerden, süslerden ve makam ve saltanattan uzak duruşlarıdır. Bu yüzden bu peygamberler salihler vasfıyla nitelendirilmişlerdir. Bütün peygamberler salih olmalarına rağmen bu sıfat onlara daha layıktır.

Üçüncü grup: Ne birinci guruptaki peygamberlerde olan hükümrânlık, ne de ikinci gurupta olan züht özelliğine sahiptirler. Belli bir özellikleri olmadığı için isimleri sonda zikredilmiştir. Bu grup da Hız. İsmail, Hız. Yese', Hız. Yunus ve Hız. Lût peygamberlerdir.⁵

Fahr-i Râzî kendi tefsirinde buna yakın bir yorum yapmaktadır.⁶ Ama *el-Menar*'ın yorumu Fahr-i Râzî'nin yorumundan daha uygun görülmektedir.⁷

⁵ Abduh Muhammed, *el-Menar*, tahkik: Muhammed Reşid Rıza, c. 7, s. 587.

⁶ *Tefsir-i Fahr-i Râzî*, c. 13, s. 65.

⁷ *Tercüme-i el-Mizan*, c. 7, s. 343.

Allâme Tabatabâi, bu iki tefsirin reddinde şöyle diyor: Bu iki müfessir, üçüncü gurup peygamberlerde bir özellik olmadığını söylüyor. Bu doğru değildir. Çünkü Hz. İsmail (a.s) de imtihana tabi tutulmak yönünden Hz. Eyyüb ve Hz. Yusuf'tan daha az müptela olmuş değildir. O da kurban kesilmek imtihanına en iyi şekilde sabretti. Hatta Yüce Allah bile onun sabrını övmüş ve tabi tutulduğu imtihanın ağır bir imtihan olduğunu bildirerek şöyle buyurmuştur:

“Biz de ona sabırlı bir erkek çocuğu vermeyi müjdeledik.

Kendisiyle beraber yürüyecek yaşa gelince, (İbrahim,) “Ey yavrucuğum! Ben rüyamda seni kestiğimi görüyorum. Bir bak, sen ne dersin?” dedi. O, “Babacığım! Emredileni yap, Allah’ın izni ile beni sabredenlerden bulacaksın.” dedi.

İkisi de teslim olup, onu alını üzere yere yatınca,

Biz “Ey İbrahim!” diye seslendik.

Gerçekten rüyayı doğruladı. Biz iyileri işte böyle mükâfatlandırırız.

Kuşkusuz, bu apaçık bir imtihandı.

Büyük bir kurbanlığı ona fidye olarak verdik.

Kendisine, sonrakiler içinde de güzel bir nam bıraktık.”¹

Bu da Yüce Allah’ın Hz. İsmail’e verdiği bir seçkinliktir. Bu imtihanla onu diğerlerinden seçmiş ve onun hatırasını yaşatmak için Hac’da kurban kesmeyi farz kılmıştır. O peygamberin diğer bir seçkinliği de babasına Ka’be’nin yapımında yardım etmesidir. Buna rağmen niçin bu iki müfessir Hz. İsmail’i üçüncü kısımdan saymışlardır? Bunun gibi Hz. Yunus (a.s) da diğer peygamberlerin karşılaşmadığı büyük bir imtihanla karşılaşmıştır. Bu da balığın onu yutması ve onun balığın karnında **lailahe illa ent subhaneke inni kuntu minezzalimin** zikriyle rabbiyle münacat etmesidir.²

Hz. Lût’un da Allah yolundaki imtihanına Kur’an’da işaret edilmiştir. Hz. İbrahim’in (a.s) karşılaştığı zorluklara ortak olduktan sonra mecburen kendi vatanından göç ederek fesat ve fuhuş yeri olan Sodom şehrine hicret etmiş ve dünyanın hiçbir yerinde benzerine rastlanmayan bir fesadın, onların arasında yaygın olduğunu müşahade etmiştir. Sonunda

¹ Saffât, 101-108.

² Enbiya, 87: “Ey Allah! Senden başka bir ilah yoktur. Sen her eksiklikten münezzehsin. Ben zalimlerdenim.”

da ilahi azap o bölgeye inmiş ve Hz. Lût'un (a.s) evi dışında hiçbir ev o bölgede sağlam kalmamıştır hatta Hz. Lût'un (a.s) eşi bile bu bela sonucu ölmüştür.

Hz. Yese' peygamber (a.s) hakkında Kur'an'da bir bilgi yer almamasına rağmen bazı hadislerden anlaşıldığına göre o Hz. İlyas'ın (a.s) vasisi idi. Hz. İsa (a.s) gibi ölüleri diriltiyor ve anadan olma körü iyileştirebiliyordu. Buna rağmen halk kendisine itaat etmedi ve Allah onları açlık ve kıtlığa duçar etti.

Buna göre soruya şöyle cevap vermek daha uygun olur:

Altı kişiden meydana gelen birinci gurup, peygamberlikleriyle birlikte hükümlanlık kurma yönünden ortak noktaya sahiptirler.

Dört kişiden müteşekkil olan ikinci gurup, dünyadan uzak durma ve zühde sarılma noktasında ortak bir yöne sahiptirler.

Yine dört kişiden meydana gelen üçüncü grubun ortak bir özelliği olmamakla birlikte her biri ağır bir imtihanla karşı karşıya gelmişlerdir.

el-Menar tefsirinin görüşünün diğer bir eleştirisi de, bir delile dayanmadan Hz. Musa ve Hz. Harun'un (a.s) Hz. Eyyûb ve Hz. Yusuf'tan (a.s) üstün olduğunu ileri sürmesi, o ikisini de Hz. Davud ve Hz. Süleyman'dan (a.s) üstün bilmesidir. Diğer yandan salih kelimelerini zahit anlamında tutmuştur ki bunun da bir dayanağı yoktur.³

Numûne tefsirinin yazarı, *el-Menar* tefsirinin görüşünü birinci ve ikinci gurup hakkında kabul ediyor ancak üçüncü gurup hakkında şöyle diyor:

Hz. İsmail, Hz. Yunus ve Hz. Yese' ve Hz. Lût'un (a.s) ortak özellikleri, uzun mesafeli hicret etmeleridir. Bunlar Allah'ın dinini güçlendirmek için hicret etmişlerdir. “Biz her birini âlemlere üstün kıldık.”⁴ cümlesi de onların dünyanın çeşitli yerlerinde ve değişik milletler arasındaki yolculuklarına işaret olabilir.⁵

³ Tercüme-i el-Mizan, c. 7, s. 343.

⁴ Bütün peygamberlere değil yalnız bu dört peygambere işaret ise.

⁵ Mekarim Şirazi, *Tefsir-i Numûne*, c. 5, s. 329-330, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, 1. baskı.

Peygamberlerin Korkusu

Soru

Benim sorum Kur'an âyetleri bağlamında korku ve üzüntü hakkındadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Yunus/62)

Ama başka yerlerde ise peygamberleri nitelerken şöyle buyurmaktadır:

(Korkuyla ilgili)

“Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içinde bir korku duydu. Dediler ki: Korkma, çünkü biz Lût kavmine gönderildik.” (Lût/70)

“Allah, şöyle dedi: Tut onu. Korkma! Biz, onu yine eski durumuna döndüreceğiz.” (Taha/21)

“Şöyle dedik: Korkma (ey Musa!). Çünkü sensin en üstün olan.” (Taha/68)

“Değneğini at.” (Musa değneğini attı.) Onu yılanmış gibi hareket eder görünce, dönüp ardına bakmadan kaçtı. (Allah, şöyle dedi): Ey Musa, korkma! Benim katımda peygamberler korkmazlar.” (Neml/10)

“Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip “Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor” dedi. Musa, onun (Şu'ayb'ın) yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca Şu'ayb, “Korkma, o zalim kavimden kurtuldun” dedi.” (Kasas/25)

“Değneğini (yere) at.” (Musa, değneğini attı). Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. (Bu sefer şöyle seslenildi:) “Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenli olanlardansın.” (Kasas/31)

“Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona “Korkma, üzülmeye. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karın başka. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır.” (Ankebut/33)

“Hani Dâvûd’un yanına girmişlerdi de Dâvûd onlardan korkmuştu. Onlar, Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet dediler.” (Sad/22)

“(Yemediklerini görünce) onlardan İbrahim’in içine bir korku düştü. Onlar, “korkma” dediler ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler.” (Zariyat/28)

“O gün (hesap için Allah’a) arz olunursunuz. Hiçbir sırrınız gizli kalmaz.” (Hakka/18)

(Üzüntüyle ilgili)

“Kâfirlerden bir kısmını faydalandırdığımız şeylerde sakın gözün kalmasın. Onlara karşı mahzun olma ve müminlere (şefkat) kanadını indir.” (Hicr/88)

“Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı iledir. Onlardan yana üzülmeye. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme.” (Nahl/127)

“Bunun üzerine (Cebrail) ağacın altından ona şöyle seslendi: Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı.” (Meryem/24)

“Onlardan yana üzülmeye. Kurdukları tuzaklardan ötürü de sıkıntıya düşme.” (Neml/70)

Benim sorum şudur: Allah’ın velilerinin ne üzüldüklerini ve ne de korktuklarını bildiren ilk başta belirttiğimiz âyet ile bazı peygamberlerin özel bir takım şartlarda üzüldüğüne ve korktuğuna delalet eden bu âyetler nasıl birleştirilebilir? Aralarında bir çelişki var mıdır? Allah’ın mağarada Peygamber ile beraber olan şahıs (Ebubekir veya başka herhangi bir şahıs) hakkında naklettiği üzüntü de bu kategoriye girer mi? Yüce Allah söz konusu âyette şöyle buyuruyor:

“Hani o arkadaşına, üzülmeye, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu.” (Tevbe/40)

Kısa Cevap

Tüm korkular menfi ve çirkin değildir ve her korku için Allah’ın velilerini kınamamak gerekir. Bazı korkular hadisenin büyüklüğü veya

muhabatın azameti –tahammülü her insanın gücünü aşar derecede olması- nedeniyle müspet ve gerekli bir korkudur. Örneğin kıyametten korkmak, insanın kendi davranışının kötülüğünden korkması veya kendi ve diğerlerinin kötü akıbete duçar olmasından korkması, ümmetin dinsel sapmasından korkmak, eşit olmayan bir savaşta az olan yarenlerin yok olmasından korkmak ve neticede din taraftarları ve varislerinin yenilmesinden korkmak ve benzeri korkuların tümü toplumun büyük önderleri ve seçilmiş insanlarda olması gereken müspet korkulardır. Ayrıca ilahi peygamberler değişik mertebelere sahiptir. Bundan ötürü tümünün yakini ve kalbî huzur, sükûnet, itminan ve emniyet hissi bir mertebede değildir. Öte taraftan peygamberlik öncesi ve sonrasında da aynı mertebede değildir. Ama önemli olan nokta, bu korkuların onları masumiyetten çıkmaya asla sevk etmemesidir. Allah hiçbir peygamberi korku yüzünden kınamamıştır. Sadece bazı hususlarda korkuyu terk etmelerini emretmiş ve onlar da itaat etmişlerdir.

Ayrıntılı Cevap

Muhterem soru sahibinin de belirttiği gibi Yüce Allah, Kur'an'ın birkaç yerinde kendi dostları için ne bir korku ve ne de bir üzüntünün olduğunu buyurmuştur (Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de). Korkmamak, Allah'a olan kesin imanın tesirlerindendir. Mümin, Allah'a güvenmenin ve ahirete ümit beslemenin verdiği itminanla birçok husustan korkmaz, kendisinin nefis zaafı bertaraf olur, sabrı çoğalır ve belalarda direniş gücü artar. Bunun karşısında, mümin olmayan bir kimse ise ölümü doğru bir şekilde bilmediği için ölümden korkar, evrenin yönetiminin Allah'ın elinde olduğunu bilmediğinden veya Allah ile doğru bir irtibatı olmadığından, gelecekte ve acı hadislerden çekinir ve sabredenlerin ecirlerine inancı olmadığı için de sabrı az olur ve bu böyle devam eder. Bu yüzden dinsiz insanlar arasında ruhsal hastalık ve intiharın çok olduğunu görmekteyiz. Lakin tüm korkular menfi ve çirkin değildir ve her korku için Allah'ın velilerini kınamamak gerekir. Çünkü Kur'an birkaç yerde müminleri korkmasından dolayı övmekte ve hatta korkma emri vermektedir. Örneğin şöyle buyurmaktadır:

“Allah’ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah’ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O’nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.”¹

Bu âyet bazı korkuların iman şartlarından olduğunu ispat etmektedir. Peygamberlikte ise bu tür korkular en yüksek seviyede bulunmalıdır. Özetle her korku yadsınmaz ve Allah’ın velilerinden tüm korkular alınmaz.

Korkuların Nedeni

Konuyu daha iyi anlamak için, kısa bir şekilde korkuların nedenlerini inceleyeceğiz. Korku, bazen başkalarından, bazen gelecekteki acı hadislerden ve bazen de bizi muhtemel olarak bekleyen akıbetten kaynaklanır. Bazıları da taşıdıkları nefis zaafı nedeniyle hadiseler ve düşman ile karşı karşıya gelmekten ve içinde mal ve cana yönelik zarar bulunan her şeyden korkar ve ıstıraba düşerler. Bunlar menfi korkulardır. Allah dostları taşıdıkları iman ve yakın oranında bu korkulardan münezzeh ve arıdırlar. Ama bazı korkular ise hadisenin büyüklüğü veya muhatabın azameti –tahammül edilmesi her insanın gücünü aşar derecede olması nedeniyle müspet ve gerekli bir korkudur. Örneğin kıyametten korkmak, insanın kendi davranışının kötülüğünden korkması veya kendi ve diğerlerinin kötü akıbete duçar olmasından korkması, ümmetin dinsel sapmasından korkmak, eşit olmayan bir savaşta az olan yarenlerin yok olmasından korkmak ve neticede din taraftarları ve varislerinin yenilmesinden korkmak ve benzeri korkuların tümü toplumun büyük önderleri ve seçilmiş insanlarda olması gereken müspet korkulardır. Yüce Hz. Resulullah (s.a.a) müminlerin korkusu hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Mümin iki korku arasındadır: Geçmişinden (amellerinden) korkması ve baki hususlardan korkması. O, yüreğini istikamete ererek dirilitir. Her kim Allah’a ibadet ederse taşıdığı korku ve ümit oranında sapmaz ve arzusuna ulaşır. Kul nasıl korkmasın? O akıbetinin nasıl olacağını bilmemektedir. Aracıyla akıbeti hakkındaki arzusuna ulaşabileceği bir bilgisi bulunmamakta

¹ Nur, 37.

ve evrenin yönetiminde bir değişiklik yapabilecek güçten de yoksun durumdadır. Zahit taşıdığı korku oranında yaşamaktadır.”¹

Şimdi soruda belirtilen âyetlere değiniyoruz:

Bazı Kur'an âyetlerinde Hz. Musa'ya (a.s) isnat edilen korkuların bir kısmı kendisinin peygamberliğinden öncesine ve bir kısmı da sonrasına aittir. Her haliyle korkusu ya sadece canından ötürüydü ya da peygamberlik görevinin tamamlanmasından kaynaklanıyordu. Ama her halükârda endişesini Allah'a söylemekte, Allah'ın emriyle korkuyu kenara itmekte ve işini yapmaktaydı. Allah tarafından kendisine bir sitem de edilmemekteydi. Hz. Ali (a.s) bir rivayette Hz. Musa'nın (a.s) korkusu hakkında peygamberlikten sonra vuku bulan “bunun üzerine Musa, içinde bir korku hissetti”² âyetine işaret ederek şöyle buyurmaktadır:

“Musa kendi canından dolayı korkmamaktaydı, aksine cahillerin ve sapmışların devletlerinden korkmaktaydı.”³

Bu tür korkular asla Hz. Musa'nın (a.s) masumiyet makamına bir gölge düşürmemiş, Kur'an'da kendisine bir sitem etmemiş, aksine korkulara galip gelerek nübüvvetini muktedir bir şekilde sonlandırmış ve ulu'l-azm makamına ermiştir.

Hz. İbrahim'in Korkusu

“Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içinde bir korku duydu. Dediler ki: Korkma, çünkü biz Lût kavmine gönderildik.”⁴

Bu âyete göre Hz. İbrahim (a.s) sadece meleklerin olağan dışı davranışlarını görünce korkmuştur. Olağan sayılmayan gaybî sahneleri görünce korkmak ahlakî olarak yerilen korku değildir ve cüzî bir korku sayılan doğal bir tepkidir. Elbette bu korkunun, Lût kavmine nazil etmekle görevlendirildikleri azaptan mı yoksa melekleri o günkü heybetli halleriyle görmekten ve onların yemek yememelerinden mi kaynaklan-

¹ Biharu'l-Envar, c. 67, s. 391, Müesses-e-i el-Vefa, Beyrut.

² Taha, 67.

³ Nehcû'l-Belağa, s. 51, İntişarat-ı Daru'l-Hicre.

⁴ Hud, 70.

dığı belli değildir. Her halükârda Nemrut ve ateşinden korkmayan ve tüm putları yalnız başına yıkan Hz. İbrahim'in (a.s) korkak bir insan olması mümkün değildir ve Kur'an da bu hususta kendisine bir sitem etmemiştir. Bunun mukabilinde eğer Allah'ın Hz. İbrahim (a.s) hakkındaki övgülerine bakarsak, bu şüphelerin bir yeri olmadığını anlarız. Kur'an Hz. İbrahim'i (a.s) bir ümmet saymaktadır.

“Muhakkak ki İbrahim başlı başına bir ümmet idi, tek bir hanîf olarak Allah'a itaat için kıyam etmişti ve hiç bir zaman müşriklerden olmadı.”⁵

Kur'an belirtilen melekleri görme hadisesinden sonra onu çok övmektedir; çünkü o Lût kavmine şefaet etmek için yalvardı ve Allah onu “halim ve yanık” olarak adlandırdı.⁶

Hız. Lût'un (a.s) Korkusu

“Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona, “Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karın başka. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır.”⁷

Hız. Lût'un (a.s) bu korkusu da kavmi karşısında onları koruyamama kaygısı bağlamında misafirlerine yönelik taşıdığı şefkat ve sorumluluk hissinden kaynaklanıyordu. Bu korku da çabucak giderildi.

Hız. Davud'un Korkusu

“Hani Dâvûd'un yanına girmişlerdi de Dâvûd onlardan korkmuştu. Onlar, Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet dediler.”⁸

Hız. Davud'un (a.s) meleklerin ani gelişinden korkması da tıpkı İbrahim ve Lut'un Peygamberlere has olağan dışı sahneleri görmesi gibidir.

⁵ Nahl, 120.

⁶ Hud, 75.

⁷ Ankebut, 33.

⁸ Sad, 22.

Melekler onları hemen müjdeleyerek sakinleştirmektedirler. Gerçekte onlar yatıştırıcı bir haber getirmektedirler.

Hız. Yakub'un (a.s) Korkusu

“(Babaları:) Doğrusu onu alıp götürmeniz beni çok üzer ve sizin haberiniz yokken onu kurt yer diye korkuyorum, dedi.”¹

Üzüntü

Üzüntünün de korku gibi müspet ve menfi diye iki yönü vardır. Örneğin ahiret için gamlanmak ve de Allah ve O'nun velilerinden uzak kalmak nedeniyle üzülmek müspet üzüntünün bir örneği sayılır. Nitekim Peygamber (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Ey Ebuzer Allah'a uzun üzüntü gibi başka bir şeyle ibadet edilmemiştir.”²

Olumsuz üzüntü ise mal kaybı ve benzeri şeylerdir. Nitekim İmam Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

“Allah nezdinde ahirete yönelik rağbet huzur ve sükûneti, dünyaya yönelik rağbet ise elem ve üzüntüyü meydana getirir.”³

Son olarak şu konuya açıklık getirmek icap etmektedir: Peygamberler değişik mertebelere sahiptir; çünkü tümünün iman ve erdemi bir derecede değildir. Bundan ötürü tümünün yakın ve kalbî huzur, sükûnet, itminan ve emniyet hissi aynı mertebeye değildir. Öte taraftan peygamberler kendi peygamberlikleri öncesi ve sonrasında bir mertebeye değildiler. Peygamber olmadan önce korktukları bir takım şeylerden peygamber olduktan sonra sükûnet, huzur ve yakine ulaşarak artık korkmamışlardır. Ama önemli olan nokta, bu korkuların onları masumiyetten çıkmaya asla sevk etmemesidir. Allah hiçbir peygamberi korku yüzünden kınamamıştır. Sadece bazı hususlarda korkuyu terk etmelerini emretmiş ve onlar da itaat etmişlerdir. Bu tür korkular hakkında gerekli açıklama

¹ Yusuf, 13.

² Biharu'l-Envar, c. 74, s. 80, Müessesesi-i el-Vefa, Beyrut.

³ İrşadu'l-Kulub, c. 1, s. 19, İntişarat-ı Şerif Rıza.

da yapıldı. Diğer bir husus da korkunun insan doğasının ayrılmaz bir parçası ve insan varlığını korumanın gereği olmasıdır. Kâmil olan Allah dışında hiç kimse korkusuz olamaz. Çünkü daha güçlü ve daha büyük biri olduğu müddetçe ve de fena, yokluk ve eksiklik imkânı var oldukça korku da var olacaktır.

Ruhun Mahiyeti

Soru

Kur'an-ı Kerim'de şöyle bir âyet bulunmaktadır: “Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size pek az ilim verilmiştir.” (İsra Sûresi, 85). Birincisi, neden Hz. Peygamber (s.a.a) ruh hakkında daha fazla bilgi vermek istemiyordu? İkincisi, ruhun ne olduğu hususunda nakledilen hadislere göre ruh görülebilecek midir?

Kısa Cevap

Ruh kelimesi değişik ilimlerde farklı anlamlar ifade eder ve bu kavram her ilimde kendi özel ıstılah anlamını taşır. Kur'an literatüründe de ruh için özel bir mana göz önünde bulundurulmuş ve değişik tabirler ile kullanılmıştır. Bu âyette ruhun hangi manasının sorulduğu hususunda birkaç ihtimal mevcuttur. Hayvanî ruh, insanî ruh (düşünen ruh), Ruhul-Kudüs ve Cebrail ve meleklerden daha üstün bir yaratık anlamıyla ruh bu ihtimallerden sayılır. Ama kastedilenin tıp ilminde kendisinden söz edilen hayvanî ruh olamayacağı kesindir; çünkü bu ruh, bilimin ulaşp tanıyamayacağı bir olgu değildir. Aynı şekilde bu ruhun Cebrail de olduğu söylenemez. Çünkü bazı âyetlerde ruh, meleklerin kenarında ve onlardan farklı bir hakikat olarak zikredilmiştir. Bazı rivayetler de açıkça bu konuya delalet etmektedir. Bu âyet esasınca ruh hakkında sadece şunlar söylenebilir:

Ruh soyut ve Allah'ın emri türünden bir hakikattir. Allah'a mensup olan bir hakikat zaman, mekân ve diğer maddî özelliklerin ötesinde olur. Bu rabbanî olguyu ve mertebelerini idrak etmek, keşfi ilimler kategorisine girer. Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu ilimlerden yoksun olduğu düşünülmemelidir. Ancak insanların çoğu böyle bir idrakten yoksun

olduğundan, bu hususta söz söylemek şaşkınlığa neden olmaktadır. Bu yüzden Kur'an'ın zahirinde ruhu tanımak hakkında detaylı açıklamalar yapılmamıştır. Belirtilen hususlardan ruhun zaman, mekân ve diğer maddî özelliklerin ötesinde bir şey olması nedeniyle duyuşsal olarak idrak edilemeyeceği ve zâhirî olarak görülemeyeceği anlaşılmaktadır. Ama ruhsal eser ve timsaller, zarif bir madde kalıbında aşikâr olabilir. Tıpkı berzah âleminde ruh kalıbında olan suretsel beden gibi. Bazı ilimlerin literatüründe ve aynı şekilde bazı rivayet tabirlerinde görüldüğü kadarıyla bu suretsel kalıptan ruh diye söz edilmiştir; çünkü bu kalıp maddî cisimden ayrıldıktan sonra ruhu taşımakta ve ruhsal eserleri daha fazla aşikâr kılabilir. Bu suretsel kalıp kendi âleminde görünebilir ama onu Allah'a mensup ve ilahi emir türünden olan ruh hakikatiyle mukayese etmemek gerekir. Çünkü ruhun varlık âlemindeki konumu bundan ötedir ve ilahi sırlardan sayılır.

Ayrıntılı Cevap

Din, hikmet, felsefe ve irfandaki önemli ve temel konulardan biri, insanî ve evrensel boyutta ruhu tanımaktır. Ruhun mahiyeti hakkında mütekellim ve İslam bilginleri arasında değişik görüşler mevcuttur. Âyet ve rivayetlerde de bu hususta genel bilgiler verilmiştir. Ancak genel olarak Kur'anî manasıyla ruhun hakikatini tanımak (ki daha çok meleklerden daha yüksek bir hakikate işaret etmektedir), zâhirî ilimler ve düşüncülerin fikirlerinin kapsamı dışındadır ve keşfi marifete ihtiyaç duyar. Nitekim nefsi tanımak Rabbi tanımaktır diye ifade edilen şey, ruhun hakikatini tanımaktır.¹

Ruhun Anlamı Nedir?

Değişik ilimlerde “ruh” kelimesinin farklı anlamlarda kullanıldığını, bu kavramın hem eski ve hem de yeni ilimlerde özel ıstılah anlamını taşıdığını, Kur'anî literatürde de özel bir mananın göz önünde bulundurulduğunu ve bu hususta değişik tabirlerin kullanıldığını belirtmek gerekir.

¹ Ahmed b. Muhammed Hüseyin Erdekanî, *Miratu'l-Ekvan* (Tahrir-i Şerh-i Hidaye-i Molla Sadra), s. 37, Miras-ı Mektup.

“er-Ruh”², “ruhi”³, “ruhun minhu”⁴, “ruhu'l-emin”⁵ ve “Ruhu'l-Kudüs”⁶ bu tabirlerden sayılır.

İsra Sûresi 85. Âyette Ruh

Kur'an-ı Kerim'de ruhun mahiyetine işaret eden önemli ayetlerden bir tanesi, İsra Sûresinin 85. âyetidir. Bu âyetle şöyle buyurulmaktadır:

“Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir. Size pek az ilim verilmiştir.”

Bu âyetle ruhun hangi manasının sorulduğu hususunda birkaç ihtimal mevcuttur. Hayvanî ruh, insanî ruh (düşünen ruh), Ruhu'l-Kudüs ve Cebrail ve meleklerden daha üstün bir yaratık anlamıyla ruh bu ihtimallerden sayılır. Ancak kastedilenin tıp ilminde kendisinden söz edilen hayvanî ruh olamayacağı kesindir; çünkü bu ruh bilimin ulaşip tanıyamayacağı bir olgu değildir. Aynı şekilde bu ruhun Cebrail de olduğu söylenebilir. Çünkü ruh kelimesi mezkûr âyetin dışında birçok Kur'an âyetinde tekrarlanmıştır ve meleklerin yanında ve onlardan farklı zikredilmesi nedeniyle onun kesinlikle meleklerden ayrı bir varlık olduğu anlaşılmaktadır. Bazı âyetlerin açık ifadesi de bu farklılığa işaret etmektedir. Allâme Tabatabâî söz konusu âyet bağlamında ruhla ilgili şöyle demektedir: “Ruh anlaşıldığı kadarıyla Cebrail ve Cebrail'den çok daha büyük bir yaratıktır.”

Burada ruhun melekler ve Cebrail'in dışında başka bir varlık olduğuna delalet eden bazı rivayetlere işaret ediyoruz:

1. Bir şahıs Hz. Ali'nin (a.s) yanına gelir ve ruh Cebrail midir diye sorar. İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Cebrail melektir, ruh Cebrail değildir.”

2. Ebu Basir, İmam Sâdık'a (a.s) “Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir. Size pek az ilim verilmiştir.” âyeti hakkında bir soru sorar. İmam (a.s) şöyle buyurur:

² İsra, 85; Mû'min, 15.

³ Hac, 29; Sâd, 72.

⁴ Mücadele, 22; Nisa, 171.

⁵ Şuâra, 193.

⁶ Bakara, 87 ve 253; Maide, 110; Nahl, 102.

“Ruh, Cebrail ve Mikail’den büyük olan, Allah Resulü (s.a.a) ve imamlara yoldaşlık eden ve melekût âleminde bir varlıktır.”

Bununla birlikte bazı âyetlerde Cebrail’in, Ruhul-emin olarak tanıtıldığını görmekteyiz. Ancak Allâme Tabatabâî’nin de işaret ettiği gibi bu iki konunun bir arada değerlendirilmesi için Kur’an’daki işaretlere bakmak gerekir: Cebrail ve diğer melekler ruhun taşıyıcıları ve nakledicileridir. Ruha iniş ve yükselişlerinde yoldaşlık etmektedirler. Bu yüzden ruh bir yönüyle melekler ve Cebrail ile örtüşmekte ve başka bir yönüyle de onlardan ayrı değerlendirilmektedir.¹

Kur’an’da ve İsra Sûresinin 85. Ayetinde Ruhun Mahiyeti

Bu ruhun mahiyet ve hakikati hakkında Yüce Allah belirtilen âyette öz bir ifadeyle şöyle buyurmuştur:

“De ki ruh Rabbimin emrindedir.”

İlahi emrin mahiyetinin ne olduğunu öğrenmek için, bazı âyetlere müracaat edebiliriz:

“Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen olurur.”²

Allâme Tabatabâî *el-Mizan Tefsiri*’nde bu âyetin şuna işaret ettiğini söylemektedir: Allah’ın emri cinsinden olan ruh, zâta mensuptur ve “ilahi emir”, icat kelimesi olan “ol” kelimesinden ibaret olduğundan ve bu, Allah’ın zâtının özgün fiiline işaret ettiğinden, ilahi emir cinsinden olan ruh da zaman, mekân ve başka hiçbir maddî özelliklerle ölçülmez.³ Bu ruh, Kur’an’da değişik tabirlerle betimlenmiştir. Birincisi, belirtilen âyette olduğu gibi yalnız ve mutlak olarak zikredilmesidir. Aynı şekilde bazen melekler ile birlikte, bazen insanlara üfürülen hakikattir, bazen müminlere yoldaşlık eden ve onları teyit eden gerçeklik ve bazen de peygamberlerin kendisiyle temas kurduğu hakikattir.

¹ Tabatabâî, Seyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, Musevi Hemedanî, Seyyid Muhammed Bâkır, c. 13, s. 171-172 Camia-i Müderrisin, Kum, h.ş. 1374.

² Yasin, 82.

³ *el-Mizan*, c. 1, s. 522-529.

Ruhun Mahiyeti Hakkında Neden Daha Fazla Açıklama Yapılmamıştır?

Genel olarak ruhun mahiyeti hakkında şu kadarı söylenebilir: Ruh soyut ve Allah'ın emri türünden bir hakikattir. Bu rabbanî olguyu ve mertebelerini idrak etmek, şühud ilmini gerektirir ve bu mûkaşefe sırlarından sayılır. İnsanların çoğu böyle bir idrakten yoksun olduğu için, bu hususta söz söylemek şaşkınlığa ve muhtemelen dalalete bile sebep olabilmektedir. Bu yüzden Kur'an'ın zahirinde ruhu tanımakla ilgili detaylı açıklamalar yapılmamıştır. Bu yüzden Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu ilimden yoksun olduğu düşünülmemelidir. Keşif ve yakîn nuruyla ruhun mahiyetini tanımak, ariflerin makamlarından sayılır ve bu ilimlerden yoksun kimselere bunun sırlarını açıklamanın amelî bir faydası olmayacaktır.⁴ “Size pek az ilim verilmiştir“ cümlesinin manası ise şudur: Zahir ulemasının bu mesele hakkındaki nasibi çok az bir şeydir, ruhun hakikati bunun ötesindedir ve keşfi ilimler dışında başka bir şeyle onu kavramak mümkün değildir.

Ruh Görülebilecek midir?

Belirtilen hususlardan ruhun zaman, mekân ve diğer maddî özellikler ötesi bir hakikat olması nedeniyle duyuşal olarak idrak edilemeyeceği ve zâhîrî olarak görülemeyeceği anlaşılmaktadır. Elbette mûkaşefe ve kalbî şühud ile masumların ruhun hakikatini kavraması imkân dâhilindedir ve eren ariflerin de bu şühuda genel olarak sahip olması muhtemeldir. Bu, ruhun soyut olmasıyla bir çelişki arz etmez. Aynı şekilde ruhsal eser ve timsaller (ruhun zâtı değil) zarif bir madde kalıbında aşikâr olabilir ve müşahede edilebilir. Örneğin berzah âleminde ruh kalıbı taşıyan ve dünyevî cisme benzemekle birlikte zariflik ve nuraniyet açısından daha yüksek bir derecede bulunan suretsel beden bu kabildendir. Bazı ilimlerin literatüründe ve aynı şekilde bazı rivayet tabirlerinde bu suretsel kaptan ruh diye söz edildiğini belirtmek gerekir. Çünkü bu kalıp maddî cisimden ayrıldıktan sonra ruhu taşımakta ve daha fazla bir ölçüde ruhsal eserleri aşikâr kılabilmektedir. Bu suretsel kalıp, salt soyut değildir ve bu yüzden suretsel keşifte görünebilir ve müşahede edilebilir. Öte taraftan

⁴ Miratu'l-Ekvan (Tahrir-i Şerh-i Hidaye-i Molla Sadra), s. 36.

onu Allah'a mensup ve ilahi emir türünden olan ruh hakikatiyle mukayese etmemek gerekir. Çünkü ruhun varlık âlemindeki konumu bundan yücedir ve ilahi sırlardan sayılır.

Sırat Köprüsü

Soru

Kur'an-ı Kerim'de "Sırat köprüsü" anlamına gelen bir kelime yoktur ve "sırat" kelimesi de sadece yol anlamında kullanılmaktadır. "Sırat köprüsü" kelimesinin insanlar arasında çok kullanılmasının sebebi nedir ve "sırat" ile "Sırat köprüsü" arasında nasıl bir ilişki vardır?

Kısa Cevap

"Sırat köprüsü" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemesine rağmen bazı rivayetlerde bu kelime açıklanmıştır. Örneğin İmam Sâdık (a.s), Fecr Sûresi'nin 14. âyetindeki "mırsad" kelimesinin tefsirinde, onu cehennemden geçen bir köprü olarak beyan etmiştir.

Konunun açıklığa kavuşması için, "sırat" kelimesi hakkında bazı noktaları açıklayacağız. "Sırat" yol anlamına gelmektedir ve bazı âyetlerde geçen "sırat-ı müstakim" kelimesi, hak yol ve bu dünyadaki hidayet yolu anlamına gelmektedir ve bu doğrultuda olan herkes ahirette de bu yol üzerinde olacaktır. Eğer birisi bu dünyada bu yoldan sapacak olursa, ahirette de onun üzerinden geçemeyecektir. İmam Sâdık'tan (a.s) nakledilen şu rivayeti delil olarak sunuyoruz. İmam (a.s) şöyle buyurmaktadır:

"Sırat, Allah'ı tanıma yoludur ve bu iki tane sırat şeklindedir; dünyada olan sırat ve ahirette olan sırat. Dünyadaki sırat, itaati farz olan imamdır ve ahiretteki sırat ise cehennem üzerine kurulmuş olan bir köprüdür. Dünyada, dünya sıratından düzgün bir şekilde geçen herkes; zamanının imamını tanıır ve ona itaat ederse, ahirette de sırat köprüsünden rahat bir şekilde geçecektir. Dünyada zamanının imamını tanımayan herkes de, ahirette sırat köprüsünden geçerken ayağı kayarak cehennemin ortasına düşecektir."

İmam'ın (a.s) bu cümlesinin anlamı, bu iki sıratın birbiriyle ilişkili olduğudur; yani dünyada sırat üzerine olan herkes ahirette de sırat

köprüsünden rahatlıkla geçecek ve cehenneme düşmeyecektir. Rivayetlerde sırat köprüsünün imam olarak açıklanması, dünyadaki sırat köprüsünün bir tecellisidir ve herkesin bu yolda olması gerekmektedir.

Rivayetlerde kıyamet menzillerinden birisi olan sıratın, sırat köprüsü, cehennem köprüsü vb. olarak tabir edilmesinin nedeni, sadece insanların akıllarını bu konuya yaklaştırmak ve anlamayı kolaylaştırmak içindir.

Ayrıntılı Cevap

“Sırat“ kelimesi yol anlamına gelmektedir ve “müstakim (doğru)” kelimesiyle de vasıflandırıldığı zaman doğru ve hak yol anlamına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de de bazı âyetlerde “sırat-ı müstakim” kelimesi geçmektedir ve aşağıda bu âyetlere işaret edilecektir:

“Allah'ım bizleri doğru yola hidayet et.”¹

“Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte bu doğru yoldur.”²

“Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.”³

“İşte Rabbinin doğru yolu budur. Biz, öğüt alanlar için âyetleri geniş geniş açtık.”⁴

Bütün bu âyetlerde geçen “sırat-ı müstakim (doğru yol)” kelimesinden maksat, bu dünyadaki hidayettir ve bu dünyada bu yolda olan herkes, ahirette de sırat-ı müstakim üzerine olacaktır; yani dünyada yapmış olduğu doğru amellerinin neticesini kıyamette görecektir.

Açıktır ki; Kur'an-ı Kerim'in bu âyetlerde geçen “sırat-ı müstakim”den kastı, insanların bu dünyadaki yaşantılarının en iyi yol ve yöntemi ko-numunda olan nurlu ilahî emir ve ahkâmlar mecmuasına amel edilme-

¹ Fatiha, 6. âyet: “اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ”

² Âl-i İmran, 51. âyet: “إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ”

³ Âl-i İmran, 101. âyet: “وَمَنْ يَخْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هَدَىٰ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ”

⁴ Enam, 126. âyet: “وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ”

sidir. Bu emirlere amel etmek, tıpkı insanı hidayete ulaştıran doğru bir yolda hareket etmek gibidir.

Bu yüzden bazı rivayetlerde, Masum İmamlar (a.s) hakkında “sırat-ı müstakim” tabiri kullanılmaktadır.¹ İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Sırat; yani Allah’ı tanımanın yolu, iki sıratın ibarettir; dünyadaki sırat ve ahiretteki sırat. Dünyadaki sırat, ona itaat etmenin vacip olduğu imamdır ve ahiretteki sırat ise cehennemin üzerindeki köprüdür. Her kim dünyadaki sıratın olması gerektiği gibi geçerse; yani kendi imamını tanır ve ona itaat ederse, ahiretteki sıratın da kolaylıkla geçer ve her kim de dünyada kendi imamını tanımazsa, ahirette de sıratın geçerken ayağı kayar ve cehenneme düşer.”²

Aynı şekilde İmam Sâdık (a.s) Fecr Süresi’nin 14. âyeti (Kuşkusuz Rabbin her an gözetlemededir.)³ hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Mirsad (gözetleme yeri) cehennemin üzerinden geçen köprüdür. Boynunda mazlunun hakkı olan bir kimse bu köprüden geçemeyecektir.”⁴

Elbette İmam Sâdık’ın (a.s) bu beyanı, Mirsad’ın (gözetleme yeri) anlamlarından sadece birisinin beyanıdır. Çünkü ilahî gözetleme yeri, sadece kıyamete has bir şey ve meşhur sırat köprüsü değildir. Yüce Allah, bu dünyada da zalimleri gözetlemektedir.⁵

Buna göre “sırat köprüsü”, hem Kur’an-ı Kerim’de ona işaret edilen⁶ ve hem de rivayetlerde özellikleri beyan edilen bir gerçektir. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Cehennemin üzerinde kıldan daha ince ve kılıçtan daha keskin bir köprü vardır.”⁷

¹ Meaniu’l-Ahbar, s. 32.

² A.e., s. 32, Mizanu’l-Hikmet, c. 5, s. 346, “sırat maddesi”

³ إِنَّ رَبَّكَ لَبَالِغُ الصَّادِ

⁴ Biharu’l-Envar, c. 8, s. 66.

⁵ Tefsir-i Numûne, c. 26, s. 458.

⁶ Yukarıda zikredilen âyetlere ilave olarak, Meryem ’nin 71 ve 72. âyetleri de (“İçinizden hiçbirisi istisna edilmemek üzere mutlaka herkes cehenneme varacaktır. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür. Sonra Allah’tan korkup sakınanları kurtaracağız ve zalimleri de orada (cehennemde) diz üstü çökmüş olarak bırakacağız.”) sırat köprüsüne işaret edebilir. Daha fazla bilgi için bkz. Tefsir-i Numûne, c. 13, s. 117–121.

⁷ Mizanu’l-Hikmet, c. 5, s. 346, “sırat maddesi”

Peygamber efendimiz (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Sizlerden sırat köprüsünde adımları en sabit olan kimse, benim Ehl-i Bey-time karşı sevgisi en çok olan kimsedir.”⁸

Sırat köprüsü, kıyamet günündeki duraklardan biridir ve rivayetlerde de onun hakkında köprü, sırat, sırat köprüsü, cehennem köprüsü gibi çeşitli tabirler zikredilmiştir. Ancak bütün bu rivayetlerin kastettiği şey, kıyamet günündeki duraklardan biri olan duraktır ve halkın sade zihinlerinin onu daha iyi tanıması için, onun hakkında köprü tabiri kullanılmıştır. Yoksa dünyadaki, dayanakları olan ve insanların, hayvanların ve nakliye araçlarının geçmeleri için olan köprüler gibi değildir.

Kur'an-ı Kerim'de ve rivayetlerde geçen köprü ve sırat kasıt, me-sir, yol, yöntem ve mekteptir. Diğer bir deyişle, insanların kendilerini gerçek ve ebedî saadete ulaştıracak mektep ve yolun, belirli özelliklere sahip olan mektep ve yol; yani Allah-u Teâlâ'nın dini (hakikî İslam) olduğunu ve yalnızca bu yolda ilerlemekle kurtuluşa ereceklerini bilmeleri gerekmektedir. Diğer bir taraftan ise bu yolun zarif ve dakik noktalarını gereğince tanımaktan gaflet etmenin, bu yoldan sapmaya ve sapıklığa düşmeye sebep olacağı bilinmelidir.

Buna göre, rivayetlerde “kılıçtan daha keskin” ve “kıldan daha ince” olarak nitelendirilen sırat köprüsü, Allah-u Teâlâ'nın başlangıç noktasını bu dünyada karar kıldığı ve devamını ise ahirete birleştirdiği, oldukça dakik ve hesap edilmiş bir yoldur. Allah'ın belirlediği emirlere hakkınca riayet etmeye çalışan kimse hak yolun gerçekte kıldan ince ve kılıçtan keskin bir yol olduğunu ve bunun kıyametteki sırat köprüsünün bir tecessüsü olduğunu rahatlıkla bu dünyada kendi hayatında müşahade eder. Elbette hadislerde de açıklandığı üzere bu yol bu kadar ince ve dar olmasına rağmen takva sahibi olan kimselere hak üzere sebat gösterdikleri takdirde genişler. Ancak takva yolundan uzaklaşanlara ise daraldıkça daralır. Buna göre, sırat köprüsünden rahatlıkla geçmek isteyen kimselerin, şu andan itibaren ve bu dünyada bu yolda kalmaları ve ondan dışarı çıkmamak için dikkatli olmaları gerekmektedir. Daha açık bir tabirle; kıya-

⁸ Biharu'l-Envar, c. 8, s. 69.

met günündeki sırat köprüsü, imam vb. olarak tabir edilen dünyadaki sırat köprüsünün bir tecellisidir

Şeytanın Cennetten Kovulduktan Sonra Yeniden Cennete Girmesi

Soru

Şeytan, Âdem'e secde etmediği zaman Allah onun cennetten çıkardı. Şeytan cennetten kovulduktan sonra, tekrar nasıl cennete girip Âdem ve Havva'yı kandırabildi?

Kısa Cevap

Kısaca, şeytanın insanla irtibat kurması ve insanı vesveselendirmesi için fiziksel varlığa ihtiyaç duymadığını biliyoruz. Buna göre şeytanın cennete girmeden vesvese amelinin yerine getirmesi imkânı vardır. Ancak yine de bazı faraziyelerde bulunduktan sonra soruyu cevaplandıracağız.

1. Hz. Âdem ve Havva'nın içinde oldukları cennet, Allah-u Teâlâ'nın, salih kimselere ve iyi ameller işleyenlere vadettiği cennetin aynısıdır.

Bazı müfessirler, Âdem ve Havva'nın cennetinin, takva sahibi insanlara vad edilen ebedi cennet olduğuna inanırlar.

2. Hz. Âdem ve Havva'nın içinde bulundukları cennet, Allah-u Teâlâ'nın, onlar için hazırladığı dünyevî bahçelerden bir bahçe idi.

3. Bazı müfessirler, Âdem'in yaşadığı cennetin, ebedî bir cennet değil, semavî bahçelerden biri olduğuna inanırlar.

Birinci faraziye göre şeytanın kalbe girme yolu şehvet, gazap ve vehim yetisi vasıtasıyla olmuştur. Şehvet gücü, şeytanın bu şehvet yetisi vesilesiyle kalbe dönük yol bulabilmesine yol açtı.

Ancak ikinci ve üçüncü faraziye göre esas itibariyle Âdem ve Havva'nın içinde bulundukları yer, vadedilmiş olan cennet olmadığından "şeytan tekrar nasıl cennete girebildi" sorusu da söz konusu olmaz.

Ayrıntılı Cevap

İlk etapta beşer ilminin ilerlediği günümüzde bile, bir yerde fiziksel olarak bulunmaksızın ses ve görüntü (hatta üç boyutlu) yoluyla başkalarıyla irtibat kurulabildiğini hatırlatalım

Bu noktayı dikkate aldığımızda ve Kur'an'ı Kerim'in açık ifadesiyle şeytanın kovulmasının ardından insanlarla irtibatının devam etmesi iznini Yaratıcıdan aldığı¹ hakikatini de göz önünde bulundurduğumuzda bu soru belli bir yere kadar cevaplanıyor. Ancak bu soru hakkında pek çok bahisler yapılmış, akabinde çeşitli görüşler söz konusu edilmiş ve bu doğrultuda farklı beyanlar ortaya atılmıştır:

1. Hz. Âdem ve Havva'nın içinde oldukları cennet, Allah-u Teâlâ'nın salih kulları ve iyi ameller işleyen kimseler için vadettiği cennettir.

Bazı müfessirler, Âdem ve Havva'nın cennetinin, takva sahibi insanlara vad edilen ebedî cennet olduğuna inanırlar. Zira “el-Cenne”² kelimesindeki “Elif” ve “Lam” harfleri, ahdi “Elif” ve “Lam”dır ve ebedî cennete işaret eder. Aynı şekilde “inin” anlamında olan “İhbitu”³ cümlesi de, yukarıdan aşağı inmeye delalet eder.⁴

2. Hz. Âdem ve Havva'nın içinde bulundukları cennet, vadedilmiş cennet değil, Allah-u Teâlâ'nın onlar için hazırladığı dünyevî bahçelerden biriydi. Âdem'in (a.s) içinde yaşadığı cennetin, vadedilmiş cennet olmaması gerekir. Zira:

a) Vadedilmiş cennet, amel öncesi verilen bir yer değil, bilakis kemale yolunda veya tabiri caizse “Kavs-i Suudi” (yükseliş oku) mesirinde işlenen amellerin ve kazanılan melekelerin bir ürünüdür.

¹ Âraf, 13-18.

² “Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de sapırtmasın. Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz, şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kıldık.” (Âraf Sûresi, 27)

³ “Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde bulundukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, “Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır” dedik.” (Bakara Sûresi, 36)

⁴ Daver Penah, Ebu'l-Fazl, *Envaru'l-İrfan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Tahran h.ş. 1375, İntişarat-ı Sadr, c. 1, s. 456.

b) Vadedilmiş cennete giren, dışarı çıkarılmaz.

c) Vadedilmiş cennet, şeytanın vesvese yeri olmadığından Âdem'in (a.s) cenneti, ebedî kıyamet âleminin cennetinden başka bir yerdir ve belki de bu cennetten kasıt, yeryüzünde havası ve suyu güzel bağlık bölgelerden biridir.¹

3. Bazı müfessirler, Âdem'in yaşadığı cennetin, ebedî bir cennet değil, semavî bağlardan birisi olduğuna inanırlar. Zira vadedilmiş cennette, yükümlülük yoktur ve oraya giren kimse çıkarılmayacak; orada ebedî olarak kalacaktır.²

Şimdi birinci faraziyeye göre Âdem'in cennetinin vadedilmiş cennet olduğunu kabul ederek, şeytanın oraya nasıl girebildiğini inceleyelim:

a) Şeytanın, Âdemoğlunun kalbine nasıl girdiğine bakmamız gerekir. Bedeninden mi girmiştir? Acaba şeytanın cisim olduğunu ve kalbe girdiğini düşünebilir miyiz? Bununla ilgili şunlar söylenebilir: Melekler nasıl akıl gücü aracılığıyla giriyorsa, şeytanın da kalbe şehvet, gazap ve vehim gücü aracılığıyla girdiğini söyleyebiliriz. Âdem ve Havva, men edilmiş ağaca meylettiklerinde, şehvet gücü şeytanın aracı oldu ve bu araç vesilesiyle kalbe yol buldu. O halde ne cennetin içine girdi, ne bedeninden kalbine girdi ve ne de bedeniyle Âdem'in karşısına çıktı.³

b) Şeytan cennetin içine girmedi, bilakis dışardan gizli aldatmayla onları kandırdı.⁴

c) İkinci ve üçüncü faraziyeye gelince: Esasen Âdem ve Havva'nın içinde bulundukları yer, "Şeytan tekrar nasıl cennete girdi? " sorusunu gerektirecek vadedilmiş cennet değildi.⁵

d) Dolayısıyla soruda söz konusu edilen cennetin, vadedilmiş ebedî cennet olduğunu kabul edersek sorun ortaya çıkar, ancak ikinci ve

¹ a.g.e., s. 432.

² a.g.e., s. 456.

³ Tayyib, Seyyid Abdulhüseyin, *Etyabu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Tahran 1378, İntişarat-ı İslami, 2. baskı, c. 9, s. 111-112.

⁴ Musevi Hemedani, Seyyid Muhammed Bâkır, *Envaru'l-İrfan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Kum, h.ş. 1374, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Mûderrisin-i Havzayı İlmiye, 5. baskı, c. 1, s. 456.

⁵ a.g.e.

üçüncü görüşe göre böyle bir durum söz konusu değildir. Aksine bu olay, başka bir cennette gerçekleşti ve bu sebeple ikisi de o cennetten dışarı çıkarıldılar.⁶

Şeytanların Taşlanması Anlamı

Soru

Kur'an-ı Kerim yıldızların yaratılma sebebini belirterek bilgilerimizi artırmakta ve şöyle buyurmaktadır: “Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve (ahirette de) onlara alevli ateş azabını hazırladık.” (Mülk Süresi, 5). “Biz, en yakın göğü ziynetlerle, yıldızlarla donattık. Onu itaatten çıkan her şeytandan koruduk. Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler. Kovulmaları için her taraftan taş tutulurlar.” (Saffat Süresi, 6-8). Allah, roketler gibi şeytanlara karşı kullanılması için kandilleri yaratmıştır. Şeytanların taşlanması anlamı nedir?

Kısa Cevap

Yüce Allah Kur'an'da hem mülk ve hem de melekût eksenli konuşmuştur. Çünkü mülk ve melekût ancak insan söz konusu olduğunda ayrı anlamlar kazanmaktadır. Aksi takdirde Allah için mülk ve melekût birdir ve bu ikisinin O'nun katında hiç bir farklılığı yoktur. Bu yüzden es-sema (gök) kelimesi Kur'an'da bazen melekût âlemi ve meleklerin makamı olarak, bazen de dünya göğü (bize yakın, maddî ve yıldızlarla dolu olan gök) olarak kullanılmıştır. Örnek olarak zikrettiğiniz âyetlerin bir kısmı şeytanların kovulmasını ve de hakkın ve vahyin korunmasını beyan eden mecazî ifadelerdir. Bu âyetlerde gök maddî anlamda değildir, bilakis (maddî olmayan) meleklerin bulunduğu ve şeytanların ulaşip yaratılış sırlarını ve gelecekteki olayları anlamak istediği bir makamdır. Melekler de melekûtteki şeytanların tahammül edemeyeceği bir nurla onları oradan uzaklaştırmaktadır. Ama diğer âyetlerde ise gökten maksat

⁶ Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Musevi Hamedani, Seyyid Muhammed Bakır, Kum 1374 ş, Defter-i İntişarat-ı İslami-i Camiayı Müderrisin-i Havzayı İlmiye, 5. baskı, c. 1, s. 202.

dünyadır. Bu ikisi hiçbir şekilde birbiriyle çelişmemektedir ve Kur'an âyetlerinde hiçbir kusur yoktur.

Ayrıntılı Cevap

Kur'an'da değişik âyetlerde gök küreleri, şahaplar ve şeytanlardan söz edilmiştir. Örneğin Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Gerçekten Biz, gökte burçlar yarattık ve onları seyredenler için yıldızlarla süsledik. Hem onu kovulmuş her şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı edenler olursa, onu da parlak bir ışık (şahap) kovalar.”¹

Bu âyetlerin içeriğinin aynısı Saffât ve Cin Sûrelerinde de zikredilmiştir. Soru şudur: Şeytanlar şahaplar vesilesiyle gökten nasıl kovulmaktadır?

“Ancak kulak hırsızlığı edenler olursa, onu da parlak bir ışık (şahap) kovalar” âyeti müfessirlerin üzerinde çok konuştuğu âyetlerden biridir. Herkes özel bir yol takip etmiş ve belirli bir yorum yapmıştır.² Biz burada bu âyetlerin manasının aydınlığa kavuşması için değerli *el-Mizan* tefsirinde yer alan konulara işaret ediyoruz. Allâme Tabatabâi şöyle demektedir:

“Şeytanların kulak hırsızlığı ve onların şahaplar ile kovulması hakkında müfessirlerin yaptıkları açıklamalar, yerkürenin göklerini eksen alan âyet ve rivayetlerin zahirinden akla gelenlere göredir. Bunlara göre orada meleklerden oluşan guruplar mevcuttur, bu göklerin her birinin sadece kendisinden girilen bir kapısı vardır, meleklerden bazılarının elinde şahap bulunmakta ve kulak hırsızlığı yapan şeytanları vurmak ve kovmak için beklemektedir! Oysa bugün bu gibi teorilerin temelsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Ne böyle gökler, ne bu kapılar, ne de benzeri şeyler mevcuttur. Burada bir ihtimal söylenecek şey şudur: İlahi kelimadaki bu gibi açıklamalar, duyusal olmayan hakikatlerin aydınlanması için duyusal bir kalıp kullanılmasıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

¹ Hicr, 16-18. **وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ. إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُبِينٌ.**

² Mekarim Şirazî, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 11, s. 43.

“İşte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak bilgiler düşünüp anlarlar.”³

Bu gibi tabirler Kur'an'da çoktur. Arş, kürsü, levha, kitap bu kabilendir. Buna göre meleklerin yeri olan gök ile kastedilen, bu dünyadan daha üstün ve yüce olan melekût âlemi ve mavera ötesidir. Kulak hırsızlığı için şeytanların göğe yaklaşması ve onlara şahapların fırlatılmasıyla kastedilen de şudur: Onlar yaratılış sırları ve gelecekteki olaylar hakkında bilgi edinmek için meleklerin âlemine yaklaşmak istemektedir, lâkin melekler, şeytanların üstesinden gelemediği melekûta ait manevî nurlar ile onları kovmaktadır.⁴

Veya kastedilen şudur: “Şeytanlar hakka yakınlaşarak kamuflaj ve hileleriyle onu bâtil suretine büründürmeyi veya batıla kamuflaj ve hileyle hak sureti vermeyi istemektedirler. Melekler de onların iplerini pazara çıkarmakta ve herkesin onların kamuflajını anlaması, hakkı hak ve batılı batıl görmesi için apaçık hakkı aşikâr kılmaktadırlar. Yüce Allah'ın, şeytanların kulak hırsızlığı yapması ve şahapların hedefine maruz kalması kıssasının vahiy melekleri ve vahiy koruyucularının şeytanların müdahalelerinden korunacağını anlatan kısımdan sonra zikredilmesi bir yere kadar bizim söylemimizi onaylamaktadır.”⁵

Tefsir-i Numûne'de de bu hususta şöyle söylenmektedir:

a) Sema (gök) kelimesi birçok âyette görünen maddî gök manasındadır. Oysa bazı âyetlerde de kesinlikle manevî gök ve yüce makam manasındadır. Örneğin:

“Âyetlerimizi yalanlayanlar ve o âyetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya, onlara göklerin kapıları açılmaz.”⁶

Burada göklerden kasıt, temsilen Allah'a yakınlık makamı olabilir.

³ Ankebut, 43, **وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ فِي السَّمَاوَاتِ الْأَعْلَىٰ عَذَابٌ مُّهِينٌ**

⁴ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan*, c. 17, s. 130 (Saffat Sûresi âyetlerinin altında).

⁵ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 17, s. 124 ve 125, Defter-i İntişarat-ı İslamî Camia-i Müderrisin-i Havza-i İlmiye-i Kum, Kum, 5. baskı, h.k. 1417, *Tercüme-i el-Mizan*, c. 17, s. 187.

⁶ A'raf, 40, **إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ**

“Görmedin mi, Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir.”¹

Allah'ın örnek sıfatıyla zikrettiği bu temiz ağacın kökü Peygamber (s.a.a), dalı (göğe yükselen dal) Ali (a.s) ve küçük dalları da imamlardır.

Bu gibi âyetlerde gökten maksadın bu görünen gök olmadığı açıktır. Buradan göğün hem maddî ve hem de manevî manada kullanıldığı neticesini almaktayız.

b) Yıldızlar gökte görünen parlak cisimler anlamıyla maddî bir mefhum ve toplumları aydınlatan bilgin ve şahsiyetlere işaret olarak kullanılma anlamıyla da manevî bir mefhumla sahiptir. Nitekim insanlar çöl ve okyanusların ortasında gece karanlığında yollarını yıldızlar sayesinde ve toplumda da insanlar yaşam ve saadet yolunu bilginler ve bilinçli ve imanlı önderler aracılığıyla bulmaktadırlar. Birçok âyet ve rivayette yıldızlar, belirtilen ikinci manaya göre kullanılmıştır. Örneğin Ali b. İbrahim'in tefsirinde “O, sayelerinde, kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır.”² âyetinin altında İmam Bâkır'ın (a.s) “Yıldızlardan kasıt Peygamberin ailesidir”, sözü nakledilmiştir.³

c) İlgili âyetlerin tefsiri hakkında zikredilen değişik rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla şeytanların göklere çıkmasının yasak kılınışı ve yıldızlar vesilesiyle kovulmaları Peygamber'in (s.a.a) dünyaya gelmesi sırasında gerçekleşmiştir. Hakeza bazılarının da Hz. İsa'nın (a.s) doğumu sırasında bir ölçüye kadar yasaklandığı ve Peygamber'in (a.s) dünyaya gelişinden sonra ise tamamen yasaklandıkları anlaşılmaktadır.

Belirttiklerimizin tümünden hareketle şöyle denilebilir: “Sema” burada manevî mefhumla işaret etmekte ve temsilen hak, iman ve maneviyat göğü ifade edilmektedir. Şeytanlar her zaman bu alana girmek ve türlü vesveseler ile gerçek mümin ve hak destekçilerinin kalbine sızmak için çalışmaktadırlar. Ama peygamberler ve imamlardan, yollarına

¹ İbrahim, 24,

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ

² En'am, 97.

³ Meclisî, Muhammed Bâkır, Biharu'l-Envar, c. 24, s. 77.

bağlı bilginlere dek ilahi erler güçlü ilim ve takva nurlarıyla onlara hücum etmekte ve onların bu göğe yakınlaşmasını engellemektedir. Göğe çıkmak ve sırlardan haberdar olmak hususları arasındaki irtibattan, bu âyetlerdeki göğün manevî gök (melekut âlemi) olduğu anlaşılmaktadır; çünkü bu maddî gökte (yeryüzünde de gözlemlenebilen yaratılışın enteresan yönleri dışında) özel bir bilginin olmadığını bilmekteyiz. Şahabın sadece yerküre atmosferinde ortaya çıkması da dikkate değerdir. Zira şahap, taş parçalarının yerküre etrafındaki havaya çarpıp alevlenmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Yerküre atmosferinin dışında başka bir yerde şahap yoktur. Elbette yerküre atmosferinin dışında hareket halinde olan taşlar vardır ama onlara şahap denmemektedir. Sadece yerküre atmosferine girip sıcak olmaları ve alevlenmeleri durumunda ve de insanın gözleri önünde bir ateş çizgisi şeklinde görünmeleri halinde onlara şahap denmektedir. Onlar hareket halinde olan yıldızlar gibi tasavvur edilirler. Bugünkü insanın defalarca bu yerküre atmosferinden dışarı çıktığını, ondan çok ötelere gittiğini ve aya ulaştığını da bilmekteyiz. Bundan dolayı eğer Kur'an-ı Kerim'de şahaptan kasıt, görünen bu maddî şahap ve maddî gök ise, bu bölgenin bilim adamları tarafından keşfedildiğini ve burada esrareniz bir hususun olmadığını söylemek gerekir.

Dolayısıyla gökten kasıt, hak ve hakikat göğüdür. Şeytanlar bu göklere ulaşmak, kulak hırsızlığı yapmak ve insanları yoldan çıkarmak isteyen vesvesecilerdir. Yıldız ve şahaplar ise kalemlerinin güçlü dalgalarıyla şeytanları geriye püskürten ve kovan ilahî önderler ve bilginlerdir. Elbette Kur'an sonsuz bir denizdir ve gelecekteki bilim adamlarının bu âyetler hakkında bugün ulaşamadığımız bir takım hakikatlere ulaşması da muhtemeldir.⁴

Bu tefsire şöyle bir eleştiri yapılabilir: Bu âyetlerde “es-semau'd-dünya” (dünya göğü) kelimesi kullanılmıştır ve bu tefsirler gökten kastedilenin yıldızlarla dolu bize yakın maddî gök olduğunu açıkça belirtmişlerdir. O halde “es-semau'd-dünya” ile derin bir irtibatı olan âyetin sonunu nasıl manevî gök olarak tefsir edebiliriz? Bu, tefsirde çelişki değil midir?

⁴ Mekarim Şirazî, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 11, s. 41-51, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, 1. baskı, h.ş. 1374 (özetle).

Cevap: Bu eleştiri, bizim Allah'a da insanî ve maddî gözle bakmamız ve bu yüzden insanî kısıtlılıkları gaflette bulunarak O'na da isnat etmemizden kaynaklanmaktadır. Oysaki insanın görme dairesi sınırlı olduğundan ve tüm âlemleri göremediğinden mülk ve melekût âlemleri iki ayrı ve farklı âlem olarak ona yansımaktadır. Hâlbuki Allah için mülk ve melekût birdir. Bu yüzden Kur'an âyetleri hem mülk âlemi ve hem de melekût âlemi hakkında söz söylemektedir. "Andolsun ki biz, Dünya semasını (veya en yakın semayı) kandillerle süsledik"¹ diye buyurduğunda dünya semasından kasıt bize yakın olan maddî gök ve mülk âlemidir. Ancak devamında "onları şeytanlara atılan taşlar yaptık"² diye buyurduğunda müfessirlerin görüşüne göre melekût âlemini kastetmiştir.

Şia ve Ehl-i Sünnet'e Göre Allah'ın Görülüp Görülemeyeceği

Soru

Allah'ı görme hakkında Şia'nın ve Ehl-i Sünnet'in görüşleri nedir?

Kısa Cevap

Ehl-i Sünnet'in birçok âlimi, Allah'ın bu dünyada görülme de kıyamette görüleceğine inanır. Bazıları bu hususta şöyle demiştir: Bu Ehl-i Sünnet ve hadis âlimlerinin inancıdır.³ Bazıları da Hz. Musa'nın (a.s) ve İsrailoğulları'nın Allah'ı görme hadisesi hakkında şöyle demiştir: Bu olay Allah'ı görmenin imkânsız olduğunu göstermez, sadece Hz. Musa'nın (a.s) Allah'ı görme gücüne sahip olmadığını gösterir.⁴ Allah'ın görülebileceğine inananlar, iddialarını ispat etmek için bazı Kur'an âyetlerinin ve hadislerin zahirine istinat etmişlerdir. Örneğin Hz. Peygamber'in (s.a.a) şu hadisine atıfta bulunurlar:

"On dördüncü gecede ayı gördüğünüz gibi Allah'ı göreceksiniz."

¹ Mülk, 5.

² Mülk, 5.

³ Reşit Rıza, Muhammed, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-Hakim (Tefsir-i El-Minar)*, c. 7, s. 653, Daru'l-Marife, Beyrut, Lübnan, 2. baskı.

⁴ Seyyid bin Kutub bin İbrahim Şazeli, *Fi Zilali'l-Kur'an*, c. 3, s. 1369, Daru's-Şuruk, Beyrut baskısı, Kahire, h.k. 1412, 17. baskı.

On dördüncü gecede ayı gören kimse onun ay olduğuna dair hiçbir şüphe duymaz. Aynı şekilde müminler de Allah azze ve celleyi diğer dünyada görecektir ve onun Allah azze ve celle olduğuna dair hiçbir şüphe duymayacaklardır. Bizim inancımıza göre bu meselede dünya veya ahirette bulunma arasında hiçbir fark yoktur. Madde üstü bir varlığı olan Allah, kıyamette maddi bir varlığa mı dönüşecektir? Sonsuz varlık, sonlu bir varlık haline mi gelecektir? Şia, yüce Allah'ı görmek ile kastedilenin gözle gerçekleşen duyusal bir hadise olmadığına, iman hakikati vesilesiyle gerçekleşen kalbi bir görüş olduğuna inanmaktadır.

Ayrıntılı Cevap

Konunun Tarihçesi

Hız. Musa'nın (a.s) Allah'ı görme isteğiyle ilgili geçmişte Eşaire ve Mutezile âlimleri arasında İslam âlimlerinin zihnini meşgul eden tartışmalar yaşanmıştır. İslam'ın ilk yıllarından, İmam Rıza (a.s) dönemine dek süren sert tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle İmam Bâkır (a.s) ve İmam Sâdık (a.s) dönemlerinde bu husustaki tartışma ve çekişmeler zirveye ulaşmıştır. Mutezile bunu mutlak bir şekilde inkâr etmiş, lâkin Eşaire meseleyi ahiret bağlamında ispat, dünya bağlamında ise inkâr etmiştir.⁵ Bir gurup da Allah'ın hem ahirette, hem de dünyada görüleceğini dile getirmiştir.⁶ İlginç olan her üç grubun da aynı âyete (A'raf Sûresi, 147) dayanmasıdır. Bu tartışmalar Âl-i Eyüp eliyle Mutezile fırkasının yok edilmesine dek sürmüştür.

Allah'ı Görmeye İnananların Delilleri

Bu gurup kendi iddialarını ispatlamak için bazı âyet ve hadislerin zahirine dayanmıştır. Aşağıda bunlardan bazılarına işaret ediyoruz:

⁵ Kurtûbî, Muhammed bin Ahmet, *el-Camiu'l-Ahkami'l-Kur'an*, c. 7, s. 54 ve 279 ve c. 19, s. 8-107, İntişârât-ı Nâsır Hüsrev, Tahran, h.ş. 1364, 1. baskı; Râzî, Ebu Abdullah Fahru'd-Din Muhammed bin Ömer, *Mefatihul-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, c. 13, s. 5-124, Daru'l-İhyau't-Turasu'l-Arabi, Beyrut baskısı, h.k. 1420, 3. baskı.

⁶ Fahru'd-Din bin Muhammed Ebu Abdullah Râzî, *Tefsir-i Kebir (Mefatihul-Gayb)*, c. 13, s. 127.

Ehl-i Sünnet müfessirlerinden biri bu hususta şöyle demektedir: Hz. Musa'nın (a.s) Allah'ı görememesinin sebebi, yüce Allah'ın kendisini görmeye dair müminlere verdiği vaadin dünyada değil, ahirette gerçekleşecek olmasıdır. Hz. Musa'nın (a.s) isteği, gerçekte vaktinden önce yapılan bir istektir. Bundan dolayı bu isteğine kavuşamadı. Müminlerin Allah'ı göreceği kesindir, lâkin bu, ahiret diyarında gerçekleşecektir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“On dördüncü gecede ayı gördüğünüz gibi Allah'ı göreceksiniz.”

Ayı on dördüncü gecede gören kimse, onun ay olduğuna kesin bir bilgiyle inanır. Aynı şekilde müminler de Allah azze ve celleyi ahiret diyarında görecektir ve gördüklerinin Allah azze ve celle olduğu hususunda hiçbir şüphe duymayacaklardır. Hz. Musa (a.s) Allah'ı dünyada görmek istedi ve bu esnada Hz. Muhammed (s.a.a) henüz atalarının sulbünde yer alıyordu. Bu yüzden Hz. Musa (a.s) Allah'ı görmekten mahrum kaldı. Yüce Allah ona “Hayır” dedi, “Ben kulum Muhammed (s.a.a) beni görmeyinceye dek hiç kimsenin beni görmemesine karar verdim ve benim ile görüşmek cennette gerçekleşecektir.”¹

“O gün birtakım yüzler aydıdır. Rablerine bakarlar.”²

Yani insan gözüyle Allah'ı görecektir. Nitekim Buharî, sahihinde şöyle bir hadis nakletmiştir: “Çok yakında gözlerinizle Allah'ı göreceksiniz.”³ Ahirette Allah'ın müminler tarafından görüleceği, sahih hadis kitaplarında mütevatir yollardan bize ulaşmıştır ve bu hadisler hiçbir şekilde görmezlikten gelinemez ve reddedilemez. Çünkü Ebu Said ve Ebu Hureyre sahih olan hadislerinde şöyle nakletmektedir: “Allah Resulü'ne (s.a.a) biz kıyamet gününde Allah'ı görecektir miyiz diye sorulur ve Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurur:

¹ Taberî, Ebu Cafer Muhammed bin Cerîr, *Camîu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, Müterciman, tahkik: Habib Yagmayi, c. 2, s. 536 ve 537, İntişârât-ı Tûs, Tahran, h.ş. 1356, 2. baskı.

² Kıyamet, 22 ve 23. âyet.

³ Buharî, Ebu Abdullah, Muhammed bin İsmail, *Sahih-i Buharî*, c. 22, s. 445.

“Bulutların arkasında olmadıkları zaman güneş ve ayı görmede bir zorluk çekiyor musunuz?” Soranlar hayır deyince Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Bu şekilde Allah’ı göreceksiniz.”⁴

İki sahih kitapta Cerir’den nakledildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.a) on dördüncü gecenin ayına bakmış ve şöyle buyurmuştur:

“Sizler bu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz!”⁵

Allah müminlere gülümser bir halde tecelli edecektir.⁶ Elbette bu gurup “Len terani” (beni göremeyeceksin)⁷ âyetinden gafil değildi. Onlar şöyle diyorlardı: Len terani (beni göremeyeceksin) âyetinin manası, görmenin sonsuza dek imkânsız oluşu değildir, âyetin manası şudur: Ey Musa (a.s) hiç kimse beni görüp diri kalamaz. Bunun üzerine Musa (a.s) seni görmeyip yaşamaktansa, seni görüp ölmem benim için daha iyidir⁸ diye buyurmuştur.

Âyetin Açıklaması

Âyeti açıklamadan önce şu noktaya dikkat etmek gerekli gözükmektedir: “İla” kelimesi “yönüne doğru”⁹ ve “nimet”¹⁰ manasında harf ve isim şekliyle kullanılmıştır. Âyet-i kerime ve nakledilen hadislerde görme için “ila” kelimesi kullanılmıştır. Bu yüzden Ehl-i Sünnet’e mensup bir gurup

⁴ Deruze, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, c. 2, s. 199, Daru'l-İhyau'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, h.k. 1383; Merakî, Ahmet bin Mustafa, *Tefsiru'l-Meraki*, c. 29, s. 153, Daru'l-İhyau't-Turasu'l-Arabi, Beyrut; Tantavî, Seyyid Muhammed, *et-Tefsiru'l-Vasit li'l-Kur'ani'l-Kerim*, c. 15, s. 205; İbn Kesir Dimeşki, İsmail bin Ömer, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim*, c. 8, s. 287, Daru'l-Kutubu'l-İlmiye, Menşurat Muhammed Ali Beyzun, Beyrut, 1. baskı, h.k. 1419.

⁵ *et-Tefsiru'l-Munir fi'l-Akideti ve's-Şeriat*, c. 29, s. 267; Zuheyli, *Tefsiru'l-Vasit*, c. 3, s. 2783; *Mealimu't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 3, s. 280.

⁶ Müslim, *Sahih-i Müslim*, Bab-u İman, Hadis 316.

⁷ Âraf, 143. âyet.

⁸ İbn Ebi Hatem Abdu'r-Rahman bin Muhammed, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim*, c. 5, s. 1559, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim*, Tahkik Es'ad Muhammed Et-Tiyb, Naşir Mektebet-u Nizar Mustafa El-Baz, Arabistan, h.k. 1419, 3. Baskı.

⁹ Böyle bir durumda bağımsız bir manası olmayacaktır, sadece kelimeler arasında bir bağ olarak kullanılacaktır.

¹⁰ Böyle bir durumda çoğulu “آلاء” olur. Bu, Kur'an'da otuz dört defa kullanılmış ve otuz bir defa “فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ” (Rabbinizin hangi nimetlerini inkar ediyorsunuz?!) şeklinde zikredilmiştir.

bunu tevîl etmiş, âyet ve hadisteki “ıla” kelimesini isim olarak ve “ala”¹ kelimesinin tekil olarak nimet manasında değerlendirmiştir. Aynı şekilde Suri Mansur’dan, o da Mücahit’ten şöyle nakletmiştir:

“O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar.”²

Bu ayetin manası rabbinin sevabını beklemektir.³ Bu görüş bazı Şîî kaynaklarında da nakledilmiştir. Uyun-i Ahbaru’r-Rıza kitabında İmam Rıza’dan (a.s) tevhit bilgileriyle ilgili nakledilenler arasında, İbrahim b. ebi Mahmut’a ulaşan bir senetle şöyle aktarıldığı geçmektedir: İmam Ali b. Musa’r-Rıza (a.s) **“O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar.”⁴** âyetinin manası hakkında şöyle buyurmuştur:

“O gün çehreler nurani olacak ve rablerinin sevabını bekleyecektir.”⁵

Allah’ın Görülebileceği Düşüncesinin Eleştirisi

Bizim inancımıza göre bu görüşün yanlış olduğu çok açıktır. Zira dünyada veya ahirette bulunmak (bedensel dirilişe inanma esasınca) hiçbir farklılık oluşturmaz. Madde üstü bir varlığı olan Allah maddi bir varlığa mı dönüşecektir ve sonsuz bir makamdan sonlu bir makama mı inecektir? Bundan dolayı yüce Allah’ı görmekten kasıt, göz ile gerçekleşen dulusal görme değildir, bilakis bundan kasıt iman hakikati vesilesiyle kalben görmedir. Nitekim akli kanıtlar da bunu göstermektedir.

Mutahhar Ehl-i Beyt’ten ulaşan haberler de bu anlamı doğrulamaktadır.⁶ Başka bir ifadeyle akli deliller, Allah’ın asla göz ile görülmeyeceğine tanıklık eder. Zira göz sadece cisimleri veya daha doğru bir ifadeyle onların bazı niteliklerini görür ve cisim olmayan ve cisim niteliği taşımayan bir şey ise asla göz ile görülmez. Başka bir tabirle göz ile görülebilen bir şey kesinlikle mekân, boyut ve madde özelliklerini taşımalıdır. Oysa yüce

¹ “Yöneliş” manasındaki “ıla” harfi değildir.

² Kıyamet, 22 ve 23. âyet.

³ İbn Kesir Dimeşki, *Tefsiri’l-Kur’ani’l-Azim*, c. 8, s. 287 ve 288, Daru’l-Kutubi’l-İlmiye, Beyrut, h.k. 1419.

⁴ Kıyamet, 22 ve 23. âyet.

⁵ Saduk, *Uyun-i Ahbaru’r-Rıza (a.s)*, c. 1, s. 114, İntişârât-ı Cihan, h.k. 1378.

⁶ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri’l-Kur’an*, Musevî, Muhammed Bâkır, s. 20, s. 178, Defter-i İntişârât-ı İslami, Kum, h.ş. 1374, 5. baskı.

Allah bütün bunlardan daha üstündür. O, sonsuz bir varlıktır. Bu nedenden ötürü maddî dünyadan daha üstündür. Zira madde dünyasındaki her şey sınırlıdır.

Birçok Kur'an âyetinde ve bu cümleden olmak üzere İsrailoğullarıyla ilgili olan ve Allah'ı görme isteğinden söz eden âyetler net biçimde Allah'ı görmenin imkânsız oluşunu bildirmektedir.⁷ Bu âyet, hiçbir şekilde Allah'ın görülemeyeceğini açık bir şekilde ifade eden âyetlerdendir. Zira "len" kelimesi meşhur ediplerin görüşü esasınca, sonsuza dek reddetme anlamındadır. Bundan dolayı "len terani" cümlesinin mefhumu şudur: Ne bu âlemde ve ne de başka bir âlemde beni görmeyeceksin. Bir kimse "len" kelimesinin sonsuza dek reddetme manasında oluşu hakkında bir şüphe duysa bile, âyetin mutlak oluşu ve görmenin hiçbir kayıt ve şart belirtmeksizin reddedilişi, hiçbir zaman ve hiçbir koşul altında Allah'ın görülemeyeceğine delil teşkil eder.⁸

Tevbe Sûresinin Besmeleyle Başlamaması

Soru

Neden Tevbe Sûresinin başlangıcında besmele yoktur? "İbn Mesud'un elindeki Kur'an nüshasında Tevbe Sûresi besmele ile başlıyordu. Bu sûrenin başından yaklaşık 157 âyet silinmiştir. Bundan önce Tevbe Sûresi, Bakara Sûresi uzunluğundaydı." sözü doğru mudur? (Bkz. *el-İtkan* kitabı, s. 184)

Kısa Cevap

Tevbe Sûresinin besmele ile başlamaması hakkında müfessirler bazı nedenler saymışlardır:

1. Bu sûre ve Enfal Sûresi, her ikisi bir sûre olarak hesap edilir. Zira Enfal Sûresi, verilen sözler hakkında ve Tevbe Sûresi ise bu sözlerin yerine getirilmemesi hakkındadır.

⁷ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 5, s. 381, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, h.ş. 1374, 1. baskı.

⁸ a.g.e, c. 6, s. 360.

2. “Besmele” emniyet, sevgi ve rahmet içindir. Ama Tevbe Sûresi emniyetin ortadan kaldırılması ile ilgilidir. Bu yüzden bu sûrenin başlangıcında besmele nazil olmamıştır.

Kur'an, İslam'ın esası ve İslam Peygamberi'nin nübüvvetinin şahidi ilahi bir mucize olduğundan dolayı Müslümanlar arasında Kur'an'ın nakli çok önemli bir mesele olmuştur. Elbette bu naklin mütevatir olması gereklidir. İbn Mesud'dan nakledilen ise “Haber-i Vahid” olup Şîi ve Ehli Sünnet'e mensup âlimlerin çoğunluğunun görüşüne göre bu nakle istinat edilemez. Ayrıca aklen Kur'an'ın bir kısmının eksildiğine dair rivayetler doğru olamaz.

Ayrıntılı Cevap

Biz Suyutî'nin *El-İtkan* kitabında besmelenin ve Tevbe Sûresinin bazı âyetlerinin silinmesi hususunu görmedik ama Ehl-i Sünnet kitaplarında bu anlama yakın başka bir rivayet mevcuttur. Onun cevabında da şunları söylememiz gerekir:

Bu soru iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm: Neden bu sûrede besmele yoktur? Bu bölüme iki ayrı cevap verilmiştir:

1. Bu sûre verdikleri sözleri yerine getirmeyen düşmanlara karşı bir açıklama olduğundan, onlarla savaşılacağı ilan edildiğinden dolayı sert bir üslup taşıdığından ve Allah'ın bu gruba gazabının göstergesi olarak barış, dostluk, sevgi ve Allah'ın rahman ve rahim sıfatlarının nişanesi olan besmeleye uygun değildir.¹ Bu yüzden de besmele ile başlamamıştır. İmam Ali (a.s), bu konuda şöyle buyuruyor: Besmelenin gelmemesinin nedeni şudur: Bismillah; aman, emniyet ve rahmet içindir ama Tevbe Sûresi emniyetin kaldırıldığını bildirmek için nazil olmuştur.²

2. Bu sûre hakikatte Enfal Sûresinin devamıdır. Zira Enfal Sûresi söz ve ahitler konusunda âyetler içerir, bu sûre ise ahitlerini bozanlara ve-

¹ Mekarim Şirazî, *Tefsir-i Numûne*, c. 7, s. 273, 1. Baskı, Tahran, Darul-Kutubi'l-İslamiye, 1995.

² Hâkim Nişaburî, *Müstedrek*, c. 2, s. 330, Dar'ul-Maarif, Lübnan, h.k. 1406.

rilen sözlerin kaldırılması hakkındadır.³ İmam Sâdık (a.s) bir rivayette şöyle buyuruyor: “*Enfal ve Tevbe birdirler.*”⁴

Ama sorunun ikinci kısmı olan Tevbe Sûresine ait bazı âyetlerin silinmesi hakkında şunları söylememiz gerekir: Böyle bir şeyin doğru olması, Kur'an'ın tahrifi anlamına gelir. Hâlbuki Müslümanlar arasında meşhur olan, Kur'an'da hiçbir tahrifin gerçekleşmediğidir. Şu anda bizim elimizde olan Kur'an, İslam Peygamberi'ne (s.a.a) nazil olan kutsal kitaptır. Uzmanlar tahrifin olmadığına dair birçok deliller sunmuşlardır. Onlardan bazıları şöyledir:

Birinci delil akıldır. Aşağıda sunacağımız mukaddimelerle Kur'an'ın tahrif edilmediği ispat edilecektir.

- Hekim olan Allah, Kur'an'ı beşeriyetin hidayeti için göndermiştir.
- Bu kitap son semavî kitap olup, Onu getiren de son Resul'dür (s.a.a).
- Eğer bu kitap tahrif olursa başka bir semavî kitap veya başka bir peygamber halka doğru yolu gösteremeyecektir. Bu surette insanlar hiçbir suçları olmadan yollarını kaybedecektir.
- Bu sapma, âlemlerin yaratıcısının dergâhına uymadığı gibi, beşeriyetin hidayeti doğrultusundaki ilahi hikmete muhaliftir.

Öyleyse Kur'an, her türlü tahriften uzaktır.⁵

İkinci delil Kur'an'ın kendisidir. Bazı âyetlerde Kur'an'ın tahriften uzak olduğunu beyan ederek şöyle buyuruyor:

“Biz Kur'an'ı indirdik ve şüphesiz biz Onu koruyacağız!”⁶

Bu âyet-i kerime, Kur'an'ın tahriften uzak olduğunu ve sonsuza kadar da uzak olacağını açıkça gösteriyor. Ayrıca zalim ve büyüklük tasla-

³ Mekarim Şirazi, *Tefsir-i Numûne*, c. 7, s. 273.

⁴ Meclisî, *Bihar'ul-Envar*, c. 89, s. 277, Muessese-i el-Vefa, Lübnan, h.k. 1404.

⁵ Cevad Âmulî, Abdullah, *Kur'an der Kur'an*, s. 315, İsra, Kum, 2002.

⁶ Hicr, 9. âyet.

yanların Ona el uzatamayacaklarını, Onu ne azaltıp ne de çoğaltamayacaklarını belirtmiştir.¹

Akla şöyle bir sorunun gelmesi de mümkündür: Bu âyetlerin kendisinin tahrif olmadığını nereden bileceğiz? Cevabı şöyledir: Eğer bu âyet tahrif olmuş olsa, artma yönünde bir tahrif olacaktır ki hiçbir İslam bilimcisi bunu kabul etmemiştir. Hatta tahrife inananlar dahi bu âyetleri, tahrif olan âyetler zümresinde saymamışlardır. Buna ek olarak, konumuz olan âyetlerin tahrifi, tahrife inananların maksadının tersini ispatlamaktır. Bu âyetlerin yapı ve muhteva açısından önceki âyetlerle mukayesesini de onların birbiriyle bağlantılı olduklarını, Kur'an'ın tüm mucizevî vasıflarını taşıdıklarını ve Kur'an'dan olduklarına dair en küçük bir şüphe dahi uyandırmadıklarını ortaya koyar.²

Üçüncü delil, Şii ve Ehl-i Sünnet kaynaklarında mütevatir olarak nakledilen Sekaleyn hadisidir.³ Bu hadiste Kur'an ve Ehlibeyt'e sarılmak farz bilinmektedir ve Allah Resulü (s.a.a) ümmetine, Kur'an ve Ehlibeyt'e sarılmalarını ve daima o ikisine bağlı kalmalarını emretmiştir.

Peygamber'in (s.a.a) bu fermanı, mübarek kalbine nazil olan Kur'an'ın tahrife uğramadan halk arasında bulunması içindir. Zira eğer tahrif gerçekleşirse artık muteber olmaz ve hidayet edici özelliğini kaybeder. Ayrıca Kur'an'a sarılmanın manası da kalmaz. Hâlbuki Kur'an'a sarılma ve ona uyma, Sekaleyn hadisinin açık beyanıdır. Kıyamete kadar Kur'an tahrif olmayacak ve halkın arasında olacaktır.⁴

Dördüncü delil, insanları hidayet eden, yüce mertebeli Kur'an'ın beyanı hakkındaki sahih senetli birçok rivayettir. Bu rivayetler Kur'an'ın doğruluk ölçüsü olduğunu gösterir. Şu halde eğer Kur'an tahrif olmuş olsa hidayet edici rolünü taşıyamaz, düşüncelerin doğruluk ölçüsü olmaktan çıkar ve ayrıca ahkâm kuralları da Onunla anlam bulamaz.⁵

¹ Hoî, Ebulkasım, *el-Beyan fî Tefsiril-Kur'an*, tercüme: Cafer Hüseyinî, s. 277, Dar'us-Sakaleyn, Tahran, 2005.

² Neccarzagdegan, Fethullah, *Tahrif Napeziriyi Kur'an*, s. 28, Meş'ar, Kum, 2005.

³ Neccarzagdegan, Fethullah, *Tahrif Napeziriyi Kur'an*, s. 29.

⁴ Ebulkasım, *el-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, tercüme: Cafer Hüseyinî, s. 285.

⁵ Neccarzagdegan, Fethullah, *Tahrif Napeziriyi Kur'an*, s. 30.

Beşinci delil Kur'an'ın tahriften korunduğuna dair birçok tarihî olaydır. Zira tahrife inananlar ya onu ilk iki halifeden bilirler ya da Osman'a nispet verirler veya hilafet döneminden sonra gelen başka insanların tahrife neden olduklarına inanırlar. Tüm bu üç iddia da temelsiz ve batıldır. Çünkü ilk iki halifenin neden olduğu birinci ihtimal çok zayıftır. Zira onların böyle bir işe kalkışmasına sebep yoktu. Peygamber'in (s.a.a) Kur'an'a karşı özel bir inayeti olmasından, onun okunmasına ve tilavetine vurgu yapmasından ve ayrıca Resul'ün (s.a.a) dostlarının Kur'an'a verdikleri ehemmiyetten dolayı Kur'an tüm Müslümanlar arasında mahfuz ediliyor, ezber yoluyla veya başka şekillerde dakik olarak korunuyordu. Tüm bu gayret ve çabalar çerçevesinde bir kelimenin bile unutulması veya yer değiştirmesi mümkün değildi. O zamanın halkı cahiliye dönemine ait şiir ve hutbelerin korunması ve kayıt altına alınması için bile gayret ve çaba göstermişken nasıl olur da uğruna canlarından ve tüm yaşamlarından vazgeçenler Kur'an'a ilgi göstermesinler ve neticesinde onun bir kısmı yok olsun?

İkinci ihtimal, yani tahrifin Osman zamanında gerçekleşmesi de kabul edilemez. Çünkü Osman zamanında İslam o kadar yayılmıştı ki bir kimsenin Kur'an'dan bir şey eksiltmesi mümkün değildi. Ayrıca eğer Osman Kur'an'ı tahrif etmiş olsaydı, bu yaptığı, onun katilleri için en güzel bahane olurdu ve onu alenen öldürmek için, ilk iki halifenin sünnetine muhalefet veya beytûlmali tarumar ettiği gibi konuları öne sürmezlerdi.

Üçüncü ihtimal ise yani tahrifin halifeler döneminden sonra vuku bulması hiç kimse tarafından beyan edilmemiştir. Buna binaen tarihî şahitler de Kur'an'ın tahrifi olayını reddetmektedir.⁶

Bu nedenle böyle bir hadisin varlığı kabul edilse bile güvenilir değildir ve kabul edilemez.

⁶ Ebulkasım, *el-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, tercüme: Cafer Hüseyinî, s. 180.

Tur Dağının İsrailoğullarının Üzerine Kaldırılması

Soru

Bakara Sûresinin 63. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: “Hani, (Tevrat ile amel edeceğinize dair) sizden sağlam bir söz almış, Tûr dağına da tepenize dikmiş ve “Sakınasınız diye, size verdiğimiz Kitab’ı sıkı tutun, onun içindekileri düşünün (gafil olmayın)” demiştik.” Bu âyete göre Tur dağının kaldırılması İsrailoğullarından söz alındıktan sonradır. Bu âyetin bilimsel gerçeklerden ne kadar uzak olduğunu açıklamaya gerek yoktur. Eğer Tur dağına kaldırmak yaratılışın başında gerçekleşmişse, İsrailoğullarından söz alındıktan sonra bu cümleyi zikretmek Kur’an’ı yazan kişinin hezeyanından başka bir şeyi göstermez. Bu âyet nasıl açıklanabilir?

Kısa Cevap

Kur’an’ın birkaç âyetinde “وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ / Tûr dağına da tepenize dikmiş” tabiri ve benzerleri İsrailoğulları hakkında beyan edilmiştir. Tefsir kitaplarında yazıldığına göre bu âyetler tarihsel bir gerçeğe işaret etmektedir ve Hz. Musa (a.s) zamanında İsrailoğullarının yüce Allah’ın buyruklarına muhalefet etmesi nedeniyle gerçekleşmiştir. Kadir olan yüce Allah, Tur dağının bir bölümünü İsrailoğullarının başı üzerine getirmiştir. Milyonlarca yıldız, galaksi ve gök cisimleri kümelerini yaratan ve gökte belirli aralıklarla onların hareket etmesini sağlayan ilahi sonsuz kudret göz önünde bulundurulduğunda, Kur’an’da gerçekleştiği bildirilen böyle bir olayın imkânı ve vuku bulmuş olmasının akıl ve bilim açısından muhal olmadığı ve şaşkınlık taşımadığı belirtilmelidir.

Ayrıntılı Cevap

Bakara Sûresinin 63. âyetinde İsrailoğulları ile ilgili iki noktaya işaret edilmiştir:

1. İsrailoğullarından söz almak: Bazı maddeleri Kur’an-ı Kerim¹ ve Tevrat’ta beyan edilen söz, şundan ibarettir: Rabbin birliği, tüm ilahi peygamberlere iman etmek, anneye, babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik etmek, Allah yolunda sadaka vermek ve infak etmek, güzel söz söy-

¹ Maide, 12. âyet.

lemek, namaz kılmak, zekat vermek, kan akıtmaktan sakınmak vb. Maide Sûresi 12. âyetinde bu anlaşmaya sadık kaldıkları takdirde kendilerinin cennet ehli olacağına dair güvence verilmiştir.

2. Tur dağının İsrailoğullarının başı üzerine kaldırılması: Tefsir kitaplarında belirtildiğine göre, Tur dağının İsrailoğullarının başı üzerine kaldırılması gerçek bir olay olup Hz. Musa zamanında gerçekleşmiştir. Bu, yaratılışın başında gerçekleşmiş bir olay değildir. Kur'an'ın bazı âyetlerinde “وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ” tabiri ve benzerleri ile İsrailoğullarıyla ilgili bu hakikate işaret edildiği belirtilmelidir.²

Tabersî, İbn Zeyd'den şöyle nakletmektedir: Hz. Musa (a.s) Tur dağından dönünce ve yanında Tevrat'ı getirince, kendi kavmine dinî buyruklar ve helal ile haramı içeren bir semavî kitap getirdiğini ilan etti. Yüce Allah bu kitabı sizin hayat programınız olarak belirlemiştir, onu alın ve hükümleri ile amel edin diye ilan etti. Yahudiler zor yükümlülükler getirdiği bahanesi ile itaatsizlik ve inatçılığa başvurdular. Yüce Allah da melekleri Tur dağının bir bölümünü onların başının üzerine kaldırması için memur kıldı. Bu esnada Hz. Musa (a.s) şöyle dedi: Eğer söz verir, Allah'ın buyrukları ile amel eder ve itaatsizlik ve inatçılıktan vazgeçip Tevbe ederseniz, bu azap sizin üzerinizden kaldırılacaktır. Aksi takdirde hepiniz helak olacaksınız. Onlar teslim oldular ve Tevrat'ı kabul ettiler ve Allah'a secdeye gittiler. Onlar her an dağın başları üzerine düşmesini beklerken, tövbenin bereketi ile bu ilahi azap kendilerinden uzaklaştırıldı.³

Bundan dolayı yukarıdaki âyet, peygamberlerin buyruk ve sözlerine karşı itaatsizlik ve inatçılık sergileyenleri cezalandırmak için gerçekleşen tarihî bir olaydır ve yüce Allah'ın azamet ve kudretini göstermektedir. Milyonlarca yıldız, galaksi ve gök cisim kümelerini yaratan ve belirli aralıklarla ve çok hızlı bir şekilde onlara hareket etme kabiliyetini veren ilahi sonsuz kudret göz önüne alındığında, Kur'an'da bildirilen böyle bir şeyin imkânı ve gerçekliği akıl ve bilim açısından muhal değildir ve bunda hayret edilecek bir şey de bulunmamaktadır.

² Bakara, 63, Nisa, 154, Â'raf 171. âyet.

³ Mekarim Şirazi, Nâsir, *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 294, Daru'l-Kitabu'l-İslamiye, Tahran, h.ş. 1374.

Evet, normal bir bakış açısıyla bu olağanüstü bir olay olabilir ama bu hadisenin de peygamberlerin diğer mucizeleri gibi (Hz. İsa (a.s) tarafından ölülerin diriltilmesi, Hz. Salih (a.s) tarafından devenin dağın arasından çıkartılması) olağanüstü sayıldığını ama Allah'ın izniyle herkesin önünde vuku bulduğunu ve gerçekleştiğini belirtmemiz gerekir. Burada şu noktanın belirtilmesi zorunludur: Tur dağının İsrailoğulları başı üzerine kaldırılmasının niteliğini betimleme bağlamında bir gurup müfessir Allah'ın emri ile dağın yerinden söküldüğüne ve bir gölgelik gibi onların başının üzerinde durduğuna inanmaktadır.¹ Bu görüş şu âyetten ıktibas edilmiştir:

“Hani dağı sanki bir gölgelikmiş gibi onların üstüne kaldırmıştık da üzerlerine düşecek sanmışlardı. (Onlara:) “Size verdiğimiz Kitab’a şım-sıkı sarılın ve onun içindekileri hatırlayın ki, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız” demiştik.”²

Elbette bu hadisenin detayları hakkında başka ihtimaller de dile getirilmiştir; örneğin dağda şiddetli bir depremin olduğu, dağın büyük bir sarsıntı geçirdiği, dağın eteklerinde olan fertlerin, onun yüksek kısımlarının gölgesini başlarının üzerinde gördükleri, her an onun kendi başları üzerine düşeceğini sandıkları ama depremin ilahi lütuf sayesinde dindiği ve dağın kendi yerine oturduğu söylenmiştir.³

Şu ihtimal de mevcuttur: Allah'ın emriyle dağın büyük bir parçası şiddetli bir deprem ve sarsıntıyla yerinden sökülmiş ve onların başı üzerinden geçmiş ve onlar bir anlığına onu kendi başları üzerinde görmüş ve onun kendi üzerlerine düşeceğini sanmışlardır.⁴ Görüldüğü kadarıyla dile getirilen bazı betimleme ve açıklamalar kendi muhataplarına bu ilahi mucizenin o kadar da hayret edilecek ve olağanüstü bir şey olmadığı ve insan aklının ölçüleriyle uyuştüğünü söyleme hedefini gütmektedir. Biz aklen muhal olan bütün konuların hiçbir açıklamaya gerek duymaksızın

¹ Tabersî, Fazl bin Hasan, *Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, c. 4, s. 764, (Â'raf Sûresi 171. âyetin bölümünde), İntişarat-ı Nasır Hüsrev, Tahran, h.ş. 1372.

² Â'raf, 171. âyet.

³ Reşit Rıza, *Tefsir-i el-Menar*, konu olan âyetin bahsinde, Tefsir-i Numûne'den ıktibas, c. 1, s. 294.

⁴ Mekarim Şirazî, Nâsır, *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 294, Daru'l-Kitabu'l-İslamiye, Tahran, h.ş. 1374.

yüce Allah'ın kudret alanına gireceğine ve bir mucizenin detaylarını be-
timlemede sadece şer'i deliller veya akli kesin kriterlerden yararlanılması
gerektiğine inanıyoruz.

Ulu'l-Azm Peygamberler

Soru

Ulu'l-azm peygamberler kimlerdir ve kitaplarının adı nedir? Niçin
Zerdüşt ve Davud kitap sahibi olmalarına rağmen ulu'l-azm değildir?

Kısa Cevap

Ulu'l-azm ifadesi Ahkaf Sûresinin 35. âyetinde yer alır. Azim hü-
küm ve şariat anlamındadır. Ulu'l-azm peygamberler müstakil şariat ve
dini olan peygamberlerdir. Hadislerde ulu'l-azm peygamber için bir ta-
kım özellikler zikredilmiştir:

- 1- Cihanşumul bir davete sahip olmak.
- 2- Din ve şariat sahibi olmak.
- 3- Allah tarafından gönderilen kitaba sahibi olmak.

Sadece 5 peygamber bu özelliklere sahiptir; yani genel bir davet
ve misyona sahip olmanın yanı sıra kitap ve şariat sahibidirler. Bunlar
Hz. Nuh (a.s), Hz. İbrahim (a.s), Hz. Musa (a.s), Hz. İsa (a.s), ve Hz.
Muhammed'dir (s.a.a). Hadislerde Hz. Nuh (a.s) ve Hz. İbrahim'in (a.s)
kitapları suhuf olarak anılır. Hz. Musa'nın (a.s) kitabı Tevrat, Hz. İsa'nın
(a.s) kitabı İncil ve Hz. Muhammed'in (s.a.a) kitabı Kur'an-ı Kerim'dir.

Ayrıntılı Cevap

Ulu'l-azm kelimesi Kur'an'da bir defa geçer. Yüce Allah buyurmuş-
tur ki: "Ulu'l-azm peygamberler gibi sen de sabret..."⁵ Azim, irade ve ka-
rarlılık anlamındadır. Ragıp İsfahanî *Müfredat*'ta şöyle der: "Azim, bir işi
yapmaya karar almak anlamındadır."⁶

⁵ Ahkaf, 35.

⁶ *Müfredat-i Ragıp*, Azim maddesi.

Lisanu'l-Arap adlı eserde şöyle geçer: “Ulu'l-azm peygamberler Allah'a yerine getirmesini söz verdikleri işi yapmada kararlı olan peygamberlerdir.”¹ Kur'an-ı Kerim'de ise azm bazen sabır² bazen de ahbine vefa anlamında kullanılmıştır.³

Tefsir kitaplarında yer alan açıklama ise şöyledir: Şeriat ve yeni din sahibi peygamberler daha fazla zorluklarla karşı karşıya geldikleri ve bu sıkıntı ve zorluklara karşı koyabilmek, daha sağlam irade ve azmi gerektirdiği için bu peygamberlere ulu'l-azm denilmiştir. Bazılarının azim ve azimeti hüküm ve şeriat olarak tefsir etmeleri işte bu noktadan dolayıdır.⁴ Yoksa azim lügatte şeriat anlamında değildir.⁵

Bir peygamberin ulu'l-azm oluşu onun şeriat sahibi oluşunun göstergesidir. Buna göre özel bir dine sahip olan bir peygamberden sonra gelen peygamberler yeni bir din sahibi peygamber zuhur edinceye kadar onun dinini yayarlar.⁶

Yüce Allah,Kur'an-ı Kerim'de dinin yasanması ve peygamberler tarafından iletilmesine işaret ederek bu bağlamda dört peygamberin adını zikreder. Bu âyette son dinin getiricisi olan İslam Peygamberi'ne hitap edildiği nazara alındığında beş peygamberin bu özelliğe sahip oldukları ortaya çıkar. Yüce Allah şöyle buyurur:

“Dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiklerimizi size de din (ve kanun) olarak belirledi. Dini yaşatın ve onda ayrılığa düşmeyin...”⁷

Hadislerde Ulu'l-Azm Peygamberler

Şia olmayan bazı ilk dönem müfessirler ulu'l-azm peygamberleri cihatla yükümlü olan veya mucizelerini açıklamakla görevli olan peygamberler

¹ Bkz. *Lisanu'l-Arap*, c. 12, s. 399.

² Şura, 43.

³ Taha, 115.

⁴ Allâme Tabatabâi, “azm”ın şeriat ve hüküm anlamına geldiğinin hadislerce teyit edildiği görüşündedir. *Tercüme-i el-Mizan*, c. 18, s. 332.

⁵ *Tefsir-i Numûne*, c. 21, s. 379.

⁶ Misbah Yezdi, *Usul-i Akait*, s. 339.

⁷ Şura, 13.

olarak tarif etmiş ve bunun örneklerini açıklarken Nuh, İbrahim, İshak, Yakup, Yusuf, Eyyub'u veya İbrahim, Nuh, Hud, ve Muhammed'i zikretmiş olsalar da⁸ Ehl-i Beyt İmamlarından gelen hadislerde hem ulu'l-azm peygamberlerin vasıfları, hem niçin bu isimle anıldıkları, hem de kimler oldukları açıklanmıştır.

Bu hadisler uyarınca ulu'l-azm peygamberlerin özellik ve vasıfları şunlardan ibarettir:

1- Bütün insan ve cinlerin kapsayan cihanşümul bir davet sahibi olmak.⁹

2- Yeni bir şeriat ve müstakil bir dine sahip olmak.¹⁰

3- Kendisine kitap verilmiş olması.¹¹

Bazı hadislerde bu özelliklerden sadece ikisi zikredilmiş ancak diğer bazı hadislerde her üç özellik bir arada zikredilmiştir.

İmam Rıza (a.s), bu peygamberler (Hz. Nuh, İbrahim ve...) niçin ulu'l-azm oldular, sorusuna şöyle cevap verir:

“Çünkü bunlar özel bir kitap ve şeriat ile gönderilmişlerdir.”¹²

Buna göre kitap sahibi olmak ulu'l-azm peygamber olmanın şartlarından biridir. Ancak bundan başka iki önemli şart da vardır. Yani bütün insan ve cinleri kapsayacak cihanşümul bir davete sahip olmak ve özel bir şeriatı olmak.

Şu noktayı unutmamak gerekir ki müstakil şeriatı olmak, onun getirdiği şeriatın önceki peygamberlerin şeriatıyla tamamen farklı olduğu anlamına gelmez. Sadece zamanın şartlarına göre şeriatların birbirinden farklı olabileceğini ifade eder.

Hz. Davud (a.s) ilahi bir kitaba sahip olmasına rağmen onun kitabı yeni hükümleri ve müstakil bir şeriatı içermiyordu. Nitekim Hz. Âdem,

⁸ Biharu'l-Envar, c. 11, s. 35, Beyrut Vefa yay.

⁹ A.g.e., s. 32.

¹⁰ A.g.e., s. 34; İlelu's-Serai, c. 1, s. 149, Bab 101.

¹¹ A.g.e., s. 35.

¹² A.g.e., s. 56.

Şeys ve İdris de kitap sahibi olmalarına rağmen ulu'l-azm peygamber değildiler.¹

Hadislerde açıkça ulu'l-azm peygamberlerin isimleri açıklanmıştır. Hz. Zeynü'l-Abidin'in (a.s) şöyle dediği nakledilmiştir:

“Ulu'l-azm peygamberler beş kişidirler. Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa Hz. Muhammed (s.a.a).”²

Aynı manayı içeren bir hadis de İmam Cafer Sâdık³ ve İmam Rıza'dan⁴ nakledilmiştir. Hadislerde Hz. Nuh ve Hz İbrahim'in kitapları Suhuf olarak anılmıştır. Kur'an'da Hz. Musa'nın kitabından Suhuf olarak söz edilmesine rağmen⁵ bu sayfelerin tümü Tevrat olarak adlandırılmıştır. Hz. İsa'nın kitabı İncil ve Hz. Muhammed'in kitabı Kur'an'dır.

Ama Avesta Zerdüşterin kitabıdır. Bu kitabın, onların peygamberi olan Zerdüş'te Allah tarafından verilen kitap olup olmadığı ise tartışılabilir. Avesta'nın çeşitli bölümlerinde onun sözleri, yaratıcı veya halkla konuşmaları nakledilir.⁶ Bkz. Avesta'nın eski bölümü olan Yesna, 46/1-2. Elbette hadislerde Zerdüş'tün kitap sahibi bir peygamber olduğu kaydedilmiştir.⁷

Ümmü'l-Müminin Deyimi

Soru

Ümmü'l-Müminin deyimini nasıl ortaya çıktı?

Kısa Cevap

Ümmü'l-Müminin deyimini ilk olarak Peygamber'in (s.a.a) zamanında Ahzap Süresinin 6. âyetinin nazil olmasıyla deyimleşti. Âyet, Peygamber'in (s.a.a) eşlerinin müminlere göre durumunu ortaya koymaktadır. Allah

¹ el-Mizan, c. 2, s. 142.

² Biharul-Envar, c. 11, s. 32.

³ A.g.e., c. 11, s. 56.

⁴ İlelu's-Şerai, c. 1, s. 149, Bab 101.

⁵ A'la, 19.

⁶ Robert Hume; Edyan-i Zinde-i Cihan, s. 278.

⁷ Men la Yehzuruhu'l-Fakih, c. 2, s. 53, H. 1678; Sefinetu'l-Bihar, c. 4, s. 346.

Resulü'nün (s.a.a) eşlerinin ümmetin anneleri olduğu şer'i bir hükümdür. Peygamber'in (s.a.a) eşleri müminlerin anneleridir benzetmesi, anneliğin tüm hükümlerine değil, bazı hükümlerine benzetilmesidir. Böyle bir hükmün bazı nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1-Peygamber'in (s.a.a) eşlerine saygı göstermek.

2-Peygamber'in (s.a.a) kendisine saygı göstermek.

3-Bazı kötü niyetli kişilerin Allah Resulü'nün (s.a.a) vefatından sonra eşleriyle evlenip siyasi ve kötü maksatlarına ulaşmalarını engellemek.

Ayrıntılı Cevap

1- Ümmü'l-Müminin, müminlerin annesi demektir. Bu deyim ilk olarak Evla âyeti olan “Peygamber, inananlar üzerinde, kendilerinden ziyade tasarruf ve velayet sahibidir ve onun eşleri de inananların analarıdır.”⁸ âyetinin Peygamber'in (s.a.a) eşleri hakkında nazil olmasıyla, onların müminlere göre durumunu ortaya koyduktan sonra yaygınlaşmıştır. Yüce Allah bu âyette Resulullah'ın (s.a.a) eşlerini müminlerin manevî anneleri olarak tanıtmaktadır.

2- Bu hüküm -yani Allah Resulü'nün (s.a.a) eşlerinin ümmetin anneleri olduğu hüküm- şer'i bir hüküm olup yalnızca Peygamber'e (s.a.a) aittir.⁹ Nitekim yine Ahzap Süresinde Peygamber'in (s.a.a) eşlerinin diğer kadınlarla bir olmadığına dikkat çekilmiştir:

“Ey Peygamberin eşleri, siz, öbür kadınlardan birine benzemezsiniz.”¹⁰

3- Peygamber'in (s.a.a) eşlerinin annelere benzetilmesi anneliğin tüm hükümleri değil, bazı hükümleri hakkındadır; yani annelerin evlatlarına karşı hakları vardır ve orada iki taraflı hükümler geçerlidir. Oysa burada bütün hükümler geçerli değildir. Burada yalnızca iki hüküm vardır: Peygamber'in (s.a.a) eşlerine saygı göstermenin farz oluşu ve onlarla evlenmenin haramlığı. Halbuki insanın kendi annesi hakkında miras alma gibi diğer hükümler de vardır. Yine insan annesinin başka

⁸ Ahzap, 6.

⁹ Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizan* (Farsça tercümesi), c. 16, s. 414.

¹⁰ Ahzap, 32.

kocasından olan kızlarıyla da evlenemez vs. Ama Peygamber'in (s.a.a) eşlerinin yukarıda söylenen iki hükmün (saygının farz ve nikâhın haram oluşu) dışında herhangi bir hükümleri yoktur. Dolayısıyla bu hüküm –Peygamber'in (s.a.a) eşlerine müminlerin anneleri benzetmesinin yapılması- iki durumda geçerlidir: a) Onlara saygı göstermek farzdır. b) Onlarla evlenmek herkese haramdır.¹

4- Bu hüküm:

1- Peygamber'in (s.a.a) eşlerine saygı göstermek için nazil olmuştur. Onlar Peygamber'in (s.a.a) eşleri ve Müslümanların özel saygısına mazhar olduklarından dolayı Kur'an'ın da buyurduğu gibi başka kadınlardan farklıydılar.²

2- Peygamber'in (s.a.a) şahsiyetine saygı göstermek içindir. Âyetin nüzul sebebinden de anlaşılacağı üzere bazı muhalifler Peygamber'den (s.a.a) intikam almak ve Onun (s.a.a) yüce makamına hakaret etmek için Peygamber'in (s.a.a) vefatından sonra eşleriyle evlenmek istiyorlardı.

3- Bu yolla düşmanların entrikaları ve bazı çıkarıcı kimselerin suistimalleri önlenmiştir. Bazı kimseler Allah Resulü'nün (s.a.a) vefatından sonra Onun (s.a.a) eşleriyle evlenmekle siyasi bir takım çıkarlar elde etmek istiyorlardı. Üstad Mutahharî'ye göre Peygamber'in (s.a.a) eşlerinin başkalarıyla evlenmelerinin yasak olmasının nedeni, sonraki kocanın, Müslümanların içinde özel bir saygınlığı olan o kadının bu konumunu suistimal etmesini önlemek ve kadınların, siyasi ve maceracı kimselerin aleti olmalarını engellemektir.³

¹ Bkz. *Tefsir-i Numûne*, c. 17, s. 205-207.

² Ahzap, 32.

³ Murtaza Mutahharî, *Mecmua-yı Âsâr*, c.19, s. 431. Daha fazla bilgi için bkz. *Tefsiru'l-Mizan*, c.16, Ahzap/1-54; *Tefsir-i Numûne*, c.17, s. 405-406, Ahzap/1-54.

Yahudilerin Özelliklerinin Zikredildiği Âyetler

Soru

Yahudilerin özelliklerinin zikredildiği âyetler hangileridir? Örneğin yeryüzünde fesat çıkarmak için çaba gösterdiklerine dair âyetleri yazar mısınız?

Kısa Cevap

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin tarihleri, ahlâkları, inançları, vasıfları ve özellikleri konusunu geniş bir şekilde beyan etmiştir. Öyle ki diğer hiçbir semavî din bu kadar açıklanmamıştır. Bu yüzden Yahudilik meselesi, Kur'an'daki birçok âyetle işlenmiştir ve her bir âyet İsrailoğullarının özellik, üslup, tarz, âdet ve inançlarına ait özelliklerinden birini içermektedir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“İsrailoğulları'na kitapta şunu kesin olarak bildirdik ki: İki defa yeryüzünde fesat çıkaracaksınız ve aşırı bir üstünlük ve tasallut kuracaksınız.” (İsra/4)

“Yahudiler, “Allah'ın eli bağlıdır” dediler. Kendi elleri bağlansın. Söyledikleri yüzünden lanete uğrasınlar. Hayır, O'nun iki eli de açıktır; dilediği gibi bağışta bulunur. Kuşkusuz, Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Biz aralarına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Ne zaman savaş için bir ateş körükledilerse, Allah onu söndürdü. Yeryüzünde sürekli bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozgunculuk çıkaranları sevmez.” (Maide/64)

Burada bu inanç ve sıfatlara kısaca değinip açıklamasını geniş bir şekilde ayrıntılı cevapta sunacağız.

Kur'an'ın, İsrailoğulları ve Yahudiler için saydığı sıfatlar şunlardır: Kutsal kitap Tevrat'ın tahrifi, antlaşmayı bozma ve ilahi âyetlerin inkârı, Peygamberleri katletme, iftira, nefsanî isteklere göre iman, kendilerine muhalefet edenlerin hakkaniyetini inkâr, Müslümanlara karşı haset, Müslümanların İslam'dan yüz çevirmeleri ve dönmeleri beklentisi, İslam Peygamberi'nin (s.a.a) nübüvvetini inkârda ısrar. Bunlara ilave ten nifak, gurur, katı kalplilik, tekebbür, Rububiyet makamına ihanet ve

kendi Peygamberlerini alaya alma gibi sıfatlar da Yahudi kavminin özelliklerindendir.

Onların tahrif olmuş inançları da şunlardır: Üzeyir (a.s)'in, Allah'ın oğlu olduğu inancı, kendilerini Allah'ın çocukları bilmeleri, Allah'ın elinin açık olmadığı inancı ve çok kısa bir müddet haricinde azap görmeyeceklerine dair inançları.

Ayrıntılı Cevap

İsrailoğulları kavmi ve Yahudiler, sahip oldukları inat, çirkin tavırlar, katı kalplilik, gurur ve tekebbür gibi sıfatlarla tarihte diğer halklardan ve ümmetlerden ayrılmışlardır. Kendilerine ait bu tür sıfat ve özellikler, Kur'an'ın onların tarih, ahlâk, sıfat ve inançlarının açıklanmasına özel bir önem vermesine sebep olmuştur. Bu vesileyle de onların özelliklerini geniş bir şekilde açıklamıştır. Öyle ki, diğer hiçbir ilahi din bu şekilde Kur'an'da vasıflandırılmamıştır. Bu yüzden Yahudi meselesine özgü Kur'an'da birçok âyet vardır. Yüce Allah, her bir âyette İsrailoğullarının özellikleri, üslupları, gelenekleri ve inançlarına ait bir sıfat ve özelliğe değinmiştir. Allah şöyle buyuruyor:

“İsrailoğullarına kitapta şunu kesin olarak bildirdik ki: “İki defa yeryüzünde fesat çıkaracaksınız ve aşırı bir üstünlük ve tasallut kuracaksınız.”¹

“Yahudiler, “Allah'ın eli bağlıdır” dediler. Kendi elleri bağlansın. Söyledikleri yüzünden lanete uğrasınlar. Hayır, O'nun iki eli de açıktır; dilediği gibi bağışta bulunur. Kuşkusuz, Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Biz aralarına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Ne zaman savaş için bir ateş körükletilirse, Allah onu söndürdü. Yeryüzünde sürekli bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozgunculuk çıkaranları sevmez.”²

Şu çok açıktır ki bu iki âyet, İsrailoğullarının ve Yahudilerin bütün sıfat ve özelliklerini beyan etmemiştir. Bu sebeple onların bazı sıfatlarını anlatan diğer âyetlere de işaret edeceğiz. Biz burada bu âyetleri iki bölümde ve iki konu başlığı altında inceleyeceğiz:

¹ İsra, 4.

² Maide, 64.

Birinci Bölüm: Yahudilerin Kabul Görmeyen Gelenek ve Sıfatları

Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin çirkin ve kabul edilemez gelenek ve sıfatlarına şu şekilde değiniyor:

1. Kutsal Kitabın (Tevrat'ın) Tahrifi:

Allah, Kur'an'da şu sifata işaret ederek buyuruyor ki:

“Yahudilerden bazıları, sözleri kendi yerinden çıkarıp saptırıyorlar. Dillerini eğip bükmek ve dine darbe vurmak için, “İşittik ve karşı geldik; dinle dinlemez olası” ve “Raina” derler. Eğer “İşittik ve itaat ettik, bizi dinle ve bize fırsat ver.” deselerdi, onlar için daha iyi ve daha doğru olurdu. Ama Allah, küfürleri yüzünden onları, kendi rahmetinden uzaklaştırmıştır. Az bir topluluk dışında onlar iman etmezler.”³

Yahudi kavminin yaptığı işlerden biri de hakikatleri tahrif etmek ve ilahi emirleri değiştirmektir:

“Yahudilerden bazıları, sözleri kendi yerinden çıkarıp saptırıyorlar.”

Yani Yahudi kavmi, ilahi âyet ve sözleri tahrif ediyorlardı. Bu tahrif bazen sözlerde, bazen de batında ve amelde idi. Âyetin devamındaki cümleler tahrifin sözlerde olduğunu şu şekilde beyan eder:

“Derler ki: İşittik ve karşı geldik.”

Yani “İşittik ve itaat ettik.” demeleri gerekirken “İşittik ve karşı geldik.” derler.

Kur'an-ı Kerim, daha sonra bu grubun başka düşmanca sözlerine yer vererek bu yolla toplumun cahil ve bilgisiz kesimine karşı egemenliğini koruduklarını ileri sürmüştür. Yahudi kavmi, gerçekleri saptırma ve zulümlerine gerekçe ve kendilerinin kurtuluş yolu olarak gördükleri Kutsal Kitabın beyanında yaptıkları ihanetin yanı sıra muhalifleri ve düşmanlarıyla dalga geçme ve onları alaya alma silahına sarılmışlardır.⁴

³ Nisa, 46.

⁴ Tefsir-i Numûne, c. 3, s. 404.

Tarih boyunca Yahudilerden daha inatçı bir kavim görülmemiştir.¹ Kendi maksat ve isteklerine ters düşen her sözü, hatta düşünüp akıl ettiklerinde Allah'tan geldiğini bilseler dahi saptırıyorlardı.

Onlar Tevrat'ı evvelden tahrif etmiş ve adalet ve rahmetin yerine haksızlık ve eğriliği seçmişlerdir.²

2. Ahdi Bozma, İlahi Âyetleri Yalanlama, İftira ve Peygamberleri Katletme

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'deki iki âyette; ahdi bozma, ilahi âyetleri yalanlama, iftira ve peygamberleri katletme gibi Yahudilerde bulunan sıfatlardan üçüne değinmektedir.

“Ahitlerini çiğnemeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere Peygamberleri öldürmeleri ve –Kalplerimiz kılıfıdır- demeleri yüzünden (onları rahmetimizden uzaklaştırdık.) Gerçekte inkâr etmelerine karşılık Allah kalplerini mühürledi. Artık az bir gurup dışında onlar iman etmezler. (Bu cezalandırma) inkârlarından ve Meryem'e büyük bir iftirada bulunmalarındandır.”³

Yüce Allah, üç defa inkârcılık vasfını Yahudiler hakkında tekrarlamıştır:

1-Yahudilerin ilahi âyetleri yalanlayıp inkâr etmeleri; 2- “Kalplerimiz kılıfıdır.” demeleri; 3- Onların kendilerinden başka kimsenin söylemediği bir münkeri Hz. Meryem'e (s.a) isnat edip iftirada bulunmaları.⁴

Allah, Cumartesi günü avı onlara haram kıldığında onlardan kesin bir söz aldı. Ama onlar, ilahi emirlere bağlı kalmadılar ve ahitlerine bağlı kalmamakla birlikte bütün ahitlerini çiğneyip isyan ve tuğyanlarına devam ettiler. Sonuçta ise peygamberler (a.s) vasıtasıyla onlara açıklanan çok açık ilahi âyetleri inkâr ettiler. Tamamen haksız yere, Allah'ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Peygamberleri şehit ettiler. Yahudi kavmi, bütün hayır davetlerini alaya aldılar ve davetçiler vasıtasıyla Allah'a dediler

¹ Tefsiru'l-Kâşif, c. 2, s. 338.

² Tefsiru'l-Kâşif, c. 2, s. 338.

³ Nisa, 155-156.

⁴ Tefsiru'l-Kâşif, c. 2, s. 485.

ki: “Kalplerimiz bağlıdır. Haktan olan hiçbir söz, kalbimize gidecek bir yol bulamaz.” Ama Allah, onların bu iddialarını reddediyor ve buyuruyor ki onların kalpleri diğer insanlar gibi hidayet için açıktır ama onlar kendi karanlık düşünceleriyle kalplerini ilahi hidayete karşı kapattılar. Allah da onların bu işinden dolayı kalplerini kör etti (karanlığa saldı). Sonuçta da çok azı hariç iman etmezler. Çünkü onların kendileri, kalplerini iman ve marifet kapılarına ulaşmaları için açık bırakmazlar.⁵

3. Nefsani İsteklere Göre İman Etme:

Yahudilerin ahlâkî özelliklerinden biri de kendi meyil ve istekleri dışında olan şeylere iman etmemeleridir. Bu sebeptendir ki Peygamberlerin hak olan isteklerine –Allah tarafından onların hidayeti ve saadeti için olan davete- yüz çevirmişler, bazı peygamberlere karşı kibirlenmişler ve bazılarını da şehit etmişlerdir.⁶ Yüce Allah, bu konuda şöyle buyurmaktadır:

“Gerçekten biz Musa’ya kitap verdik; ondan sonra da art arda peygamberler gönderdik. Ve Meryem oğlu İsa’ya apaçık deliller verdik, onu Ruh’ul-Kudüs ile destekledik. Ne zaman bir peygamber nefsinin istemediği bir şey getirdiyse, siz büyüklük taslamadınız. Kimini yalanladınız, kimini ise öldürüyordunuz! “Kalplerimiz kılıf içindedir” dediler. Oysa Allah, inkârlarından dolayı onları lanetlemiştir; artık az inanırlar.* Hani “Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz ve birbirinizi yurdundan çıkarmayacaksınız” diye sizden söz almıştık. Sonra siz de bunu kabul etmişsiniz ve buna siz de tanıksınız.”⁷

4. Hakkı İnkâr Etme:

Yahudilerin ve Hristiyanların özelliklerinden birisi de her iki grubun da hakla karşılaşuklarında onu inkâr etmeleridir. Bu çok çirkin ve kötü bir sıfattır.⁸ Âlemlerin Rabbi şöyle buyuruyor:

⁵ Tefsir-i min Vahyi'l-Kur'an, c. 7, s. 533.

⁶ Mu'cezu'l-Edyan fi'l-Kur'ani'l-Kerim, s. 53.

⁷ Bakara, 87-89.

⁸ Mu'cezu'l-Edyan fi'l-Kur'ani'l-Kerim, s. 53.

“Yahudiler, “Hristiyanlar bir şey üzere değillerdir.” dediler. Hristiyanlar da “Yahudiler bir şey üzere değillerdir.” dediler. Oysa onlar kitabı okuyorlar. Bir bilgisi olmayanlar da onların söylediğinin aynını söylemişlerdi. Allah, kıyamet günü onların arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hükmedecektir.”¹

Âyette geçen “Bir şey üzere değillerdir.” cümlesinden maksat, Yahudi ve Hristiyan kavminin Allah katında bir makam ve dereceye sahip olmadığı veya dinlerinin Allah katında bir değeri olmadığıdır. Âyetin devamında da buyurduğu gibi: “Oysa onlar kitabı okuyorlar.” Yani Allah, onların hidayeti için yanlarında bulunan kitabı gönderdi; o öyle bir kitaptır ki onda mevcut olan marifet nurundan bu tür meselelerde faydalanabilirler. Ancak ne yazık ki kendi ahkâmlarında taassup ve inada uymuşlardır. Yüce Allah, “Bir bilgisi olmayanlar da onların söylediğinin aynını söylemişlerdi.” cümlesi ile de bu grubun söylemlerini cahil muataassıp olanların sözlerine benzetmiştir.²

5. Müslümanlara Karşı Haset:

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin şu sıfatına değiniyor:

“Kitap Ehli'nden ve Allah'a eş koşanlardan olan kâfirler, Rabbinizden size bir iyilik indirilmesini istemezler. Fakat Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf sahibidir.”³

Müşriklerin, Yahudilerin, Hristiyan ve münafıkların, Kur'an'ın İslam Peygamberi'ne (s.a.a) nüzulünden hoşlanmadıkları şaşılacak bir durum değildir. Onlar, Allah'ın onu seçmesinden ve onunla birlikte olanlara hidayet ve üstünlük bahşetmesinden memnun olmadılar ve bu durumu kabul etmediler. Aksine eğer kabul etselerdi asıl o zaman şaşılacak bir durum ortaya çıkardı.

¹ Bakara, 113.

² Tefsir-i Numûne, c. 1, s. 408.

³ Bakara, 105.

el-Kâşif tefsirinde bu âyeti şerh ederken İmam Ali'den (a.s) bir rivayet nakledilmiştir. Buna göre “Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder.” cümlesinden maksat nübüvvettir.⁴

Haset, onların kalplerine o kadar işlemiştir ki Allah, Peygamberi'ne (s.a.a) onlara şöyle demesini emretmiştir:

“De ki: Kin ve öfkenizle ölün.”⁵

Onlar (Yahudiler, Hristiyanlar ve ...), nübüvvet ve risaletin hayırlı ve güzel olduğunu biliyorlardı ve Allah kendilerinden başkasına üstünlük verdiği, peygamberliğe seçtiği için az kalsın kin ve öfkelerinden ölecek duruma gelmişlerdi. Oysa “Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir.”⁶ Nübüvvet de diğer rahmetler gibidir ve Allah, istediği şekilde ve kime vereceğini irade etmişse ona verir insanların isteğine göre değil. “Allah büyük lütuf sahibidir.”⁷ Eğer haset etmeseler ve amellerini halisane sadece Allah için yapsalar, ilahi lütuf çeşitli şekillerde onlara da nasip olabilir. Müşrik ve Yahudi birinin ilahi bir lütufla gerçek bir Müslüman olması hatta birçok mümini geride bırakması mümkündür. Çünkü bu fırsat herkes için hazırlanmıştır ve Allah'ın geniş rahmeti bütün insanları kuşatmıştır.⁸

6. Müslümanların İslam'dan Dönmeleri Beklentisi:

Kur'an'ı Kerim, bu konuda şöyle buyuruyor:

“Kitap Ehli'nden birçoğu, kendilerine hak apaçık belli olduktan sonra, içlerindeki çekemeliklikten ötürü, sizi inandıktan sonra küfre döndürmeyi istemekteler. Allah emrini getirinceye kadar onları affedip vazgeçin. Gerçekten Allah'ın her şeye gücü yeter.”⁹

Tüm insanlar kendi dinlerinde kalmayı arzularlar. Filozoflardan biri bu konuda şöyle diyor: “Benim için en mübarek gün, insanların benim

⁴ *Tefsiru'l-Kâşif*, c. 1, s. 168.

⁵ Âl-i İmran, 119.

⁶ En'am, 124.

⁷ Bakara, 105.

⁸ *Min Hude'l-Kur'an*, c. 1, s. 230.

⁹ Bakara, 109.

gibi düşündüğünü gördüğüm gündür.“ Ama Yahudi kavmi, Müslümanlar arasında fitne çıkarmak ve böylece cahiliye dönemine tekrar dönme-leri için var gücüyle çaba göstermektedir. Onlar bunu yaparken hasetten başka bir duyguya sahip değillerdir. Onlar da diğerleri gibi Müslüman olabileceklerini biliyorlar ama gayri meşru yollardan elde ettikleri kazançlarının ortadan kalkması ve pazarı kaybedecekleri korkusundan dolayı asla bu işi yapmadılar.

Yahudi cemaati, Uhud Savaşı'ndan sonra oluşan fırsattan faydalanarak hile ve sahtekârlık yollarına başvurular. Rivayetlerde Yahudilerin, Uhud Savaşı'ndan sonra Müslüman gençleri evlerine davet ettikleri, onları şarap ve kendi kızlarıyla kandırdıkları (bugün de bu yolu izlemekteler) ve Kur'an ve İslam Peygamberi'nin (s.a.a) nübüvveti hakkında zihinlerinde şüphe icat ettikleri yer almaktadır. Hz. Resulullah (s.a.a), onların bu hilelerinden haberdar olduktan sonra Müslümanları anlamsız ve boş meclislere katılmaktan men etti. Ayrıca zina, şarap içme, kumar ve domuz eti yeme hususlarındaki sert ilahi cezaları açıkladı. Müslümanlar böyle bir uğursuzluğu fark ettikten sonra bir daha o meclislere katılmadılar.

Allah'ın “**kendilerine hak apaçık belli olduktan sonra**”dan maksadı belki de Yahudilerin İslam dininin hak olduğunu, şirkin ve inkârcılığın batıl olduğunu bilmelerine rağmen, Müslümanları küfür ve tahrife davet etmeleri olabilir. Elbette bu, Yahudilere has bir durum da değildir. İnsanların çoğu da, hakkın kendi nefsanî isteklerine ters olduğundan bu durumdadırlar. Çünkü insan, din ve aklın yerine kendi duygularının takipçisidir.¹ İmam Ali (a.s) buyuruyor ki:

“Akıl çoğu zaman açgözlülük ve ihtiras kılıcı karşısında yenik düşmektedir.”²

7. İslam Peygamberi'nin (s.a.a) Nübüvvetini İnkârda Israr:

Yahudilerin sıfatlarından bir diğeri de Müslümanlarla düşmanlıkları yüzünden, taşıdığı sıfat ve özelliklerle kendi kutsal kitaplarında müjdesi-

¹ Tefsiru'l-Kâşif, c. 1, s. 174.

² Gureru'l-Hikem, s. 298.

nin verilmesine rağmen İslam Peygamberi'nin (s.a.a) nübüvvetini inkâr etmeleridir. Onlar bu inkârlarından asla vazgeçmemişlerdir:

“Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları, ... Ümmi elçi ve peygambere uyanlar...”³

8. Dinde Taviz:

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Kitaptan kendilerine bir pay verilenleri görmedin mi? Cibt ve Tağut'a inanıyor ve kâfirler için “Bunlar yol bakımından iman edenlerden daha çok hidayete yakındırlar.” diyorlar. İşte onlar, Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah kime lanet ederse, artık onun için bir yardımcı bulamazsın.”⁴

Bu iki âyetten ilki, Yahudilerin çirkin sıfatlarından bir diğerini beyan etmektedir. O da, Yahudi kavminin hedeflerine ulaşmak için her kavim ve ulusu dinde taviz yoluna davet etmeleridir. Öyle ki müşriklerin putlarını yücelterek onların inançlarını, sahip olduğu bütün hurafe ve kötülüklerle İslam dinine tercih ediyorlardı. Oysa Yahudiler kitap ehli idiler ve İslam'ın yüceliğini ve Peygamber'in (s.a.a) sıfatlarını kendi kitaplarında okumuşlardı. Bizimle onlar arasındaki ortak noktaların, müşriklerle olan daha fazla olduğunu da biliyorlardı ama tüm bunları görmezden gelip İslam'a olan düşmanlıklarından ve bu dine darbe vurmak istemelerinden müşrikleri Müslümanlara tercih ediyorlardı.⁵

Bunlar, kısa bir şekilde değinilen Yahudilerin bazı belirgin özellik ve sıfatlarıdır. Elbette bu kavim, Kur'an'ı Kerim'in beyan ettiği birçok sıfata sahiptir. Nifak, gurur, katı kalplilik, tekebbür, Rububiyet makamına ihanet, Hz. Süleyman'a sihirbaz muamelesi, kendi Peygamberlerini alaya alma... Yahudi kavminin diğer özelliklerindendir.

İkinci Bölüm: Yahudilerin Bazı Batıl İnançları

³ Âraf, 157.

⁴ Nisa, 51-52.

⁵ Tefsir-i Numûne, c. 3, s. 416.

Yahudilerin batıl ve yok olmaya mahkûm inançları hakkında Kur'an'da birçok âyet mevcuttur. Biz burada onlardan bazılarını değineceğiz:

1- Üzeyir'in (a.s.) Allah'ın Oğlu Olduğu İnancı:

Allah, bu konuda şöyle buyuruyor:

“Yahudiler “Üzeyir Allah'ın oğludur.” dediler Hristiyanlar da “Mesih Allah'ın oğludur.” dediler. Bu onların ağızlarıyla söylediği bir sözdür. Onlar, önceden kâfir olan kimselerin sözlerini ediyorlar. Allah onları yok etsin! Nasıl geri döndürülüyorlar?”¹

2- Yahudi Kavmi, Kısa Bir Müddet Haricinde Azaba Uğramayacaklarına İnanıyorlardı:

“(Yahudiler) “Sayılı birkaç gün dışında ateş bize dokunmayacaktır.” dediler. De ki: “Allah katından bir söz mü aldınız? Yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?” Bunun sebebi, “Cehennem ateşi, birkaç sayılı günden fazla bize dokunmaz.” demeleridir. Uydurdıkları şeyler, onları dinleri hususunda aldatmıştır.”²

3- Onlar, Kendilerinin Allah'ın Oğlu Olduklarına İnanıyorlardı:

“Yahudiler ve Hristiyanlar “Biz Allah'ın çocukları ve dostlarıyız” dediler. De ki: “Öyleyse neden Allah günahlarınızdan dolayı sizi cezalandırıyor. Gerçek şu ki, siz de O'nun yaratıklarından olan insanlarsınız; dilediğini bağışlar ve dilediğine de azap eder. Göklerin, yerin ve aralarında olan her şeyin egemenliği Allah'a aittir ve dönüş O'na doğrudur.”³

4- Allah'ın Elinin Bağlı Olduğu İnancı:

“Yahudiler, “Allah'ın eli bağlıdır” dediler. Kendi elleri bağlansın. Söyledikleri yüzünden lanete uğrasınlar. Hayır, O'nun iki eli de açıktır;

¹ Tevbe, 30.

² Bakara, 80; Âl-i İmran, 24.

³ Âl-i İmran, 181.

dilediği gibi bağışta bulunur. Kuşkusuz, Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Biz aralarına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Ne zaman savaş için bir ateş körükledilerse, Allah onu söndürdü. Yeryüzünde sürekli bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozgunculuk çıkaranları sevmez.”⁴

5- Yahudiler, Allah'ın Fakir Olduğuna İnanırlar:

“Allah fakirdir; biz zenginiz.” diyenlerin sözünü, hiç şüphesiz Allah duymuştur. Onların dediklerini ve peygamberleri haksız yere öldürmelerini yazacağız ve onlara “Yakıcı azabı tadın!” diyeceğiz.”⁵

Bunlar, Yahudi kavminin Kur'an'da yer alan sıfatları ve inançları hakkında kısa bilgilerdi. Daha çok bilgi için Kur'an tefsirlerine ve Yahudiler hakkında yazılan kitaplara başvurabilirsiniz.

Yaradan ile Yarattılmış Arasındaki Benzerliği Reddeden Âyetler

Soru

Kur'an'da Allah'ın yaratılmışlara benzerliğini reddeden âyetler hangileridir? Bu benzerliği reddeden âyetler, Allah'ın ruhunu insana üflemesi meselesiyle uyuyor mu?

Kısa Cevap

Tevhid inancından, insanın veya başka bir şeyin Allah'a benzemesinin mümkün olmadığı manası çıkmaktadır. Kur'an'da birçok âyet yaradanla yaratılmış arasındaki benzerliği reddetmektedir. Örneğin:

“Ve ona, bir tek eşit ve benzer yoktur.”

“Ona hiçbir benzer yoktur.”

“Artık Allah'a eşit varlıklar tanımayın; şüphe yok ki Allah her şeyi bilir ve siz bilmezsiniz.”

⁴ Maide, 64.

⁵ Maide, 18.

Allah'ın "ruhumdan insana üfledim" diye buyurması, Allah'ın ruhu olduğu ve ondan biraz insana üflediği anlamında değildir. Zira böyle bir şey insanın, Allah'ın şeriki olmasını gerektirir. İnsan ruhu Allah'ın ruhunun bir parçası olamaz, çünkü Allah Teâlâ'nın mukaddes zâtı, Hz. Adem'in (a.s) bedenine üflenecek şekilde bölünüp ayrılan bir zât değildir. Ruh da âlem-i emirdendir ve diğer yaratılmışlar gibi yaratılıp insan bedenine üflenmiştir.

Kaldı ki, Allah Teâlâ, Hz. Adem'in (a.s) ruhunu kendisine nispet verip "Benim ruhum" diye buyurmuşsa bu, Kâbe-i Muazzama'yı kendisine nispet verip "Benim evim" diye buyurması gibidir. Yine benim peygamberim, benim kulum, benim cennetim, benim ateşim (cehennemim) vb. bu türdendir. Ruhun Allah'ın olması teşrif-i izafidir, yani Allah, ruhun kendisinin olduğunu söylemekle gerçekte onu şereflendirmektedir.

Ayrıntılı Cevap

Soru iki bölümden oluştuğu için konuyu iki bölümde ele alacağız:

Birinci Bölüm: Allah'ın yaratılmışlara benzerliğini reddeden âyetler hangileridir?

Cevabın anlaşılabilmesi için her şeyden önce Allah'ın ,bir' olduğu manasına gelen tevhidin kısımlarını bilmek gerekir. Bunlar:

- 1- Çokluğu reddetmek: Yani Allah birdir.
- 2- Bileşimi reddetmek: Yani Allah'ın bilfiil ve bilkuvve parçaları yoktur.
- 3- Zâta zait (fazla) sıfatların olduğunu reddetmek: Zâta ait sıfatların zâtın kendisiyle bir olduğu ve zait sıfatların onda olmadığına inanmak.
- 4- Fiilde tevhid: Allah Teâlâ'nın, yapmak istediği işlerinde başkasına ihtiyacı yoktur.
- 5- Tesir-i istiklali: Yaradılmışların yaratana muhtaçlıklarının delilidir.¹

¹ Muhammed Tâki Misbah Yazdı, *Amuzeug-i Akaid*, s.135, 7. Baskı, Neşr-i Beynelmillel, Tahran, h.ş. 1381.

Daha iyi bir ifadeyle tevhidin kısımları şunlardır: Zâtî², sıfatî³ ve ef'alî (yaratmada ve rububiyette)⁴ tevhid, ibadette tevhid, malikiyet, hakimiyet ve kanun koymada tevhid ve itaatla tevhid.

Tevhidin manasından anlaşılan şey, ister insan olsun ister başka şey, hiç bir şeyin Allah'a benzeme imkânının olmadığıdır.

Yaradanla yaratılmış arasındaki benzerliği reddeden pek çok âyet vardır. Konuyu şöyle özetleyebiliriz: Kur'an'da tevhidin çeşitlerinden her biri (zât, sıfat, fiiller vs.) hakkında gelen âyetler yaratılanla yaradan arasındaki benzerliği tümüyle reddetmektedir. Onlardan bazıları şunlardır:

1- Zâtta tevhidi ispat eden âyetler: Enbiya Sûresi 22 ve 25, Muminun Sûresi 191, Ahkaf Sûresi 4, Şura Sûresi 11, Fatır Sûresi 15 vs. gibi.

² Tevhidin bu mertebesi, vahidî tevhid ve ahadî tevhid diye iki kısma ayrılır. Vahidî tevhid, bir varlığın varlığını zorunlu bilmek, ondaki her türlü şirk, eş ve benzerliği reddetmektir. Ahadî tevhid ise, her türlü aklî, haricî ve vehmî bileşimi Allah'tan beri bilmek ve O'nun hiç bir şekilde bileşeninin olmadığını kabul etmektir. Yani Hak Teâlâ, genel vacibu'l-vücut kavramının tek ferdi olup başka bir fert ve rakibi yoktur (bir fertle sınırlı olan genel), hatta onun için başka bir fert düşünmek bile imkansızdır. Felsefede böyle bir vahdete, vahdet-i hakka-î hakikiye derler. Bu da sayı, cins, tür vb. vahdetin karşısındadır.

³ Sıfat tevhidi bir çeşit nazarî ve itikadî tevhid olup müminlerin iman ve itikadıyla ilgilidir. Manası ise zâtî ve kemalî sıfatların zâtla ve birbirleriyle ayniyeti demektir. Âyetlerden bazılarını birbirleriyle birleştirdiğimizde bu iddia ispat edilmiş olur. Örneğin ilim, kudret vb. gibi ilahî sıfatlara işaret eden âyetler onların Allah'ın sıfatları olduğunu ispat etmekte. Allah'ın muhtaç ve misli olmadığına delalet eden âyetler ise sıfatların zâtla ayniyetini ispat ediyorlar. Zira sıfatlar zâtla fazlalık olurlarsa o zaman Allah Teâlâ'nın kemalinde o fazla sıfatlara muhtaçlığını ve O'nun mümkün varlıklara benzerliğini gerektirir.

⁴ Kur'an'dan istifade edilen fiillerde tevhid meselesi, ne ilahî etkiyi beşerin fiillerinden tümüyle nefyeden ve tefvize inanan Mutezili'nin görüşüyle uyusmaktadır, ne de cebre inanan Eşaire (kesb teorisi) ile. Halbuki, cebir ve tefviz hatasına düşmeden fiillerde tevhidi ve ilahî adaleti kabul etmek için yalnızca Ehl-i Beyt mektebindeki 'Bel Emrun Beyne'l-Emreyn' (Aksine iş ikisinin arasındadır) görüşüne yönelmeli ve demeliyiz ki: Allah'ın failiyeti, diğer varlıkların failiyetinin boylamında yer almaktadır ve Allah'ın diğer varlıklarla olan nedensellik ilişkisi birbirlerinin enlemesine değil boylamasıdır. Yani Allah, insanların kendi iradeleriyle bir şeyi yapmaları ya da yapmamalarını irade etmiştir. Buna göre, insanların fiilleri ilahî iradeye dayandığından ilahî adalete zarar vermeden fiilde tevhid ispatlanmış olur. Öte yandan cebir de söz konusu olmamaktadır.

Kelamcılar, fiilde tevhidi, yaratmada tevhid ve rububiyette tevhid diye ikiye ayırmışlardır ki her ikisi de teorik tevhidin kısımlarından olup müminlerin itikadıyla irtibatlıdır.

Allah'ın başkalarına benzemesini açıkca reddeden âyetlere örnek olarak “Ve ona, bir tek eşit ve benzer yoktur.”¹ ve “Ona hiçbir benzer yoktur.”² âyetlerini gösterebiliriz.

2- Yaratmada tevhidi ispat eden ve Allah'ın, başkalarından örnek ve yardım almadan yaratmaya koyulduğunu ispat eden âyetler.³

3- Varlık âleminin idaresinde Allah'ın ortağı olmadığını gösteren ve rububiyette tevhidi ispat eden âyetler.⁴

4- İlâhi rububiyet ve yaratıcılık ispat olduktan sonra tapınmaya yalnız ve yalnız O'nun layık olduğu sonucu ortaya çıkar ve kimse kendisini O'nun yerine koyamaz. Buna ibadette tevhid denir.⁵

5- Hakimiyet, malikiyet ve itaatta tevhidi ispat eden âyetler. Yaratmak ve tedbir Allah'tan olduğundan, hakimiyet ve malikiyet hakkı da yalnız O'nun ve O'nun izin verdiği kimselerindir.⁶ İtaat yalnızca O'na edilir.⁷

Bu yüzden Kur'an buyuruyor:

“Artık Allah'a eşit varlıklar tanımayın; şüphe yok ki Allah her şeyi bilir ve siz bilmezsiniz.”⁸

¹ Tevhid, 4.

² Şura, 11.

³ Bkz. Saffât Sûresi, 96; En'am Sûresi, 101-102; Fâtır, 3; Zümer, 62; Gâfir, 62; Haşr, 24; Âraf, 54; Furkan, 2; Tâ-Hâ, 50...

⁴ Bkz. Yunus, 3 ve 31; En'am, 164; Enbiya, 22 ve 56.

⁵ Bu konu için bkz. Enbiya, 25; Âl-i İmran, 64; Yasin, 61-62; Hicr, 99; Ankebût, 56; Nahl, 36; Nâsır Mekarim Şirâzî, *Tefsir-i Numûne*, c.27, s.447, Daru'l-Kutubî'l-İslamiyye Yayınları, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1374. Belirtmek gerekir ki tapınmak, Allah, Rab veya tesirde müstakil olan varlığın karşısında yapılan ameldir. Yani birinin ilahlığına inanmaktan kaynaklanan ameldir. Başka bir ifadeyle ubudiyet, mabudun karşısındaki huzûnun son derecesidir. Demek ki huzû, hûşu ve başkalarına tevessül etmek ibadet sayılmaz. Eğer öyle olsaydı Kur'an'ın, müminlerin anne ve babaya huzû etmelerini istemesi şirk ve putperestlik sayılırdı. Daha fazla bilgi için bkz. Nâsır Mekarim Şirâzî, a.g.e. c.1, s.245, ve c.22, s.387, Daru'l-Kutubî'l-İslamiyye Yayınları, Tahran, 1. Baskı, h.ş. 1374; Abdülhüseyn Hüsrevpenah, *Kalemürü-i Din*, s.45-46.

⁶ Bu konu için bkz. Yusuf, 40 (Teşri-i Hükümet); Âl-i İmran, 26 (Tekvîni Hükümet); Bakara, 247, Fâtır, 13; Sâd, 26; Maide, 44,45,47; En'am, 114; Şura, 10.

⁷ Bu konu için bkz. Nisa, 59, 69 ve 80; Âl-i İmran, 33.

⁸ Nahl, 74.

Fatiha ve İhlas Sûreleri tevhidin kısımlarının zikredildiği önemli sûrelerindendir. Örneğin Fatiha Sûresinin bazı âyetleri zât ve sıfatlarda tevhide⁹ delalet ederken bazıları da ibadette tevhide¹⁰ delalet ederler.

İkinci Bölüm: Bu âyetleri, Allah'ın ruhunun insana üflendiğini söyleyen âyetlerle nasıl biraraya getirebiliriz?

Yukarıdaki âyetlerle “Allah'ın ruhunun insana üflenmesi” hakkındaki âyetlerin arasındaki tezaadın giderilmesi için “**ona ruhumdan üflediğim zaman**” âyetinin geniş bir şekilde incelenmesi gerekir, böylece âyetin maksadının ortaya çıkmasının yanı sıra ondan kaynaklanan tezat da giderilmiş olur.

Allah Teâlâ, insan bedenini ele aldıktan sonra ruh konusunu ele almış ve “**ona ruhumdan üflediğim zaman**” diye buyurmuştur. Arapça'da üfleme anlamına gelen nefh, lügatte bir cismin içine ağızla veya başka bir araç vesilesiyle hava üflemek şeklinde tanımlanmıştır. Ama bu kelime kinayeli olarak bir şeye etki etmek veya hissedilmeyen bir şeyi ona telkin etmek şeklinde de kullanılmıştır. Âyetten maksat insanda ruh icad etmektir, zira Allah, üflemekten ve cismaniyetten münezzehtir.

Ruh ise lügatte, hayatın kaynağı olan şeye denir. Her canlı onunla hisseder ve iradesiyle hareket eder. İnsan ruhu, onun ,Ben' dediği şeydir. İnsanın insanıyeti ruhladır. İnsanın idrak, irade ve fiilleri bedenle gerçekleşir.

“Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.”

¹¹ âyet-i kerimesine göre ruh, ,Emir' ve ,Alem-i Emir' türündendir.¹²

Peki emir nedir? Kur'an buyuruyor:

“Emri, bir şeyin yaratılmasına taalluk eder, birşeyi yaratmayı dilerse ona ol der, hemen oluverir.”¹³

⁹ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ؛ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

¹⁰ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ؛ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ .

¹¹ İsra, 85.

¹² Nâsır Mekarim Şirazî, a.g.e. c. 12, s. 253.

¹³ Yasin, 82.

Bu açıklamadan sonra asıl konuya ve tezadın giderilmesine geçiyoruz:

1- Allah'ın “**Ruhumdan ona üfledim**” buyruğu, Allah'ın ruhu olduğu ve ondan bir parçasını insana üflediği manasına gelmez. Zira bunun gereği, insanın Allah'ın şeriki olmasıdır. Oysa ki Allah-u Teâlâ'nın mukaddes zâtı parçalardan oluşmamıştır ki, onun bir parçasını Hz. Âdem'in (a.s) bedenine üflesin.¹ Aksine ruh, alem-i emr'den olup Allah'ın diğer mahlukları gibi bir mahluktur ve insan bedenine üflenmiştir.²

2- Allah'ın kendi ruhunu Hz. Âdem'e (a.s) nispet verip “**Ruhumdan üfledim**” diye buyurması, Kâbe'yi kendisine nispet vermesi gibidir. Yani Kâbe için benim evim diye buyurması veya benim peygamberim, benim kulum, benim cennetim, benim ateşim (cehennemim), benim göğüm, benim yeryüzüm buyurması hep aynı türdendir.³ Ruhun Allah'ın olması teşrif-î izafidir. Yani Allah, ruhun kendisinin olduğunu söylemekle gerçekte onu şereflendirmektedir.

İmam Bâkır'ın (a.s) şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

“Allah'ın onu (ruhu) kendisine nispet vermesi ve ‘benim ruhum’ diye buyurması, Allah'ın seçkinlerinden olmasından dolayıdır.”⁴

Şeyh Sadûk (r.a) *Tevhid* ve *Meaniu'l-Ahbar* adlı kitaplarında Muhammed b. Müslim'in şöyle dediğini rivayet eder:

İmam Bâkır'a (a.s) Allah'ın -Azze ve Celle- ‘Ruhumdan’ sözünün manası hakkında sorduğumda şöyle buyurdu: “Allah'ın seçip yarattığı ruhtur ve kendisine nispet vermiştir. Bütün ruhlara üstün kılmıştır. Bu yüzden onun Âdem'e üfürülmesini emretti.”⁵

¹ Bkz. Muhammed Cevad Necefî Humeynî, *Tefsir-i Âsân*, c.9, s.56, 1. Baskı, Neşr-i İslamiyye, Tahran, h.k. 1398.

² İmam Sâdık'a (a.s) Allah'ın Hz. Âdem'in (a.s) bedenine üflediği ruh hakkında sorduklarında şöyle buyurdu: “O yaratılmış ruhtur; İsa'nın da ruhu yaratılmıştır.” (*el-Kafi*, c. 1, s. 133)

³ Şeyh Sadûk, *İtikadat* (Seyyid Muhammed Ali Hasanî tercümesi), s. 9, 1. Baskı, Neşr-i İslamiyye, Tahran, h.ş. 1371.

⁴ Tabersî, *el-İhticac* (Behrad Caferî) c. 2, s. 160, 1. Baskı, Neşr-i İslamiyye, Tahran, h.k. 1381.

⁵ *et-Tevhid*, s. 170, 27. Bab, 1. hadis; *Meaniu'l-Ahbar*, s. 16-17.

Kâfi'de kendi senediyle Muhammed b. Müslim'in şöyle dediğini rivayet edilir: İmam Bâkır'a (a.s) Allah Teâlâ'nın Âdem'i kendi suretinde yarattığını rivayet ederler, dediğimde şöyle buyurdu:

“Âdem'in sureti yaratılmış olup hadistir. Yüce Allah onu diğer suretlerin içinden seçmiştir. Diğer suretlerden daha iyi olduğu için kendisine nispet vermiştir. Nitekim Kâbe'yi kendisine nispet vererek 'Benim evim' diye buyurduğu gibi ruhu kendisine nispet vererek 'Ruhumdan ona üfledim'⁶ diye buyurmuştur.” Demek ki, 'Benim ruhum'dan maksat insan ruhunun kaynağı ve kökü olan melekût âleminden olduğunu -maddî âlemden değil- bildirmek içindir.⁷

Netice şu ki, Allah'ın ruhunun Hz. Âdem'e (a.s) üflenmesinden maksat Allah'ın zâtının bir parçasının üflenmesi değildir, Allah tarafından insana üflenen yüce ruhtur. Dolayısıyla “**Kendi ruhumdan ona üfledim**” âyeti ile yaratıcıyla yaratılmışın birbirlerine benzemediğini söyleyen âyetler arasında herhangi bir tezat yoktur.

Ye'cüc ve Me'cüc Kavmi

Soru

Mümkünse Ye'cüc ve Me'cüc hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? Bunlar kimlerdi? Zülkarneyn onları yok etti mi? Gelecekte yeniden gelecekler mi?

Kısa Cevap

Bu husustaki Kur'an âyetlerinden, Tevrat'taki konulardan ve tarihi verilerden anlaşıldığı kadarıyla bu topluluk Kuzey Asya bölgesinde yaşamakta olup güney ve batıya vahşi saldırılarıyla facia yaratmışlardır. Zülkarneyn setinin kapatılmasıyla onların saldırıları uzun bir müddet sona ermiştir ama ahir zamanda yeniden döneceklerdir. Bazıları vuku bulan

⁶ *el-Kâfi*, c. 1, s. 134; Şeyh Sadûk, *et-Tevhid*, s. 103, 18. hadis, Camia-yı Müderrisin Yayınları, Kum, h.k. 1398 (h.ş. 1357); Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizan*, (Seyyid Muhammed Bâkır Musevi Hemedani), c. 12, s. 257, Defter-i İntişarat-ı Camiay-ı Müderrisin-i Havzay-ı İlmiyye-i Kum, Kum, 5. Baskı, h.ş. 1374.

⁷ Muhsin Kiraatî, *Tefsir-i Nur*, c. 10, s. 126, Merkez-i Ferhengi-i Dersha-i ez Kur'an, Tahran, h.ş. 1383.

Moğol saldırısını onların dönmeleri olarak değerlendirmiştir. Bazıları da onların ahir zamanda yeniden dirilmeleri suretiyle döneceklerine inanmaktadırlar ki bu henüz vuku bulmamıştır.

Ayrıntılı Cevap

Ye'cüc ve Me'cüc hakkındaki en temel bilgi kaynağı Kur'an'dır. Tevrat'ta da bu kavme işaret edilmiştir. Müfessirler ve tarihçiler bu iki kaynaktan istifade ederek ve tarihî verileri tarayarak bu kavim veya kavimler hakkında bir takım sanılara ulaşmışlardır. Kur'an iki yerde Ye'cüc ve Me'cüc'den söz etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

“İki dağ arasına ulaşınca, bunların önünde, neredeyse hiçbir sözü anlamayan bir halk buldu. Dediler ki: “Ey Zülkarneyn! Ye'cüc ve Me'cüc (adlı kavimler) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktadırlar. Onlarla bizim aramıza bir engel yapman karşılığında sana bir vergi verelim mi?”

Kur'an bu setin nasıl yapıldığını anlattıktan sonra şöyle buyuruyor:

“Artık onu ne aşabildiler, ne de delebildiler.”¹

Bu âyetlerden Ye'cüc ve Me'cüc'ün zalim bir topluluk olduğu ve Zülkarneyn'in iki dağ arasına yerleştirdiği set ile onların zulümlerinin sona erdiği anlaşılmaktadır. Kur'an bir başka âyette şöyle buyuruyor:

“Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc'ün setleri açılıp her tepeden dünyaya akın etmeye başladıkları, doğru vaadin vaktinin yaklaştığı sıra, işte o zaman, kâfirlerin gözleri birden donakalır.”²

Bu âyet, ahir zamanda Ye'cüc ve Me'cüc'ün tekrar dağlardan inceklerini öngörmüştür. Bu kavim hakkında Kur'an'dan anlaşılan şey bu iki âyetle sınırlıdır. Ama Eski Ahit'te de bu konu hakkında bir takım veriler mevcuttur. Tekvin bâbında, Hazakayyal kitabında ve Yuhanna'nın rüyasında Asya'nın kuzeyinde âbâd bir arazide bir ümmet veya bazı ümmetlerin (Me'cuc) veya (Cuc ve Me'cuc) bulunduğu ve onların savaş, bozgunculuk ve yağmayla meşgul olduğuna delalet eden bir takım konular mevcuttur.³ Kur'an'ın ke-

¹ Kehf, 93-97.

² Enbiya, 96-97.

³ Hüseyini Tahrânî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Mead Şinasi*, c. 4, s. 85; Sayt-ı Müessese-i Tercüme ve Neşr-i Ulum ve Maarif-i İslâmî.

sin âyetleri ve bu kavimden söz eden Tevrat metinleri dışında tarihçiler ve müfessirlerin beyan ettikleri diğer hususların tümü tarihsel verilerden elde edilmiştir ve kesin bir senede dayanmamaktadır.

Allâme Tabatabâi *el-Mizan* tefsirinde şöyle buyurmaktadır: “Müfessir ve tarihçiler bu hikâye hakkında oldukça dikkat göstermiş, tartışmış ve sözlerini tamamlamışlardır. Onların çoğu Ye’cüc ve Me’cüc’ün büyük bir ümmet olup Asya’nın kuzeyinde yaşamış olduklarına inanmaktadır.”⁴ Bazıları da Ye’cüc ve Me’cüc’ün Kuzey Asya’da yaşayan bir ümmet olduklarını, şehirlerinin Tibet ve Çin’den Kuzey Buz Okyanusu’na kadar yayıldığını ve de batı tarafında ise Türkmenistan sınırlarına uzadığını söylemiştir. Bu söz, İbn Miskeveyh’in “Fakihetü’l-Hülefa” ve “Tehzibü’l-Ahlak” adlı eserleri ve “Resail-ü İhvanî’s-Safa”da nakledilmiştir.⁵

Allâme Hüseyini Tahrânî, *Mead Şinasi* kitabında Ye’cüc ve Me’cüc kelimelerini onlar hakkındaki mevcut nakillere uyarlayarak şu neticeye ulaşmıştır: (Bu iki kelimenin Çincedeki aslı “Monguk” veya “Moncuk” idi. Sonra İbranî ve Arap dillerinde “Ye’cüc” ve “Me’cüc”e ve Yunan dilinde de “Guk” ve “Magug”a dönüşmüştür. Magug ve Mongug arasındaki tam benzerlikten istifade ederek bu iki kelimenin Çince’deki Mongug lafzından türediğine hükmedilebilir. Aynı şekilde “Moğol” ve “Moğol” da onun türevleridir. O halde Ye’cüc ve Me’cüc, kadim dönemlerde Doğu Asya’nın kuzeyinde yaşayan Moğol taifesidir. Bu büyük millet bazen Çin’e saldırmaktaydı, bazen Kafkas kanalıyla Ermenistan ve İran’ın kuzeyine saldırmakta ve bazen de setin yapılmasından sonra da Avrupa’nın kuzeyine saldırmaktaydılar. Onlar arasında “Siyt” olarak tanınmaktaydılar. Onlardan bir grup da Bizans’a saldırmaktaydı ve bu aşamada Bizans Devleti yıkıldı. Yunanlılar onlara “Siy Tihin” demektedir. (Bu ad Fars Havzası’ndaki Darius’un kitabesinde zikredilmiştir).⁶

Kur’an’da onların yok olduklarına işaret edilmemiştir. Kur’an’dan anlaşılan sadece setin kapatılmasıyla onların yağma yolunun kapanmasıdır. Ama Kur’an ve rivayetlerden onların şimdi yaşadıkları hususu

⁴ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fî Tefsiri’l-Kur’an*, Musevi Hemedani çevirisi, c. 13, s. 542, Defter-i İntişarat-ı İslami, 1374.

⁵ Hüseyini Tahrânî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Mead Şinasi*, c. 4, s. 86.

⁶ Hüseyini Tahrânî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Mead Şinasi*, c. 4, s. 87.

anlaşılmamaktadır. Elbette İbn Abbas'ın Enbiya Sûresi'ndeki âyeti okuma tarzından onların öldükleri iyice anlaşılmaktadır. Zira İbn Abbas, yüksek mekân anlamındaki "hedebin" kelimesini kabir anlamına gelen "cedes" şeklinde okumuştur. Bu durumda âyetin manası şöyle olmaktadır:

"Ta ki Ye'cüc ve Me'cüc kavmi kabirlerinden hızla dışarı çıkar."¹

Bu âyetin tefsiri hakkındaki bazı rivayetlerde de ahir zamanda Ye'cüc ve Me'cüc'ün yeniden dünyaya yeniden dünyaya dönecekleri² söylenmiştir ve bu da şu anda onların dünyada olmadıklarına ve gelecekte döneceklerine delalet etmektedir. Onların yeniden saldırmaları hakkında ise bilginler arasında ihtilaf vardır. Bir gurup araştırmacı, ahir zamanda Ye'cüc ve Me'cüc'ün döneceklerine ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaracaklarına dair Kur'an-ı Kerim'in verdiği haberi, hicrî yedinci yüzyılın ilk yarısındaki Batı Asya'ya yönelik Tatar (Moğol) saldırısına uyarlamıştır. Zira onlar o zaman dönüp kan akıtma ve yıkmada, bayındır yerleri yok etme ve halkı katliam etmede, şehirleri yıhma ve malları yağmalamada insanlık tarihinin eşine rastlamadığı cinayetler işlemişlerdir. Onlar Çin, Türkmenistan, İran, Irak, Şam, Kafkas ve Küçük Asya'ya kadar saldırmış ve kendileri karşısında direnç gösteren her şehir ve diyarı vيران etmiş ve halkını da kılıçtan geçirmişlerdir.³

Eğer Ye'cüc ve Me'cüc setin kapatılmasından sonra çok geçmiş dönemlerde ölmüşlerse ve gelecekte yeniden dünyaya döneceklerse, bu gurup araştırmacılar karşısında onları Moğol bilmenin olanaksız olduğu söylenebilir. Çünkü onların kabirden çıktığı doğru değildir. Netice itibarıyla onlar hakkında söylenen her şeyin kesin bir bilgiyle inanılamayacak ihtimallerden oluştuğunu ve Kur'an'da açıkça sözü edilen kesin hususlarla yetinilmesi gerektiğini söylemek gerekir.

¹ Bkz. Necefi Humeynî, Muhammed Cevad, *Tefsir-i Âsan*, c. 12, s. 326, İntişarat-ı İslamiye, h.k. 1398.

² Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 12, s. 179, el-Vefa, h.k. 1404.

³ Tabatabâi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Musevi Hemedani çevirisi, c. 13, s. 542.

Uzayda Hayat

Soru

İslam'ın başka gök cisimlerinde yaşamın olup olmadığı konusundaki görüşü nedir?

Ayrıntılı Cevap

Başka galaksi ve gezegenlerde canlı veya akli olan varlıkların olup olmadığı konusu insanın cevabını bulmaya çalıştığı sorulardan biridir. Ancak şimdiye kadar bu sorunun cevabı bulunamamıştır. Kur'an'ın bazı ifadelerinden gökte canlı varlıkların olabileceği anlaşılmaktadır.

Örneğin:

1- (Min Dabbe) İfadesi:

“Ve delillerindendir gökleri ve yeryüzünü yaratması ve her ikisinde devingenleri (canlıları) yayıp dağıtması ve onun, elbette onları toplamaya da gücü yeter.”⁴

2- Göklerde kim varsa, ne varsa ibaresi:

“Ondan ister kim varsa göklerde ve yeryüzünde; o, her gün bir istedir.”⁵

“Ve Allah'a secde etmededir göklerde ne varsa ve yeryüzünde yürüyen ne varsa ve melekler de ululanmadan Allah'a secde etmededir.”⁶

“Yedi gök ve yerle onlarda ne varsa hepsi, onu noksan sıfatlardan tenzih eder.”⁷

3- Doğular ve batılar ibaresi:

“Andolsun doğuların Rabbine ve batıların Rabbine, gerçekten de bizim gücümüz yeter.”⁸

⁴ Şura, 29.

⁵ Rahman, 29.

⁶ Nahl, 49.

⁷ İsra, 44.

⁸ Meâric, 40.

4- Âlemler¹ ibaresi:

“Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah’adır.”²

Ancak yukarıda aktardığımız âyetler içinden yalnızca birinci âyet³ ve “âlemler” sözcüğünün geçtiği âyetler göz önüne alındığında başka gök cisimlerinde canlı varlıklar olabileceği ihtimali verilebilir.⁴

Allâme Tabatabâî (r.a) birinci âyetin tefsirinde diyor ki: “Âyetin zahirinden göklerde de yeryüzündeki gibi mahlukâtlar olduğu anlaşılacaktır...”⁵

Tefsir-i Numûne’de ise şöyle yazmaktadır: “Bu âyet göklerde çeşitli varlıkların olduğuna delil teşkil etmektedir. Bilim insanları şimdiye kadar kesin bir şekilde bu konuda hüküm vermeyip, üstü kapalı olarak başka varlıkların olduğunu söylüyorlar ama Kur’an gökte de bir çok canlı varlığın olduğu gerçeğini açık bir şekilde beyan etmektedir.”⁶

Bir hadiste Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Gökteki bu yıldızlarda yeryüzündeki şehirler gibi şehirler vardır; her şehir başka bir şehirle (her yıldız başka yıldızla) nurdan bir sütunla bağlıdır.”⁷

Söz konusu âyetin başka gök cisimlerinde canlı varlıkların olabileceğine delil olması konusunda bir kaç hatırlatmada bulunalım:

1- Sema (gök) ve Semavat (gökler) sözcükleri Kur’an’da yön, yukarı, gök cisimleri, yerküreyi çevreleyen katmanlar vs. gibi manalara gelmiştir.⁸

Âyetin başka gök cisimlerinde canlı varlıkların olduğuna delil olması için “Semavat (gökler)” kelimesinin söz konusu âyetlerde gök cisimleri manasına gelmesi gerekir. Halbuki âyette geçen bu kelimeden maksat dün-

¹ Bu sözcük Kur’an’da 61 kere geçmiştir.

² Fatiha, 2.

³ Şura, 29.

⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Rıza İsfahani, *Pējuheşi der İcaz-ı İlmi-i Kur’an*, c. 1, s. 195-206.

⁵ *el-Mizan*, c.18, s. 58.

⁶ *Tefsir-i Numûne*, c. 20, s. 436-439.

⁷ *Sefinetu’l-Bihar*, c. 2, s. 574, “Necm” maddesi, Ali b. İbrahim’in tefsirinden naklen.

⁸ *Tefsir-i Numûne*, c. 1, s. 165-166.

yanın etrafını saran katmanlar, dabbe kelimesinden de maksat etrafımızı saran atmosfere yayılmış mikroskobik (virüsler gibi) ve cüsseli (kanatlılar gibi) varlıklar olabilir.

2- Bilimsel olarak şimdiye kadar başka gök cisimlerinde canlı varlıkların varlığı ispatlanmamış, sadece güçlü bir ihtimalle böyle varlıkların olabileceğinden söz edilmiştir. Bu açıklamalardan anlaşılan şu ki başka gök cisimlerinde böyle varlıkların olabileceği Kur'an'a kesin anlamda isnat edilmez. Ancak bu konuda bazı işaretlerin var olduğu söylenebilir.

Ahlak ve İrfan

Allah Sevgisine Ulaşmanın Yolları

Soru

İnsan yüce Allah'ın sevgisini nasıl kazana bilir, yani Allah'ın bizi sevmesi için neler yapmalıyız?

Kısa Cevap

Hiç şüphesiz Allah sevendir, fakat Allah'ın sevmesiyle biz insanların sevmesi çok farklıdır. Allah seviyor dediğimiz zaman bizim sevdiğimiz gibi algılamamalıyız, zira insan sevgisi bir takım duygusal hareketlenmeler ve değişimler sonucu oluşmaktadır ve Allah bu tür değişimlerden münezzehtir. Allah'ın kullarını sevmesi, Onun zatını sevmesinden kaynaklanmaktadır. Allah kendi yaptığı işleri sever ve yarattıkları da Onun işi olduğu için yarattıklarını da sever.

İnsanın en önemli yaratılış gayesi de zaten bundan ibarettir; yani Allah'ın rızasını, hoşnutluğunu ve sevgisini kazanmak. Biz Allah'ı sevelim Allah da bizi. Bu hedefe ulaşmak için Kuran-ı Kerim birçok yol göstermiştir, onlardan bazıları şunlardır: Sabır, takva, tevbe, ihsan, temizlik, cihat vb.

Ayrıntılı Cevap

Arapça da sevgi için “hubb” kelimesini kullanılmıştır. Buna göre de “mahbup” yani sevilen demektir.¹

¹ Cobran Mesud, Ferhengi Er-Raid, c:2,s:1551.

Allah'ın sevgisine ulaşan gerçek hazineye ulaşmıştır, bu sevgi onun için her şeyden daha değerlidir. İlahi sevgi, çölün ortasında yolunu kaybetmiş, ekmeğini suyunu bitirmiş ve baygın bir halde ölümü bekleyen kimsenin yaşama isteğinden daha değerlidir. Ölüm döşeginde ölmek üzere olan kimsenin birkaç gün daha yaşama isteğinden daha büyüktür. Allah'ın kulunu sevmesiye çok daha değerli, faydalı ve sonsuzdur.

Allah sevgisinin ne kadar değerli olduğunu bilmek, insanın Allah'ı tanınmasıyla alakalıdır. Tanımayı çoğaltarak mümkün olduğu kadar bu büyük hazineyi bütün varlığımızla ele geçirmeye çalışmalıyız.

İnsan sürekli başkalarının sevgisini kazanmak için uğraşıp, bunun içinde değişik yollara başvurmaktadır. Bazıları halkın gönlünde yer edinenek, kendilerine bağlayarak onların ilgisini çekme peşindedirler, ama ahiret ehli kimseler sadece insanların sevgisiyle yetinmemekteler, onların tek amacı; kalıcı ve faydası daha çok olan Rablerinin sevgisini kazanmaktır, bunun için de ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Yüce Allah'ın Kullarını Sevmesi

Sevgi varlıksal bir bağlılıktır ve sevginin en önemli etkenlerinin başında “hubbu zat/ kendini sevmek” gelmektedir. Allah kendi zatını ve kendisinde bulunanları bilmektedir, onda güzellikten başka hiçbir şey bulunmamaktadır, dolayısıyla kendisini sevmektedir. Var olan her şeyde yüce Allah'ın işi olduğu ve Allah da kendi işini sevdiği için yarattıklarını da sevmektedir.¹

Peki, nasıl Allah'ın sevgisini kazana bilir ve onun bizi sevmesini sağlayabiliriz? Bunun için öncelikle yüce Allah'ın kimleri sevdiğini ve Allah'ın sevgisine ulaşmış kulların ne gibi özellikleri bulunduğunu bilmemiz gerekmektedir. Bunlar bilindikten sonra o üstün makama ulaşabilir ve Allah'ın sevdikleri arasına girebiliriz.

Kuran-ı Kerim'in ayetlerinde bazı kimselerin Allah'ın sevgisine ulaştıkları ve Allah'ın onları sevdiği buyrulmaktadır. Şimdi bu ayetlerden bir kaç tanesini örnek olarak getirelim:

¹ Muhammed Rıza Kâşifi, Aini Mehr Verzi, s:99-102. İbn-i Sina, Risale-i Aşk, s:4-6.

1. Sabredenler:

“...Allah sabredenleri sever.”²

2. Sakınanlar:

“Her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah sakınanları sever.”³

3. Tevekkül edenler:

“Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.”⁴

4. Tevbe edenler:

“Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.”⁵

5. İyilik edenler:

“Şüphe yok ki Allah, iyilik edenleri sever.”⁶

6. Cihad edenler:

“Allah, taşları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saflar halinde, Kendi yolunda savaşanları sever.”⁷

7. Adil olanlar:

“Allah âdil olanları sever.”⁸

Görüldüğü gibi bu ayetlerde bir takım işler yapanlar Allah'ın sevgisini kazanmaktadırlar, burada Allah'ın sevgisini kazanmaktan maksat Allah'ın engelleri onların kalplerinden kaldırması ve kalp gözlerini açarak bu şekilde Onu görmelerini sağlaması ve Ona ulaşma yolunda güç vermesidir. Allah'ın kuluna karşı bu istekler içinde olması onu sevmesidir. Di-

² Al-i İmran,146.

³ Al-i İmran,76.

⁴ Al-i İmran,159.

⁵ Bakara,222.

⁶ Bakara,195.

⁷ Saf,4.

⁸ Maide,42.

ğer bir tabirle Allah'ın sevmesi yani kulun batınını Allah'tan gayrisinden temizleyip, onla arasında olan tüm engelleri kaldırmasıdır.¹

Arifler Allah'ın kuluna karşı olan sevgisinin iki şekilde olduğu görüşündedirler:

1. Sevginin ilk aşaması olan; Allah'ın bazı kullarına tevfik vermesi ve kendisine itaatla ona yardımcı olması.

2. İlk aşamanın neticesinde, kulda bazı güzel ve beğenilir özelliklerin oluşmasını sağlaması. Bu ise iki yolla kazanılır:

a) Vacipleri yerine getirerek Allah'a yakınlığı istemek.

b) Müstehepleri yerine getirerek Allah'a yakınlığı istemek.²

İlah-i Sevgiyi Kazanmanın Yolları

1. Dünyaya bağlanmamak: Allah sevgisine ulaşmak için yapılması gereken ilk iş dünya sevgisi ve dünya bağımlı kalpten silip temizlemektir. Dünya sevgisi kalpte oldukça insan asla ilahi aşka ulaşamaz. Çünkü kalp, sadece bir sevgi kendisine yer edine bilir, ayrıca Allah sevgisiyle dünya sevgisi tamamen birbiriyle çelişmektedir, bu ikisinin bir kalpte olması düşünülemez. Dolayısıyla Allah'ı sevmek isteyenler, en büyük engel olan dünya sevgisinden kurtulmalıdırlar.³ Peygamber efendimiz (s.a.a) bir hadisinde bunu bizlere şöyle buyurmaktadır: “Dünya sevgisi ile Allah sevgisi asla bir kalpte beraberce yer almaz.”⁴

2. Zorluklar karşısında sabretmek: Allah'ın o güzel sevgisini kazanmanın yollarından ikincisi ve Kuran'ın üzerinde çokça durduğu yol; zorluk, sıkıntı ve belalar anında sabredip, katlana bilmektir. Nitekim arifler, sabırlıların Allah'ın sevdikleri olarak adlandırmışlardır.⁵

3. Allah Resulü'ne (s.a.a) itaat edip onun yolunda ilerlemek: Hiç şüphesiz yüce Allah Peygamberini çok sevmekte ve Peygamberini se-

¹ Abdullah Şubber, el-Ahlak, s:412- 413.

² Fatıma Tabatabai, Suhanı Aşk, s: 171.

³ Abdullah Şubber, el-Ahlak, s:414.

⁴ Mizanu'l-Hikme, c:2,s:228.

⁵ İbn-i Arabî, Futuhat-ı Mekkiye, c:2,s:337.

ven, onun yolunda ilerleyenleri de sevmektedir. Bunu Kuran'da bizlere şöyle buyurmaktadır:

“(Resulüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁶

Allah'ı sevmek ve onun da seni sevmesini istiyorsan bunun yolu, Peygamber'e (s.a.a) gönülden bağlanıp, onun dediklerini yapmandır. O Allah'ın dostu olduğu gibi, sende Peygamberi kendine örnek ve olgu olarak Allah'ın dostu olabilirsin, Allah'ın ona sürekli göndermiş olduğu sevgisinin ışıklarından birazda sen yararlanabilirsin. Demek ki Allah'ın sevgisini kazanmanın en önemli ve en büyük yolu Resulünün sevgisini kazanmaktır, hatta Allah'ın birisini sevmeye ki değer ölçüsünün, Resulünün sevgisi olduğunu söyleyebiliriz. Neden olmasın, imkân âleminin en mükemmel ve en üstün varlığı, bütün kemallerin toplandığı kimse Allah Resulü değil mi? Öyleyse senin Peygamber efendimizi sevmen Allah'ın da seni sevmesini sağlayacaktır.

4. Allah yolunda savaşıp, mücadele etmek: Bunu başara bilen kimseler gerçekten Allah'ı seven ve Allah'ın da onları sevdiği kimselerdir. Çünkü onlar sevdiklerinin yolunun devamlılığı için hiç bir şeylerini feda etmekten çekinmiyorlar. Öylesine Allah'ı sevmedeler ki, en kıymetli olan canlarını bile bu sevda uğruna vermeye hazır dırlar. Onlar canlarıyla ve mallarıyla hakkın batılla olan savaşının tüm cephelerinde hazır bulunurlar. Hem silahlı savaş cephelerinde ve hem de kültürel savaş sahnelerinde. Onlar Allah'ın dinin yayılması ve şeytanın yolunun kapanması için hiç bir şeyden çekinmez ve her şeylerini bu uğurda feda ederler. Dolayısıyla Allah da onları sevmektedir.

5. Tövbe etmek: Evet, günah işlemek kötüdür, insanı Allah'ın sevgisinden uzaklaştırır, fakat günahattan daha kötü olanı ise tövbe etmemektir. Bu bağlamda tövbe yeniden Allah'ın sevgisini kazanmak için atılan adım, ondan özür dilemek ve yaptıklarından dolayı pişman olmaktır. Yüce Allah bu şekilde tövbe edenleri çok sever.

⁶ Al-i İmran,31. el-mizan, c:5,s:633.

6: Allah yolunda bağışta bulunmak: İnsanlara hizmet etmek, Allah'ın yarattıklarını ondan ötürü sevmek ve özellikle darda kalmışların imdadına koşmak Allah'ın en sevdiği ibadetlerden biridir. Bu şekilde fakirlere yardımda bulunanları, düşkünlere bağış edenleri Allah sevecektir. Bu aslında Allah'ın vermiş olduğu nimetler karşısında teşekkür niteliğindedir.

7. İman edip hayır işler yapmak: Kurtuluş sadece iman etmek ve iyi işler yapmaya bağlıdır. Bu ikisi asla birbirinden ayrılmaz ve tek başına da kabul olmaz. Dolayısıyla Allah'a iman edenler ve sonrasında bu imanlara üzere yaşayıp, onun emirleri doğrultusunda hareket edenler yüce rablerinin sevgisini kazananlardır.¹

8. Taharet ve temizlik: Allah-ı Teala, gusul, abdest ve teyemmüm gibi birtakım ibadetleri buyurduktan sonra bunları emretmesinin nede-nini insanların temiz olmalarını sağlamak olarak açıklıyor.

“Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ister.”²

Öyleyse Allah'ın buyurmuş olduğu tüm emir ve yasaklar aslında insanın hem ruhen ve hem de bedenen temiz olması içindir.³

9. Yüce Allah miraçta Peygamberine kimleri sevdiğini ve onları niçin sevdiğini şöyle buyurmaktadır:

“Ey Ahmet! Dört grubu sevmek bana vaciptir; birbirlerini benim için sevenler, benim için benim sevmediklerimle ilişkisini kesenler, benim için bir birleriyle ilişki kuranlar ve sadece bana tevekkül edenler.”

Allah, Resulü'ne (s.a.a) hitap ederek dört grup insanı sevmenin kendisine vacip olduğunu buyuruyor. Tabii ki bu vaciplik bildiğimiz fikhî vaciplik gibi değildir, burada ki maksat Allah'ın bu şartları kendisinde bulunduran kullarını sevdiğidir.

10. Allah'ın sevdiği kimseleri sevmek: İnsanlarla olan dostluklar, Allah değer ölçüsüyle kurulmalıdır. Allah'ı ve Resulünü seven, onlara yakın olan bireyleri bularak, onlarla dost olmaya çalışılmalıyız, belki böylelikle

¹ Haşimi Rafsancani, Tefsir-i Rahnema, c:2,s:463.

² Maide,6.

³ Cevadi Amuli, Hikmet-i İbadat, s:86- 87.

Allah'ın sevdiği insanlar zümresine girebiliriz. Dostluklar ve sevgiler Allah'a ulaşma doğrultusunda olmalıdır, eğer hedef dünya menfaatleri olursa bu sevgi daha da insanı Allah'tan gafil ederek, ondan uzaklaştırır. Öyleyse Allah dostlarıyla olan arkadaşlığı güçlendirmek gerekiyor ki, ilâhî sevgi kalbe yerleşsin. Allah'ı sevenleri sevmek, Allah'ı sevmeyi gerektirir, Allah'ı sevmekte onu sevenleri sevmeyi. Hangisi güçlenirse diğerini de güçlendirecektir. Bu iki sevgi bir birlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için aşağıda ki örneğe dikkat ediniz:

Allah'a olan sevgi ağacın kökü, Allah dostlarına olan sevgi de ağacın dalları gibidir. Eğer ağacın dallarını kesecek olursanız, zamanla ağacın kökü de çürüyecektir ve eğer kökü kesip atarsanız bu sefer dallar kuruyacaktır. Diğer taraftan da, dallar güneş ve havadan yararlandıkça kökte yararlanacak, kök topraktan aldığı gübreyeyle güçlendikçe ağacın dalları da güçlenecektir. Bu karşılıklı ilişki Allah sevgisiyle, Allah dostları sevgisi arasında da bulunmaktadır. Tecrübenin de gösterdiği üzere; insan Peygamber ve onun Ehli Beyt'inin fazilet, keramet, mucizeler ve ilâhî değerlerini öğrenip, dinlediği zaman Allah'a olan sevgisi daha çabuk ve etkili olarak ortaya çıkmaktadır.

Allah Dostlarının Özellikleri

Soru

Allah dostlarının özellikleri nelerdir? İnşallah bu özellikleri kendimizde oluşturalım ve bizler de Allah dostlarından olalım.

Cevap

Cerir-i Hz. İmam Sadık'ın (a.s) şöyle buyurduğunu naklediyor: Allah Resulü (s.a.a) buyurdu ki:

“Allah'ı azametiyle tanıyan birisi diline hâkim olur, karnını haram maldan korur, oruç tutar ve ibadet eder.⁴ Şöyle soruldu: Ey Allah'ın Resulü! Anamız

⁴ İŞeyh Bahâî bu hadiste oruç ve ibadet için “enna” kelimesini nakletmiştir, oysa Merhum Kuleyni *el-Kâfi*'de “efa” olarak getirmiştir. Enna yani zahmete düşürmek, efa ise yok etmek anlamındadır. *Kâfi*'nin nakline göre hadis çok daha ilginç bir mana kazanmaktadır.

babamız sana feda olsun, bunlar Allah dostlarını sıfatları değil mi? Hazret sözüne şöyle devam etti:¹ Allah'ın dostları sustukları zaman tefekkür ederler, baktıkları zaman bakışları ibrettir, konuştukları zaman sözleri hikmet ve halkın arasında yürüdüklerinde adımları bereketlidir. Eğer Allah onlar için belirli bir vakit tayin etmeseydi; azaba olan korkularından ve sevaba olan iştiyaklarından ruhları bedenlerinde biran bile kalmazdı.”²

Bu hadis ariflerin ve Allah dostlarının şu en önemli sıfat ve özelliklerini açıklıyor:

1- Susmak: Dile hâkim olmak; kurtuluş ve kemale ulaşmak için atılması gereken ilk adımdır.

2- Açlık: Bütün güzellik ve iyiliklerin anahtarıdır.

3- Nefsi zahmete düşürmek: Gündüzleri oruç tutup, geceleri de ibadet ederek nefis kontrol altına alınmalıdır. Bu kısım sadece ariflere özel değildir, bilakis bütün insanları kapsamaktadır. Bazıları ariflerin bir takım irfani makamlara ulaştıktan sonra ibadete ve nefis tezkiyesine hiçbir ihtiyaçlarını olmadığını zannediyorlar; oysa bu kesinlikle doğru değildir. Eğer insan, yaşamının bir aşamasında ibadete gereksinim duymasaydı; buna en fazla layık olan hiç şüphesiz yaratılmışları en hayırlısı, Resuller efendisi, en üstün kul Hz. Muhammed (s.a.a) olmalıydı, ama o ömrünün sonuna kadar herkesten daha fazla ibadet edendi. Eğer yakine ulaştıktan sonra ibadete gerek kalmasaydı, buna en çok müstahak olan, suluk ehlinin kutbu Hz. Ali (a.s) olmalıydı, lakin İmam geceleri bin rekât namaz kılıyordu. Aynı şekilde bizlere en iyi olgu olan diğer imamlarımız da ömürlerinin sonlarına kadar namaz ve ibadet ehliyidiler.

4- Düşünmek: Bir hadiste şöyle buyrulmaktadır:

“Bir saat düşünmek, altmış yıllık ibadetten daha üstündür.”³

Çünkü bütün organların içerisinde en üstün olanı kalptir ve düşünme de onunla alakalıdır.

¹ 2Hazret (s.a.a) evet demeden sözüne devam etti, belki de böylelikle evliyadan olmak için ilk saydığı sıfatların yeterli olmadığını vurgulayarak, diğer gerekli olan özellikleri saymaya devam ettiler.

² 3 el-Kâfi, c:2,s:237.

³ 4 Kenz'ul Ummal, c:3,s:95.

5- Allah'ı anıp, O'nu zikretmek: Burada zikirden maksat dil vasıtasıyla yapılan zikirdir. Bunun için birçok özellikleri olan "Lailahe illallah" zikri önerilmiştir.⁴

6- İbret almak: Bakışlarda her zaman ibret almak olmalıdır. Yüce Allah Kuran'da şöyle buyuruyor:

"Ey basiret sahipleri, ibret alın."⁵

7- Hikmetli konuşmak: Hikmet her iki âlemin, dünya ve ahiretin faydasına olandır, özellikle insan ahiretine faydalı olacak sözleri demelidir. Fakat sadece dünya için olan ilim ve bilimler hikmet değildir.

8- İnsanlara bereket ve hayır ulaştırmak.

9- Korku: Allah'ın büyüklüğü karşısında havfe yakalanmak.

10- Ümit: Allah'ın rahmeti karşısında reca sahibi olmak.

Biraz dikkatli bakacak olursan Allah yolunda ilerleyen bütün ariflerin temel ve esas sıfatları bunlardır. Âlemlerin Rabbi olan Allah kendi lütuf ve keremi ile bizlere de bu sıfatlar ile süslenmeyi nasip etsin. Âmin...

Allah'a Ulaşma Yolunda Ağlamanın Önemi

Soru

Ağlamayı irfani bir bakış açısıyla, nasıl Allah aşkı ve sülukla⁶ birleştirebiliriz?

Cevap

Allah yolunda ilerleyen ve ona ulaşma arzusunda olan kimse, gerçek tövbe edenlerden olmak istiyorsa, en içten duygularıyla ve ihlâsla

⁴ 5 Allah'ı zikretmek dil ile olduğu kadar, insanın bütün varlığıyla da olmalıdır. En önemli ve zor olanı da budur. İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: "Benim Allah'ı zikretmekten kastım, her ne kadar zikir olsa bile sadece, suphanallah, elhamdülillah, lailaheillallah, Allah'u Ekber demek değildir, maksadım günahla karşı karşıya geldiğinizde Allah'ı anıp onu hatırlamanızdır."

⁵ 6 Haşr:2.

⁶ Seyr-i Süluk, takip edilecek usul. Terbiye yoluna girip bu yolda devam etmek. Salık, bu yolda olan, giden.

ağlamalıdır. Bu ağlamaları oluşturabilmek için çokça çaba sarf etmeli ve kıymetini de bilmelidir. Ne yaparsa yapsın yine de ağlayamıyorsa, hiç olmazsa ağlar gibi (tebaki) yapmalıdır.

Genel olarak şunu söyleyelim ki, ibadet üzere yapılan sülukta, bütün makam ve menzillerde en önemli unsur içten ağlamalardır. Bunu açıklamak çok güç ve bu sayfalara sığmayacak gibidir.

Korkudan, sevgiden, tövbe dolayısıyla, Kur’ân okuyup dinlerken, secde yaparken... velhasıl ağlamanın en büyük kaynağı bilgi ve şuurdur.

Allah’ı hakkıyla tanıyanlar, gönülden yanarak, ihlâsla ağlayabilirler. Fakat haberi olmayanların bilgisi de yoktur, bilgisi olmayanın gönlü de yanmaz dolayısıyla ağlayamaz da. Aşağıda ki ayetleri dikkatlice incelediğimizde, Allah’ın karşısında mütevazı olup, gönülden yanmak ve ağlamak anlaşılmaktadır. Yüce Allah Kur’ân’da şöyle buyuruyor:

“De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın. Şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur’ân) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar ‘Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesinlikle gerçekleşmiş bulunuyor’ derler ve ağlayarak yüzleri üstü secdeye kapanırlar. Hem de bu Kur’ân’ı işitmek onların Allah’a teslimiyetlerini daha da artırır.”¹

İhlâsla bu yolda ilerleyenlere, bu ayetler üzerinde düşünmeyi tavsiye ediyoruz. Bu ayetleri okusunlar, derinlemesine üzerinde düşünsünler ve unutmasınlar ki, hak tarafından gelen sadece hak sözdür.

Ayetlerden açıkça şu anlaşılmaktadır; kim ileri derecede bilgi sahibi olursa, Allah’ın ayetlerini duyduğunda, o ayetlerin hakikatlerine ulaşacaktır. Gerçekliğini tasdik edecek ve rububî vaatlerin olduğunu görüp anlayacaktır. Bu yüzden de hûzu, hûşusu, korkusu ve yakini çoğalacaktır. Neticede bütün benliğini sevgi ve korku kaplayacaktır. Bir yandan mücadelesini mükemmelleştirirken, diğer taraftan da fakirliğinin ve bir hiç olduğunun farkına vararak, Rabbinin huzurunda toprağa kapanıp, gönül yanışıyla ağlamaya başlayacaktır. Tüm bu ağlamalar, gözyaşlarına bakılarak ona bir değer verilmesini arzulamaktadır.

¹ İsra, 107 ve 109.

Varlığın realitesini iyice anlamayanlar, kendi cehennemlerini tanımayanlar ve Allah'a karşı olan tanımlarını çoğaltmayanlar, bu yüce değerleri hiçbir zaman anlayamazlar.

Ayette geçen ilimden maksat, insanı kemale doğru yürütecek, ağlmasına sebep olacak ve Allah'ın karşısında fakirliğinin farkına varmasını sağlayacak ilimdir. Bizim bildiğimiz, yüzeysel ve teorik bilgiler kastedilmemiştir. Bu ikisi çok farklıdır; insan çok bilgili, teorik bilgi hazinesi geniş olan ve birçok dalda eğitim almış olabilir fakat ayetteki ilim sayesinde oluşması gereken özelliklerin hiçbirini de insana kazandırmayabilir.

İlahi arif ve Rabbani âlimlerin ağlamaları her zaman, fakirlik toprağına kapanmayla olmuştur. Kur'an-ı Kerim bunu âlim ve ariflerin gerçek üstadı olan Peygamberlerin en belirgin özelliğı olarak buyurmaktadır. Meryem süresinde seçkin bazı Peygamberleri, özel sıfatlarıyla anmaktadır. Şöyle buyuruyor:

“İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği Peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nuh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail'in (Yakub'un) soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.”²

Rahman'ın ayetlerini okudukları zaman korku ve sevgilerinden alınlarını toprağına koyarak secde ediyorlardı. Ayette, tevhit ehlini bildirdiğı diğer ince noktalar da bulunmaktadır. Onlardan bazıları şöyledir: Ayetin başında seçkinlere verilen nimetten bahsediliyor (*bunlar Allah'ın nimet verdiği Peygamberlerdir*), sonunda ise, hepsinin ortak ve en belirgin özelliğı olarak ağlayarak secdeye kapanmaları olduğunu buyuruyor. Bundan anlaşılan tevazuun, secdenin, gönül yanmasının ve ağlamanın Allah tarafından sevdiğı kullarına verdiği en önemli nimetler olduğudur.

Ağlamak, gülmek, sevinç ve hüzn,
Tek başına hepsi birer hazinedir,
Her biri mahzendir, onun kilidi,
Güzel dostum! Fettah'ın elindedir.³

² Meryem, 58.

³ Mevla, Mesnevi, 5. defter.

Hafız ise şöyle diyor:

Yanan gönül, akan gözyaşları, seher ahları
Hepsini yaratanın lütfundan saymalı.

Kur'an başka bir ayette şöyle buyuruyor:

“Kim Allah’a iman ederse, Allah da onun kalbini hidayet edecektir.”

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Müminin kalbi Rahman’ın parmakları arasındadır.”

İmam Bâkır (a.s):

“Kalpler Allah’ın parmaklarının arasındadır, saatten saate istediği gibi döndürebilir.”¹

Bu rivayetten herkes kendi bilgisi ölçüsünde bir şeyler anlamaktadır.

Birincisi; rivayetten şu anlaşılmaktadır: Allah’a gerçek iman getirenin kalbi “Rahman” isminin idaresi ve yönlendirmesi altındadır. Yani iman sahiplerinin kalpleri değişiklik durum, istidat ve kapasiteye göre bu ismin değişik yönetimi altındadır.

İkincisi; rivayetten şu anlaşılmaktadır: ister Allah’a inansın isterse de inanmasın, tüm kalpler “Allah” isminin idaresi altındadır. Bu kutsal isim, isimlerin göstergelerinde ortaya çıkarak, her kalp durumuna göre yönlendirerek değiştirmektedir. İsteddiği zamanda istediği duruma sokmaktadır.

Salık, ibadi sülukta bulunduğu her makam ve menzilde (özellikle istiğfar aşamasında) ihlâsla ağlamanın kıymetini bilmelidir; verilecek değer yanışın ve ağlamanın çokluğu ile orantılıdır.

Ne zaman ki, bu tevfiği bulursa, dua ve ısrar ile Allah’tan bağışlanmasını dilemelidir. Bu halette istiğfar etmeyi, en büyük düşman şeytanın hilelerine gelerek başka hiçbir şeye tercih etmemelidir. Hiçbir zaman duayı, istiğfarı ve ağlamayı terk etmemeli ve yakaladığı zamanda bırakma-

¹ Biharu'l-Envar, c. 70, s. 39 ve 53.

malıdır. Zira bu manevi haletler her zaman insanda oluşmaz, yine olur diyerek kendisini kandırmamalıdır.

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Cildin büzüştüğü (yani hüzünlendiğin zaman) ve ağlamaya başladığın zaman, bunun kıymetini bil ve korumaya çalış.”

Gönlün Yanmasının ve Ağlamanın Ötesi

Ariflerin korku ve sevgiyle beraber ağlayan zahiri yönü sadece hüznlerini gösterir. Fakat perdenin öteki tarafı huzur, mutluluk ve keramettir. Şimdi Resulullah'ın (s.a.a) ve masum İmamların (a.s) hadislerinden yararlanarak bunu kısaca açıklamaya çalışalım:

1-Gönül Yanışıyla Ağlamak Ve Huzur

İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Kıyamet gününde üç gözün dışında bütün gözler ağlayacaktır. Ağlamayacak olan gözler sadece, Allah'ın haram kıldıklarına bakmayan, Allah'a itaat için uyanık olan ve geceleri Allah korkusundan ağlayan gözlerdir.”²

Hadisten de açıkça anlaşıldığı gibi bu âlemde ağlayıp üzölmek ve Allah korkusundan dolayı gözyaşı dökmenin, gerçeklerin ortaya çıktığı zaman (kıyamet gününde) aslında huzur, mutluluk ve rahatlığın kaynağı olduğu anlaşılacaktır. Kıyamet günü, batınların, gerçeklerin, bütün sırların ortaya döküldüğü gündür, o günde gösterilen tüm gerçekler perdenin arkasında olanlardır.

2- Gönül Yanışıyla Ağlamak Ve Mutluluk

Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyuruyor:

“Allah hüzünlü kalbi sevmektedir.”³

Allah'ın kulunu sevmesi yani, kulunu kendisine yaklaştırıp, onu yüceltmesidir. Öyleyse kul ağlayıp, hüzünlendiği zaman aslında ona doğru yönelmektedir, bunun neticesiyle de gönlü tarif edilmez bir mutlulukla dolup taşmaktadır.

² Usulu Kâfi, c. 2, kitab-ı dua.

³ Biharul-Envar, c. 73, s. 157.

İmam Bâkır (a.s) buyuruyor:

“Allah katında; kulun gece yarısı, onun korkusundan dolayı gözyaşı dökmesinden daha kıymetli ve sevimli bir damla yoktur.”

Bu hadis şunu anlatmak istiyor; kul, gece yarısı, gönlü yanmış bir halde ağladı mı, yüce Allah'ın sevdiği kimse olur, bu da kulun aslında büyük bir mutluluk yaşaması demektir. Dökülen gözyaşları bu sevgilerin ortaya çıkışıdır. Bu aynı anda iki duyguyu yaşmaktır, bir tarafta hüznün, gözyaşı, gönül tufanı ve diğer tarafta mutluluk, kalbin huzur bulması ve şuhudi tatlarıdır.

Her iki tarafı da görebilen kimse, gerçekten çok ilginç şeyler görmektedir. Bir insanı, bir zamanda fakat iki zıt halette görecektir.

3- Gönül Yanışıyla Ağlamak ve Allah'a Yaklaşmak

İmam Sadık (a.s), Ebu Basir'e dua etme ve ağlamanın önemini açıklarken, İmam Bâkır'dan (a.s) şöyle naklediyor:

“Kulun Allah'a en yakın olduğu zaman secdeye kapanarak ağladığı andır.”

Bu hadiste ağlamanın, görülenin dışında daha farklı bir yönü bulunduğu değinilmektedir. Allah için ağlamak aslında ona yaklaşımdır, bu yaklaşma ise insana tarif edilmez huzur ve mutluluk vermektedir.

Boşanma

Soru

İslamiyetin boşanmaya bakışı nasıldır? Boşanmanın zararları nelerdir?

Cevap

İslamiyet'in en fazla önem verdiği konuların başında fertlerin psikolojik rahatlıkları ve nesillerin güven içinde tutulması gelmektedir. Bunun için fıkıh ve hadis kitaplarımızda “nikâh” akdiyle başlayan evlilik kurumu, bir yönüyle hukuksal bir işlem, bir yönüyle de ibadettir. Hem hakkunnastır ve hem de hakkullahtır. İslâmiyet'e has bu kabul, evlilik

müessesesinin dinî boyutunu gösterir ve sosyal kontrol açısından büyük önem arz eder. hakkullah noktasında evlilik, her şeyden önce Allah'ın rızası gözetilerek, iki farklı dünyanın belli prensipler çerçevesinde bir araya gelerek kaynaşmasıdır.

Bir araya gelen bu çiftlerin daha önce bir yaşam tarzı içerisindeydiler, beğendikleri ve hoşlandıkları, anlayışları çok farklıdır. Şimdi yeni evlenen bu çiftlerin hemen her konuda anlaşmalarını bekleyemeyiz. Özellikle evliliğin ilk yıllarında bir takım sorunların çıkması çok doğaldır. Evliliği ilahi bir hak olarak görenler ve eşini Allahın emaneti kabul edenler; bu sorunları güzellikle çözmeye eşini olduğunu gibi kabul etmeye ve beraberce Allaha ulaşma gayreti içerisindeyler. Bu yüzden bu tür evlilikler genelde boşanmayla bitmez.

Fakat evlilikte yüksekleri gaye edinmeyip, ilahi hükümleri uygulamayanlar, karşılaştıkları anlaşmazlıklar sonucu hemen boşanırlar. Boşanma ise, hedefine ulaşamayan evlilik birliğinin sona erdirilmesidir. Fakat boşanma çoğu zaman karı-kocanın birbirlerinden ayrılmalariyla noktalanmaz; geride onarılmaz yaralar açan olumsuz neticeleriyle, öncelikle karı-kocayı, daha sonra ve en fazla çocukları ilgilendirir.

İslam'a göre boşanmak mubahtır ama sevimsiz, Allah'ın hoşuna gitmeyen bir helaldir. Masumlarımızdan nakledilen hadilerde eşler "Allah'ın emaneti" olarak tanımlanır ve boşanma olmasından dolayı hoşnutsuzlukları buyrulur. Kuran'ı, imamların yaşam tarzını, örfî hukuku ve sosyal kabbulleri göz ardı ederek, vicdana danışmadan, özelliklede keyfi olarak eşlerini boşayanlar, Peygamberimiz (s.a.a) tarafından, Allah'ın kitabını alaya almakla itham edilmişlerdir.

Büyük filozof Hacı Sebzevari, Şerh-i Mesnevi adlı kitabında, masumdan şöyle rivayet etmektedir:

"Yüce Allah yeryüzünde köle azat etmekten daha sevimli ve boşanmaktan da daha nefret edilir bir şey yaratmamıştır."

Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın helal kıldığı şeyler arasında boşanmaktan daha nefret ettiği bir şey yoktur."

İmam Bakır (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz aziz ve celil olan Allah, zevk üzere boşanan kimseden nefret eder.”

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz aziz ve celil olan Allah, içinde gelin olan evi sever ve içinde boşanma olan evden nefret eder.”

Genelde boşanan insanların iyice düşünme ve doğru karar verme bilme sorunu bulunmaktadır. Boşandığı takdirde her iki tarafın ve özellikle üçüncü olarak çocukların ne gibi kötü durumlarla karşılaşacağı düşünülmemektedir.

İslam, anlaşılmayan eşlerin boşanmamaları için aile büyüklerinin devreye girerek sorunları halletmesini istemektedir. Kuran'ı Kerim şöyle buyuruyor:

“Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹

Boşanma konusunda yukarıda söylenenler bize şunu öğretmektedir:

1- Evliliklerde huzur ve mutluluğun olmaması ve dolayısıyla da boşanmayla sonuçlanmasının en önemli nedeni; eşlerin İslam ahlakıyla ahlaklanmamaları ve yüce Allah'ın emirlerini uygulamamalarından kaynaklanmaktadır. Eğer eşler İslam'ın evlilikle ilgili hükümlerini iyice uygulayacak olurlarsa kesinlikle bu kadar çok boşanma olmayacaktır.

2- Mütevazı olmayıp, hep kendini düşünmek, gurur ve kibirle eşine ve eşinin sevdiklerine önem vermemek eşleri boşanmaya sürüklüyor.

3- Ailelerin gıybet ve iftira günahlarını yapmaları da, karı kocanın huzurlarının kaçıp boşanmalarına neden olmaktadır.

4- Evlilik yaşamının yorgunluğu, yani çekiciliğini yitirmiş, tekdüze hale gelmiş evlilik yaşamı, evliliğin çökmesine neden olabilir. Değişik ka-

¹ Nisa-35.

rakterler uyum içinde olamazlarsa kısa zamanda karşılıklı, dayanılması olanaksız durumlar ortaya çıkar.

5- Manevi bağdan yoksun, tek başına bedeni sevgi, kadında ve erkekte kayıtsızlık oluşturmaktadır.

Öyleyse mutlu bir evlilik için öncelikle eşlerin Allah'ın hükümlerine dikkat etmeleri gerekmektedir, zira mutluluk sadece ve sadece Allah'a itaatle mümkündür. Maneviyattan yoksun tüm evlilikler her zaman sorunlar yaşayacaktır. Tabi ki hiç kimse eşiyle tam bir uyum içerisinde olamaz, fakat en yüksek seviyede uyumu sağlamak için gayret etmelidir. Kadın ve erkek çok farklı varlıklar oldukları için her iki tarafın da fedakâr olması gerekir, evlilik ancak bu şekilde devam edebilir. Merhum Allame Tabatabai şöyle demektedir:

“En çok seven en sabırlı olsun. Eşiniz size karşı sinirlenip, hoşunuza gitmeyen davranışlarda bulunduğu zaman sizde üzerine gitmeyin, sabredin O sonra hatasını anlayacaktır.”

Farklılıklar eşlerin boşanması için değildir, aksine bir birlerini tamamlayarak kemale doğru ilerleye bilmeleri içindir. Tevazu, alçakgönüllülük, görmezden gelme, aşk, sabır mükemmellik yolundaki evlilikler için su ve hava gibidir fakat gurur, kibir, inat, sinir, sevgisizlik evlilikleri boşanmaya götürmektedir.

Eşler boşanmadan önce biraz ne kadar yanlış bir karar aldıklarını düşünmelidirler. Kuran ayetleri, masumlardan nakledilen hadisler ve büyük insanların sözlerinden anlaşılan, dünyada boşanmaktan daha kötü bir şeyin olmadığıdır. Neden mi? Çünkü boşanmanın doğurduğu zararlar sayısız ve telafi edilmezdir.

Boşanma dolayısıyla karı kocanın tüm yaşamı altüst olduğu gibi, ailelerde çok zarar görmektedirler, fakat en fazla zararı görenlerse çocuklardır. Boşanmanın zararlarını kısaca şöyle sıralaya biliriz:

1- Duygusal zararlar: yıllarca bir çatı altında yaşayan, iyi ve kötü anıları paylaşan, sürekli birbirinin yanında yer alan, bir gün dahi görmediklerinde eşlerini özleyen çiftler boşandıkları zaman duygusal boyutları çok ağır yaralar alacaktır. Bu yüzdende kadınlar erkeklere, erkeklerde sürekli

kadınlara kötü gözle bakacaklardır, yeniden evlenmek istediklerinde o eski kötü eşi aklına gelecek ve evlilikten soğuyacaktır. Boşandıktan sonra böyle bir psikolojik haleti yakalayan insanların hayatının ne kadar zor olduğunu herkes tahmin edebilir.

2- Toplumsal zararlar: boşanmak isteyen eşler biran önce şimdiki eşinden kurtularak, istedikleri gibi birisini bulup onunla evlenmeyi düşünürler, ama bu kadar kolay değildir, çünkü toplum hiçbir zaman boşanan insanlara iyi birisi olarak bakmamaktadır. Bir bayanın önceden evlenip boşandığını öğrenen erkek, iyi bir eş olmadığını düşünerek onunla evlenmeye yanaşmaz, aynı şekilde boşanan erkeğinde iyi bir koca olmadığı düşünülür. Bu yüzden de istemedikleri evliliklere mecbur kalırlar, bu da bir ömür mutsuz yaşamalarına neden olur.

3- Çocuklar üzerindeki zararlar: boşanmaların en fazla zararını çocuklar görmektedir, onlar en fazla ihtiyaçları olan sevgiden yoksun olarak büyürler. Anne baba sevgisinden yoksun çocuk ise; ya içine kapanık olur ya da aşırı hırcın. Çocukların çekmiş olduğu bir diğer acıda, üvey anne yahut üvey babadır. Hiç kimse öz anne ve babanın yerini dolduramaz ve hiç kimse çocukların duygusal ihtiyaçlarını onlar kadar gideremez. Bu yüzden de boşanmış ailelerin çocuklarının ruh haleti bozuk, ömür boyu üzerlerinden atamayacakları psikolojik sorunlu olurlar. Bu da topluma çok zararlı insanlar olmasına nedenidir, boşanmış ailelerin çocukları intikam peşindedir ve intikamlarını toplumdan çıkarırlar.¹

İslam'ın boşanmayı bu kadar kötü bilip, önünü almaya çalışmasının nedeni bunun gibi onlarca zararının olmasından kaynaklanır.

Çocuk Eğitiminde Anne ve Babanın Rolü

Soru

Çocuk eğitiminde anne ve babanın rolü nedir? Nelere dikkat etmeleri ve neleri uygulamaları gerekir?

¹ Tefsiri Numune, c:24,s:220.

Cevap

Ailede anne ve babadan en fazla etkilenererek, düşünce ve karakterlerini şekillendirenler çocuklardır. Bu yüzden gelişim için, en önemli faktör ailedir. Ailede bulunan fertler birbirine bağlı ağlar gibi sürekli alış veriş halindedirler. Çocuk, ilk önce ailede belirli kültür ve karakteristik özelliklerini kazanır, mahalle ve okulda ise, başkalarıyla olan irtibatı neticesinde genel kültürü kavramaya başlar.

Çocukları eğitmenin yöntemleri her toplum ve ideolojiye göre değişmektedir. Anne ve baba çocukların eğitimlerinde onun için en iyi ve en önemli birer öğretmen olabilirler. Fakat eğitimde kullandıkları metoda çok dikkat etmek durumundadırlar. Daha insanı tanımaktan aciz mekteplerin önerilerini uyguladıkları takdirde, hem topluma hem de kendileri için çok zararlı fertler yetiştireceklerdir.

İslam dini her konuda olduğu gibi, bu hususta da bizlere yol göstermiştir. İslam dini, çocukların eğitimini, bebek daha anne karnındayken başlatmaktadır, doğumundan sonrada bulunduğu her yaş için ayrı öneriler sunmaktadır. Hiç şüphesiz İslam'ın istediği şekilde yetiştirilen bir çocuk, anne-babaya, topluma ve insanlığa çok faydalı olacaklardır.

İnsanların bir fiziksel yönü bulunmaktadır, bir de manevî ve ruhî. Fiziksel yönden, insanın beslenip gelişmeye ihtiyacı olduğu gibi, ruhî yönden de eğitilip olgunlaşmaya ihtiyacı vardır.

Anne-baba ve eğiticiler çocukların cismi yönden gelişimlerine özen gösterdikleri gibi, onları manevî yönden eğitip yetiştirmeye de dikkat etmelidirler. Bunu dikkate almamak, insanın fiziksel yönden gelişmesine, fakat ruhî ve manevî yönden zayıf kalmasına neden olur. Her insan vitamene, güneş ışığına, temiz havaya ve buna benzer şeylere muhtaçtır, eğer bunlar yeteri kadar temin edilmezse bedeninin gelişiminde aksaklıklar görülecektir.

Aynı şey ruhumuz içinde gereklidir, çocuklarımızın manevi ihtiyaçlarını gidermeliyiz, ruhunda vitamene, proteine ve temiz havaya ihtiyacı vardır, bu noktada ruh için gerekli olan en önemli ihtiyaç, “sevgi”dir. Çocuk eğitiminde ki rivayetlerin en fazla üstünde durduğu konu sevgidir.

İlgi ve sevgiden yoksun bir çocuk, susuz kalan bir insana benzer.

Susuz olan insan, suyu nerede görse oraya doğru koşar, hatta su düşmanın elinde olsa bile. Eğer anne ve babalar evlâtlarına sevgi ve ilgi göstermezlerse, çocuklar bu sevgiyi nerede bulsalar oraya yöneleceklerdir, kendilerine sevgi gösteren herhangi birine bağlanacaklardır.

Zaten bu yüzden kötü niyetli insanlar, çocukları ilk önce sevgi yoluyla kendilerine çekerler. Çocuklar nerede sevgi görseler, oraya doğru yönelirler; aynı susuz kalmış bir insanın su olan yere yönelmesi gibi.

Aslında her anne ve baba, evlâdının temiz, güzel ahlâklı, imanlı ve şahsiyetli olmasını ister. Ancak bu isteğe ulaşmak için bazı hususlara riayet etmeleri gerekir. Bunlardan biri, çocuklara sorumluluk vermek ve onların şahsiyet ve kişiliklerinin gelişmesine yardımcı olmaktır. Evlâdımıza bir görev ve mesuliyet vermemiz, onun kendisinin değerli ve önemli birisi olduğunu hissetmesine ve sonuçta kendisini kontrol etmesine ve şahsiyetine leke getirecek her türlü yanlış hareketlerden kaçınmasına sebep olur.

Çocukların eğitiminde anne ve babaların dikkat etmeleri gereken bir diğer önemli nokta ise, çocuklarının eğitim ve öğretimleriyle ilgilidir. Çocukların okulda başarılı olmalarının sebebi üç nedendir, bu nedenlere kısaca “anne ve babanın hedefleri” veya “anne-babanın düşünceleri” diyebiliriz.

Anne-babanın hayata bakışları, inanışları, düşünceleri, tecrübeleri ve tüm bunların doğru bir şekilde çocuklarına aktarmaları, onların kendilerini geliştirerek, hayatta sürekli ilerlemelerini sağlayacaktır.

Örneğin çocuklarının okul başarısını önemseyen anne ve babalar, öncelikle bunun önemini, gelecekteki faydalarını anlatmalı ve sonrasında çocuklarının okulda başarılı olmasının onlar için ne kadar önemli olduğunu belirtmelidirler. Bu şekilde çocuk, kendisi için bir hedef belirleyecektir.

Anne ve baba, hedeflerinin ne olduğunu çocuklarına da anlatmalıdır. Yalan konuşmayı sevmeyen, bunu kötü kabul eden ve çocukları-

nın da hiçbir zaman yalan konuşmasını istemeyen anne- baba, pratikte yalanın ne kadar kötü olduğunu göstermelidirler.

Çocuklarının her zaman okula gitmesinin faydalı olduğuna inanıyorlarsa, bu göstermelidirler. Çocuklarını başıboş bırakmamalı ve onlardan bihaber olmamalıdır. Bu yüzden okul durumlarıyla ilgilenin, öğretmenleriyle konuşun velhasıl çocuğunuza Onun okuluyla ilgilendiğinizi ve sürekli okulda bulunmasını istediğinizi belli ettirin.

Ancak bu yöntemle, çocuğunuz doğru yolu bularak, kendi ayakları üstünde belir bir hedefe doğru ilerleyecektir.

Çoğu anne –baba çocuklarını nasıl ve ne zaman destekleyeceklerini, özellikle de okulla ilgili konularda ne tür bir tavır içerisinde olacaklarını bilmemektedirler. Bu yüzden, şu tavsiyelerimize dikkat edin:

Bir: Çocuklarınızı, doğru eğitim ve öğretim doğrultusu da savunun.

İki: Okuluyla uyum içerisinde olun. Okulun eğitim ve öğretim sistemine önem vermeden, kendinize göre bir program belirlemeyin. Çocuğunuz şaşkın bir hal alacaktır, bu yüzden eksiklikleri gidererek okulun programıyla uyum içinde, onunla çalışın.

Üç: Kitap okunan, sinema ve tiyatroya gidilen, yaşına uygun filmler izlenen, her kesin birbirine saygılı olduğu, şiddetten sakınılan bir aile ortamında büyüyen çocuk, böyle bir ailede büyümeyen çocuktan daha fazla okulunu devam ettirmeye isteklidir. Ayrıca derslerinde daha çok başarılıdır.

Dört: Yapmış olduğunuz harcamaların mantıklı bir nedeni olmalıdır, eğer mantıklı bir sebebi yoksa bilin ki yanlış yapmaktasınız.

Beş: Çocuklarının belirli bir hedefe ulaşmasını isteyen anne ve baba, onların gelişimi için pratikte şunları uygulamalıdır:

1- Çocuğunuzla birlikte, onun her günü için belli bir program hazırlayın. Sabahları saat kaçta uyanacağı, ödevlerini ne zaman yapacağı, ev işlerine yardım etmesi, oyun vakti, ne zaman uyuyacağı ve diğer tüm işleri belirli saatlerde olsun. Bir program belirleyin ve bu programı uygulamasını sağlayın.

2- Belirlenen programın uygulanıp uygulanmadığına dikkat edin, boş zamanlarını nasıl geçirdiğine bakın. Televizyon izlemesi ve ders dışında yaptıkları belirli bir süre içerisinde olmalıdır.

3- Okuldaki derslerinin durumu, disiplini ve davranışları düzenli bir şekilde kontrol edilmelidir.

4- Okula giderek, öğretmenleriyle konuşmak bu kontrolü en güzel şekilde sağlayacaktır.

5- Çocuğunuzu olduğu gibi kabul edin. Nelerden hoşlanıp nelerden hoşlanmadığına dikkat edin, Onu fazla sıkmayın. Her ne yaparsa bunu isteyerek yapmasını sağlayın. Onun için belirlemiş olduğunuz programı; eksik yönlerini gidermek, başarılı olduğu yönlerini de güçlendirmek için hazırlayın.

6- Teşvik ederek başarılarını övmek, Onun gelişimi için çok önemlidir. Küçük başarılarını dahi büyük görerek sevincinizi gösterin ve her zaman böylesine başarılı görmek istediğinizi belli ettirin.

7- Kitap okumak, ilmi sohbetlerde bulunmak, samimiyetle görüş alışverişinde bulunmayı, evinizde bir alışkanlık haline getirin.

8- Her şeyden önemlisi, onu sevin, sevgi her türlü zorluğun üstesinden gelmek için insanın en büyük yardımcısıdır. Sevildiğini bilen kimse, Onu sevenin istediği gibi olmaya çalışacaktır.

Çocuğunuzun Başarı Anahtarı

Üniversitede öğretim görevlisi olan, Jules Sten; anne-babanın çocuklarıyla iyi bir ilişki kurup, onların her yönden gelişmeleri için, şu altı önemli noktayı tavsiye etmektedir:

Çocuk öncelikle anne –babasıyla, ailede bulunan diğer fertlerle tam bir uyum içerisinde olmalı ve sonrasında aile okulla iyi bir irtibat yakalamalıdır. Aile, çocuk ve okuluyla iyi bir uyum içerisinde olduğu süreç, çocuğun eğitim ve öğretimde ki başarısı çoğalacaktır. Bunun içinde şunları yapmalısınız:

Bir: Çocuğunuzu Eğitin

Anne –baba, aile ortamında bulunan diğer fertler ve okuldaki öğretmenler, çocuğun doğru bir şekilde eğitim ve öğrenimini sağlamalıdır. Bunun için:

– Anne-baba çocuk terbiyesiyle ilgili kitapları okumalı, konuşmalara katılmalı ve bu hususta başarılı olan velilerle görüş alış verişinde bulunmalıdırlar. Anne-babalar tahsil görmüş olsun veya olmasın bunları bilmek ve çocukları üzerinde uygulamak zorundadırlar.

– Çocuğunuz için günlük bir program düzenleyin, fakat çok dikkat etmeniz gereken; bu programın çocuğunuzun, fiziksel ve ruhsal haletleriyle uyum içinde olması gerektir. Güzel işleri sevdirdikten sonra sürekli uygulamasını isteyin, aşırı baskı yaparsanız bunun zararı çok daha fazla olacaktır.

– Anne ve baba çocuğun gelişimiyle birlikte hareket etmelidir. Daha üst bir eğitim ve öğretim aşamasına geçişte onun yanında yer alarak, yardımcı olun. İlköğretimden liseye sonrasında üniversiteye geçişte sürekli onunla beraber hareket ederek yeni ortama ve ders sistemine alışmasını sağlayın.

İki: Onunla İyi İlişki Kurmaya Çalışın

Hiç şüphesiz ailenin çocuklarıyla tek tek ilgilenmesi, onlarla konuşması ve sorunlarını dinlemesi; aralarında yakın ve samimi bir ilişkinin oluşmasına sebebiyet verecektir. Siz, çocuğunuzla arkadaş olduğunuz zaman, bu onun derslerine ve davranışlarına hayal bile edemeyeceğiniz kadar olumlu etki bırakacaktır, öyleyse:

– Veliler toplantısına her zaman katılın.

– Çocuğunuzun ihtiyaçlarını belirleyip not alın ve veliler toplantısında bunu öğretmeniyle paylaşın.

– Arada çok fazla fasıla bırakmadan, okula giderek öğretmeniyle görüşün, dersleri, disiplini ve davranışları hakkında konuşun.

Üç: Sorumluluklarınızın Farkına Varın

Anne ve babaların tek sorumlulukları, çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılamak değildir. Bundan çok daha önemli olanın çocuğunuzun yaşamının her aşamasında onun yanında yer almanızdır.

– Dersleri, sorunları ve her konu hakkında onunla ilgilenin, her dönemde ona yol gösterin.

– Okulun düzenlemiş olduğu etkinliklere mutlaka katılmalısınız.

– Okulun düzenlemiş olduğu etkinliklerde, elinizden geldiği kadar sizinde katılımınız olsun.

– Anne ve baba olarak sorumluluklarınızı en güzel şekilde yerine getirin. Hayatın zorlukları, sorunlarınız ve iş yaşamınız sizin bu sorumluluklardan kaçmanıza bir bahane olmasın. Siz, sorumluluklarının farkında ve her halükarda bunları uygulayan kimseler olursanız, bu çocuğunuza öğretebileceğiniz en büyük derstir.

Dört: Öğrenimini Evde Devam Ettirin

Anne -baba, okuldaki dersleri çocuğuyla birlikte çalışmalıdır, özellikle okul ödevlerini yapmakta ona yardımcı olun. Nasıl ders çalışacağını öğretin, okulda işlenen konuları siz de kendi bilginiz ölçüsünde tamamlayın.

Beş: Doğru Kararlar Verin

Başarılı bir anne ve baba; çocuğunun eğitimi ve onunla ilgili diğer konularda iyice araştırıp, düşündükten sonra en doğru kararı verendir. Bu özelliği kendisinde bulunduran anne-baba öncü veya rehber olarak tanınmaktadırlar.

– Çocuğunuzla ilgili almış olduğunuz kararlar, ona baskı yoluyla, zorla yüklenmesin. Fakat onun sorunlarını çözmesi için bir anahtar olarak kabul edin.

– Aldığınız kararların uygulanması için sağlam durun, karalılığınızı kaybetmeyin.

Altı: Katılımcı Olun

Eğitim öğretimiyle ilgili beklenti, eksiklikler ve ihtiyaçlar hususunda katılımcı olmaya çalışın.

– Okulun durumu, temizliği, dersleri, öğretmenleri, uygulanan etkinlikler v.b konuları araştırarak bilgi edinin.

– Çocuğunuzla ilgili tüm katılımlarınız, mantıklı ve yerinde, desteklemek için olmalıdır.

Son olarak şunu belirtelim; çocuğunuzun her alanda gelişmesi, güzel bir karakter kazanabilmesi ve topluma faydalı olabilmesi için, hem onunla ve hem de okuluyla iyi bir ilişki içinde olmanız gerekir. Çocuğunuzla ilgilenmeseniz, okulu sevmeyecek ve kendisini yetiştirmek istemeyecektir.

Duaların Kabul Şartları

Soru

Etmış olduğumuz dualar, hangi şart ve durumlarda kesinlikle kabul edilmektedir?

Kısa Cevap

Arapça bir kavram olan dua; seslenmek, çağırmak, birisine istekleri söylemek, onunla irtibat kurmak anlamına gelir. Terimsel olarak da; kulun Rabbine karşı elini ve tabii gönlünü açıp tazarru ve niyazda bulunması şeklinde tarif edilebilir. Öyleyse dua; küçük olanın büyük olana, hiçbir şeyi olmayanın sonsuz zenginlik sahibine, güçsüzün güçlüye, acizin kudret sahibine; isteklerini, taleplerini, ihtiyaçlarını arz etmesidir. Yüce Allah, kullarının duasına çok önem vermektedir, nitekim Kuran-ı Kerim’de 13 yerde, dua ve bu kavramdan türemiş kelime geçmektedir.

Duanın tarifinden de anlaşılacağı üzere, bir ibadettir, Allah’a yaklaşmak ve hoşnutluğunu kazanmak için mutlaka yerine getirilmesi gereken kulluk vazifelerinden biridir. Dolayısıyla nasıl ki tüm ibadetlerin kabulü için bir takım şartlar bulunmakta, aynı durum dua içinde geçer-

lidir. Duanın şartlarına dikkat ederek uygularsak, o zaman kabul edilmiş bir ibadet olacaktır.

Lakin duanın kabul edilmesi demek, hemen gerçekleşeceği ve isteklerimizin verileceği anlamına gelmemektedir. Allah en hayırlısını bilmekte ve kullarına karşı merhametlidir, bu yüzden bazen dua; yirmi yıl, otuz yıl sonra kendisini göstermekte ve bazen de dünyada değil de ahirette duamızın karşılığını almaktayız. Yüce Allah kulunun istediklerini dünyada vermediği için ahirette onun kat kat fazlasını verecektir, öyle ki dua eden hayretler içinde kalarak: “Keşke dünyada hiçbir duam kabul olmasaydı” temennisi içinde olacaktır.

İslam bilginleri, Kuran ayetleri ve masumların hadislerine dayanarak, dua için gerekli olan şartlar ve kuralları belirlemişlerdir. Bu şartlar ve adaplara riayet edildiği takdirde, mutlaka dua kabul edilecektir. Büyük düşünür Feyz Kaşani'nin kendisi on şart sıralamakta ve *Uddetu't-Dai* kitabından da on şart daha eklemektedir. *Dua* ve *Tehlilat-i Kuran* kitabının yazarı ise yedi şart getirmiştir. Rivayetlerde geçen farklı tabirlerle, duanın kesin kabulü için gereken şartları şöyle sıralaya biliriz:

- Dua kesinlikle âlemde var olan kuralın aksine ve kesin kader ile çelişecek şekilde olmamalıdır.

- Her duadan önce ve sonra mutlaka Peygamber efendimize (s.a.a) ve onun tertemiz Ehlibeytine (a.s) salâvat gönderilmelidir.

- Dua eden kimse kalben yüce Allah'ı tanımalı ve onu bilmelidir.

- Ümidi yalnızca Allah olmalı ve ondan başkasına güvenmemelidir.

- Dua ederken ihlâslı olmalı ve ıztırar haletinde bulunmalıdır.

- Gönül ve dili bir biriyle uyum içinde olmalıdır.

- Mutlaka farzları yerine getirmeli, haramlardan sakınmalı ve işlemiş olduğu günahlar dolayısıyla tövbe etmelidir.

- Duasında ısrarcı olmalı, sürekli Allah'tan istemeli ve hiçbir zaman ümidini kesmemelidir.

- Her duanın sonunda; “Allah'ım! Benim için ne hayırlıysa sen onu ver ve tüm kötülükleri benden uzaklaştır” demelidir.

Bunlar yerine getirildiği takdirde, hiç şüphesiz yüce Allah duayı kabul edecektir, fakat neticesini görmek için acele etmemeli, zira belki de hayrımıza olduğu için yıllar sonra karşımıza çıkacaktır.

Ayrıntılı Cevap

Sorunun cevabını vermeden önce, kısaca duanın tanımını yapıp, Kuran'daki ehemmiyet ve önemine değinmeliyiz. Yüce yaratıcının huzurunda durarak elleri ve gönlü açarak, onunla konuşup dua etmek, sadece İslam dinine özel bir ibadet değildir. İslam'dan önceki bütün ilahi dinlerde dua bulmaktaydı ve tüm peygamberler insanları duaya çağırmakta, duanın önemini anlatmışlardır. Bizzat kendileri de en çok dua eden, dua ehli kimselerdi. Kuran'ı Kerim'de önceki peygamberlerin duaları geçmektedir, İbrahim suresinin 37. ayetinde Hz. İbrahim'in duasından¹, Taha suresinde ise Hz. Musa'nın duasından bahsedilmektedir.² Başka sure ve ayetlerde de diğer peygamberlerin duaları buyrulmuştur. Yüce Allah, Bakara suresinin 186.³ ve Mu'min suresinin 60. ayetinde tüm insanları duaya davet etmekte ve duanın önemine değinmektedir.

Duanın sözlük anlamı: Arap literatüründe dua; seslenmek, çağırarak, birisine istekleri söylemek, onunla irtibat kurmak anlamına gelir.⁴

Duanın terimsel anlamı: Kulun Rabbine karşı elini ve gönlünü açıp tazarru ve niyazda bulunması, hacetlerini Ondan istemesidir.

Dua ve duadan türemiş kelimeler Kuran'da on üç yerde şu manalarda geçmiştir: Çağırarak, dua etmek, Allah'tan istemek, seslenmek, nida

¹ “Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını senin kutsal mâbedinin yanında, ekin bitmez bir vâdide yerleştirdim. Ey bizim Rabbimiz! Namazı gereğince kılınlar diye böyle yaptım. Ya Rabbi! Artık insanların bir kısmının gönüllerini onlara doğru yönelt, onları her türlü ürünlerden rızıklandır ki Sana şükretsinsinler.” Bkz: Felsefi, Muhammedtaki, Şerhi Duayı Mekarim'ül Ahlak, c.1,s.2.

² “Ya Rabbi! Genişlet göğsümü, kolaylaştır işimi, çözöver şu dilimin bağını, sözümü iyice anlayabilsinler.” Taha,25- 28.

³ “Kullarım Ben'i senden soracak olurlarsa, bilsinler ki Ben pek yakınım. Bana dua edenin duasına icabet ederim. Öyleyse onlar da davetime icabet ve Bana hakkıyla inanıp tasdik etsinler ki doğru yolda yürüyerek selâmete ersinler.”

⁴ Kureyşi, Seyit Aliekber, Kamus'ul Kuran, dua kelimesi.

etmek, bir şeye yahut bir kimseye davet etmek, yardım istemek, ibadet etmek.¹

Bu bağlamda dua aslında Allah'ı kabul ettiğini ameli olarak gösterip, Ona teslimiyetin nişanesidir. İnsan duruşuyla kendi küçüklüğünü O'nun büyüklüğünü, kendi fakirliğini O'nun zenginliğini, kendi hiçliğini ve O'nun yegâne hâkim olduğunu itiraf etmesidir. Dolayısıyla dua tevhidin özüdür, ibadetin usaresi, şirkten sıyrılmış olmanın göstergesidir. Aynı zamanda kulluktur, ibadettir. Dua Rabbe dönüş ve yönelişin adıdır. Yine dua, kuldan Rabbe yükselen kulluk nişanı, Rab'den de kula inen rahmet simgesidir. Daha doğrusu o, Allah'la kul arasında olan münasebetin tam odak noktasıdır, kulluktan bahsedilen bir yerde, duadan bahsetmemek mümkün değildir.

Duaların Kabul Edilmeyişinin Nedeni

Diğer tüm ibadetlerin bir takım şartları ve kuralları bulunduğu gibi, duanın da şartları bulunmaktadır. Bu şartlar ve uygulanması gereken adablar yerine getirildiği takdirde, dualar kabul olacaktır. Bu şartların içerisindeki en önemli unsur; kulun hayrına ve maslahatına olup olmadığıdır. Bazen Allah'tan istediklerimizin verilmeyişinin nedeni; bizim hayrımıza olmayışı ve hatta zararımıza olduğundandır. Çünkü Allah her şeyi bilen, hikmet sahibidir. Buna şöyle bir örnek verebiliriz: Çok cömert ve kerim olan birisi; “Kim ne isterse benden istesin, vereceğim” derse ve isteyenlerden birisi aslında kendisine zararlı hatta onun sonunu getirecek şeyi isterse, burada o kerimin vermemesi en uygun olanıdır, zira zararlı olduğunu bilmektedir. Vermesi güzel bir iş değil bilakis zulümdür. Çocuğunuz sizden arabayı sürmek için anahtarları istediğinde verir misiniz? Tabii ki hayır, çünkü onun ölümüne neden olabilir. Çoğu zaman kulların da Allah'tan istedikleri böyledir ve Allah kullarına olan sevgisiyle dualarının sonucunu göstermemektedir. Onun yerine ahirette çok daha güzel şeyler nasip edecektir.² Mevlana duaların kabul olmayışı ve hemen verilmeyişi hakkında şunları söylüyor:

¹ Hurremşahi, Bahuddin, Danişname-i Kuran Ve Kuran Pejuhi, c.1,s.1054.

² Duaha Ve Tehliyatı Kuran, s.43.

Nice ihlâs sahibi vardır ki ağlar, sızlar, dua eder
 Duasındaki ihlâs dumanı da göğe kadar gider
 Suçluların sızlanmasından bir öd ağacı kokusu
 Bu güzelim gök kubbenin ta yücelerine sürer
 Bunun üzerine melekler Allah'a sızlanmaya başlar
 Ey her duayı kabul eden, ey sığılan Allah!
 Bak, Mümin kulun nasılda yalvarmada
 Onun senden başka dayandığı yok
 Sen yabancılara bile ihsanda bulunursun
 Her istek sahibi, dileğini senden diler
 Allah buyurur: Bu onu horlamak için değil
 Geç ihsan etmem, onun faydasına, çok yararınadır.³

Peygamber efendimiz (s.a.a) buyuruyor:

“Allah’ı Teâlâ şöyle buyurmuştur: Benim kullarımdan bazıları sadece zenginlikle dinlerinde baki kalırlar, bende onları zengin kılarım ve bazı kullarım da sadece fakirlik ile hak yolda kalabilirler, bu yüzden de onları fakir kılarım. Eğer bundan başkası olursa mutlaka helak olacaklardır. Ben kullarımın dini durumlarının nasıl düzeleceğini en iyi bilenimdir.”⁴

Burada hemen akla şöyle bir soru gelebilir: Allah benim faydama olanı daha iyi bilmekte ve ne benim hayırmaysa onu yapmakta, öyleyse artık dua etmemin ne anlamı var, dua etmem gerekmez? Bu sorunun cevabı kısaca şöyledir: Allah kulları için hayırları verip, zararları uzaklaştırması kimi zaman insanların duasına bağlıdır, eğer dua ederlerse bu durum geçerlidir ve dua etmezlerse geçerli değildir.⁵

Bu yüzden yüce Allah, âlemde var olan en güzel sisteme ters düşecek ve kesin olan kadere aykırı olacak duaları kabul etmemektedir. Örneğin birisi Allah’tan, hep yaşamayı ve asla ölmemeyi isterse kesinlikle kabul edilmez, çünkü Allah’ın her varlık için belirlemiş olduğu kesin kaderinden biri de ölmektir. Bunu Âli İmran suresinin 185. Ayetinde şöyle buyurmaktadır:

“Kullu nefsin zaikatül mevt - Her canlı ölümü tadacaktır.”

³ Mesnevi, kitap.6,beyit: 4216- 4222.

⁴ Sebzevari, Hadi, Şerh-i Esmâ’ul Hüsna, s.32.

⁵ Duaha Ve Tehliyatı Kuran, s.43.

Yahut Allah'tan hiçbir varlığa muhtaç olmamayı istemesi kesinlikle kabul edilmez, zira dünya yaşamının kurallarından biri de insanların birbirine muhtaç olmasıdır. Hz. Ali (a.s) birisinin arkadaşına şu şekilde dua ettiğini duydu: “Allah'ım, arkadaşına hiçbir zorluk gösterme, ona sıkıntı verme, tüm beğenilmeyen şeyleri ondan uzaklaştır.” Hz. Ali (a.s) buyurdu:

“Sen arkadaşın için ölümü istedin.”

Yani insan yaşadığı sürece ve bu dünyada bulunduğu sürece mutlaka bir şekilde zorluk ve beğenilmeyen şeyle karşılaşacaktır, dünyanın var oluş şekli bunu gerektirmektedir.¹

Merhum Allame Meclisi duaların kabul olmaması hakkında şu noktalara değinmektedir:

1- Yüce Allah'ın duaları kabul edeceği vaadi, onun meşîyyeti ve ilahi isteklere bağlıdır, yani eğer isterse olacaktır. Zira Kuran'da şöyle buyrulmaktadır:

“Yalnız O'na yalvarırsınız. O da dilerse duanıza sebep olan sıkıntıyı giderir ...”²

2- Rivayetteki duanın icabetinden / kabulünden maksat, Allah'ın duyması ve inayette bulunmasıdır. Evet, Allah duaya şimdi icabet etmektedir, lakin istenileni geciktirerek vermektedir, çünkü kulunun huzurunda sesini duymaktan hoşlanmaktadır. Bu hususta imam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Şüphesiz (bazen) kul dua edince aziz ve celil olan Allah iki meleğe şöyle der: “Ben onun duasını kabul ettim. Ama hacetini bekletin. Zira onun sesini duymayı seviyorum. (Bazen de) Kul dua eder, Allah Tebarek ve Te-laa ise şöyle buyurur: “Çabuk isteğini karşılayın, onun sesini duymak istemiyorum.”³

Mevlana bunu şiire şöyle dökmektedir:

¹ Felsefi, Muhammedtaki, Şerhi Duayi Mekarim'ül Ahlak, c.1,s.1- 7.

² En'am, 41.

³ el-Kâfi, c.2,s.489.

Birisi her gece Allah der dururdu
 Bu zikrinden ağzı tatlılaşır, hoş olurdu
 Şeytan: Ey çok söz söyleyen, bunca Allah demene
 Karşılık onun Lebbeyk demesi nerede?
 Allah huzurundan bir cevap gelmiyor.
 Böyle utanmadan, sıkılmadan ne zamana kadar diyeceksin.
 Adamın gönlü kırıldı, başını yere koydu, yattı.
 Rüyada yeşiller giyinmiş Hızır'ı gördü.
 Hızır: Kendine gel, çağırдыңın addan nasıl usandın,
 Zikrinden nasıl pişman oldun?
 Adam: Kabul sesi gelmiyor, kapıdan sürüleceğimden korkuyorum.
 Dedi: Senin o Allah demen, bizim Lebbeyk dememizdir
 Senin o duaların, yanıp yakılman, bizim haberci çavuşumuzdur
 Senin hilelere düşmen, çareler araman,
 Seni kendimize çekmemizden, ayağını çözmemizdendir.
 Korkun da bizim lûtfumuzun kemendidir, aşkın da.
 Her Yarabbi demende, bir de lebbeykler vardır.⁴

3- Yüce Allah duaların kabulünü ve istekleri vermeyi; kulun hayrına olması şartına bağlamıştır. İnsan Allah'a dua eder, Ondan birçok isteklerde bulunur, eğer istedikleri faydasına ve hayrınaysa ancak o zaman Allah verir, ama eğer zararınaysa vermez. Çünkü Allah, hekimdir kullarına güzel olanı nasip eder, ama istenilen zararlıysa vermez.⁵

En önemli hadis kaynaklarından biri olan *Usulu Kâfi* kitabında “dualara icabet edilmesi”nin ne anlama geldiği, dört şekilde açıklanmıştır:

- 1- Allah isteyen kimseye istediklerini hemen verir.
- 2- Allah istediklerini kabul eder ve verecektir, ama sesini duymayı sevdiği için geç verecektir.
- 3- Duasını kabul edecektir, fakat istedikleri vermek yerine, yapmış olduğu günahları temizleyecektir.
- 4- Duasını kabul edecektir, lakin ahirette daha büyük mükâfat olarak ona verecektir.⁶

⁴ Mesnevi, kitap.3,beyit: 189- 197.

⁵ Meclisi, Mirat'ul Ukul, c.12,s.20.

⁶ el-Kâfi, c.1,s.39.

Buraya kadar söylediklerimizden de anlaşıldığı üzere; duanın kabul olması demek, istenilenlerin hemen verileceği demek değildir. Yunus suresinin 89. ayetinden Hz. Musa'nın Firavun'un yok olması için duasına değinilmekte ve bu duanın bir takım ilahi nedenlerden dolayı kırk yıl sonra gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Hatta bazen kul, bilmeden zararına olan şeyi Allah'tan istemektedir, Allah onun istediklerini vermemekte, fakat duasını da karşılıksız bırakmamaktadır, ahiret gününde istediklerinin kat kat fazlasını ona verecektir. Kıyamet gününde, dualarında istediklerinin dünyada verilmemiş olmasına karşılık olarak verilenleri gördüğünde: "Keşke hiçbir duam kabul olmasaydı" diye içinden geçirecektir.¹

Duanın Kabul Şartları

Şimdiye kadar duanı tanımını yapıp, kabul ve icabetinden maksadın ne olduğu söyledik, şimdi ise duanın kabul şartlarına değinelim. İslam düşünürleri, ayet ve masumların hadislerine dayanarak, duanın kabulü için hem dua ve hem de dua edende bulunması gereken şartları belirlemişlerdir. Bu şartlar ve adap kuralları yerine getirildiğinde mutlaka dua kabul edilecek ve etkisini gösterecektir. *Duaha Ve Tehlilatı Kuran* kitabında yedi şart sıralanmıştır, örneğin: yüce Allah'ı tanımalı, gönlü ve dili bir biriyle uyum içinde olmalı, farzları yerine getirip, haramlardan sakınmalı, işlemiş olduğu günahlardan tövbe etmeli, duadan önce ve sonra mutlaka Peygamber efendimize (s.a.a) ve onun temiz Ehlibeytine (a.s) salâvat gönderilmeli...²

Merhum Feyz Kaşi *Meheccet'ül Beyda* kitabında on şart getirmekte ve ilave olarak *Uddetu't-Dai* kitabından da on şart daha nakletmektedir. Onlardan bazıları şöyledir: Duada samimi olmak, gönülden Allah'a yönelmek, isteklerinde Allah'tan başkasına güvenmemek...³

Bazı hadislerde duanın icabet şartları buyrulmuştur, bu hadislerden bazılarını nakletmemiz faydalı olacaktır:

¹ Meclisi, *Mirat'ul Ukul*, c.12,s.1- 5.

² *Duaha Ve Tehlilatı Kuran*, s.15.

³ Feyz Kaşani, *Meheccet'ül Beyda*, c.1,s.301- 380.

İmam Sadık (a.s) buyuruyor:

“Dua her zaman perdeler arkasındadır, yani rahatlıkla Allah katına ulaşamaz, ulaşması için Peygambere salâvat gönderilmelidir.”⁴

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Her kim aziz ve celil olan Allah’tan bir ihtiyacını dilemek isterse Muhammed’e ve Ehl-i Beyt’ine salâvat göndermekle başlasın. Sonra Allah’tan hacetini dilesin. Sonunda da Muhammed’e ve Ehl-i Beyt’ine salâvat göndersin. Zira aziz ve celil olan Allah, duanın başını ve sonunu kabul ettiği halde ortasını terk etmekten daha yücedir. Çünkü Muhammed’e ve Âline gönderilen salâvat örtülü kalmaz.”⁵

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Aziz ve celil olan Allah şöyle buyurmuştur: Her kim benim fayda veya zarar verdiğimi bildiği halde benden bir şey isterse kendisine icabet ederim.”⁶

İmam Ali (a.s), kendisine, “Allah, ‘bana dua edin sizlere icabet edeyim’ diye buyurmuştur; o halde neden dua ediyoruz da icabet edilmiyor?” diye sorulunca şöyle buyurmuştur:

“Zira kalpleriniz sekiz hyanette bulunmuştur. İlk olarak siz Allah’ı tanıdınız, ama hakkını sizlere farz kıldığı şekilde eda etmediniz. Dolayısıyla bu tanımanız sizlere fayda vermedi... Dualarınızın kapılarını ve yollarını kapattığınız takdirde hangi duanız kabul olacak?”⁷

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz kul, yiyeceği haram olduğu halde elini Allah’a doğru kaldırıncı bu haliyle kendisine nasıl icabet edilsin?”⁸

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Sizden her kim kendisine icabet edilmesini istiyorsa kazancını temizlemeli ve insanların hakkını ödemelidir. Karnında haram olan veya yanında halktan birine ait bir hak bulunan kimsenin duası Allah’a yükselmez.”⁹

⁴ el- Kafi, c.2,s.491.

⁵ Mekarim’ul-Ahlak, c.2s.19. Amali-i Şeyh Tusi, c.1,s.157.

⁶ Uddet’ud-Dai, s. 131.

⁷ Alam’ud Din, s.269.

⁸ İrşad’ul Kulub, s. 149.

⁹ İrşad’ul Kulub, s. 149.

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Bilin ki şüphesiz Allah gafil ve habersiz olan kalbin duasına icabet etmez.” ¹

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Bedenin titrediğinde, gözlerin ağladığında ve kalbin yumuşadığında o anı ganimet bil ki şüphesiz sana teveccüh edilmiştir.” ²

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz Allah katı olan kalbin duasına icabet etmez.” ³

Hadislerde Duanın Adabı

1- Besmele ile başlamak: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Bismillahirrahmanirrahim ile başlayan dua reddedilmez.”

2- Muhammed ve Ehlibeytine salâvat göndermek: İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Her dua Muhammed’e ve Al-i Muhammed’e salâvat göndermedikçe göklerden örtülüdür.” ⁴

3- Masumları aracı kılmak: Masumların (a.s) duasında şöyle buyrulmaktadır:

“Allah’ım! Eğer günahlarım senin nezdinde yüz suyumu dökmüşse ve senden duamı engellemişse o halde Muhammed’e ve Al-i Muhammed’e salâvat gönder. Onların yüzü suyu hürmetine ya Rabbi dualarımı kabul et.” ⁵

4- Yalvarıp, sızlanmak:

“Yüce Allah, Musa’ya (a.s) şöyle vahyetmiştir: Ey Musa! Bana dua edince korku, panik ve endişe ile dua et, yüzünü yere sür, bedeninin değerli organlarıyla karşımda secdeye kapan, karşımda horluk ve tevazu içinde dur ve benimle münacat ettiğinde haşyetle korkan bir kalple münacatta bulun.” ⁶

¹ Bihar’ul Envar, c. 93, s.321.

² Bihar’ul Envar, c. 93,s.344.

³ Biharul Envar, c.93,s. 474.

⁴ Kenz’ul-Ummal, 3988

⁵ Bihar’ul Envar, c.94,s.22.

⁶ Bihar’ul Envar, c.94, s. 305.

5- Öncelikle başkaları için dua etmek: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Sizden biri dua edince herkes için dua etsin. Zira bu dua icabete daha yakındır, her kim kendisine dua etmeden önce kardeşlerinden kırk kişi için dua ederse, o dua hem onlar, hem de kendisi hakkında müstecap olur.”⁷

6- Israr etmek: İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Allah’tan dilemekte ısrarlı ol ki rahmet kapıları yüzüne açılsın.”⁸

7- Toplu dua etmek: İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Kırk kişi bir araya gelir ve herhangi bir şey hakkında Allah’a dua ederse mutlaka icabet edildiği bir halde ayrılırlar.”⁹

Demek ki dualarımızın kabul olmayışının nedeni, bizim kendimizden kaynaklanmaktadır, yüce Allah’tan değil. O sonsuz zenginlik sahibidir, verdikçe de hazinesinden zerre kadar eksilmez, diğer taraftan kerim Allah’tır. Fakat kullarda eksiklik olduğundan bazen vermemektedir.¹⁰ Bu yüzden işlerin üç kısma ayrıldığı söylenmiştir:

1- Dua etmeden bile verilecek olan; bu durumda kul ister dua etsin, isterse de etmesin yüce Allah onu kuluna verecektir.

2- Dua etse bile verilmeyecek olan; ne kadar dua ederse etsin yine de verilmeyecek olan şeyler.

3- Dua ettiği takdirde verilmesinde maslahat olan ve edilmediği takdirde verilmeyen şeyler.

Öyleyse hep dua etmeliyiz ve hangi kısımdan olduğunu bilmesek dahi her şeyimizi Allah’tan istemeliyiz, zira Hz. Musa’ya buyuruyor:

“Ey Musa! Tuzunu dahi benden iste.”

Kabul edilmese ve istediklerimiz verilmese de yine duadan vazgeçmemeli ve hayrımıza olanın bu olduğuna inanmalıyız. Aslında istediklerimizin verilip verilmemesi o kadar da önemli değil, çünkü dua Allah’a

⁷ Bihar’ul Envar, c. 93,s.313.

⁸ Bihar’ul Envar, c.77,s.204.

⁹ el-Kafi, c.2, s.487.

¹⁰ İmam Humeyni, Şerhi Duayi Seher, s.38.

yaklaşmak için en güzel ve en etkili yolların başında gelmektedir. Önemli olan bizim dua etmemiz ve Allah'la sürekli irtibat halinde olmamızdır. Hadislerde buyrulduğu ve Peygamberimiz (s.a.a) ile masumların (a.s) sünnetinde olduğu gibi, her duadan sonra semaya kalkan ellerimizi yüzümüze çekelim, çünkü Allah'ın lütfü bu ellere cevap vermiştir. Hiç Allah'a doğru uzanan eller boş geri döner mi? Mutlaka Allah doldurup da göndermiştir, öyleyse yüzümüze, başımıza sürmeliyiz.¹

Hep uzak olsam da Sen yanımdaydın,
Bütün benliğime nûrunu yaydın;
Seninle olunca günlerim aydın,
Aç kapını, tut elimden ben geldim!

Kulluğum başımda billurdan bir tâç
Kullukla erilmez payeye erdim!
Kapında bu benden hep Sana muhtaç;
Aç kapını, tut elimden ben geldim!

Evlilikte Dikkat Edilmesi Gereken Ölçüler

Soru

İki kişinin evliliğinde gerekli olan ölçüler ve riayet edilmesi iyi olan kıstaslar nelerdir? Evlilikte denkliğin manası nedir?

Kısa Cevap

İslamî öğretilerde Allah'a tevekkül etmek, iki rekât namaz kılmak ve uygun bir eş bulup başarılı bir evlilik yapmak için dua etmeye ek olarak, başarısız evliliklerin önünü almak için eş seçiminde gerekli dikkat ve özennin gösterilmesi tavsiyesinde bulunulmuş ve bazıları asıl ve bazıları ise ferî olan birtakım ölçüler belirtilmiştir. Asıl ölçülerin bazıları şunlardır: İman, günahlardan uzak durmak, iyi ahlâk sahibi olmak ve kadın ve erkeğin denk olması. Evlilikte şerî eşitlikten kastedilen, erkek ve kadının İslâm veya iman açısından aynı düzeyde ve seviyede bulunmaları ve birbiriyle çok farklılık taşımamalarıdır.

¹ Cevadi Amuli, Hikmeti İbadat, s.215.

Elbette bu denklik ve aynı düzeyde olmanın her iki tarafta yetkin olacağını ve bir düzeyde bulunacağını iddia etmek olanaksızdır. Zira insanlarda iman ve İslâm'ın güçlü ve zayıf dereceleri bulunur. Bu nedenle evlilikte denklik mefhumu nisbî bir husustur. Fıkıh kitaplarında şer'î denkliğin yanında örfî denklik de belirtilmiştir. Ama örfî denklige riayet etmek gerekli değildir. Elbette kızın düşünsel açıdan yeterli derecede rüşt etmediği ve velinin onun için koca seçtiği yerde bu müstesnadır. Örfî denklik, kadın ve erkeğin toplumsal statü açısından birbirine uygun olmaları anlamına gelir; yaş ve ailevî asillik denkliği bu kabildendir.

Ayrıntılı Cevap

Evlilik, en aşkın değerlerin tecelli etmesi için en uygun fırsata alt-yapı hazırlayan ve Allah nezdinde en sevilen müessesedir. Bu esas uyarınca İslamî öğretilerde insanların evliliğe manevî ve kutsî bir bakışla bakmaları vurgulanmıştır. Kur'an'daki değişik âyetler bu iddiaya tanıklık etmektedir:

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”²

Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim evlilikten “misak-ı galiz”³ yani sağlam ve kutsal ahit⁴ olarak söz etmektedir. Bu ahit; vefayı, güveni, dürüst ahitleşmeyi ve gösterişsiz bir aşkı talep eder. Çünkü nefsanî eğilimler, bencillikler ve despot egoistlikler bu ahit ile çelişir. Bu ahdin tarafları onu korumak, bekasını sağlamak ve sağlamlaştırmak için hayatın değerli usullerine riayet etmelidir. Bu nedenle evlilik, insanın önemli seçimlerinden biri olup neticesi tüm hayat boyunca var olacaktır. Bunun için bu seçimde dikkat ve öngörü –elbette vesvese seviyesinde olmamak kaydıyla- mantıklı ve dinî bir husustur.

² Rum, 21.

³ Nisa Sûresi, 21: “Hem, siz eşlerinize birleşmiş ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu nasıl (geri) alırsınız?”

⁴ Mekarim Şirazi, Nâsir, Tefsir-i Numûne, c. 3, s. 323, Daru'l-Kutubi'l-İslamiye, Tahran, 1. baskı, h.ş. 1374.

İslamî buyruklarda liyakatli bir eş bulmayı ve başarılı bir evlilik yapmayı¹ talep etmek için Allah'a tevekkül etmek, iki rekât namaz kılmak ve dua etmek gibi girişimlere ek olarak başarısız evliliklerin önünü almak için eş seçimi hakkında gerekli dikkatin gösterilmesi tavsiye edilmiş ve bir takım ölçüler dile getirilmiştir. Ama bu İslami ölçülerin bir bölümünün eş seçimindeki asıl ölçü ve şartlar ve bir bölümünün ise ferî ölçüler olduğunu bilmemiz gerekir. Burada bu iki bölümde yer alan bazı ölçüleri açıklayacak ve inceleyeceğiz.

Eş Seçimindeki Asıl Ölçüler:

1. Doğru Dinî İnanç ve İtikat (İman):

İslamî öğretiler esasınca doğru dinî iman ve inançlar eş için gerekli en önemli özellik sayılır. Bu şart tüm zaman ve mekânsal koşullarda bir eş için zorunludur. Bundan dolayı eğer bir birey uygun düzeyde iman ve dinî inançlar bazında ortak özellikler taşımazsa, gerekli şartlardan yoksun addedilir. Başka şartlara haiz olsa bile durum değişmez. Zira insanı dünya ve ahiret hayatından alıkoyar.

Kur'ân âyetleri ve hadislerde evlilikte imanın şart olması açıkça belirtilmiştir:

“İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mümin bir cariye Allah'a

¹ Şu hadis gibi: İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: “Sizden herkim evlenme kararı alırsa, iki rekât namaz kılsın, sonra Fatiha ve Yasin sûrelerini okusun ve Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle söylesin: “Ey Allah'ım! Bana salih, içten, çok evlatlı, şükreden, kanaatkâr, teslim olmuş ve gayretli bir kadın nasip et ki eğer iyilik yaparsam şükretsin ve eğer seni unutursam bana hatırlatsın. Evden ayrıldığımda hayatı ve haysiyeti korusun, eve geldiğimde beni hoşnut ve mutlu kılsın, eğer ona emirde bulunursam itaat etsin, ona yemin içtiğimde bana inansın, eğer ona kızarsa ve sinirlenirsem beni memnun ve mutlu kılsın. Ey celal ve yücelik sahibi Allah'ım! Böyle bir kadını bana kısmet et. Zira ben senin azametli dergâhından yardım alıyorum ve senin kısmetimi kıldığından başka bir şeyim yoktur.” Eğer bir şahıs bu namazı ve duayı yerine getirecek olursa, Allah onun isteğine icabet eder. Düğün gecesi geldiği ve kadının yanına geldiği zaman da iki rekât namaz kılsın ve sonra elini kadının alınına koysun ve şöyle desin: “Allahumme barek li ve fi ehli ve barek leha fi ve ma cema'te beynena, fecma' beynena fi hayr ve yemn.” (Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 100, s. 268, Müessesetu'l-Vefa, Beyrut, h.k. 1404.)

ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarımızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de; iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara âyetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler.”²

Hz. Resulullah (s.a.a) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Her kim kızını fasık bir erkek ile evlendirirse, bu davranışıyla onunla ilişkisini kesmiş olur.”³

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Eğer bir erkek güzellik ve serveti nedeniyle bir kadın ile evlenirse, her iki husustan (güzellik ve servet) mahrum kalır ve eğer dini ve takvası için evlenirse, Allah ona mal ve güzellik de nasip eder.”⁴

Artı, inançsal ve ahlaki özelliklerin varlığı başka her etkenden daha çok güven yaratabilir. Zira ahlâkî üstünlükler ve dinî inançlara sahip olmak insanı değiştirmekle kalmaz, karşı tarafın mutmain olmasını da sağlar. Bu husus iki evli tarafın ilk anlaşmasına altyapı oluşturur ve bunun hayat boyunca sürmesinde belirleyici bir rol oynar.

2. Güzel Ahlâka Sahip Olmak:

İslâm'da güzel ahlâka sahip olmak gibi, ahlâkî özellikler uygun eş için gerekli özellik ve şartlardan sayılır. Burada güzel ahlâktan kastedilen, yaşamda uygun davranış ve ilişkilerde bulunmak ve bireyler ile uyuşup onlara tolerans göstermektir. Güzel huy; hoş ahlâk ve güzel davranış, söze güzellik katmak, şükretmek, güzel konuşmak, hakikati söylemek, sevgi, ödüllendirme ve dürüstlük anlamına gelir.

Evlilik hayatının esası uyuşma, anlaşma ve yardımlaşmadır ve bu hususlar sadece güzel ahlâk sayesinde gerçekleşir. İnsan güzel sıfat, adet,

² Bakara, 221.

³ Tabersî, Raziyyuddin Hasan b. Fazl, *Mekarimu'l-Ahlâk*, s. 204, İntişarat-ı Şerif Razi, Kum, h.k. 1412.

⁴ Âmulî, Şeyh Hürr, *Vesailu's-Şia*, c. 20, s. 49 ve 50, Müessesetu Âlu'l-Beyt (a.s), Kum, h.k. 1409.

ahlâk, huy, faziletler, erdemler, güzel amel ve davranışlar ile süslenmeli ve kötü sıfat ve ahlâkî hastalıklardan uzak olmalıdır. Zira insanın şiddetli ve isyankâr dürtülerini kontrol edebilecek tek etken ve genel huzur ve barışçıl bir hayat yolunda ilim ve sanatı yönlendirebilecek tek etken gerçek ahlâktır. Bu da Allah'a gerçek anlamda iman etmekten kaynaklanır. İki taraf ve diğer aile üyelerinin sevinç ve gençleşmesine sebep olan yaşamda güzel ahlâka sahip olmak, rivayetlerde dile getirilmiş ve kötü ahlâklı eşin insanı erken yaşta ihtiyarlığa müptela kılacağı belirtilmiştir. Bu nedenle hadislerde kötü ahlâk sahibi kimseler ile evlenmek men edilmiştir. Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Bir erkeğin İslâm'ı kabul ettikten sonra dürüst bir kadın ile evlenmekten daha üstün ve iyi bir kârı olmaz. Böyle bir kadın erkeğin kendisini gördüğünde sevindiği, sözüne itaat ettiği ve kocasının gıyabında kendi iffetini ve malını koruduğu kadındır.”

Bir şahıs İmam Rıza'dan (a.s) bir birey hakkında şöyle sorar: “Yakınlarımdan biri kızımı istemektedir ve bazı açılardan eş olma liyakati taşımaktadır ama ahlâkı kötüdür ne yapmalıyım?” İmam Rıza (a.s) şöyle buyurur:

“Eğer ahlâkı kötü ise ona kız verme.”

İslâm'ın bakışında asıl olarak değerlendirilen ve bazılarına işaret edilen ölçülere ek olarak başka ölçüler de İslâm tarafından belirtilmiştir. Bu ölçüler önem açısından asıl ölçüler derecesinde değildir. Ama İslâm'da bu ölçülere özel bir özen gösterilmiştir. Bu ölçüler fer'î ölçülerdir.

3. Günahlardan Uzak Durmak:

Zina gibi bir günaha açık ve aşikâr bir şekilde bulaşmayacak düzeyde insanın takvalı olması gerekir. Rivayetlerde eş seçimi için bu ölçü ve şart vurgulanmıştır: İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Müslüman erkekler açıkça ve pervasız şekilde zina eden kadınlar ile evlenmesinler ve aynı şekilde iffetli ve Müslüman kadınlar açıkça zina eden erkekleri eş olarak kendilerine seçmesinler. Ama tövbe ederlerse (gerçekten çirkin ve iffet karşıtı amellerden el çekerlerse) onlar ile evlenebilirler.”¹

¹ Mekarimu'l-Ahlak, s. 204.

4. Denklik:

Eş seçimi konusunda denklik şüphesiz İslâm'ın asıl ölçülerinden biridir. Denklik konum, kadir ve değerde aynı düzey ve seviyede bulunmaktır.² Fıkıh kitaplarında evlilikte kadın ve erkek arasındaki denklik bağlamında iki mihenk taşı belirtilmiştir.

a) Şer'i Denklik: Şer'i denklik, Müslüman olmak gibi evlilik akdinin doğruluk ve sıhhatinde gerekli olan şeylerdir. Bu hususlar, kadın ve erkeğin İslâm³ veya iman⁴ açısından aynı düzey ve denklikte bulunmaları ve birbiri ile çok fazla farklılık taşımamaları anlamına gelir. Elbette bu denklik ve aynı düzeyde olmanın her iki tarafta yetkin olacağını ve bir düzeyde bulunacağını iddia etmek olanaksızdır. Zira insanlarda iman ve İslâm'ın güçlü ve zayıf dereceleri bulunur.

Bu nedenle evlilikte denklik, göreceli bir kavramdır ve ilahi peygamberlerin önemli bir sünneti olan evlilik müessesesinin kâmil bir dengin olmayışı yüzünden terk edilmesi doğru değildir. Bundan dolayı şer'i denklik açısından bir Müslüman'ın kitap ehli olmayan bir kâfir ile evlenmesi ve bir Müslüman kadının hatta kitap ehli bir kâfir ile evlenmesi doğru değildir.⁵ Bu, tüm fakihlerin ittifak ettiği bir husustur. Ama Müslüman erkeğin ehli kitaptan bir kadın ile evlenmesinin doğru olup olmadığı hakkında fakihler arasında değişik görüşler mevcuttur ve son dönem fakihleri arasındaki meşhur görüş, onlar ile daimi evlilik yapmanın haram olmasıdır.⁶ Elbette bu şer'i denklige yönelik bir ilk bakış olup gereklilik addetmekte ve akdin doğruluğunun şartı sayılmaktadır.

² Ragıb İsfahanî, Hasan b. Muhammed, *el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'an*, s. 718, tahkik: Safvan Adnan Davudî, Daru'l-İlmi'd-Daru's-Şamiyye, Dimeşk Beyrut, 1. baskı, 1412; Mehیار, Rıza, *Ferheng-i Ebcediyi Arabî-Farsî*, s. 731, İntişarat-ı İslami.

³ Bazı fakihler şer'i denklığın asıl ölçüsünü İslâm bilmişlerdir. Hz. Ayetullah Uzma Behçet: Müslüman Müslüman'ın dengidir ve onların evliliği sakıncasızdır. (Behçet, Muhammed Taki, *İstiftaat*, c. 4, s. 15, Neşr-i Defter-i Ayetullah Behçet, Kum, 1. baskı, h.k. 1428)

⁴ Bazı fakihler şer'i denklığın asıl ölçüsünü iman bilmişlerdir. Ayetullah Uzma Tebrizî: Mümin müminenin dengidir ve diğer hususların etkisi yoktur. (Tebrizî, Cevad b. Ali, *İstiftaat-ı Cedid*, c. 1, s. 350, Kum, 1. baskı)

⁵ Necefi, Muhammed Hasan, *Cevahiru'l-Kelam*, c. 30, s. 92, Muhakkık / Musahhih: Abbas Guçanî ve Ali Ahundî, Darulhyau't-Turasi'l-Arabî, 7. baskı, Beyrut.

⁶ Şahrudî, Seyyid Muhammed Haşimi nazarı altında bazı araştırmacılar, *Ferheng-i Fıkh-ı Mutabık-ı Mezhebi Ehl-i Beyt* (a.s), c. 1, s. 484, Muhakkık ve Musahhih: Muhakkıkani

b) Örfî denklik: Kadın ve erkeğin toplumsal statü açısından birbirine uygun olması anlamına gelir.¹ Kadın ve erkek arasında düşünsel bir uygunluk, ruhsal ve ahlâkî bir yakınlık bulunmalı ve iki eşin birbirini iyice anlaması ve hayat yuvalarının sıcak ve aydın olması için ailevi kültür ve psikoloji açısından aynı düzeyde olmaları gerekir. Fıkıh kitaplarında şer'i denkleğin yanında örfî denklik de belirtilmiştir. Ama örfî denkleğe riayet etmek gerekli değildir. Elbette kızın düşünsel açıdan yeterli derecede rüşt etmediği ve velinin onun için koca seçtiği yerde bu müstesnadır.² Bununla birlikte evlilikte denklik manası hakkında şer'i ve örfî denklik arasında ortak olan şey, kadın ve erkeğin dini açıdan³ aynı düzeyde bulunması ve dinî ve ahlâkî şartlara haiz olmalarıdır. Maddi ve mali meselelerde birbirine denk olmaları ve aynı düzeyde bulunmaları gerekmemektedir.⁴ İmam Sâdık (a.s) evlilikte denklik hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Denklik ve aynı düzeyde bulunmak erkeğin namuslu, haysiyetli olması ve ailenin giderini karşılayacak güçte bulunmasıdır.”⁵

“Bazı müminler birbirinin dengi, eşi ve benzeridirler.”⁶

Yani evlilikte riayet edilmesi gereken denklik aynı dinden olmaktır.

Eş Seçiminde Fer'î Ölçüler:

Evlilikte iki tarafın dikkat etmesinin iyi sayıldığı ve riayet edilmesi gereken bazı ölçü ve şartlar şunlardır:

Müessese-i Dairetu'l-Mearifi Fıkıhî İslami ve Muhakkıkanı Müessese-i Dairetu'l-Mearifi Fıkıhî İslami ber mezhebi Ehl-i Beyt (a.s), Kum, 1. baskı, h.k. 1426.

¹ Mekarım Şirazi, Nâsir, *Ahkâm-ı Banuvan*, s. 142, Muhakkık ve Musahhih: Ebu'l-Kasım Aliyan Nejadî, İntişarat-ı Medrese-i İmam Ali b. Eb. Talip (a.s), Kum, 11. baskı, h.k. 1428.

² a.g.e, s. 142.

³ *Ferheng-i Fıkıh-ı Mutabık-ı Mezhebi Ehl-i Beyt (a.s)*, c. 1, s. 367.

⁴ Muhakkık Damad Yezdî, Seyyid Mustafa, *Berresiyi Fıkhiyi Hukuk-u Hanevade*, s. 366, Kum, 1. baskı.

⁵ Şeyh Saduk, *Men la Yehduruhu'l-Fakih*, c. 3, s. 394, İntişarat-ı Camiayı Müderrisin, Kum, 2. baskı, h.k. 1404.

⁶ *Men la Yehduruhu'l-Fakih*, c. 3, s. 393.

1. Ailevî Asillik ve Saygınlık:

Aile, ruhsal ve eğitim konuları ve dinî bakış iki gencin ortak yaşamında önemli bir rol oynar. Aileler her ne kadar yapı, terkip ve inanç yönünden birbirine yakın olursa, evli iki taraf arasında doğru ve kalıcı bağların kurulma imkânı daha çoktur. Ailevî asillik ve saygınlıktan kasıt servet ve toplumsal statü değildir. Kastedilen necabet, dindarlık ve temizliktir. Bir şahıs evlilik yoluyla bir aile ile birliktelik kurduğunda kesin olarak söz konusu ailenin birçok ahlâkî, ruhî, akli ve cismî özellikleri ve-raset, ortam, adet ve eğitim yolu aracılığıyla bu bireye geçer ve o da bu özellikleri evlilik yoluyla aileye ve kendi evlatlarına aktarır. Bu esas uyarınca İslâm açısından şerefli, asil ve sağlıklı bir ortama sahip bir aileden bir birey ile evlenmek önemli bir özellik sayılır. Masumların sözlerinde bu konuya hassasiyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bir rivayette şöyle okumaktayız: Bir gün Allah Resulü (s.a.a) ayağa kalktı ve etrafındakilere şöyle buyurdu:

“Bataklıkta biten yeşil ve güzel bitkilerden sakının.”

Ey Allah Resulü bu sözden kastedilen nedir diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle cevap verdi:

“Kastedilen kötü aile ve bozuk bir ortamda yetişen güzel ve hoş yüzlü kadındır.”⁷

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Liyakatlı ve erdemli aileden eşinizi seçiniz; zira spermanın etkisi vardır.”⁸

Yani anne ve babanın özellik ve halleri sperma yoluyla evladına geçer. Bundan dolayı evlilik salt iki gencin arasındaki bir bağ değildir, bilakis iki aile arasındaki bir bağdır. Bu bağlılıkta dinî ve inançsal özelliğin korunması için doğru ve salih bireyler ile bağ kurulmalıdır. Her ne kadar eş seçimi hususunda ailevî asillik ferî ölçülerden sayılsa da İslâm'ın bakışında bu husus çok önemsenmiştir. Bundan dolayı da diğer ferî ölçülere nazaran daha fazla bir öneme sahiptir.

⁷ el-Kâfi, c. 5, s. 332.

⁸ Mekarimu'l-Ahlak, s. 197.

2. Zâhirî Güzellik ve Çekicilik:

Bazılarına göre iki tarafın ve özellikle kadının güzellik ve çekiciliği gibi bir takım özellikler evlilikte önemli bir etken telakki edilmektedir. Elbette karşılıklı ilgi ve alakanın oluşması ve cinsel ihtiyaçlarının giderilmesi kadın ve erkeğin birbirine yönelik taşıdığı ilgi ve sevgi hislerine dayanır. Eğer evlilikte bu ilgi ve alaka olmazsa, ailevî memnuniyetsizliğin altyapısı başlangıçta oluşur. Bu doğal özellik, İslâm'ın bakışında da önemszenmiştir. Ama onun ne derecede bir önem taşıdığına bakılmıdır. Bazıları zâhirî güzelliğin esas olduğuna ve önem açısından diğer etkenlerin ikinci derecede bulunduğuna inanır. Oysaki güzellik ve çekicilik tek başına aile yaşamı kurmak için yeterli olamaz. Zira ortak yaşamın bir takım görev, sorumluluk ve zorlukları vardır ve bu güzelliğe atıfta bulunarak onların üstesinden gelinemez. Güzellik ve çekicilik kadın ve erkek arasındaki bağ için uygun bir başlangıç noktası sayılır ama yeterli şart ve ölçü sayılmaz.

İslâm'ın bakışında güzellik ancak diyanet ve diğer manevî erdem ve kemaller ile birlikte olduğunda değerli ve üstün sayılır. Aksi takdirde İslâm'ın önemseddiği güzel sıfatları taşımaksızın salt zâhirî güzellik ve çekiciliğin varlığı, eş için zahmet ve zorluğa sebep olabilir. Nitekim önceki ölçülerde hadislerle işaret edildi. Dikkat edilmesi gereken bir nokta, güzelliğini nisbî bir husus olmasıdır. Erkek ve kadının güzellik ve çekiciliği birbirine dönük olarak ve iki tarafın aile bireyleri bağlamında göz önünde bulundurulmalıdır. Bundan dolayı iki bireyin zâhirî çekicilik açısından birbirine uygun düşmesi ama başka bir şahsın perspektifinden o ikisinden birinin güzel görünmemesi muhtemeldir.

3. Yaş ve Eğitim Uygunluğu:

Eş seçiminde yaşta bir denklik ve uygunluğun olması gerekir. Kız ve erkek arasındaki cinsel erginlik yaşının farklılığı doğal bir husustur. Oğlan kızdaki yaklaşık dört yıl sonra cinsel buluşa ermektedir. Bu yüzden evlilik hususunda onların yaş farklılığının en az bu miktarda olması daha iyidir (erkek büyük olmalıdır) ama bu zorunlu değildir.

Gıybet

Soru

Gıybet nedir, ne gibi zararları vardır, ayrıca bu hastalıktan kendimizi nasıl kurtara biliriz?

Cevap

Gıybetin Tanımı

Genelde fakihlerimiz gıybeti şu şekilde tarif etmektedirler: “Gıybet; bir kişi hakkında onun bulunmadığı bir yerde hoşlanmayacağı şeyler söylemek, kınamak ve kötülemek maksadıyla onu halk arasında hoş karşılanmayacak şeylerle nitelendirmektir.”

Resulullah (s.a.a) Ebuzer’e şöyle buyurmuştur: “Ey Ebuzer! Gıybetten sakın, zira gıybet zinadan daha kötüdür. . . Ben, (Ebuzer) şöyle arz ettim: “Ey Allah’ın Resulü! Gıybet nedir?” Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Gıybet din kardeşin hakkında hoşlanmadığı bir şeyi söylemendir.” Ben şöyle arz ettim: “Ey Allah’ın Resulü! Eğer o şahıs hakkında denilen şeyler o şahısta varsa ne olur?” Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “Bil ki eğer onda var olan şeyi söylemiş olursan gıybet etmiş olursun. Eğer onda olmayan bir şeyi söylüyorsan ona iftira etmiş olursun.”¹

Gıybetin Haramlığı ve Önemi

Gıybet icmaen haramdır, fıkhnın zorunluluklarından ve gıybet kötü özelliklerin başında gelir, ama bu hususun ayrıntılarına girmek bu sayfaların kapsamı dışında kalmaktadır. Burada asıl üzerinde durulması gereken şey bu günahın fesadından söz etmek ve Allah’ın izniyle bu günaha bulaşmamamız için veya eğer bulaşırsak derhal tevbe edip geri dönmemiz ve bu büyük günahla ahiret âlemine intikal etmememiz için gıybetin sonuçlarını anlatmaktır ki bu günahın uhrevî ve melekutî sureti oldukça korkunç ve çirkin bir surettir ve bedenî azabın dışında ayrıca kişiyi en-biya ve mukarreb meleklerin huzurunda rezil de etmektedir.

Allah Teala Kitab-ı Kerim’inde bu günahın melekutî suretini ifade etmiş ve hadis-i şeriflerde de bu durumdan söz edilmiştir. Kuran’da şöyle buyrulmaktadır:

¹ a. g. e. 77/89/3

“Biriniz diğerinizin gıybetini etmesin. Hanginiz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever? Bundan iğrendiniz değil mi?”

Gıybetin Çeşitli Türleri

Gıybet birisinin ayıbını başkasına söylemektir ve bildirmektir. Bu bazen sözle bazen fiille bazen işaretle veya da yazıyla gerçekleşebilir. Yani önemli olan birisinin kusurunu açıklamak hangi vesileyle olursa olsun haram ve gıybettir. Gıybet çeşitli şekilde gerçekleşebilir:

1- İnsanın bedeni ile ilgili kusurları söylemek: Mesela kör, şaşı, kel, siyah, sarı, kısa, uzun, lakaplar ki adam duyduğunda rahatsız olursa söylenmesi gıybet ve haramdır.

2- İnsanın soyuyla ilgili kusurları söylemek: Mesela falan adamın babası kötü bir ailedendir vb. şeyleri söylemek haramdır ve gıybettir.

3- Ahlakıyla ilgili kusurları söylemek: Filan adam kötü ahlaklıdır, korkaktır, riyakârdır vb. şeylerdir.

4- Dini ile ilgili kusurları söylemek: Filan adam yalancıdır, zekât vermiyor, namaza önem vermiyor vb. şeyleri söylemek

5- Dünyası ile ilgili kusurları söylemek: Filan adam edepsizdir, çok gevezedir, boğazına düşkündür, çok uyuyor, hak bilmez birisidir vb. şeylerdir.

6- Veya ona ait olan herhangi bir kusuru söylemek: Elbisesi kirli, eskidir, uzundur, kısadır, şöyledir, böyledir. Elbette bunlardan hangisi daha büyük olursa günahı vebali de daha büyük olur.

Gıybeti Yol Açan Sebepler

1. Gazap ve öfke: Bazen birisine olan gazap ve öfkemiz bizi onun ayıplarını ortaya çıkarmamıza sebep olur.

2. Kin beslemek: Bazen önceden olan kinimiz birisinin gıybetini yapmamıza onu kötülerememize yol açabilir.

3.Hased ve çekemezlik: Bazen de bu kötü huy insanın gıybet etmesini ve hased ettiği kimsenin kusurlarını açığa çıkarmaya ve böylece hasedini dindirmeye çalışmasına vesile olur.

4.Kibir ve üstünlük taslamak: Çoğu kişiler kendilerini üstün göstermek için başkalarının kötüllemeye ve kusurlarını ortaya çıkarmaya çalışır.

5.Acıma duygusu: Bazen de şeytan bu yoldan insanları kandırır ve ona acıdığı için ve yaptığı kötülükten duyduğu üzüntüyü bildirmek için onun yaptığını başkasına anlatır.

6.Kendini temize çıkarmak: Bazen kendisine temize çıkarmak için kötü ameli başkasına isnad ediyor ve böylece kendisini o amelden ve suçtan kurtarmaya çalışıyor. Bu da günahıdır hatta o adam yapmış olsa dahi o sadece kendisinden o kötülüğü nefyetme hakkına sahiptir. Yani ben yapmamışım diyebilir ama başkasına isnad edemez.

Gıybet Edenler Karşısında Vazifemiz

Nasıl ki gıybet haramdır, aynı şekilde gıybet kulak vermek de haramlıkta ona ortaktır ve rivayetler, kulak vermenin gıybet etmekle her açıdan aynı kadere sahip olduğunu göstermektedir.

Peygamber-i Ekrem gıybeti ve gıybete kulak vermeyi nehyettikten sonra buyurdu ki:

“Bil ki kim bir mecliste bir kardeşinin gıybetinin edildiğini duyar da o gıybeti reddederse Allah Teala ondan dünya ve ahirette bin şerrin kapısını reddeder, kapatır. Ve eğer gücü yetmesine rağmen onu reddetmezse, kendisine gıybetçinin günahının yetmiş katı yazılır.”

Gıybet edenler karşısında ilk vazifemiz uygun bir dille gıybet edeni emr-i bil-maruf ve nehyi anil-münker etmek ve o ameli yapmaktan sakındırmaktır. Sonra da gıybeti yapılan kimseyi savunmak ve ona isnad edilen şeyi reddetmek ve onu bu isnattan tenzil etmek ve ona yardımcı olmak. Eğer bunu yapamazsa ve gıybet edeni yaptığı işten vazgeçiremezse o meclisten kalkmalı ve orayı terk etmelidir. Yoksa eğer oturup dinler ve söylenenlerden hoşlanırsa veya en azından itiraz etmezse o da gıybet

günahına ortak olmuş olur bu konuda aşağıdaki hadislerle dikkatinizi çekmek istiyoruz:

Resul-i Ekrem: “Müslüman kardeşi yanında gıybet edilip de ona yardım edebileceği halde (onu gıybeti önleyebileceği durum da halde) ona yardımcı olmayan kimseyi Allah dünya ve ahirette yarımsız bırakır.”

Rasul-i Ekrem Hz. Emirulmüminin Ali'ye (as) vasiyetleri çerçevesinde buyurdu ki: “Ey Ali! Kim yanında bir Müslüman kardeşinin gıybeti edildiğinde onu savunabilecek durumdayken savunmazsa Allah Teala onu dünya ve ahirette rezil rüsva eder.”

Bu Hastalığın Tedavisi

Diğer günahlar gibi bu büyük günah da yararlı ilim ve amel ile tedavi edilebilir.

Bunun ilmi yönü, bu günah hakkında düşünmek ve onu doğurduğu kötü sonuçlarla bir bütün halinde ele alarak akıl terazisinde değerlendirip tartmaktır, elbette ki insan kendine düşmanlık edemez. Şu halde bütün masiyetler cehaletten ve sonuçlarından gafil olmaktan kaynaklanmaktadır. Hasiyetlerin tevehhümî yararı ise insanın kısa bir süre için şehvet ve arzusunu tatmin etmesidir.

Gıybetin bu alemdeki sonuçlarından bir tanesi kişinin halkın gözünden düşmesi ve aralarındaki güven hissini yitirmesidir. Çünkü halk fitraten kemale ve iyiliğe meyillidir. Ve bunlara sevgi duymaktadır. Noksanlık, çirkinlik ve kötülükten de nefret etmektedir. Ve muhakkak ki halkın gıybetini eden ve sağı solu çekiştiren kişileri diğerlerinden ayırmaktadır. Hatta bizzat gıybetçi bile bu gınahtan uzak duran kimseleri kendinden üstün görmektedir.

Eğer gıybetçi işi aşırıya vardırırsanız ve halkın onur ve namusuna dil uza-tırsa Allah Teala onu bu alemde de rezil rüsva edecektir. Ve kişinin, Hak Tela'nın rezil rüsva etmesinden şiddetle kaçınması gerekmektedir, çünkü bunun telafisi mümkün değildir.

Gıybetin amelî tedavisine gince. Ne edip edip nefsin bu gınahtan arındırılması, dilin gemlerini ele alınması ve bir süre bu durumun sürdürülmeye çalışılması gerekmektedir. Umulur ki inşaallah bir süre sonra

nefs ıslah olur ve bu kötü özelliğin kökleri kazınmış olur. Derken yavaş yavaş işin kolaylaşır ve bir süre sonra bu durumdan doğal bir şekilde uzak durduğunu görmüş olursun. Şu halde yapman gereken şey bu durumu terketmektir.

İbn Arabî

Soru

Sizin İbn Arabî hakkındaki görüşünüz nedir? Acaba gerçekten İmam Humeynî ve Şehit Sadr, onu güzellikle yâd etmişler midir? Allâme Tabatabâî'nin İbn Arabî hakkındaki görüşü nedir? Acaba onun İbn Arabî hakkındaki görüşü de olumlu mudur?

Detaylı Cevap

Ayetullah Hasanzade Âmulî şöyle diyor: Nefes-i Eşref'te Seyyid Gazî Tabatabâî'nin ünlü şakirtlerinden olan bizim bazı değerli üstatlarımız Gazî Tabatabâî'den naklederek şöyle diyorlardı: “İsmet ve imamet makamından sonra, insanlar içerisinde hiç kimse irfanî ve nefsanî hakikatler noktasında İbn Arabî'nin seviyesinde değildir ve hiç kimse ona yetişemez.”¹

Hakeza şöyle diyorlardı: “Molla Sadra'nın sahip olduğu her şey Muhyiddin Arabî'dendir, onun sofrasının kenarında oturduğundandır.”²

Ayetullah Seyyid Muhammed Hüseyin Tahranî, Seyyid Haşim Haddad'dan naklen şöyle diyor: “Merhum ağa (Gazî) Muhyiddin Arabî'nin kendisine ve “Futuhât-i Mekkiye” adlı eserine çok ilgi gösteriyordu ve şöyle diyordu: Muhyiddin kâmillerdendir.”³

“Hakikat dergâhına vasil olanlardan olan Seyyid Ali Gazî Tabatabâî Muhyiddin İbn Arabî'yi çok överdi. Onu nefsi tanıma ve bâtinî şuhud

¹ Haşimiyân, Hadi, “Deryayi İrfan; Şerh-i Hal-i Seyyid Ali Gazî Tabatabâî”, Kum: müessesesi Ferhengi Taha, s. 32

² Duvumîn Yadnameyi Allame Tabatabâî”, s. 41; Muhammed Tayyar Merağî- Sâdık Hasan Zade, “usve-i Arifan”, İntişarat-i Alî Ali, 1379, s. 65

³ Hüseyinî Tahrani, Muhammed Hüseyin, “Ruh-i Mücerred”, tercüme ve neşri devre-i ulum ve mearif-i İslâm, s. 342

noktasında benzeri olmayan bir kimse olarak tanıyordu.”¹ Burada bu bağlamda Ayetullah Seyyid Ali Gazî’yle hem meşrep olan bazı âlimlerin görüşünü zikredeceğiz:

Allâme Tabatabâi: “İslam’da İbn Arabî gibi bir satır getirebilen bir kimse yoktur.”²

Ayetullah Hasanzade Âmulî: “Fusus” ve “Futuhât” ona verilen has keramettendir. Bu Allah’ın faziletidir, istediği kimseye verecektir.”³

Ayetullah Cevad Âmulî: “Muhyiddin Arabî irfan öğreti ve marifetleri arasında benzersiz ve geçmişten günümüze kadar uzanan benzersiz bir kimsedir...” “Hikmet-i Mütealiye’nin sahip olduğu birçok ilkeleri de temelini İbn Arabî’nin atmış olduğu irfana borçludur.”⁴

Sadru’l-Müteellihin’in (Molla Sadra) İbn Arabî’ye duymuş olduğu saygıyı anlatmaya gerek yok. Biliyoruz ki o, Hikmet-i Mütealiye’de birçok konuda İbn Arabî’ye borçludur: O (Molla Sadra) İbn Arabî’ye karşı hadden fazla göstermiş olduğu saygıyı başka hiçbir arife ve hekime karşı göstermemiştir. İşte bu bizim iddiamızı doğrulamak için yeterlidir. Zaten Molla Sadra Hikmet-i Mütealiye’de yer alan birçok konuda İbn Arabî’ye borçludur.”⁵

Sonuç itibariyle İmam Humeynî’nin (r.a) Gorbacov’a yazmış olduğu mektubun bir kısmını naklediyoruz ki bu mektupta âlimleri ve düşünürleri, başta İbn Arabî olmak üzere büyük şahsiyetlerin kitaplarını mütalaa etmeye davet etmiştir.

“Değerli üstadlardan isteyiniz ki Sadru’l-Müteellihin’in (Allah’ın rıdvânı üzerine olsun ve Allah onu nebiler ve salihlerle haşretsın) “Hikmet-i Mütealiye” adlı mektebine müracaat etsinler. Böylece ilmin hakikatinin maddeden mücerret olan vücut hakikati olduğu anlaşılsın. Her çeşit düşünce maddeden andır ve maddenin hükümlerine mahkûm değildir. Artık sizi yormak istemiyorum. Ariflerin kitaplarından özellikle İbn Arabî’nin kitaplarından bahsetmeyeceğim. Eğer bu büyük insanın söylediklerinden haberdar

¹ Haşimîyan, Hadi, “Deryayı İrfan; Şerh-i Hal-i Seyyid Ali Gazî Tabatabâi”, Kum: müessesesi Ferhengi Taha, s. 32

² Mutahhari, “Şerhi Manzume”, s. 239

³ Bedi-i, Muhammed, “İhyageri irfan: pejohişi der zendegi ve mezhep Muhyiddin İbn Arabî”, müessesesi ferhengi ve intişarati pazine

⁴ Cevad Amulî, Avayi Tevhit, Şerh-i Nameyi İmam Humeynî bi Gorbacov, s. 78.

⁵ a.g.e.

olmak istersen, bu konuda güçlü olan birkaç zeki adamını Kum'a gönder, böylece birkaç senede Allah'a tevekkül ederek kıldan daha ince olan marifetin derin ve latif menzillerini öğrensınler. Bu yolculuk dışında bu marifetler hakkında bilgi edinmek imkânsızdır.”⁶

Elbette bütün bunlar, bu değerli insanların İbn Arabî'nin yazmış olduğu kitaplarda konu ettiği konuların hiçbirisini eleştirmedikleri anlamında değildir. Aksine diğeri ilmi ve dini konular gibi, İbn Arabî'nin de bazı düşünceleri de kabul görmemiştir. Ancak bütün bunlara rağmen onun genel şahsiyeti kabul görmüştür.

İslâm'da Çevrenin Temizliğı ve Korunması

Soru

Toplumların ilerlemesi, şehirlerin genişlemesi ve gelişmesini göz önünde bulundurduğumuzda, vatandaşların çevreyi temiz tutma ve koruma hususundaki görevleri nelerdir? Dinî kaynaklar, bu konularda ne gibi kanun ve öneriler sunmaktadır?

Kısa Cevap

Hayat kaynağı olan İslâm dini evrensel ve kâmil bir dindir. İslâm dini bu özelliğinden dolayı insan hayatının çeşitli alanlarındaki bütün ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmuş, bireysel ve toplumsal hayatın ihtiyaçlarıyla ilgili bütün konular için hükümler belirlemiş ve kurallar koymuştur.

İslâm dininin dikkate aldığı konulardan biri de toplumsal hayatın şekli ve yaşama ortamıdır. “Su” ve “hava” çok önemli ve hayatî bir faktör olduğu, temiz su ve temiz havadan yararlanmak insanın zorunlu ihtiyaçlarından biri sayıldığı için, İslâmî kurallara göre bunları kirletmek haram ve büyük günahlardandır. Buna ilâve olarak bu kirletme işi ilâhî nimetlere karşı bir nankörlük sayılmaktadır ve kolaylıkla bağışlanacak bir günah da değildir.

Çevre temizliğini korumak, günümüz toplumlarının çok önemli ve temel konularından biridir. Sanayileşmiş ve medenî olan günümüz

⁶ a.g.e, Mukaddime-i Kitab.

toplumlarının önemli olduğunun farkına vardıkları bu ve bunun gibi konuları, İslâm dini ve masum imamlar (a.s) 1400 yıl önce söylemişler ve takipçilerine bireysel ve toplumsal kanun ve kuralların uygulanmasına dikkat etmelerini emrederek onlara çevre sağlığını koruma hakkında yollar göstermişlerdir. Bu kural ve kanunların bazıları şöyledir:

1. Yenmesi insan bedenine zararlı olan her şeyin yenmesi, zorunlu durumlar dışında haramdır.
2. Geceleyn evlerinizde çöp bulundurmayın ve onları gündüz evlerinizden dışarı çıkartınız.
3. Akarsu kenarlarını, meyve ağaçlarının dibini, kullanılan yolları vb. kirletmekten sakının.
4. Kıyamet günü dahi olsa, eğer birinizin elinde bir fidan varsa onu imkân dâhilinde dikmeye çalışsın.

Bunun gibi daha başka yüzlerce hüküm ve tavsiyeler, Müslüman bir vatandaşın çevresini ve çevre sağlığını korumayı temel görevleri arasında görmesini sağlamaktadır.

Ayrıntılı Cevap

Sorunun asıl cevabını vermeden önce, daha iyi anlaşılması için giriş niteliğinde birkaç hususa değinelim:

1: İslâm dinin, insan hayatının bütün yönleri hakkında kanun ve kuralları vardır. Devlet ve siyasetle ilgili karmaşık konulardan başlayarak, tuvalete gitme hükümleri gibi bireysel ve en alt konularda dahi kuralları vardır; yani biz İslâm'ı mükemmel ve her şeyi kapsayan bir din olarak bilmekteyiz. Bu yüzden sosyal çevre ve yaşama ortamının¹ da İslâm dininin üzerinde durduğu konular içerisinde olduğuna inanmaktayız.

İslâm dininin her şeyi kuşatıcı olması, onda olan evrensel unsurları değerlendirerek, İslâmî felsefe, ekol ve sisteme ulaşılabilineceği ve toplum dinamiklerinin tasarlanabilineceği anlamına gelmektedir.²

¹ Yaşama ortamından maksat, bizlerin bulunduğu çevredir. Özellikle insanların yaşayışlarına etkili olan şartlar göz önünde bulundurulmaktadır.

² Daha fazla bilgi edinmek için şu kaynağa başvurabilirsiniz: İslam Dininin İktisadi Sistem Ve Ekölü, Hadevi Tahrani, Mehdi, s: 19-51.

2: İslâm dinine göre insanın yaratılışı boş değildir³ ve İslâm dininin toplumsal hükümleri de insanın bu yaratılış felsefesi ve hedefi üzerine kurulmuştur. Bu hükümler bazen sadece ahlâkî yönü olan teşvik, rağbet ettirme ve korkutma şeklinde gelmektedir ve bunlar hususunda sadece uhrevî cezalar vardır. Bazen de bunlara riayet edilmediği takdirde dünyevî cezalar konulmuştur.

3: İslâm dininde, Müslüman bir vatandaşın görevlerini ortaya koyacak usul ve genel kaideler vardır; örneğin:

a) İslâm dininde insan soyunun kalıcılığına zarar veren her şey haramdır; örneğin: insanlık türüne zulüm etmek veya nimetlere nankörlükte bulunmak⁴ ve bunun gibi.

b) İslâm dinine göre insanların huzuru ve sağlığı doğrultusunda olan işler, Allah'ın rızasını kazanma yolunda bir hizmet ve O'na kulluk sayılmaktadır ve insanın yaratılış hedefi ibadetten başka bir şey değildir.⁵

Çevreyi ve çevre sağlığını koruma ve onun kirlenmesini engelleme, insanlığı yok olmaktan kurtarma veya huzura ulaştırma yolunda bir çabadır ve bu yüzden de (farz veya sünnet olarak) yapılması istenilmektedir.

Ama İslâm dininde bu miktarla yetinilmemiştir. Bu genel ve küllî açıklamalara ilâve olarak, bazı özel konulara ayrıca vurgu yapılmıştır ve burada bu konuların bazılarını kısaca değineceğiz:

1) Hava Kirliliği: Eğer hava dünyanın etrafını tamamen kuşatmış olsaydı ve güneş yeryüzünün bir kenarından batsaydı, anında sıcaklık aşağı düşerek eksi 160 derecenin altına iner ve bu dayanılmaz soğuk

³ “Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?” (Mü'minûn Sûresi, 115. ayet)

⁴ Allah-u Teala'nın kulları için yarattığı ilahi nimetlerden faydalanmanın, insanın sağlığı, refahı ve huzurunun sağlanmasında özel bir yeri vardır. İnsanın rabbi karşısında onun verdiği nimetlere karşı en azından yapması gereken şey, bu nimetlerden kendisi ve diğerlerinin cismi ve manevi tekâmülü için faydalanmasıdır.

Eğer insan temiz havayı kirletir veya gökyüzünden yağarak yeryüzünde akan hayat kaynağı olan temiz ve pak suyun “Gökten tertemiz bir su indiren O'dur.” (Furkân Sûresi, 48. ayet) insan eliyle oluşan kirlilikler sayesinde tehlikeli ve zarar verici bir sıvıya dönüşmesi, yanlış kullanma ve ilahi nimetlere karşı yapılan bir nankörlüktür.

⁵ “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zâriyât Sûresi, 56. ayet)

canlı varlıkları yok ederdi. Hava, yeryüzünün aldığı sıcaklığı hemen kaybetmesini engellemektedir.¹

Bununla beraber insan hayatını sürdürebilmesi için oksijene ihtiyacı vardır ve insan bu ihtiyacını temiz ve sağlıklı havayı teneffüs ederek karşılamaktadır. Buna göre temiz ve sağlıklı havadan istifade etmek insanın zorunlu ihtiyaçlarından birisidir.

Diğer taraftan teknolojinin ilerlemesi ve insan hayatının makineleşmesinden ve her gün artan insan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için yeni oluşturulan fabrikalardan dolayı, hava kirliliği daha da artmakta, yeşil alanlar azalmakta ve çevre kirliliği fazlaşmaktadır.

İnsan nesli ve toplumların devamlılığı toplum sağlığına ve temizliğine bağlı olduğu için İslâm dini, bu hedef doğrultusunda kötülük ve pislikleri haram ve temizlik ve paklığı da helâl kılmıştır.²

İmam Sadık'a (a.s) kirli havayı teneffüs etme ve böyle bir ortamda yaşama hakkında soru sorulmuştur. İmam Sadık (a.s) bu sorunun cevabında birçok sorunun çözülmesini sağlayacak genel bir hüküm söylemiştir. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Yenmesi insan bedenine zararlı olan her şeyin yenmesi, zorunlu durumlar dışında haramdır.”³

2) Çöpleri Ortadan Kaldırmak: Çevre sağlığını korumanın gerekli olduğu, günümüz toplumlarının çok önemli ve temel konularından biridir. Eğer çevre koruma zorunluluğu yaygın olmazsa ve vatandaşlar tarafından da fazla önemsenmezse ve bu yüzden herkes istediği gibi çevreyi kirletir veya çöpler sağlıklı bir şekilde toplanmazsa, insan sağlığı büyük bir tehlikeye düşer.

Çöpler çeşitli mikropların ve haşerelerin oluşma ortamı ve birçok hastalığın kaynağıdır. Bu yüzden Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Geceleyin evlerinizde çöp bulundurmayın ve onları gündüz evlerinizden dışarı çıkartınız; çünkü çöp şeytanın yeridir.”⁴

¹ Niyazmend, Yedullah, Günümüz Bilimine Göre Kuran'ın Mucizeliği, s: 131.

² “Onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.” (A'raf Sûresi, 157. ayet)

³ Tuhef-ul Ukul, 337.

⁴ Muhammedi Rey Şehri, Muhammed, Mizan-ul Hikmet, c: 13, s: 6340.

Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Kapınızın önündeki toz ve toprakları (çöpleri) süpürün yoksa şeytanların yuvası olur.”⁵

Burada zikredilen şeytandan maksadın, zararlı haşerelerin oluşma yeri ve kirlilik ve çeşitli hastalıkların yayılması ve bulaşması olduğu açıktır.

Peygamber (s.a.a) ve Masum İmamların (a.s.) hayatlarında, onların paklığa ve temizliğe ne kadar da çok önem verdikleri ve takipçilerine de bu yönde tavsiyelerde bulundukları görülmektedir.

Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

“Allah-u Teâlâ paktır ve pak olan kimseyi de sevmektedir, temizdir ve temizliği de sevmektedir.”⁶

İnsan dışkısından uzak durmak, ona necis denmesi ve onun bulaştığı şeyleri yıkama ve pak etmenin farz olması, İslâm dininin insanlığa ilmi bir hizmetidir ve bu sayede de çevrenin pisliklerden temiz olması sağlanmaktadır. Günümüzde dışkı, veba ve bağırsak hastalıkları gibi birçok mikrobik hastalıkların kaynağı olarak bilinmektedir.⁷

Bu yüzden İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Peygamber (s.a.a) temiz ve güzel akarsu kenarlarına ve meyve ağaçlarının altına dışkı ihtiyacını gidermeyi yasaklamıştır.”⁸

Aynı şekilde bir başka rivayette de şöyle gelmiştir:

“Peygamber (s.a.a), insanların meyve ağaçlarının altına, yol üstüne veya durgun olan suya idrar yapmasını yasaklamıştır.”⁹

Günümüzde teknolojinin gelişmesi, şehirlerin büyümesi ve tüketici toplumların çoğalması binlerce ton çöpün oluşmasına neden olmaktadır

⁵ Aynı kaynak.

⁶ Muhammedi Rey Şehri, Muhammed, Mizan-ul Hikmet, c: 13, s: 6340.

⁷ Nilfuruşan, Muhammed Ali, Zarrabi, Celil, Mirfatihi, Muhammed Bakır, Sağlık, s: 20.

⁸ Meclisi, Muhammed Bakır, Bihar-ul Envar, c: 77, s: 170.

⁹ Hurri Amuli, Vesail-uş Şia, c: 1, s: 228; Meclisi, Muhammed Bakır, Bihar-ul Envar, c: 77, s: 169.

ve bu çöplerin doğru ve sağlıklı bir şekilde toplanması, dikkat edilmesi gereken çok önemli konulardan biridir.

İslâm dini ve diğer bütün ilâhî dinlere göre insan hayatının çok büyük önemi vardır ve onun korunması farzdır. Bu yüzden Kuran-ı Kerim insanlara kendi yaptıkları işlerle kendilerini yokluğa ve helâk olmaya sürüklememelerini tavsiye etmektedir:

“Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”¹

Değerli Kuran-ı Kerim tefsircisi olan Allâme Tabatabai şöyle söylemektedir: Bu ayet genel ve mutlaktır ve sonuç olarak bu ayette olan nehiy, bütün aşırı ve duyarsız davranışları kapsamaktadır.²

Buna göre İslâm dininde, insanlar kendi tavır ve davranışlarıyla kendilerinin ve diğerlerinin yaşadıkları çevreyi kirletmeleri, en önemli sağlık konuları karşısında kayıtsız kalmaları ve ciddiyetsizlikleri yüzünden çevrelerini sağlıklı yaşamdan mahrum etmeleri caiz değildir.

Buna ilâve olarak “İslâm’da zarar ve ziyan yoktur” kaide ve kuralına göre – Peygamber (s.a.a)’in buyurduğu gibi “İslâm dininde insanın kendisine ve diğerlerine zarar ve ziyan ulaştırması yasaktır.”³ – insanlar hatta kendi kişisel imkânlarını kullanırken dahi diğerlerine eziyet etmemeli ve zarar vermemelidirler.

3) Yeşil Alan: Günümüzde şehirlerin havası, işlerin ve faaliyetlerin onda birikmesi ve odaklanmasından dolayı o kadar çok etkilenmiştir ki şehirlerde yapılan bölgesel araştırmalar, yeşil alanların azalması sebebiyle şehirlerdeki ekolojik dengenin, özellikle iklimlerde, toprakta, yeraltı sularında vb. bozulmalar olduğunu göstermektedir. Yeşil alanların etkisi o kadar çoktur ki şehir ortamını tamamen değiştirmektedir.

İslâm dininin öncelik arz eden kaynaklarında, yeşil alan günümüz tabiriyle konu olmamış olsa da, İslâm dininin bu konuya verdiği önemi gösteren ağaçlandırma, ağaç dikilmesinin teşvik edilmesi ve ağaçların kesilmesinin yasaklanması gibi daha genel unvanlar içinde söylenmiştir.

¹ Bakara Süresi, 195. ayet

² Allame Tabatabai, Muhammed Hüseyin, El-Mizan, c: 2, s: 93 ve 180.

³ Seyh Saduk, Men La Yehzeruh-ul Fakih, c: 4, s: 334.

Peygamber (s.a.a) bu konuda şöyle buyurmaktadır:

“Kıyamet günü dahi olsa, eğer birinizin elinde bir fidan varsa onu imkân dâhilinde dikmeye çalışın.”⁴

Peygamber (s.a.a) ağaç kesmeye ve doğal kaynakları ve çevreyi yok etmeye yönelik girişimlerde bulunanları bu işten sakındırma ve yerme hususunda şöyle buyurmaktadır:

“Sidir ağacını kesen bir kimse direkt olarak cehenneme girecektir.”⁵

Ülke doğal kaynaklarını ve ormanlarını koruma kanununa göre hiç kimsenin hatta resmi kurumların dahi milli kaynakları yok etmeye hakkı yoktur, tarım ve orman bakanlığı bu milli kaynakları korumakla görevlendirilmiştir.⁶

İslâm fıkında da insanların, devletin ve halkın malını kullanmalarını yasaklayan kanunlar vardır. Bu kanunlar ilâhî kanunlara ve Kuran-ı Kerim’e dayanmaktadır:

“Sana ganimetlerin (enfal)⁷ taksiminden soruyorlar, de ki ganimetlerin taksimi Allaha ve Resulüne ait, onun için siz gerçekten müminlerseniz Allah’tan korkun da birbirinizle aranızı düzeltin, Allaha ve Resulüne itaat edin.”⁸

⁴ Nehc-ul Fesahe, s: 113.

⁵ Kenz-ul Ummal, c: 3, s: 894. Elbette bu rivayetin içeriği hakkında araştırmacılar, sidir ağacından maksat Kербela’daki İmam Hüseyin (a.s)’in kabrinin belirlenmesi için dikilen sidir ağacıdır demektedirler. Her halükarda bu rivayetten genel olarak ağaçların kesilmesinin yasak olduğu anlaşılabılır.

⁶ Mensur, Cihangir, Hukuki Kanun ve Kurallar, s: 921–924.

⁷ Şia fikhına göre şunlar enfalın kısımlarındandır:

- Kâfirlerin savaşmadan müslümanlara verdikleri mal
- Ölü araziler
- Sahibi olmayan verimli topraklar
- Dağların ve vadilerin yüksek ve orta yerleri
- Kafir padişahların kendilerine özel ayırdıkları mallar
- Müslümanların masum imam (a.s)’ın izni olmadan ele geçirdikleri mallar
- Mirasçısı olmayanın bıraktığı miras
- Madenler
- Denizler ve kullanılmayan çöller
- Humus masum imam (a.s)’a ait olan ve enfal sayılan mülktür.

⁸ Enfâl Süresi, 1. ayet.

Buna göre, ülkenin milli kaynaklarından sayılan her şeyi yok etmenin meşru olmadığını söyleyebiliriz.

Yaşadığımız dünyadaki binlerce faktör el ele vererek insanların hayatın güzelliklerinden faydalanmalarını sağlamaktadırlar. Bu faktörlerden birisinin yokluğu insanı birçok sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Allah-u Teâlâ, yiyecek, içecek ve insanın rahatını sağlayacak vesileler de dâhil olmak üzere her şeyi insanlar için yaratmıştır ve Kuran-ı Kerim'in öğretilerine göre insan, bu hayatın nimetlerini kullanmaktan sakındırılmamıştır. Ama bu nimetleri zayi etmek, onları yanlış kullanmak ve yok etmekten sakındırılmıştır:

“Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin ve yiyyin, için, fakat israf etmeyin, Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”¹

Sonuç

Hava kirliliğinin arttığını ve bu kirlenmelerin insan bedeninde bıraktıkları etkileri göz önünde bulundurduğumuzda; toplumun ve çevrenin sağlığını ve sıhhatini korumak için, devlet kadrolarında yer alan yöneticiler ve görevliler de dâhil olmak üzere bütün vatandaşların bu konuyla ilgili konulmuş olan kanun ve kurallara uymaları gerekmektedir. Çünkü insan yaşadığı toplumdan ayrı değildir ve bu yüzden bir insanın sağlık kurallarına uyması veya uymaması diğerlerinin de sağlıklarını etkilemektedir. Toplum sağlığında, bütün insanların umumî kanun ve kurallara riayet etmeleri gerekmektedir. Bu kanun ve kuralların geneli, toplum sağlığını korumakta ve çevrenin bozulmasını önlemektedir.

Kanaatin Etkileri ve Cimrilikle Farkı

Soru

Kanaatin hayatımıza etkileri nelerdir ve onu cimrilikle nasıl ayırt edebiliriz?

¹ A'raf Sûresi, 31. ayet.

Kısa Cevap

Kanaat lügatte ihtiyaç duyulan eşyalardan daha azıyla yetinme ve şahsın nasibinde olan şeye razı olması manasına gelmektedir. Kanaat kelimesi bazen hadislerde mutlak razı olma manasında da kullanılmıştır. Kanaat ve cimrilik arasındaki fark hakkında şunları söylemek gerekir: Kanaat daha çok bireysel ahlak konusunda geçmekte ve potansiyellerden düzenli bir şekilde yararlanma, masraf ve harcamalarda aşırılıktan sakınma ve her ne kadar az olsa da ilahî nimetlere razı olmakla alakalıdır. Cimrilik ise toplumsal ahlakla ilişkilidir ve bir insanın, başkalarının yardımına koşacağı yerde cimrilik yaparak harcamada bulunmaktır.

Ayrıntılı Cevap

Kanaat konusuna girmeden önce kanaat kelimesinin lügat ve ıstılahi manasını ve cimrilikle olan farkını inceleyeceğiz ve daha sonra kanaatin insan yaşamı üzerindeki etkilerine değineceğiz:

Kanaatin Manası ve Cimrilikle Farkı

Kanaatin Manası: Kanaat lügatte, ihtiyaç duyulan eşyalardan daha azıyla yetinme ve şahsın kendi nasibinde olan şeye razı olması manasına gelmektedir.² Kanaat kelimesi bazen hadislerde mutlak razı olma manasında da kullanılmıştır. İmam Ali (a.s) Osman bin Huneyfe yazdığı mektupta şöyle buyurmaktadır:

“Bana, ‘Müminlerin Emiri’ denildikten sonra zamanın zorluklarında onlara ortak olmamaya, sıkıntılı yaşantılarında onlara örnek olmamaya razı olur muyum?”³

Ahlak ilminde, kanaat hırsın karşısında kullanılmaktadır. Kanaat sıfatı, şahsın ihtiyacı olduğu kadarına ve zaruret miktarıyla yetinmesine ve ondan fazlasını talep etmemesine sebep olur.⁴

² Tureyhî, Fahrüddin, *Mecmeu'l-Bahreyn*, Tahran, Kitabfuruşiyi Murtezevî, şemsi 1375, c. 4, s. 384.

³ *Nehcü'l-Belağa*, Kum, İntişarat-ı Hicret, s. 418, 45. mektup.

⁴ Nerakî, Molla Mehdi, *Camîu's-Saadat*, Beyrut, Muessesetu'l-A'lemi li-Matbuat, c. 2, s. 104.

Bu nedenle azla yetinene ve mutsuz olmayana ve kendi payına razı olan kimseye kani diyebiliriz.

Kanaatin Cimrilikle Farkı: Kanaat ve cimrilik arasındaki fark hakkında şunları söylemek gerekir: Kanaat daha çok bireysel ahlak konusunda geçmekte ve imkânlardan düzenli bir şekilde yararlanma, masraf ve harcamalarda aşırılıktan kaçınma ve her ne kadar az olsa da ilahî nimetlere razı olmakla alakalıdır. Cimrilik ise toplumsal ahlakla ilişkili olmakta ve insanın başkalarının yardımına koşacağı ve kendi maddî imkânlarını toplumun ihtiyaç duyduğu yerlerde kullanması gerektiği yerde cimrilik yaparak harcamada bulunmamaktır. Kanaat insan zatının yücelik ve büyüklüğü ve züht ve tahammülünün sembolüdür. Oysaki cimrilik, rezile sıfatlardan ve nefsin hakirliğinden kaynaklanan bencillik sembolüdür.

Bu alanda insanlar dört kısma ayrılır:

1. Kendileri yerler ve başkalarına da verirler; bunlar infak ehlidir.
2. Kendileri yemezler ama başkalarına infak ederler; bunlar fedakârlardır.
3. Kendileri yerler ama başkalarına infak etmezler; bunlar cimridir.
4. Kendileri yemezler ve aynı şekilde başkalarına da vermezler; bunlar aşâğılıktır.

Mümkündür ki insan, kendi malından hem kendi faydalanmayabilir ve hem de başkalarına vermeyebilir. Bu aşâğılığın son noktası ve cimrilikten de kötüdür; zira cimri olan insan başkalarına vermez, ama kendisi kendi malından faydalanır. İnsanın kanaate riayet ederek hem kendisi kendi malından gerektiği kadarınca faydalanması ve hem de onun fazlasını infak ve bağışta bulunarak aynı şekilde başkalarını da kendi yararlandıklarına ortak etmesi ve toplumun ve ihtiyaç sahiplerinin derdine ortak olması en iyi durumdur.

Akıl, kanaati seçmede en önemli etkindir. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır: “Akıllı olan kanaat eder.”¹

¹ Amedî, Abdu'l-Vahid bin Muhammed, *Gureru'l-Hikem ve Dureru'l-Kelim*, Kum, İntişarat-ı DeFTER-i Tebligat, şemsî 1366, s. 391.

Akıl, kanaati değerli etkileri nedeniyle seçmekte ve şahsın yararına bilmektedir. Kanaatin etkilerinden bazıları şunlardır: İnsanın başkalarına ihtiyaç duymaması, insanın yokluklar karşısında tahammül gücü kazanması ve sabretmesi. Gerçi kanat ehli bir insan, imkânlardan daha az istifade eder, ama kanaatin sonucundan dolayı bu ameli akıl kabul eder. Şahıs, dünya ve nefsi hakkında ilmi ne kadar çok olursa insanî konulara daha derinden teveccüh edebilir ve kanaat sıfatı gibi makbul olan insani sıfatları kabullenmeye kendini hazırlar.

Şu ana kadar yaptığımız açıklamalarda kanaatin, insan hayatında, davranışlarında ve maişetindeki cilvesinin züht olduğunu görüyoruz. Zaitçe bir yaşam, hakikatte kanaatli sade bir yaşamdır; tamahtan, rahatlıktan, gösteriştan ve çeşitliliğe düşkünlükten uzak bir yaşamdır.

Emirülmüminin Ali de (a.s) kanaati, sade, hafif ve gösterişi olmayan şekilde tefsir etmektedir:

“Dininizin salim kalması için dünyalığın azlığına kani olun. Zira mümini, yeterli olan dünyalık az bir şey de kanaatkâr kılar.”²

Genel anlamda kanaatin, cimrilik yapmak veya harcamamak manasında olmadığına teveccüh etmeliyiz; kanaat insanın kendi imkânlarından doğru bir şekilde ve uygunca yararlanması ve toplumca genel kabul gören masraf olgusuna riayet etmesi ve İslâmî düsturlara uygun şekilde istifade etmesidir; bu konularda aşırılıktan ve har vurup harman savurmaktan sakınmaktır.

Kanaatin Etkileri

Kanaat, genel olarak olumlu (müspet) ve olumsuz (menfi) olmak üzere birçok etkiye sahiptir. Burada kanaatin bazı müspet ve menfi neticelerine değineceğiz:

Olumlu Sonuçları:

İzzet ve Üstünlük: Kur’ân açıkça izzetin Allah’a, Resulü’ne ve müminlere has olduğunu beyan etmektedir;³ bu izzet ve üstünlüğün önemi

² a.g.e, s. 393.

³ Münafikun, 9.

o kadar fazla ki, mümin insana hiçbir şekilde başkalarının karşısında kendisini zelil ve hor duruma düşürmesine izin verilmemiştir. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Allah tüm işlerin yetkisini mümine vermiştir ama ona zelil olma ve hor görülme yetkisini vermemiştir. Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu işitmedin mi: “İzzet Allah'ın, Peygamberi'nin ve müminlerindir.” O halde müminin her zaman izzetli olması ve zillete boyun eğmemesi gerekmektedir.”¹

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

“Müminin kendini zelil duruma düşürmesi uygun değildir.”²

Şüphesiz insanın aziz ve üstün olmasına neden olan ve onu zillet ve horluktan kurtaracak şeylerden bir tanesi kanaatkâr olmasıdır.

İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Hiç kimse kanaatkâr insandan daha aziz değildir.”³

Kanaat izzet vesilesidir.⁴ Kanaat izzet ve halka muhtaç olmama vesilesidir.⁵ Kanaat en kalıcı izzettir.⁶

Bitmez Tükenmez Hazine: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Kanaat, yok olmayan bir hazinedir.”⁷

“Kanaat bitmeyen bir servettir.”⁸

Hiz. Ali (a.s) bu konu hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Hiçbir hazine kanaatten daha ihtiyaç giderici değildir.”⁹

Kanaat ve Muhtaçsızlık (Zenginlik): Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

¹ Kuleynî, Muhammed bin Yakup, *el-Kâfî*, Tahran, Daru'l-Kitabi'l-İslâmiye, şemsi 1365, c. 5, s. 63.

² Seyyid bin Tavus, *el-Yakin*, Kum, Müessese-i Daru'l-Kitab, kameri 1413.

³ *Gureru'l-Hikem ve Dureru'l-Kelim*, s. 392.

⁴ a.g.e, s. 391.

⁵ a.g.e.

⁶ a.g.e.

⁷ Nişaburî, Muhammed bin Hasan, *Ravzatu'l-Vaizin*, Kum, İntişarat-ı Rezi, s. 456.

⁸ a.g.e.

⁹ *Nehcü'l-Belağa*, Kum, İntişarat-ı Daru'l-Hicret, s. 540.

“Zenginlik, servetin çokluğuyla değildir, gerçek zenginlik, muhtaçsızlık ruhuna sahip olmaktır.”¹⁰

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Her kim Allah’ın kendisine rızık olarak verdiği kani olursa, o insanların en zenginidir.”¹¹ Ve aynı şekilde şöyle buyurmuştur: “Zenginliklerin en iyisi kanaattir.”¹²

Emirülmüminin (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Kanaat zenginliğin başıdır.”¹³

Olumsuz Sonuçları:

Zillet ve Horluk: Allah’ın onun için mukadder ettiğine razı olmayan kimse, ister istemez başkalarının mallarına tamah edecek ve neticede de onlara muhtaçlık elini uzatacaktır ve bu onun hor görülmesine ve zelil olmasına neden olacaktır. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Bir müminin kendisini alçaltacak bir arzu ve meylinin olması ne çirkindir.”¹⁴

Allame Meclisî hadisin açıklamasında şöyle söylemektedir: “İnsanın hor görülmesine ve zelil olmasına neden olan arzu ve meylinde kasıt, başkalarına el açarak onlardan bir şey istemesidir; ancak Allah’a el açma ve ondan istemek, zillet olmadığı gibi yücelik ve izzet sebebidir.”¹⁵

Sürekli Tedirginlik: Tamah ve hırsın neticelerinden biriside bitmeyen bir kaygı ve tedirginliktir. İmam Bâkır (a.s), “Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızık daha hayırlı ve daha kalıcıdır.” Taha Sûresi 131. âyetinin nüzülü hakkında şöyle buyurmuştur:

¹⁰ Harranî, Hasan bin Şu’be, *Tuhefu’l-Ukul*, Kum, İntişarat-ı Camiayı Müderrisin, s. 57.

¹¹ *el-Kâfi*, c. 2, s. 139.

¹² Tabersî, Ebu’l-Fazl Ali bin Hasan, *Mışkatu’l-Envar*, Necef-i Eşref, Kitaphane-i Haydariye, şemsi 1385, s. 130.

¹³ *Gururu’l-Hikem ve Dureru’l-Kelim*, s. 382.

¹⁴ *el-Kâfi*, c. 2, s. 139.

¹⁵ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu’l-Envar*, Beyrut, Müessesetu’l-Vefa, kameri 1404, c. 70, s. 171, hadis 25.

“Peygamber Efendimiz (s.a.a) bu âyeti işittiğinde doğruldu ve şöyle buyurdu: Allah’a gönül bağlamayanı dünyanın hasreti öldürür, başkasının servet ve malına göz dikmeyi bırakmayanın hüznü uzun olur, haşmi azalmaz ve Allah’ın nimetini sadece yiyecek ve içeceklerde gören kimsenin ise ömrü az ve derdi ve acısı yakın olur.”¹

Bu nedenle insan, hayatında her zaman denge ve orta halliliği kaybetmemeli, kanaati kendine ölçü almalıdır; aksi halde saadet ve mutluluğu göremez.

Kanaatin Ölçüsü

Soru

1. Bendenizin İslâm’da bahsedilen kanaat konusunda kafam çok karışık. Günümüzde insan yaşantısında hangi seviyede olmalı ki ona kanaatkâr densin? Geçen gün *Miracu’s-Saadet* adlı kitapta bu konuda (fakirlik ve kanaatin fazileti hakkında) bir şeyler okudum. Bir taraftan Allah’ın kullarına rızık veren ve herkesin bu dünyada bir kısmetinin olduğu söylenmekte -ki bunda şüphe yoktur ve netice olarak insan birikim yapmaktan sakındırılarak gelecek için üzülmemesi istenmektedir-, diğer taraftan dilencilik de kınamıştır. İnsanların ev almak, hastalık ihtimali, evlilik, çocuk sahibi olmak vs. gibi ihtiyaçları var. Eğer insanın birikimi olmazsa gelecek için hep endişe içinde olur. Örneğin, insan, ailesini muhtaç bırakarak ölürse Müslüman değildir, denilirken, öte yandan baba, çocuklarının geleceği için mal toplamasın denilmektedir. İnsan sadece günübirlik düşünür ve güvence için birikim peşinde olmazsa yaşlandığında muhtaç ve zelil olmaz mı? Fakirlik zenginlikten üstünse dualarda neden Allah’tan bol rızık istiyoruz?

2. Birisi yaşam ihtiyaçlarını en alt seviyede karşılasa ve artırdığı parayı ev almak için biriktirse ve her ay biraz infak etse acaba artırdığı paranın her yıl humsunu vermeli midir? Ama humusunu verirse asla ev sahibi olamayacaktır. Hatırlatmak gerekir ki mesken, yiyecek ve giyecek

¹ a.g.e, c, 67, s. 317, hadis 25. Bu bölüm *Noktehayı Agaz* kitabından özetlenmiştir; Mehdevi Kenî, Muhammed Rıza, Tahrân, Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslâmî, şemsi 1376.

yaşamın zaruri ihtiyaçlarındandır. Müçtehitlerin ilmihallerinde şöyle yazılmaktadır: “Yıllık ihtiyaçtan fazla kalan malın humusunun verilmesi gerekir.” Oysa humus sorularına verilen cevaplar bu meseleyle farklı bir boyut kazandırmakta ve insanı, humus üzerine gelmesin diye bütün gelirini harcamaya teşvik etmekte, yani tamahlandırmaktadır.

Kısa Cevap

Değerli okuyucumuz, maddî kazanç ve geçim konularında dinî öğretilerde bir tür tezat ve ikilemin olduğu yönünde yazdıklarınıza cevaben aşağıda İslâm’ın fakirlik ve zenginlik meselesindeki görüşünü özetle ele alacağız.

1- Bildiğiniz üzere İslâm tam ve kapsamlı bir din olduğundan, yaşamın tüm yönleri için kanunlar koymuştur ve biliyoruz ki Allah Teâlâ, insana akıl, gazap ve şehvet kuvvetleri vermiştir. İnsanın bu kuvvetlerle tekâmül yolunda ilerlemesi için elçilerinin vasıtasıyla yaşam programı ve direktifler göndermiştir. İnsan aklıyla ve peygamberlerin yardımıyla saatli bir yaşama ulaşabilir.

2- Yine biliyoruz ki, insanı çalışıp çabalamaya iten şey onun şehvet kuvvetidir. Kendisi ve içinde bulunduğu topluma maddî ve manevî yönden faydalı olabilmesi için çalışması gerekir. Bu dünyada yaşayabilmek için çalışmaktan başka yol yoktur. Kim çalışırsa doğal olarak çalışmasının karşılığını alacak ve bir ölçüye kadar rahat bir yaşama kavuşacaktır.

3- İnsanın bu çalışmasında tamahkâr ve açgözlü olmaması için ölçülü olmayı ilke edinmelidir. Ölçülü olmak, din öğretilerinde ve aklı olarak beğenilmiş bir özelliktir. Neticesi tuğyan ve azgınlık olan² açgözlülüğe ve tamaha yönelen kimse, nefsanî isteklerinin karşısında durulabilirse ölçülü olabilir. Ölçülü olmak ne gelecekte endişe duymaya neden olan fakirliktir ne de Allah’tan gafil olup tekâmül yolundan çıkmaya neden olan tamah ve aşırı istektir.

4- Yerine getirmemiz için bize tavsiye edilen kanaat, dinî ölçülere göre standart bir yaşamla yetinilen, lüksten uzak durulması ve mevcut durumdan şikâyet edilmemesi gereken bir halettir.

² “Hayır; şüphesiz insan azar, kendini yeterli gördüğünde.” Alak, 6 ve 7.

5- 'Herkesin bu dünyada bir kısmeti var' sözü doğrudur. Bunun manası gücü ölçüsünde ve İslâmî çerçevede helâl rızık kazanmak, Allah'ın rızık veren olduğuna tevekkül etmek ve O'na karşı ümitli olmak, aşırı derecede servet toplamaktan sakınmak demektir. İşte kanaat burada mana kazanıyor. Yani insan, doğru ve meşru yollarla çabasını gösterirse, artık gelecekteki ihtiyaçlarına dair endişe duymayacaktır. Zira insan çalışmakla yükümlüdür. Rızık ve bereket Allah'tandır. Bu açıdan dünyaya ve yaşama bakanlar ne fakirlikten korkarlar ne de tamah ve mal toplama endişesi duyarlar. Çünkü tıpkı kural ve kaidelere göre hareket eden kimse eğer fakir olsa, o fakirlik iftihadır ve din büyükleri onu övmüşlerdir.¹ Zenginde olsa o zaman bu kendisi için fitne olmadığı gibi yaşamının ziynet de olur.²

6- Dolayısıyla fakirlik ve zenginlik, yücelme ve ilerleme veya sapma ve çökmeye neden olabilecek ilahî imtihanlardandır. Şunu da unutmamak gerekir ki fakir kimsenin toplumda sorumluluğu daha az olduğu gibi kıyamette de hesabı daha kolay olacaktır. Çünkü dünya malı hakkında 'Helalinde hesap, haramında azap vardır.' diye buyrulmuştur.³

7- Çocuklara miras bırakmak, sadaka ve borç vermek vs.de bu çerçeveye girmektedir. Birikim yapmak kınanmış olsa zayıflara, fakirlere yardım etmenin manası olmaz. Miras da böyledir. Ancak hac, infak vb. gibi diğer dinî görevleri yerine getirmek konusunda ihmalkâr olmak gerekir. Buna göre kınanan şey aşırı derecede servet toplamaktır.⁴ Yoksa gelirinin bir kısmını kendisi ve çocukları için biriktirmek kınanmamıştır.

¹ Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyuruyor: "Fakirlik iftihardır ve ben onunla iftihar ediyorum." Meclisi, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 69, s. 30, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, kameri 1409.

² "Mal ve oğullar, dünya yaşayışının ziynetidir. Rabbinin katında ebedi olarak kalan hayır ve hasenatsa hem mükâfat bakımından daha hayırlıdır, hem sonucu bakımından daha hayırlı." Kehf, 46.

³ Muhaddis Nuri, *Müstedreku'l-Vesail*, c. 12, s. 51, Müessese-i Alu'l-Beyt, Kum, kameri 1408.

⁴ "İnsanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden, mal toplayan ve onu durmadan sayanların vay hâline! Malının onu gerçekten de ebedileştireceğini sanır." Hümeze, 1 ila 3.

8- Humus konusunda ise bütün fakihlerin görüşü aynı değildir. Bu yüzden mesken ve normal ihtiyaçlarda humusun farz olmadığı görüşünde olan müçtehitlere uyabilirsiniz.

Müslüman Gençliğin Özellikleri

Soru

İslamiyette genç ve Müslüman gençliğin özellikleri nelerdir?

Cevap

Bu bağlamda İslam dini ve önderleri gençlere çok ehemmiyet vermiş, yüce insani kemallere gençlik döneminde ulaşılabilirliğini hatırlatarak, özel bir eğitim metodu sunmuştur.

İslam'ın vazgeçilemez temel esaslarından biri "Nesil güvenliği"dir. Eşsiz bir hayat nizamı olan İslam, ortaya koyduğu "Akıl, din, can, mal ve nesil güvenliği" kuralı ile insanlık için asla vazgeçilemez olan bu beş temel unsurun korunmasını kesin bir dille emretmiş, bunun temini için kesin hükümler koymuştur.

Hz. Resulullah (s.a.a.) hayatını gençlere adamıştı. O, Rahmet Peygamberi olarak gençlere sonsuz sevgi, şefkat ve hoşgörü ile muamele ediyordu. O'nun getirdiği Yüce Dinin iman, cihad, takva, ihlâs, ilim, ubudiyet ve medeniyet anlayışı özellikle gençlerde derhal yankısını buluyordu. Gençler, İslâm'ı kabul etmeye yaşlılardan daha yakın idi.

Hz. Resulullah (s.a.a) "Ey gençler topluluğu" diye başlayan hadis-i şerifleriyle özellikle gençleri uyarıyordu. Gençler O'ndan aldıkları cihad aşkıyla Uhud Savaşı öncesinde Medine dışında savaşmak için can atıyorlardı. Restül-i Ekrem'in (s.a.a) takdirine layık olan gençlik; Kitabımızda; "Rablerine iman eden genç adamlar" ifadesiyle takdir edilen Kehf Ashabı gibi imanlı, mücahid, ahlak ve fazilet sahibi, Hakkı haykırmaktan korkmayan cesur gençlik idi.

O'nun hadislerinde, "Allah'a kulluk içinde yetişen genç", Cenab-ı Hakkın arşının gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet

günü'nde arşın gölgesinde gölgelendirilecek ve Allah'ın özel ikramına layık olacak yedi seçkin grup arasında adaletli devlet başkanı'ndan hemen sonra ikinci sırada zikredilmektedir.

Dinamizm, fedakârlık, çalışkanlık, cömertlik, ahlak, hizmet, hicret, davet, tebliğ, cesaret... Hadislerde buyrulan örnek Müslüman gencin özellikleridir.

Müslüman genç, öncelikle kendisini tüm ilim silahlarıyla kuşandırır. Elde ettiği ilmî seviyenin yeterli olduğu kanaatine varmamalı, ilim yolunda hırslı, açgözlü ve son derece gayretli olmalıdır. İlim adamının bu psikolojik özelliği, hadiste işadammının psikolojik özelliğiyle karşılaştırılarak anlatılmakta, adeta ilmî doyumsuzluk tavsiye edilmektedir: "İki açgözlü kişi vardır ki doymaz: Biri ilim taleb eden... Diğeri de mal ve servet talep eden." kendisini hem teknik, hem sosyal açıdan, hem tarihi hem de dinî açıdan iyi yetiştirir. Okulda istediği ölçüde alamadığı, bulamadığı ama mutlaka elde etmek zorunda olduğu ilmî ve manevî seviyeyi okul dışındaki özel çalışmalarda kitap, seminer, sohbet ve konferanslarda kazanmalıdır.

Müslüman gencin ikinci önemli özelliği de takvadır. O kendisini günahlardan uzak tutar, sürekli Allah'ın rızasını kazanmak için çalışır, rıza-i ilahiye yakın ve şeytandan uzak olur. Onun tek bir hedefi vardır, Allah'a daha iyi bir kul olabilmek, bunun içinde tüm haramlardan sakınır ve tüm vacipleri de en güzel şekilde yerine getirir.

Müslüman genç uyanıktır, çabuk kandırılmaz, siyasetle ilgilenir ve Müslümanların sorunlarını kendisine dert edinerek, çözüm için çabalar.

Genç adam; maneviyatın doruklarındadır, Allah'ın sevgisi ve aşkına ulaşmak için en büyük eğlencesi rabbiyle münacattır. Geceleri herkes uyuduğu zaman o uyanır ve aşkının ispatı olan gözyaşlarıyla sevdiğiyle konuşur. Çünkü yüce Allah'ın Hz. Musa'ya buyurmuş olduğu bu hadisi kutsiyi iyice kavramıştır:

"Ey Musa! beni sevdiğini söyleyen ve sonra sabahlara kadar uyuyan ne kaddarda yalancıdır, seven sevdiğiyle olup onunla konuşmak istemez mi?"

Arzulanan genç nesil, ahlakî ve manevî değerleri ön plana almalıdır. Sevgi, saygı, rahmet, şefkat, adalet, iyilikseverlik gibi insanı insan yapan

evrensel manevî değerleri ön plana almalıdır. Gönül kazanma ve yürek fethetme görevini en tatlı dille ve en güzel metotla yerine getirmelidir.

Genç nesil, günümüzün olumsuz şartlarında kendisinin manen erimesi şöyle dursun, manen erimeye ve dejenere olmaya yüz tutan, çaresizlik ve çözümsüzlük içinde kıvranan, intihar eğilimi veya psikolojik bunalım yaşayan genç arkadaşlarını kurtarma azim ve kararlığı taşımalıdır.

Müslüman gençliğin bir diğer özelliği de, her konuda en güçlü ve en üstün olmaya çalışmasıdır, güçlü mü'minin Allah nazarında daha hayırlı ve Allah'a daha sevimli olduğuna inanan imanlı genç, her konuda güçlü ve üstün olmaya çalışmalıdır.

İmam Humeyni'den Müslüman Gençliğe Öğütler

- 1- Beş vakit namazı vaktinde kılın, gece namazı da kılmaya çalışın.
- 2- Vacipleri yerine getirip, haramlardan uzak durun.
- 3- Pazartesi ve Perşembe günleri mümkün oldukça oruç tutmaya çalışın.
- 4- Çok fazla uyumayın ve kuranı kerimi çokça okuyun.
- 5- Sözüünüzde durun ve anlaşmalarınıza önem verin.
- 6- Sade ve gösteriştten uzak giyinin.
- 7- Yoksullara yardım edip, her gün sadaka vermeye çalışın.
- 8- Çok masraf edilmiş lüks toplantılara katılmayın, kendinizde böyle toplantılar düzenlemeyin.
- 9- Çok konuşmayın, çok dua edin.
- 10- Kendinizi bilgi yönünden geliştirin, dini konuşmalara katılın.
- 11- Yaptığınız iyilikleri unutun ve geçmişte işlemiş olduğunuz günahları hatırlayın.
- 12- Spor yapmaya özen gösterin.
- 13- Bir İslam ülkesinin ihtiyaç duya bileceği tüm bilimlerini öğrenin.
- 14- Her bakımdan dikkatli ve uyanık olun.

15- Kuran okumasını ve tecvid kurallarını öğrenin.

16- Aktüalite ile ilgilenin, güncel haberleri özellikle de Müslümanları ilgilendiren haberleri takip edin.

17. Maddi yönden yoksullara, manevi yönden de rabbani âlimlere bakın.

18- Her akşam yatmadan önce kendinizi hesaba çekin, gün boyu işlemiş olduğunuz günahlardan tövbe edin ve yaptığınız güzel işler içinde şükür edin.

19- Âlimlerle arkadaşlığı asla kesmeyin, sürekli onların sohbetinde bulunun.

Nehcû'l-Belağa'da İrfan

Soru

Acaba irfan bağlamında Nehcû'l-Belağa'da numuneler mevcut mudur? Eğer mevcut ise bunlar teorik irfanla mı, yoksa pratik irfanla mı alakalıdır?

Kısa Cevap

İrfan, imamların nazarında pratik ve teorik irfan olmak üzere iki kısma ayrılmamaktadır ve onların siyer ve lisanlarında pratik irfan teorik irfandan ayrı değildir. Zira onlar pratik irfanla hakikatlerin tanımını elde ettiler ve sonra elde etikleri hakikatlerin tanımını kelimelerine dökerek insanlara sundular. Ayrıca irfanın teorik ve pratik irfan olarak sınıflandırılmasının üzerinden bin yıl geçmemiş, belki bu sınıflandırma son yüzyıllar içinde gerçekleştirilmiştir. Ama yine de Nehcû'l-Belağa sonsuz irfan denizidir. Bu büyük ve değerli kitap, hem teorik irfan ve hem de pratik irfanda kâmil arif ve ariflerin İmam'ı olan insan-ı kâmilin sözlerinin bir kısmıdır. Nehcû'l-Belağa teorik ve pratik olmak üzere irfan ve ilahi maariflerle doludur ve ayrıntılı cevapta örnekler vererek onlara değineceğiz.

Ayrıntılı Cevap

İrfanın tanımı belirtildiği gibi hakkın taliplerinin hakkı tanımak için seçtikleri yol ve yöntemdir. İrfan iki kısma ayrılmaktadır: Pratik irfan; yani seyr-i süluk, vusul ve fena ve teorik irfan; yani keşf ve şuhudun kural ve yöntemleri.¹ Başka bir tabirle teorik irfan, varlığın tefsirini yapmaktadır. Yani Allah, insan ve dünyanın tefsiri. Pratik irfan ise insan-ı kâmile doğru bir şekilde terbiye etmeyi üstlenmiştir.

Söze başlamadan önce birkaç noktanın hatırlatılması gerekli görülmektedir: Evvela irfan, imamların nazarında pratik ve teorik irfan olmak üzere iki kısma ayrılmamaktadır ve onların siyer ve lisanlarında pratik irfan teorik irfandan ayrı değildir. Zira onlar pratik irfanla hakikatlerin tanımını elde ettiler ve sonra hakikat ve elde ettikleri tanımı kelimaya sokarak insanlara beyan ettiler.

İkincisi irfanın teorik ve pratik irfan olarak sınıflandırılmasının geçmiş bin yıla sahip değildir. Aksine bu sınıflandırma İbn Arabî zamanında başlamış ve bariz örneği Hikmet-i Mütealiye’de olduğu gibi sonraları felsefeye de girmiştir.

Ama yinede Nehcül-Belağa sonsuz irfan denizidir. Bu büyük ve değerli kitap, hem teorik irfan ve hem de pratik irfanda kâmil arif ve ariflerin İmam’ı olan insan-ı kâmilin sözlerinin bir kısmıdır. İmam Ali’nin irfanî öğretilerinin tamamı Nehcül-Belağa’da toplanmamıştır.

Ariflerin İmam’ı Hz. Ali (a.s) bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:

“Bizler peygamberlik ağacı, risaletin indiği mekân ve meleklerin inip çıktığı yeriz; ilmin madeni, hükmün kaynağıyız.”²

Bu nedenle eğer ilim ve bilgi varsa ve irfan varsa, risalet hanedanında; yani Ali (a.s) ve evlatlarında bulunur.

Büyük arif İmam Humeynî (r.a) *Nehcül-Belağa* hakkında şöyle diyor: O’nun [İmam Ali] ruhunun nazilesi olan *Nehcül-Belağa* kitabı, benlik ve bencillik hicabı yatağında uyuyan bizler için eğitim ve öğretim kitabıdır...

¹ Seccadî, Seyyid Cafer, *Ferheng-i Istılahat-ı İrfanî*, 4. baskı, irfan kelimesi, Tahran, Kitabhane-i Tahirî, 1378.

² *Nehcül-Belaga*, 109. Hutbe.

Bir insan veya büyük insanlık toplumu kadar farklı boyutları olan bir külliyyat... Her ne kadar toplumlar meydana gelse, devletler ve milletler oluşsa ve her ne kadar düşünür, filozof ve araştırmacı gelse ve onun derinliklerine inip düşüncelere dalsalar, filozoflar ve hikmet öğrenenler gelseler ve bu ilahi kitabın ilk hutbesinin cümlelerini araştırmaya otursalar ve marifet ashabı ve irfan erbablarının yardımıyla kendi yüksek düşüncelerini işleterek onun kısa bir cümlesini tefsir etmeye çalışsalar ve hakikî bir şekilde onu idrak etmede vicdanları razı etmeyi isteseler... Vahiy evladının gördüğü alanının ne kadar olduğunu görseler kendi ve diğerlerinin kusurunu itiraf ederler. Kısa cümlelerinden bir tanesi şudur:

“O, hiçbir şeyin kenarında olmaksızın her şeyle birliktedir ve ayrı olmaksızın her şeyin dışındadır.”¹

Bu açıklama irfanda değinilen vahdet-i vücud konusuna işaret etmektedir.

Nehcü'l-Belağâ sonsuz irfan deryasıdır. Teorik irfan mebd ve mead, yaratılış, vahiy, melekler, mücerret dünya, alem-i melekût ve benzeridir. Pratik irfan ise ahlâk, nefsanî faziletler, adalet, takva, zühd, seyr-i süluk, cihat, yakarış ve benzeri hakkındadır.

Bu yazıda kısa olarak İmam Ali'nin (a.s) teorik ve pratik irfan hakkındaki sözlerinden bahsedeceğiz:

1. Teorik İrfan

Nehcü'l-Belağâ'nın ilk hutbesi maarif deryasıdır. Allah'ın azameti hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Hamd Allah'a mahsustur ki övenler onu hakkıyla övemezler, sayıcılar nimetlerini sayamazlar, çalışıp çabalayanlar hakkını eda edemezler. Yüce himmetler O'nu idrak edemez, akıl-zekâ denizine dalanlar O'na erişemez. O'nun sıfatlarının belli bir sınırı yoktur. Bir vasfı mevcut değildir.”

“Dinin evveli O'nu tanımak, O'nu tanımanın kemali O'nu tasdik etmek, O'nu tasdik etmenin kemali O'nu bir bilmek, O'nu bir bilmenin kemali,

¹ Sahife-i Nur, Peyam-ı İmam bi Şirket Konendegani der Kongreyi Hezare-i Nehcü'l-Belağâ, c. 14, s. 224-225, 27/02/1360.

O'na karşı ihlâslı olmaktır. O'na karşı ihlâslı olmanın kemali, O'ndan sıfatları nefyetmektir.”

“Allah'ın varlığı için bir başlangıç yoktur. Vücudu için ademlik sabıkası olmadığı gibi. O, hiçbir şeyin kenarında olmaksızın her şeyle birlikte ve ayrı olmaksızın her şey dışındadır.”²

“Hamd, daha önceden olgu/örneği ve kendinden önce bir yaratıcıya (olduğu için) tabi olmaksızın yaratıkları yaratana... Bütün yaratıklarını eksiklik ve halel kabul etmez şekilde muhkem ve sağlam takdir edip kâmil bir lûtf ile düzene sokan ve kemale doğru hareket edebilecek konuma getirip o yöne sevk eden Allah'a mahsustur.”³

Bu sözler Nehcül-Belağ'a'da bulunan teorik irfan deryasından bir katedir. Kelimelerle okyanus nasıl ölçülür?

2. Pratik İrfan

İmam Ali (a.s) seyr-i sülûkta atılacak ilk adım hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Gerçek arif (seyr-u sülûk ehli, ilim ve fikirle donanarak) aklını ihya etmiş ve şehvetlerini öldürmüştür. O denli ki şişmanlığı küçülmüş, sertlikleri yumuşamıştır. Kendisi için çok aydınlatıcı bir nur tutuşmuştur. Bununla tevhidin ana caddesini aydınlatmış ve bunun aydınlığında yolunu devam ediyor...”⁴

“Ey Allah'ın kullan! Allah katında en sevgili kul, nefsine karşı savaşta Allah'ın kendisine yardım ettiği kişidir. O kimse ki iç elbisesi ilahi hüzn ve dış elbisesi ise Allah'tan korkmaktır. Derken, hidayet ışığı gönlünü aydınlatmış, orada kalacağı gün için ağızını hazırlamış, uzağı kendine yakınlaştırmış, zorluğu kolaylaştırmıştır.”

O hazretin (a.s) bakışında takvalıların nitelikleri şöyle şekillenmiştir:

“Ruhlarının derinliklerinde yaratıcı büyük ve bundan dolayı da onun dışındakiler gözlerinde küçüktür... Cennet'e oranla orayı görüp nimetler

² Nehcül-Belağ'a, 1. Hutbe.

³ a.g.e, 90. Hutbe.

⁴ a.g.e, 220. Hutbe.

içinde yaşayan ve cehenneme oranla da orayı görüp azap çeken kimse gibidirler...”¹

“Nimetini tamamlamak, izzetine teslim olmak ve günahlarından korunmak için Allah’a hamd ederim. Yeterliliğine (kıfayetine) olan ihtiyacımdan dolayı O’ndan yardım dilerim. Allah’ın hidayet ettiği sapmaz...”²

“İlahi! Sana ibadet ediyorum; azabından korktuğum veya cennetine erişmek için değil, kulluk edilmeye layık olduğun için sana kulluk ediyorum.”³

Ölüme karşı arifane ve âşıkane bir yönelişle şöyle buyurmaktadır:

“Allah’a yemin ederim ki Ebu Talip’in oğlu Ali’nin ölüme olan ünsiyet ve dostluğu, bir çocuğun anne memelerine olan ünsiyet ve dostluğundan daha fazladır...”⁴

Takva sahiplerine gece uyanık geçirme, az uyuma ve zayıflık hakkındaki tavsiyelerinde şöyle buyurmaktadır:

“Gözlerinizi geceleri ayık tutarak ve karınlarınızı zayıflatarak Allah’a itaate yönelin.”⁵

Hak ve adalet yolunda mücadele edenler için betimlediği cihat hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Şüphesiz ki cihat, cennet kapılarından bir kapıdır ki Yüce Allah sadece özel dostlarına açmıştır.”⁶

Öfkelenmek

Soru

Çok sinirli birisiyim, yerli yersiz herşeye öfkeleniyorum. Bu kötü özellik hakkında bilgi almak istiyorum.

¹ Nehcû'l-Belağa, 193. hutbe; Muttakin hutbesi adıyla meşhur olan bu hutbenin her sözü pratik irfanın makamlarından bir makamdır.

² Nehcû'l-Belağa, 2. hutbe.

³ İhsai, İbn Ebi Cumhur, Avaliü'l-Lali, Kum, İntişarat-ı Seyyidu's-Şuheda, c. 1, s. 44, h.k. 1405.

⁴ Nehcû'l-Belağa, 2. hutbe.

⁵ a.g.e, 183. hutbe.

⁶ a.g.e, 27. hutbe.

Cevap

Yüce Allah her canlının içine sinirlenmek, öfkelenmek ve kızmak gibi duyguları yerleştirmiştir. Bunlar haddi zatında kötü duygular değildir, çünkü bu duygular sayesinde birey kendisini koruya bilir, tür ve aileyi muhafaza edebilir, toplumsal düzen sağlanır, dünya ve ahiret kazanılabilir.

Tamamen sinir ve öfkeden yoksun kimse hiçbir zaman kendisini savunamaz, birçok günaha düşer ve mükemmel bir insan konumuna ulaşamaz. Tamamen öfkeden yoksun kimse; korkaktır, boyunduruk altına girmeye müsaittir, gevşek, tembel, sabırsız, sebatsız, rahatlık peşinde koşan ve hem kendisinin hem de ailesinin karşılaştıkları tehlikelerin önüne geçemeyendir, yani gayretten yoksun kimsedir. Ailenin, canın, malın korunması, din düşmanları ve nefis ile mücadelenin olmazsa olmazıdır öfke.

Yüce Allah, Kuran'da beğendiği müminlerin özelliklerini açıklarken şöyle buyurmaktadır:

“Onlar kâfirlere karşı şiddetli ve kendi aralarında ise sevgi dolumerhametlidirler.”

Öyleyse, öfke ve siniri tamamen yok etmeye çalışanlar, bu duyguları bastırarak her alanda önüne geçenler büyük bir yanlış içindedirler, bunlar hiçbir zaman özlenen insan konumuna ulaşamazlar. Sinirlenmek başlı başına kötü ve beğenilmeyen bir özellik değildir. Burada kötü olan haddi ve sınırları aşmaktır, yerli yersiz öfkelenmek, mazlumun ahını almaktır. Her şeyde olduğu gibi öfkelenmekte de orta yolu bulmak gerekir, nasıl ki hiç sinirlenmemek insanı mükemmellikten uzaklaştırıyorsa aynı şekilde çok sinirli olmak da insanı kemalden uzaklaştırır. İmam Sadık (a.s) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

“Sirkenin balı bozması gibi, öfke de imanı bozar.”

Hız. İmam Sadık (a.s) naklediyor: Babamın şöyle buyurduğunu duydum:

“Bir bedevi Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna geldi ve dedi ki: Ben çölde yaşıyorum, bana kısa ve öz bir nasihatte bulunun. Allah Resulü de şöyle buyurdu:

Sakın sinirlenme, sana öfkelenmemeni emrediyorum. Bedevi, yeterli bulmayarak üç kez daha nasihat istedi ve her defasında Peygamber aynı cümleyi buyurdu. Sonra kendi kendisine dedi ki: artık başka bir şey sormaya-
cağım, Resulullah bana en hayırlıyı emretti.”

Evet, sinirlenmek uygun ifade edildiğinde, son derece sağlıklı ve doğal bir duygudur. Ancak kontrolden çıkıp da yıkıcı hale dönüşürse toplumsal hayatta, ferdi yaşantıda ve ailevi ilişkilerde sorunlara yol açar. Pek çok kişisel ve toplumsal problemlerin (örneğin, kavga, aile içi şiddet, fiziksel ya da sözlü saldırganlık, toplumsal şiddet) temelinde öfke vardır. İfrat ve tefritten kaçınarak kontrolde tutmak en güzel olanıdır.

Nelere Sinirleniriz

Tüm kötü özelliklerin en büyük ve ilk nedeni insanın kendisini çok sevmesidir. Egoist insandan; mal, makam, şeref ve egemen olma sevgisi doğar ve bütün bunlar öfke ateşini alevlendiren şeylerdir. Bu nedenle de bunlara yönelik herhangi bir müdahale ve saldırı onu öfkelenendirip harekete geçirir, kendisine hâkim olamayacak bir hale getirir.

Kendini beğenmiş insanlar her şeyi talepkar bir şekilde isterler, diğer deyişle kendilerine hak görürler. Bu durum, adalet için de, takdir, kabul, onay, vb. için de böyledir. Evet, herkesin bu değerlere ihtiyacı vardır, elde edemeyince hepimiz üzülür, incinir, hayal kırıklığına uğrarız, ama kendini çok beğenmiş insan bunları elde edemeyince sinirlenip öfkelenir, bunları zorla talep etmeye çalışır ya da edemediği için egolarını saldırganlıkla tatmin etmeye. Talepleri karşılanmayınca, hayal kırıklıkları engellenme duygusuna, o da öfkeye döner.

Sinirlenmeyi doğuran bir diğer neden de insanın, böylesi kötü ve beğenilmeyen özelliği güzel kabul etmesidir. Nitekim bazıları sinirlenmenin güzel bir sıfat olduğuna inanmakta, bunu yiğitliğin, mertliğin ve kahramanlığın göstergesi olarak kabul etmektedir. En ufak bir olay karşısında nasıl da sinirlenip, öfkelenmenin gerektirdiklerini yaptıklarını övünerek anlatırlar. Oysa mertlik sinirlenmekten, başkalarına saldırmaktan çok farklıdır ve gerekleri, sebepleri, etki ve özellikleri bundan tamamen ayrıdır. Şiddetli öfke feveranına kapılmış sinirli kimse, deliler gibi akılsızca davranır, hayvanlar gibi sonucunu göz önünde

bulundurmaksızın vahşice saldırır, kötü davranışlar gösterir, dilinin, elinin ve ayaklarının kontrolünü kaybeder. Gözleri, dudakları ve ağzı öylesine kötü bir hal alır ki, eğer o haldeyken eline bir ayna tutuşturulsa kendi durumuna hayret edip utanacaktır.

Çok sinirlenenler hayvanlara hatta cansızlara bile öfkelenirler. Hava, yer, kar, rüzgâr, yağmur ve diğer doğal olaylar hoşlarına gitmediği için sinirlenmelerinin nedeni olur.

Velhasıl bizim hoşumuza gitmeyen olaylara sinirleniriz. Arkadaşımız, babamız, kardeşimiz, sokaktaki bir adam, öğretmenimiz vb. bize ters düşen bir davranışta bulunduklarında sinirleniriz. Yahut trafiğin sıkışık olmasına, bize saygı gösterilmemesine, önemsenmeme gibi olaya da kızabiliriz. Sinirlenmemizin ortaya çıkmasında, kendi kişisel sorunlarımızla ilgili kuruntularımız ya da önceleri başınızdan geçmiş ve bizi öfkelenen, travmatik bazı olaylar da neden olabilmektedir. Öfkeye yol açan diğer nedenler arasında; engellenme, haksızlığa uğrama, fiziksel incinme ve yaralanmalar, hayal kırıklığı, saldırıya uğrama, tehditler sayılabilir.

Sinirlenmeyi Kontrol Etmenin Yolları

Yukarıda değindiğimiz gibi, güzel olan insanın sinirini kontrol edebilmesidir, saldırganlıktan uzak, şiddet içermeyen, kişinin kendisine ve çevresindekilere zarar vermeyecek şekilde duygusunu ifade etme becerisini kazanmasıdır. Öyleyse her şeyden önce yerli yersiz, aşırı sinirlenmenin ne kadar kötü bir özellik olduğunu bilmek ve insanın dünya ahiret yaşamını nasıl mahvettiğini kavramak gerekir. Bunun için de öfkelenmek hakkındaki ayet-hadisleri okumalı, ahlak âlimlerinin kitaplarına müracaat etmeli ve psikologların bu konudaki görüşlerini incelemelidir. Kızgınlığı dindirip, öfkeyi kontrol altına alabilmek için uzmanlar şu önerilerde bulunmaktadır:

1- Öfkeli insanlar genellikle düşünmeden yargılama ve bu yargıları yönün de davranma eğilimindedirler. Bu yargılar da bazen çok gerçek dışı olabilmektedir. Eğer çok elektrikli bir tartışma içine girdiyseniz, ilk yapacağınız şey; yavaşlayıp gösterdiğiniz tepkileri gözlemek olmalıdır.

Aklınıza gelen ilk şeyi söylemeyin, yavaşlayın ve asıl söylemek istediğinizi düşünün. Aynı anda karşınızdakinin de söylediklerini duymaya ve anlamaya çalışın, hemen cevap vermeyin.

2- O andaki ortamınızı ya da durumunuzu değiştirin. Dışarı çıkın yahut ayaktaysanız oturun oturuyorsanız ayağa kalkın.

3- Öfkenizin altında ne yattığını anlamaya çalışın. İnsanın eleştirildiği zaman savunmaya geçmesi doğaldır, ama siz de saldırıya geçip savaşmayın. Onun yerine söylenenlerin altında yatani bulmaya, asıl söylenmek isteneni anlamaya çalışın.

4- Derin derin nefes alın, sakinleştirici durum ve manzaraları zihninizde hayal ederek canlandırmaya çalışın, bu sakinleşmemize yardımcı olur. Derin nefeslerinizi alırken, kendi kendinize tekrar tekrar “Gevşe!” ya da “Sakin ol!” diyerek telkinde bulunun.

5- Bazen sinirlenmemizin nedeni yaşamımızdaki gerçek ve kaçınılmaz sorunlardan kaynaklanıyor olabilir. Kızgınlık duyguları böyle zamanlarda bu zorluklar karşısın da yaşanan doğal ve sağlıklı duygulardır. Böyle durumlardaki en yararlı tutum; önce sorunu çözüp çözemeyeceğimiz araştırmaktır. Çözebileceğimiz bir problemse çözüm yollarını bulmalı ve uygulamalıyız, eğer çözümlenmeyecek bir durumsa en iyi şey onunla yüzleşmektir.

6- Kızgın olduğumuz zaman genellikle, olayları istemeden abartılı ve çarpıtılmış olarak algılarız. Bu tür düşünce biçimlerinizi fark edin ve yerine daha mantıklı olanları yerleştirin. Mantık öfkeyi yener, çünkü öfke haklı bir nedene bağlı olsa da, çok çabuk mantık sınırlarını aşabilir. Bu yüzden öfkelendiğinizi hissettiğinizde mantığınıza sığının. Sadece, yaşamın iniş ve çıkışlarından bazılarını yaşadığınızı düşünün.

7- Aşırı beklenti içinde olmak ve beklentiler yerine gelmediğinde sinirlenmeye neden olur. İnsan düşünceleri üzerinde çalışıp onları yeniden yapılandırmalı, bu talepkar özelliklerinin farkına varmalı ve “beklentileri”ni, “arzular”a dönüştürmelidir. Diğer bir tabirle, istediği herhangi bir şey için, “Bana verilmeli” ya da “Benim olmalı” demek yerine, “Bana verilmesini isterdim” diye düşünmelidir.

Unutmayın öfkelenmeyi yok edemeyiz, zaten yok etmemek gerekir. Tüm çabalarımıza rağmen bizi öfkeliendirecek olaylar mutlaka olacaktır. Yaşam her zaman için engellerle, acılarla, kayıplarla ve diğer insanların onlardan beklemediğimiz davranışlarıyla dolu olacaktır. Bunu değiştiremeyiz, ama bu olayların bizi etkileme biçimini değiştirebiliriz. Yani sinirlerimize hâkim olarak, kızgınlık ve öfkemizi kontrol ederek, daha mutlu olabiliriz ve onların bizi mutsuz kılmasını önleyebiliriz.

Rızık Hakkında Hadisler ve Dualar

Soru

Selam ve kolay gelsin. Rızık hakkında ne gibi rivayetler vardır? Helâl rızıka ulaşmanın yolları nedir? Rızkı çoğaltan dualar hangileridir? Rızkı azaltan ameller nelerdir?

Kısa Cevap

Rızkı maddiyatla sınırlayan halkın algısının tersine, rivayetler onu daha geniş bir manada tutmuş, kapsamını ister maddî olsun ister manevî Allah'ın bütün nimetleri olarak genişletmiştir. Bununla birlikte maddî rızıklar konusunda da rivayetler gelmiştir.

Ayrıntılı Cevap

Sorunun cevabına geçmeden önce hatırlatalım ki, rızkı maddiyatla sınırlayan halkın algısının tersine rivayetler onu daha geniş bir manada ele almış ve ister maddî olsun ister manevî kapsamını Allah'ın bütün nimetleri olarak genişletmiştir. Sağlık, huzur, hac gibi farzları yerine getirme, iyi arkadaş vb. tümü rızıktır.

Bununla birlikte maddî rızık konusunda da hadis kitaplarında rivayetler vardır. Aşağıda onlardan birkaçını örnek veriyoruz:

1. Rızık Kazanmak için Çalışmak:

İmam Sadık (a.s) bu konuda şöyle buyuruyor:

“Kim az rızık peşinde olsa bu iş onun rızkının çoğalmasına neden olacaktır. Az rızkın peşinden gitmeyen çok rızkı da kaybeder.” ¹

2. Rızkın Çoğalması için Namaz ve Dua:

Bu konu *el-Kâfi* hadis kitabında özel bir başlık altında ele alınarak² rızkın çoğalması hakkında dualar nakledilmiştir. Örneğin İmam Bâkır (a.s), Zeyd Şahham’a şöyle buyuruyor:

“Rızkın çoğalması için farz namazların secdelerinde şu duayı oku:

يَا خَيْرَ الْمُسْئُولِينَ يَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ اَرْزُقْنِي وَ اَرْزُقْ عِيَالِي مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ
فَإِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

Ey (kendisinden bir şey) istenenlerin en hayırlısı ve ey en hayırlı bağışta bulunan! Geniş fazlından bana ve aileme rızık ver, zira sen bağışta bulunanların en yücesisin.” ³

Ashaptan biri uzun bir süreden sonra Peygamber Efendimizin (s.a.a) huzuruna müşerref olmuştu. Allah Resulü (s.a.a) “Bir şey mi oldu? Şimdiye kadar yanımıza gelmedin?” diye sorduğunda şöyle dedi: “Hastalık, fakirlik, muhtaçlıktan dolayı geledim.” Resulullah (s.a.a) ona şöyle buyurdu: “Hastalığımı ve fakirliğini senden uzaklaştıracak bir dua öğretmemi ister misin?” Adam: “Ey Allah’ın Resulü, Allah’ın rahmet ve selamı senin üzerine olsun (elbette ki isterim).” Resulullah (s.a.a) buyurdu: “Şöyle de:

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ تَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكَ فِي الْمُلْكِ وَ لَمْ
يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَ كَبِّرْهُ تَكْبِيرًا

¹ Kuleynî, Muhammed b. Yakup, *el-Kâfi*, c. 5, s. 250, hadis, 29, Daru'l-Kütübî'l-İslamiyye, Tahran, hicri şemsi 1390.

² *el-Kâfi*, c. 2, s. 550, Babu'd-Dua Li'l-Rızık

³ a.g.e. s. 551, hadis, 4.

Büyük ve yüce Allah'tan (gelenden) başka güç ve kuvvet yoktur. Yaşayan ve ölmeyen Allah'a tevekkül ediyorum. Hamd Allah'a ki oğul edinmemiş-tir kendisine, mülkte ortağı yoktur ve aciz olmadığından yardımcıya da ihtiyacı yoktur ve onu pek büyük bil, büyüklüğünü de bildir.”⁴

Ravi diyor ki: O adam bir süre sonra Peygamber'in (s.a.a) yanına gelerek “Ya Resulullah! Allah hastalık ve fakirliği benden giderdi.” diye arz etti.

3. Sabah Ezanıyla Güneşin Doğuşu Arasında Uyanık Olmak:

Muhammed b. Müslim, İmam Bâkır (veya İmam Sadık a.s) sabah namazından sonra uyumak konusunda sorduğunda şöyle buyurdu:

“Rızık o saatlerde dağıtılır. O saatte kimsenin uyumasını istemem.”

Yine İmam Bâkır (a.s) şöyle buyuruyor:

“Sabah uykusu uğursuzluktur ve insanın çehresini sarı ve çirkin gösterir. Böyle bir uyku, mübarek olmayan kimselerin uykusudur. Allah kullarının rızkını şafaktan güneş doğuncaya kadar paylaştırır.”⁵

4. Gece Namazı Kılmak:

İmam Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet edilmiştir: Birisi İmam'ın yanında fakirlikten öyle şikâyet etti ki az kaldı sözü aç gezdiğine kadar götür-ecekti. İmam (a.s) ona “Gece namazı kılıyor musun?” diye sorduğunda adam “Evet” diye cevap verdi. Bunun üzerine İmam (a.s), orada olan-lara şöyle buyurdu:

“Gece namazı kılıp da gündüz aç olacağını zanneden yalan söylemiştir. Doğ-rusu Yüce Allah gece namazıyla gündüzün rızkını üzerine almıştır.”⁶

Yerine getirildiğinde rızkın çoğalmasında etkili olan ameller çok-tur. Biz bu kadarıyla yetiniyoruz.

⁴ a.g.e. s. 551, hadis, 3.

⁵ Tusî, Muhammed b. Hasan, *el-İstibsar*, c. 1, s. 350, hadis, 2, Daru'l-Kütübi'l-İslamiyye, Tahran, hicri kameri 1390.

⁶ Saduk, Muhammed b. Ali, *Men La Yahduruhu'l-Fakih*, c. 1, s. 474, İntişarat-ı Camiay-ı Müderrisin, Kum, hicri kameri 1413.

Ancak rızkın azalmasına neden olan sebepler de var örneğin:

1. Niyet: Niyet rızkın azalmasında da çoğalmasında da etkilidir. İmam Ali (a.s) buyuruyor:

“İnsanın rızkı niyetine göredir.”¹

Bu söz, niyetin rızkın azalıp çoğalmasında etkili olduğu manasına gelmektedir. Yani insan ailesini ve başkalarını rahat ettirmek niyetinde olursa, Allah onun rızkını artırır. Ama böyle bir niyeti olmazsa Allah da onu sıkır.

2. Rivayetlerde bazı şeylerin rızkı azalttığı belirtilmiştir.

İmam Ali (a.s) buyuruyor:

“Rızkı azaltan şeyler şunlardır: Evdeki örümcek ağını temizlememek, banyoda hacet gidermek, cenabet halde yemek ve içmek, ılgın ağacının çöpüyle dış arasını temizlemek, ayakta saç taramak, çöpleri evde saklamak, yalan yere yemin etmek, zina, akşam namazıyla yatsı namazı arasında yatmak, güneş doğmadan yatmak, yalan konuşmayı adet edinmek, eğlenceli müzikleri çok dinlemek, muhtaç kimseyi akşam geri çevirmek, harcamalarda ölçüye dikkat etmemek, akraba ilişkilerini kesmek.”²

Allah Resulü (s.a.a) buyuruyor:

“Yirmi özellik rızkı azaltır: haceti gidermek için yataktan çıplak kalkmak, yemekten önce eli yıkamamak, ekmek kırıntlarına saygısızlık etmek, soğan ve sirke kabuğunu yakmak, evin kapısının çerçevesini yıkamamak, evi akşam süpürmek, evi elbisenin bir köşesiyle temizlemek, eli ve yüzü elbisenin koluyla kurutmak, akşamları bulaşıkları yıkamamak, su konulan kabın ağzını açık tutmak, camiden çıkmak için acele etmek, sabah erken çarşıya gidip akşama kadar orada kalmak, fakirlerden ekmek satın almak, evlada beddua etmek, elbiseyi giyinik halde dikmek, ışığı üfleyerek söndürmek.”³

¹ Amedî, Abdulvahid b. Muhammed, *Gureru'l-Hikem*, s. 399, İntişarat-ı Defter-i Tebliğat, Kum, hicri şemsi 1366.

² Tabersî, Ebu'l-Fazl, Ali b. Hasan, *Mişkatu'l-Envar*, c1, s. 128, Kitaphane-i Haydariyye, Necef, hicri kameri 1385.

³ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 73, s. 314, hadis,1, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, hicri kameri 1404.

Rızık ve İnsanın Çabası

Soru

Belirlenmiş rızıkla insanın çabası arasındaki ilişki nedir?

Kısa Cevap

Rızık iki kısımdır:

1. Kazanılması gereken rızık
2. Kesin olan rızık

Kesin olan rızık, insana verilmiş olan varlık, ömür, çeşitli imkânlar, aile ortamı ve yetenekleri gibi şeylerdir. Bu tür rızıkla insan, çaba sarf edebilmek için gereken güç, dikkat ve beceriye sahip olur ve iş yapmaya kadir olur. Bu tür rızık kullanmak sayesinde kişi kazanılması gereken rızıkla erişebilir. İnsan, kazanması gereken rızık elde etmek için çaba göstermenin yanı sıra, Yüce Yaratıcıya yönelip ona yalvarması gerekir. Hatta süt emen çocuğun bile bu sahadaki çabası ağlayıp bağırmasıdır; bu çabası sayesinde anne sütünü elde eder. Ancak biraz gelişince çabası başka bir şekil alarak düşünce ve faaliyet şeklinde somutlaşır ve buna bağımlı olarak rızıkının nicelik ve niteliği de değişir.

Kısacası insan, kendisine bir rızık olarak bahşedilen yeteneklerini kullanarak fikreder ve bir çabaya girer. Bu çabayı kullanma sonucu da kazanılması gereken şartlı rızık elde eder.

İnsana erişmesi kesin olan rızık mutlaka gelir ve azalıp eksilmesi de mümkün değildir. Ne insanların ihtirası onu çoğaltır ne de insanların az çabası onun gelişini engeller. Ama kazanılan rızık, gerekli ortamını oluşturarak azaltıp çoğaltmak mümkündür.

Ayrıntılı Cevap

Bu sorunun cevabını iki mukaddime ve bir sonuç şeklinde vereceğiz:

1. Mukaddime: Allah'ın üzerine aldığı ve garanti ettiği rızık, yaratılanların varlığını sürdürebilmesi için onlara ulaşması gereken paydan ibarettir. Elbette, rızık vermeyi Allah üzerine aldı ve onu garanti

etti derken, kullar arasında yaygın olan kefalet ve garanti kavramlarından farklı bir anlamı kastediyoruz. Kur'an'da “**Her canlının rızıkı Allah'ın üzerinedir**”¹ denmektedir. Bu ayetle ilgili olarak şu noktaya dikkat edilmelidir: rızıkları üzerine alan yaratılmış olan birisi değil, varlık âlemini ve evrendeki düzeni var eden her şeyin yaratıcısı olan Allah'tır. O'nun bir şeyi üzerine alması ile bu âlemdeki düzenin bir parçası olan ve diğer varlıklardan etkilenen bir yaratığın bir şeyi üstlenmesiyle farklıdır.

Bu yüzden Allah'ın hikmetli işini ve O'nun rızık vericiliğini bilmek bu âlemdeki düzeni bilmek sayılır. Bizim bu âlemin bir parçası olmamız hasebiyle, evrendeki diğer parçalar ve öğeler gibi bir takım vazifelerimiz vardır. Elbette rızıklar ve sahip olduğumuz haklar konusundaki yaratılışımız da veya ilahî kanunlarca belirlenen yükümlülüklerimiz de Allah'ın rızık vericiliğinin tecellilerinden sayılır. Bütün canlılarda bulunan beslenme gücü ve sistemi de Yüce Allah'ın rızık vericiliğinin mazharlarından sayılır. Kuşkusuz Allah, her mahluku bir takım istekler ve eğilimlerle donatmış, sonra onu kendi ihtiyaçlarını karşılamak için hareket etmek ve çaba göstermekle görevlendirip yönlendirmiştir. İşte bu fikir ve çaba, Allah'ın ona rızıkını ulaştırmasına ortam hazırlamaktadır.

Yaratılış âleminin öğeleri arasında özel bir alaka, onları birbirlerine bağlamıştır. Kişi çocukluk döneminde kendi rızıkını elde etme gücüne sahip olmadığı için onun rızıkı hazır olarak kendisine sunulmaktadır. Ama zamanla güç kazandıkça ve rızıkını elde etme gücüne sahip oldukça artık rızıkı eskisi gibi rahatlıkla ona sunulmaz; sanki onun rızıkı götürülüp uzak bir noktaya bırakılır ve ona doğru gidip elde etmesi istenir. Genel olarak rızıkın hazırlığı, rızık isteyenin gücü ve kendisine rızık bulmak için verilen yetenekler arasında ters bir orantı vardır. Bu yüzden bitki ve hayvanlara göre daha üstün bir yapıya sahip olan ve ihtiyaçları daha kapsamlı olan insanın rızıkı, kendisinden daha uzaktır. Buna binaen insan daha güçlü araçlarla donanmıştır. İnsan vücudunda gelişmiş bir yol bulma ve maksada ulaşma sistemi yerleştirilmiştir. Ona akıl ve düşünme gücü verilmiş, vahiy ve peygamberler ona

¹ Hud, 6.

yardım etmiş ve kendisi için bir takım görevler belirlenmiştir. Bütün bunlar Allah'ın rızık vericiliğinin tecellilerinden sayılır. Bu yüzden şirlerde şöyle denmiştir:

İblis seni korkutsa korkma sakın
 Diş veren ekmekte verir elbet
 Gündüzü yaratan gücüdür Allah'ın
 Bunca didinme rızkını gönderir elbet
 Çocuğu şekil veren karnındayken annenin
 Ömür gibi rızkı da belirlemiştir elbet

Elbette bu bir gerçektir. Ancak bunun anlamı dişlere sahip olmanın, insanın sofrasında sürekli pişirilmiş ekmeğin hazır bulunacağının garanti edilmesi değildir. Bunun anlamı şudur: Eğer ekmek (yenecek madde) olmasaydı elbette diş de olmazdı; diğer yandan da eğer diş olmasaydı ekmeğin yaratılmasına gerek kalmazdı. Yani yaratılış nizamında, rızık ile rızık yiyen ve rızık elde etme araçları ile rızık tüketme sistemi arasında ilişki vardır. İnsanı yaratan, ona beslenmesi için diş vermişse, mutlaka tabiatla yararlanabileceği maddeleri de yaratmıştır. Çalışmak için gerekli olan düşünce ve gücü verdiği gibi, görevini yerine getirmek için gerekli eğilimi de ona vermiştir. Bütün bunların hepsi Allah'ın rızık vericiliğinin mazharı sayılırlar.²

2. Mukaddime: Rızık iki kısımdır: İlki peşine düştüğümüz kazanılması gereken rızık, ikincisi kesin olan rızık.³

Bizim peşimizde olan, hatta kaçacak olsak bile yine de bize ulaşan kesin rızık. Hadiste bu konuda şöyle denir:

“Eğer insan ölümden kaçtığı gibi rızıkından kaçacak olsa bile mutlaka rızık onu yakalar, ölümün onu yakaladığı gibi.”⁴

Bu tür rızık, değişmeyen ilahî kaza ve kaderden kaynaklanır. Al-lame Tabatabaî bu konuda şöyle diyor: “Rızıkla rızık yiyen birbirinden ayrılmaları mümkün olmayan iki şeydir. Rızık yiyenin yaşantısını sür-

² Mutahharî, Murtaza, *Bist Gofar*, s. 127.

³ *Nehcü'l-Belağa*, Mektup: 31.

⁴ Muhammed Reyşehrî, Huseynî, Seyyid Hamid, *Muntahab-ı Mizanu'l-Hikme*, hadis, 2564.

dürmeyi isteyip ama kendisi için bir rızkın yaratılmamış olması anlamsız bir varsayımdır. Yine bir rızkın var olmasının yanı sıra o rızkı yiyecek birinin bulunmayışı da mümkün değildir. Buna göre, rızık ilahî kazanın bir parçası sayılır, denilebilir.”¹

Kazanılması gereken rızık ise onu arayan için mukadder kılınan rızıktır. Bu rızkın peşi sıra gitsek ve ona ulaşmanın şartlarını yerine getirsek mutlaka elde ederiz. Gerçekte bu rızka ulaşmak için bizim çabamız da nedenin bir parçası sayılır. Eğer çabamız, gayb âlemi tarafından hazırlanan diğer sebeplerin yanında yer alırsa o zaman bu rızka ulaşmak kesin olur. Bu konu ile ilgili olarak Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

“Arayanı için garanti edilmiş olan çeşitli rızıkları arayın.”²

Bu rızık türünde, peşince gitmeksizin garantiye alınmış olması da imkânsızdır. Buna göre insan için Allah tarafından hazırlanan iki çeşit rızıktan bir kısmı kayıtsız şartsız olduğu gibi bir kısmı da şartlıdır. Kayıtsız şartsız mukadder kılınan rızık her türlü şartlar altında insana erişir; bu tür rızıktan belirlenen miktar, insana ulaşmayınca onun eceli gelmez. Peygamber (s.a.a) buyurmuştur ki:

“İnsanın rızkı tamamlanmadıkça ölümü gelip çatmaz.”³

Aranıp kazanılması gereken rızkın elde edilmesi, bir takım işlerin yapılmasına bağlıdır. Bu işler yapıp gerekli şartlar insan tarafından oluşturulmadıkça bu rızık insana ulaşmaz.⁴

Kesin olan rızık, insana verilmiş olan varlık, ömür, çeşitli imkânlar, aile ortamı ve yetenekleri gibi şeylerdir. Bu tür rızıkla insan, çabası için gereken güce, dikkat ve beceriye sahip olur ve iş görmeye kadir olur. Bu tür rızkı kullanmak sayesinde, kişi kazanılması gereken rızka erişmek için yeni kapıları yüzüne açar. Kazanılması gereken rızıkta herkes kendi çabasının yanı sıra Yüce Yaratıcının kapısına yönelip ona yalvar-

¹ Allame Tabatabaî, Seyyid Muhammed Huseyn, *Tefsirü'l-Mizan*, c. 18. cüz, 27 s. 377.

² *Muntahab-ı Mizanu'l-Hikme*, Hadis, 2555.

³ a.g.e. hadis, 2561.

⁴ Rızık, lügatta yararlanılan şey anlamındadır.

ması gerekir. Hatta süt emen çocuğun bile bu sahadaki çabası ağlayıp bağırmasıdır; bu çabası sayesinde anne sütünü elde eder. Ancak biraz gelişince çabası başka bir şekil alarak düşünce ve faaliyet şeklinde somutlaşır ve buna bağımlı olarak rızkının nicelik ve niteliği de değişir.

Kısacası insanın peşinden gelen ve hiçbir kaydı ve şartı olmadan verilen rızık sonucu insanda fikir ve çaba oluşur ve bu çabayı kullanması sonucu da kazanılması gereken şartlı rızık elde eder.

İnsana erişmesi kesin olan rızık mutlaka gelir ve azalıp eksilmesi de mümkün değildir. Ne ihtiraslı insanların ihtirası onu kazandırır ne de çalışmaya isteksiz insanların pasifliği onu gelişini engeller.⁵ Ama kazanılan rızık gerekli ortamını oluşturmak sayesinde azaltıp çoğaltmak mümkündür. Örneğin iyi niyetli olmak ve sürekli abdestli dolaşmak insanın rızkını çoğaltan manevî etkenlerden sayılmıştır.

Bir kişi Resulullah'a (s.a.a) rızkının çok olmasını istiyorum dedi. Resulullah (s.a.a): "Rızkının çoğalması için sürekli abdestli ol." ⁶ diye cevap verdiler.

Yine Ali (a.s) buyurmuştur ki:

"İyi niyetli olan kişinin rızkı bol olur."⁷

Rızıkla rızık yiyen arasındaki ilişkiyi ve rızka erişmek için insanlara verilen donanım ve imkânları öğrendikten sonra, bizlere düşen rızık elde etmek için en sağlam yolun ne olduğunu öğrenip güç ve enerjimizi onu elde etmek için kullanmak ve bu yolda yalnız Allah'a güvenmektir.

Sakatat Yemenin Ruhsal Etkisi

Soru

Ciğer, yürek ve böbrek gibi hayvan sakatatlarını yemenin bedensel ve ruhsal olarak insan bedenine etkileri ne olabilir? Lütfen bunu nakle-dilmiş hadisler ışığında açıkla mısınız? Özet olarak İslâm'ın, hayvanların bu gibi iç organlarını yeme hususundaki görüşü nedir?

⁵ Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c. 77, hadis, 2574.

⁶ *Muntahab-ı Mizanu'l-Hikme*, hadis, 2574.

⁷ a.g.e. hadis, 2579.

Cevap

1. İnsan beden adındaki bir kalıp ve ruh adındaki bir özden teşkil olmuştur. İnsan varlığı bedeninin yaratılmasıyla meydana gelir ve ruhunun gelişimiyle devam eder. Öte taraftan insanların açık ve fitrî isteklerinden biri saadete ermektir. Vaat edilmiş saadete ermek için beden ve ruhu tanımak ve doğru yaşama tarzını ve de onları yok edecek afetleri bilmek gerekir. Bedeni tanımak, korumak takviye etmek, sağlıklı tutmak ve hastalıklarını tedavi etmek ile ilgili hususlar tıp ilminin sorumluluğundadır. İnsanların çoğu da az veya çok bununla meşguldürler. Ancak yiyeceklerin insan bedenine ve ruhuna olan etkisi bilimsel, duysal ve tecrübî bir husustur.

Yiyeceklerin beden ve ruhun gelişimi ve sağlıklı olması için aracı olması gibi, ahlâkî dağınıklık, ruhsal bozukluk ve bedensel hastalıkları da peşinden getirebilir. İlim ve sonsuz hikmeti ile insanın tüm maslahatlarını, rûşt ve tekâmül yolunu bilen yüce Allah, insanın kendisine daha fazla rûşt kazandıran yiyecek ve içecekleri tanıması ve onlardan daha fazla yararlanması için yiyecek ve içecekler hususunda bir takım tavsiyelerde bulunmuştur. Aynı şekilde ilerlemeyi engelleyen veya insanın alçalmasına sebep olan yiyecek ve içeceklerden de insanı sakındırmıştır.

2. Şüphesiz yiyecek türü hem insan bedenini ve hem de insan ruhunu etki altında bırakmaktadır. İslâm da her iki konuyu dikkatle incelemiş ve bunların üzerinde durmuştur. Helal yiyecekler yemek insanın ahlâk, davranış, hal, bîatını ve ruhsal yönlerine olumlu etkide bulunduğu gibi, haram yiyecekler de bireysel ve toplumsal davranışlar alanında kötü etkiler bırakır. Bundan dolayı rivayetlerde eti helal hayvanların bazı azalarını yemek haram sayılmıştır. Öte taraftan bazı helal azaların da az yenilmesi tavsiye edilmiştir. Bunların her ikisi de bir hikmet ve maslahat esasındadır.

3. İnsan ruhunun mükemmelleştirilmesi ve ahlâkî erdemlerin kazanılması cihetinde her ne kadar eti helal hayvanların ciğer ve yürek gibi azalarını yemek sağlık ve tıp ilmi açısından beden için bir takım faydalar taşısa da bedeninin ruh ile birlikte insani rûşt ve tekâmüle ereceği hakikatinden gafil olmamak gerekir. Bunun için İslâm dininde et

ve etin helal kısımlarını yemede aşırıya kaçılmaması ve orta yola ve itidal haline riayet edilmesi tavsiye edilmiştir. İnsanların bazıları beslenmenin ruhsal ve bâtinî sırlarından haberdar değildir veya buna itina etmemektedirler. Onlar renkli sofraların, yağlı ve yumuşak lokmaların en güzel yemekler olduğunu sanmaktadır. Oysaki bu tür yiyecekler kalbin katılaşması ve ruhsal ve psikolojik hastalıkların türemesine neden olmaktadır.

4. İnsan bedeni bir takım temel beslenme unsurlarına (şeker, yağ, protein, vitamin ve mineraller) ihtiyaç duyar. Bunların bir miktarını ciğer ve yürek gibi helal et maddeleri karşılar. Lâkin beden ve ruhta meydana getirdikleri olumsuz etki nedeniyle, bu et maddelerinin bir kısmının tüketilmemeleri tavsiye edilmiştir. Bu hususta iki rivayeti belirtmekle yetiniyoruz:

İmam Ali (a.s) şöyle buyuruyor:

“Hz. Peygamber (s.a.a) böbrek yemezdi. Bu, onun böbreği haram kılmasından kaynaklanmıyordu; böbreğin idrar çıkış bölgesine yakın olmasından dolayı onu yemiordu.”¹

Dolayısıyla böbrek yemenin mekruh oluşu² onun hayvanın idrar mahalline yakın olmasından kaynaklanmaktadır. İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Hz. Resulullah (s.a.a) koyunun bel etini severdi ve but sevmezdi; çünkü but idrar çıkış bölgesine yakındır.”³

İmam Rıza (a.s) şöyle buyuruyor:

“Koyunun böbreği ve onun iç yüreği mesaneyi değiştirir.”⁴

Mesanenin değişmesi idrar yollarının bozulması demektir.

¹ Şeyh Saduk, *Uyun-u Ahbaru'r-Rıza (a.s)*, Muhakkık ve Musahhıh: Laciverdî, Mehdi, c. 2, s. 41, Neşr-i cihan, Tahran, 1. baskı, h.k. 1378.

² İmam Humeynî (r.a), *Tahriru'l-Vesile*, c. 2, s. 161, Müessesesi-i Matbuatı Daru'l-İlm, Kum, 1. baskı, tarihsiz.

³ Tabersî, Hasan bin Fazl, *Mekarimu'l-Ahlak*, s. 159, Şerif Razi, Kum, 4. baskı, h.k. 1412; Şeyh Saduk, *İlelu's-Şerayi*, c. 1, s. 134, Kitapfuruşiyi Daverî, Kum, 1. baskı, h.ş. 1385.

⁴ Meclisî, Muhammed Bâkır, *Biharu'l-Envar*, c. 59, s. 321, Daruihyau't-Turas el-Arabi, Beyrut, 2. baskı, h.k. 1403.

5. Bu hususlar her ne kadar insan cismiyle ilgili olsa da cismin ruh ile olan irtibatı nedeniyle bu hususların olumsuz etkisi kesinlikle ruha da sirayet edecek ve bu insanın davranış ve hareketlerinde sorunlar meydana gelmesine neden olacaktır.

6. Helal yiyeceklerde temiz ile en temiz yiyecekler arasında seçim yapılması gerekmektedir. Her ne kadar helal yiyeceklerin her biri tıp ilminde bir takım faydalar taşısa da belirtilen rivayetlere ve benzeri hadislerle dikkat edildiği takdirde Hz. Peygamber'in (s.a.a) temiz ile en temiz yiyecekler arasında seçim yaptığını gözlemlemekteyiz.

Servet Biriktirmenin Kınanması

Soru

Bir rivayet esasınca bir mazlumun hakkı ayaklar altına alınmaksızın hiçbir mal toplanmaz. Bu rivayet doğru mudur? Eğer doğruysa helal veya haram olduğuna dair insanların ve hatta bazı âlimlerin para ve servetine nasıl güvenilebilir?

Kısa Cevap

Birincisi, belirtilen rivayet her ne kadar senet açısından zayıf olsa da bu konuda bulunan diğer rivayetler göz önünde bulundurulduğunda senet zaafı giderilmektedir. Muhteva açısından bu rivayet ya meşru olmayan yollardan elde edilmiş veya humus ve zekât gibi mali yükümlülükleri yerine getirilmemiş servet yığmaya işaret etmektedir. İslâm'da şer'î ölçülere rivayet ederek servet kazanmak ve aynı şekilde mal ve sermaye edinmek caizdir. Mal ve servet sahibi olmak kötü değildir, dünyaya tapmak ve dünyayı ahirete tercih etmek kötüdür. Mal ve servete vesile gözüyle bakmak gerekir. Mal ve servet uhrevî saadete ermek için bir araçtır. Böyle bir durumda mal elde etmek dünyayı değil, ahireti talep etmek olacaktır. Din âlimlerinin de servet sahibi olmasının bir sakıncası yoktur. Lâkin halkın bu kesiminin dünya sevgisi ve dünyaya tapınmaları iki kat daha çirkindir. İslamî metinler halkı servet sahibi âlimlerden değil, dünyaya tapan âlimlerden sakındırmıştır.

Ayrıntılı Cevap

1. Rivayetin İncelenmesi

Belirtilen rivayet aşağıdaki şekilde bazı kitaplarda Müminlerin Emiri'nden (a.s) nakledilmiştir:

1. “Yanında büyük bir hakkın zayi olmadığı büyük bir nimet görmedim.”¹

Bu rivayet muteber hadis kitaplarında mevcut değildir ve belirtilen kitaplarda da senetsiz olarak zikredilmiştir. Bu yüzden senet açısından zaaf taşımaktadır. Lâkin diğer rivayetleri ve bu cümleden olmak üzere bu içerikte nakledilen sonraki rivayeti göz önünde bulundurduğumuzda senet zaafı giderilmektedir.

2. Yüce Allah zenginlerin varlıklarında, hiçbir şeyi olmayan kimseler için rızkı farz kılmıştır. O halde ortada bir fakir varsa, bu varlıkların yardım etmemelerinden kaynaklanır. Kıyamet gününde mutlak anlamda müstağni olan yüce Allah, böyle kimseleri bu fiillerinden dolayı hesaba çekecektir.²

Bu rivayet önceki rivayete nazaran daha fazla bir itibar taşımaktadır ve Nehcü'l-Belağa, Vesailu's-Şia, Biharu'l-Envar, Gururu'l-Hikem ve İrşadu'l-Kulub gibi muhtelif hadis kitaplarında zikredilmiştir. Eğer bu rivayetler sahihse, kastettikleri şey humus ve zekât gibi mali yükümlülükleri eda edilmemiş mallardır ve rivayetler, halkı bunları ödemeye davet etmektedir.

2. İslâm'da Mal ve Servet

İslami kaynaklarda mal ve servet hakkında iki gurup rivayete rastlamaktayız: Bu rivayetlerin ilk grubunda görünüşte menfi perspektiften mala bakılmıştır. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

¹ Şemsuddin, Muhammed Mehdi, *Dırasat-ı fı Nehcü'l-Belağa*, s. 40, Beyrut, Daru'z-Zehra, 2. Baskı, h.k. 1392; Jordak, George; *Revaik-u Nehcü'l-Belağa*, yersiz, Merkez-i el-Gadir li'd-Dırasatı'l-İslamiye, 2. baskı, 1375, s. 233.

² Seyyid Razi, *Nehcü'l-Belağa*, Kelimat-ı Gısar, 32. Hadis.

“Ben müminlerin önderiyim ve günahkârların önder ve reisi ise maldır.”¹

Yani müminler beni takip ederler, lâkin günahkârlar mal ve servete tabi olurlar.” Aynı şekilde şöyle buyurmaktadır:

“Mal, şehvetlerin köküdür.”²

Her kim dirhem ve dinarı severse o, dünyanın kuludur.³ Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Her kim dirhem ve dinarın kulu olursa, melun ve Allah rahmetinden uzaktır.”⁴

Bunun karşısında bazı İslami metinlerde de mal, servet ve dünya övülmüştür. Kur’ân’da şöyle okumaktayız:

“Mal ve evlatlar dünya hayatının ziynetleridirler.”⁵

Aynı şekilde servet, Kur’ân-ı Kerim’in birkaç yerinde “hayır” olarak adlandırılmıştır. Aşağıdaki âyet bunun bir örneğidir:

“Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı.”⁶

Aynı şekilde birçok müfessir şu âyette hayrı mal olarak yorumlamıştır:

“Hiç şüphesiz o, mal sevgisi sebebiyle çok katıdır.”⁷

Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Temiz mal salih insan için ne kadar iyidir!”⁸

¹ Nehcül-Belağa, Kelimat-ı Gısar, 308. Hadis.

² Meclisî, Muhammed Bâkır, Biharu'l-Envar, c. 69, s. 67.

³ a.g.e, c. 2, s. 107.

⁴ Kâfî, c. 2, s. 270.

⁵ Kehf, 46.

⁶ Bakara, 180.

⁷ Adiyat, 8.

⁸ Biharu'l-Envar, c. 69, s. 59.

İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Ahireti elde etmek için dünyanın yardımı ne kadar güzeldir!”⁹

Bu iki gurup rivayet üzerinde tetkikte bulunup düşünüldüğünde, aslında İslâm'da mal ve servetin yerilen bir şey olmadığı ve hatta ahirete ulaşmak için bir vesile ve araç olması nedeniyle övülen ve beğenilen bir şey olduğu aydınlanmaktadır. Bu yüzden Hz. Ali (a.s) dünyayı kınayan bir şahsı gördüğünde şöyle buyurmuştur:

“Acaba sen dünyada bir suça mı karıştın veya dünya sana karşı bir suç mu işledi...”¹⁰

İslâm'da mal ve mal elde etmek beğenilen bir husus olup bazı durumlarda farz kılınmıştır. Ancak Allah karşısında mala tapmak yerilmiştir. İslâm dininde mal, uhrevî saadete ermek ve Allah'a yakınlaşmak için bir vesiledir, hedef değildir.¹¹

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle okumaktayız:

“Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi, Allah'ı zikretmekten alıkoymasın. Her kim bunu yaparsa, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”¹²

Şehit Mutahharî şöyle demektedir: “İslâm'da hiçbir zaman mal ve servet tahkir edilmemiştir. Malın ne üretilmesi, ne muamele edilmesi ve ne de harcanması küçük görülmemiştir. Bilakis bütün bunlar vurgulanmış ve tavsiye edilmiştir ve bunlar için bir takım şart ve ölçüler öngörülmüştür. İslâm'ın bakışında servet asla heder edilemez. Servetin heder edilmesi, israf ve malı zayi etmek kati şekilde haramdır.”¹³ Malı korumak cihat mesabesinde sayılmıştır ve bu yolda öldürülmek şehadet sevabı taşır.¹⁴

⁹ Kâfi, c. 5, s. 72.

¹⁰ Nehcül-Belağa, Subhi Salih, 131. hutbe.

¹¹ Mehdi Hadevi Tahrânî, *Mekteb ve Nizam-ı İktisadiyi İslâm*, s. 108.

¹² Munafikun, 9.

¹³ Mutahharî, Murtaza, *Nezeri bi Nizam-ı İktisadiyi İslâm*, s. 17, Tahran, Sadra, bahar 68, 1. baskı.

¹⁴ *Biharul-Envar*, c. 10, s. 100.

3. İslâm'da Servet Üretimi

İslâm değişik yollar ile hem bireysel hem de toplumsal boyutta Müslümanları servet kazanmaya davet etmiştir. Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Helal rızık peşinden gitmek her Müslüman kadın ve erkeğe farzdır.”¹

Bu hadisten servet kazanımında kadın ve erkeğin eşit olduğu anlaşılmaktadır. Servet kazanmak erkeklere özgü değildir. Aynı şekilde helal rızık talebinde bulunmak ibadetlerin en üstünü sayılmıştır.² Toplumun dinamizm ve hayatı, ekonomik bağımsızlık ve kalkınmışlık sayesinde gerçekleşir. İhtiyaç, esaret ve kölelik ile eşittir. Bu yüzden Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Fakirlik ve yoksulluk büyük bir ölümdür.”³

İslâm gayrı Müslimlerin Müslümanlara egemen olmasına izin vermez.”⁴ Bu hedef ancak Müslümanların yabancılara el uzatmamaları ve ekonomik bağımsızlığa sahip olmaları durumunda gerçekleşebilir. Servet üretimi bu hedefe ulaşılmasını sağlar. Şehit Mutahharî'nin deyişiyle “İslami hedefler sağlıklı bir ekonomi ve ekonomik bağımsız güçler olmaksızın gerçekleşmez.”⁵ İslâm'da çiftçilik, hayvancılık, sanayi ve buna benzer servet üretiminin değişik kısımları tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.a) eli nasır bağlamış bir çiftçinin elini öpmesi, İslâm toplumunda üretimin öneminin göstergesidir. Masumların hayat tarzına müracaat ettiğimizde onlarında servet üretimi için çabaladığını gözlemleriz. Nakledildiği üzere Emirul Muminin Hz. Ali'nin (a.s) çiftçilik mahsullerinden elde ettiği gelir kırk bin dinar idi.⁶ Bir diğer rivayette de Fedek'in bir yıllık gelirinin yirmi dört bin dinar olduğu ve bir başka rivayette ise yetmiş bin dinar olduğu nakledilmiştir.⁷

¹ Camiu'l-Ahbar, s. 139.

² Kâfi, c. 5, s. 78.

³ Nehcü'l-Belağa, Kelimat-ı Gısar, 154. Hutbe.

⁴ Nisa, 141.

⁵ Mutahharî, Murtaza, Nezeri bi Nizam- İktisadiyi İslâm, s. 26, Tahran, Sadra, Bahar 68, 1. baskı.

⁶ Kummî, Şeyh Abbas, Sefinetu'l-Bihar, c. 8, s. 137.

⁷ a.g.e, s. 138.

4. İslâm'da Servet Paylaşımı

Servet üretildikten sonra bunun adil ve ölçülü bir şekilde toplumda paylaşılması gerekir. İslâm'ın ekonomik mektebinde iki husus asıl hedef olarak öngörülmüştür:

- a) Toplum içinde ekonomik adaleti sağlamak.
- b) Uluslararası düzeyde ekonomik güç olmak.⁸

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyuruyor:

“Eğer halk arasında adalet sağlansaydı, halk muhtaç olmazdı.”⁹

Kur'an-ı Kerim servetin sadece servet sahibi kimseler arasında dolaşmaması gerektiği¹⁰ ve ihtiyaç sahiplerinin de eline ulaşması gerektiğini belirtmektedir. Bu yüzden İslâm'da zekât, humus ve sadaka gibi değişik mali yükümlülükler öngörülmüştür. Böylece toplumdaki servetin fakirlere de ulaşması, toplum bireylerinin eşit bir düzeyde ekonomik rûşte ermesi, toplum içinde sınıfsal ayrılık ve farklılıkların azalması ve en sonunda da ortadan kalkması hedeflenmiştir.

5. İslâm'da Servet Biriktirmek

Servet elde etmek eğer meşru yollardan hâsıl olursa, İslâm'a göre bunda hiçbir sakınca bulunmaz. İslâm'ın serveti dengelemek için güttüğü siyaset, yetenekli bireylerin büyük zenginliklere ermesini engellemek değildir. İslâm sadece onlar için bir takım mali vazife ve yükümlülükler öngörmüştür.¹¹ Kur'an Hz. Süleyman (a.s), Hz. Davut (a.s) ve Zülkarneyn (a.s) gibi iman ehli servet sahiplerini zikreder. Bunun mukabilinde Karun gibi kâfir servet sahiplerine de işaret eder. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

“Çoklukla övünmek sizi, kabirlere varıncaya (ölünceye) kadar oyaladı.”¹²

⁸ Hadevi, Tahrani, Mehdi, *Mekteb ve Nizam-ı İktisadiyi İslâm*, s. 56, Kum, Hane-i Hired, 2. baskı.

⁹ Kâfi, c. 1, s. 541

¹⁰ Haşr, 7.

¹¹ Hadevi Tahrani, a.g.e, s. 74.

¹² Tekasür, 1 ve 2.

Eğer servet yığmak Allah'ı anmaktan gafil kılsa kötüdür ve İslâm'da bu yasaklanmıştır. Dünya servet ve malına gönül bağlamak, ahiret için doğru değildir. Lâkin bu büyük servet Allah yolunda harcanırsa, övülmeye ve methedilmeye layık olur. Hz. Hatice (s.a) böyle servet sahiplerinden idi. O, kendi servetini İslâm'ın gelişmesi ve yayılması için harcadı. Kur'ân-ı Kerim, servet yığıp onu Allah yolunda harcamayanları acılı bir azap ile korkutmaktadır.¹ Bu âyetin tefsirinde Allah Resulü (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Zekâtı verilen hiçbir mal bu âyetin kapsamına girmez.”²

Eğer servet biriktirilmesi şer'î bir yolla gerçekleştirilirse karaborsa oluşturulmazsa ve servetin zekât ve humus gibi malî yükümlülüklerine riayet edilirse hiçbir sakınca taşımaz.

6. Servet ve Âlimler

Belirtilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda bir âlimin zengin olmasının hiçbir sakınca taşımayacağı aydınlanmış olmaktadır. Yeterilen şey, dünya âlemine gönül bağlamaktır. Eğer dünyaya gönül bağlamak ve mala tapmak normal insanlar için doğru değilse –ki doğru değildir- din âlimleri için hiç doğru değildir. Bu yüzden Hz. İsa'dan (a.s) şöyle nakledilmiştir:

“Dinar, dinin hastalığıdır ve âlim dinin tabibidir. O halde bir tabibin hastalığı kendine bulaştırdığını görürseniz, onun hakkında kötümser olun ve onun başkalarının hayrını istemediğini biliniz.”³

Bu güzel hadiste din âlimlerinin dünya sevgisi ve dünyaya tapmalarının kınanmış olduğu gözlemlenmektedir.

¹ Tevbe, 34.

² Vesailu's-Şia, c. 9, s. 30.

³ Biharul-Envar, c. 2, s. 107.

Tövbe, Yeniden Allah'a Dönüş

Soru

Günahlarımdan dolayı çok pişmanım ve tevbe etmek istiyorum, acaba Allah tevbemimi kabul eder mi?

Cevap

Yüce Yaratanımızın emirlerini icra etmediğimiz takdirde ruhumuz hastalar ve hastalanmış ruhumuzu yeniden ayağa kaldırmak için en iyi ilaç olan tövbeyi kullanmalıyız.

Elbette öncelikle günahın ne kadar kötü olduğunun farkına varalım, günahların neler olduğunu anlayalım, helal ve haramları bilelim, en iyi ruh doktorları olan ahlak âlimlerinin yanına giderek bizim için reçete yazması isteyelim ki sonrasında tövbe ile ruhumuzu sarmalayan günah mikroplarından temizleyelim. Böylece sanki yeni doğmuş gibi tertemiz ve günahsız olalım.

Hiçbir günahkâr “ben tövbe edemem, artık benden geçti, Rabbime dönüşü başaramam” diyemez/dememelidir, zira sen ki günah işlemeye güç yetirebiliyordun, peki ne oldu şimdi tövbeye gücüm yok diyebilmektesin. Tövbe kesinlikle gûnahtan daha zor değil, öyleyse her günahkâr tövbe edebilir, her günahkâr yeniden Allah'a dönebilir ve kendisini günah bataklığından çekip, çıkarabilir.

Diğer taraftan bizi en iyi tanıyan Rabbimiz, bizi tövbeye davet etmektedir, birçok Kuran ayetinde **“Kullarım ne kadar da günahkâr olurlarsa olsunlar, yinede bana yönelip tövbe etsinler”** diye buyurmaktadır. Eğer insan tövbe edemeyecek olsaydı, yüce Allah böylesi bir davette bulunmazdı.

Günahkâr insan şunun iyice farkına varmalı; “ne olursa olsun ben tövbe edebilirim, her durum ve her şartta Allah'a dönebilirim, benim buna gücüm var.” Bunu kabul edip, tövbe ettikten sonra insanın günahı ne kadar çok olursa olsun, hatta çöllerdeki kum tanelerinden daha çok günah işlemiş olsun, gene de Yaratan sonsuz merhameti ve kullarına olan sevgisiyle bağışlayacaktır. Bunda en ufak bir şüphe dahi bulunmamaktadır. Yeter ki ellerini açıp, başını eğip tövbe etsin, o zaman

bir anda simsiyah amel defterinin bembeyaz olduğunu görecek ve ruhunun da ağır günah yükünden kurtulduğunu hissedecektir.

Bazen günahlarımızın sürekliliği ve tekrar tekrar tövbe bozmalar karşısında, yüce Allah bizim tövbemizi kabul etmez gibi yanlış düşüncelere sapıp, Allah'ın rahmetinden ümit kesilebilir. Fakat Allah'ın engin rahmeti karşısında kulun böyle bir ümitsizliğe düşmesi büyük bir yanıltır. Düşme, hatta doğrulduktan sonra tekrar tekrar düşme insanoğlu için vazgeçilmezdir. Ümitsizliğe kapılmadan doğrulma azminde olma ise bunun tek çaresidir. Ümitler yitirilmeden Hz. Adem gibi davranma ve hep tam bir teslimiyetle sürekli tövbe etmek, insanı yeniden ilk günkü berraklığına ulaştıracaktır. Hz. Adem'in kırk sene eli havada, yüzü yerde hep mağfiret dilemesi gibi, bize de düşen gerekirse ömür boyu tövbe peşinde koşmaktır. Hiç şüphesiz yüce Allah Adem'in tövbesini kabul ettiği gibi en günahkâr kullarının tövbesini de kabul edecektir.

Zaten bizim tövbeden başka bir kurtuluşumuz mu var, ne kadar Allah'tan kaçarsak kaçalım yine ondan başka dönecek kimimiz var?

Allah ki insana sürekli ümit vermeye çalışmakta, insan ise ümitsizliğe kapıldığı takdirde acaba bundan daha büyük günah ne olabilir? Bakın Rabbimiz biz kullarına neler buyurmakta:

“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Zümer-53)

İnsan kendi gücünün farkın vardıktan sonra, Allah'ın bağışlayacağına inandıktan ve Allah'ın bu davetini de duyduktan sonra artık hiçbir şekilde tövbe etmemek için bahane ve mazeret getiremez. Çünkü bizzat Allah'ın kendisi “ne kadar günahkâr olursanız olun ama yinede gelin, sizi affedeceğim” diye buyurmaktadır. Öyleyse günahkâr insanın biran önce tövbe etmesinin gerekli/ farz olduğunu hem yüce Allah, hem akıl ve hem de ahlak bize demektedir.

Yoksa yarın çok geç olacak, fırsatlar bir bulut misali çabucak geçmekte ve bu dünyadan ayrıldıktan sonra artık Allah'ın bu davetlerini bir daha duyamayacağız, işte o zamanda tek yapabileceğimiz “keşke” demek olacak:

“Keşke benim için bir kez (dönmeye) imkân bulunsa da iyilerden ol-
sam!”

Ama artık iş işten geçmiştir, verilen fırsatlar iyi değerlendirmemiş-
tir, bu yüzden de yüce Allah şöyle buyurur:

“Hayır (dönemeyeceksin)! Ayetlerim sana gelmişti de sen onları ya-
lanlamış, büyüklük taslamış ve inkârcılardan olmuştun.”

Yüce Allah’ın biz kullarından istediği günahkâr olarak karşısına
çıkamamamızdır, günahkâr çıktığımız takdirde azaptan başka ruhları-
mızı temizleyecek bir şey yoktur, oysa dünyada öyle değil, sadece bir
tövbe her şeye yeter.

“Eğer yerde ne varsa hepsi ve onunla birlikte bir misli daha o zulme-
denlerin olsaydı, kıyamet gününde azabın fenalığından (kurtulmak
için) elbette bunları feda ederlerdi. Hâlbuki (o gün) onlar için, Allah
tarafından, hiç hesaba katmadıkları şeyler ortaya çıkmıştır.”

Hiz. İmam Cafer Sadık’tan (a.s) şöyle rivayet edilmektedir:

“Dünyadaki güzelliğiyle birçok fitne ve günahın sebebi olan güzel bir ka-
dını kıyamet gününde ilahi mahkemeye çıkarırlar, kadın der ki: Rabbim!
Beni güzel yaratmıştın ve bende bu güzelliğim yüzünden o kötü işleri yap-
tım. Bu sözlerden sonra Hiz. Meryem’i getirirler, o kadına derler ki: Sen mi
güzelsin yoksa Meryem mi? Biz Meryem’i daha güzel yarattık, ama o ken-
disini fitnelerden korumasını başardı.

Sonra güzel bir erkeği mahkemeye çıkarırlar, o da: Allah’ım beni çok güzel
yaratmıştın, bende bu yüzden günah işledim. Bu bahanesinden sonra Hiz.
Yusuf’u oraya getirirler ve şöyle denilir: Sen mi daha güzelsin yoksa Yusuf
mu daha güzel? Elbette biz Yusuf’u çok daha güzel yarattık, ama o güzel-
liği nedeniyle fitneye düşmedi.

Daha sonra dünyada zorluklar içerisinde yaşamış birini getirirler, o da ba-
şına gelen bela ve zorluklara sabretmeyip çok günah işlemiştir, ilahi hu-
zurda der ki: Rabbim bana çok bela gönderdin, ben de artık dayanamadım
ve günah işledim. Bunun üzerine Hiz. Eyyüb’ü getirirler: Sen mi dünyada
çok zorluğa düştin yoksa Eyyüb mü? Eyyüb’ün karşılaştığı zorluklar daha
çoktu, ama yine de fitneye düşmedi.”¹

¹ El-Kâfi, c:8,s: 228

Demek ki insan hiçbir şekilde ilahi mahkemede bir bahane getiremeyecek. Orada bahaneler sıralamak yerine burada bir çaresine bakmak lazım.

Öyleyse sürekli tövbe etmeliyiz çünkü günahlar tövbe ile silinmezse kalbin ölümüyle sonuçlanır. Nasıl tövbe etmemiz gerektiğini de yine Hz. Ali (a.s) Kumeyl ile yaptığı bir konuşmada bizlere şöyle buyurmaktadır:

“Ey Kumeyl! Mağfiret dilemenin haddi tövbedir ve tövbe sadece kulun günah işledikten sonra bir ‘esteğfirullah’ demesinden ibaret değildir; dil ve dudakları, hakikati peşinden getirmek kastıyla hareket ettirmek gerekir. Hakikat ise, kalple tasdik etmek (samimi bir kalple mağfiret dilemek) ve mağfiret dilediği günahı tekrarlamamaya karar vermektir. Mağfiret dilemek de altı mananın gerçekleşmesiyle olur:

- 1-Geçmişte işlemiş olduğu günahlardan dolayı pişmanlık duymak.
- 2- Günahı, ebedi olarak terk etmeye karar vermek.
- 3- Kul haklarını eda etmek.
- 4-Allah'ın hakkını eda etmek.
- 5- Günahlarla oluşan bedeni sadece helâlarla yeniden oluşturmak.
- 6-Bedene ve nefesine günahın hoşluğunu tattırdığı gibi ibadetin zorluğunu da tattırmak.”

Zikir ve Türleri

Soru

Zikir nedir? Kaç tür zikir vardır? Zikre göre amel etmek, bireylerin manevî makam ve konumuna göre mi olmalıdır? İsimleri zikretmek gayb âlemine girme açısından insanın kabiliyetine bir etki eder mi?

Kısa Cevap

Zikir ve Allah'ı anmanın birçok ruhî ve ahlâkî yapıcı etkisi vardır ve bunun karşısında Allah'ın kulunu hatırlaması, kalbin aydınlanması, kalp huzuru, Allah'a itaatsizlik etmekten korkmak, günahların bağışlanması ve ilim ve hikmet bunlardan sayılır. Genellikle zikir, kalpsel ve dilsel olarak iki türe ayrılır. Dille yapılan zikre “vird” de denilir. Zikir

gerçek manasıyla anmak anlamına gelir. Bu bakışta her varlık, kendi varlıksal mertebesi esasınca özel bir makamda Allah'ı anar ve her insan da nereden geldiğine dair taşıdığı bilinç düzeyinde Allah'ı anmanın belirli bir mertebesinde yer alır yahut kendi gerçek kimliğine dönük bir unutmama halinde bulunur. Bu yüzden kâmil insan Allah'ı anmanın ve hatırlamanın zirvesinde yer alır. Nitekim Hz. Muhammed'in (s.a.a) adlarından biri de zikirdir. Şeriat ve irfanda özel şekillerde özen gösterilen vird veya dil zikrinin hedefi insanın Allah'a yönelmesi ve O'nu anmayla kalbin dirilmesidir. Böylece bu zikrin ve devamlı anımsamanın ışığında zikreden ile zikredilen arasındaki hicaplar kalkmaktadır. Bu yüzden irfanda zikir yolu da bu büyük hedefe nail olmak için bir mukaddime sayılır. Bu şekilde zikir, yolcunun varlığında bulunan çokluk ve karanlık âleminin hicaplarını ortadan kaldırmak için gerekli kabiliyeti oluşturur.

Ayrıntılı Cevap

Zikir anımsamak, dile getirmek, hatırlamak, söylemek, sena, dua ve vird manasına gelir.¹ Ariflerin sözlerinde ise anımsamak, amele dikkat etmek, korumak, itaat, namaz ve Kur'an anlamlarına gelir.² Allah ile âşıkane bir ilişkinin en güzel cilvelerinden ve Allah'a yolculuktaki en temel yollardan biri zikirdir. Allah'ı zikretmek kendi sınırlı varlığını ilahi isimleri hatırlayarak unutmaktır ve bunu devam ettirmek ve sürdürmek kalp üzerindeki günah paslarını siler. Zira Hak Teâlâ'dan gaflet etmek ve O'nu unutmak kalp memleketini kirletir. Bu yüzden ilahi velilerin ve semavî kitapların misyonlarından biri, bu kirlilik ve karanlığı bertaraf etmektir. Bu nedenle zikir Hz. Peygamber'in (s.a.a) sıfatlarından ve Kur'an'ın isimlerinden biri olarak sayılmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in (s.a.a) zikir olduğuna şöyle işaret etmektedir:³

¹ Saidî, Gül baba, *Ferheng-i Istilahat-ı İbn Arabî*, s. 228, İntişarat-ı Şefîî, 2. baskı, Tahran, 1384.

² Seccadî, Seyyid Cafer, *Ferheng-i Istilahat-ı İrfani*, s. 402, İntişarat-ı Tahuri, 4. baskı, Tahran, 1378.

³ Talak, 10-11.

“Allah, ahirette onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. O hâlde, ey iman etmiş olan akıl sahipleri, Allah’a karşı gelmekten sakının! Allah, size bir zikir (Kur’ân) indirdi. İman edip salih amel işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allah’ın apaçık âyetlerini okuyan bir peygamber gönderdi. Kim Allah’a inanır ve salih bir amel işlerse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar. Allah, gerçekten ona güzel bir rızık vermiştir.”¹

Aynı şekilde Kur’ân-ı Kerim’in isimlerinden biri de zikirdir:

“Şüphesiz o Zikr’i (Kur’ân’ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.”²

Hız. Peygamber’in (s.a.a) ve Kur’ân’ın zikir olarak adlandırılmasının nedeni, onların Allah Teâlâ’yı hatırlatmaya vesile olmalarıdır. Zira hatırlamak kalpsel bilgiye bağlıdır ve gaflet ve unutkanlık perdesini kalp üzerinden kaldıran ve ilahi nuru ona yansıtanlar bu peygamberler ve semavî kitaplardır. Bundan dolayı Allah’ı anmak insanı maddiyat karanlığından maneviyat zirvesine çıkarır, insanda ümidi diriltir ve maddi hayatın ve beşeri dengelerin darlıklarından kaynaklanan ümitsizlik ve karamsarlığı bertaraf eder.

Zikrin Kısım ve Dereceleri

Zikir, Allah için yapılan ibadetlerden sayıldığından diğer ibadetler gibi değişik kısımlara ayrılır. Genel zikir ve özel zikir bunun bir örneğidir. Genel zikir özel bir varlığa özgü değildir ve her şeyde mevcuttur. Yani her şey Allah’ı anmakla varlığını sürdürmektedir. Özel zikir ise belirli tür varlıklara özgüdür. Melek veya insana özel olan zikir bu kabilindedir. Zikir bazen kalpsel ve bazen de dil ile yapılır. Elbette bu taksim insana özgü değildir. Zira bazen şuur taşıyan diğer varlıklar da Allah’ı anarlar. Bu onların kalp zikri sayılır ve bazen de kendilerine özgü dilleriyle Allah’ın adını söyler ve O’nu anarlar ki bu da onların dil zikri sayılır. İmam Muhammed Gazalî, Kimya-i Saadet kitabında zikrin dört derecesi olduğunu belirtir:

¹ Hicr, 9.

² İmam Humeynî, *Şerh-i Çehel Hadis*, s. 292-293, Müessesesi-i Neşr-i Asar-ı İmam Humeynî, Tahran, 28. baskı, 1387.

1. Bu derecede zikir dil ile ve kalp ondan gafilidir. Bu tür zikrin etkisi zayıftır, lâkin eserden de yoksun değildir. Çünkü hizmet ile meşgul olan bir dil, beyhude bir işle uğraşan veya herhangi bir işle uğraşmayan bir dilden daha üstündür. İmam Humeynî (r.a), dil zikri hakkında şu görüşe sahiptir: Her ne kadar Hakk'ı zikretmek kalpsel sıfatlardan olsa da ve kalp zikretmesi durumunda zikir için bulunan tüm faydalar ortaya çıksa da kalp zikrinin dil zikriyle birlikte yapılması daha evladır. Zikir mertebelerinin tümünün en mükemmel ve üstün olanı, zikrin insan mertebelerinin tümünde cereyan etmesi ve hükmünün zahir ve batın, gizli ve açığa yayılmasıdır. Dil zikri de iyi ve istenen bir zikirdir ve insanı en sonda hakikate ulaştırır. Bu yüzden rivayetlerde ve kaynaklarda dil zikri çok övülmüştür.³

2. Zikrin kalpte olması, lâkin yerleşik olmaması ve yer edinmemesidir.

3. Zikrin başka bir şey için zahmetlice kullanılabilecek şekilde kalpte yer edinmesidir.

4. Zikrin zikreden kalbini istila etmesidir ve bu da zikir değil, Hak Teâlâ'dır.⁴

Zikrin Etkileri

Allah'ı zikretmek, yolcu kul ile malik rab arasında manevî bir irtibat oluşturur. Bu irtibat mucizevî ve muhteşem eser ve semereler taşır. Bunların her biri insanın ahlâkî ve ruhsal yapılışında büyük tesirler yaratır. Bu eser ve semerelerin en önemlilerinden bazıları şunlardır:

1. Allah'ın Kulu Anması

Allah'ı anmanın ilk eseri, yüce Allah'ın da insanı anmasıdır:

“Beni zikredin ben de sizi hatırlayayım...”⁵

³ Gazalî, *Kimyayı Saadet*, c. 1, s. 254, İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, Tahran, 7. baskı, 1375.

⁴ Bakara, 152.

⁵ *Nehcû'l-Belağa*, 31. Mektup.

Bu âyet-i kerimede Allah'ın anımsaması, kulun anımsamasına bağlı olarak değerlendirilmesi konusundan zarif bir nokta anlaşılmaktadır ve o da Allah tarafından gerçekleştirilen iki tür zikrin tasvir edilmesidir:

- a) Genel zikir
- b) Özel zikir

Genel zikir, tüm varlıkları kapsayan ve özel bir gruba özgü olmayan ilahi genel hidayetden ibarettir. Bunun göstergesi, ilahi genel zikrin evrendeki eserleri ve yüce Allah'ın tüm mümkün varlıklara bahşettiği nimetler ve bağışlardır. İlahi ve sürekli feyz olan bu kuşatıcı anımsama asla son bulmaz. Lâkin özel zikir, özel kullar ve zikredenlere aittir ve Allah tarafından bir tür dikkate alma ve lütuf sayılır.

2. Kalbin Aydınlanması

Yüce Allah kendi zikrini kalplerin nurlanması ve uyanmasına vesile bilmektedir. İmam Ali (a.s) evladı İmam Hasan Mücteba'ya (a.s) vasiyeti olarak yazdığı bir mektupta şöyle buyurmaktadır:

“Her şeyden çok kalbini bayındır kılmayla uğraş. Ey evladım sana takvalı olmayı, Allah'ın emrine uymayı, O'nun zikriyle kalp ve ruhunu ongun kılmanı ve ilahi ipe sarılmanı tavsiye ediyorum...”¹

Kalp ölümünü tedavi eden ve onu yeniden diriltten en önemli etkenlerden biri, Allah'ın zikrine sığınmaktır; Allah'ın zikri nurdur ve onda sürekli olmak kalbi karanlık, ümitsizlik ve katılıktan kurtarır ve ona sıcaklık ve yeni bir sevinç bahşeder. Zikrin bu semeresini Hz. Ali (a.s) şöyle beyan etmektedir:

“Yüce Allah kendinin anılmasını kalplerin cilalanmasına vesile karar kılmıştır; bunun neticesinde kulak ağırlıktan sonra duyar, göz karanlıktan sonra görür ve bu vesileyle inatçılık ve düşmanlıktan sonra baş eğeri ve ram olur.”²

¹ a.g.e,222. hutbe.

² Rad, 28.

3. Kalp Huzuru

Allah'ı anmanın üçüncü bir eseri insan kalbinde huzur yaratmasıdır. Kur'ân'ın tabiri ile kalbin itminan ve sükûneti Allah'ı anmanın direkt eserlerindendir: Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.³ Allah'ı anmak manevî ıstırap ve depresyonun ilacıdır. Psikologların bakışında bunların nedeni korku, geleceğin belirsizlik taşıması, yenilgiye uğramaktan endişe duymak, hastalıklardan korkmak ve doğal etkenlerden kaygı duymaktır. ıstırap hastalığı meselesi bir yana, huzur isteminin insan fıtratında bir kökü vardır ve insanların doğasında huzur istemi hissi mevcuttur.

Gerçekte insanın birçok faaliyeti fıtratın ilahi nidasına yanıttır. Kendimizin ve birçok bireyin hayatına baktığımız vakit, birçok işimizin hedefinin değerli huzur cevherine ulaşmak olduğunu gözlemledik. Yani insanlar huzur ve sükûnete ulaşmak için ömür boyunca çabalamaktadırlar. Bu noktada insanlar arasında görüş birliği vardır, lâkin görüş ayrılığı hayata huzur bahşeden şeyleri belirleme ve teşhis etme konusundadır. Bu değerli cevheri servet biriktirme ve maddi refahta gören birçok insan vardır. Bir başka gurup ise huzuru, makam ve şöhret elde etmekte görür. Lâkin Kur'ân-ı Kerim huzur ve sükûneti Allah'ı anmakta görür:

“Kalpler sadece Allah'ı anmakla huzur bulur.”

Yüce Allah namaz hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Namazı benim zikrim ile kıl.”⁴

4. Allah'tan Ürkemek ve Korkmak

Müminler için Allah'ı anmanın eserlerinden biri de Allah'tan korkmak ve ürkemektir. Kur'ân bu hususta şöyle buyuruyor:

³ Taha, 14.

⁴ Enfal, 2.

“Müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O’nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler.”¹

5. Günahların Bağışlanması

Allah’ı anmanın uhrevî eser ve semerelerinden biri, Allah’ı ananları kapsayan ilahi mağfirettir. Buna ek olarak yüce Allah böyle bireylere büyük ecir ve ödül vaadi de vermiştir. Kur’ân-ı Kerim bu hususta şöyle buyuruyor:

“Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mümin erkeklerle mümin kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah’a derinden saygı duyan erkekler, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”²

Yüce Allah kulları affetmek için değişik fiil ve yolları vesile karar kılmıştır ve herkes bir vesile ile kendi için bağışlanma dileyebilir. Bunlardan biri de yüce Allah’ı çok zikretmektir.

6. Hikmet ve İlim

Zikrin semerelerinden biri aklın olgunlaşması ve kemal ile hikmettir. Zikir insanın idrak yetisinin gelişmesi ve düşüncenin üretime geçmesine neden olur. İnsan ruhu, gaybî hakikatlerin kendinde tecelli etmesi liyakatine erer ve yüce Allah böyle bireylerin düşünce ve aklına yardım ulaştırır. Bu hakikati İmam Ali şöyle beyan etmektedir:

“Nimetleri büyük olan yüce Allah için her zaman diliminde, peygamberlerin bulunmadığı ve dinin gevşediği dönemlerde düşüncelerinde kendileri ile sırlaştığı ve akıllarında kendileri ile konuştuğu kulları olagelmıştır.

¹ Ahzab, 35.

² Nehcül-Belağa, 222. Hutbe.

Bunlar hidayet meşalesini gözlerin, kulakların ve kalplerin uyanmasının aydınlığıyla tutuşturup yükseltmişlerdir.”

Zikir ve Zikredenlerin Manevî Konumu

Zikir anımsamak ve Allah'ın isimlerini tekrarlamaktan ibaret olan vird olarak dil ile veya zihin ile iki şekilde yapılması nedeniyle, zikrin mertebeleri ve onun zikredenlerin manevî makamı ile ilişkisi hakkında da açıklama yapmak gerekir:

1. Anımsamak manasıyla zikir hakkında şöyle söylemek gerekir: Zikir yolunda bulunan her yolcu insan, gerçekte Allah'tan başlayan ve en alçak düzeye ulaşan bir yolu anımsamak ile meşguldür. Yani yolcu bu yolu Allah'a dönme açısından hatırlamakta ve bu anımsamak manevî ve irfani bir dalga halini insana hatırlatmaktadır. Bazen bundan yârî ve diyârî anımsamak ve vuslat gününü hatırlamak diye de tabir edilmiştir. Çünkü insan ruhu bu dünya diyârında hicrana maruz kalmış, gurbete gelmiş, tedricî olarak asıl vatanını anımsamış ve ona doğru hareket etmiş bir yuva kuşu mesabesindedir. Bu dönüş yolu, Allah'ı zikretmek ve onu anımsamaktan ibarettir. İnsan ancak önceden görmüş olduğu ve unuttuğu şeyi hatırlar. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de bu hususa işaret edilmiş ve Allah'ı anmayı unutan kimselerin kendilerini de unuttukları belirtilmiştir:

“Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fasık kimselerin ta kendileridir.”³

Bundan dolayı hepsi zikir dairesinde belirtilmiş olan ve zikir manasıyla kullanılmış olan namaz, Kur'an, peygamber ve diğer hususlar bu anımsamayı dile getirir ve bundan dolayı onlara zikir denilmiştir. Bu bakışta herkesin hatırlayanlar kategorisinde özel bir derecede yer aldığı apaçiktır. Kendi ilahi hakikatinden ve Allah ile olan fitrî ilişkisinden bir eseri bile hatırlamayan ve sadece dil zikriyle yetinen kimselerin olması da muhtemeldir. Bazıları da bu ilahi kimliklerinden haberdar olmuş ve Allah'a doğru hareket etme isteğinde bulunmuştur. Bunlar

³ Haşr, 19.

zikir eden ve zikredilen birbiriyle bir oluncaya dek zikir yolunda hareket ederler. Bundan dolayı bu bakışta her birey kendine özel bir zikir makamında yer alır.

Allah'ın isimlerini tekrar etme ve vird manasıyla zikir hakkında ise şöyle söylemek gerekir: Bu mesele İslâm'da iki açıdan ve iki farklı boyut perspektifinden göz önünde bulundurulmuştur:

- a) Şeriat boyutu
- b) İrfan ve tarikat boyutu

Şeriat boyutunda birçok hadislerle işaret edilebilir. Bu hadislerde kutsal zikir ve virtler tavsiye edilmiş ve onların söylenmesi de manevî ilerlemenin, Allah'a yakınlaşmanın ve şeriat sahibinin istediği doğrultuda yer almanın vesileleri olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan tüm zikir ve virtler iyidir ve herkes bulunduğu manevî makam ve konumda bu zikirleri yerine getirebilir. Örneğin en çok tavsiye edilen zikir olan salâvat veya istiğfar veyahut dua kitapları ve meşhur rivayetlerde yer alan “la havle vela kuvvete illa billâh” zikirleri tabii olarak irfan ve riyazet ehlinin belirttikleri özel ve belirli şartlara tabi değildir ve belirli birey ve guruplara veya özel bir manevî makama sahip kimselere özgü değildir. Gerçekte bütün bu zikirler zikreden bireyde manevî miracın ve Allah'a dönmenin bâtını yolculuğunun başlaması için kalbi hazırlama niteliğindedir.

2. Lâkin irfani boyutta genellikle bazı irfani amel buyruklarında görüldüğü üzere yolcuya özel bir zikri belirli bir sayıda ve özel günler sayısınca (kırk gün) yapması tavsiye edilir. Bunun ruhsal ve psikolojik olarak özel eserleri mevcuttur. Bu meselede dikkate şayan olan nokta şudur: Bu tür irfani amel buyrukları üstat ve izne ihtiyaç duyar ve bunlar herkese tavsiye edilemez. Elbette bu durumda her zikir ve vird, yolcunun manevî makamı, konumu ve özel engelleri ile uyuşur olacaktır.

Bu yüzden kâmil üstat kendi ilmiyle mürit ve yolcuyu vird ve zikirlerden oluşan özel bir programa yöneltir ve gerçekte manevî bir araç sıfatıyla bu zikirlerin etkilerinden istifade eder. Bu bakışta manevî miracın mertebelerinin veya gaybî ve manevî makamlara girmenin yolcu

için hâsıl olması gayesiyle vird ve zikir yolundan yardımcı bir etken sıfatıyla yararlanılır. Gerçekte zikrin özel bir mertebesine nail olmak, manevî âlemleri hatırlamak manasına gelir. Bazen bazı kitaplarda gaybî hususlara ve tabiat ötesine ulaşmak için özel bir takım virtleri içeren bazı konu ve amel buyruklarının nakledildiğini belirtmek gerekir. Bilinçli ve arif bir üstat olmadan bu meseleler ile uğraşmak yolcunun şaşkınlığına neden olur. Bu yüzden bu yolda kâmil ve vuslata ermiş bir üstadın olması zorunlu hususlardan sayılmaktadır.

Sorular ve Cevaplar

CİLT 2 | KUR'AN&AHLAK

Tanımak hiç şüphesiz sormak ve araştırmakla müyesser olabilir. Kur'an ayetlerinde bizler araştırmaya, akletmeye ve sormaya davet edilirken aynı şekilde hadisler de öğrenmenin yolunun sorudan geçtiğini şöyle bildirmektedir:

“Ancak güzel sorular soran, öğrenebilir ve sadece öğrenen, güzel sorular sorabilir.”

Bu hususta dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta; aklımıza takılan soruların mutlaka doğru cevabını bulmamız gerektiğidir, hiçbir zaman zihnimizde cevapsız soru bırakmamalıyız. Bu sorular ve aldığımız cevaplar sayesinde dünya görüşümüz şekillenecektir. Bu da ister istemez pratikteki yaşamımızı, hal ve hareketlerimiz oluşturacaktır.

